ΒΕΡΟΙΑΣ
3

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ
32.063
ΒΜΒ 00666

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Π. Διαμαντόπουλος
Φθιώτις
1929

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΥ

ΕΚΔΙΔΟΝΤΑΙ ΕΝΤΟΛΗΙ ΑΥΤΟΥ ΜΕΤΑ ΘΑΝΑΤΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΧΗΡΑΣ ΑΥΤΟΥ

ΑΡΙΑΔΝΗΣ ΣΑΡΙΠΟΛΟΥ

« Ἀνδρὸς εἰκὼν ὁ βίος »

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1889

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΑΡΙΑΔΝΗΙ

ΤΗΙ ΠΡΟΣΦΙΛΕΙ ΤΩΝ ΕΜΩΝ ΤΕΚΝΩΝ ΜΗΤΡΙ

ΤΗΙ ΕΥΔΑΙΜΟΝΑ ΜΟΙ ΤΟΝ ΕΠΙ ΓΗΣ ΒΙΟΝ

ΕΠΙ ΕΤΗ 41 ΑΠΕΡΓΑΣΑΜΕΝΗΙ

ΕΜΟΥ ΔΕ ΘΑΝΟΝΤΟΣ

ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΥΖΥΓΟΝ ΑΓΑΠΗΝ

ΑΠΑΡΑΜΕΙΩΤΟΝ ΔΙΑΤΗΡΟΥΣΗΙ

ΤΩΝ ΕΜΩΝ ΝΕΑΝΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΑ ΟΝΕΙΡΑ.

ΟΤΕ ΗΓΝΟΟΥΝ ΕΙ ΤΙΣ ΗΝ ΕΠΙ ΓΗΣ ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑ

ΕΙΣ ΑΡΡΑΒΩΝΑ

ΤΗΣ ΕΝ ΤΩΙ ΒΙΩΙ ΠΡΟΣ ΟΝ ΜΕΤΕΣΤΗΝ

ΠΕΡΙΜΕΝΟΥΣΗΣ

ΑΥΤΗΝ Τ' ΕΜΕ ΚΑΙ ΤΑ ΤΕΚΝΑ ΗΝΩΜΕΝΟΥΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΗΡΩ ΑΙΩΝΑ ΕΥΠΟΤΜΙΑΣ

ΠΡΟΣΦΕΡΩ

Ν. Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΩΡΕΑ
ΝΙΚ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ
1977

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ
Αριθμός Εισαγωγής: 32063
Ημερ)νία Εισαγωγής: 31-5-78
Ταξινομικός Αριθμός: 090

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΥ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 12/24 Αὐγούστου 1863.

«Ἀνδρὸς εἰκὼν ὁ βίος».

Εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἔτη ἀκριβῶς συμπληροῦνται σήμερον ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἀπεχωρίσθην τῆς τοῦ φιλτάτου πατρός μου ἀγκάλης καὶ ὕστατον ἔδωκα αὐτῷ ἀσπασμὸν παρὰ τῇ ἀκτῇ τῆς γενεθλίου μοι γῆς. Ἀπεσπάσθην αὐτοῦ ἄκοντος ὡσεὶ εἶχε τὸ προαίσθημα, ὅτι δὲν ἤθελε πλέον μὲ ἰδεῖ, καὶ ὅτι τὸ τοῦ βίου τέρμα ἤθελε καταλάβει αὐτὸν χωρὶς ν' ἀξιωθῶ ὁ μονογενὴς αὐτοῦ υἱὸς νὰ κλείσω τοὺς ὀφθαλμούς του, καὶ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ πνοὴν ἐπὶ τῶν χειλέων μου λάβω.

Ἀλλὰ διὰ τί ἄκοντος αὐτοῦ ἀπεχωρίσθην; Πρὸς τελειοτέραν ὁρμῶν ἐγὼ παίδευσιν ἐπεθύμουν νὰ μεταβῶ εἰς Παρισίους. Καὶ κατεθλίβη μὲν τοῦ πατρὸς ἡ καρδία, διότι παρὰ τὸν νεκρικὸν αὐτοῦ κράββατον δὲν εἶδέ με, κατεσπαράχθη δὲ καὶ ἡ ἐμή, διότι τὸν ὕστατον πρὸς αὐτὸν ἀποχαιρετισμὸν δὲν ἔδωκα, πλήν, εἰμὶ βέβαιος, ὁ Πατὴρ ἐδικαίωσέ με, καὶ ἀπὸ τοῦ Οὐρανοῦ εὐλογεῖ με, διότι οὐχὶ θήρα ἡδονῶν εἵλκέ με μακρὰν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπιθυμία μα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θήσεως καὶ ἐλπὶς ν' ἀποδώσω αὐτῷ γηροτροφεῖα ἀντάξια τῆς μέχρις ἐκείνης τῆς ἡμέρας ὑπὲρ ἐμοῦ ἐπιμελείας τούτου, καὶ εὐχαριστήρια τῇ μνήμῃ τῆς ἀπὸ τῆς 17 Μαρτίου 1831 ἀναρπαγείσης μοι ὑπὸ τοῦ θανάτου μητρός.

Αὐτοβιογραφῶ ἐμαυτὸν οὐχὶ κομπάζων ἀλλὰ χάριτος καὶ εὐγνωμοσύνης τελεστήρια τελῶν τοῖς γονεῦσί μου, καὶ διότι αἱ εὐχαὶ αὐτῶν εἰς τοιαύτην ἔφερόν με θέσιν, ὥστε μικρόν τι καὶ ἐγὼ νὰ καταλίπω ἀποφθίμενος ὄνομα, πολλὰ δὲ τῶν τοῦ βίου μου ἤθελον διαφύγει πάντα ἄλλον βιογράφον μου.

Ἐγεννήθην ἐν Λάρνακι τῆς Κύπρου ἐκ Πατρὸς μὲν Ἰωάννου Σαριπόλου, μητρὸς δὲ Χρυσηΐδος Ἰωάννου Πελεντρίδου, τὴν 13 Μαρτίου 1817. Ὁ Πατήρ μου ἦν ἐκ τῶν μάλα εὐπόρων ἐμπόρων τῶν ἀπὸ τοῦ ἐμπορικοῦ συστήματος Βαρατλίδων μεγαλεμπόρων τοῦ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Σελὴμ τοῦ Γ' ἐν ἔτει 1806 συσταθέντος(α). Ἡ γέννησίς μου παρ' ὀλίγον ἀπέβαινε θανάτου τῇ μητρί μου αἰτία, διότι ἐπὶ ἓξ ὅλας ὥρας μέχρι μέσου μετώπου ἐξέκειτο ἡ κεφαλή, ὁ δὲ τοκετὸς ἐδυσχέραινεν, ἐφ' ᾧ καὶ διὰ πολὺν καιρὸν κατὰ τὴν βρεφικήν μου ἡλικίαν, οἷός τις στέφανος, ἐρύθημα ἐφαίνετο ἐπὶ τοῦ μετώπου μου· ἀλλ' ἐσώθη ἡ μήτηρ μου καὶ ἑπτὰ ἄλλα τέκνα μετ' ἐμὲ ἔτεκεν·

(α) Τοῦ πατρός μου τὸ ὄνομα Γιαννάκης Σαρίπογλους, ὡς καὶ τὸ τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου μου Ἰωάννης Πελεντρίδης μνημονεύονται ἐν σελ. 520 τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ τοῦ ἔτους 1820,ὡς ἀνδρῶν φιλοκάλων καὶ τιμώντων τὴν ἀρετὴν καὶ παιδείαν, ἅτε συνδραμόντων γενναίως εἰς τὴν σύστασιν τῆς ἐν Λεμησσῷ σχολῆς, ἣν διηύθυνε τότε ὁ μετὰ ταῦτα καὶ ἐμοῦ γενόμενος διδάσκαλος Δημήτριος Θεμιστοκλῆς. Τὸ ὄνομα Σαρίπογλους ἔφερον καὶ ἐγὼ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Πατρός μου, εἶτα δ' ἀποβαλὼν τὴν βαρβαρόφωνον κατάληξιν ἐξηλλήνισα τὸ ὄνομα λαβὼν ὡς σύμβολον τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου (Ἱστορ.Φυτ. Γ, 9) περιγραφόμενον φυτὸν Σάρι. Ὅθεν Σαρίπολος ὁ τὸ Σάρι ἐπιμελούμενος.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἤτοι τὸν Παῦλον τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1818, τὴν Μαρίαν τὴν 27 Ἰουλίου 1820, τὸν Θρασύβουλον τὴν 26 Νοεμβρίου 1821, τὸν Πελοπίδαν τὴν 25 Νοεμβρίου 1823, τὴν Πολυξένην τὴν 13 Δεκεμβρίου 1824, τὴν Πηνελόπην τὸν Μάϊον τοῦ 1826 καὶ τελευταῖον τὸν Ἀριστείδην, οὗ καὶ ἀνάδοχος ἐγὼ αὐτὸς ἐγενόμην τὸν Ἰούνιον τοῦ 1828, ἀλλ' ἅπαντα κατὰ τὴν ὀδοντοφυΐαν ἀπεβίωσαν ἐν Τεργέστῃ πλὴν τοῦ Παύλου ἐν Κύπρῳ ἀποβιώσαντος· ὥστε πρωτότοκος ἐγώ, μονογενὴς κατέστην μετὰ τὸν θάνατον τῶν ἐμῶν ἀδελφῶν.

Ἐκραγείσης τῆς ἱερᾶς τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστάσεως κατὰ Μάρτιον τοῦ 1821, καὶ τοῦ Σουλτάνου δικαίως ὑποβλέποντος πάντας τοὺς προὔχοντας καὶ μεγαλεμπόρους τοὺς ἀπὸ τοῦ συστήματος τῶν Βαρατλίδων, γενικὴν κατ' αὐτῶν προγραφὴν ὁ δεσπόζων ἀπήγγειλεν· ἐφ' ᾧ καὶ ὁ Πατήρ μου ἔμελλε τὴν 10 Ἰουλίου 1821 νὰ συλληφθῇ καὶ σφαγῇ εἰ μή, ἕτοιμος ἵνα μεταβῇ, Κυριακῆς οὔσης, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἰδοποιεῖτο παρὰ τοῦ ἰατροῦ Κωνσταντίνου Βαλσαμάκη, περὶ τῶν ἐν Ἐκκλησίᾳ γενομένων τῶν λοιπῶν Βαρατλίδων συλλήψεων, καὶ διεσώζετο ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ καὶ ἀναδόχου αὐτοῦ Προξένου τῆς Δανίας τότε ἐν Κύπρῳ, Κωνσταντίνου Γάνου Κεφαλλῆνος Ἕλληνος. Ἅπασα ὅμως ἡ τοῦ Πατρός μου περιουσία ἐδημεύθη, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Μιχαὴλ μετὰ τῆς μητρὸς Αἰμιλίας ἐφυλακίσθησαν· μόλις δὲ μεθ' ἱκανῶν μηνῶν φυλάκισιν τὴν ἑαυτῶν ἀνέλαβον ἐλευθερίαν, τῆς δὲ φυλακίσεως ταύτης αἱ συνέπειαι καὶ τὸν θάνατον αὐτοῖς ἐπήνεγκον. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ πρὸς μητρός μοι Πάππος Ἰωάννης Πελεντρίδης, ὁ πρῶτος καὶ πλουσιώτατος ἁπάντων τῶν τῆς Κύπρου προὐχόντων, Βαρατλῆς ὤν, συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη, ἐσώθη δὲ βαρύ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τιμα μὲν λῦτρα ἐκτείς, ἰδίως δὲ τῇ προστασίᾳ τοῦ τῷ Μεχμὲτ Ἀλῇ τῆς Αἰγύπτου ὑπουργοῦντος Βογὸζ Βέη, ἀρχαίου τῷ πάππῳ μου φίλου, πρὸς τὸν τῶν καταλαβόντων τὴν Κύπρον Αἰγυπτίων στρατευμάτων ἀρχηγὸν Σαλὴχ-Βέην θερμῶς συσταθείς.

Ὁ Πατήρ μου ἔμπορος ὢν ἔτυχεν ἔχων ἐν τῷ τῆς Λάρνακος λιμένι δύο ὑπὸ φόρτωσιν πλοῖα· εἰς τὸ ἕτερον τούτων ὑπὸ σημαίαν Αὐστριακήν, καὶ διὰ Τεργέστην ναυλωμένον, εἶχεν ἤδη περὶ τὸ τρίτον τοῦ φορτίου εἰσβιβάσει· ἐν τούτῳ καὶ διεσώθη εἰς ναύτην μεταμφιεσθείς, τὸν πώγωνα καὶ τὸν μύστακα ξυρίσας, καὶ ἀνυπόδητος ἐπ' ὤμων κόφινον φέρων. Ἡ δὲ λοιπὴ πᾶσα περιουσία αὐτοῦ ἐν ἐμπορεύμασιν ὑπὲρ τὰ τετρακισμύρια Ἱσπανικὰ τάλληρα, κατὰ τὸν ἐν τέλει τοῦ 1820 ἔτους γενόμενον ἰσολογισμόν, ἀναβαίνουσα, μεθ' ὅλων τῶν ἀκινήτων ἐδημεύθη.

Καὶ οὕτω μὲν ὁ ἐμὸς ἐσώθη Πατήρ. Οἱ δὲ Τοῦρκοι δεινὴν συνέλαβον βουλὴν ὅπως ἀναγκάσωσιν αὐτὸν ἵνα παραδοθῇ· ἦν δ' αὕτη ὅπως συλλάβωσιν ἐμὲ τετραετὲς μόλις βρέφος, τὴν μητέρα καὶ ἀδελφήν μου Μαρίαν. Ἐφ' ᾧ αἴφνης κρούουσι τοῦ οἴκου τὴν θύραν· ἡ μήτηρ μετὰ τῆς θηλαζούσης ἀδελφῆς ἦν ἐν τοῖς ἀνωγαίοις τοῦ οἴκου, ἐγὼ δ' ἐν τῷ κήπῳ ἔπαιζον· Θεῖός τίς μοι ἐμβάλλεται φόβος ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τοῦ παρὰ τὴν θύραν πατάγου, ἐν ἀγνοίᾳ δὲ πάντων τῶν ἐν οἴκῳ καὶ αὐτῆς τῆς μητρός, ὑπὸ μεγάλην τινὰ στιβάδα καυσίμων ξύλων ἐκρύβην. Εἰσέρχονται οἱ ἀπηνεῖς διῶκται, πάντα τὸν οἶκον διερευνῶσιν ἀπὸ τοῦ ὑπογείου μέχρι τοῦ ὑπερῴου, ἀπὸ τῶν ἐμπορικῶν ἀποθηκῶν μέχρι τῶν ἀποπάτων· ἐκράπτουσι τοῦ βάμβακος τοὺς σάκους, ὡς καὶ τοὺς τῆς μετάξης καὶ ἐρυθροδάνου· ἐξετά-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ζουσι τοὺς πίθους καὶ τοὺς κάδους τοῦ οἴνου, μόνον τὸν κρυψῶνα ἐν ᾧ ἡ Θεία Πρόνοια μὲ ὡδήγησε δὲν εὑρίσκουσι· βασανίζουσι τὴν μητέρα μου, ὅπως μαρτυρήσῃ ποῦ μ' ἔχει κεκρυμμένον, ἡ δ' ἀθλία μήτηρ μου ἀγνοοῦσα ποῦ εἰμι παρ' αὐτῶν τῶν ἀγρίων μὲ ζητεῖ· αἰκίζουσι τοὺς ὑπηρέτας, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ διατελοῦσι· δὶς καὶ τρὶς καὶ πολλάκις ἐπαναλαμβάνουσι τὰς ἐρεύνας οἱ θηριώδεις ζητηταί, μάτην ἐζήτουν· τέλος βαρυνθέντες ἀπέρχονται ἐγκαταλιπόντες τὴν μητέρα θρηνοῦσαν τὴν ἀπώλειαν τοῦ υἱοῦ της· ὁ Θεὸς ὅμως, ὅστις διέσωσεν αὐτόν, γλυκυτάτην τῇ ἐπεφύλαττε καὶ ταχεῖαν τὴν παραμυθίαν. Μόλις ἡσύχασαν τῶν ἀγρίων διωκτῶν αἱ φωναί, τῆς δὲ μητρὸς μόνης οἱ ὀλοφυρμοὶ καὶ πρὸς τὸν Ὕψιστον δεήσεις ἠκούοντο, ἐξῆλθον ἐγὼ τῆς θεοσδότου μοι κρύπτης, τρέχω πρὸς τὴν ἐνώπιον τῆς εἰκόνος γονυκλινῆ μητέρα μου, ἥτις σφίγγουσά με ἐν ταῖς μητρικαῖς αὐτῆς ἀγκάλαις διστάζει ἂν δύναται εἰσέτι νὰ χαρῇ ἀκινδύνως ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκήτῳ τοῦ υἱοῦ της ἀνευρέσει, σκέπτεται πῶς νὰ μὲ διασώσῃ, τί δὲ δὲν ἐφευρίσκει μητρὸς καρδία ; ἐκπέμπει πιστὸν ὑπηρέτην ἀμέσως πρὸς τὸν ἐκ Ῥαγούζης ἔμπορον καὶ πάτριον φίλον Ματθαῖον Βόσγισβικ, ὅστις εἶχεν υἱὸν συνήλικά μοι, λαμβάνει παρ' αὐτοῦ Εὐρωπαίου παιδὸς στολήν, ἐνδύει με καὶ παραδίδει με τῷ αὐτῷ ὑπηρέτῃ, ὅπως μὲ φέρῃ εἰς τοῦ αὐτοῦ Βόσγισβικ τὸν οἶκον. Καθ' ὁδὸν ἐντυγχάνει τῷ ὑπηρέτῃ ὁ τῆς Λάρνακος Ὀθωμανὸς τοπάρχης Χ. Ἰβραὴμ Ἀγᾶς, στενὸς καὶ εἰλικρινὴς τοῦ Πατρός μου φίλος, οὗτος δὲ καίτοι διαγνούς με, ἐπειδὴ ὅμως ἔτυχε μόνος, διατάσσει τὸν ὑπηρέτην νὰ ταχύνῃ τὸ βῆμα ὅπως μὲ διασώσῃ, διότι ἂν προὔφθανον οἱ κατόπιν ἐρχόμενοι ἀκόλουθοί του, προσέθετο, αὐτὸς οὗτος ἤθελεν ἀναγκασθῆ νὰ μὲ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

συλλάβῃ. Σπεύδει ὁ ὑπηρέτης Χριστόφορος καὶ διασώζει με παρὰ τῷ Βόσγισβικ, παρ' ᾧ μετ' ὀλίγον ἦλθε καὶ ἡ μήτηρ μου ὡς Ὀθωμανὶς τροφὸς ἐνδεδυμένη, καὶ τὴν μικρὰν ἀδελφήν μου Μαρίαν ἐν ἀγκάλαις φέρουσα· διαμένομεν ἐκεῖ μέχρι τῆς νυκτός, ὅτε ἀνήχθημεν πρὸς τὸ πλοῖον, ἔνθα τότε μόνον ἠδυνήθησαν οἱ γονεῖς μου, ν' ἀναπέμψωσιν εὐχαριστίας πρὸς τὸν Ὕψιστον, διότι ἡ δεξιὰ αὐτοῦ διὰ τοιούτων καὶ τοσούτων θαυμάτων διέσωσεν ἡμᾶς.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης τῆς θαυμασίας ἡ μνήμη μου διέσωσε πάντα ἐναργῆ ἐν ἑαυτῇ, ἄλλως τε καὶ πολλάκις τῆς καλῆς μου μητρός ἤκουσα διηγουμένης τὰ τεράστια τῆς σωτηρίας ἡμῶν καὶ ἀναπεμπούσης θερμὰς μετὰ δακρύων εὐχαριστίας πρὸς τὸν Ὕψιστον· αἱ εὐχαριστίαι αὗται ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα διδάγματα ὧν ἤκουσα καὶ εἶδον, ὅτι πρέπει ὁ ἀληθὴς Χριστιανὸς ἐν παντὶ καιρῷ ἐπὶ τῷ Κυρίῳ νὰ ἐλπίζῃ.

Οὕτω λοιπὸν οἱ χθὲς ἐπίζηλοι πλούσιοι ἐγενόμεθα πτωχοὶ καὶ ἀλῆται· οἱ τὴν προτεραίαν ἐν μεγάροις διαιτώμενοι παλίπλαγκτοι ἐπὶ νηὸς τὴν ἐπιοῦσαν ἐφερόμεθα. Ἀλλὰ τί πρὸς ταῦτα; Ἡ Ἑλλὰς ἀνέστη! εἰ δέ τινες, εἰ δὲ πάντες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπάθομεν, μικρὰ ἡ θυσία ἀναλόγως πρὸς τὰ ἀπὸ ταύτης τοῖς μεθ' ἡμᾶς ἐσόμενα ἀγαθά.

Διεσώθημεν εἰς Τεργέστην, ἐκεῖ δ' ἐξαετὴς γενόμενος εἰσήχθην ἐν σχολῇ τινι κορασίων ὑπὸ τῆς Κ^ας^ Μαρίας Βλισμᾶ συντηρουμένῃ, ἡ δὲ θυγάτηρ αὐτῆς Σοφία (ἡ μετὰ ταῦτα τὸν μεγαλέμπορον Σκαρδῆν ἐν Τεργέστῃ νυμφευθεῖσα) ἐστὶν ἡ τὰ πρῶτα διδάξασά με γράμματα ἀπὸ τοῦ ἀλφαβήτου ἀρξαμένη. Κατὰ δὲ τὸ 1825, καίτοι ἀείποτ' ἐν ἀπορίᾳ μεγίστῃ τῶν γονέων μου διατελούντων, ἀπεφασίσθη ἵνα διδαχθῶ τὰ Ἑλληνικά, ἐφ' ᾧ καὶ ἐδόθη μοι οἰκο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

διδάσκαλος ὁ ἐκ Κύπρου Γεώργιος Οἰκονομίδης μάλα γέρων καὶ σεβάσμιος ἀνὴρ παιδείας Ἑλληνικῆς κάτοχος, φυγὰς δὲ καὶ οὗτος ἅτε Βαρατλῆς καὶ διὰ τοῦτο προγεγραμμένος. Ἐδιδάχθην παρ' αὐτῷ μέχρι μεσοῦντος τοῦ 1826 ἔτους, κατὰ δὲ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἀφιχθέντος εἰς Τεργέστην τοῦ ἐκ Σμύρνης Γεωργίου Ἰω. Τριανταφύλλου, ἵστις εἶχε διατελέσει μαθητὴς τῆς τοῦ Κούμα καὶ Οἰκονόμου Σχολῆς, ἐκρίθη προσφορώτερον νὰ μαθητεύσω παρ' αὐτῷ, παρ' ᾧ καὶ ἔμεινα μέχρι τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1827 ὅτ' ἀνεχώρησεν οὗτος τῆς Τεργέστης καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα.

Ἤνθει δὴ τότε ἡ δημοσία τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους Σχολή, ἧς ἀρχιδιδάσκαλος μὲν ἦν ὁ εὐμαθὴς ἐκ Ῥαψάνης τῆς Θεσσαλίας Ἰγνάτιος ὁ Σκαλιώρας, ἕτερος δὲ τῶν Ἑλληνικῶν διδάσκαλος ὁ καὶ νῦν ζῶν σεβάσμιος Σεραφεὶμ Ἱπομάχης· τῶν δ' ἱερῶν μαθημάτων ὁ πρὸ ὀλίγου ἀποβιοὺς μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μισαὴλ ὁ Ἀποστολίδης, οὗ μετὰ ταῦτα ἡ ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιὰ ἡ πεφιλημένη ἔσται μοι σύζυγος Ἀριάδνη· τῆς δ' Ἰταλικῆς γλώσσης καὶ καλλιγραφίας Βαρθολομαῖος ὁ Πιατσόνης· καὶ τῆς Γερμανικῆς ὁ Ἀθανάσιος Μανούσης. Ἅπαντα τὰ τῶν τεσσάρων ἀνωτάτων τάξεων τῆς Σχολῆς ταύτης μαθήματα ἤκουσα μέχρι τοῦ Νοεμβρίου 1830, ὅτε, προκατελθόντος, ἐπὶ τῇ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου δοθείσῃ ἀμνηστείᾳ, τοῦ Πατρός μου εἰς Κύπρον ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀνεχώρησα μετὰ τῆς μητρός μου δι' Ἀλεξάνδρειαν, ἔνθ' ἀφιχθέντες μετὰ τεσσαρακονθήμερον πλοῦν, ἐμείναμεν ἐπὶ 26 ἡμέρας, ἀπάραντες δὲ μετὰ τεσσάρων ἡμερῶν πλοῦν ἐφθάσαμεν τὴν 31 Δεκεμβρίου 1830 εἰς Κύπρον.

Καὶ ὑπεμειδία μὲν αἰσιώτερος αἰών· ἐννεαετεῖς ὅμως

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κακουχίαι καὶ στερήσεις, γεννήσεις καὶ θάνατοι ἐξ τέκνων ἐν ξένῃ γῇ, θλίψεις καὶ ὡς εἰπεῖν ἀβίωτος βίος, τῆς ἀρίστης μου μητρὸς τὰς ἡμέρας ἐβράχυναν, ἐφ' ᾧ ἅμ' ἀποβᾶσα ἐπὶ τοῦ πατρίου ἐδάφους κατέπεσε κλινήρης καὶ τὴν 17 Μαρτίου 1831 ἀπέπτη ἡ ἁγία αὐτῆς ψυχὴ πρὸς Κύριον. Ἀλλ' ἔστι μοι δυνατὸν ὅσα ἂν περὶ τῆς μητρός μου εἴπω τὸ ἐλάχιστον τῶν ἀρετῶν αὐτῆς μέρος νὰ κατονομάσω; Χριστιανὴ ἀληθὴς καὶ ἀνυπόκριτος, σύζυγος σεμνή, μήτηρ φιλόστοργος ἅμα δὲ καὶ αὐστηρά, πρότυπον ἀληθῶς ἀκριβοῦς παιδαγωγίας, ἠδυνήθη νὰ μοὶ ἐμπνεύσῃ ἀρχάς, ὧν οὐδέποτ' ἐπελαθόμην, ἢ ἐν τῷ μέλλοντί μου βίῳ ἐπιλησθήσομαι. Ἑνὸς καὶ μόνου λόγου μνημονεύσω αὐτῆς, ἱκανῶς τὰς λοιπὰς αὐτῆς ἀρετὰς ἐξεικονίζοντος· « κἂν αὐτὸ τὸ ὑποκάμισόν μου ἔδει με ἐκποιῆσαι, θέλω ἐκ- » ποιήσει αὐτό, ἀλλ' ὁ υἱός μου πρέπει νὰ ἐκπαιδευθῇ ». Τοιαύτην δ' ἀγάπην ἔχουσα ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ τί δὴ συνεχῶς ἐπιτιμῶσά με ἔλεγε; « προτιμῶ καὶ σὲ νὰ συνενταφιάσω » τοῖς λοιποῖς ἑπτὰ ἀδελφοῖς σου παρὰ νὰ σ' ἀφήσω νὰ » διαφθαρῇς ». Καὶ τῳόντι ποσάκις εἶδον αὐτὴν ἀπὸ τῶν πρὸς ἐνδυμασίαν αὐτῆς καὶ τροφὴν ἡμῶν δαπανῶν νὰ ἐκκόπτῃ, ὅπως τὰ δίδακτρα τοῖς διδασκάλοις μου τελέσῃ, ὅπως τὰ βιβλία μου ἀγοράσῃ; Ἠγάπα με ναί, ὡς ἤδη πατὴρ ἐγὼ γενόμενος ἐννοῶ, πῶς μήτηρ δύναται ν' ἀγαπᾷ τέκνον, καὶ ὅμως οὐδέποτ' οὐδεμίαν ἁμαρτάδα μου συνεχώρησε· μακαρία Σοῦ ἡ μνήμη ὦ μητέρων ἀρίστη. Ἡ οὐρανία ψυχή Σου εὐλόγησε τὸν υἱόν Σου, ἂς εὐλογήσῃ καὶ τὰς ἐξ θυγατέρας του, εὔχομαι δ' ὅπως αὗται ὁμοιάσωσι Σοί τε καλλίστη μου μῆτερ καὶ τῇ ἀληθῶς ἀξίᾳ τῶν ἀρετῶν Σου νύμφῃ Σου Ἀριάδνῃ.

Ὁ τοιαύτης μητρὸς θάνατος εἰς ἀπαραμύθητον λύπην

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐνέβαλέ με, ἡ δὲ τῆς ἐν Κύπρῳ Λεμησσοῦ πόλις, ἔνθ' ἀπεβίωσεν ἡ μήτηρ μου, μηδένα ἐν λόγοις καὶ παιδείᾳ διακρινόμενον ἔχουσα, μεθ' οὗ ἐγώ, ὁ ἄκρῳ δακτύλου τῆς παιδείας γευσάμενος, νὰ συνδιαλέγωμαι, ἐγένετο αἰτία, ὥστε νὰ διάγω βίον μονήρη, μετὰ τῶν ὀλίγων βιβλίων ἃ ἐκτώμην διασκεδάζων· ἀγαθῇ τύχῃ τὰ ὀλίγα ταῦτα βιβλία ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι τῆς Ἑλλάδος συγγραφεῖς καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ τοῦ Κούμα συγγράμματα, διότι εὐτυχῶς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀναπτυχθῇ τὸ μυθιστορικὸν ἐν Ἑλλάδι εἶδος, ἐνθυμοῦμαι μάλιστα ὅτι ἀναγνοὺς τότε τὸν Λέανδρον τοῦ Σούτζου, μετ' ἀποστροφῆς ἔρριψα αὐτὸν μακρὰν ἐμοῦ, διότι κακὰ περιεῖχεν ὡς πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἀρχάς μου διδάγματα. Τὸ μονῆρες τοῦτο ἔσχεν οὐ μικρὰν ἐπὶ τοῦ ἤθους μου ἐπιρροήν, διότι ἔκτοτε συνείθισα ν' ἀγαπῶ τὴν μακρὰν τῶν θορύβων δίαιταν, μόνον φίλον, μόνον σύντροφον καὶ ἐν οἴκῳ καὶ ἐν περιπάτῳ ἔχων τὸν κάλλιστόν μοι πατέρα· ἀντιπαραμυθούμενοι ἐπὶ τῇ στερήσει τῆς μητρός, καὶ μηδὲν ἄλλο πλὴν ἐμοῦ ἐκεῖνος φίλτατον ἐπὶ γῆς ἔχων, μηδένα δ' ἄλλον ἐγὼ πλὴν ἐκείνου, δύο περίπου διεβιώσαμεν οὕτως ἔτη. Ἀλλ' ἐκκαιδεκαέτης ἤμην ἐγὼ ἤδη, πόθος δὲ τελειοτέρας παιδεύσεως ἄκρατος κατεῖχέ με, προσελιπάρουν λοιπὸν τῷ Πατρὶ ὅπως ἐπιτρέψῃ μοι νὰ μεταβῶ εἰς Εὐρώπην· ἀλλὰ καὶ φόβος οὐκ ἀδικαιολόγητος συνεῖχε τὸν πατέρα, πῶς τοσοῦτον νεαρὸν παῖδα ἀπροστάτευτον νὰ ῥίψῃ ἐν μέσῳ τῆς κατακλυζούσης κακοηθείας· ὅπως λοιπὸν οἰκονομήσῃ με ἐξέπεμψεν οἰκότροφον πρὸς τὸν ἐν Λάρνακι διδάσκαλον Δημήτριον Θεμιστοκλῆ. Ἀλλ' ὅ,τι ὁ διδάσκαλος οὗτος εἰς τὴν ἀνωτάτην τῶν τάξεων ἐδίδασκεν ἐγὼ πολλῷ πρότερον χρόνῳ ἐξέμαθον ἐν Τεργέστῃ, ἔνθα πρὶν ἢ τὸ δέκατον τέταρτον τῆς ἡλικίας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μου ἔτος συμπληρώσω τὰ γυμνασιακὰ πάντα εἶχον περάνει μαθήματα, τήν τε τοῦ Ὁμήρου καὶ τῶν τραγικῶν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Πινδάρου ἑρμηνείαν διδαχθείς, καὶ τὰ παρομαρτοῦντα, ἤτοι μετρικήν, διαλέκτους, ἀρχαιολογίαν, μυθολογίαν, γεωμετρίαν, ἱστορίαν, κτλπ. ὁ δὲ διδάσκαλος Θεμιστοκλῆς ἡρμήνευέ μοι τὸν πανηγυρικὸν τοῦ Ἰσοκράτους. Ἐφ' ᾧ, ὡς εἰκός, ἐδυσχέραινον καὶ δι' ἀλλεπαλλήλων ἐπιστολῶν τῷ πατρὶ παρίστανον, ὅτι εἰς μάτην χρόνος καὶ χρήματα κατετρίβοντο· ἀλλ' ὁ πατὴρ οὐκ ἐνέδιδε, μεχρισοῦ πυρετὸς σφοδρὸς καὶ ἐπιτεταμένος καταλαβών με ἠνάγκασεν αὐτὸν ὅπως λόγῳ ἀλλαγῆς κλίματος καὶ διαίτης μεταπέμψηταί μοι εἰς Λεμησσὸν κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1833. Καὶ διητώμην μὲν ἐκεῖ, ὅτε ὀθωμανός τις Γκιαοὺρ Ἰμάμης τοὔνομα, ἐστασίασεν ἐν Πάφῳ, ἠπείλει δὲ διαρπαγήν, ἰδίως δ' ἐκδίκησιν προσωπικὴν νὰ λάβῃ κατὰ τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου μου Ἰωάννου Πελεντρίδου, ἐφ' ᾧ καὶ δεινουμένης τῆς στάσεως ἐδέησεν οὗτος νὰ σκεφθῇ περὶ σωτηρίας, καλὸν δ' ἐνόμισεν ἵνα μεταβῇ εἰς Ἱερουσαλὴμ εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων τόπων· συμπαρελήφθην δὴ τότε κἀγώ, ἐφ' ᾧ ἀπάραντες τῆς Λεμησσοῦ τὴν 10 Ἰουλίου 1833 ἐφθάσαμεν τὴν 14 τοῦ αὐτοῦ εἰς Ἰόππην, τὴν δὲ πρώτην Αὐγούστου ἀνέβημεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἔνθα ἑπτακαίδεκα διατρίψαντες ἡμέρας, ἐπανήλθομεν εἰς Ἰόππην, καὶ ἐμένομεν ἐκεῖ μέχρι τῆς 3 Σεπτεμβρίου ὅτε καταστάλείσης τῆς ἐν Πάφῳ στάσεως καὶ τοῦ Ἰμάμη εἰς Αἴγυπτον δραπετεύσαντος, ἐπανήλθομεν εἰς Κύπρον.

Ἐν τούτῳ τοῦ χρόνου δεινὸς συνέστη ἀγὼν μεταξὺ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐμοῦ, ἐμοῦ μὲν ἐπιτείνοντος ταῖς παρακλήσεσιν ὅπως μεταβῶ εἰς Εὐρώπην, τοῦ δὲ πατρὸς κατὰ μικρὸν ἐνδίδοντος ἀλλὰ τοῦ Πάππου φοβουμένου μὴ ἀπωλείας γέ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νηταί μοι παραίτιος ἡ ἀποδημία. Τοῦ ἀγῶνος τούτου διαρκοῦντος οὐδόλως ἀργὸς ἐκαθήμην, ἀλλὰ καὶ τὴν Γαλλικὴν μόνος τῇ τῆς Ἰταλικῆς βοηθείᾳ ἐπεχείρησα ἐκμαθεῖν, καὶ τὴν ἄλγεβραν καὶ φυσικήν, καὶ χημείας ἀρχὰς μόνος ἐδιδάχθην ἀπὸ τῆς τοῦ Κούμα σειρᾶς τῶν μαθηματικῶν τὰ περὶ τὰς ἐπιστήμας ταύτας εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς μεθερμηνεύων, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων οὐκ ἠμέλουν· τὰ περισωθέντα μοι τετράδια τῶν τοιούτων μονήρων μὲν ἀλλ ἀκαμάτων σπουδῶν μου μαρτύριά εἰσί μοι φίλτατα, καὶ οἱονεὶ ἡ τριετὴς ἐκείνη τοῦ χρόνου περίοδος προγύμνασμά τι πρὸς μόρφωσιν ἤθους ἐπιμόνου,καὶ χαρακτῆρος εὐσταθοῦς καὶ ἀμεταπτώτου ἐγένετό μοι, ὡς ἐν τῷ μέλλοντι διεδηλώθη. Ὅτι δὲ καὶ τῶν συνήθων τοῖς νέοις ἡδονῶν ἠμέλουν, μαρτύριον ἔστω, ὅτι ποτὲ κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1835, προσκληθεὶς εἴς τινα χορόν, ἡτοιμάσθην, ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπελείπετό τις χρόνος μέχρι τῆς ὡρισμένης ὥρας, ἐστολισμένος ἐκάθισα παρὰ τὸ γραφεῖόν μου καὶ ἀπὸ Γαλλικοῦ τινος βιβλίου ἠρξάμην ἀντιγράφων τοῦ Κυβιέρου τὸν βίον, τούτου περαιωθέντος ἐπελήφθην τῆς ἀντιγραφῆς τοῦ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ βίου τοῦ Νεύτωνος· πλησιαζούσης τῆς αὐγῆς ἐπανῆλθεν ἀπὸ τοῦ χοροῦ ὁ Πατήρ μου, καὶ εὗρέ με γράφοντα, καίτοι πρὸς χορὸν συνεσκευασμένον· ἐξεπλάγη μὲν δὴ τότε ἐπὶ τῷ ἤθει, ἀλλὰ πάντοτ' ἐφοβεῖτο διὰ τὸ εἰσέτι νεαρὸν τῆς ἡλικίας μου. Τὸ δὲ βιβλίον τὸ κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην γραφὲν ὑπ' ἐμοῦ σώζεταί μοι εἰς μαρτύριον ἀκαταβλήτου πρὸς τὰ γράμματα κλίσεως, καὶ τῆς πρὸς τὰς συνήθεις ἡδονὰς ἀδιαφορίας.

Καθορῶν ἐγὼ τοῦ πατρὸς τὸ δέος, ὅπως πείσω αὐτὸν ὅτι μάτην φοβεῖται περὶ ἐμοῦ, ἀλλόκοτόν τι ἐπεχείρησα·

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἦν δὲ τοῦτο, ἀπόφασις ἵνα μὴ ἐξέλθω τοῦ οἴκου μεχρισοῦ ἀποφασισθῇ ἡ εἰς Εὐρώπην ἀποστολή μου. Ἐγκαθείρχθην λοιπὸν ἑκουσίως, καὶ ἐπὶ ἓξ περίπου μῆνας, οὐδὲ τὸν οὐδὸν τῆς αὐλείου θύρας διῆλθον, τῷ πατρὶ ἀπαύστως ἐπιλέγων, ὅτι οὐ μὴ ἐξέλθω τοῦ οἴκου εἰ μὴ ὅπως ἀπέλθω πρὸς σπουδὴν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐκ τοῦ μεγέθους τῆς ἀποφάσεως, τὸ ἀμετάπτωτον τῆς κλίσεως ὁ πατὴρ συνορῶν ἐπείσθη πλέον, ὅτι καίτοι ἤμην ἐννεακαιδεκαέτης νέος ἐγώ, οὐδεὶς ὑπῆρχε κίνδυνος μὴ σφαλῶ, ὅθεν καὶ ἀπεφάσισε τὴν ἀποστολήν μου εἰς Εὐρώπην, ὅπως σπουδάσω τὴν Ἰατρικήν, ἐπανακάμψω δὲ παρὰ τῷ πατρὶ εἰς Κύπρον· τόπος δὲ σπουδῆς ὡρίσθησαν οἱ Παρίσιοι.

Τὴν 12 λοιπὸν Αὐγούστου 1836 ἀπεχαιρέτησα πατέρα καὶ πατρίδα κατευθυνόμενος εἰς Γαλλίαν διὰ Λιβόρνου, ἱστιοφόρου ἐπιβὰς πλοίου, διότι δὲν διέπλεον εἰσέτι τότε τὰς ἀνατολικὰς τῆς Μεσογείου ἀκτὰς ἀτμόπλοια. Ὁ πλοῦς ὑπῆρξε μακρός, διότι μόλις τὴν 28 Σεπτεμβρίου ἐνελιμενίσθημεν ἐν Λιβόρνῳ ἔνθα καὶ εἰς τεσσαρακονθήμερον ὑπεβλήθημεν κάθαρσιν, ὥστε μόλις τὴν 6 Νοεμβρίου ἐδόθη ἡμῖν ἐλευθέρα κοινωνία. Διέτριψά τινας ἡμέρας ἐν Λιβόρνῳ, ἀβέλτερον δὲ θεωρῶν τὸ νὰ μὴ ἐπισκεφθῶ τὰς παρακειμένας πολλοῦ λόγου ἀξίας πόλεις τῆς Πίσης, Λούκης καὶ Φλωρεντίας ἀπεφάσισα νὰ δαπανήσω τινὰς πρὸς τοῦτο ἡμέρας· τούτου δ' ἕνεκα τὴν 4 Δεκεμβρίου μόνον ἀνεχώρησα ἐκ Λιβόρνου, κακῶς ὅμως συμβουλευθεὶς ὑπὸ Γάλλου τινὸς φυσιοδίφου, Λεφέβρου τοὔνομα, ὃν ἤλπιζον ἔξειν συνοδοιπόρον μέχρι Παρισίων, ἀπεφάσισα δι' ἱστιοφόρου νὰ μεταβῶ καὶ ἐγώ, διότι ὁ Λεφέβρος πολύτιμόν τινα, μεγάλην καὶ ὀγκώδη συλλογὴν τῆς φυσικῆς ἱστορίας κομίζων ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, Ἀβυσσινίας, Ἀραβίας, καὶ τῆς Ἐρυ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θρᾶς θαλάσσης ἠναγκάζετο, τοὺς ναύλους οἰκονομῶν, νὰ ὁδοιπορῇ δι' ἱστιοφόρων πλοίων. Ἀλλ' ὁ πλοῦς ὑπῆρξεν ἀτυχέστατος, διότι μόλις τὴν 24 Δεκεμβρίου, ἤτοι μετὰ εἴκοσιν ὅλας ἡμέρας προσωρμίσθημεν εἰς Μασσαλίαν, ὅπου διατρίψας τέσσαρας ἡμέρας ἀνεχώρησα καὶ δι' Ἀβιγνώνης καὶ Λουγδούνου ὁδοιπορήσας ἔφθασα εἰς Παρισίους τὴν 8 Ἰανουαρίου 1837.

Ἰδοὺ λοιπὸν ἐγὼ ἐν Παρισίοις! ὤ! τότε ναί, ἐνόησα ὁπόσον πατρικὸν φίλτρον ἐνυπῆρχεν ἐν τῇ ἀρνήσει τοῦ πατρὸς νὰ μ' ἀφήσῃ κομιδῇ νέον ἔκθετον καὶ ἀπροστάτευτον ἐν τῷ ὠκεανῷ τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης! Ὤ! τότε ναί, ἔστρεφον περιπαθὲς βλέμμα εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἀνελογιζόμην μετὰ πόθου τὸν μονήρη βίον ὃν διῆγον ἐν τῷ πατρικῷ οἴκῳ! Καὶ ἐν ἐπιστολαῖς πρὸς τὸν μέγ' ἄριστον πατέρων ἐξέχεον τοὺς πόνους τῆς ψυχῆς μου καὶ τὰς γλυκείας τοῦ πατρίου οἴκου ἀναμνήσεις! Ὁ δ' ἀγαθὸς Πατήρ μου ἐνεψύχου με, ἴσως δὲ καὶ ἔχαιρεν ἐνδομύχως, διότι ἐν τῷ πόθῳ τῆς πατρῴας στέγης διεγίνωσκεν ὅτι ἁγνὸς διετηρούμην· ἀνεκάλει με συνεχῶς εἰς τὴν μνήμην, ὅτι ἐγὼ ἐπιμόνως ἠθέλησα τὸν χωρισμόν, ὅτι ὤφειλον καρτερικῶς νὰ ὑπομείνω κὐτόν, ὅτι ταχέως ἤθελον παρέλθει τὰ τέσσαρα ἢ πέντε τῶν σπουδῶν μου ἔτη, καὶ ὅτι οἱ καρποὶ οὓς ἤθελον συλλέξει πολλῷ τῶν στερήσεων ὑπέρτεροι ἤθελον εἶσθαι.

Ἀλλὰ καὶ ἡ Θεία Πρόνοια ἀντὶ πατρὸς ἄλλον ἐπιεικῆ ἔδωκέ μοι σύμβουλον· ὁ σοφὸς Δεατῖχος (Dehèque) ἑλληνιστὴς διάσημος, καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸ ἔπειτα μέλος τοῦ Institut de France γενόμενος, ἐπεζήτει σχετισθῆναι πρός τινα νέον Ἕλληνα, ἵνα γυμνασθῇ καὶ εἰς τὸ λαλεῖν τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν· συμπολίτης μου, ὁ Βασίλειος Παπασάββας Κύπριος πρὸ ἐτῶν ἐν Παρισίοις ἐγκατεστημένος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πρὸς ὃν ὁ Δεαῖχος ἀνέθετο τὴν εὕρεσιν οἵου ἐπόθει νέου, προὔτεινέ μοι· ἄσμενος ἐδέχθην καὶ ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1837 ἠρξάμην ἀντιδωρούμενος παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ Δεαίχου, ὅστις ὀλίγην εἶχε τὴν παρ' ἐμοῦ ἀνάγκην, τρὶς τῆς ἑβδομάδος ἀνὰ τρεῖς ἑκάστοτε ὥρας, μαθήματα Γαλλικῆς καὶ Λατινικῆς, ἅπερ ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς τελευταίας τῆς ἐν Παρισίοις διαμονῆς μου ἡμέρας, ἤτοι ἐπὶ ἑπτὰ ὅλα ἔτη. Ὡς υἱὸν ἠγάπησέ με κἀγὼ ὡς πατέρα ἐσεβάσθην καὶ μέχρι τελευταίας μου πνοῆς ἀμνήμων δὲν θέλω ποτὲ γενῇ τῆς ἄκρας αὐτοῦ πρὸς ἐμὲ ἀγαθότητος. Διὰ τοῦ Δεαίχου καὶ πρὸς ἄλλους σοφοὺς ἐσχετίσθην ἄνδρας, οἷον τὸν Hase, τὸν Pouqueville, τὸν Boissonade, τὸν Wladimir Brunet de Presle, καὶ οἰκειότατος τῷ Egger ἐγενόμην, ὅστις τὰς ἄλλας τρεῖς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος ἔλαβέ μου καὶ ἐδαπανῶμεν αὐτὰς εἰς φιλολογικὰς περὶ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν μελέτας. Ὥστε οὕτως οὐδεμία ἐσπέρα παρήρχετο χωρὶς νὰ ἔχω μελέτην εἴτε παρὰ τῷ Δεαίχῳ εἴτε παρὰ τῷ Ἐκγέρῳ. Τὸ πᾶν ὀφείλω εἰς τοὺς δύο τούτους ἄνδρας· ἡ φιλία αὐτῶν φυλακτήριόν μοι ἐγένετο κατὰ τὰ τῆς νεότητός μου ἔτη, ἐφόδιον δὲ εἰς τὸν μέλλοντά μου βίον, ἄγκυραι δὲ στερραὶ ἐν τῷ τῆς ἀρετῆς ὅρμῳ.

Ἀπαιτούσης τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς δίπλωμα λύτου περὶ τὰ φιλολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ (bachelier ès-lettres) πρὶν ἢ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰς τὰ ἑαυτῆς μητρῷα ἐγγραφήν, ἐδέησέ με ὑποστῆναι τὰς πρὸς ταῦτα κατὰ τὸ πρόγραμμα ἐξετάσεις, ἃς καὶ ὑπέστην τὴν 8 Ἰουνίου 1837 (ν), ἐξεταζόντων τῶν διασήμων Laromiquère, Patin, Saint-Marc Girardin καὶ Lefebure de Fourcy, δοκιμασθεὶς δὲ καὶ ἄξιος κριθεὶς ἠξιώθην τοῦ διπλώματος δι' οὗ κατὰ τὸ ἐπιὸν ἀκαδημαϊκὸν ἔτος (Νοέμβριον τοῦ 1837), ἐπετράπη μοι ἡ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐγγραφή, καὶ τῆς Ἰατρικῆς τῇ σπουδῇ ἐπεχείρησα. Ἀπαιτουμένου ὅμως καὶ τοῦ διπλώματος τοῦ κατὰ τὰς φυσικὰς καὶ μαθηματικὰς ἐπιστήμας λύτου (Bachelier ès - sciences physiques) ὑπέστην ἐπιτυχῶς καὶ τὴν δοκιμασίαν ταύτην τὴν 8 Μαρτίου 1838 (ν), ἐξεταζόντων τῶν ΚΚ. Isidore Geoffroy, Saint - Hilaire, Desprez καὶ Francœur, καὶ ἠρξάμην ἑτοιμάζεσθαι πρὸς τὴν πρώτην τῆς Ἰατρικῆς ἐξέτασιν, ἣν ἤθελον ὑποστῆ κατὰ τὰ νενομισμένα ἅμ' ἀρξαμένου τοῦ δευτέρου τῶν ἰατρικῶν σπουδῶν ἔτους.

Ἀμφοτέρας τὰς ἐπιτυχεῖς ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐξετάσεις μου ταύτας εὐτυχήσας ν' ἀναγγείλω τῷ πατρὶ καὶ τῷ πρὸς μητρὸς πάππῳ ἐδίδουν συγχρόνως ἀποδείξεις ἐπιμονῆς εἰς τὴν πρὸς τὴν παιδείαν κλίσιν καὶ ἐχέγγυον τῆς εἰς τὸ ἐφεξῆς πολιτείας μου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ ἥμισυς σχεδὸν τοῦ ὑπολογιζομένου διὰ τὰς σπουδάς μου χρόνος εἶχε παρέλθει, εὐηλπίστουν ὅτι ἐν συντόμῳ ἤθελον ἐπανακάμψει πρὸς τοὺς γονεῖς μου μετὰ τοῦ διδακτορικοῦ στεφάνου.

Ἄλλως ὅμως ἔδοξε τῷ Ὑψίστῳ· διότι ὁ μὲν πάππος ὑπὸ τοῦ παρ' αὐτῷ χρονίου τῆς λιθιάσεως πάθους καταβληθεὶς ἀπεβίωσε τὴν 7 Μαΐου 1838 ἀδιάθετος, οὐδὲν καταλιπών μοι κληροδότημα ἐκ τῆς ἐξ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου γροσίων περιουσίας του (ἴσης πρὸς τετρακοσίας χιλιάδας δραχμῶν), ἐξ ἀδιαθέτου δὲ οὐδόλως κατὰ τὸν ὀθωμανικὸν νόμον εἰς τὴν κληρονομίαν ἐκαλούμην, ἅτε τῆς ἐμῆς μητρὸς προαποβιωσάσης, καὶ τῆς ἀντιπροσωπεύσεως εἰς τὸν ταύτης κλῆρον οὐδόλως ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος νόμου ἀναγνωριζομένης. Ἐκληρονόμησαν δὲ τὸν πάππον αἱ δύο αὐτοῦ ἐπιζῶσαι θυγατέρες καὶ θεῖαί μου, τὴν δ' ἐμὴν μερίδα ἔλαβον ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ καὶ ἡ τρίτη αὐτοῦ σύζυγος.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Βαρέως τὴν ἀδιαφορίαν τῶν ἐγκαταλειφθέντων τούτων κληρονόμων πρὸς ἐμὲ φέρων ὁ πατήρ μου ἔγραψέ μοι τὰς ἀπὸ 13 καὶ 20 Μαΐου 1838 ὑστάτας ἐπιστολάς του, ἐν αἷς, κατὰ τῶν συγγενῶν τούτων παραπονούμενος, προέτρεπέ με ἵνα γράψας ἐγὼ αὐτοῖς ἀνακαλέσω αὐτοὺς εἰς αἰσθήματα χριστιανοῖς ἐμπρέποντα, ὅπως τοὺς κλήρους κατὰ τὸν χριστιανικὸν ποιήσωνται νόμον. Ἐγὼ ὅμως ἀνάξιον καὶ ὅλως κατώτερον ἐμαυτοῦ λογιζόμενος τὸ προσπίπτειν συγγενέσιν ἀστόργοις, οὓς βεβαίως αἱ ἐπιστολαί μου δὲν ἤθελον πρὸς ἐπιεικέστερ' ἀνακαλέσει αἰσθήματα, ἔγραψα τῷ πατρί μου τὰς ἀπὸ 15/27 Ἰουνίου καὶ 3/15 Ἰουλίου 1838 ἐπιστολάς μου, δι' ὧν δεικνύων αὐτῷ, ὅτι οὐδὲ μικρὸν ἐπὶ τῇ στερήσει τοῦ κλήρου ἐδυσφόρουν καὶ παρηγορῶν ἐγὼ αὐτόν, ἀνεκάλουν εἰς τὴν μνήμην του ὅσ' ἄλλοτε αὐτὸς οὗτος εἶχέ με διδάξει, ὅτι μόνος ἀληθὴς καὶ μόνιμος πλοῦτός ἐστιν ἡ παιδεία, παρεκάλουν δ' αὐτὸν ἵνα παύσηταί τι παρὰ τῶν κληρονόμων ὑπὲρ ἐμοῦ αἰτούμενος.

Καὶ ἔλαβε μὲν ὁ καλός μου πατὴρ τὰς ἐπιστολὰς ταύτας, ἀλλ' εἰ ἔνθεν μὲν ἐχάρην, ὡς εἶτα παρὰ τῶν εἰς τὰς τελευταίας αὐτοῦ ὥρας παραστάντων αὐτῷ ἔμαθον, ἐπὶ τοῖς φρονήμασί μου, ἔτι μᾶλλον ὅμως ἐλυπήθη ἐπὶ τῷ ἀπηνεῖ τῶν συγγενῶν τρόπῳ, μηδόλως ἀγνοούντων, ὅτι ὁ μὲν πατήρ μου ἐπένετο καὶ εἰσέτι ἀπέτιε χρέη, ἃ κατὰ τὴν δεκαετῆ ἐν Τεργέστῃ διαμονὴν ἡμῶν συνῆψεν ὅπως ζήσῃ τὴν οἰκογένειαν, ἐγὼ δ' ὅλως μικρὰν καὶ εἰς δώδεκα μόλις χιλιάδας δραχμῶν ἐξικνουμένην ἔσχον ἀπὸ τῆς μητρός μου κληρονομίαν, ἐξ ἧς ποριζόμενος τὰς τῶν σπουδῶν μου δαπάνας ἤθελον πρὸς τὸ τέλος αὐτῶν εὑρεθῆ ὅλως ἄπορος. Ἡ δὲ λύπη αὕτη κατέβαλεν αὐτὸν καὶ διὰ τριημέρου ἀσθενείας ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν τὴν 17 Αὐγούστου 1838.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐν Παρισίοις σύνοικον ἔχων τὸν Θεόφιλον Denoue συγγενῆ τοῦ οἴκου τῶν Dupin, προσεκλήθην ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῶν συγγενῶν του ὅπως μεταβῶ παρ' αὐτοῖς κατὰ τὰς διακοπὰς τῶν μαθημάτων. Καὶ δὴ μετέβημεν ἀμφότεροι, καὶ ἀπὸ τῆς 6 Αὐγούστου μέχρι τῆς 5 Ὀκτωβρίου ἐπὶ δύο ὅλους μῆνας ἐν θαυμασίαις ἐξοχαῖς καὶ συναναστροφαῖς σπουδαίαις διήγομεν ἀπὸ τῶν μαθητικῶν κόπων ἀμφότεροι ἀναπαυόμενοι. Ἓν καὶ μόνον κατελύπει με, διότι ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου ἐστερούμην ἐπιστολῶν τοῦ καλοῦ μου γεννήτορος. Καὶ παρὰ τούτου μὲν ἄλλην δὲν ἔμελλον λαβεῖν, ἐπαναστρέψας δ' εἰς Παρισίους ἔλαβον τὴν 15 Ὀκτωβρίου ἐπιστολὴν παρὰ πατρίου φίλου, τοῦ Μαρρίνου Ματταίη, τὴν θλιβερὰν διαβιβάζοντός μοι ἀγγελίαν, ὅτι ἀπεβίωσεν ὁ Πατήρ μου. Ὁποίαν ἡ τοιαύτη εἴδησις ἐνεποίησέ μοι λύπην. Ἕκαστος ἐννοεῖ, ἐμοὶ δ' ἀδύνατον καὶ μετὰ εἰκοσιπέντε ἔτη νὰ περιγράψω.

Ἐστερήθην λοιπόν, καὶ ἐστερήθην διὰ παντὸς τὸ μόνον ἐναπολειφθέν μοι ἀγαθόν! Ἐστερήθην Πατέρα ἄγοντα μόλις τὸ τεσσαρακοστὸν ὄγδοον τῆς ἡλικίας του ἔτος, ὃν πρὸ δύο μόλις ἐτῶν ἀπεχαιρέτων πλήρης ἐλπίδων!

Ἀλλ' ὁ Ὕψιστος οὐκ ἐγκατέλιπέ με. Ἰωάννης ὁ Κωλέττης ἐπρεσβεύετο τότε πρὸς Φίλιππον τὸν βασιλέα τῶν Γάλλων. Ὁ Κωλέττης ἅμα γνωρισθέντος μου μετ' αὐτοῦ ἐδείκνυέ μοι ἰδιάζουσαν ἀγάπην, τότε δὲ καὶ ἐξεδήλωσέ μοι αὐτὴν σπεύσας εἰς παραμυθίαν τοῦ δυστυχοῦς ὀρφανοῦ νέου. Ὦ! οὐδέποτε θέλω λησμονήσει ἣν τὴν 17 Ὀκτωβρίου ἀπέτεινέ μοι παραμυθητικὴν ὁμιλίαν, ἧς ὀλίγας λέξεις θέλω καταχωρίσει ἐνταῦθα, διότι αὗται ὑπῆρξαν δι' ἐμὲ φίλτρον διηνεκὲς εἰς τὸ μέλλον. « Ὁ Πατήρ Σου οὐ » μόνον δὲν ἀπεχωρίσθη Σου, εἶπέ μοι, διὰ τοῦ θανάτου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

» ἀλλὰ καὶ πλησιέστατός Σοι ἐγένετο. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ
» συνθλάσασα τὰ ἐν σώματι μακρὰν Σοῦ συνέχοντα αὐτὴν
» δεσμά, ἵσταται νῦν παρὰ Σοὶ καὶ εἰς τὸ μέλλον οὐκ
» ἀφήσει Σε, καὶ διὰ παντὸς παρακολουθήσει Σε μετὰ τῆς
» ψυχῆς τῆς μητρός Σου, πρὸς ἣν ἤδη διατελεῖ ἡνωμένη.
» Ὅ,τι τῷ Πατρί Σου ὑπεσχέθης ὀφείλεις νὰ τὸ ἐκπλη-
» ρώσῃς· ἐπειδὴ δ' ἐπιμένεις νὰ ἔχῃς καὶ ἐπὶ γῆς πα-
» τέρα, ἰδού Σοι ἐγώ, ἀπὸ ταύτης τῆς στιγμῆς ἔσο-
» μαί Σοι εἰς πατέρα, Σὺ δ' ἔσῃ μοι εἰς υἱόν. Ἀλλὰ χρή-
» ζεις παραμυθίας, ἡ κατάστασις εἰς ἣν εὑρίσκεσαι οὐδό-
» λως ἐπιτρέπει Σοι νὰ ἐξακολουθήσῃς, ἐπὶ τοῦ παρόν-
» τος τοὐλάχιστον, τὰς σπουδάς Σου. Ὕπαγε εἰς τὴν πα-
» τρίδα Σου, κλαῦσον ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πατρός Σου,
» διευθέτησον τὰ τῆς περιουσίας Σου, ἐὰν δὲ καὶ αὕτη δὲν
» ἐπαρκῇ ὅπως περατώσῃς τὰς σπουδάς Σου, μὴ διὰ τοῦτο
» ἐμποδισθῇς, ἐλθέ, ναὶ ἐλθέ, καὶ ἐγὼ θέλω ἐξακολουθή-
» σει τὰ ἔξοδά Σου, δὲν Σοὶ εἶπον ὅτι ἀπὸ τοῦδε ἔσομαί Σοι
» εἰς Πατέρα, Σὺ δ' ἔσῃ μοι εἰς υἱόν; »

Καὶ ἡσπαζόμην τὴν δεξιὰν τοῦ Κωλέττου, καὶ ἐπ' αὐ-
τῆς φλογερὰ ἔρρεον τὰ δάκρυά μου, καὶ ἐκεῖνος μειλιχίᾳ
φωνῇ μοὶ ὡμίλει καὶ κατεφίλει μου τὸ μέτωπον, καὶ τὰ
δάκρυά του ἔρρεον ἐπὶ τῶν κροτάφων μου καὶ ἐδρόσιζόν με,
καὶ ἐνεδυνάμουν με. Ἄλλος ἐξ ἄλλου μετὰ τοὺς παραμυ-
θητικοὺς τοῦ Κωλέττου λόγους ἐγενόμην, τὸν δὲ πατέρα
μου οὐ μόνον ἔπαυσα λογιζόμενος τεθνεῶτα, ἀλλὰ καὶ αὐ-
τὸν καὶ τὴν μητέρα μου ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης βλέπω
περιιπταμένους ἐν πνεύματι ἀθανάτῳ ὑπὲρ τὴν κεφαλήν
μου καὶ εὐλογοῦντάς με.

Ἀλλὰ τῆς μὲν χορηγίας ἐπὶ χρήμασι τοῦ Ἰωάννου
Κωλέττου οὐκ ἔσχον ἀνάγκην ἀπὸ τῶν ἰδίων μου μέσων

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ταῖς σπουδαῖς μου ἐπαρκέσας, πολύτιμος ὅμως ἡ προστασία τοιούτου ἀνδρὸς ἐγένετό μοι, ὡς ἐν τοῖς ἔπειτα ῥηθήσεται.

Ἀνεχώρησα λοιπὸν ἐκ Παρισίων τὴν 20 Ὀκτωβρίου 1838 ὅτε δ' ἀφίχθην εἰς Μασσαλίαν τὴν 26 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐδέησε νὰ παραμείνω ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μέχρι τῆς 15 Νοεμβρίου ἡμέρας ἀπόπλου τοῦ πρώτου ἐντυχόντος διὰ Κύπρον πλοίου, ἐφ' οὗ ἐπιβὰς ἀφίχθην εἰς Κύπρον τὴν 6 Δεκεμβρίου.

Ἡ τῶν κατ' ἐμὲ πραγμάτων τακτοποίησις ἠνάγκασέ με ἵνα διαμείνω ἐν Κύπρῳ μέχρι τῆς 7 Αὐγούστου 1839, ὅτε ἀφεὶς τῷ Θείῳ μου τὴν μικράν μου περιουσίαν, ἣν μέχρι τοῦ θανάτου του διεχειρίσθη ὁ Πατήρ μου, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ἵνα μοὶ ἐμβάζῃ ἀπὸ τῶν τόκων τὰ πρὸς σπουδήν μου ἔξοδα, σῴαν δὲ καὶ ἀμείωτον μοὶ παραδώσῃ μετὰ τὸ πέρας αὐτῶν ὑπολογισθέντος τοῦ τόκου πρὸς 12 τοῖς $^0/_0$ (τοῦ ἐλαχίστου κατὰ τὴν τότε ἐποχὴν ὅρου τοῦ τόκου, ἔτι δὲ καὶ νῦν ὡς νομίμου ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι δικαστηρίων θεωρουμένου), ἀπέπλευσα ἐπὶ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου διὰ Σμύρνην καὶ Κωνσταντινούπολιν.

Τίς δ' ὁ λόγος τῆς τοιαύτης τοῦ πλοός μου κατευθύνσεως; Ὀλίγην κλίσιν εἶχον πρὸς τὴν Ἰατρικήν, ἐπιμελῶς ὅμως εἰς τὴν ταύτης ἐπεδόθην σπουδὴν ἅτε μόνης ἐπιστήμης ἣν ἠδυνάμην ν' ἀσκήσω ἐν τῇ πατρίδι μου ἔνθα ἐσκόπουν νὰ διαβιώσω παρὰ τῷ πατρί μου· ἀλλ' ὁ τούτου θάνατος ἔλυέ με τῆς τοιαύτης ὑποχρεώσεως, ἀπὸ τοῦδε δὲ μόνος ἐπὶ γῆς, κατελήφθην ὑπὸ μελαγχολίας, ἥτις ἀνέπτυξεν ἐν ἐμοὶ οἱονεί τινα πρὸς τὴν ποίησιν κλίσιν, πρὸς τὴν ποίησιν, ἥτις ὅλως ξένη μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἦν μοι. Ἀλήτου λοιπὸν βίον ἀποφασίσας νὰ ζήσω, καίπερ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σκοπῶν νὰ καταντήσω αὖθις εἰς Παρισίους ὅπως ἐπιδοθῶ ἀποκλειστικῶς τῇ φιλολογίᾳ, ἔκρινα καλὸν νὰ λάβω μετ' ἐμοῦ ἐφόδιον ἐντυπώσεων ἃς ἔπρεπε ν' ἀρυσθῶ ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις, οἵτινες μᾶλλον τῶν λοιπῶν παρέσχον καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς παρέξουσιν ὕλην καὶ ἀφορμὰς πρὸς ποίησιν.

Ἐκάθισα λοιπὸν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Μέλητος καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Βοσπόρου ἐθρηνώδησεν ἡ Μοῦσά μου, καὶ τῆς Ῥόδου τὴν ἐρήμωσιν καὶ τῆς Χίου τὰ ἐρείπια εἶδον, καὶ τὴν 30 Σεπτεμβρίου 1839 κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῆς ἱερᾶς Ἀττικῆς ἐπάτησα χθονός, καὶ μέχρι τῆς 18 Νοεμβρίου διέμεινα θαυμάζων καὶ ψάλλων τὴν παρελθοῦσαν αὐτῆς δόξαν καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς μελλούσας ἐλπίδας οἰωνιζόμενος, ἀπεχαιρέτησα δ' αὐτὴν προσωρινῶς καὶ ἐπὶ τῇ ἀποφάσει εἴποτε ἤθελέ μοι δόξει νὰ θέσω τέρμα εἰς τὸν πλάνητά μου βίον ἐνταῦθα νὰ σταθῶ.

Κατηυθύνθην εἰς Κέρκυραν, ἔνθα μ' ἐκάλει ἐκπλήρωσις καθήκοντος. Τὸν χειμῶνα τοῦ 1825 διέβημεν μετὰ τῶν γονέων μου ἐν Βενετίᾳ, ὀκταετὴς ἤμην τότε παῖς· ἡ οἰκογένειά μου ἦν οἰκεία τῇ τῆς συζύγου τοῦ περικλεοῦς Ἀνδρέου Μουστοξίδου, ἥτις ἦν ἐκ Κύπρου, ἐνετυγχάνομεν λοιπὸν καθ' ἑκάστην τῷ σοφῷ ἀνδρί, οὗ τὴν δόξαν ἡ Ἑλλὰς πρὸς τὴν Ἰταλίαν διεκδικεῖ ὡς οἰκείαν. Ὁ Μουστοξίδης πρῶτος ἐξήγειρεν ἐν τῇ ἁπαλῇ καρδίᾳ μου τὸν πρὸς τὴν παιδείαν ἔρωτα, παίζων μετ' ἐμοῦ — ἂς γελᾷ ὅστις δὲν ἐννοεῖ τί ἐστιν ἦθος ἀληθοῦς σοφοῦ! — ὁ Μουστοξίδης παίζων μετ' ἐμοῦ ἀνεμόχλευέ μου τὸν νοῦν, προὐκάλει τὰς ἐρωτήσεις μου, ἔλυε τὰ ὁποῖα προὔβαλον ἐγὼ αὐτῷ ζητήματα, καὶ ἀπὸ τῶν γονάτων του καταβιβάζων με ἐπέλεγε πάντοτε τοῖς παρεστῶσι γονεῦσί μου «μὴ ἀμελήσητέ ποτε τὴν ἐκ» παίδευσιν τοῦ υἱοῦ Σας». Καθῆκον λοιπὸν ἱερὸν ἐθεώρουν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὁ νεανίας ἐγὼ καὶ τὸ εἰκοστὸν τρίτον ἄγων ἤδη ἔτος, νὰ μεταβῶ πρὸς ἀσπασμὸν τοῦ ἀπὸ τῆς πρώτης παιδικῆς μου ἡλικίας πεφιλημένου μοι ἐκείνου ἀνδρός, παρ' ᾧ καὶ πεντήκοντα ὅλας ἡμέρας διέμεινα ἀπὸ τῶν συμβουλῶν καὶ διδαγμάτων του καλὸν ποιούμενος τοῦ μέλλοντός μου βίου ἐφόδιον. Διὰ δὲ τοῦ Μουστοξίδου ἄλλοις τε τῶν ἐν Κερκύρᾳ σοφῶν ἐσχετίσθην, καὶ δὴ καὶ τοῖς κλεινοῖς Διονυσίῳ Σολομῷ καὶ Ἰωάννῃ Ζαμπέλλῃ τοῖς ποιηταῖς, οἵτινες εὐμενῶς τῶν ποιητικῶν ψελλισμάτων μου ἤκουον καὶ ἐνεψύχουν με.

Τὴν 9 Ἰανουαρίου 1840 ἀφῆκα τὴν Κέρκυραν καὶ διὰ Μελίτης εἰς Συρακούσας μετέβην, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀνάπου θελκτικώτερος ὁ Θεόκριτος ἀναγινωσκόμενος ἐφάνη μοι, καὶ τῶν λατομείων οἱ τοῖχοι ἐδόκουν μοι μετὰ εἴκοσι καὶ δύο αἰώνων περιστροφὴν ἀντηχοῦντες στίχους τοῦ Εὐριπίδου. Περιηγηθεὶς δὲ καί τινας ἄλλας τῆς Σικελίας πόλεις ἀφικόμην τὴν 17 Φεβρουαρίου εἰς Νεάπολιν, ὅθεν μετὰ ὑπερτεσσαρακονθήμερον διημέρευσιν, καὶ ἀφοῦ τὰς πυριχώστους Πομπηΐαν καὶ Ἡράκλειον, ἐπεσκέφθην καὶ εἰς τοῦ Οὐεσουβίου τὸν κρατῆρα ἀνῆλθον, μετέβην διὰ ξηρᾶς διὰ τῆς Καμπανίας καὶ τῆς τῶν Σαυνιτῶν χώρας εἰς τὴν Ῥώμην.

Ὁποῖα αἰσθήματα ἡ θέα τῆς αἰωνίας πόλεως (urbs aeterna) δύναται νὰ ἐξεγείρῃ εἰς τὴν καρδίαν νέου, ἅπαντα τὰ ᾐσθάνθην. Ναί, δύο περίπου μῆνας ἔζησα ἐν Ῥώμῃ, ἀληθῶς ἔζησα. Ὁ Κικέρων καὶ ὁ Δάντης, ὁ Τάκιτος καὶ ὁ Βέρρης ἦσαν οἱ συνέκδημοί μου, ἀνεγίνωσκον αὐτοὺς ἐν τῷ φόρῳ, ἐμελέτων αὐτοὺς ἐπὶ τῶν ἀναβαθμῶν τοῦ Βατικανοῦ, συνέκλαυσα μετὰ τοῦ ποιητοῦ τῶν μαρτύρων τὸν Εὔδωρον καὶ τὴν Κομοδόκην ἐν τῷ Φλαβίῳ ἀμφιθεάτρῳ,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ ἐφίλησα τὴν γῆν ἣν κατέκλυσαν τὰ αἵματα τῶν ἡρώων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Δὲν ἠδυνάμην ν' ἀποσπασθῶ τῆς Ῥώμης, καὶ ἤθελα διατρίψει πλείονα χρόνον εἰ μὴ ἡ mal aria, ἡ ὀλεθρία παντὶ ξένῳ κατὰ τὸ θέρος, ἠνάγκαζέ με νὰ φύγω. Καὶ ἔφυγα τὴν 16 Μαΐου πρὸς τὴν τῶν Φωκαέων καὶ αὖθις ἀποικίαν κατευθυνθείς, ἐξ ἧς διὰ Νεμαύσου καὶ Λουγδούνου ἔφθασα τὸ δεύτερον ἐν Παρισίοις τὴν 30 Μαΐου 1840, ἀλλοῖος ἢ οἷος ἀνεχώρησα, μὲ καρδίαν πλήρη ἄλλων πόθων, παρ' οὓς πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐκεῖ τὸ πρῶτον ἀφιχθεὶς εἶχον.

Ἐπανεῖδον τὸν Κωλέττην, πρὸς ὃν ὀλίγον κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου ἔγραψα. Ἐξεθέμην αὐτῷ τὰ κατὰ τὸν παλίμπλαγκτον βίον μου, τὸν νεωστὶ ἐν ἐμοὶ ἐγερθέντα πόθον τῆς ποιήσεως ἀνεκοίνωσα καὶ τὴν ὀλίγην πρὸς μάθησιν τῆς Ἰατρικῆς κλίσιν μου οὐδόλως αὐτῷ ἀπέκρυψα. Ἤκουσέ μου μετὰ στοργῆς ὁ καλὸς κἀγαθὸς Κωλέττης, καὶ ἐν τοῖς λόγοις μου διέγνω, ὅτι τὸ τραῦμα τῆς στερήσεως τοῦ Πατρός μου ἐνέαζεν ἔτι, καὶ ὅτι ἡ αἴφνης ἐν ἐμοὶ ἐξεγερθεῖσα πρὸς τὴν ποίησιν ῥοπὴ ἦν μελαγχολούσης καρδίας καὶ ψυχῆς δυσφορούσης τοῖς τοῦ κόσμου ἔνδειξις· ὅθεν, οἷα ἀνὴρ ἔμπειρος, ἠθέλησε νὰ δώσῃ τῷ βίῳ μου σκόπιμόν τι τέλος ἵνα μὴ ἐν τοῖς ἀδιεξόδοις τῆς φαντασίας ἐμπλακεὶς καταστραφῇ. « Δὲν Σοὶ ἀρέσκει ἡ Ἰατρική ; εἶπέ » μοι, ἔστω, ἄφες αὐτήν. Θέλεις νὰ ζήσῃς ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ » Ἑλλάδι, λέγεις ; συμφωνῶ καὶ ἐγώ, καὶ εἰ μὴ σὺ ἀπὸ » σαυτοῦ πρὸς τοῦτο ὥρμας, ἐγὼ ἤθελον σὲ προτρέψει. » Ἀλλ' ἡ ποίησις, τέκνον μου, δὲν εἶναι βίου πόρος, σὺ » δὲ πένῃ, ἀνάγκη ἄρα πρὸς πρακτικώτερόν τι ἐπιτήδευμα » ν' ἀποβλέψῃς, καί, εἰ βούλει, συγκαλλιέργει καὶ τὴν » ποίησιν. Ἐπιδόθητι τῇ νομικῇ ἐπιστήμῃ, ἧς πρόσθεν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

» πολλαὶ ὁδοί εἰσιν ἠνεωγμέναι, οἷαι ἡ τοῦ δικηγόρου, ἡ » τοῦ δικαστοῦ, ἡ τοῦ ὑπαλλήλου, τοῦ πολιτικοῦ, ἡ τοῦ » Καθηγητοῦ, καὶ ἄλλαι ». Πρὸς οὐδεμίαν τούτων ἔχω κλίσιν, εἶπον ἐγώ, ἡ τοῦ Καθηγητοῦ ἴσως δὲν ἤθελε πολὺ μ' ἀπαρέσκει, καθόσον ἐν αὐτῇ εὑρίσκω τὴν αὐτοτέλειαν, ἐνῷ ἐν πάσαις ταῖς λοιπαῖς πολὺ εὑρίσκω τὸ ὑποτελὲς τοῖς ἄλλοις, καὶ αἰσθάνομαι ἐν ἐμαυτῷ ἀναστάτωσίν τινα ἐν αὐτῇ καὶ μόνῃ τῇ τῆς ὑποτελείας ἰδέᾳ. « Εἶεν, λέγει ὁ Κωλέττης, ἐπεχείρει » ἵνα γένῃ Καθηγητής, ἐξέτασον τίς ὁ ἐν τῷ Πανεπιστη- » μίῳ τῆς Ἑλλάδος εἰσέτι μὴ διδασκόμενος κλάδος, κατα- » σκεύασον σεαυτὸν δόκιμον κατὰ τοῦτον, καὶ ὑπόσχομαί » Σοι ἵνα Σὲ καταστήσω Καθηγητὴν τούτου ». Ἐξελεξάμην δὴ τότ' ἐγὼ τὸν τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου καὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου, καὶ ἅμ' ἀρξάμενος τῶν νομικῶν σπουδῶν μου κατὰ Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1840 εἰδικώτερον πρὸς τ' ἀκροάματα ταῦτα διέτριβον, οὐχὶ ὅμως ἄνευ δυσαρεσκείας τινός. Ἀλλ' ἡ κατὰ τὰς τοῦ πρώπου ἔτους ἐξετάσεις μου ἐπιτυχία, διότι παμψηφεὶ λευκαῖς ψήφοις (= ἄριστα) ἐγενόμην δεκτός, φιλοτιμότερόν με κατέστησεν, ἐφ' ᾧ καὶ τὰς λοιπὰς τρεῖς ἐξετάσεις μετ' ἴσης ἐπιτυχίας ὑπέστην, καὶ δεκτὸς εἰς τὸ διαγωνίσασθαι ἐν τοῖς ἑπτακαίδεκα ἐπὶ τρισχιλίων περίπου μαθητῶν τῆς Νομικῆς τῶν Παρισίων Σχολῆς ἠξιώθην, Γάλλοις ἅπασι, καὶ εἰ μὴ τοῦ βραβείου ἠξιώθην, ἠξιώθην ὅμως ἐντίμου μνείας καὶ τῆς πέμπτης ἀναγραφῆς, καὶ ἐπηνέθην δημοσίᾳ ἐν τῷ ἐκφωνηθέντι ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Ortolan κατὰ τὴν διανομὴν τῶν βραβείων λόγῳ. Ὁ δὲ Κωλέττης ἰδιάζον τι τῆς πρὸς ἐμὲ εὐνοίας δεῖγμα δημόσιον βουλόμενός μοι δοῦναι, ἠὐδόκησε νὰ παρασταθῇ κατὰ τὸν ἐπὶ τῆς ἐναισίμου διατριβῆς μου (thèse pour la licence), ἀγῶνα ἐν ἐπισήμῳ πρέσβεως

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στολῇ, τιμὴ ἣν πρὸς οὐδένα ποτὲ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων σπουδαστῶν ἀπένειμεν.

Ἐπέρανα οὕτω τὰς νομικὰς σπουδάς μου τὴν 6 Ἰουλίου 1843, ἐφιέμενος ὅμως ν' ἀξιωθῶ τοῦ καὶ παρὰ Γάλλοις σπανιωτάτου βαθμοῦ τοῦ διδάκτορος, ἀπεφάσισα νὰ παρατείνω μέχρι τούτου τὰς μελέτας μου ἐπιχειρήσας ἔργου ἀληθῶς Ἡρακλείου ἐντὸς ἑνὸς καὶ μόνου ἔτους νὰ λάβω τὸ τοῦ διδάκτορος δίπλωμα, ἐνῷ καὶ ἐν Γάλλοις οἱ εὐδοκιμώτατοι καὶ ἐπιμελέστατοι μόλις ἐν ὅλῃ ἀπὸ τῆς Licence διετίας ἀξιοῦνται τούτου.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ συνέβη ἡ 3 Σεπτεμβρίου καὶ τῆς παμβασιλείας καταλυθείσης τὸ μοναρχικὸν κατὰ σύνταγμα πολίτευμα ἐνεκαθιδρύθη. Ἀνεκλήθη δὲ τότε καὶ ὁ Κωλέττης εἰς Ἑλλάδα. Ἐγὼ δὲ τῇ τοῦ Διεθνοῦς δικαίου εἰδικῇ σπουδῇ προσεθέμην δὴ τότε καὶ τὴν τοῦ Συνταγματικοῦ δικαίου, ὡς πολλῷ τῇ πατρίδι χρησίμου μετὰ τὴν νέαν τῶν πραγμάτων τάξιν, καὶ οὐδενὸς πρὸς τὴν τούτου διδασκαλίαν εἰδικοῦ Καθηγητοῦ ὑπάρχοντος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

Ἀτρύτους κατέβαλον ἀγῶνας ὅπως ἐν ἐνὶ καὶ μόνῳ ἔτει τὰς πρὸς τὸν διδακτορικὸν βαθμὸν τρεῖς νενομισμένας ἐξετάσεις ὑποστῶ, καθόσον ἐκ τῆς πατρίδος ἐπληροφορούμην, ὅτι ὁ ἐμὸς θεῖος καὶ τῆς περιουσίας μου διαχειριστὴς πᾶσαν μὲν τὴν κατακληρονομηθεῖσαν ἀπὸ τοῦ πάππου Πελεντρίδου μερίδια ἐστερήθη, ἡ δ' ἐμὴ ταύτῃ συναπολώλει. Ἑκκαίδεκα καὶ ἑπτακαίδεκα ὥρας καθ' ἑκάστην εἰργαζόμην, ὁ δὲ μακρὸς καὶ διηνεκὴς οὗτος κάματος ἐπήνεγκέ μοι σφοδρὰν αἱμοπτυσίαν, ὁ δὲ καθεστηκὼς βίος ῥευματισμοὺς σφοδροὺς εἰς τοὺς πόδας, ὥστε τῷ λέγειν τῶν ἰατρῶν προφανῆ διέτρεχεν ἡ ζωή μου κίνδυνον, εἰ μὴ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῶν σπουδῶν μου παρητούμην καὶ εἰς τὸν πάτριον ἀέρα ἔσπευδον ὅπως τὸ ἡμικεκομμένον τῆς ζωῆς μου ῥάμμα συνδέσω. Ἀλλὰ ποῖον θέλγητρον εἶχε διὰ νέον ὡς ἐμὲ ἔρημον ἡ ζωή; τίνα μετ' ἐμὲ ἄφινα ὅπως κλαύσῃ ἐπὶ τοῦ τάφου μου; Τὸ ἐπίμονον τοῦ χαρακτῆρός μου τότε δὴ διεδηλώθη· ἀντὶ νὰ ἐλαττώσω ἐδιπλασίασα τοὺς κόπους, κατώρθωσα δὲ τὴν 17 Αὐγούστου 1844 ν' ἀναγορευθῶ διδάκτωρ τὰ Νομικὰ ὑπὸ τῆς τῶν Παρισίων Σχολῆς, ἡ δ' ἡμέρα αὕτη ἦν καὶ ἡ ἕκτη ἐπέτειος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατρός μου ἡμέρα, καὶ τελεστήριον ἐπὶ τοῦ τάφου του εἶχον νὰ προσφέρω τὸν διδακτορικόν μου στέφανον. Σύμπτωσις, ἣν ὡς ἄριστον ἐξέλαβον οἰωνόν, ὡσεὶ ἐξ ὕψους ὁ Πατήρ μου εἶχεν εὐλογήσει τοὺς κόπους μου, ὡσεὶ ἦν μοι σημεῖον εὐαρεσκείας, ὅτι ἐξεπλήρωσα ἣν εἶχον δώσει αὐτῷ ὑπόσχεσιν πολιτείας ἐπιμελοῦς καὶ ἀμέμπτου.

Καθ' ὅλον τὸν τετραετῆ τοῦτον τῶν σπουδῶν μου χρόνον ἀδιαλείπτως ἐξηκολούθησα τὰς μετὰ τῶν φίλων Δεαίχου καὶ Ἐκγέρου μελέτας, ἡ δὲ τούτων ἀληθὴς φιλία ἦν μοι ἡ μόνη κατὰ τὰς πικρὰς τῶν πόνων μου ἡμέρας παραμυθία· ἀπὸ καιροῦ δ' εἰς καιρὸν τῆς λύρας μου τὰς χορδὰς τανύων ἐν τοῖς τῆς ποιήσεως παραδείσοις ἐζήτουν παρηγορίαν εἰς τοὺς παρόντας πόνους. Ὀλίγην ἴσως ἀξίαν ἔχουσι τῆς Μούσης μου οἱ καρποί, ἴσως δ' ὤφειλον κἀγὼ νὰ εἴπω τὰ

« Ἤφαιστε πρόμολ' ὧδε, Πλάτων νύ τι σεῖο χατίζει », ἀλλὰ δὲν τὸ λέγω, διότι τὰ ποιημάτια ταῦτα ἀνακαλοῦσί μοι εἰς τὴν μνήμην ὥρας πικρίας, ὅσον δὲ πικρὸν τὸ ἀναμιμνήσκεσθαι ἐν δυστυχίαις τῶν ἐν εὐτυχίαις ἡμερῶν, τόσον γλυκύθυμόν ἐστι τὸ ἐν καιροῖς εὐδαίμοσιν, οἷοί εἰσί μοι οἱ νῦν, μεταστρέφειν τὸ βλέμμα πρὸς ἃς διηγάγομεν ἐν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὀδύναις ἡμέρας. Πλὴν ἀπέχω τῆς δημοσιεύσεως αὐτῶν, ἴσως δὲ ὑστερότυπος (postume) γενήσεται ἡ τούτων δημοσίευσις, εἰ δ' ἄλλοις οὐδενὸς λόγου ἄξια κριθήσονται ἀλλ' εἰσί μοι παροχεῖς ἀκατονομάστων θελγήτρων.

Τῶν δὲ Καθηγητῶν μου τὰ ὀνόματα ταῦτα· Rossi ὁ πάνυ τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου· ὁ εὐκλεὴς Royer-Collard τοῦ Διεθνοῦς· οἱ δὲ σοφοὶ Pellat καὶ Du Caurroy τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου, Bugnet καὶ Vallete τοῦ ἀστικοῦ τῶν Γάλλων κώδηκος· Ortolan τοῦ Ποινικοῦ δικαίου, Berriat-Saint-Prix δὲ τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς δικονομίας, De Portets τοῦ φυσικοῦ δικαίου· Bravard-Veyrières τοῦ Ἐμπορικοῦ, Macarel τοῦ διοικητικοῦ.

Ἵνα μὴ μείνω ἀργὸς ἐν Παρισίοις, μεχρισοῦ ἐκδοθῇ τὸ διδακτορικόν μου δίπλωμα, πρὸς δὲ καὶ πόθος τοῦ ἰδεῖν με τὸ Λονδῖνον, ἀνεχώρησα ἐκ Παρισίων τὴν 27 Αὐγούστου δι' Ἀμβιανῶν (Amiens) καὶ Βελουάκου (Boulogne sur mer), ἀπέβην δὲ τὴν 29 Αὐγούστου εἰς Λονδῖνον, ἓξ δ' ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Ἀγγλίας διατρίψας ἡμέρας διὰ Ἰουλίου λιμένος (Hâvre) καὶ Ῥωθομάγου ἐπανέστρεψα εἰς Παρισίους, ὅπου εὑρὼν τὸ δίπλωμά μου ἕτοιμον ἔλαβον αὐτὸ καὶ ἀνεχώρησα τὴν 21 Σεπτεμβρίου 1844 ἐξακολουθούσης τῆς αἱμοπτυσίας καὶ ἀμφίβολον καθιστάσης τὸ ἂν ἔμελλόν ποτε νὰ δρέψω τοὺς ἀπὸ τῶν ἐπιπόνων σπουδῶν μου καρπούς. Πολλοὺς δ' ἀφίνων ἐν Γαλλίᾳ φίλους ἐν ταῖς ἐπαρχίαις μετέβην πρὸς ἀποχαιρετισμὸν αὐτῶν, ὥστε μόλις τὴν 7 Ὀκτωβρίου ἔφθασα εἰς Μασσαλίαν, δύο δ' ἐκεῖ διαμείνας ἡμέρας ἀνεχώρησα διὰ τοῦ Γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου καὶ τὴν 18 ἔφθασα εἰς Ἑλλάδα, ἔνθα ὀλίγας διατρίψας ἡμέρας ἀνεχώρησα διὰ Κύπρον, ὅπου ἔφθασα τὴν 22 Νοεμβρίου 1844. Ἐκεῖ δὲ περισυλλέξας μικρά τινα ναυάγια τῆς πε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ριουσίας μου ἀπὸ τῆς πτωχεύσεως τοῦ θείου μου, καὶ ἀπ' αὐτῶν τὰ ὀλίγα χρέη μου πληρώσας, διέμεινα χάριν τῆς ὑγείας μου ὑπὸ τὸ γλυκὺ καὶ ἤπιον τῆς πατρίδος μου κλῖμα μέχρι τοῦ Ἀπριλίου 1845, ὅτ' ἀνεχώρησα καὶ τὴν πρώτην Μαΐου 1845 ἐπανεῖδον τὰς Ἀθήνας τριακοσίας δεκατρεῖς ἐν ὅλῳ δραχμὰς ὡς περιουσίαν φέρων !

Ἡ χαρὰ ὅτι ἐπέρανα τὰς σπουδάς μου, ἡ καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα ἀνάπαυσίς μου καὶ ὁ πάτριος ἀὴρ ἐπανέδωκάν μοι τὴν ὑγείαν, ἄλλος ὅμως ἀγὼν μὲ περιέμενεν, ὁ τῆς ἀποκαταστάσεως.

Καὶ ἦν μὲν ὁ Κωλέττης πανίσχυρος τότε, καὶ τῆς δοθείσης μοι ὑποσχέσεως οὐκ ἐπιλαθόμενος, ἀλλὰ μὴ οὔσης ἕδρας τοῦ Συνταγματικοῦ καὶ Διεθνοῦς δικαίου νενομοθετημένης, καὶ τοὺς ἀντιπολιτευομένους τὴν Κυβέρνησίν του Καθηγητὰς Δομνάνδον καὶ Ὀλύμπιον, καὶ Νέγρην καὶ Περικλῆ Ἀργυρόπουλον, καὶ Καλλιγᾶν προτιθέμενος νὰ παύσῃ ἐβιάζετό με ὅπως δεχθῶ τοῦ Περικλέους Ἀργυροπούλου τὴν ἕδραν, ὅπως ἄλλοι προθύμως τὰς τῶν ἄλλων ἐδέχθησαν. Ἐγὼ ὅμως ἄδικον μὲν ἐθεώρουν τὴν παῦσιν Καθηγητοῦ εὐδοκίμως ἐπὶ δεκαετίαν διδάξαντος, ἄτοπον δὲ δι' ἐπιμέμπτου πράξεως ἐνάρξασθαι τοῦ Καθηγητικοῦ μου βίου, ἀντέστην, ἠρνήθην δ' ὁριστικῶς καὶ ἐπιμόνως τὴν διαδοχὴν τοῦ Ἀργυροπούλου· καὶ ἐσώθη μὲν οὗτος, ἀλλ' ἐγὼ ἔμεινα ἐπὶ εἴκοσιν ἔτι μῆνας τὰ ἔσχατα πενόμενος, μεχρισοῦ νομοθετηθείσης ὑπὸ τῶν Βουλῶν εἰδικῆς διὰ τὸ Συνταγματικὸν καὶ διεθνὲς δίκαιον ἕδρας, διωρίσθην εἰς ταύτην Καθηγητὴς τὴν 24 Δεκεμβρίου 1846, ἧς τὰ ἐγκαίνια ἀπὸ τῆς 14 Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐποιησάμην ὡς Ὑφηγητής.

Ἀλλ' ἡ κατὰ τοῦ προστάτου μου ἀντιπολίτευσις ἐπὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πάντας τοὺς περὶ αὐτὸν ἀντηνάκλα, ἐφ' ᾧ λίαν σφοδρὰ καὶ κατ' ἐμοῦ ἐξερράγη. Καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ Βουλῇ πολλά μου κατεμέμφοντο ὡς δῆθεν κατὰ τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας διδάσκοντος, καὶ ἐν τῷ τύπῳ ᾐτιῶντο τὸν προστάτην μου, ὡς ἀμαθῆ καὶ περὶ τὴν διδασκαλίαν ὅλως ἀδόκιμον εἰς τὴν περίβλεπτον τοῦ Καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἔδραν ἀνυψώσαντα ἐμέ. Περιφρόνησιν ἐκεῖνός τε κἀγὼ καὶ σιωπὴν πρὸς τὰς λοιδορίας ἀντετάξαμεν, εἰς τὸν χρόνον τὴν δικαίωσιν ἡμῶν ἀφιέντες. Ἀλλὰ καὶ ἔν τισι τῶν συναδέλφων μου κρύφιον μῖσος κατ' ἐμοῦ ὑπῆρχεν, ὅτι εἰκοσιενναετὴς μόλις νέος, νέηλυς ἐν Ἑλλάδι, ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ ταπεινοτέρᾳ δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ διατελέσας ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἀνήχθην πρὸς τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Καθηγεσίαν. Ἡ πάλη ἐδεινοῦτο, μάλιστα δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἰσχυροῦ μου προστάτου Κωλέττου ἐναπελήφθην μόνος ἐγὼ κατὰ τοσαύτης καὶ τηλικαύτης ῥᾳδιουργίας, δι' ἔργων πρὸς τὰς ἐκείνων συκοφαντίας ἁπάντων, καὶ διὰ τοῦτο πρὶν ἢ τετραετία ἀπὸ τοῦ εἰς τὴν Καθηγεσίαν διορισμοῦ μου συμπληρωθῇ σπεύσας ἐδημοσίευσα τὴν περὶ τοῦ Συνταγματικοῦ δικαίου πραγματείαν μου.

Ἐπέχω τοῦ νὰ ἐξιστορήσω τὰ κατ' ἐμοῦ μηχανευθέντα καὶ γραφέντα, διότι ὀγκώδη ἤθελον συγγράψει τόμον· ἄλλως τε καὶ ἰδιότροπός τις ἰδέα ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς κατ' ἐμοῦ ἐπιθέσεως κατέλαβέ με, ἣν καὶ ἐπραγματοποίησα· ἦν δ' αὕτη τὸ νὰ φυλάξω ἅπαντα τὰ τῆς δημοσιότητος φύλλα ἐν οἷς καλόν τι ἢ κακὸν κατ' ἐμοῦ ἐρρέθη. Εἴ δέ τι μάλα σπανίως, ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ἐγὼ ἔγραψα, διὰ τῆς ὑπογραφῆς μου ἐδημοσίευσα, οὐδὲν δὲ πρὸς ἀπολογίαν μου ἢ ἐπίκρισιν ἄλλων ἀνωνύμως ἐξέδωκα. Ἡ Συλλογὴ αὕτη ὀγκωδεστάτη ἐστιν, ἐπιθυμῶ δὲ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ μετὰ θάνατόν μου ὑπὸ τῶν τέκνων μου νὰ διαφυλαχθῇ ἐπιμελῶς, ἢ ἐν τῇ τοῦ Πανεπιστημίου βιβλιοθήκῃ ἐπὶ ἀποδείξει νὰ κατατεθῇ.

Ἀλλὰ καὶ ἕτερός τις λόγος ἐπιβάλλει μοι τὴν περὶ ταῦτα ἐν τοῖς αὐτοβιογραφικοῖς τούτοις ἀπομνημονεύμασί μου σιωπήν· ἔστι δ' οὗτος, ὅτι διὰ χρόνου αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ὑβριστάς μου εἰς ἐπαινέτας μου μετέβαλον, ὁσάκις δέ μοι παρέστη εὐκαιρία καὶ μικρόν τι εὐποιῆσαι αὐτούς, οὐδόλως ταύτην παρέδραμον, μέγα λογιζόμενος τὸ κέρδος τοῦ περιποιήσασθαί μοι φίλους τοὺς πάλαι διώκτας, καὶ πολλὴν καρποῦμαι νῦν τὴν ἡδονὴν ὡς φίλοις προσομιλῶν ἐκείνοις, ὧν ἡ πάλαι δυσμένεια οὐ μόνον βλάβην οὐδεμίαν ἐπήνεγκέ μοι, ὡς διὰ χρόνου ἀπεδείχθη, ἀλλὰ καὶ κέντρον πρὸς διηνεκῆ ἐπ' ἐμαυτὸν ἐπιμέλειαν, ἵνα μή ποτε δικαίας τὰς κατ' ἐμοῦ ἐπιδείξωσι μέμψεις, ἡ τούτων καταφορὰ ἐγένετό μοι, καὶ καύχημα, διατὶ νὰ μὴ τὸ εἴπω; ὅτι οὐδεμία τῶν πικρῶν ἐκείνων αἰτιάσεων εἶχετο ἀληθείας. Πρὸς δὲ ταῦτα ἀείποτ' ἔναυλα ἦσάν μοι τὰ θεσπέσια τοῦ Ἀριστοφάνους ἔπη,

« ἀλλ' ἀπ' ἐχθρῶν δῆτα πολλὰ μανθάνουσιν οἱ σοφοί·
» ἡ γὰρ εὐλάβεια σώζει πάντα. Παρὰ μὲν οὖν φίλου οὐ
» μάθοις ἂν τοῦθ'· ὁ δ' ἐχθρὸς αὐτὸς ἐξηνάγκασε· τὸ δὲ
» μάθημα τοῦτο σώζει παῖδας, οἶκον, χρήματα » (*).

Διακόπτω ἐνταῦθα τὰ περὶ τὴν πρώτην Καθηγεσίαν μου ἱστορήματα, ἵνα μὴ τῶν χρόνων τὴν σειρὰν διακόψω, ὅπως ἐκθέσω τὰ κατὰ τὸν οἶκοι μοι βίον.

(*) Ἡλίκη ὅμως ἡ ἐμὴ πλάνη, ὡς ἀπεδείχθη μετὰ δώδεκα ἔτη, ὅτε τὸ 1875 αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ κατὰ τὴν πρώτην μου καθηγεσίαν τὴν ἀπόλυσίν μου μηχανευθέντες καὶ τὴν δευτέραν ἐσκευώρησαν, ὡς μισελεύθερον παραστήσαντές με τὸ 1875, ἐμὲ ὃν ὡς ἀντιδυναστικὸν συκοφαντήσαντες τὸ 1852 ἐπέτυχον διῶξαι. Οἱ αὐλοκόλακες βᾶστα εἰς δημοκόλακας μεταβάλλονται.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τὴν ὑγείαν μου πλήρη ἀναλαβών, καὶ ἐπὶ τριετίαν περίπου οὐδ' ἴχνους ἐπιφανέντος τοῦ ἐν Παρισίοις καταλαβόντος με τῆς αἱμοπτυσίας νοσήματος, ἔχων δ' ἀείποτε γνώμην, ὅτι πολίτης ἀληθὴς οὐ δύναται εἶναι καὶ λέγεσθαι ὁ μὴ καὶ εἰς τὴν διαιώνισιν τῆς πόλεως μεριμνῶν, καὶ οἰκογενείας πατὴρ γινόμενος, πρὸς δὲ καὶ τὴν κατ' ἐμὲ ἐρημίαν περισκοπῶν διὰ τὴν παντελῆ στέρησιν γονέων καὶ ἀδελφῶν, ἀπεφάσισα ἀγαγέσθαι μοι νύμφην. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ὡς τὸ πάντων τῶν ἐν τῷ βίῳ κυριώτατόν μοι ἐδόκει, οὐχὶ δὲ οἷον τοῖς πολλοῖς τῶν ἀνθρώπων γίνεται. Τὴν τοῦ γάμου κοινωνίαν ἐννοῶ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου διδομένου ὅρου «Nuptiae sunt con» junctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini » et humani juris communicatio». Οὐχὶ λοιπὸν ὄγκος φερνῆς, οὐχὶ κάλλους λαμπρότης ταχέως ἀποφθίνουσα, οὐχὶ ὁ ἄλλος ὅμιλος τῶν θύραθεν προτερημάτων εἰσὶ τὰ δυνάμενα νὰ καταστήσωσι τὴν ἐν γάμῳ κοινωνίαν εὐδαίμονα· ἀλλὰ κάλλος ψυχῆς, καὶ φρονημάτων ταυτότης, καὶ συμφερόντων συνταύτισις, καὶ καρδιῶν σύζευξις καὶ κοινωνία χαρᾶς καὶ δακρύων, καὶ ὁμοῦ τέκνων ἐπιμέλεια, καὶ ἐξορία τελεία παντὸς μεταξὺ συζύγων μυστικοῦ, καὶ ἀμοιβαία ἀδιάσειστος πίστις, καὶ πόθων ὁμοιότης καὶ κλίσεων, εἰσὶ τὰ τοὺς εἰς γάμον συνερχομένους εὐδαιμονίζοντα. Νέος, ὀλίγον τοῦ τριακοστοῦ ὑπολειπόμενος τῆς ἡλικίας ἔτους, μόνος ἄνευ συγγενῶν καὶ ἐπίζηλον κατέχων ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν, ὢν Καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἤμην ἐπιζήτητος νυμφίος· πολλαί μοὶ ἐγένοντο προτάσεις καὶ προικῶν ἀφνειῶν προσφοραί, ἃς τῷ τότε μὲν συναδέλφῳ μοι πάλαι δὲ διδασκάλῳ μου ἀρχιμανδρίτῃ (τῷ μετὰ ταῦτα Μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν) Μισαὴλ Ἀποστολίδῃ διεμυστη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρευόμην· οὗτος δέ, καὶ τὸ ἦθος καὶ τὰς ἐμὰς κλίσεις γινώσκων, εἶπέ μοι, ὅτι νύμφην οἵαν θέλω μόνον ἐν τῇ ἀνεψιᾷ αὐτοῦ Ἀριάδνῃ ἠδυνάμην νὰ εὕρω, τοῦτο δ' ἔλεγεν οὐχὶ διότι ἐξεζήτει τῇ νέᾳ, μόλις τὸ δέκατον ἕκτον ἀγούσῃ ἔτος, γαμβρόν, ἀλλ' ἀπὸ εἰλικρινοῦς πρός με κἀκείνην ἀγάπης. Ἦν δ' ἡ Ἀριάδνη θυγάτηρ τῆς μακαρίτιδος ἀδελφῆς του Ἀντωνίνης καὶ Χρήστου Κουσκολέκα ἐμπόρου καὶ κτηματίου ἐν Τεργέστῃ. Τὴν Ἀριάδνην ἔβλεπον παρὰ τῷ Θείῳ της πρὸ ἑνὸς καὶ πλέον ἔτους ἐκ Τεργέστης ἐλθοῦσαν, διότι ὀρφανὴν μητρὸς ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Θεῖος ἔκρινον κατάλληλον νὰ θέσωσιν ὑπὸ τῆς ἐπιζώσης καὶ παρὰ τῷ υἱῷ διαιτωμένης πρὸς μητρὸς μάμμης τὴν ἐπιστασίαν· καὶ ἔβλεπον αὐτὴν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀδιαλείπτως, ἅτε οἰκειότατος τῷ Θείῳ της, ἀλλά, ὅπερ πλείστοις τῶν καθ' ἡμᾶς νέων δόξει ἀπίθανον, οὐδέποτε εὐπροσηγορίας χάριν λόγον κἂν ἕνα ἀπηύθυνα αὐτῇ· τοσοῦτον πρὸς τὰς φιλοφρονήσεις ταῖς νέαις σκαιὸς ἤμην ἐγὼ ὁ ἐν Παρισίοις ἑπταετίαν ὅλην διανύσας. Τῇ προτάσει τοῦ Σεβασμίου Μισαὴλ ἠρεσκόμην, ἕνα δὲ μόνον ὅρον πρὶν ἢ συγκατατεθῶ ἐτιθέμην τὸ μαθεῖν με παρ' αὐτῆς τῆς νεάνιδος ἂν κἀκείνη συνήνει· ἐγὼ ἐρωτήσω αὐτήν, λέγει μοι, ὁ Θεῖος· οὐχί, λέγω αὐτῷ ἐγώ, ἀλλ' ἐγὼ αὐτός, ὅστις ὁμολογῶ ὑμῖν νῦν, ὅτι τοῦτον πρῶτον ἀπευθυνῶ τῇ ἀνεψιᾷ Σας λόγον· ἔδωκέ μοι ἐκεῖνος τὴν ἄδειαν, ἐγὼ δ' ἅμα εἰς οἶκον ἐπιστρέψας τὴν ἑξῆς σύντομον τῇ νέᾳ ἔγραψα ἐπιστολὴν « Ἐρασμία » Ἀριάδνη. — Ἐκτιμῶν τὰς σὰς ἀρετὰς πρὸς ταύτας δ' » ἀποβλέπων, καὶ εὐτυχῆ ἐμαυτὸν θεωρῶν ἂν τὸν βίον μου » πρὸς τὸν Σὸν συνάψω, ἐρωτῶ Σε ἂν συναινῇς. Δήλωσόν » μοι τοῦτο, ὅπως αἰτήσω τὴν δεξιάν Σου παρὰ τῶν σεβα- » στῶν συγγενῶν Σου. Τῆς μελλούσης δὲ κοινῆς ἡμῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

» εὐδαιμονίας βεβαίωσις ἔστω ἡ τῆς ἀθώας καὶ εὐγενοῦς » καρδίας Σου πρός με διηνεκὴς φιλία καὶ ἀγάπη. Συναι- » νοῦσα ἔξεις με μέχρι θανάτου πιστότατον καὶ εἰλικρινέ- » στατον ». Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐγράφη τὴν 29 Ἰανουαρίου 1847, τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἡ καλὴ καὶ σεμνὴ κόρη, ὡς ἀκο- λούθως ἡ ἰδία ὡμολόγησέ μοι, μετέβη εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ διὰ μυστικῆς καὶ παρθενικῆς δεήσεως ἐπεκαλέσθη τὸν Ὕψιστον ἵνα τὴν φωτίσῃ κατὰ τὴν κρισιμωτάτην ταύτην τοῦ βίου της στιγμήν, ἔμπλεως δὲ κατανύξεως ἀνταπέ- στειλέ μοι τὰ ἑξῆς « Κύριε, Εὐγνωμονοῦσα διὰ τὴν ἀγα- » θήν Σας ὑπόληψιν πρὸς ἐμέ, θέλω νομίζει ἐμαυτὴν εὐ- » τυχῆ, ἐὰν ὁ σεβαστός μου Θεῖος καὶ ὁ φίλτατός μου Πα- » τὴρ ἐγκρίνωσι τὴν πρότασίν Σας. Εὐαρεστηθῆτε νὰ λά- » βητε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξαιρέτου ὑπολήψεώς μου » πρὸς ὑμᾶς, μεθ' ἧς εἰμί ».

Τὴν ἁπλοϊκὴν ταύτην καὶ ἀνεπιτήδευτον ἐπιστολήν της λαβὼν ἔδειξα τῷ Θείῳ της, καὶ τὴν ὑπόσχεσιν ἔδωκα αὐτῷ, καὶ μετ' αὐτὴν τὸ πρῶτον τότε ἐλάλησα τῇ Ἀριά- δνῃ. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ἐλάλουν αὐτῇ ὡς σύζυγος, καὶ τὰ ὦτά της οὐδ' ἅπαξ ἤκουσαν ἐρωτοτρόπων λόγων, Περὶ δὲ προικὸς οὐδεὶς λόγος, εἰ μὴ τὴν παραμονὴν τοῦ γάμου εἶπέ μοι ὁ Θεῖός της, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτῆς χίλια Γερ- μανικὰ τάλληρα ἐδίδου αὐτῇ εἰς προῖκα.

Ἐτελέσθη δ' ὁ γάμος ἡμῶν τὴν ἐπιοῦσαν 13 Ἀπριλίου 1847, παράνυμφός μοι δ' ἐγένετο ὁ ἀείποτε καλός μοι Ἰω. Κωλέττης.

Ἡ ἐν οἴκῳ εὐδαιμονία, ἡ αὐτάρκεια διὰ τὸ λιτὸν τῆς διαίτης, διότι εἰς τὸν διακοσιόδραχμον τοῦ Καθηγητοῦ μι- σθὸν ἠρκούμην, καὶ τῆς ἔμφρονος Ἀριάδνης ἡ οἰκονομία, ἄνετον παρεῖχόν μοι πρὸς τὰς μελέτας βίον, ὃν ἡ γένεσις

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δύο θυγατρίων τῆς μὲν Χρυσηίδος-Ἀντωνίνης τὴν 20 Μαρτίου 1849, τῆς δὲ Μαρίας τὴν 20 Φεβρουαρίου 1851 καθωράϊζε. Τακτικῶς κατ' ἐνιαυσίαν περίοδον ἐδίδασκον ἓν τῶν κυρίων τῆς ἕδρας μου μαθημάτων, τὸ Συνταγματικὸν δηλονότι ἢ Διεθνὲς δίκαιον, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν φοιτητῶν, δὸς δὴ καὶ τὴν ἐμὴν ὠφέλειαν, σκοπῶν, καὶ ἄλλων ἐπελαμβανόμην παραδόσεων ἀεὶ κρείττονα ἐμαυτὸν τοῖς ἀκροωμένοις κατασκευάζων. Οὕτως ἐδιδάχθησαν ὑπ' ἐμοῦ α) τ' ἀρχαῖα τῆς Ἑλλάδος πολιτεύματα (1848 — 1849 καὶ 1850 — 1851)· β) τὸ τιμαριωτικὸν πολίτευμα (1849 — 1850)· γ) ἡ ἐγκυκλοπαιδεία καὶ μεθοδολογία τῶν πολιτικῶν καὶ νομικῶν ἐπιστημῶν (1849 — 1850 καὶ 1851 — 1852)· δ) τὰ πολιτικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ κατὰ σύνταγμα πολίτευμα, καὶ ε) ἑρμηνεία τοῦ περὶ ἡγεμόνος τοῦ Μακιαβέλλου μετὰ συγκρίσεως πρὸς τὰ περὶ τυραννίδος ἐν τοῖς πολιτικοῖς τοῦ Ἀριστοτέλους (1851 — 1852), συνεσκεύαζον δὲ καὶ συνῆγον οὕτως ὕλην πρὸς σπουδαίαν τῶν πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους πολιτικὴν ἅμα καὶ φιλολογικὴν ἔκδοσιν, ἣν μετὰ πολλῶν περιτελλομένων ἐνιαυτῶν περίοδον, καὶ ἐπὶ γήραος οὐδῷ, ἤθελον δημοσιεύσει. Ἀλλὰ « πολλὰ ἀέλπτως κραίνουσι θεοί ».

Καὶ δὴ ἔνθεν μὲν ἡ κατ' ἐμοῦ ῥαδιουργία οὐκ ἐκόπαζε, μάλιστα δ' ἀφοῦ ἐπὶ βιασμῷ τοῦ νόμου τῇ πλειονοψηφίᾳ τῶν τῆς νομικῆς Σχολῆς Καθηγητῶν ἔδοξεν ἐγκρῖναι ὡς ὑφηγητὴν τῆς ἡμετέρας Σχολῆς ἄνθρωπον μάλα συγγενῆ αὐτοῖς ἀλλὰ οὐδὲν τῆς νομικῆς δίπλωμα φέροντα. Καὶ ἐξήτασαν μὲν αὐτὸν δῆθεν, καὶ ἀπεδέξαντο ὡς δόκιμον ἀντέστην ὅμως ἐγὼ καὶ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον διεμαρτυρήθην, καὶ τὴν ἔκδοσιν τῆς παρὰ τοῦ Ὑπουργείου ἐγκρίσεως τοῦ ὑφηγήσασθαι αὐτὸν ἐκώλυσα. Hinc irae! ἐδεινοῦτο ἡ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κατ' ἐμοῦ καταφορά, καὶ ἡ τῶν ἐχθρῶν σύστασις στερροτέρα ἐγίγνετο. Ἔνθεν δὲ τοὺς κρατοῦντας τῶν σκήπτρων δυσμενεστέρους μοι καθίστασαν, διότι ἐνῷ πάντως τῇ αὐθαιρεσίᾳ αὐτῶν ὑπενέδιδον, καὶ τὸ σύνταγμα ὀσημέραι ἄψυχον ἐγίνετο γράμμα, μόνος ἐγὼ ἀπὸ τῆς τοῦ Πανεπιστημίου ἕδρας ὡς ζῶν αὐτὸ ἐξέφαινον. Μάλιστα δέ ποτε ὁ Βασιλεὺς Ὄθων λέγοντός μου αὐτῷ ὅτι ἠδικούμην μὴ προαγόμενος εἰς τακτικὸν Καθηγητήν, ἐκεῖνος ὑποσημαίνων μοι τὸ αἴτιον τοῦ μὴ προβιβασμοῦ μου εἶπέ μοι « μανθάνω ὅτι μετὰ πολλῆς ἐλευθερίας διδάσκετε », ἐτόνισε δὲ πολὺ τὴν λέξιν πολλῆς. Ναί, Βασιλεῦ, εἶπον ἐγώ, διότι φρονῶ ὅτι εἴ περ ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἐδιώκετο ἤθελε διασωθῆ ἐν Εὐρώπῃ· εἰ δ' ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἐφυγαδεύετο, ἔδει αὐτὴν εὑρεῖν καταφυγὴν ἐν τῇδε τῇ γενεθλίῳ αὐτῆς χώρᾳ· εἰ δὲ καὶ ἀπὸ ταύτης ἐξωθεῖτο, ἄξιον αὐτῆς ἄσυλον τὸ Πανεπιστήμιον εἰ δὲ κἀκεῖθεν ἐδιώκετο, ἐγὼ τελευταῖος τὸν μυστικὸν ἴακχον ἤθελον ἐκφέρει. Καὶ συνωφρυώθη μὲν ὁ Ὄθων, ἀλλ' οὐδὲ λέξιν ἐπενεγκὼν ἀπεχώρησέ μου, καὶ ἐξῆλθον ἐγὼ τῆς παρ' αὐτῷ ἀκροάσεως· εἶχε δὲ καί τινα ἀρχαιότερον κατ' ἐμοῦ κότον, ὅτε προσφέροντός μου, αὐτῷ τὴν περὶ τοῦ Συνταγματικοῦ δικαίου πραγματείαν μου, οἷα ἐπιπλήττων με, ἔδοξέ μοι τοὐλάχιστον, διότι οὐχὶ αὐ τῷ προσηνέχθη τὸ βιβλίον ἠρώτησέ με τίνι τὸ βιβλίον ἀφιέρωται· « τῷ ἔθνει, Βασιλεῦ, εἶπον ἐγώ, ὅπερ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ αἵματος ἔβαψε τὴν πορφύραν τῆς ὑμετέρας Μεγαλειότητος ». Ἀλλ' ὑπὲρ τὸν Βασιλέα δυσμενῶς λίαν εἶχέ μοι ἡ Βασιλὶς Ἀμαλία, διότι γράφων ἐνυπογράφως ἐγὼ ἐν τῇ Παρισινῇ ἐφημερίδι L' Ordre, ἀντεπολιτευόμην, μάλιστα δ' ἐν τῷ ἀπὸ 8/20 Μαΐου 1851 φύλλῳ τῆς εἰρημένης ἐφημερίδος τὰ κατὰ τὴν ἀντιβασιλείαν αὐτῆς τοῦ 1850, ἦν δ' ἐκείνη ἡ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πρώτη αὐτῆς ἀντιβασιλεία, ἐκθεὶς κατέκρινά τινας τῶν Ὑπουργῶν αὐτῆς πράξεις, ἰδίως δὲ τὸν διαμιᾶς ἐκκαίδεκα Γερουσιαστῶν διορισμόν.

Πάντοθεν λοιπὸν ἐπολεμούμην, ἀλλ' ἐγὼ ἀμετάπτωτος τῇ γνώμῃ ἐνέμενον τὴν παῦσιν προτιμῶν παρὰ τὴν προδοσίαν τοῦ φρονήματος καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ καθήκοντός μου καθυστέρησιν.

Καὶ οὕτω μὲν ἀπὸ τοῦ 1850, μέχρι μεσοῦντος τοῦ 1852 ἔβαινον τὰ πράγματα. Τὸν δὲ Μάϊον τοῦ 1852 ἀποφασίσας ἐγὼ ἵνα μετὰ τῆς Συζύγου καὶ τῶν τέκνων ἀπέλθωμεν εἰς Τεργέστην πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν συγγενῶν, ἐζήτησα καὶ ἔλαβον τετραμήνου ἀπουσίας ἄδειαν, παρασχὼν οὕτω καὶ τοῖς κατ' ἐμοῦ διαρραδιουργοῦσι πλήρους ἐνεργείας εὔθετον ἄδειαν.

Τὴν 20 Μαΐου 1852 ἀπάραντες ἐκ Πειραιῶς ἐπλέομεν πρὸς τὴν Τεργέστην ἔνθ' ἀφίχθημεν τὴν 25 τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἀφ' οὗ δ' ἔμεινα ἐγώ, μετὰ τῶν συγγενῶν μέχρι τῆς 10 Ἰουνίου, ἔδοξέ μοι ἀφεὶς παρὰ τῷ Πατρὶ τὴν Ἀριάδνην καὶ τὰ τέκνα νὰ ἐξέλθω εἰς περιήγησιν κατὰ τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ Ἑλβετίαν. Ἐπεσκέφθην δὴ τότε τὸ δεύτερον τὴν Βενετίαν, καὶ τὸ Παταύιον, καὶ τὴν Βικεντίαν, καὶ τὴν Βερώνην, εἶδον καὶ τὴν Μάντουαν, καὶ τὰ κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ Ναπολέοντος καὶ Καρόλου Ἀλβέρτου ἀποθανατισθέντα μέρη καὶ τὰ Μεδιόλανα, καὶ τὴν Παυΐαν, καὶ τὰς γραφικὰς λίμνας τῆς Γάρδης, καὶ Κώμου, καὶ Μεΐζονα, καὶ τὰς τοῦ Τυρόλου κορυφὰς, καὶ διὰ Βελλιζώνης τὴν Ἄνοδον τοῦ Ἁγίου Γοθάρδου πεζῇ ἐπεχείρησα, καὶ κατέβην εἰς Ἀλτόρφην, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Γέλλου εἰς Bürglichen κατεκλίθην, καὶ διὰ τῆς λίμνης τῆς Λουκέρνης εἰς Λουκέρναν διεπορθμεύθην, καὶ τὸ παρὰ τὰς ἀκτὰς αὐτῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ναΐδον τοῦ Γέλλου προσεκύνησα, καὶ τοῦ Γρουτλῦ τὸ ἱερὸν τῇ ἐλευθερίᾳ πεδίον ἐχαιρέτησα, καὶ τὴν πόλιν τοῦ Ταυρίνου ἐν ᾗ ὁ Βικτωρ Ἐμμανουὴλ καὶ ὁ Καβοὺρ τὴν μέλλουσαν ἀπελευθέρωσιν καὶ ἕνωσιν τῆς μιᾶς Ἰταλίας ἐξειργάζοντο εἶδον, καὶ τὸ Ἄστυ καὶ Ἀλεξάνδρειαν, καὶ τῆς Νοβάρας τὸ πεδίον, ἔνθα ἡττήθη ἀλλ' οὐ κατεβλήθη τῆς Ἰταλίας ὁ δαίμων. Ἀλλ' ἐνῷ ἐγὼ ὠργίαζον ἐν τοιαύταις ἀναμνήσεσιν οἱ ἐχθροί μου ἐπεδίωκον ἐν Ἀθήναις τὸν δὴ νομιζόμενον ὄλεθρόν μου, τῇ δ' ἰσχυρᾷ συμμαχίᾳ τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας ἐπέτυχον τὴν παῦσίν μου ἀναγκασθέντος τοῦ Ὄθωνος κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν στιγμὴν τῆς ἀπὸ Ἀθηνῶν εἰς Γερμανίαν χάριν τῆς ὑγείας, ἀναχωρήσεώς του νὰ ὑπογράψῃ τὴν 10 Ἰουλίου 1852 τὸ τῆς παύσεώς μου διάταγμα, ὅπερ αὐτὸς οὗτος ἔφερεν εἰς Τεργέστην, ἐνετέλλετο δ' ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν τῷ ἐν Τεργέστῃ Προξένῳ τῆς Ἑλλάδος ἵνα μοι τὸ κοινοποιήσῃ καὶ λάβῃ παρ' ἐμοῦ ἔγγραφον τῆς παραλαβῆς ἀπόδειξιν. Ἀφιχθέντος μου λοιπὸν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς Τεργέστην ἐγνωστοποιήθη μοι ἡ ἀπὸ τῆς Καθηγεσίας ἀπόλυσίς μου τὴν 24 Ἰουλίου 1852 καὶ ἔγραψα ἐγὼ τὸ ἐξῆς περὶ τῆς παραλαβῆς ἀπαιτούμενον ἔγγραφον.

» Σήμερον 24 Ἰουλίου 1852 μοὶ ἐκοινοποιήθη παρὰ » τοῦ ἐν Τεργέστῃ Ἑλληνικοῦ Προξένου τὸ ἔγγραφον δι' » οὗ ἀπολύομαι τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Καθηγεσίας. — » Τοιαύτη μοι ὠφείλετο ἀμοιβὴ διὰ τοὺς ἐξαετεῖς ἀφιλοκερ- » δεῖς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ μόχθους μου! Τοιοῦτον Βρα- » βεῖον ἔπρεπε να λάβω διὰ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα τὸ Σύν- » ταγμα καὶ τοὺς νόμους πίστιν μου! Λυποῦμαι διὰ τοὺς » φοιτητάς μου, οὐχὶ δὲ δι' ἐμαυτόν ».

Ν. Ἰ. Σαρίπολος.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐθριάμβευον λοιπὸν οἱ ἐχθροί μου, καὶ ἐνόμιζον ἴσως ὅτι ἀνὴρ οἰκογένειαν ἔχων, ἄπορος καὶ μηδένα ἕτοιμον ἐν Ἑλλάδι πόρον κεκτημένος, — διότι καίτοι δικηγόρος ἀπὸ τοῦ 1845 πρὶν μὲν ἢ διορισθῶ Καθηγητὴς οὐδεμίαν ἠδυνήθην νὰ μορφώσω πελατείαν, Καθηγητὴς δὲ γενόμενος ὅλος εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο ἔργον ἐπεδόθην, — ἤθελον ἐγὼ προτιμήσει νὰ μείνω ἐν Τεργέστῃ, ἔνθα ἡ μὲν οἰκογένεια ὀλίγον ἤθελε μὲ βαρύνει, ἕνεκα τῆς ἀπὸ τοῦ πενθεροῦ βοηθείας, εὔκολον δ' ἐμοὶ νὰ λάβω τινὰ θέσιν ὑπάλληλον ἐν ἐμπορικῷ τινι καταστήματι. Ἔσφαλον ὅμως, ἐξ ἑαυτῶν, ἴσως, καὶ περὶ ἐμοῦ κρίναντες· χαρακτὴρ ἐπίμονος οὐ μόνον ἀπὸ τῶν δυσχερειῶν δὲν καταβάλλεται, ἀλλὰ καὶ σπουδάζει ἵνα ὑπερβάληται αὐτὰς ὅπως μὴ χαρῶσιν οἱ ἐχθροί του. Οὐδὲ μικρὸν λοιπὸν ἐδίστασα ἀλλ' ἀπεφάσισα τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα κάθοδόν μου. Ὀφείλω ὅμως ὁμολογῆσαι, ὅτι εἰ καὶ οὐδόλως ἀπεθάρρησα ἐγὼ ὁ πρὸ ὀλίγου ἀπὸ τῆς τοῦ Πανεπιστημίου ἕδρας διδάξας τ' Ἀριστοτέλεια ταῦτα, « Χρήσαιτο δ' ἂν ὁ σπουδαῖος ἀνὴρ καὶ πενίᾳ καὶ νόσῳ καὶ ταῖς ἄλλαις τύχαις ταῖς φαύλαις καλῶς », οὐχ ἧττον συνέσεως ἴδιον ἔκρινα, ἵνα μείνῃ παρὰ τῷ Πατρὶ αὐτῆς ἡ Ἀριάδνη μετὰ τῶν θυγατρίων μάλιστα δὲ τρίτον τότε κύουσα, ἐγὼ δὲ μεταβὰς εἰς Ἑλλάδα ἐπιχειρήσω τῷ δικηγορεῖν, ἀσφαλίσας δὲ πόρον βίου ἐπανέλθω τὸ ἐπιὸν ἔτος εἰς Τεργέστην καὶ παραλάβω αὐτὴν καὶ τὰ τέκνα. Ἀλλὰ τὰς ὑφ' ἁπλῆς φρονήσεως ὑπαγορευομένας μοι ταύτας σκέψεις, καθ' ὧν ἐπανίστατο ἡ καρδία μου, ἀνακοινώσας τῇ πεφιλημένῃ μοι Συζύγῳ, ἀμετάπτωτον παρ' αὐτῆς ἔλαβον ἄρνησιν, ταῖς σκέψεσί μου ἀντιπροσθείσης τὰς ἑξῆς « Ἑλ- » πίζω ὅτι ἡ παῦσίς Σου, ἐξ οὐδεμιᾶς οἰκείας Σοι ἀξιομέμ- » πτου αἰτίας προελθοῦσα, ἔσται ἡμῖν ἀπαρχὴ εὐδαιμονε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

» στέρου μέλλοντος, διότι δίκαιος ὁ Θεός, ὅστις δι' ἀνεξε-
» ρευνήτων τρόπων τοὺς εἰς αὐτὸν πεποιθότας διὰ φαινο-
» μένων δυστυχημάτων προάγει εἰς εὐδαιμονίαν. Ὅθεν εἰ
» μὲν μέλλεις εὐδαιμονεῖν τίνος ἕνεκα νὰ εὐδαιμονῇς ἄνευ
» ἐμοῦ καὶ τῶν τέκνων ἡμῶν; Εἰ δ', ὅπερ ἀποδιοπομποῦ-
» μαι, μέλλεταί Σοι δυστυχεῖν, διατὶ νὰ μὴ δυστυχῶ μετὰ
» Σοῦ κατασταίνουσά Σοι οὕτως ὑποφερτὴν τὴν δυστυ-
» χίαν; διότι ἔσομαί Σοι παρήγορος, τὸ δὲ μειδίαμα τῶν
» ἀθώων μας τούτων τέκνων θέλει Σ' ἐμψυχόνει, αἱ δὲ τού-
» των θωπεύσεις θέλουσι Σὲ ἀμείβει διὰ τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν
» κόπους Σου. Ἄλλως τε διατὶ καὶ τοῖς ἐχθροῖς Σου νὰ
» παράσχω ἀφορμὰς πρὸς νέας συκοφαντίας, ὅτι καὶ ἡ Σύ-
» ζυγός Σου ἐγκατέλιπέ Σε; » Καὶ ταῦτα λέγουσα ἔσφιγγε
τὴν χεῖρά μου καὶ ἐδάκρυε. Τότε δὴ ἐφάνη μοι ὅτι ἀπὸ
Θεοῦ ἤρχετό μοι ἡ παρήγορος αὕτη φωνή, περιέπτυξα μὲ
τοὺς βραχίονάς μου τὸν ἐπίγειον τοῦτον ἄγγελον, καὶ ἐπε-
φώνησα· ναί, Ἀριάδνη μου ἐλθέ, ἀδύνατον ὑπὸ τὴν στέ-
γην ἐν ᾗ Σὺ θέλεις οἰκεῖ νὰ συνοικήσῃ ἡ δυστυχία· ὁ Θεὸς
μεθ' ἡμῶν.

Ἀπεφασίσθη λοιπὸν ν' ἀναχωρήσωμεν τῆς Τεργέστης
τὴν πρώτην Σεπτεμβρίου, ἐπειδὴ δὲ τὰ τῆς ὁδοιπορίας δὲν
εἴχομεν ἔξοδα παρὰ τοῦ ἐν Τεργέστῃ τότε συγγενοῦς μου
Χαραλάμπους Δ. Φραγκούδη ἐδανείσθην ἑξακοσίας Δραχ.
διότι φιλότιμος ἐγὼ σφόδρα οὐδ' ἐπὶ μικρὸν ἠνειχόμην
παρὰ τοῦ Πενθεροῦ μου δανειζόμενος νὰ κάμω αὐτὸν νὰ
ὑποθέσῃ ὅτι διὰ τὴν ἀπορίαν μου ἤθελον ἀντλεῖ ἀπὸ τοῦ
βαλαντίου του πρὸς τὰς τῆς οἰκογενείας μου ἀνάγκας.

Δι' Ἀγκῶνος Κερκύρας καὶ Πατρῶν ἐφθάσαμεν εἰς
Ἀθήνας τὴν 8 Σεπτεμβρίου 1852. Πρῶτον ἔργον μου
ἐθεώρησα τὸ νὰ αἰτήσωμαι τὴν ἄδειαν τοῦ διδάσκειν ὡς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑφηγητής, εἰ καὶ οὐδόλως ἠγνόουν ὅτι αὕτη οὐδόλως ἤθελε μοὶ δοθῇ, ἀλλ' ὅπως ἔσται αὕτη οἱονεί τις διαμαρτύρησις κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν κρατούντων. Ἐπειδὴ δ' ἐθρυλλεῖτο ὅτι ἀσεβής τις ὑπ' ἐμοῦ γενομένη ἐν δημοσίαις ἐξετάσεσιν ἐρώτησις πρός τινα φοιτητήν, ἐρώτησις δι' ἧς προσεβάλλετο δῆθεν ἡ τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας ἀξιοπρέπεια, ὡς καθῆκον εἶχον ἵνα διαψεύσω τὴν διαβολὴν ὅθεν καὶ ἐζήτησα ἀκρόασιν παρὰ τῆς ἀντιβασιλευούσης τότε Βασίλισσης, ἥτις τὴν ἀμέσως ἐπομένην ἡμέραν ἐδέχθη με. Ἐνόμισα τότε, ὁ δείλαιος! ὅτι δικαιοσύνης αἴσθημα ἐκίνει αὐτὴν ὅπως ἀκούσῃ μου· ὁπόσον δ' ἠπατήθην ὁ ἐξῆς μετ' αὐτῆς διάλογός μου μαρτυρεῖ. Ἀμ' εἰσελθὼν προσεδόκων ὅτι ἤθελε μοὶ τείνει κατὰ τὰ εἰθισμένα τὴν δεξιάν της πρὸς ἀσπασμόν, ἀλλ' ἡ Βασίλισσα οὐ μόνον τὴν ἑαυτῆς χεῖρα ἐκράτει ἀκίνητον, ἀλλὰ καὶ πλῆρες ὀργῆς Βλέμμα ἠτένισεν ἐπ' ἐμέ. Ἐνόησα ἀμέσως τὸν σκοπὸν δι' ὃν μ' ἐδέχθη· ἤλπιζεν, ὅτι ἤθελεν, ἐντρυφήσει ἐπὶ τῇ ταπεινώσει μου, ἤλπιζεν, ὅτι ἤθελε παρ' ἐμοῦ ἀκούσει ἱκεσίους λόγους, καὶ ἴδει δάκρυα ἐπὶ τῶν παρειῶν μου, καὶ ὀλοφυρμοὺς ἐπὶ τῇ δυστυχίᾳ τῶν τέκνων μου! ὅθεν καὶ ἐγὼ ἀπεφάσισα οὐ μόνον πᾶσαν αὐτῆς ἐλπίδα κακόβουλον νὰ διαψεύσω, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν κάμω νὰ μετανοήσῃ διότι μ' ἐδέχθη. Ἠρξάμην λοιπὸν τοῦ λόγου, ὡς ἐξῆς. « Μεγαλειοτάτη λογίζομαι ἐ-
» μαυτὸν εὐτυχῆ ἀξιούμενος νὰ παρουσιασθῶ πρὸς τὴν Υ.
» Μ. ὅπως διὰ πραγμάτων καὶ σαφῶν μαρτυρίων ἀποδείξω
» τὸ ἀνυπόστατον τῆς κατηγορίας, ἥτις προὐκάλεσε τὴν
» ἀπὸ τῆς Καθηγεσίας ἀπόλυσίν μου, καθ' ἃ μοὶ εἶπεν ὁ
» Κ. Ὑπουργός. « Ἡ Βασίλισσα ἰταμῶς ἀπήντησέ μοι »
» ὁ Βασιλεὺς γνωρίζει τοὺς λόγους τῆς παύσεώς Σας », καὶ ταῦτα εἰποῦσα ἀπεσύρετο· ἐγὼ δὲν ἐσάλευσα, προσε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θέμην δέ «καὶ ὅμως ὁ Κ. Ὑπουργὸς εἶπέ μοι, ὅτι τῇ » ἐπιμόνῳ αἰτήσει τῆς Υ. Μ. παρὰ τῷ Βασιλεῖ κατὰ τὴν » τελευταίαν τῆς ἀναχωρήσεώς του στιγμήν, ἐπαύθην· ὅθεν » ἂν εὐτυχήσας πείσω τὴν Υ. Μεγ. . .» πλήρης ὀργῆς διεκοψέ με καὶ δεύτερον τὰς αὐτὰς εἰποῦσα λέξεις « Σᾶς εἶπον Κύριε, ὅτι ὁ Βασιλεὺς γνωρίζει τοὺς λόγους τῆς παύσεώς Σας », καὶ ταῦτα λέγουσα μὲ σπασμωδοῦσαν χεῖρα συνέπτυσσε τοῦ κεκρυφάλου της τὴν ταινίαν βλοσυρώτατον δερκομένη. Ὢ τότε δὴ τότε ἐκτὸς ἐμαυτοῦ ἐγενόμην, διότι φανερῶς ἐδήλου μοι, ὅτι τὴν ταπείνωσίν μου καὶ οὐχὶ τὴν ἀπολογίαν μου προσεδόκα· τραχὺς πλέον, ὡς Ἕλλην ὑψηλόφρων, κἀγὼ ἐγενόμην « Ὄχι, ὄχι δὲν εἶναι ὁ Βασιλεὺς ἀλλὰ Σὺ » (καὶ ἐδακτυλοδείκτουν αὐτήν), ἥτις ἀπὸ πολλοῦ ἐζήτεις » τὴν παῦσίν μου. Σὺ ἥτις ἐνόμισας νὰ καταστήσῃς ἀνδρά» ποδα πάντας τοὺς Ἕλληνας· ἀλλ' ἀγνοεῖτε ὅτι τὴν δου» λείαν τῶν Ἑλλήνων θηρεύοντες τὸν ὑμέτερον σαλεύετε » θρόνον, διότι ἤξεται ἦμαρ ὅτ' ἀναμνήσονται τοῦ πρὸς τὴν » πατρίδα ὅρκου. Ἐγὼ δ' ὅστις οὐδέποτε τῆς βασιλείας » ὑπῆρξα κόλαξ προλέγω αὐτῇ ὅτι ἂν μὴ σωφρονήσῃ πάν» τως ἐπελεύσεται ἡμέρα ὅτ' ἐξόριστος ἐν τῇ πατρίῳ αὐ» τῆς χώρᾳ μνησθήσεται τῶν λόγων ἀνδρὸς ἐλευθέρου ». Καὶ τρέψας αὐτῇ τὰ νῶτα ὀργίλος κἀγὼ ἐξῆλθον τῆς αἰθούσης.

Ἐπείσθην δὴ τότε, ὅτι οὐδὲν τοσοῦτον δίδωσι θάρρος καὶ τόλμην ὅσον ἡ ἀπελπισία. Ἀπὸ πάσης δημοσίας θέσεως ἀπελπισθεὶς ἐγώ, ἐφόσον ἤθελον βασιλεύει ὁ Ὄθων καὶ ἡ Ἀμαλία, δείξω αὐτοῖς ὅτι ζῶ, εἶπον, καὶ γενναίως τοῦ δικηγορικοῦ ἐπελήφθην ἔργου, ὅπερ καίτοι οὐ μετηρχόμην ἀπὸ τῆς Καθηγεσίας οὐχ ἧττον τὸ σοφὸν ἐκεῖνο λόγιον ἐνθυμούμενος, ὅτι οὔτε πλοῖον ἀπὸ μιᾶς ἀγκύρας,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

οὔτε βίον ἀπὸ μιᾶς ἐλπίδος ἀναρτᾷν, οὐκ ἐπαυσάμην τὴν πρὸς τὸ δικηγορεῖν ἄδειαν συντηρῶν καὶ πληρόνων τὸν τοῦ ἐπιτηδεύματος τούτου ἐνιαύσιον φόρον. Καλῶς δὴ ποιῶν, διότι εἰ μὴ εἶχον τότε αὐτήν, πάντως ἡ Βασίλισσα Ἀμαλία οὐχ ὑπέγραφε τὸ ἐπ' ὀνόματί μου πρὸς τοῦτο Βασιλικὸν διάταγμα· τοσοῦτον δὲ κατ' ἐμοῦ εἶχε μῖσος, ὥστε ὁσάκις καθ' ὁδὸν ἐνετύγχανέ μοι ἀπέστρεφε τὸ πρόσωπον οὐδένα τῶν ἐκ τοῦ μέρους μου ἱσταμένων ἀντιχαιρετῶσα· ἀλλ' οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδη, διότι οὐδ' ἐγώ ποτε ἐχαιρέτησα αὐτὴν μετὰ τὴν προεκτεθεῖσαν ἐν τοῖς ἀνακτόροις συνέντευξιν, τὴν καθ' ἅπασαν τὴν πόλιν θρυλληθεῖσαν καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς Βασιλίσσης αὐτῷ τῷ τότε ὑπουργῷ Στ. Βλάχῳ ἐκτεθεῖσαν μετὰ σφοδρᾶς κατ' ἐμοῦ ἀγανακτήσεως ὡς ἀνήκεστόν τι παθούσης.

Ἡ κοινὴ γνώμη ὑπὲρ ἐμοῦ ἐξεφράσθη εὐμενῶς· πολλοὶ τῶν τέως μαθητῶν μου ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀποκατασταθέντες δικηγόροι, πρὸς δὲ καί τις ὑπόληψις ἣν ἐκτησάμην ἐν τῇ Καθηγεσίᾳ, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο δὲ ἡ τοῦ Ὑψίστου προστασία, ἀπὸ τοῦ πρώτου τῆς μετὰ τὴν παῦσίν μου δικηγορίας μηνὸς διπλάσια τοῦ πρότερον καθηγητικοῦ μισθοῦ μου ἐπόρισάν μοι κέρδη, ἅπερ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος αὐξάνοντα κατήντησαν ἀπό τινων ἤδη ἐτῶν νὰ ὑπερβαίνωσι τὰς πέντε καὶ δέκα χιλιάδας δραχμῶν κατ' ἔτος. Οὕτω δ' ἐμπράκτως ἐδιδάχθην, ὅτι καὶ τὰς φαινομένας ἡμῶν δυστυχίας, εἰς πηγὴν εὐδαιμονίας ὁ Ὕψιστος μετατρέπει· ἐγὼ δ' ὁ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς παύσεώς μου βεβαρημένος διὰ δεκατεσσάρων χιλιάδων δραχμῶν χρέους, ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν οὐ μόνον τοῦ χρέους ἀπηλλάγην, ἀλλὰ καί τινα περιουσίαν ἐντίμως ἐργαζόμενος ἐμόρφωσα.

Ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῇ τοῦ δικηγορεῖν σταδίου μου ἐδόθη

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μοι ἀφορμὴ ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου Καίρου καὶ τοῦ Σπυρίδωνος Γλαυκωπίδου προσκληθέντος νὰ ὑπερασπισθῶ αὐτοὺς τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1852 ἐν τῇ ἐπὶ θρησκευτικῷ διωγμῷ κατ' αὐτῶν εἰσαχθείσῃ δίκῃ. Βεβαίως ὁ Χριστιανὸς ἐγὼ οὐδόλως ἐκοινώνουν τοῖς θρησκευτικοῖς ἐκείνων φρονήμασιν, ἀλλ' ὡς διδάσκαλος τῆς ἐλευθερίας καὶ κῆρυξ αὐτῆς ἀπὸ τῆς τοῦ Πανεπιστημίου ἕδρας προθύμως ἀνεδέχθην τὸν ἀγῶνα, ὅπως κατασταθῇ ἀλήθεια ἡ ἐν τῷ συντάγματι ἐγεγραμμένη ἀρχή, ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἑκάστου ἡ συνείδησίς ἐστιν ἀπαραβίαστος.

Ἐπῆλθε τὸ 1853, τὰ τῆς Ἀνατολῆς πράγματα ἀνεκύκα ἡ Ῥωσσία. Τὴν πολιτικὴν αὐτῆς θεωρῶν ἐγώ, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐναντίαν τοῖς συμφέρουσι τῇ Ἑλλάδι, συνέγραψα Γαλλιστὶ δύο φυλλάδια Pro Graecia ἐπιγραφόμενα, ἅτινα πλήρους ἠξιώθησαν ἐπιδοκιμασίας ἔν τε τῇ Εὐρώπῃ καὶ τῇ Ἀμερικῇ καὶ δὴ μετεφράσθησαν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλικὴν καὶ τὴν Γερμανικήν.

Καὶ ἐφρόνουν μὲν ἐγὼ μετὰ τῶν συνετωτέρων Ἑλλήνων, ὅτι ἡ Ἑλλὰς πρόσφορον εἶχε τὸν καιρὸν ὅπως διεκδικήσῃ τὰ δίκαιά της, οὐχὶ ὅμως διὰ τῶν ὅπλων, ἀλλὰ τὴν κοινὴν ἐν Εὐρώπῃ παρασκευάζουσα γνώμην καὶ ἐγγύας διδοῦσα, ὅτι οὐδόλως ἐρρώσσιζεν, ἐνῷ ἡ Ῥωσσία τὴν Ἑλλάδα ὑποβλέπουσα (ὡς ἀπὸ τῶν ἐξομολογήσεων τοῦ Lord Seymour ἐγνώσθη ἀριδήλως), διὰ παντὸς ἠγωνίζετο τρόπου ὅπως ἀποδείξῃ, ὅτι τὰ ἑαυτῆς ἐφρόνει ἡ Ἑλλάς, ἡ δὲ περὶ Ἑλλάδος τοιάδε ἰδέα μισητὴν μὲν αὐτὴν κατέσταινε τῇ Δύσει, ὑποχείριον δ' ἐδίδου αὐτὴν τῇ Ῥωσσίᾳ. Δυστυχῶς ὅμως οἱ τῆς Ἑλλάδος ἀνάσσοντες, εἴτ' ἐξ εὐηθείας, εἴτ' ἐκ κακοβουλίας, τἀναντία ἔπραττον, καὶ ἐφόδους κατὰ τῆς Τουρκίας ἀπροκαλύπτως παρεσκεύαζον, καὶ διὰ τῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἄφρονος διαγωγῆς πρὸς τὰς δυτικὰς εὐεργέτιδας τῆς Ἑλλάδος Δυνάμεις τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ἠνάγκασαν αὐτὰς νὰ λάβωσι κατοχὴν τοῦ Πειραιῶς καὶ θέσωσι τέρμα εἰς τὴν ἄβουλον πολιτικὴν τοῦ Ὄθωνος.

Οὕτω συνέστη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων τούτων τὸ ἐπίβλητον Ὑπουργεῖον τῆς 14 Μαΐου 1854. Τότε οὐχὶ ὁ Ὄθων ἀλλ' ὁ τῆς Ἀγγλίας πρεσβευτὴς Wyse καὶ ὁ τῆς Γαλλίας Forth - Rouen ἐβασίλευον ἐν Ἑλλάδι. Ἅμα τῇ συστάσει τοῦ νέου Ὑπουργείου παρεκαλούμην ὑπὸ τοῦ Κ. Ῥήγα Παλαμήδου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν ὅπως δεχθῶ θέσιν Τμηματάρχου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ του, ἠρνούμην ἐγὼ καὶ πρὸς τὸν ἀλλεπαλλήλους ὅπως μὲ πείσῃ ἐπισκέψεις ποιούμενόν μοι Κ. Θεόδωρον Δηλιγιάννην ἐπέδειξα οἷα ἀπὸ τῆς δικηγορίας ἐποριζόμην κέρδη ὑπέρτερα τοῦ μισθοῦ τοῦ Τμηματάρχου ἀλλὰ τοῦ Ὑπουργοῦ ἐπιτείνοντος ταῖς παρακλήσεσι καὶ κακὸν πολίτην λέγοντός με, ὅπως φιλοτημήσας με ἀναγκάσῃ νὰ δεχθῶ διότι δῆθεν ἀνάγκην ἐχούσης τῆς πατρίδος τῆς ὑπηρεσίας μου ἠρνούμην αὐτήν, ἔγραψα τῷ Ὑπουργῷ τὴν ἀπὸ 27 Μαΐου ἐπιστολήν μου, ἐν ᾗ διὰ μακρῶν ἐκτιθέμενος οὓς λόγους εἶχον ὅπως ἀποποιηθῶ τὴν ὑπηρεσίαν, προσέφερον ὅμως ἐμαυτὸν ἄνευ βαθμοῦ καὶ μισθοῦ πρόθυμον εἰς ὅ,τι νὰ χρησιμεύσω ἠδυνάμην. Ἠναγκάσθη λοιπὸν ὁ Ὑπουργὸς ἀντὶ ἐμοῦ μὲν νὰ διορίσῃ τμηματάρχην τὸν Κ. Θεόδωρον Δηλιγιάννην ἐμὲ δὲ ἐπὶ δύο μῆνας νὰ ἔχῃ σύμβουλον ἄνευ τίτλου, τέλος δέ, ὅπως τὰς ὑπηρεσίας μου ἀμείψῃ καὶ προσκολλήσῃ με νομίμως καὶ διαρκῶς τῷ Ὑπουργείῳ, διώρισέ με διὰ τοῦ ἀπὸ 28 Αὐγούστου 1854 Βασιλικοῦ διατάγματος Δικηγόρον καὶ Σύμβουλον παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν, παρ' ᾧ διετέλεσα ὡς τοιοῦτος μέχρι τοῦ Μαρτίου 1860, πᾶσι τοῖς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀλλήλοις διαδεξαμένοις Ὑπουργοῖς εὐαρεστήσας, ὑπουργοῖς οἵοι ἦσαν οἱ Κύριοι Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Δημήτριος Γ. Βούλγαρης, Κωνσταντῖνος Προβελέγιος καὶ Ῥήγας Παλαμίδης τὸ δεύτερον· ὅτε ὅμως ἦλθεν Ὑπουργὸς ὁ Κ. Ἀνδρέας Γ. Κουντουριώτης, ἡ καὶ πρότερον μνησθεῖσά μου Βασίλισσα Ἀμαλία, ἡ ἄμ' ἀνέρρωσεν ἡ βασιλεία ἐκζητοῦσα μὴ εὑροῦσα ὅμως Ὑπουργὸν πειθήνιον ὅπως καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ Συμβούλου μὲ παύσῃ, ἅμα λέγω εὗρε σκεῦος ἐκλογῆς οἷος ὁ Κ. Ἀνδ. Γ. Κουντουριώτης, ἀπήτησεν αὖθις καὶ ἐπέτυχε τὴν παῦσίν μου.

Διὰ τοῦ Κ. Ῥήγα Παλαμήδου στενώτατα σχετισθεὶς μετὰ τοῦ Πρέσβεως τῆς Γαλλίας Κ. Forth - Rouen ἠρωτήθην ὑπ' αὐτοῦ ἐὰν ἤθελον ὅπως ἐπανέλθω εἰς τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ θέσιν μου. Ὅτι μὲν ἤθελον, οὐδεμία ἀμφιβολία, ἀφοῦ κατὰ πάντα νέου Ὑπουργοῦ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως διορισμὸν ἀνεφερόμην πρὸς αὐτὸν αἰτούμενος τὴν πρὸς ὑφηγεσίαν ἄδειαν· ὅτι δ' εὔκολον ἦν τῷ λόγῳ τοῦ Κ. Forth - Rouen καὶ μόνῳ νὰ διορισθῶ Καθηγητής, οὐδεὶς ἦν δισταγμός· ἀναλογιζόμενος ὅμως ἐγὼ ὁποία ἤθελεν εἶσθαι δι' ἐμὲ ταπείνωσις ν' ἀναλάβω τὴν ἕδραν τῇ ἐπιταγῇ ξένου Πρεσβευτοῦ, ὁποίαν δ' ἰδέαν ἤθελον ἔχει περὶ ἐμοῦ οἱ Φοιτηταί, μάλιστα δ' ὁσάκις κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ δικαίου τῶν Ἐθνῶν ἐγὼ μὲν ἤθελον ἀναπτύσσει τὰ περὶ κυριαρχίας τῶν Ἐθνῶν καὶ τὰ διὰ τὴν αὐτοτέλειαν αὐτῶν δικαιώματα ὅπως οὐδεὶς ξένος ἐπεμβαίνῃ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν τῆς πολιτείας διάκοσμον, εἰς ἐκείνων δέ, τῶν Φοιτητῶν, τὸν νοῦν ἤθελεν ἐπέρχεσθαι ὅτι ὁ τοιαῦτα διδάσκων Καθηγητής των λόγῳ ξενικῇ καὶ ἐπὶ ἀσπίδος ξένης ἀνήχθη εἰς τὴν ἕδραν, ἀπεδυσπέτησα τῇ προσφορᾷ προφασισθεὶς ὅτι πολλὰς εἶχον ἀπὸ τοῦ δικηγορικοῦ ἐπαγγέλματος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀσχολίας τότε καὶ διὰ τοῦτο δύσκολον ἤθελέ μοι εἶσθαι πρὸς ταύτας τε καὶ τ' ἀπὸ τῆς Καθηγεσίας χρέη νὰ ἐπαρκῶ.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλη τις κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον παρέστη μοι περίστασις ὅπως ἀποδείξω ὁπόσον ἐδυσχέραινον ἐγὼ ἐπὶ τῇ ταπεινώσει τῆς Πατρίδος. Μέχρι τῆς κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1852 παύσεώς μου ἐδημοσιογράφουν καὶ ἐν Ἑλληνικαῖς καὶ ἐν Γαλλικαῖς ἐφημερίσιν, ἅμ' ὅμως ἀπολυθεὶς τῆς Καθηγεσίας ἔπαυσα ἵνα μὴ αὐτὴ ἐκείνη ἡ ἀντιπολίτευσίς μου, ἥτις ἐφόσον διετέλουν Καθηγητὴς ἐθεωρεῖτο ἔνδειξις ἀνεξαρτήτου χαρακτῆρος, ἤθελε θεωρηθῇ μετὰ τὴν παῦσίν μου καθαρὰ καὶ ἁπλῆ μνησικακία, καί τις δὲ πονήρως ἤθελε ἐπείπει περὶ ἐμοῦ παρῳδῶν τοῦ σατυρικοῦ μας τὸν στίχον

« ἢ ὑπούργημα μὲ δίδεις, ἢ ἐφημερίδα γράφω ».

Τότε λοιπόν, σπουδαίαν λαμβανόντων φάσιν τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Ἑλλάδα πραγμάτων, ἐφημερίς τις Γαλλικὴ ἔγραψέ μοι παρακαλοῦσά με νὰ γίνω ἀνταποκριτὴς αὐτῆς ἓν ἄρθρον πολιτικὸν κατὰ δεκαήμερον γράφων ἐπὶ ἀδρᾷ πληρωμῇ. Ἀπεποιήθην ἐγὼ ἀπαντήσας, ὅτι καλὸν μὲν ἐνόμιζον καὶ νομίζω ἐλευθέρως ἐλευθέραν ἀντιπολιτεύεσθαι Κυβέρνησιν, ἀλλὰ τότε Κυβέρνησις μὲν Ἑλληνικὴ δὲν ὑπῆρχεν, ἅτε δύο ἀνθυπάτων τοῦ μὲν Ἄγγλου, τοῦ δὲ Γάλλου διεπόντων τὰ τῆς πολιτείας, εἰ δ' ἰδίους λόγους εἶχον ἐγὼ δυσαρεσκείας κατὰ τοῦ Ὄθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας, δὲν ἠδυνάμην ὅμως νὰ μὴ ἀναγνωρίζω αὐτοῖς τὴν ἰδιότητα τῶν νομίμων Βασιλέων τῆς Ἑλλάδος καὶ ὡς Ἕλλην νὰ συνάχθωμαι ἐπὶ τῇ ταπεινώσει τοῦ στέμματος τῆς πατρίδος μου.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. Τὰ δὲ κατὰ τὸν βίον μου μέχρι τοῦ 1858 ὅλως ἰδιωτικά, τριῶν μὲν ἄλλων θυγα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τρίων μοι γεννηθέντων ἐν τῷ μεταξύ, τῆς μὲν Πολυξένης τὴν 23 Ἰανουαρίου 1853, τῆς δ' Ἀθηνᾶς τὴν 27 Μαρτίου 1855, τῆς δ' Ἀντωνίνας τὴν 13 Ἀπριλίου 1857. Τὰ δὲ περὶ τὴν δικηγορίαν ἐλαχίστου ἄξια λόγου ἅτε εἰς τὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα περιστρεφομένης. Ἀρχομένου ὅμως τοῦ 1858 σπουδαίαν ὑπεστήριξα δίκην, τὴν πολύκροπον ἐκείνην τοῦ Ἀθανασίου Δημητρίου Λέκα ἢ Ἀργυροκαστρίτου κατὰ Ἀλῆ Ἀγᾶ, καθ' ἣν κυρίως ἐδικάζετο ἡ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἐν Καλκιζῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως συναφθεῖσα συνθήκη τῆς 27 Μαΐου 1855, δίκη καθ' ἣν προὔκειτο ἂν λέγῳ ἀμοιβαιότητος οἱ ἐν Ἑλλάδι Πρόξενοι τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης εἶχον τὴν ἀναγκαστικὴν ἀμφισβητουμένην δικαιοδοσίαν, ὡς καὶ τὴν ἀναγκαστικὴν τῶν πράξεων καὶ ἀποφάσεών των ἐκτέλεσιν. Ἐξῆλθε δὲ νικῶσα ἡ Ἑλλὰς ἐν τῷ Ἐφετείῳ καὶ τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ, αἱ δὲ κατὰ τὴν δίκην ταύτην δύο ἀγορεύσεις μου ἐδημοσιεύθησαν διὰ τοῦ τύπου καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν μετεφράσθησαν.

Φιλολογικὰ δ' ἔργα ἐδημοσίευσα ἐν μὲν τοῖς φυλλαδίοις ΡΗΖ καὶ ΡΗΗ τῆς 1 καὶ 15 Μαΐου 1858 τῆς Πανδώρας, μελέτην ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ δοκιμίου τῆς Ῥωσσικῆς νομοθεσίας ὑπὸ τοῦ πάλαι ἐν Παρισίοις συμμαθητοῦ μου καὶ φίλου μοι Δημητρίου Στ. Μαυροκορδάτου συγγραφέντος. Ἐν δὲ τῷ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1859 ἐπιφανέντι νομικῷ περιοδικῷ συγγράμματι « ὁ Σόλων » ἄλλην μελέτην περὶ τῶν αἰτίων δι' ἃ ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς δὲν παρήγαγε νομοδιδασκάλους. Ἐν δὲ τοῖς τεύχοις 229 καὶ 230 τῆς 1 καὶ 15 Ὀκτωβρίου 1859 τῆς Πανδώρας ἑτέραν μελέτην ἐπὶ τῆς Ῥωσσικῆς Ἱστορίας τοῦ Καραμζίνου καὶ τῆς μεταφράσεως αὐτῆς ὑπὸ Κωνσταντίνου Γ. Κροκιδᾶ.

Ἐν δὲ τῷ 263 τεύχει τῆς Πανδώρας τῆς 1 Μαρτίου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

1861 βιβλιογραφικὸν ἄρθρον ἐπὶ δύο συγγραμμάτων τοῦ φίλου μου Ἑρμάνου Λούντζη, τοῦ μὲν ἐπιγραφομένου « περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ Ἐνετῶν», Ἑλληνιστὶ συγγεγραμμένου, τοῦ δ' Ἰταλιστὶ ὑπὸ τὸν τίτλον « Storia delle Isole Ionie sotto il reggimento » dei republicani francesi ». Δὲν δύναμαι νὰ μὴ σημειώσω ἐνταῦθα τὴν τελευταίαν τοῦ ἐν λόγῳ ἄρθρου μου περικοπήν, ἥτις δὲν ἐβράδυνε νὰ γίνῃ ἀλήθεια· ἔχει δ' οὕτως « προτρέπομεν τὸν ἀκάματον καὶ καλὸν ἡμῶν φίλον Κ. » Ἑρμάνον Λούντζην ὅπως ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον γράψῃ » δὲ τὰς τύχας τῆς αὐτονομηθείσης Ἰονίου πολιτείας, καὶ » καταλήξῃ αὐτὰς εἰς τὴν ἡμέραν, ἥτις ἴσως κεῖται ἐγγύ- » τερον ἡμῶν ἢ ὅσον ἡμεῖς προσδοκῶμεν, καθ' ἣν ἡ Ἑ- » πτάνησος κοινὰς ἕξει τὰς τύχας πρὸς τὰς τῆς ἐλευθέρας » Ἑλλάδος ». Δύο δὲν εἶχον παρέλθει ἔκτοτε ἔτη καὶ ἡ εὐχὴ πρᾶγμα ἐγένετο. — Ἐν τῷ τεύχει 291 τῆς 1 Μαΐου 1862 τῆς Πανδώρας ἠγαλλιάσθην ἐπὶ τοῖς καλοῖς πονήμασι τριῶν καλῶν νέων χρηστὰς τῇ πατρίδι παρεχόντων ἐλπίδας, τῷ τοῦ Κ. Στεφάνου Καραθεοδωρῆ Γαλλιστὶ συγγεγραμμένῳ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « Du droit international » concernant les grands cours d' eau » τῷ τοῦ Κ. Κωνστ. Ν. Κωστῆ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « Μελέται περὶ φυλακῶν » (Ὁπόσον ὡς πρὸς τοῦτον ἠπατήθην ὁ ὕστερον ἐδίδαξέ με χρόνος. Ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἀληθὲς πάντοτε ὅτι : « Κρεῖσσον ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν ». Ὁ Κ. Ν. Κωστῆς ἦν ἄγαμος τότε καὶ δεδιωγμένος τοῦ Πανεπιστημίου ὑπὸ τῶν φοιτητῶν μὴ δεχθέντων αὐτὸν ὑφηγητὴν τῷ 1860.) καὶ τῷ τοῦ Κ. Ἀγαμέμνονος Κ. Μεταξᾶ ἐπιγραφομένῳ περὶ ποινικῶν φροντιστηρίων καὶ τῶν συστημάτων τούτων ». Ἐν δὲ τῷ 298 τεύχει τῆς 15 Αὐγούστου 1862

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς αὐτῆς Πανδώρας συνέγραψα μελέτην περὶ Γιρονδίνων. Ἡ μελέτη αὕτη τὰς παραμονὰς τῆς Ὀκτωβριανῆς ἐπαναστάσεως δημοσιευθεῖσα ὡσεὶ προήγγελεν αὐτήν· τὰς εἰκόνας τοῦ Λουδοβίκου ΙϚ' καὶ τῆς Μαρίας Ἀντωνιέττης γράφων εἶχον ἔμπροσθέν μου τὸν Ὄθωνα καὶ τὴν Ἀμαλίαν. Ἡ ἐπανάστασις ὤργα, ἡ καταιγὶς ἐπλησίαζεν ἐγὼ δὲ προτιθέμενος νὰ γράψω ἄρθρον πολιτικὸν ὡς οἷόν τε δριμὺ κατὰ τοῦ Κυβερνητικοῦ συστήματος τοῦ Ὄθωνος, ὅπερ νὰ κυκλοφορήσῃ ἐλευθέρως ἐντὸς τοῦ κράτους, νὰ μείνω δὲ κἀγὼ ἀκαταδίωκτος, συνέγραψα τὴν μελέτην ταύτην, καὶ ἐπέτυχον ἀλλ' ὅπερ τὰ μάλιστα μ' εὐχαρίστησεν εἶναι ὅτι, ὅτε δύο μόλις ἀπὸ τῆς ἐκδόσεώς της μῆνας μέλος ἐγὼ τυγχάνων τῆς ἐπὶ τῶν Ἀνακτόρων διορισθείσης ὑπὸ τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως Ἐπιτροπῆς, εἰσῆλθον ἐν τῷ δωματίῳ τῆς κλίνης τοῦ Ὄθωνος, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀναχωρήσεώς του ἔμενεν ἄθικτον, ἀτ' ἀμέσως τὴν 11 Ὀκτωβρίου σφραγισθὲν πρῶτον δ ὅτε εἰσήλθομεν ἀνοιχθέν, εὗρον ἐπὶ τῆς τραπέζης του τὸ φυλλάδιον τοῦτο τῆς Πανδώρας ἀνοικτὸν ἐν σελ. 245 αὐτοῦ. Εἶνε ἆρά γε τοῦτο ἁπλῆ σύμπτωσις, ἢ ὁ Ὄθων ἀνέγνω αὐτό; Νυσταλέος διεξῆλθεν αὐτό, ἂν τὸ ἀνέγνω, ἢ ἐδόθη αὐτῷ ἀφορμὴ νὰ σκεφθῇ περὶ τῶν περιπετειῶν τῆς τύχης, ἥτις οὐδὲ τῶν βασιλέων φείδεται; Ὤκτειρεν ἁπλῶς τὴν τύχην τοῦ Λουδοβίκου ΙϚ' καὶ τῆς Μαρίας Ἀντωνιέττης, ἢ εἰσήλασεν ἐν τῷ νῷ τῆς ἱστοριογραφικῆς ταύτης μελέτης καὶ ὡς ἐν κατόπτρῳ διέγνω ἑαυτὸν καὶ τὴν Σύζυγόν του; Ἐκεῖνος μόνος οἶδε τοῦτο· ἐγὼ μόνον τὸ βιβλίον εἶδον ἠνεῳγμένον, δυστυχῶς δ' οὐχ εὕρηται ὁ τρόπος ὅπως ἡλιοτυποῦται τρόπον τινὰ φωτογραφουμένη ἡ ἐν τῷ νῷ τοῦ ἀναγινώσκοντος ἐπὶ τῷ ἀναγνώσματι διεγειρομένη σκέψις.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Κυριώτατον δὲ τῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τοῦ χρόνου ἔργων μου ὑπῆρξεν ἡ δημοσίευσις τοῦ συγγράμματός μου: «τὰ τῶν ἐθνῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ νόμιμα». Ἑπόμενος τοῖς θείοις τοῦ Σωκράτους Λόγοις· «ὡς σέβεσθαι δεῖ καὶ μᾶλλον ὑπείκειν καὶ θωπεύειν πατρίδα χαλεπαίνουσαν ἢ πατέρα καὶ ἢ πείθειν, ἢ ποιεῖν ἃ ἂν κελεύῃ», ἤλπιζον ὅτι ἤθελον διὰ χρόνου καὶ τῆς πολιτείας μου πείσει· «ἢ τὸ δίκαιον πέφυκεν»· ἀπελπισθεὶς ὅμως καὶ βλέπων ὅτι ἡ μὲν ἐμὴ ἡλικία προῴβαινεν ἄδηλον δ' ἦν μοι ἂν ἐπιζήσω ἐπὶ τὴν αἰσιωτέραν ἡμέραν, ἀπεφάσισα τὴν δημοσίευσιν τοῦ πονήματός μου, ὅπερ καὶ ἐδημοσίευσα κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1860, ὁ δ' εἰς αὐτὸ πρόλογός μου ἱκανῶς τὰ περὶ αὐτοῦ ἱστορεῖ.

Εἶπον' ἔμενον ἀδιαλείπτως Καθηγητής, ἀνενδότως περὶ τὴν ἐπιστήμην ἀσχολούμενος πλεῖστα ἴσως ἤθελον προσφέρει τῇ πατρίδι ἔργα, διασπώμενος ὅμως καθ' ὁλόκληρον δεκάδα ἐνιαυτῶν ἀπὸ τὰς ἐπιμόχθους τοῦ δικηγορικοῦ ἐπαγγέλματος φροντίδας καὶ ταῦτα ἐφιλοπόνησα ἀπὸ τῶν ὀλίγων τῆς ἀναπαύσεώς μου ὡρῶν ὑπεξαιρῶν, εὐελπιστῶν ὅτι τῆς πατρίδος ἐκ παντὸς πενομένης καὶ ὁ ἐπιστημονικὸς κοδράντης, ὃν αὐτῇ προσήνεγκον, ἔσται αὐτῇ εὐπρόσδεκτος.

Καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀνακουφίζεσθαί με ἀπὸ τῶν καθημερινῶν τοῦ ἐπαγγέλματος πόνων, καὶ ἡ ζωηρὰ κλίσις μου πρὸς τὰς περιηγήσεις καὶ ἡ ἐπιθυμία νὰ γνωρίσω τὴν Ἑλλάδα, καὶ οἱ πολλοὶ φίλοι καὶ συνάδελφοι, καὶ πελάται, οὓς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐκτησάμην, εἰς συνεχεῖς κατὰ τὰς δικαστικὰς διακοπὰς ἐκδρομὰς ἐξέφερόν με. Οὕτω λοιπὸν ἐπεσκέφθην τὴν Ναυπλίαν καὶ τὸ Ἀργολικὸν πεδίον τοῦ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Κορινθιακοῦ κόλπου τὰς περικαλλεῖς ἀκτάς, τὰς Πάτρας, τὸ Ἡρωϊκὸν Μεσολόγγιον, τὴν Φθιώτιδα καὶ τὸν Εὔριπον δὶς διέβην, καί τινων τῶν ἠνεμοεσσῶν Κυκλάδων τὰς δροσερὰς ἀνέπνευσα αὔρας, ἀλλὰ καὶ Ζάκυνθον τὴν ζαθέαν εἶδον, καὶ τοὺς μεγαθύμους Κεφαλλῆνας ἐδεξιώθην, καὶ τῆς Πύλου τὸν ἐργάτην τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας λιμένα ἐχαιρέτησα. Ἐδόθη μοι δ' ἀφορμὴ ἐπὶ δικηγορικοῖς ἔργοις προσκληθεὶς μακροτέρας ὁδοιπορίας νὰ ἐπιχειρήσω, οἵα ἡ κατὰ Μάϊον καὶ Ἰούνιον τοῦ 1859 εἰς Γαλάτζιον τῆς Μολδαυΐας διὰ Κων/πόλεως καὶ Βάρνης, ἐκ Γαλατζίου δὲ ν' ἀνέλθω τὸν Δούναβιν μέχρι Βελιγραδίου καὶ διὰ τῆς Τρανσυλβανίας καὶ Οὐγγαρίας διελθὼν νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν Πέστην καὶ τὴν Βιέννην, ὅθεν διὰ Τεργέστης κατευθυνόμενος εἰς Ἀθήνας νὰ ἴδω ἀπὸ Ἀντιβάριος τὰς ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Τζερναγόρας φωλεὰς τῶν ἀετῶν τῆς Ἐλευθερίας Μαυροβουνίων. Ἑτέρα δὲ ἡ κατὰ Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον τοῦ 1861 εἰς Ῥόδον πρὸς ὑπεράσπισιν ποινικῆς σπουδαιοτάτης δίκης ἐνώπιον Ἀγγλικοῦ δικαστηρίου, ὠφεληθεὶς καὶ τῆς γειτνιάσεως ὅπως αὖθις ἐπανίδω τὴν πεφιλημένην μου πατρίδα Κύπρον.

Ἡ δὲ ἐν οἴκῳ μοι εὐδαιμονία δὶς μὲν ἐθολώθη, ἔκ τε τῆς κατὰ τὴν 16 Ἰανουαρίου 1860 ἀμβλώσεως ἣν ὑπέστη ἡ Ἀριάδνη ἀτὸ ἑξαμήνου κυοφορίας διδύμων θυγατρίων, τῆς Αἰμυλίας καὶ Εἰρήνης, ἅτιν' ἀπεβίωσαν μετὰ δύο ἡμέρας καὶ συνετάφησαν, καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἀθηνῶν καὶ ἡμετέρου θείου Μισαήλ, ἐν ἡλικίᾳ ἑβδομήκοντα δύο ἐτῶν ἐκμετρήσαντος τὸ ζῆν. Ἅπαξ δὲ ἐφαιδρύνθη διὰ τῆς κατὰ τὴν 30 Ἰουλίου 1861 γεννήσεως τῆς θυγατρὸς ἡμῶν Πηνελόπης.

Τοῦ Ὑψίστου εὐδοκήσαντος νὰ μὴ δώσῃ ἡμῖν μέχρι τοῦδε εἰ μὴ θηλυγονίαν, οὐδόλως ἐπὶ ταύτῃ ἀσχάλλομεν,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἅτε πλήρη τὴν πεποίθησιν ἔχοντες, ὅτι πᾶν τὸ ἀπὸ Θεοῦ γιγνόμενον πρὸς τὸ ἡμέτερον καλὸν γίνεται ἀλλὰ καὶ συννοοῦμεν, ὅτι μεγίστη ἐπίκειται ἡμῖν εὐθύνη ἐπὶ τῇ καλῇ ἀγωγῇ τῶν τέκνων, μάλιστα δὲ τῶν θηλέων· ἐφ' ᾧ μετὰ τῆς Ἀριάδνης μου, τῆς ἀληθοῦς ταύτης μητρὸς τῆς οὐδὲ ἓν τῶν ἐξ ἐπιζώντων θυγατρίων ἡμῶν ἐκδούσης εἰς τροφόν, ἀλλ' αὐτῆς πάντα ἀπὸ τοῦ μητρικοῦ αὐτῆς γάλακτος ἐκθρεψάσης, ἀπεφασίσαμεν ἵν ἀπὸ κοινοῦ καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν ἀναδεχθῶμεν, καὶ εἰς τὰ σχολεῖα μὴ ἀποστείλωμεν αὐτά. Καὶ ἡ μὲν Ἀριάδνη πάσας τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ἑλληνικῆς, Ἰταλικῆς καὶ Γαλλικῆς ἐδίδαξεν, ἐγὼ δ' ἀπὸ τοῦ 1861 διδάσκω τὴν Χρυσηΐδα καὶ Μαρίαν τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν, τὴν ἱστορίαν, γεωγραφίαν, ἀριθμητικήν, φυσικήν, στοιχειώδη χημείαν καὶ φυσικὴν ἱστορίαν, ὡς καὶ τὴν θεματογραφίαν τῆς Ἑλληνικῆς, Ἰταλικῆς καὶ Γαλλικῆς ἔτι δὲ καὶ τὴν τεχνολογίαν. Ἀλλ' ὁποίας τέρψεις πορίζομαι ἀπὸ τῆς διδασκαλίας ταύτης, ὁποίας δ' ἔχω φιλοσοφημάτων ἀφορμάς! Ἐπιστατῶν καὶ δὴ ὑποβοηθῶν τὰς θυγατέρας μου εἰς τὴν ἐν αὐταῖς ἐξέγερσιν τῶν πρώτων ἰδεῶν, αὐτὴν τοῦ ἀνθρώπου τὴν φύσιν σπουδάζω. Τὰ δ' ἤθη αὐτῶν ἁπλᾶ τε καὶ ἁγνὰ διατηροῦνται διὰ τὴν μὴ συγχρώτισιν αὐτῶν πρὸς παιδία διαφόρου ἀγωγῆς καὶ ἠθῶν ἀμφιβόλων. Κατὰ πᾶσαν δὲ Κυριακὴν συνερχόμεθα πάντες καὶ ἀναγινώσκω μὲν ἐγὼ κεφάλαιόν τι τῆς Καινῆς Διαθήκης, καὶ ἐπὶ μίαν καὶ πλέον ὥραν ἑρμηνεύω αὐτό, ἡ δὲ σύζυγος καὶ τὰ θυγάτρια ἐν κατανύξει καρδίας ἀκούουσί μου, καὶ οὕτω δὴ κατασκευάζεται ἡμῖν ὁ γάμος ἀληθὴς κοινωνία θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων, Ὦ Κύριε Πανοικτίρμων! μίαν καὶ μόνην δέησιν νυχθημερὸν πρὸς Σὲ Πάτερ, κατευθύνω· μὴ διακόψῃς ποτὲ τὴν εὐτυχίαν ταύτην, ἣν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δέδωκας ἡμῖν! Εἴθε δὲ καὶ τὰ τέκνα ταῦτα, ἃ ἐδωρήσω ἡμῖν, ζήσωσι μίαν ἡμέραν βίον οὕτως εὐδαίμονα ὡς ἡμεῖς! Εἴθε ὦσιν ἡνωμένα ἐν μιᾷ πρὸς Σέ, καὶ πρὸς τοὺς συζύγους αὐτῶν, καὶ πρὸς ἄλληλα καρδίᾳ, ὡς ἐγὼ μετὰ τῆς Ἀριάδνης καὶ αὐτῶν ἐνώπιον Σοῦ ὡς ἓν ἐσμέν!

Ἐπῆλθεν οὕτως ἡ θεσπεσία νὺξ τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1862· ἀπὸ δὲ ταύτης ὁ μὲν οἶκοι μοι βίος οὐδόλως μετεβλήθη, ἐξακολουθῶ δὲ μένων πρὸς τὴν Σύζυγον καὶ τὰ τέκνα μου οἷος καὶ πρίν, οὐδ' ἐπὶ μικρὸν τὰς ἐν οἴκῳ διατριβὰς ἀλλοιώσας, ἄλλως ὅμως συνέβη μοι ὡς πρὸς τὰ ἐκτός.

Ἴσως κἀγὼ μικρόν τι συνετέλεσα διὰ λόγων καὶ συγγραφῶν καὶ ἔργων εἰς τὴν κατάρρευσιν τοῦ ὀθνείου ἐκείνου συστήματος τῆς ἐπὶ Ὄθωνος πολιτείας τῆς Ἑλλάδος. Πρὸς οὐδὲν ἰδιοτελὲς ὅμως ἀπεσκόπησα· ἡ δὲ περίβλεπτος θέσις τοῦ Καθηγητοῦ καὶ Πληρεξουσίου τοῦ Πανεπιστημίου ἐν τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει εἰς ἣν ἐξήρθην, ὁμολογῶ ὅτι οὐδὲ κατὰ μικρὸν ὑπ' ἐμοῦ ἢ δι' ἐμοῦ κατεσκευάσθη, πῶς δὲ συνέβησάν μοι ἀπὸ Θεοῦ τοσαῦτα καλὰ τοῦτο διηγήσομαι.

Ἐγίνωσκον ὀλίγον πρότερον τῆς 10 Ὀκτωβρίου τὰ γιγνόμενα, τὴν δὲ νύκτα ἐκείνην μετὰ τῶν ἄλλων ἐπὶ ποδὸς διῆλθον, ὄρθρου δὲ βαθέως ὅτε ὁ Κ. Δημ. Γ. Βούλγαρης ὁ τοῦ κινήματος ἀρχηγὸς μετ' ἄλλων ὀλίγων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ συνῆλθον, εἰσῆλθον κληθεὶς κἀγώ, ἐγίνετο τότε λόγος ἂν ἔδει συγκαλέσασθαι τὴν Γερουσίαν ὅπως κηρύξῃ τὸν Ὄθωνα ἔκπτωτον τοῦ θρόνου· παρετήρησα ἐγώ, ὅτι τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι τὸ ἔσχατον τῶν πολιτικῶν σφαλμάτων, ἄλλως δὲ ἦν καὶ ὅλως περιττόν, διότι τοῦ λαοῦ διὰ τοῦ ψηφίσματος τῆς νυκτὸς ἐκείνης καταλύσαντος τὴν βασιλείαν τοῦ Ὄθωνος συγκατελύθη τὸ σύνταγμα τοῦ 1844 καὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πάντα τὰ κατ' αὐτὸ ἀνώτατα τῆς πολιτείας σώματα. Ἄλλως τε καὶ ἄτοπον αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ Γερουσιασταὶ οἱ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ὄθωνος κατὰ τὸ Σύνταγμα διορισθέντες νὰ καταλύσωσιν αὐτοῦ τὴν ἀρχήν· προσεθέμην δέ, ὅτι οὐ μόνον ἀξιομίμητον δὲν ἦτο ἀλλὰ καὶ ἀξιόμεμπτον τὸ κατὰ τὸ 1814 ὑπὸ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Γερουσίας πραχθέν, ἥτις τὸν εὐεργέτην αὐτῆς Ναπολέοντα ἀπεκήρυξε, προηγούμενον. Εἰ δὲ συνέβαινεν ἡ Γερουσία συγκληθεῖσα ν' ἀποκηρύξῃ τὴν ἐπανάστασιν ἀντὶ τοῦ ἀποκηρῦξαι τὸν Ὄθωνα, ἡλίκη ἡ ἀμηχανία τῶν ἡγετῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ἡλίκος δ' ὁ τούτων κίνδυνος ὡς συστάντων κατὰ τοῦ καθεστῶτος; Ἠσπάσθησαν τὴν γνώμην μου. Ἐπειδὴ δ' ὁ λαὸς αὐτὸς ἐσύστησε τὴν Προσωρινὴν Κυβέρνησιν ἐκ τῶν Κ. Κ. Δημ. Βούλγαρη, Κωνστ. Κανάρη καὶ Μ. Ῥούφου, (οὗτος ἀπουσίαζεν εἰς Πάτρας) ὁ δὲ Κ. Κανάρης ἐπιμόνως ἠρνεῖτο νὰ δεχθῇ τὴν ἀρχήν, ὁ Κ. Βούλγαρης εὑρέθη ἐν ἀμηχανίᾳ, μάλιστα δ' ἀφοῦ ὁ Κ. Κανάρης ἀνεχώρησε. Παρεκαλεῖτο ὁ Κ. Βούλγαρης ὑπὸ πάντων, ἀλλ' ἐδίσταζε· τότε ἐγὼ εἶπον αὐτῷ, ὅτι ἐν τοιαύταις στιγμαῖς πᾶς ἐνδοιασμός ἐστι καθαρὰ προδοσία, διότι ὁ Ὄθων ἤρχετο ἐπὶ τοῦ ἀτμοδρόμονος, καὶ ἂν μὴ εὕρῃ Κυβέρνησιν ἐν Ἀθήναις τὸ πᾶν ἀπόλλυται καὶ ἡ ἐπανάστασις ἀποτυγχάνει. Γενναιοφρόνως τότε ὁ Κ. Βούλγαρης ἐνέδωκε καὶ παρήγγειλέ μοι ὅπως γράψω τὰ θεσπίσματα τοῦ διορισμοῦ τῶν Ὑπουργῶν, τούτων δὲ γενομένων, μετεπέμψατο τὸν Μητροπολίτην· ἐν τῷ μεταξὺ συνέταξα τὸ ψήφισμα τοῦ ὅρκου καὶ τῆς ὁρκοδοσίας τὰ πρωτόκολλα. Ἦλθεν ὁ Μητροπολίτης, ἠνεῴχθησαν αἱ θύραι. Πλῆθος λαοῦ εἰσέρρευσεν, ἐγένετο ἡ ἱεροτελεστία, ἀνέγνων μεγαλοφώνως τὰ πρωτόκολλα, ἅπερ ὑπεγράφησαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἐπινεύσαντος δὲ τοῦ Κ. Βούλ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γαρη ἀνέβην ἐγὼ ἐπὶ τὸ Προεδρεῖον τῆς πρώην Γερουσίας, καὶ διὰ συντόμου λογιδρίου ἐξεθέμην τὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ ὕμνησα αὐτήν. Ἐπευφήμησεν ἅπας ὁ περιεστὼς λαός, πλῆθος δὲ φοιτητῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ εὑρεθέντων ἀνευφήμησέν με Καθηγητήν. Συνεισῆλθον ἐν τῷ παρακειμένῳ δωματίῳ μετὰ τῆς Κυβερνήσεως, τότε δὲ προσεκλήθην ἵνα δεχθῶ διορισμὸν Νομάρχου, ἄλλος τῶν Ὑπουργῶν προὔτεινέ με Γενικὸν Γραμματέα, ἄλλος δὲ Εἰσαγγελέα παρὰ τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ· ἐγὼ ὅμως ἐπιθυμῶν νὰ μείνω δικηγόρος πάντα διορισμὸν ἀπεποιήθην. Τότε ὁ Κ. Βούλγαρης ἐπανέλαβεν ὅτι εἰμὶ Καθηγητής, ναί, τοῦτο δέχομαι εὐγνωμόνως, εἶπον ἐγώ. Ἀνέλαβε τότε ἃ ἐξεπλήρουν καθήκοντα ὁ Κ. Νικ. Χατσόπουλος, ἐδόθη μοι δ' ἡ ἐκλογὴ ἵνα συντάξω τὴν πρὸς τὸν λαὸν προκήρυξιν τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως. Καὶ ταύτην μὲν συνέταξα, ἔγγραψα δὲ καὶ διάφορ' ἄλλα ψηφίσματα καὶ θεσπίσματα, ἅπερ ἐνεκρίθησαν, καὶ ὑπεγράφησαν, καὶ ἐδημοσιεύθησαν.

Ἀπὸ ἐκείνης τῆς στιγμῆς ἦν μοι ἐλευθέρα ἡ εἴσοδος παρὰ τῇ Κυβερνήσει, καὶ ἰδίᾳ ὁ Κ. Βούλγαρης ἐτίμα με διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης του, ἐφ' ᾧ πολλά τε ἄλλα ἔργα ἀνεθετό μοι, καὶ δὴ καὶ τὴν πρὸς τὸν στρατὸν προσφώνησιν, ἣν ἀπήγγειλε κατὰ τὴν ὁρκοδοσίαν τοῦ στρατοῦ.

Τὴν 12 Ὀκτωβρίου ἰδὼν τὸν πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ Κ. Εὐσταθίου Σίμου συρρέοντα ὄχλον, ἔσπευσα διακινδυνεύσας δὲ τὴν ζωήν μου πρὸ τῆς θύρας αὐτοῦ, ἔδωκα αὐτῷ καιρὸν ὅπως διὰ τοῦ ὄπισθεν τοῦ κήπου μέρους διασωθῇ ἐν τῇ Ἰταλικῇ πρεσβείᾳ. Ἐκεῖθεν συνέρρευσε τὸ πλῆθος πρὸς τὸ κατάστημα τῆς Διοικητικῆς Ἀστυνομίας, ἔσπευσα κἀγὼ καὶ πρὸς τὸ πλῆθος ἀγορεύσας κατώρθωσα νὰ διασώσω αὐτὴν τῆς γενικῆς διαρπαγῆς. Ἀλλ' ἐνόησα,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅτι ἀχαλίνωτος ὄχλος βοηθούμενος μάλιστα, καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν, τὴν πειθαρχίαν ἐκποδὼν θεμένων, ἠδύνατο πολλὰ ἄτοπα νὰ διαπράξῃ· ἔδραμον λοιπὸν πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ Κ. Βούλγαρη, ἐκθεὶς δὲ τὰ γενόμενα προΰφηνα γνώμην ὅπως αὐτόχρημα συσταθῇ ἡ Ἐθνοφυλακή· πάντες μὲν συνεφώνουν, ἀλλ' ὁ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ὑπουργὸς ἔλεγεν, ὅτι τὸ πρᾶγμα ἐδεῖτο σκέψεως πολλῆς, ἀντέτεινον ἐγὼ τὸν κίνδυνον τῆς πόλεως ἐκφέρων, μάλιστα δὲ προσεθέμην ὅτι αὐτὴν ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἔπρεπε νὰ διορισθῇ ἡ ἐπιτροπὴ πρὸς μόρφωσιν καὶ ὁπλισμὸν τῆς Ἐθνοφυλακῆς. Ἐδέησεν ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν νὰ ὑπακούσῃ εἰς τῶν λοιπῶν Ὑπουργῶν καὶ τοῦ Κυρίου Βούλγαρη τὴν ἀπόφασιν, τούτων ἀσπασθέντων τὴν γνώμην μου, ὅθεν αὐθωρεὶ διωρίσθη πενταμελὴς Ἐπιτροπή, ἧς κἀγὼ ἀπετέλεσα μέρος, ἔλαβον τὸν διορισμὸν καὶ ἀμέσως μετέβην εἰς τὸ Δημαρχεῖον ἔνθα συγκροτηθέντες ἐπελήφθημεν τοῦ ἔργου καὶ ἐν τέσσαρσιν ἡμέραις προσωρινόν τινα συνετάξαμεν κανονισμόν, καὶ πεντακισχιλίους ὡπλίσαμεν πολίτας, διὰ δὲ τοῦ μέτρου τούτου ἡ μὲν τάξις διετηρήθη πλήρης, ἡ δ' ἐπανάστασις ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν ἁπάσης τῆς οἰκουμένης.

Οἱ δὲ τοῦ Πανεπιστημίου φοιτηταί, οἱ μεγάλως συντελέσαντες εἰς τὸ κατόρθωμα τῆς καταλύσεως τοῦ Ὄθωνος εἰς ἰδίαν συνεκροτήθησαν φάλαγγα. Ὡς μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς μετέβην τὴν 14 Ὀκτωβρίου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ὅπως μετὰ τοῦ Πρυτάνεως συνδιασκεφθῶμεν περί τινων μέτρων ἀσφαλείας. Διενέμοντο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τὰ ὅπλα τοῖς φοιτηταῖς· ἅμα φθάντος μου ἡ ἀγαθὴ αὕτη νεολαία ζωηρότατα ζητωκραυγοῦσα ἀνάρπαστον ἐπὶ ταῖς ἀγκάλαις της ἔφερέ με· ἐγὼ δὲ μέχρι δακρύων συγκινηθεὶς οὐδὲ λέξιν ἠδυνήθην ν' ἀρθρώσω ὅπως

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εὐχαριστήσω αὐτούς, ἀλλ' ἠσπαζόμην αὐτούς, καὶ κατεφίλουν, καὶ τοῖς δάκρυσι περιέβρεχον τὰς παρειὰς αὐτῶν, καὶ ἐκεῖνοι ἐμὲ ἐποίουν ὁμοίως. Ὅτε δ' εἰς τὸ Πρυτανεῖον εἰσῆλθον ἄλλη ὁμοία σκηνὴ ἔλαβε χώραν· ἐν τοῖς ἐν τῷ Πρυτανείῳ Καθηγηταῖς ἦσαν καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ τέσσαρες, οἵτινες κατὰ τὸ 1852 ἐπεδίωξαν τὴν παῦσίν μου καὶ οὗτοι δὴ ἐρρίφθησαν ἐν ταῖς ἀγκάλαις μου, καὶ φίλον με ἀπεκάλουν, καὶ τὴν λήθην τοῦ παρελθόντος ἐπεζήτουν παρ' ἐμοῦ· ναί, φίλοι, τοῖς εἶπον, τοῦ λοιποῦ μία μόνη ἔστω ἐν ἡμῖν ἅμιλλα τίς ἡμῶν μᾶλλον τὴν πατρίδα νὰ εὐεργετήσῃ· καὶ συνευφήμουν πάντες, καὶ Συνάδελφον προσηγόρευον αὖθις ἐμέ, καὶ ὅμως καίτοι ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 11 Ὀκτωβρίου ἀναγορευθείς, ὡς ἐξέθεσα Καθηγητής, οὐδεὶς παρὰ τῆς Κυβερνήσεως διορισμὸς ἐκοινοποιεῖτό μοι μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς 19 Ὀκτωβρίου, ἐγὼ δέ, καίπερ πολλάκις τῆς ἡμέρας βλέπων τὸν Κ. Βούλγαρην, οὐδέποτε περὶ τοῦ διορισμοῦ μου ἐποίησα αὐτῷ λόγον, τὴν δ' ἑσπέραν ἐκείνην ἐρωτήσαντός με τοῦ Κ. Βούλγαρη πότ' ἐνάρξομαι τῶν παραδόσεών μου, ἀλλ' οὐδὲ διωρίσθην εἰσέτι ἀπήντησα αὐτῷ· καὶ ὁ μὲν Κ. Βούλγαρης φιλικῶς ἐπετίμησέ με, διότι ἐπὶ τοσαύτας ἡμέρας ἐσιώπησα, ἐγὼ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον, ὅτι βεβαίου ὄντος τοῦ διορισμοῦ μου καὶ περὶ πολλῷ προὐργαιοτέρων σκεπτομένης τῆς Κυβερνήσεως πραγμάτων, ἄτοπον ἔκρινα τὸ ποιήσασθαι περὶ ἐμαυτοῦ λόγον. Ὁ δὲ Κ. Βούλγαρης ἅμα τῇ πρωΐᾳ ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ ὅπως τῷ ὑποβάλῃ τὸ περὶ τοῦ διορισμοῦ μου θέσπισμα, καὶ οὕτως ὑπεγράφη τοῦτο τὴν 20 Ὀκτωβρίου καὶ αὐθημερὸν ἐκοινοποιήθη μοι. Αἰσίου δὲ οἰωνοῦ ἐστί μοι καὶ ἡ ἡμέρα αὕτη, ἅτε κατ' αὐτήν ἐπιτελουμένων καὶ τῶν γενεθλίων τῆς μεγ' ἀρίστης μοι συζύγου Ἀριάδνης.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἠξιώθην λοιπὸν καὶ αὖθις ν' ἀναβῶ τὴν τοῦ Πανεπιστημίου ἔδραν, καὶ εὐχαρίστησα τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ εὐεργεσίᾳ, καὶ ἐμακάρισα ἐμαυτὸν ὅτι κατὰ τὸ 1854 ἀντέστην τῷ πειρασμῷ μὴ ἐνδοὺς ν' ἀνέλθω τὴν ἔδραν διὰ ξένου Πρεσβευτοῦ, τοῦ K. Forth - Rouen, ἔφερέ με δ' ἐπ' αὐτὴν ἡ ἐπανάστασις ἐπὶ ταῖς τῶν φοιτητῶν ἀγκάλαις. Εἷς τε τὸν ἐγκάρδιον πόθον μου ὑπείκων καὶ εἰς τὸ καθῆκον, ἠρξάμην τῶν παραδόσεών μου τὴν 5 Νοεμβρίου διὰ τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου.

Τὴν 15 Ὀκτωβρίου τὸ ἑσπέρας ὁ K. Βούλγαρης ἔδωκέ μοι ἐντολὴν ὅπως σκεφθῶ κατὰ τίνα τρόπον δύναται ἡ Κυβέρνησις ἐκφραστικώτερον νὰ ἐκδηλώσῃ τὰς πρὸς τοὺς ἐκτὸς ὁμογενεῖς συμπαθείας της· συγχρόνως δ' ὁ K. Βασ. Νικολόπουλος, ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ K. Βούλγαρη καὶ Ὑπουργός, παρεκάλεσέ με νὰ τῷ σημειώσω τίνας τροπολογίας νομίζω ἀναγκαίας περὶ τὸν ἐκλογικὸν νόμον. Ἐπανελθὼν οἴκαδε ἠρξάμην ἀπὸ τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων, εἶτα δ' ἐπελήφθην τῆς ἐκτελέσεως τῆς ὑπὸ τοῦ K. Βούλγαρη δοθείσης μοι ἐντολῆς, ἥτις, ὡς ἐνόησα, περιωρίζετο εἰς τὸ νὰ συντάξω εὐχαριστήριόν τινα προσφώνησιν παρὰ τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως· ὡριμώτερον ὅμως σκεφθεὶς εὗρον τὴν τοιαύτην ἔνδειξιν πολλῷ καθυστεροῦσαν τῶν προσπαθειῶν καὶ θυσιῶν ἃς ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως προσήνεγκον οἱ ἐκτὸς τοῦ Κράτους Ἕλληνες. Τότε δ' ἐπῆλθέ μοι ἡ ἰδέα νὰ δοθῇ αὐτοῖς τὸ δικαίωμα ἵν' ἀποστείλωσι πληρεξουσίους εἰς τὴν συγκροτηθησομένην Ἐθνικὴν Συνέλευσιν. Ὁμολογῶ ὅτι δάκρυα χαρᾶς ἐπὶ τῇ συλλήψει τῆς ὄντως μεγαλουργοῦ καὶ ἑλληνοπρεποῦς ταύτης ἰδέας ἔχυσα, ἀλλὰ καὶ κατελήφθην ὑπὸ δέους μήποτε τοσοῦτον ξένη φανῇ τῇ Προσωρινῇ Κυβέρνησει καὶ τῷ Συμβουλίῳ τῶν Ὑπουργῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὥστε ν' ἀποτύχῃ, ἐφ' ᾧ καὶ ηὔξησα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκλογέων εἰς 400 πρὸς ἐκλογὴν ἑνὸς πληρεξουσίου κατὰ Προξενικὴν περιφέρειαν. Μόλις ὅμως τὴν ἐπιοῦσαν τὴν πρότασιν ταύτην ὑπέβαλον τοῖς Κυρίοις Βούλγαρῃ καὶ Νικολοπούλῳ, οὗτοι τοσοῦτον πατριωτικῶς συνεκινήθησαν καὶ ἐνεθουσιάσθησαν, ὥστε καὶ τὰς ἐλπίδας μου ὑπερηκόντισαν, ἀντὶ δὲ 400 ἐκλογέων, ὅπερ ἰσοδυνάμει πρὸς δισχιλίων ψυχῶν πληθυσμόν, ἠλάττωσαν τὸν ἀριθμὸν εἰς ἑκατὸν μόνον ψυχάς, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ταύτῃ συνετάχθη τὸ ψήφισμα τῆς 23 Ὀκτωβρίου, πρὸς παραδοχὴν τοῦ ὁποίου πολλὴν εὗρεν ἀντίπραξιν ὁ Κ. Βούλγαρης ἐν τῷ Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ, εὐτυχῶς ὅμως ὁ μὲν γηραιὸς Κανάρης, ὅστις εἶχε δεχθῇ πρό τινων ἡμερῶν, συνυπεστήριξεν αὐτό, ὡς καὶ οἱ Ὑπουργοὶ Δημ. Μαυρομιχάλης, Τάτζης Μαγγίνας, Βασίλειος Νικολόπουλος καὶ Ἀδαμάντιος Διαμαντόπουλος, ἠναντιώθησαν δὲ οἱ Κ. Κ. Θρασ. Ζαΐμης, Ἀλέξ. Κουμουνδοῦρος καὶ Δημ. Καλλιφρονᾶς, οἱ δὲ Κύριοι Μ. Ῥοῦφος καὶ Ἐπαμινώνδας Δεληγεώργης ἀπὸ τῆς 20 Ὀκτωβρίου ἀπουσίαζον εἰς Ἀκαρνανίαν μεταβάντες.

Ἐπιστάντος τοῦ καιροῦ τῶν ἐκλογῶν ἦλθον πρός με μιᾷ τῶν ἡμερῶν οἱ Καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου Κύριοι Δαμιανὸς Γεωργίου καὶ Σπυρίδων Κ. Μπαλάνος ὅπως μοὶ προτείνωσιν ἐξ ὀνόματος καὶ ἄλλων Συναδέλφων μας τὴν ὑποψηφιότητα ὡς πληρεξουσίου τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ κατενύγην μὲν καὶ ηὐγνωμόνησα πρὸς τοὺς ἀγαθόφρονας τούτους φίλους, τοσοῦτον ὅμως τολμηρὸν ἐθεώρησα τὸ ν' ἀποβλέψω πρὸς τὴν ὑψηλὴν ταύτην τιμήν, ὥστε εἶπον αὐτοῖς, ὅτι φοβούμενος μὴ προσκρούσω εἰς τὴν φιλοτιμίαν τοσούτων Καθηγητῶν καὶ ὑπερφίλαυτος φανῶ ἐγὼ ὁ ἐπὶ δεκαετίαν ἀπὸ τοῦ σεμνοῦ αὐτῶν θιάσου ἀπό-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δλητος, μόλις δ' ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἀποδοθεὶς αὐτοῖς, πρὸς οὐδένα θέλω λαλήσει Καθηγητήν, οὐδενὸς αἰτήσομαι τὴν ψῆφον, ἂν ὅμως αὐθόρμητοι μ' ἐκλέξωσι, θέλω θεωρήσει τὴν τιμὴν ταύτην τοσοῦτον ὑψηλήν, ὥστε κἂν ἀπὸ ἄλλων τιμηθῶ συλλόγων, θέλω προτιμήσει τὴν τοῦ Πανεπιστημίου. Καὶ ἐγὼ μὲν οὐδενὶ ἐλάλησα, ἀλλ' οἱ καλοὶ Συνάδελφοί μου τοσοῦτον ἔδειξαν ζῆλον, ὥστε ἐπὶ 37 Καθηγητῶν κατὰ τὴν 14 Νοεμβρίου ψηφοφορησάντων, ἔλαβον 19 ψήφους, ἤτοι τὴν ἀπόλυτον πλειονοψηφίαν. Καὶ ἤμην μὲν ἐγὼ οὕτω νομίμως πληρεξούσιος μετὰ τοῦ Κ. Διομήδους Κυριακοῦ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης· ἐπειδὴ ὅμως τὸ ψήφισμα δὲν ἐχορήγει τῷ Πανεπιστημίῳ εἰμὴ δικαίωμα πρὸς ἐκλογὴν ἑνὸς καὶ μόνου πληρεξουσίου, ὁ Κ. Νομάρχης ἐδήλωσε τῇ Πρυτανείᾳ, ὅτι θεωρεῖ ἄκυρον τὴν ἐκλογήν, καὶ συνεκάλει τοὺς Καθηγητὰς εἰς νέαν ψηφοφορίαν. Τῶν Καθηγητῶν συνελθόντων αὖθις τὴν Α^ην^ Δεκεμβρίου, ἀπεφασίσθη καὶ αὖθις ὅπως δύο ἐκλεχθῶσι τοῦ Πανεπιστημίου πληρεξούσιοι· δηλώσαντος δὲ τοῦ Κ. Διομήδους Κυριακοῦ, ὅτι ἐκλεχθεὶς ἤδη ἀπὸ τῆς πατρίδος του Σπετζῶν ἀπεχώρει τῆς ὑποψηφιότητος, ἐπέστη ὁ ἀγὼν μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Κ. Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ὃν οἱ ἐναντίοι μοι Καθηγηταὶ (οὓς ἐπιμελῶς ἐστρατολόγησάν τινες τῶν καὶ κατὰ τὸ 1852 ἀντιπραξάντων κατ' ἐμοῦ Καθηγητῶν, οἵτινες κἂν τὴν ἔχθραν ἀπέβαλον ἐν ταῖς τῆς 14 Ὀκτωβρίου περιπτύξεσιν, οὐχ ἧττον ἐδυσφόρουν, ἀνθρώπινα πάσχοντες, νὰ ἴδωσιν ἐμὲ ἐπὶ τοσοῦτον ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐξαιρόμενον), ἀντέταξαν· μέγαν τῳόντι ἐπεστήσαντό μοι ἀντίπαλον ἡλίκη γὰρ ἡ δόξα καὶ αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ περικλεοῦς Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ὁπόσον δὲ ταπεινὸν πρὸς τὸ ἐκείνου τὸ ἐμὸν ὄνομα! Ἀλλ' οἱ ἀγαθοὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐκλογεῖς μου οὐδόλως ἀπεθαρρύνθησαν, ἀποφασίσαντες δὲ καὶ τῇ διαταγῇ τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως νὰ μὴ ἀπειθήσωσι, καὶ τῶν πρὸς ἐκλογὴν δύο πληρεξουσίων δικαιωμάτων αὐτῶν νὰ μὴ παραιτηθῶσιν, συνέθεντο. Πρῶτον μὲν καὶ κατὰ τὸ ψήφισμα πληρεξούσιον νὰ ἐκλέξωσιν ἐμέ, δεύτερον δὲ τὸν ἐν Πετρουπόλει φιλογενέστατον Κ. Δημ. Βερναρδάκην, περὶ τῆς παραδοχῆς τοῦ ὁποίου ἔμελλε ν' ἀποφασίσῃ ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις. Γενομένης λοιπὸν τῆς διαλογῆς τῶν ψήφων τὴν 3 Δεκεμβρίου, ἀνεδείχθην πρῶτος πληρεξούσιος τοῦ Πανεπιστημίου ἐγώ, δεύτερος δ' ὁ Κ. Βερναρδάκης, ἀμφοτέρων δὲ τὴν ἐκλογὴν ἐπεκύρωσεν ἡ Συνέλευσις μετὰ μακρὰν συζήτησιν, τὴν 3 Ἰανουαρίου 1863, καίτοι ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις ἐπὶ τῷ ψηφίσματι αὐτῆς ἐμμένουσα, ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ μόνου ἐπέτρεψε τῷ Νομάρχῃ νὰ ἐκδώσῃ εἰσιτήριον.

Οἱ δ' ἐκτὸς ὁμογενεῖς, ὡσεὶ ἠμιλλῶντο ὅπως μὲ τιμήσωσιν, ἀπὸ πολλῶν πόλεων ἐπέστελλόν μοι, ὅτι μὲ εἶχον ὑποψήφιον· ἐξελέχθην λοιπὸν καὶ ἐν Ἀδριανουπόλει, καὶ Φιλιππουπόλει, καὶ Πύργῳ, καὶ Βηρυτῷ, καὶ Κύπρῳ, καὶ Δαμασκῷ, καὶ ἐπεκυρώθησαν αἱ ἐκλογαὶ αὗται, ἀφ' ὧν παρῃτήθην ἐν τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει ἀκολούθως, προτιμήσας τὴν τοῦ Πανεπιστημίου. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῷ γεραρῷ Κωνστ. Κανάρῃ συνεξελέχθην, καίτοι ἄλλων προσώπων, καθ' ὧν πολλαὶ προσετρίβησαν κατὰ τὴν ἐκλογὴν παρανομίαι, προὐτιμήθησαν αἱ ἐκλογαί· καὶ ἐν ἄλλαις τισὶ πόλεσιν εἶχόν με ὑποψήφιον, βραδυνασῶν ὅμως τῶν ἐν αὐταῖς ἐκλογῶν καὶ γνωστοῦ ἤδη γενομένου ὅτι ἔμενον τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου πληρεξούσιος, οἱ κατ' αὐτὰς ἐκλογεῖς μου ἐπὶ ἄλλοις ἔδωκαν τὰς ψήφους των.

Παρέστη μοι λοιπὸν περίστασις ὅπως τὰς ἀρχὰς ἐκεί-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νας ἀς ἀπὸ τῆς ἕδρας τοῦ Πανεπιστημίου ἐκήρυξα, καὶ ἐν τοῖς συγγράμμασί μου ἐξέθεσα, ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως πρακτικῶς ἐφαρμόσω. Ἐπέτυχον ἆρά γε; ἄλλοι θέλουσι κρίνει· τὸ ἐπ' ἐμοὶ τοῦτο μόνον λέγω, ὅτι οὔτε φιλία, οὔτε ἔχθρα, οὔτε φόβος, οὔτε ἰδιοτέλεια, οὔτ' ἄλλο τι πάθος ταπεινὸν ἐμπνεύσει ποτὲ τοὺς λόγους μου, ἢ κατευθυνεῖ τὴν ψῆφόν μου. Αἱ στενογραφούμεναι ἀγορεύσεις μου μαρτυρήσουσιν εἰς τὸ μέλλον ἂν ἀλήθειαν λέγω. Μάλιστα δ' ἡ ἀπροκάλυπτος ὑπὲρ τοῦ κατ' ἐμὴν κρίσιν ὀρθοῦ καὶ δικαίου ὑπεράσπισις, κἂν τοῖς ἐχθροῖς μου πρόσφορον κατ' ἐμοῦ λαβὴν εἰς συκοφαντίαν δίδῃ, κἂν κατὰ τοῦ ἰδίου μου συμφέροντος ἀποβαίνῃ, κἂν τοὺς φίλους μου δυσαρεστῇ, κἂν πρὸς τὴν ἐφήμερον κοινὴν γνώμην ἐναντιοῦται, κἂν τέλος τὸν θόρυβον ἢ τὴν ἀποδοκιμασίαν ταύτης, ἢ ἐκείνης τῆς πτέρυγος τῆς Συνελεύσεως προκαλῇ, καταδείξει με ὅμως ὅταν τὰ πάθη σιγάσωσιν, ἄνθρωπον οὐχὶ φατριῶν καὶ κομμάτων, οὐχὶ δοῦλον φιλαυτίας καὶ φιλαρχίας, καθόσον πρὸς οὐδεμίαν ἀποσκοπῶ ἐξουσίαν, ἀλλ' ὑπηρέτην τῆς πατρίδος. Ἴσως κατὰ τὰς κρίσεις μου σφάλλω, πάντως ὅμως, καὶ πρὸς τοῦτο μαρτύρομαι τὸν καρδιογνώστην Θεόν, ὑπὸ καρδίας καθαρᾶς καὶ αἰσθημάτων ἀγνῶν ἐμπεπνευσμένος πολιτεύομαι. Ἐξήγειρα ἐχθρῶν κατ' ἐμοῦ ὅπλα, καὶ αὐτὰς τὰς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ παραδόσεις μου διά τινων ἔξωθεν στρατολογηθέντων περιτριμμάτων ἀπεπειράθησαν οὗτοι νὰ ταράξωσιν, ἀλλ' οἱ καλοὶ τοῦ Πανεπιστημίου φοιτηταὶ ἐδίδαξαν αὐτούς, ὅτι κάλλιον παντὸς ἄλλου κρίνουσιν οὗτοι περὶ τῶν αἰσθημάτων μου, καὶ τὴν μεχθηρίαν των εἰς σιγὴν κατεδίκασαν. Οὕτω συνετρίβησαν οἱ ἐχθροί μου ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀληθείας· οὕτως ἐμαυτῷ οὐδὲν κακὸν ἢ φαῦλον

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

συνειδὼς ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἀγορεύων τὴν 8 Μαΐου προὐκάλεσα αὐτοὺς εἰπὼν « ὁ βουλόμενος ἐλθέτω ἐπὶ τὸ βῆμα τοῦτο νὰ μ' ἀναιρέσῃ, τὸν δ' ὑπὸ τὸ βῆμα τοῦτο ὑβρίζοντα περιφρονῶ, διότι θεωρῶ τὴν τιμήν μου ὑπεράνω πάσης φαύλης συκοφαντίας. Ὡς βράχος ἴσταμαι, αἱ ὕβρεις τοὺς πόδας μου προσκλύζουσιν, ὑπεράνω δὲ τῶν ποδῶν μου δὲν ἀναβαίνουσιν. Ὡς βράχος ἴσταμαι, ὅστις δέχεται εὐκολόσβεστον ἀφρόν. Ὁ βράχος μένει ἀκλόνητος, ὁ δ' ἀφρὸς σβέννυται, ταχέως χάνεται. » Δὲν ἀρνοῦμαι, ὅτι αἱ λέξεις αὗται ἐνέχουσί τι ὑπεροπτικόν, ἀλλ' ὑπάρχει τι ὑπερηφανώτερον ἀνδρὸς τιμίου ἀπολογουμένου;

Τὸ ἡμερολόγιον τῆς ἐν τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει πολιτείος μου αὐτὴ ἡ τὰ στενογραφήματα τῶν λόγων περιλαμβάνουσα « Ἐπίσημος Ἐφημερὶς τῆς Συνελεύσεως » περιέχει, ἐφ' ᾧ οὐδ' ἐπιχειρῶ τὰ κατ' αὐτὴν νὰ ἐκθέσω.

Καταλήγων ἐνταῦθα τὰ τοῦ μέχρι τοῦδε βίου μου αὐτοβιογραφικὰ ταῦτα ἀπομνημονεύματα, ἅπερ τροχάδην, καὶ ἐν ἑπτὰ μόνον ἡμέραις συνέγραψα, δύο μόνων ἔτι περιστάσεων μνησθήσομαι. Ἔστι δ' ἡ πρώτη· μέλος τῆς ἐπὶ τῶν ἀνακτόρων Ἐπιτροπῆς διορισθεὶς κἀγὼ μετὰ τῶν Κ. Κ. Δημ. Τριγγέτα, τοῦ καὶ στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ τῶν ἀνακτόρων ἀπὸ τῆς 11 Ὀκτωβρίου διορισθέντος, Κωνστ. Ν. Δοσίου, Εὐθυμίου Κεχαγιᾶ, Παύλου Καλλιγᾶ καὶ Ἀλεξάνδρου Γ. Σούτζου, ἐγνωρίσθην μετὰ τοῦ Κ. Hompesch πρέσβεως τῆς Βαυαρίας ἐπὶ Ὄθωνος, ὅστις προὔτεινέ μοι ν' ἀναδεχθῶ ὡς δικηγόρος ἃς εἶχεν ἐνταῦθα ὁ Βασιλεὺς Ὄθων διαφοράς· καὶ περὶ τούτων μὲν ἱκανὰ εἶπον ἐν τῇ Συνελεύσει τὴν 8 Μαΐου, ἀλλ' ἐκεῖνο ὅπερ δὲν εἶπον ἀπὸ τοῦ βήματος εἶναι τὸ ἑξῆς· τὴν 18 Ἰανουαρίου ἐν. ἔτ. ἦν παρ'

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐμοὶ ὁ Κ. Hompesch, ἀφοῦ δὲ περὶ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ τε Κ. Καλλιφρονᾶ ἐγένετο ἡμῖν λόγος ὡς καὶ περὶ τῶν τοῦ Σταϊκοπούλου κατὰ τοῦ Ὄθωνος, μετέπεσεν ἡ ὁμιλία εἰς τὰ πολιτικά. « Βλέπετε, εἶπεν ὁ Κ. Hompesch, ὅτι ἡ Ἀγ-» γλία δὲν δύναται νὰ Σᾶς δώσῃ εἰς Βασιλέα τὸν Ἀλφρέ-» δον, λίαν δ' ἀμφίβολον εἶναι ἂν ἄλλος τις δεχθῇ τὸ στέμ-» μα, πολιτικὸν λοιπὸν νομίζω εἶναι νὰ μὴ ἀποκλείσητε » τὸν Βαυαρικὸν οἶκον τῆς διαδοχῆς, διότι ἂν Σᾶς ἔπται-» σεν ὁ Ὄθων, τί ἔπταισαν οἱ ἄλλοι ἡγεμονόπαιδες τῆς » Βαυαρίας; » — « Πιστεύσατέ με, Κύριε Πρέσβυ, ἀπήν-» τησα ἐγώ, ὅτι ὅσον εἶναι πιθανὸν νὰ βασιλεύσῃ, αὔθις ὁ » τῆς Τουρκίας Σουλτάνος ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἄλλο τόσον » πιθανὸν εἶναι νὰ καθίσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς πατρίδος μας » πρίγκηψ Βαυαρός ». — « Καὶ νομίζετε, ἐπανέλαβεν ὁ Κ. » Hompesch, ὅτι εἶναι πολλοὶ πληρεξούσιοι τῆς γνώμης » Σας, Κ. Σαρίπολε; ». — « Πάντες, νομίζω, βεβαίως ὅμως » τὸ ἔθνος ὅλον ». — Ἐκ τῶν τελευταίων λόγων τοῦ Κ. Hompesch, ἐθορυβήθην, ὅθεν τὴν ἐπιοῦσαν χωρὶς ν' ἀνακοινώσω εἰς οὐδένα τὸν σκοπόν μου ἀνέβην τὸ βῆμα, εἰσήγαγον τὸ τῆς 19 Ἰανουαρίου ψήφισμα, ὅπερ συγχωνευθὲν μετ' ἄλλων, ἅπερ μετ' ἐμὲ ἄλλοι πληρεξούσιοι συνέταξαν, φόβῳ μὴ ἀξιωθῶ μόνος τῆς τιμῆς ὅτι ἐπὶ τῇ προτάσει μου κατελύθη ἡ δυναστεία τοῦ Βαυαρικοῦ οἴκου, ἐπεψηφίσθη αὐθημερόν.

Ὅτι ἡ πρόνοια αὕτη, ἣν ἔλαβον, ὑπῆρξε σωτήριος, τὸ ἀπέδειξαν τὰ μετ' ὀλίγον ἀποκαλυφθέντα Βερναϊκά, ὅτι δὲ τὰ μάλιστα δυσάρεστος ἐγενόμην τῷ Κ. Hompesch καὶ τῷ Ὄθωνι, εἶναι, ὅτι ὁ μὲν Κ. Hompesch ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης πᾶσαν μετ' ἐμοῦ σχέσιν διέκοψεν, ὁ δὲ Βασιλεὺς Ὄθων, ὅστις εἴκοσι πρότερον ἡμέρας μ' ἐζήτησε διὰ δικη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γόρον του, δὲν μοὶ ἔστειλε τὸ τῆς πληρεξουσιότητος ἔγγραφον. Σχολίων, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ τὰ τοιαῦτα δὲν χρήζουσιν.

Ἡ δ' ἑτέρα περίπτωσίς ἐστιν αὕτη· ἀπὸ διετίας περίπου ἐχήρευεν ἡ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἕδρα τοῦ Ποινικοῦ δικαίου, θανόντος τοῦ Κ. Σπ. Πήλληκα· ὑπουργῶν κατὰ Μάρτιον ἐν. ἔτ. ὁ Κ. Κωνστ. Ν. Δόσιος παρεκάλει με ὅπως ἀνταλλάξω τὴν ἕδραν μου πρὸς τὴν τῆς Ποινικῆς νομοθεσίας, ἀντιλέγοντός μου δὲ καὶ πολλοὺς ἄλλους ἱκανοὺς πρὸς ταύτην ὀνομαστὶ προτείνοντός μου ὁ Κ. Δόσιος ἐπέμενε λέγων, ὅτι οὐδὲν ἄλλον ἱκανώτερον ἐμοῦ κρίνει καὶ ὅτι θεωρεῖ παράληψιν τοῦ χρέους του νὰ μὴ μ' ἐξαναγκάσῃ ὡς φίλος νὰ δεχθῶ, πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα λίαν φιλόφρονα προσθεὶς ἔλαβε τέλος τὴν ὑπόσχεσίν μου, τὴν δ' ἐπιοῦσαν 13 Μαρτίου 1863 ἐκοινοποίησέ μοι τὸ τοῦ διορισμοῦ μου ὡς Καθηγητὴν τῆς Ποινικῆς Νομοθεσίας θέσπισμα. Ἠσπάσθην τὸν διορισμόν, γενόμενόν μοι μάλιστα κατὰ τὴν τῶν γενεθλίων μου ἡμέραν. Ὁποία σύμπτωσις! τὴν 20 Ὀκτωβρίου γενέθλιον τῆς Ἀριάδνης ἡμέραν ἐπανῆλθον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, τὴν δὲ 13 Μαρτίου ἐμὴν γενέθλιον ἡμέραν διωρίσθην εἰς τὴν τῆς Ποινικῆς Νομοθεσίας ἕδραν. Καὶ αὖθις καθῆκον ἐθεώρησα νὰ σπεύσω τοῦ νέου μαθήματός μου τὴν ἔναρξιν, ἥτις καὶ ἐγένετο τὴν 11 Ἀπριλίου 1863 ἅμα παρελθουσῶν τῶν ἕνεκα τῶν ἑορτῶν τοῦ Πάσχα διακοπῶν.

Τοὐντεῦθεν τ' ἀπομνημονεύματά μου ταῦτα ἄλλον χαρακτῆρα θέλουσι λάβει, διότι δὲν θέλουσιν ἁπλῶν τῆς ζωῆς μου συμβάντων εἶσθαι ἀφήγησις, ἀλλὰ θέλω δώσει αὐτοῖς εἰ δυνατὸν καὶ τῆς ψυχῆς μου αὐτῆς τὸν μύχιον τύπον, αὐτὰς τὰς περὶ τῶν πραγμάτων σκέψεις μου, αὐτὰ τῶν πράξεών μου τὰ κίνητρα διατυπῶν. Μέχρι τοῦδε

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἁπλοῦς τοῦ βίου μου ἱστοριογράφος ἐν εἰλικρινείᾳ τὰ κατ' ἐμὲ ἐξεθέμην, καὶ τοῦ μὲν ἐξωτερικοῦ εἴδους μου τὴν εἰκόνα καὶ ἐν Παρισίοις νέου ἔτι ὄντος μου κατὰ τὸ 1838 δύο φίλοι μου καὶ συμμαθηταὶ ἐποίησαντο ὁ μὲν L. Huet ἰχνογραφήσας ὁ δὲ Θεόφιλος Denoue λιθογραφήσας, τὸ δὲ 1859 ἐν Τεργέστῃ, χθὲς δὲ 17 Αὐγούστου 1863 καὶ ἐν Ἀθήναις φωτογραφικῶς ἐξετύπωσα, τῆς δὲ ψυχῆς μου ἡ εἰκὼν αὐτός μου ὁ βίος, αὐτὰ τὰ συγράμματά μου, αὐτοὶ τέλος οἱ στοχασμοί μου οὕς θέλω ἐκθέσει.

Εἰμὶ ἐπιρρεπὴς πρὸς ὀργήν, ὅταν ἐξαπίνης ὑπὸ τῶν συμβαινόντων προσβάλλωμαι· ἡ χαρὰ πολὺ σπανίως καταλαμβάνει με ὅλον, ἴσως τὰ πολλὰ τῆς νέοτητός μου παθήματα ἐχαλάρωσαν πολὺ τὴν πρὸς τὰ εὐφρόσυνα αἴσθησίν μου, τοὐναντίον ὅμως ἡ λύπη μὲ κυριεύει ὅλον, μάλιστα δ' ἀδύνατός εἰμι λίαν εἰς τὸ ὑπομένειν τὰς τῶν οἰκείων μου θλίψεις. Πλήρους ἀπολαύων ἐν οἴκῳ εὐδαιμονίας, καὶ ὑπ' οὐδενὸς σφοδροῦ πάθους κατειλημμένης τῆς ψυχῆς μου, διάγω βίον ἄνετον καὶ πάσης δυσαρέστου φροντίδος ἐλεύθερον· εὐθέτως καὶ ἀφθόνως πορίζομαι τὰ πρὸς διατροφὴν τῆς οἰκογενείας μου, διὰ σώφρονος οἰκονομίας τὸ μεῖζον τοῦ κέρδους ἀποταμιεύεταί μοι πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν τέκνων μου. Οὐδένα πρῶτος ἐγὼ ποιοῦμαι ἐχθρόν, ἐὰν δὲ τίς μοι γένηται, ἀποτολμῶ τὸν πρὸς αὐτὸν ἀγῶνα εὐθαρσῶς, ἐν οἱᾳδήποτ' ἂν τύχῃ ὑπὲρ ἐμὲ καταστάσει, ἐὰν ὅμως μοὶ τείνῃ τὴν δεξιάν, δέχομαι αὐτὴν καὶ οὐδόλως μνησικακῶ τοῦ λοιποῦ τὴν προτέραν ἐνθυμούμενος ἔχθραν. Εἰμὶ δ' εἰς ἄκρον εἰλικρινὴς καὶ ἐπεθύμουν εἰ ἦν δυνατὸν οἱ πάντες ν' ἀναγινώσκωσιν ἐν τῇ καρδίᾳ μου. Ὑγιὴς τὸ σῶμα, οὐδένα φεύγω πόνον, ἐπιμονῇ δ' ἀκαταβλήτῳ χρώμενος, εἴ τι ἐπιχειρήσω φέρω εἰς πέρας, ἀδυνάτοις ὅμως οὐκ ἐπι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χειρῶ, τὴν δὲ κατ' ἐμαυτὸν χαραχθεῖσαν ὁδὸν τοῦ βίου εὐχαρίστως διατρέχω.

---

18 Αὐγούστου 1863. — Ἅμα τῇ εἰσόδῳ μου ἐν τῇ Συνελεύσει φοβερὰ ἠγέρθη κατ' ἐμοῦ θύελλα, καὶ ὅμως πολὺς δὲν παρῆλθε χρόνος καὶ ἡ θύελλα κατευνάσθη, μάλιστα δὲ καὶ μετετράπη εἰς εὐμένειαν. Τὰ στενογραφήματα μαρτυροῦσιν ὅτι οὐδεὶς τῶν ῥητόρων ὅσον ἐγὼ ἐν ἀρχῇ τοῦ πολιτικοῦ του σταδίου τοσούτων ἔτυχεν ἀποδοκιμασιῶν, τοσούτων δ' εὐφημιῶν ἀκολούθως. Τὸ παράδοξον τοῦτο φαινόμενον ἐζήτησα νὰ ἐξηγήσω, ἰδοὺ δὲ ποίαν εὗρον αὐτοῦ λύσιν. Ἀγόρευσα τὸ πρῶτον ὅπως ἅμ' ἀναφαινομένην τὴν ἰδέαν τοῦ αὐτοχθονισμοῦ πολεμήσω· ὅσοι τῶν πληρεξουσίων δὲν κατείχοντο ὑπ' αὐτῆς, ἐδυσχέραινον κατ' ἐμοῦ, διότι ἔρριψα ἐν τῷ μέσῳ ζήτημα ὅπερ ἀνέξεε πληγὴν μόλις ἐπουλωθεῖσαν· ὅσοι δ' ὑπὸ τοῦ φρονήματος, τούτου οἰστρηλατοῦντο, διότι κατέπνιξα τὸν δαίμονα τοῦτον τῆς διαιρέσεως ἅμα ἐπιφανέντα, καὶ δὲν ἔδωκα αὐτῷ τὸν καιρὸν ὅπως στρατολογήσῃ. Ἡ παρ' ἀμφοτέρων τῶν μερίδων τούτων ἀποδοκιμασία τῶν λόγων μου μακρὰν τοῦ νὰ μὲ καταθλίψῃ μ' ἐχαροποίησε, διότι ὁμοθυμαδὸν ἀπεδοκιμάσθη ἡ ἰδέα τῆς διαιρέσεως, οὐδεὶς δ' ἐτόλμησε πλέον νὰ ἐγείρῃ λόγον περὶ τούτου, εἰμὴ εἷς καὶ μόνος κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 10 Ἰουνίου, τυχὼν δὲ ταραχώδους ἀποδοκιμασίας ἠναγκάσθη ὅπως σώσῃ ἑαυτὸν νὰ μεταστρέψῃ τὰ περὶ ἑτεροχθόνων ὑπ' αὐτοῦ ῥηθέντα εἰς ὕβρεις κατ ἐμοῦ προσωπικάς· αἱ ὕβρεις οὐδόλως μ' ἔβλαψαν, παρὰ τοιούτου μάλιστα ἀνθρώπου ἐξενεχθεῖσαι, ἀλλὰ τὸ σκανδαλῶδες τῆς διαιρέσεως ζήτημα δὲν ἀνεπτύχθη. Ὑπάρχει'

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δὲ καὶ ἄλλος λόγος λύων τὴν ἀπορίαν· ὀλίγοι τῶν πληρεξουσίων μ' ἐγνώριζον οἰκείως, οἱ δ' ἄλλοι οἷόν τινα ὑπέρμαχον τοῦ ἐναντίου αὐτοῖς κόμματος ἐθεώρουν με, ἐπειδὴ δ' ἡ εἰλικρίνεια μεθ' ἧς κατ' αὐτῶν ἀντιφρονούντων ἐλάλουν δυσηρέστει αὐτούς, δυσμενῶς κατ' ἐμοῦ διετέθησαν, ὅτε ὅμως εἶδον ἐν ἄλλῃ περιπτώσει, ὅτι καί τοι ἐχθρικῶς αὐτῶν πρός με διακειμένων συνετάχθην ὅμως ἐγὼ πρὸς αὐτούς, διότι ἡ συνείδησίς μου ἔπειθέ με ὅτι τὴν ὀρθὴν ἠσπάζοντο γνώμην, τοὺς δὲ φίλους μου ἀδικοῦντας ἐξήλεγχον, ἐπείσθησαν καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ὅτι οὐδόλως ἐφατρίαζον ἐγώ, τοὐντεῦθεν δ' εὐμενῶς τῶν λόγων μου ἀκούουσιν. Οὐδένα ποιοῦμαι λόγον περὶ ὀλίγων τινῶν φθονερῶν οἵτινες ἐμμένουσιν μισοῦντές με ἄνευ αἰτίας, διότι κατ' Εὐριπίδην, «μισοῦσιν αὐτοὶ χείρονες πεφυκότες», οἰκτείρω αὐτούς, διότι ἐξ ὅλων τῶν φαύλων τῆς ψυχῆς παθῶν ὁ φθόνος εἶναι τὸ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὸν φθονοῦντα βασανίζον, ἥκιστα δὲ τὸν φθονούμενον βλάπτον. Γνωρίζω δ' ἐκ πείρας, ὅτι μόνος ὁ ἐπαίνων ἄξιος ὑπομένει ἀκούων ἄλλους ἐπαινουμένους.

Ὁτὲ μὲν εὐφημεῖ με ἡ μία τῆς Συνελεύσεως πτέρυξ, ὁτὲ δ' ἐπευφημεῖ με ἡ ἑτέρα· πρὸς ἀμφοτέρων τὰς εὐφημίας ἀδιαφορῶ, εἰς μόνης τῆς συνειδήσεώς μου τὴν ἐπιδοκιμασίαν προσέχω, καὶ αὕτη μὲ ἀρκεῖ.

Ἡ παρρησία οὐδέποτε τοὺς ἄλλους ἔβλαψεν, ἐνίοτε τῷ μετερχομένῳ αὐτὴν ἐπιζήμιος ἐγένετο, ἀείποτε ὅμως ἐτίμησεν αὐτόν.

Ὅστις ἐκτὸς ἑαυτοῦ τὴν εὐδαιμονίαν ζητεῖ, φάσμα οἰχόμενον διώκει, ὁ δ' ἐντὸς ἑαυτοῦ ζητῶν αὐτὴν ἀείποτε εὑρίσκει.

Μωρὸς μὲν ὁ μηδέποτε συμβουλὰς δεχόμενος, τούτου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δὲ μωρότερος ὁ ἀείποτε ταῖς τῶν ἄλλων συμβουλαῖς ἑπόμενος.

Ὁ ἀείποτε ὡς καὶ ὁ μηδέποτε αὐτάρεσκος κακός.

Φίλον μὲν ἰδίᾳ ἐπιτίμα, ἐχθρὸν δ' ἀπόντα μηδέποτε κακῶς λέγε.

Ἡ τῶν ἀρχαίων μελέτη γῆς ἐριβώλακος ἐπιμελής ἐστι καλλιέργεια.

Ἐπιγείου ποιήσεως τέλος ὁ γάμος, οὐρανίας δ' ἀρχή.

Ἀνὴρ περὶ οὗ μηδεὶς καλὸς ἢ κακὸς γίνεται λόγος ἄθλιος· ἀθλία δὲ γυνὴ ἡ περὶ ἧς ἐκτὸς τοῦ αὐτῆς οἴκου γίνεται λόγος.

Μηδὲν τῶν ἐν οἴκῳ μικροῦ λόγου ἄξιον κρῖνε.

Σπεῖρε τὸ καλόν, Θεῷ δὲ περὶ τῆς βλαστήσεως μελήσει.

Ἀτελὲς τὸ σύγγραμμα ἐφ' ᾧ ὁ συγγραφεὺς ἀρέσκεται.

20 Αὐγούστου 1863. Ἡ τῶν Θείων Γραφῶν ἀνάγνωσις τοὺς μὲν δυστυχοῦντας παρηγορεῖ, τοὺς δ' εὐτυχοῦντας, οὔθ' ὑπερφρονεῖν, οὔτ' ἐκπεπταμένως εὐφραίνεσθαι, ἀναγκάζει.

Ἀσέβημα μέγιστον λογίζομαι δυνάμενος αὐτὸς ἐγὼ ἐκπαιδεῦσαι τὰ τέκνα μου εἰ μὴ τοῦτο ἐποίουν· πῶς γὰρ παρὰ μισθίων διδασκάλων δύναμαι ἀπαιτεῖν εἰσφορὰν πόνων οὓς ἐγὼ φεύγω; ὁποίας δ' ἐγὼ παρῃτούμην ἂν τέρψεως καὶ ἡδονῆς τὸ ἱερώτατον καὶ φυσικώτατον τῶν καθηκόντων τῶν γονέων ἄλλοις ἀνατιθέμενος, τὴν δὲ καρδίαν τῶν τέκνων ἐξαναγκάζων ἄλλοις εὐγνωμονεῖν, ἐμαυτοῦ κατὰ τοσοῦτον ἀπαλλοτριῶν;

Πολλάκις λαλήσας μετενόησα, οὐδέποτε δὲ γράψας.

Εἴπερ ὁ ἄνθρωπος καλῶς τῷ ἐπιμετρηθέντι αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χρόνῳ ἐχρῆτο οὐκ ἂν ἐμεμψιμοίρει ἐπὶ τῷ βραχεῖ τοῦ βίου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δύο μόνους ἔσχον φίλους σαφεῖς, τὸν Πατέρα καὶ τὴν Σύζυγον.

Οὐδενὸς οὔτ' ἀνώτερον, οὔτε κατώτερον νόμιζε σαυτόν.

Τὰ δάκρυα καθαρμός εἰσι τῆς ψυχῆς.

Κἂν φεύγῃς τοὺς κακοὺς μὴ ὄκνει εὐποιεῖν αὐτούς.

Τῶν κακῶν ὁ βίος μάθημα ἔστω σοι πρὸς ἀρετήν.

Τὸ χρηματίζεσθαι ἀπὸ αἰσχρῶν ἢ ἀδίκων ἐμπρήσιμόν ἐστι συλλέγειν ὕλην πρὸς καταπυρπόλησιν τῆς καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων πορισθείσης οὐσίας.

Ὁ ἑαυτὸν αἰσχυνόμενος οὐδένα αἰσχύνεται καὶ οὐδένα καταισχύνει.

Διδοὺς μὲν χάριν ἐπιλάθου, λαμβάνων δὲ ἐσαεὶ μέμνησο.

Τὰς μὲν εὐτυχίας προσδέχου ὡς ἔργου ἀγαθοῦ ἕνεκεν ἀμοιβὴν ἀπὸ Θεοῦ, τὰς δὲ δυστυχίας ὡς κέντρον πρὸς τὰ καλά.

Μηδέποτ' ἐπὶ δυσπραγίᾳ, ἣν οὐκ ἀπὸ σαυτοῦ προὐκάλεσας, δυσφόρει, ἀρραβὼν γὰρ αὕτη ἀπὸ Θεοῦ μελλούσης εὐπραξίας.

Τέκνοις κράτιστον παράδειγμα οἱ γονεῖς.

Μεταξὺ συζύγων πᾶν μυστικὸν μελλούσης ἔριδός ἐστι σπέρμα.

Δειλαία πόλις ἧς οἱ πολῖται ἑαυτοὺς μᾶλλον ἢ ἐκείνην φιλοῦσιν.

Μείζονα ἀπὸ τῆς λύπης ἢ ἀπὸ τῆς χαρᾶς προσδέχου τὴν ὠφέλειαν.

22 Αὐγούστου 1863. — Μόνον οἱ μωροὶ κολακείαις ἁλίσκονται.

Ὁ ἄγαν μειλίχιος ἐν λόγοις φευκτός, δηλητήριον γὰρ ἐν καρδίᾳ κρύπτει.

Φεῦγε τὸν δάκρυσι χεομένοις μὴ συγκινούμενον· τὸν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ζῶα κακῶς ποιοῦντα· τὸν παιδίων παιδιαῖς, ἢ λόγοις, ἢ μειδιάμασιν μὴ θελγόμενον· τὸν ἄνθεσι μὴ τερπόμενον· τὸν μουσικῇ μὴ κοινωνοῦντα· τὸν ἐν οἴνῳ λοιδοροῦντα· τὸν ἄλλων ἐπαινουμένων δυσφοροῦντα· τὸν πάντα, κακῶς λέγοντα· τὸν ἐνώπιον γυναικῶν θρυπτόμενον· μάλιστα δὲ πάντων τὸν φίλον ἀπόντα κατηγορούμενον μὴ ἀμυνόμενον.

Ὅ,τι σαφῶς γινώσκει τις καὶ σαφῶς γράφει καὶ λέγει.

Καλῶς λέγων τὸν κακῶς λέγοντά σε ἐκδικοῦ.

Περιττὰς φεῦγε δαπάνας, πρὸς δὲ τὰς ἀναγκαίας μηδέποτε γλίσχρως ἔχε.

Ἀληθὲς σοφοῦ γνώρισμα τὸ ἐν λόγοις καὶ τρόποις ἀπέριττον.

7 Σεπτεμβρίου 1863. — Τὰ πάθη ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς ὡς ἀφορμὴν πρὸς ἄσκησιν τῆς ἀρετῆς· εἰ δ' ἦν ποτε δυνατὸν ὥστε τις νὰ καταστήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὅλως ἀπαθῆ πρὸς τὰ συμπίπτοντα, κατά τι ὁ τοιοῦτος ἤθελε διαφέρει τοῦ λίθου ;

Ὁ βουλόμενος σώφρονα ἔχειν τὴν γυναῖκα αὐτὸς πρὸς αὐτὴν σεμνὸς ἔστω.

Ὅσῳ πλείους ἀληθείας γινώσκει τις κατὰ τοσοῦτον ἐν ἐλευθερίᾳ ἐξαίρεται.

Ὁ Θεὸς ἐξαιρέτως ἐλεύθερος, διότι ἐστὶν αὐτὴ ἡ ἀλήθεια.

Ὡς ἡ ἀπολύτως ἀλήθεια οὕτω καὶ ἡ ἀκριβὴς τῆς ἐλευθερίας γνῶσις ἀδύνατον νὰ πράξῃ τὸ κακόν.

Τὸ κακὸν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν εἰμὴ τῆς ἀληθείας ἄρνησις.

Φωτιζομένου τοῦ συγκροτοῦντος τὴν πολιτείαν λαοῦ εὐρύνεται τῆς πολιτείας ἡ βάσις, ὅσῳ δ' εὐρυτέρα ἡ βάσις τοσούτῳ καὶ τὸ οἰκοδόμημα στερεώτερον.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὁ φόβος ἀνθρώπῳ ἐλευθέρῳ ἀνοίκειον· ἤθελον λογίζεσθαι ἐμαυτὸν δυστυχέστατον εἴ μ' ἐφοβοῦντο τὰ τέκνα μου, ὅ,τι δὲ προσπαθῶ νὰ ἐμπνεύσω αὐτοῖς ἐστιν ἀγάπη, πίστις καὶ φιλοτιμία.

Συμπαίζων τοῖς τέκνοις μου πλείστας παρ' αὐτῶν ἀληθείας ἐδιδάχθην.

Πᾶσαν μὲν εὐπραγίαν ὡς ἀπὸ Θεοῦ προσδέχου, πᾶσαν δὲ δυσπραγίαν σαυτῷ καταλόγιζε.

Νέαν λάμβανε τὴν σύζυγον, λαβὼν δὲ συγγήρασον αὐτῇ.

Ἡ πενία τὸ καλῶς χρῆσθαι τῇ εὐπορίᾳ μ' ἐδίδαξεν.

12 Σεπτεμβρίου 1863. — Πᾶς δημοκόπος πρὸς τὸ αὐτὸν καταστῆσαι τύραννον σκοπεῖ· ὁ δ' ἀληθῶς φιλόπατρις οὐδέποτε τὰ ἥδιστα συμβουλεύει, διότι ἀδύνατον τὰ ἥδιστα εἶναι καὶ βέλτιστα.

Ὡς ταχίστη τοῦ δημοκόπου ἡ νίκη, οὕτω καὶ ἡ πτῶσις ταχίστη.

Οἵα τις ἑταίρα παρὰ μεθύουσι χάριν ἔχει, οὕτω καὶ ὁ δημοκόπος μεθύοντας ἐκβακχεύει. Ὁ δὲ φιλόπολις οἵα τις σεμνὴ σύζυγος ἀπέριττος ἐν παντὶ περὶ τῶν συμφορωτάτων τῇ πόλει σωφρόνως σωφρονοῦσι βουλεύεται.

Τὸ σιωπᾷν τὸν ἰδιώτην, φρόνιμον πολλάκις· τὸ σιωπᾷν ὅμως τὸν πολιτευόμενον, ἀείποτε ἄνανδρον.

Ὁ διδάσκαλος τρόπῳ βίου μᾶλλον ἢ λόγοις ἡγείσθω.

Τὸν ἄξιον τιμῆς θηρεύουσιν αἱ τιμαὶ ἂς αὐτὸς φεύγει, καταλαβοῦσαι δ' αὐτὸν μένουσιν αὐτῷ· τὸν δὲ φαῦλον θηρεύοντα αὐτὰς φεύγουσιν, εἰ δέ ποτ' ἐξαπατήσας καταλάβῃ, διαφεύγουσιν αὐτὸν ἀφιεῖσαι τὴν θύραν ἠνεῳγμένην, δι' ἧς τάχιστα ὑπεξέρχεται ἡ αἰσχύνη, ὅπως ἐσαεὶ μείνῃ σύνοικος αὐτῷ.

5 Ὀκτωβρίου 1863. Σήμερον ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σις ἔπραξεν ἔργον ἀντεθνικώτατον καταψηφίσασα δεκαετῆ ἀποστέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν κατὰ τὴν 1 Φεβρουαρίου 1862 Ὑπουργῶν Ἀθαν. Μιαούλη, Ἀνδρέου Γ. Κουντουριώτη, Δημητ. Μ. Βότσαρη, Χαρ. Χρηστοπούλου, Εὐσταθίου Σίμου, καὶ Μιχ. Ποτλῆ. Ἡ πρᾶξις αὕτη ἔσται ἀνεξίτηλος κηλὶς διά τε τὴν Συνέλευσιν καὶ τὸ Ἔθνος, διότι κατεδίκασεν ἄνδρας ὧν οὐδόλως ἤκουσε τὴν ἀπολογίαν. Εἶναι δὲ πρᾶξις ἀντεθνική, ἅτε ἀσύμφορος τῷ Ἔθνει. Ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν Γεώργιος εἶναι ἐπὶ θύραις, ἡ δὲ Συνέλευσις ἄνευ φόβου τινός, ἄνευ αἰτίας δικαιολογούσης τὸ παράνομον τοῦτο, τὸ οἰκτρὸν τοῦτο καὶ πρὸς τὰς στοιχειωδεστάτας τοῦ δικαίου ἀρχὰς ἀντιβαῖνον μέτρον ἔδειξεν, ἀσύγγνωστον παραφορὰν πάθους. Εἶχον τὸν λόγον κατὰ τῆς προτάσεως ταύτης, ἤθελον συνηγορήσει ὑπὲρ τοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ τὸν λόγον μοῦ ἀφῄρεσε πιέσασα οὕτω κατὰ πάντα τρόπον τὴν δικαιοσύνην καὶ ἐξυβρίσασα τὴν ἐλευθερίαν τοῦ βήματος. Εἴθε μὴ μετανοήσῃ! ἀλλ' ἔστι τοῦτο δυνατόν; Κατ' ἐμέ ἐστιν ὅλως ἀπίθανον· τῆς βίας ὁ καρπὸς δὲν δύναται εἰμὴ νὰ ἦναι πικρός. — Τὸ πρωτόκολλον τῆς ψηφοφορίας βεβαιοῖ τοὐλάχιστον, ὅτι οἱ νοημονέστατοι καὶ ὑπὸ τοῦ πατριωτισμοῦ ἐμπεφορημένοι πληρεξούσιοι κατεψηφίσαμεν τῆς προτάσεως ταύτης τῆς ἀνοσίας καὶ οἰκτρᾶς!! Διὰ νέας παρανομίας γενομένης τὴν 8 Νοεμβρίου 1863 ἀπέρριψε τὴν περὶ ἀνακλήσεως τοῦ ψηφίσματός της πρότασίν μου ἄνευ συζητήσεως καθ' ἃ κελεύει ὁ κανονισμὸς τῆς Συνελεύσεως.

Ἀνεκλήθη τὴν 10 Ὀκτωβρίου 1864.

11 Ὀκτωβρίου 1863. Ἥσυχος κάθημαι ἐν τῷ γραφείῳ μου καὶ μόνος ἀναπολῶν ἐν γλυκυθύμῳ διαθέσει τῆς ψυχῆς μου τὴν εὐκλεᾶ ταύτην ἡμέραν τοῦ 1862. Ὦ!

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πόσον ὁ Θεὸς εὐλόγησεν αὐτήν! ὁποῖοι παλμοὶ ἐναγωνίου μερίμνης κατεῖχον τὸν νοῦν μου πέρυσιν ὅτε τοσοῦτον ἐνεργητικὸν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰ γενόμενα, ὁπόσον δὲ φαιδρὸν προσμειδιᾷ τῇ Ἑλλάδι τὸ μέλλον σήμερον. Πέρυσι πάντων οἱ ὀφθαλμοὶ ἠτενίζοντο ἐπὶ τοῦ Πειραιῶς ὅπως ἴδωσι τὸ ταχύτερον τὸν Ὄθωνα φυγαδευόμενον, σήμερον ἐπίσης πρὸς τὴν αὐτὴν θάλασσαν πάντες ἀτενίζουσιν ὅπως ἴδωσι τὸ ταχύτερον τὸν Γεώργιον ἀφικνούμενον. Πέρυσιν ἐγὼ αὐτὸς ἔγραψα τὴν πρὸς τὸν Διευθυντὴν τοῦ ἀτμοδρόμονος « ἡ Ἀμαλία » διαταγὴν ὅπως παραδῷ τὸ πλοῖον τῇ Προσωρινῇ Κυβερνήσει, ἐφέτος δ' ἑτοιμάζομαι ὅπως ὡς μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πλοίου, τὸ γλυκὺ τῆς Ἐλευθερίας ὄνομα προσλαβόντος, ὡς πληρεξούσιος τοῦ Ἔθνους, κληρωθεὶς μέλος τῆς μεγάλης πρεσβεύσεως τῆς Ἐθνικῆς Συνελεσύεως, προϋπαντήσω τῷ Γεωργίῳ. Πέρυσιν ἀβέβαιον καὶ ἐπίφοβον τῆς Ἑλλάδος τὸ μέλλον, ἐφέτος ὁ πρῶτος κρίκος τῆς εἰς ἓν ἑνώσεως τοῦ σύμπαντος Ἑλληνικοῦ Ἔθνους προστίθεται εἰς τὴν ἄλυσιν τῆς Ἑλλάδος, αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἀποτελοῦσι μέρος τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονόμου Ἐπικρατείας. Δὸς Θεὲ τῇ Ἑλλάδι εὐκλεὲς μέλλον, καὶ κατάστησον αὐτὴν μεγάλην καὶ ἀξίαν τοῦ προορισμοῦ της! Εὐλόγησον τὸν πρῶτον τὴν ἁγίαν Σου ἐκκλησίαν οἰκοδομήσαντα λαόν! Σὺ τοὺς ἀποστόλους Σου ἐνέπνευσας ὅπως εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ τούτου γράψωσι τὸν Θεῖόν Σου Νόμον. Ὡς λοιπὸν ἐν πρωτοτύπῳ τὸν ἅγιόν Σου λόγον ὁ λαὸς οὗτος μόνος ἀναγινώσκει, οὕτως ἀνάδειξον αὐτὸν πρώτυπον ἀρετῆς καὶ σοφίας!

3 Ἰανουαρίου 1864. Σήμερον περὶ τὴν 6 τῆς πρωΐας ὥραν ἐγεννήθη μοι ὁ υἱὸς μου Ἰωάννης. Ἡ Ἀριά-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δνη τοὺς πρώτας τοῦ τοκετοῦ πόνους αἰσθανθεῖσα ἦλθεν εἰς τὸν κοιτῶνά μου καὶ ἐξήγειρέ με, ἦν δὲ ἡ ὥρα 5 1/4, ἐνεδύθην καὶ ἐξύπνησα τοὺς ὑπηρέτας, ἐπειδὴ δὲ τὸ ψῦχος ἦν δριμύτατον καὶ χιὼν ἐκάλυπτε τὴν γῆν παρήγγειλα ὅπως ἀπέλθωσιν εἰς τὸ παρὰ τὴν οἰκίαν μου ἀμαξοστάσιον καὶ εἴπωσι τῷ ἡνιόχῳ ἵνα ζεύξας τὴν ἅμαξαν σπεύσῃ εἰς τῆς μαίας Κας Μαρκέττη καὶ φέρῃ αὐτήν· ἀλλ' αἱ ὠδῖνες ἐδεινοῦντο, πρὶν δ' ἢ φθάσῃ ἡ μαῖα προέβαλε τὸ παιδίον, ὅθεν ἐδέησεν ἐγὼ αὐτὸς νὰ μαιεύσω τὴν σύζυγόν μου. Καὶ ἐξήγαγον μὲν ἐπιτυχῶς τὸ παιδίον, μετά τινας δὲ στιγμὰς παρατηρησάσης μοι τῆς Ἀριάδνης, ὅτι τὸ παιδίον ἐσιώπα, ὡς ἐκ θείας τινὸς ἐμπνεύσεως ἐμνήσθην, ὅτι ἤκουσα ὅτι πολλῶν παιδίων ὁ ὀμφαλικὸς λῶρος τυγχάνει περιτετυλιγμένος τῷ τραχήλῳ, ἐκ τούτου δ' ἐπέρχεται πνιγμός, καὶ πραγματικῶς τὴν χεῖρά μου θεὶς ἐπὶ τοῦ αὐχένος εὗρον τὸν λῶρον διττῇ στροφῇ περισφίγγοντα τὸ βρέφος· ἀμέσως λοιπὸν ἀπήλλαξα τοῦ δεσμοῦ τούτου τὸ παιδίον, καὶ ἔσωσα αὐτό· ἐνῷ δ' ἡτοίμαζον τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ ὑστέρου ἔφθασεν ὁ ἰατρὸς Κ. Ξύδης καὶ ἡ μαῖα Κ. Μαρκέττη, καὶ πάντα ἐγένοντο αἴσια.

Θεὲ καὶ Κύριε τοῦ Παντός, ὁ δύναμιν καὶ φωτισμὸν δοὺς ἐμοὶ τῷ ἀπείρῳ ὅπως βοηθήσω τῇ μητρὶ καὶ σώσω τὸν υἱόν, δὸς Κύριε αὐτοῖς ὑγείαν καὶ ζωήν, καὶ ἀξίωσον τὸν υἱόν μου τοῦτον, ὃν ἐδώρησέ μοι μετὰ ὀκτὼ θυγατέρας, ἵνα ἀείποτε βαδίζῃ ἐν δικαιοσύνης ὁδῷ καὶ μηδέποτε ἐκκλίνῃ ἀπὸ τοῦ θείου Σου θελήματος. Ναὶ Κύριε, ὅπως ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ τιμηθῇ ἡ μνήμη τῶν γονέων του καὶ ἔντιμον μείνῃ τοῦ Σαριπόλου τὸ ὄνομα! Ὁδήγησον αὐτὸν ἐν τῇ Σοφίᾳ Σου. Εὐλόγησον τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν τῇ προσκαίρῳ ταύτῃ ζωῇ. Κατεύθυνον αὐτὸν ἐν ταῖς τρίβοις τῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀρετῆς,ὅπως ἐντίμως καὶ χρησίμως τῇ πατρίδι, καὶ ἑαυτῷ καὶ τοῖς οἰκείοις βιώσας παρασκευάσῃ ἑαυτῷ τὴν ἀκήρατον μακαριότητα! Ἀμήν!

19 Ἰουλίου 1864. Ἡ θρησκεία ἐν μὲν τῷ παρόντι βίῳ ἐστὶν ἡ λαμπάς, πρὸς δὲ τὸν μέλλοντα ἡ βακτηρία.

Ἡ ἀσθένεια δέδοται τῷ ἀνθρώπῳ πρὸς καλὴν χρῆσιν τῆς ὑγείας.

Ὅσῳ τις μᾶλλον ταπεινοῦται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τόσῳ πλέον ὑψηλόφρων γίνεται καὶ ἄκαμπτος πρὸς τοὺς κακοὺς τῶν ἀνθρώπων.

8 Σεπτεμβρίου 1864. Ἡ ἱστορία παρηγορεῖ διὰ τὸ παρὸν καὶ εὐελπίζει διὰ τὸ μέλλον.

Ἡ ἐλευθερία διὰ τοὺς ἐλευθέρους λαοὺς εἶναι ὅ,τι τὸ αἷμα εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸ ἐφησυχάζειν ἢ ἀκινητεῖν κατ' ἀμφότερα ἐμφαίνει τὸν θάνατον.

Ὁ βίος ἀπὸ τῆς γῆς ὁρώμενος κόπος καὶ μόχθος, ἀπὸ δὲ τοῦ οὐρανοῦ ἀγώνισμα.

11 Ὀκτωβρίου 1864. Πᾶσα ἐπανάστασις σκοπεῖ νὰ καταστρέψῃ τὸ ὑπάρχον κακὸν ὅπως ἀντ' αὐτοῦ ἱδρύσῃ τὸ καλόν· ἀλλὰ τοῦ μὲν ὑπάρχοντος ἡ καταστροφὴ εὐκολωτέρα ἢ ἡ ἀνόρθωσις εἰς τὸν τόπον τούτου καλοῦ ἄλλου, ὑπὸ πολλῶν παρεμπιπτόντων αἰτίων κωλυομένου. Αἱ ἐλπίδες ἵπτανται τάχιον παρ' ὅτι, τὰ πράγματα βαίνουσι, διὰ τοῦτο οἱ τῶν ἑαυτῶν ἐλπίδων ψευσθέντες μέμφονται τὴν ἐπανάστασιν ὡς ἀποτυχοῦσαν· ἡ πρόοδος ὅμως, εἰ καὶ βραδέως, διὰ χρόνου πάντως γίνεται, τότε δὲ μακρόθεν τὰ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως παραχθέντα καλὰ σαφέστερον καθορῶνται.

Ἡ πεῖρα ἣν ἐν τῇ διετεῖ πράξει τῆς πολιτικῆς ἐκτησάμην συγκαταβατικώτερον πρὸς τὰ πάθη τῶν φατριῶν μὲ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κατέστησεν. Εὐτυχῶς ἔμεινα, ὡς νομίζω, ἀμέτοχος αὐτῶν, ἀλλὰ διότι πιὼν τῆς πολιτικῆς τὸν οἶνον δὲν ἐμέθυσα, δικαιοῦμαι ἆρά γε νὰ κατακρίνω ἄλλους ζωηρότερον ἐξ αὐτοῦ πιόντας καὶ μεθυσθέντας; Θέλεις ζήσει ὦ ἐνδεκάτη τοῦ Ὀκτωβρίου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ τ' ἀπὸ σοῦ ἀγαθὰ κατακληρονομήσουσιν αἱ μεθ' ἡμᾶς γενεαί. Γλυκὺν ἂς φάγωσιν ἐκεῖναι τὸν καρπὸν τοῦ δένδρου ὃ ἡμεῖς ἐφυτεύσαμεν!

4 Νοεμβρίου 1864. Σήμερον ἡ Συνέλευσις διὰ ψήφων 139 πρὸς 106 κατεψήφισε τοῦ δικαιώματος τοῦ Πανεπιστημίου νὰ ἐκλέγῃ ἴδιον βουλευτήν. Ὁ θόρυβος ὃν ἤγειρε ζητοῦσα τὴν ἀπάλειψιν τοῦ δικαιώματος τούτου, μὴ ἀνεχομένη κἂν τὴν συζήτησιν, ἱκανόν ἐστι μαρτύριον, ὅτι οὐδένα εἶχε σπουδαῖον νὰ προτείνῃ λόγον· ἐπιμείναντός μου ὅμως νὰ ὑπερασπισθῶ τὸ Πανεπιστήμιον, ἐπετράπη μοι μὲν τοῦτο, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προσέλθῃ τις ἀντιλέξων κατεψηφίσαντο αὐτοῦ. Βεβαίως οὐκ ἔσται τοῦτο ἡ ἐνδοξοτάτη τῶν πράξεων τῆς Συνελεύσεως ταύτης, πάντως ὅμως ἔσται ἡ αἰσχίστη.

Ἡ συνείδησίς μου βεβαιοῖ με ὅτι ἐντίμως ἐξεπροσωπεύθη ὑπ' ἐμοῦ τὸ Πανεπιστήμιον, διότι οὐδ' ἐφατρίασά ποτε, οὐδ' ἐξεμεταλλεύθην τοῦ πληρεξουσίου τὴν θέσιν εἰς πραγματοποίησιν ἰδίων ἢ οἰκείων συμφερόντων, καὶ εἰς ἐμὲ ἐν τῇ Συνελεύσει ἀνετέθη τὸ ἐπισημότατον τῶν ἔργων αὐτῆς, διότι ἐγὼ ὡς εἰσηγητὴς τοῦ πολιτεύματος ἐξελέχθην ὑπὸ τῆς πρὸς τοῦτο Ἐπιτροπῆς, καὶ ὡς τοιοῦτος κατὰ τὴν συζήτησιν αὐτοῦ παρέστην. Εὐτυχῶς σώζονται τὰ στενογραφήματα τῶν ἀγορεύσεών μου, καὶ παρακαλῶ τοὺς μετ' ἐμὲ ἐξ αὐτῶν νὰ μὲ κρίνωσιν. Ἄσβεστος πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν ἔρως, ἀπεριόριστον κατὰ τῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀκολασίας καὶ τῆς δημοκοπίας μῖσος, βαθυτάτη τοῦ καθήκοντος συναίσθησις καὶ ἐν παντὶ εὐσεβὴς τούτου ἐκπλήρωσις, ἰδοὺ τίνα ὑπῆρξαν ἀείποτε οἱ ὁδηγοί μου· εἰ δ' ἤσσων τῆς ἐντολῆς ἐγενόμην, τὸ σφάλμα οὐκ ἔστιν ἐμόν, λυποῦμαι δὲ μόνον, διότι ἡ θεία Πρόνοια δὲν μοὶ παρέσχε πλείονα μέσα, ἵνα διὰ πλειόνων γένωμαι χρήσιμος τῇ πατρίδι.

Ἀλλ' ἡ Συνέλευσις αὕτη κατὰ πάσης ἱκανότητος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Τὸ ἄρθ. 71 τοῦ Συντάγματος ὃ συνέγραψεν ἔστω εἰς μαρτύριον· πάντα ἀνεξαιρέτως δημοσίας μετέχοντα λειτουργίας ἀποκλείσασα τοῦ βουλευτικοῦ περιβόλου, ἀπέδειξεν ἢ μεγίστην ἀπειρίαν, ἢ ταπεινὸν φθόνον· διότι καὶ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ, ἔνθα τὰ φῶτά εἰσι πλέον διακεχυμένα ἢ παρ' ἡμῖν, θεωρεῖται ὡς παντελὴς ἀβουλία ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν ἀνωτάτων διοικητικῶν ὑπαλλήλων, τῶν διὰ τῆς μακρᾶς αὐτῶν πρὸς τὴν θεωρίαν, ἧς εἰσι κάτοχοι, πείρας δυναμένων νὰ γίνωσι χρήσιμοι ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ, τῶν δὲ Καθηγητῶν, τῶν εἰδικαῖς γνώσεσιν πεπροικισμένων, ἡ ἀπομάκρυνσις θεωρεῖται ὡς μωρία.

16 Νοεμβρίου 1864. Ὁ Βασιλεὺς ὡρκίσθη τὸν ἐπὶ τοῦ Συντάγματος ὅρκον καὶ ἡ Συνέλευσις διελύθη. Καλῶς εἶπεν ὁ Βασιλεὺς ὅτι τὸ Σύνταγμα δὲν εἶναι ἑδραῖον εἰμὴ ἂν ὁμοίως οἵ τε ἄρχοντες καὶ οἱ ἀρχόμενοι εὐσεβῶς τηρῶσιν αὐτό.

Ἐπεραιώθη λοιπὸν καὶ τὸ ἐμὸν ἔργον, καὶ δι' ἰδίας μου λογοδοσίας θέλω ἐκθέσει πρὸς τοὺς ἐντολεῖς μου πῶς ἐπολιτεύθην, εὐελπιστῶ δὲ ὅτι πάντες θέλουσι κρίνει ὅτι εὐόρκως ἐξεπλήρωσα τὴν ἐντολήν.

— Ἡ πλειονοψηφία τῆς Συνελεύσεως μὴ δυνηθεῖσα ν' ἀποτελέσῃ ἀπαρτίαν διὰ τὴν ἀποχώρησιν τῆς ἀντιπολιτεύ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σεως, καὶ ἀναγκασθεῖσα νὰ μὴ ἀποπερατώσῃ τινὰ τῶν νομοθετικῶν λίαν κατεπειγόντων αὐτῆς ἔργων, ἔκρινε καλὸν νὰ ἐκδώσῃ διαδήλωσιν πρὸς τὸν λαόν, ὁμοψήφως δ' ἀνέθετό μοι τὴν σύνταξιν αὐτῆς· ἐκλεχθείσης δ' ἐπιτροπῆς ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας, ἐπιτροπῆς συγκειμένης ἐκ τῶν Κυρίων Θρασυβ. Α. Ζαΐμη, Εὐθυμίου Κεχαγιᾶ καὶ Γεωργίου Μίλλησῃ, ἐνεκρίθη ἡ ἐξῆς ὑπ' ἐμοῦ συνταχθεῖσα ἣν καὶ ὑπέγραψαν.

Πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν.

Συμπολῖται!

Ἡ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὀκτωβρίου συνελθοῦσα Ἐθνικὴ Κυνέλευσις δύο εἶχε κυρίους σκοπούς· τὴν ἐκλογὴν Βασιλέως τὸ πρῶτον, τὴν σύνταξιν πολιτεύματος τὸ δεύτερον.

Καὶ ἐγένετο ἡ τοῦ Βασιλέως ἐκλογὴ δι' ὁμοψήφου τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ γνώμης· καὶ ὁ Θεὸς ηὐλόγησε τὴν ἐκλογὴν ταύτην, διότι καὶ φιλόλαον Βασιλέα ἔπεμψεν ἡμῖν, καὶ ἔνευσεν εἰς τὰς καρδίας τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, ὅπως δι' αὐτῶν ἡ Ἑλληνικὴ τῆς Ἑπτανήσου χώρα ἑνωθῇ μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ἦλθεν ὁ Βασιλεύς, ἀλλ' αἱ εἰθισμέναι διπλωματικαὶ διατυπώσεις περὶ τῆς ἑνώσεως ἐβράδυνον ἐφ' ἱκανὸν χρόνον τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἑτέρας ἐντολῆς ἣν ἔσχεν ἡ Συνέλευσις παρὰ τοῦ ἔθνους, προσελθόντων δὲ καὶ τῶν ἐξ Ἑπτανήσου πληρεξουσίων ἐπελήφθη αὕτη τῆς συζητήσεως τοῦ πολιτεύματος, ὅπερ καὶ κατήρτισεν ἐπὶ βάσεων λίαν φιλελευθέρων, τῆς πλειονοψηφίας τὴν κρατοῦσαν ψῆφον ἐν παντὶ ἐχούσης, ἀδιάφορον ἐκ τίνος μερίδος ἐσχηματίζετο ἡ ὑπεροχὴ τῶν ψήφων.

Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τινων ἄλλων νόμων, εὐαρίθμων

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μὲν λίαν, ἄγαν δὲ σπουδαίων, προσαπητεῖτο ἡ ἐπιψήφισις, διότι λήγοντος ἤδη τοῦ 1864 καὶ τοῦ 1865 ἐπὶ θύραις ὄντος, οἱ φορολογικοὶ νόμοι, καὶ ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ ἔτους τούτου ἔπρεπε νὰ ψηφισθῶσιν, ἵνα ἡ μὲν Κυβέρνησις τοῦ Βασιλέως συνταγματικῶς καὶ ἐννόμως πράττῃ τὰ καθ' ἑαυτὴν μέχρι τῆς συγκαλέσεως τῆς Βουλῆς, ὁ δὲ φορολογούμενος λαός, εἰσφέρων πρὸς τὴν ἐπάρκειαν τῶν ἀναγκῶν τῆς πολιτείας, γινώσκῃ ὅτι τὰς χρησίμους τοῦ Κράτους δαπάνας ἤλεγξαν καὶ ἐξηκρίβωσαν οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτοῦ.

Πρὸς τοῖς νόμοις δὲ τούτοις ἐφίστατο καὶ τῶν περὶ ἀφομοιώσεως τῆς Ἑπτανήσου νόμων ἡ ἀνάγκη, τοσούτῳ δὲ μᾶλλον ὅσῳ αἱ προστεθεῖσαι τῷ Κράτει νῆσοι αὗται ὅλως διοικητικοῦ καὶ δημοτικοῦ ὀργανισμοῦ ἐστερημέναι ἔχρῃζον τοιούτου.

Βεβαίως ἠδύνατο καὶ τούτους νὰ φέρῃ εἰς πέρας ἐν βραχεῖ χρόνου διαστήματι ἡ εἰλικρινὴς πρὸς τὰ συμφέροντα τοῦ Ἔθνους ἀφοσίωσις τῶν πληρεξουσίων, καὶ ἡ ἐνδελεχὴς αὐτῶν μελέτη, ὅπως ὡς τάχος καταπαύσῃ ἡ ἀνώμαλος τῆς πολιτείας θέσις, ἥτις ὅσον φυσικὴ μετὰ μίαν ἐπανάστασιν, τόσον ἐπιβλαβὴς διὰ τῆς παρατάσεως αὐτῆς ἀποβαίνει.

Δυστυχῶς ὅμως τὰς ἰδέας ταύτας λόγῳ μὲν ἅπαντα τὰ τῆς Συνελεύσεως πρόσωπα ἐκήρυττον, ἔργῳ δέ τινα πρὸς ταύτας ἀντέπραξαν· οἱ δ' ἀντιπράξαντες καίτοι μόλις τὸ τέταρτον τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν πληρεξουσίων ἀποτελοῦντες, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς Πρωτευούσης ὅμως ἀπουσίαν ἱκανοῦ ἀριθμοῦ πληρεξουσίων ἔφερον εἰς τὴν ἀδυναμίαν καὶ τοὺς ἀπολειπομένους ἡμίσεις σχεδὸν τὸν ἀριθμὸν τοῦ νὰ συνέλθωσιν ἐν ἀπαρτίᾳ πρὸς νόμιμον τοῦ σώματος συγκρότησιν. Ὅθεν ἡμεῖς καίτοι συναποτελοῦντες, ὑπέροχον πλειονοψη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φίαν διὰ τὸν μὴ σχηματισμὸν ὅμως ἐννόμου ἀπαρτίας διὰ μόνων ἡμῶν αὐτῶν δὲν ἠδυνήθημεν νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν λοιπῶν ἡμῶν ἔργων· ἐφ' ᾧ ἐκδίδομεν τὴν παροῦσαν ἡμῶν διαδήλωσιν πρὸς τὸν ἐντολέα ἡμῶν λαόν, ὅπως γνωστὰ ποιήσωμεν αὐτῷ τὰ αἴτια, δι' ἃ εἰς τὸ πέρας τῶν ἔργων ἡμῶν μεθ' ὅσην εἴχομεν ἀγαθὴν προαίρεσιν ἠδυνατήσαμεν νὰ φθάσωμεν, καταφανὲς δὲ καταστήσωμεν ὅτι οἱ ἀποχωρήσαντες Συνάδελφοι δὲν ἐξετίμησαν δεόντως τὰ καθήκοντα αὐτῶν.

Ἡ ἀντιπολίτευσις ἐν ταῖς ἐλευθέραις πολιτείαις οὐ μόνον φυσικὴ ἀλλὰ καὶ ἀναγκαία εἶναι· τὸ χρήσιμον ὅμως ἔχει μόνον ἐφόσον τῶν νομίμων ποιεῖται μέσων χρῆσιν, ὅπως ἐφορᾷ τῆς Κυβερνήσεως τὰς πράξεις, καὶ τὸ σῶμα τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου φωτίζῃ, καὶ τοῦ Ἔθνους τὰ ἀληθῆ συμφέροντα κηδεμονεύῃ. Ὅταν ὅμως φυγομαχοῦσα παραλύῃ τὴν δύναμιν τῆς Ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας καὶ διακωλύῃ τὴν εὔρυθμον ἐνέργειαν τῶν συνταγματικῶν ἐξουσιῶν, βεβαίως ἡ τοιαύτη ἀντιπολίτευσις πολιτεύεται ἐκνόμως.

Ἐὰν οἱ ἐν μειονοψηφίᾳ Συνάδελφοι ἔχωσι τὴν ἀξίωσιν ὅτι ἐκπροσωποῦσι τὸ ἔθνος, ὀφείλουσιν, ἐὰν ὦσι δίκαιοι, ν' ἀναγνωρίσωσιν ὅτι καὶ ἡμεῖς τοῦ αὐτοῦ Ἔθνους ἐσμὲν ἀντιπρόσωποι. Ἀλλὰ πολιτεία, καὶ μάλιστα ἐλευθέρα, ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ ὅταν ἡ μειονοψηφία, ἀφοῦ ἐχρήσατο παντὶ ἐννόμῳ καὶ λογικῷ μέσῳ πρὸς φωτισμὸν τοῦ ὅλου σώματος, δὲν ὑπείκῃ εἰς τὴν πλειονοψηφίαν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀποφάσεως. Τὴν στοιχειώδη ταύτην κοινοβουλευτικὴν ἀρχὴν ἐπ' ἐσχάτοις παραγνωρίσασα ἡ ἐλάσσων μερὶς τῆς Συνελεύσεως, ἔνθεν μὲν κληροδοτεῖ ἀπευκταῖον παράδειγμα εἰς τὰς μετ' αὐτὴν Βουλάς, ὅπερ ἐκ βά-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θρων ἀνατρέπει τὸ ἀντιπροσωπικὸν σύστημα, ἔνθεν δὲ τὴν Ἐπικράτειαν ἀφίνει ἄνευ φορολογικῶν νόμων, ἄνευ προϋπολογισμοῦ καὶ ἄνευ ἀφομοιώσεως τῶν ἑπτὰ προστεθεισῶν τῷ Ἑλληνικῷ Κράτει Ἰονίων νήσων· οὕτω δ'ἀνέλαβεν εἰς ἑαυτὴν βαρυτάτην εὐθύνην, διότι πᾶσα ἔκνομος τοῦ τόπου κατάστασις εἰς αὐτὴν καὶ μόνην δέον ν'ἀποδοθῇ, ὡς παραλύσασαν καὶ κατενεγκοῦσαν τῆς πολιτείας τὰ πράγματα εἰς δεινὴν θέσιν.

Ἐμμείναντες οἱ ὑποφαινόμενοι μέχρι τέλους εἰς τὴν εὔορκον τοῦ καθήκοντος ἡμῶν ἐκπλήρωσιν ἀπεκδεχόμεθα μετὰ θάρρους τὴν κρίσιν τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Ἱστορίας.

Ἀθήνησι τῇ 15 Νοεμβρίου 1864.

ΟΙ ΠΛΗΡΕΞΟΥΣΙΟΙ

Ὑπέγραψαν 147 Πληρεξούσιοι.

3 Δεκεμβρίου 1864. Ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ γυναικαδέλφου μου Μίνωος μανθάνω τὸν θάνατον τῆς λίαν πεφιλημένης μοι γυναικαδέλφης Ἀθηνᾶς· ἡ διανοιχθεῖσα ἐν τῇ καρδίᾳ μου πληγὴ ἔτι ἀλγεινοτέρα ἀποβαίνει, διότι ἀμηχανῶ πῶς νὰ διακοινώσω τῇ Ἀριάδνῃ μου τὴν θλιβερὰν ταύτην εἴδησιν. Εἶναι ἀδελφή, ἀδελφὴ μάλιστα περιπαθῶς ἀγαπῶσα, ἀλλ' εἶναι καὶ μήτηρ θηλάζουσα τὸν υἱόν μου, τὸν μικρόν μου Ἰωάννην, τὸν μόλις ἀναλαμβάνοντα ἀπὸ μακρᾶς ἀσθενείας. Ὦ Θεέ μου, φώτισόν με, πῶς νὰ πράξω! Εἶναί ποτε δυνατόν νὰ τὸ κρατήσω ἐπὶ πολὺ ἀπ' αὐτῆς μυστικόν; Ἀδύνατον! ἀδύνατον! Ὦ Θεέ μου καθοδήγησόν με, τί νὰ πράξω!

12 Δεκεμβρίου 1864. Σήμερον ἔμαθεν ἡ Ἀριάδνη μου τὸ δυστύχημα, οὐχὶ παρ' ἐμοῦ, ἀλλὰ παρὰ μωρᾶς τινος γυναικός, ἥτις ἦλθε νὰ τὴν συλλυπηθῇ. Εἴθε διέλθῃ ἀκινδύνως τὴν οἰκτρὰν ταύτην δοκιμασίαν!

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

16 Δεκεμβρίου 1864. Λαβὼν ἐντολὴν παρὰ τοῦ ἐν Βενετίᾳ διδάκτορος Κ. Ἰω. Β. Σαρτώρη ὅπως προσφέρω τῇ Α. Μ. Βασιλεῖ τὸ περὶ τῶν ἐν τῷ Ἐνετικῷ τιμαρίων σύγγραμμά του, ἐγενόμην σήμερον δεκτὸς εἰς ἀκρόασιν. Ἀφοῦ ἐξεπλήρωσα τήν ἐντολήν μου μοὶ εἶπεν ὁ Βασιλεὺς τὰ ἑξῆς « Vous avez été le Réprésentant de l' Université à l' Assembleé Nationale, Je vous loue pour l' honorable conduite que Vous y avez tenue ». Ἐγὼ δὲ τῷ ἀπήντησα. «Sire, je reçois en ce moment de la part de Votre Majesté, la plus haute et la plus précieuse recompense pour les faibles services que j' ai pu rendre à ma patrie et à mon Roi. J' atteste, Sire, le ciel, que jamais ni passion, ni haine, ni aucun intérêt sordide n' ont inspiré ma parole ou dicté mon vote». Ὁ δὲ Βασιλεὺς τότε λίαν φιλοφρόνως ἔτεινέ μοι τὴν δεξιὰν καὶ σφίγξας τὴν χεῖρά μου ἐπεῖπέ μοι μετὰ συγκινήσεως «c'est trés bien», ἐγὼ δ' ἀμέσως προσεθέμην. « Je suis tellement ému, sire, de cette éclatante approbation de Votre Majesté que les paroles me font defaut pour remercier convenablement Votre Majesté! Je m' estime heureux d' être dans un poste (ἐννοῶν τὴν τοῦ Καθηγητοῦ θέσιν), ou je pourrai encore rendre quelques services à mon Roi et a ma Patrie» καὶ ἀπῆλθον.

19 Ἰανουαρίου 1865. Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου Ναύαρχος Κωνσταντῖνος Κανάρης, ἀφοῦ προηγουμένως διὰ τοῦ υἱοῦ του Νικολάου, τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Ὑπουργοῦ Κ. Δημ. Στ. Βουδούρη καὶ ἄλλων, ἠρώτησέ με ἂν δέχωμαι νὰ διορισθῶ Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας, σήμερον πάλιν προσεκάλεσέ με προτρέψας με νὰ δεχθῶ, ἐγὼ δὲ καὶ αὖθις εἶπον αὐτῷ, παρόντος τοῦ υἱοῦ του

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Κ. Νικολάου Κανάρη καὶ τοῦ Κ. Ἰω. Μεσσηνέζη, ὅτι δὲν δύναμαι νὰ δεχθῶ, διότι ἂν μὲν πρόκειται νὰ γίνω χρήσιμος τῇ Πατρίδι, νομίζω ὅτι μᾶλλον χρήσιμος γίνομαι αὐτῇ ὡς Καθηγητὴς παρὰ ὡς Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας, εἰ δὲ πρόκειται νὰ ὠφεληθῶ ἐγώ, ὠφελοῦμαι ὡς δικηγόρος τριπλάσια κατ' ἔτος τοῦ μισθοῦ τοῦ Συμβούλου τῆς Ἐπικρατείας πορίζόμενος κέρδη, ἔχων δὲ πολυμελῆ, καὶ ἐξ ἀδυνάτων μάλιστα προσώπων, οἰκογένειαν, ἤθελον, ἂν ἐδεχόμην, βλάψει καιρίως τὰ συμφέροντά της. Ὅθεν ἐκφράσας αὐτῷ τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν τιμὴν ἐνέμεινα εἰς τὴν ἄρνησίν μου.

6 Μαρτίου 1865. Ψὲς ἐπανελθὼν ἐκ Ναυπλίας εὗρον ἐν οἴκῳ πρόσκλησιν εἰς τὸ Βασιλικὸν τῆς σήμερον γεῦμα, ἐξ οὗ ταύτην τὴν στιγμὴν ἐπανῆλθον. Ὁ Βασιλεὺς μετὰ τὸ γεῦμα πλησιάσας με ἠρώτησέ με ὁποίαν περὶ τῶν πραγμάτων εἶχον ἐγὼ γνώμην, ἐξαιτησαμένου μου δὲ τὴν ἄδειαν ἵνα ἐλευθέρως λαλήσω, ὁ Βασιλεὺς ἔδη εἰς τὸ μέσον τῆς αἰθούσης, ἀφοῦ δ' οὕτως ἀπεμονώθημεν τοῦ λοιποῦ τῶν συνδαιτημόνων πλήθους, εἶπον αὐτῷ αὐτὰς ἐκείνας τὰς σκέψεις μου, ἃς ἐν τῷ τέλει τοῦ Β' μέρους τῆς μελέτης μου le passé, le présent et l'avenir de la Grèce ἔχω ἐκτεθειμένας, τῷ εἶπον, ὅτι ἐφλέγμαινον τὰ πάθη, ὅτι τὸ παρόν Ὑπουργεῖον δὲν νομίζω κατάλληλον πρὸς καθησύχασιν τῶν πνευμάτων, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ παρουσίαν προσώπων κινούντων καθ' ἑαυτῶν τῶν μὲν ἀρχολιπάρων τὸ μῖσος, τοῦ δὲ λαοῦ τὴν δυσπιστίαν ὅτι δὲν θέλουσιν ἐπεμβῆ εἰς τὰς ἐκλογὰς κτλ. Ἐπὶ ἡμίσειαν καὶ πλέον ὥραν ἤκουέ μου εὐμενῶς ὁ Βασιλεύς, πολλὰς ἀπευθύνων μοι ἐρωτήσεις, καὶ δὴ καί τινας ἀντιρρήσεις· ἐγὼ διεπλάτυνα αὐτῷ τὰς ἰδέας μου, ὁ δὲ Βασιλεὺς ἀφείς με ἐπλησίασε τὸν Κ. Ῥαγκαβῆν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πρὸς ὃν ἀνεκοίνωσεν (ὡς ὁ Κ. Ῥαγκαβῆς μοὶ εἶπεν ὅτε ἐξ-ήλθομεν τῶν ἀνακτόρων), ὅσα τῷ εἶπον περὶ τοῦ Ὑπουργείου. Ὁ Κ. Ῥαγκαβῆς εὑρέθη συμφωνῶν, διότι καὶ αὐτὸς εἶπε τῷ Βασιλεῖ, ὅτι ἦν πάντως ἀνάγκη ἡ τῶν πραγμάτων διεύθυνσις νὰ δοθῇ εἰς πρόσωπα νέα παρέχοντα τοῖς πᾶσι τὰ πιστά, ὅτι δὲν θέλουσιν ἀναμιχθῇ εἰς τὰς ἐκλογὰς καὶ ὅτι προθύμως θέλουσι παραιτηθῇ τῆς ἀρχῆς ἅμα συνελ-θούσης τῆς Βουλῆς, ὅπως ἐκ τῆς πλειονοψηφίας αὐτῆς νέον συγκροτηθῇ ὑπουργεῖον.

8 Μαρτίου 1865. Σήμερον περὶ ὥραν 3 μ. μ. ἦλθε πρός με ὁ Κόμης Σπόννεκ ὅπως μοὶ προτείνῃ νὰ δεχθῶ Ὑπουργεῖον μετὰ τοῦ Κ. Κουμουνδούρου. Ἐγὼ τῷ ἀπήν-τησα, ὅτι καίτοι εἰς φιλικὰς πρὸς τὸν Κ. Κουμουνδοῦρον διατελῶν σχέσεις ῥητῶς ἀποποιοῦμαι νὰ συμμετάσχω τῆς τιμῆς, τὸ μέν, διότι δὲν θέλω νὰ ἐγκαταλείψω τὸν ἰδιωτι-κὸν βίον, οὐδὲ νὰ παραιτήσω τὸ δικηγορικόν μου ἔργον, ὅπερ ἤθελε μεγάλως μὲ ζημιώσει· τὸ δέ, διότι τὴν παρου-σίαν τοῦ Κ. Κουμουνδούρου ἐν τοῖς πράγμασι κατὰ τὰς ἐκλογὰς θεωρῶ ὡς διδοῦσαν ἀφορμὴν εἰς ἔξαψιν τῶν παθῶν, εἰς δραστικωτέρας, καὶ δὴ ἀπελπιστικωτέρας ἀντενεργείας τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Ἐμμένοντος δὲ τοῦ Κόμητος Σπόν-νεκ νὰ μὲ πείσῃ, καὶ παρασταίνοντός μοι ὅτι δὲν πράττω ἀγαθοῦ πολίτου ἔργον ἀρνούμενος νὰ παρέξω τὰς ὑπηρε-σίας μου τῇ πατρίδι, ἐγὼ ἀπήντησα, ὅτι μεγάλως ἀδικεῖ με, καὶ ὅτι εἴ τις ὑπῆρχε κίνδυνος δι' ἐμέ, ὄφελος δὲ διὰ τὴν πατρίδα δὲν ἤθελον, ἔστω καὶ μὲ πᾶσαν θυσίαν μου, ἀρνηθῇ τὴν σύμπραξίν μου· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου, ἐπειδὴ ἐξ ἀρχῶν κινοῦμαι νὰ μὴ θεωρῶ εὐσυμβίβαστον πρὸς τὸν πα-ρόντα καιρὸν τὴν παρουσίαν προσώπων γλιχομένων τῆς ἀρχῆς καὶ ἐν ὑπονοίαις διατελούντων ὅτι ἐκ παντὸς τρόπου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θέλουσιν ἀγωνισθῆ ἵνα σχηματισθῆ Βουλή, ἥτις νὰ διατηρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἐξουσίαν, δὲν θέλω ἄνευ συμφέροντος διὰ τὴν πατρίδα νὰ ζημιώσω ἐμαυτὸν καὶ ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς.

9 Μαρτίου 1865. Εἶδον σήμερον τὸν Κ. Κουμουνδοῦρον, πρὸς ὃν ἀνεκοίνωσα τήν τε μετὰ τοῦ Βασιλέως ὁμιλίαν μου καὶ τὴν μετὰ τοῦ Κόμητος Σπόννεκ, καὶ ταῦτα ἵνα μὴ φανῶ καταρρᾳδιουργῶν αὐτοῦ ἀλλὰ μᾶλλον κηδόμενος τῆς ὑπολήψεώς του, διότι ἂν ἡ ἀνεπηρέαστως ἐκλεχθεῖσα ὑπὸ ἄλλο Ὑπουργεῖον Βουλὴ νομίσῃ αὐτὸν χρήσιμον τῇ πατρίδι συνηθήσεται οὗτος ἀποχωρῶν πρὸς στιγμὴν τῶν πραγμάτων νὰ ἐπανέλθῃ μετὰ δ.. ἢ τρεῖς τὸ πολὺ μῆνας ἰσχυρότερος καὶ ἐντιμότερος. Ἀφοῦ καὶ ὁ Κ. Κουμουνδοῦρος προσεπάθησε διὰ μακρῶν νὰ μὲ πείσῃ νὰ συνυπηρετήσω μετ' αὐτοῦ καὶ ἠρνήθην ἐπιμένων ὅτι ὡς ἔχουσι τὰ πράγματα μόνον ἓν Ὑπουργεῖον ἐκ προσώπων ὅλως νέων παρεχόντων διὰ τοῦ παρελθόντος αὐτῶν πᾶσαν ἠθικὴν ἐγγύησιν ὅτι οὐδόλως θέλουσιν εἴτ' ἀμέσως, εἴτ' ἐμμέσως ἐπηρεάσει τὰς ἐκλογάς, καὶ ἀποφασισμένον οἱαδήποτ' ἂν ᾖ ἡ περὶ αὐτοῦ διάθεσις τῆς μελλούσης Βουλῆς νὰ παραιτηθῇ ἅμ' αὕτη συνέλθῃ, μόνον ἓν τοιοῦτον Ὑπουργεῖον δύναται ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ κατευνάσῃ τὰ πάθη καὶ ἀκινδύνως νὰ διεξαγάγῃ τὰς ἐκλογάς. Τότε ὁ Κ. Κουμουνδοῦρος, ἀγνοῶ ἂν ἐξ ἑαυτοῦ ἢ ἄνωθεν διατεταγμένος, ἔδωκέ μοι κατάλογον ὀνομάτων ἐξ ὧν νὰ ἐκλέξω ἵνα μετ' αὐτῶν συνεννοηθῶ πρὸς συγκρότησιν τοῦ τοιούτου διαβατικοῦ Ὑπουργείου, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ἴδιον ὅρον νὰ δεχθῶ καὶ ἐγὼ ἓν Ὑπουργεῖον. Ἐδέχθην μέν, ἀλλ' ἐάν, εἶπον, δεχθῶσιν ἑπτὰ ἐκ τούτων ἐγὼ θέλω μείνει ἰδιωτεύων μὴ θέλων ν' ἀναμιχθῶ εἰς τὰ δημόσια. Ἐκ τῶν προταθέντων μοι ὀνομά-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

των ἐξελεξάμην τοὺς Κυρίους Α. Μωραϊτίνην, Μ. Ῥενιέρην, Ἰ. Μεσσηνέζην, Π. Κορωναῖον, Δ. Σαράβαν, Π. Βράϊλαν, καὶ Δ. Σαχτούρην, προσθεὶς τοὺς Κυρίους Ἰω. Σπηλιωτάκην, Δ. Σ. Μαυροκορδάτον καὶ Β. Τ. Οἰκονομίδην. Ἔλαβον λοιπὸν ἐντολὴν νὰ συνομιλήσω μετ' αὐτῶν καὶ ἂν δεχθῶσι νὰ τῷ ἀναγγείλω τοῦτο. Ἐπελήφθην λοιπὸν ἀμέσως (τηρῶν μόνον μυστικὸν τὸ πόθεν ἐδόθη μοι ἡ ἐντολὴ αὕτη, διότι τοιαύτην ἐξέφρασέ μοι ὁ Κ. Κουμουνδοῦρος ἐπιθυμίαν), ἀλλ' οἱ μὲν Κύριοι Ῥενιέρης καὶ Μωραϊτίνης ἀποφασιστικῶς ἀπεποιήθησαν, οἱ δὲ Κ. Κ. Μεσσηνέζης, Κορωναῖος καὶ Σαράβας ἐδέχθησαν μὲν ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ δεχθῶ καὶ ἐγώ, οἱ δὲ Κύριοι Βράϊλας καὶ Σαχτούρης περιμένονται ὅπως ἐρωτηθῶσιν· ἀνήγγειλα τὸ ἀποτέλεσμα τῶν σημερινῶν ἐνεργειῶν μου πρὸς τὸν Κ. Κουμουνδοῦρον.

16 Μαρτίου 1865. Ἐσχηματίσθη δὲ νέον Ὑπουργεῖον ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Κ. Κουμουνδούρου. Εἴθε εὐδοκιμήσει καὶ αἱ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ ἀνδρὸς τούτου οὗ τὴν ἱκανότητα ὁμολογῶ, ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὴ καὶ φοβοῦμαι μὴ ἐξαγριωθῶσι τὰ τῆς κατ' αὐτοῦ ἀντιπολιτεύσεως πάθη, προλήψεις καὶ φόβοι μου ἀποδειχθῶσιν ἐσφαλμένοι.

18 Μαρτίου 1865. Σήμερον ἔδωκα τὴν ἀπὸ τῆς Καθηγεσίας παραίτησίν μου μὴ ἀνεχόμενος τὴν παρ' ἀξίαν ὑπὸ τῆς Νομικῆς Σχολῆς ἀπονομὴν τῶν διπλωμάτων. Μάτην ὅμως ἐπέμεινα, διότι οὔτε ὁ Κ. Λομβάρδος, οὔτε ὁ Κ. Κουμουνδοῦρος ἠθέλησαν νὰ τὴν δεχθῶσιν ὁ πρῶτος ὑπεσχέθη μοι ὅτι θέλει κάμει τὰς δεούσας παρατηρήσεις περὶ τῆς σπατάλης ταύτης.

31 Μαρτίου 1865. Ὁ Κ. Λομβάρδος ἀπήυθυνε τῇ Πρυτανείᾳ τὴν 24 Μαρτίου ἔγγραφον δι' οὗ ἐνετέλλετο

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αὐτῇ νὰ καταστήσῃ τὰς Σχολὰς προσεκτικωτέρας περὶ τὴν τήρησιν τῶν διατεταγμένων κατὰ τὰς ἐξετάσεις. Εἰς μάτην ὅμως, διότι ἡ Νομικὴ Σχολὴ ἐμμένει μεθ' ὅλας τὰς παρατηρήσεις μου εἰς τὴν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῇ διεξαγωγὴν τῶν ἐξετάσεων, πάντων σχεδὸν τῶν νενομισμένων τύπων ἀθετουμένων. Ὁ Κ. Λομβάρδος παρεκίνησέ με νὰ τῷ συντάξω ὑπόμνημα περὶ βελτιώσεως τῶν περὶ τὴν παιδείαν πραγμάτων.

Συνεγράφη τὸ ὑπόμνημα καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν ἰδίῳ τεύχει καὶ ἐν τῇ Κλειοῖ, τῇ Πανδώρᾳ, τῇ Ἀμαλθείᾳ τῆς Σμύρνης τῷ ἀνατολικῷ Ἀστέρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν ὁλοκλήρῳ καὶ ἐν ἄλλαις πολλαῖς ἐφημερίσι κατ' ἀποσπάσματα.

19 Ἰουλίου 1865. Σήμερον ἐπέρανα τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων συγγραφέντος Α. τόμου τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. Πολλὰς ἔλαβον ἐπ' αὐτοῦ σημειώσεις πρὸς συγγραφὴν πολιτικῆς τινος μελέτης. Τὸ ἔργον ὁ ἐπιχειρῶ ἐστι μάλα σπουδαῖον διά τε τὸ πρόσωπον τοῦ Συγγραφέως καὶ τὸ τοῦ ἱστορουμένου, ἐπειδὴ ὅμως καλὸν τὸ ἀγώνισμα καὶ τῇ πατρίδι μου οὐκ ἀσυντελὲς ἴσως, δὲν θέλω ἐγκαταλείψει αὐτό.

6 Αὐγούστου 1865. Περὶ τὴν 11 τῆς νυκτὸς ὥραν παρουσιάζονται ἐν τῷ γραφείῳ μου οἱ Κυρ. Δημ. Χαραλάμπους, Ἀνδρέας, Αὐγερινός, Ἀλέξανδρος Μανσόλας καὶ Ἀναστάσιος Καλὸς ὡς πρεσβεία παρὰ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων, τοῦ Μακαρίτου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου πεμπομένη ἵνα μοὶ ἀναγγείλῃ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου τούτου πολίτου καὶ μὲ παρακαλέσῃ ὅπως συντάξω καὶ ἐκφωνήσω ἐπ' ἐκκλησίας τὸν ἐπικήδειον λόγον κατὰ τὴν ἐκφορὰν αὐτοῦ γενησομένην αὔριον τὴν 3 μ. μ. ὥραν. Προ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τείνω τὸ βραχὺ τοῦ χρόνου καὶ τὸ ὅλως ἀσύντακτόν μου πρὸς τὸ ἔργον, προκειμένου μάλιστα περὶ τηλικούτου ἀνδρός, ἐπιμένουσιν ὅμως ἐκεῖνοι προσλιπαροῦντές με μεχρισοῦ ἐνέδωκα. Δεῦρο δὴ ἀποδυσώμεθα πρὸς τὸ ἔργον, τὸ δ' ἐλλεῖπον τῆς ἱκανότητος ἂς ἀναπληρώσῃ, εἰ δυνατόν, ἡ προθυμία μου.

7 Αὐγούστου 1865. Ἔρχομαι ἀπὸ τῆς κηδείας τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου· ἀγρυπνήσας δι' ὅλης τῆς νυκτὸς περὶ ὥραν 1 μ. μ. συνετέλεσα τὸν λόγον ὃν ἐξεφώνησα ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Μητροπόλεως ναῷ ἐν μέσῳ ἀπείρου πλήθους. Ὁ δὲ λόγος τυπωθήσεται.

17 Αὐγούστου 1865 Σήμερόν ἐστιν ἡ 27 ἐπέτειος τοῦ θανάτου τοῦ πατρός μου ἡμέρα καὶ 21 τῆς ἀναγορεύσεώς μου εἰς διδάκτορα παρὰ τῆς Νομικῆς τῶν Παρισίων Σχολῆς. Ἡμέρα διττῶς ἱερὰ καὶ ἐπίσημον ἐπέχουσα ἐν τῷ βίῳ μου μνήμην. Ἐνόμισα λοιπὸν καθῆκόν μου νὰ καθιερώσω αὐτὴν καί διὰ τρίτου τινὸς συμβάντος ὅπως ἀνεξάλειπτος διατελῇ ἐν τῷ νῷ τῆς πρωτοτόκου θυγατρός μου Χρυσηΐδος· παραλαβὼν λοιπὸν αὐτὴν μετέβημεν οἱ δύο μόνοι περὶ τὴν 8 τῆς νυκτὸς ὥραν καὶ ἐκαθέσθημεν παρὰ τὰ προπύλαια τοῦ Πανεπιστημίου, ἐπειδὴ δ' ἡ Χρυσηΐς μου διατρέχει τὸ δέκατον ἕβδομον τῆς ἡλικίας της ἔτος, ἔδωκα αὐτῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπὸ τὸ μεγαλεῖον ὃ παρασταίνει ἡ δημιουργία ἐν καιρῷ νυκτὸς συμβουλὰς περὶ τοῦ πρακτικοῦ βίου εἰς ὃν εἰσέρχεται· ἡ ψυχή της ἀθῶα ὡς παιδίου καὶ ἀγνὴ ὡς ἀγγέλου ἤκουσε καὶ ἐδιδάσκετο παρ' ἐμοῦ ὅ,τι πρέπει νὰ γνωρίζῃ ἵνα μὴ ἐμπέσῃ εἰς τὰς ἀπατηλὰς τοῦ κόσμου παγίδας· ἐλπίζω δέ, καθ' ἣν μοὶ ἔδωκεν ἐν παρθενικοῖς δάκρυσιν ὑπόσχεσιν, ὅτι καὶ ζῶντος, καὶ θανόντος ἐμοῦ οὐδέποτε θέλει τὴν λησμονήσει, καὶ ὅτι ἔσον-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ται αὐτῇ διὰ παντὸς ἔναυλοι εἰς τὰς ἀκοάς της εἰς ἐφόδιον ἐν τῷ βίῳ, ἵνα διαβιώσῃ ἐν ἀρετῇ γινομένη ὑπόδειγμα εἰς τὰ μετ' αὐτὴν τέκνα μου. Εἴθε ὁ Ὕψιστος ἐκτείνῃ διὰ παντὸς τὴν χεῖρά Του ἐπ' αὐτῆς καὶ τῶν ἀδελφῶν της!

9 Νοεμβρίου 1865. Σήμερον ἀφίχθη ἐκ Τεργέστης ἡ γυναικαδέλφη μου Μαρία.

10 Νοεμβρίου 1865. Παρουσιάσθην πρὸς τὸν Βασιλέα· ἡ Α. Μ. ἠρώτησέ με πῶς θεωρῶ τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος κατάστασιν, τί δὲ δύναται νὰ πράξῃ ἀφοῦ ὁ μὲν Κουμουνδοῦρος παρῃτήθη, ὁ δὲ Βούλγαρης ὡμολόγησε τὴν ἀδυναμίαν του πρὸς σχηματισμὸν Κυβερνήσεως μονίμου. Πρὸς τὴν Αὐτοῦ Μ. ἀπήντησα ὅτι ἡ κατάστασις τῆς πατρίδος εἶναι ὑπέρ ποτε ἀθλία, ὅτι ἀδύνατον νὰ σχηματισθῇ Κυβέρνησις ἀπὸ τῆς πλειονοψηφίας τῆς Βουλῆς λαμβάνουσα τὰς δυνάμεις της, ἀλλ' ὅτι κατ' ἐμὴν κρίσιν ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων δὲν εἶναι ἀπελπιστική, ἀρκεῖ ἡ Α.Μ. νὰ θελήσῃ νὰ σώσῃ καὶ τὴν Βασιλείαν καὶ τὸν τόπον· ὁ δὲ τρόπος ὁ ἑξῆς. Ἐπειδὴ ἐν τῷ διαστήματι τῶν εἴκοσι τούτων ἡμερῶν περιῆλθον εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ τρεῖς κυριώτατοι κομματάρχαι τῆς Βουλῆς, Δεληγεώργης, Βούλγαρης καὶ Κουμουνδοῦρος, οὐδεὶς δ' αὐτῶν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὴν ἀρχὴν ὑπὲρ τὰς δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ματαία θέλει εἶσθαι πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς σχηματισμὸν κοινοβουλευτικῆς Κυβερνήσεως. Οὐχ ἧττον ὅμως βέβαιον, κατ' ἐμὴν κρίσιν, εἶναι ὅτι ἡ βασιλεία εὑρίσκεται σήμερον μετὰ τὰς ἀλληλοδιαδόχους ταύτας ἀποπείρας εἰς κρείττονα παρὰ πρὸ τῆς παραιτήσεως τοῦ Κουμουνδούρου θέσιν, καθόσον ὁ λαὸς ἐτέθη εἰς θέσιν νὰ μάθῃ ὅτι τῶν φατριῶν ἑκάστη περὶ τῶν αὐτῇ συμφερόντων μάχεται, οὐδεμία δὲ ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τοῦ Ἔθνους μεριμνᾷ. Ὁ λαὸς λοιπὸν ἐβαρύνθη τὰς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς οὐδὲν καλόν, μᾶλλον δὲ πρὸς γενικὴν παραλυσίαν τεινούσας ἀλληλομαχίας ταύτας τῶν φατριῶν, ὅθεν αὐτὸς ὁ λαὸς θέλει προθύμως ἀσπασθῇ πᾶσαν Κυβέρνησιν ἐξ ἐγκρίτων πολιτῶν, ἄμεμπτον καὶ ἀδιάφθορον ἐχόντων τὸ παρελθὸν αὐτῶν, εἰς οὐδεμίαν δὲ φατρίαν ἀνηκόντων, μὴ ὄντων δὲ οὔτε Βουλευτῶν, οὔτε συμβούλων τῆς Ἐπικρατείας, τοῦτο δὲ διότι, καλῶς ἢ κακῶς δὲν τὸ ἐξετάζω ἐπὶ τοῦ παρόντος, τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας, δὲν ἔχει ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὰς συμπαθείας τοῦ Ἔθνους. — Ἡ ἐκ τοιούτων συσταθησομένη Κυβέρνησις νὰ παρουσιασθῇ μετὰ θάρρους εἰς τὴν Βουλὴν καὶ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὸν πατριωτισμὸν τῶν Βουλευτῶν, ὑποσχομένη νὰ παραχωρήσῃ τὴν ἐξουσίαν ἅμα οὗτοι δυνηθῶσι νὰ προτείνωσι μίαν πλειονοψηφίαν συμπαγῆ. Εἰ δὲ τοῦτο δὲν κατορθώσωσι, ν' ἀνεχθῶσι τὴν μορφωθεῖσαν Κυβέρνησιν. Ἂν εἰς τὴν πατριωτικὴν ταύτην ἐπίκλησιν ἐνδώσῃ ἡ Βουλή, κύριον μέλημα τῆς νέας Κυβερνήσεως ἔστω τὸ νὰ συζητηθῇ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ὁ προϋπολογισμὸς καὶ οἱ φορολογικοὶ νόμοι τοῦ 1866 ὅπως ἔχῃ πλήρη καὶ ἐλευθέραν τὴν ἐνέργειάν της ἡ Βασιλεία, ἵνα κηρύξῃ τὴν λῆξιν τῆς συνόδου. Ἂν ὅμως τοὐναντίον ἡ Βουλὴ ἐμμένῃ εἰς τὴν μέχρι τοῦδε πορείαν της, ὅτι τὸ ἐπ' ἐμοὶ δὲν βλέπω ἄλλην διέξοδον παρὰ τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς.

Τοῦ Βασιλέως ἀντιλέξαντός μοι ὡς πρὸς τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς, καθόσον τὸ τοιοῦτον θέλει ἐκθέσει τὸ ἔθνος εἰς τὰ δεινὰ μιᾶς νέας ἐκλογικῆς πάλης, ἐπανέλαβον ἐγώ, ὅτι ναί μὲν καλὸν δὲν εἶνε ἡ νέα ἐκλογικὴ πάλη, εἶνε ὅμως ἧττον κακὸν εἰς ἀγὼν τεσσάρων μόνων ἡμερῶν διαρκείας παρὰ τὴν παράτασιν τοῦ σήμερον συμβαίνοντος μείζονος κακοῦ τῆς ἀναρχίας· πάντως δὲ προτιμητέα ἡ διάλυσις παρὰ ἡ λῆξις τῆς Συνόδου πρὸ τῆς ἐπι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ψηφίσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ τῶν φορολογικῶν νόμων, ἅτινά εἰσι τὰ πρῶτα πάσης τακτικῆς Συνόδου ἔργα οὐδὲ συμφέρον οὐδὲ λογικὸν εἶνε ἔκτακτος νὰ συγκαλεσθῇ Σύνοδος πρὸς τέλεσιν τῶν μὴ γενομένων κατὰ τὴν ἐνιαυσίαν τακτικὴν Σύνοδον τακτικῶν ἔργων. Ἡ δὲ διακοπὴ εἶνε κατ' ἐμὴν γνώμην πολλῷ χείρων καὶ τῆς διαλύσεως καὶ τῆς λήξεως· τοῦτο δὲ διότι ἀφοῦ ἅπαξ κατὰ τὴν Σύνοδον ταύτην ἡ Υ. Μ. ἐχρήσατο τῷ δικαιώματι τῆς διακοπῆς δὲν δύναται κατὰ τὸ Σύνταγμα νὰ ποιήσηται καὶ ἐκ δευτέρου χρῆσιν αὐτοῦ ἐν τῇ παρούσῃ Συνόδῳ εἰμὴ τῇ συγκαταθέσει τῆς Βουλῆς τὸ τοιοῦτον δὲ ἤθελεν ἔνθεν μὲν παραστήσει τὴν νέαν Κυβέρνησιν ὡς ἀνίκανον καὶ ἀπαρασκεύαστον, ἔνθεν δὲ την Βουλὴν ἐκθέσει ὡς διὰ τῆς πλειονοψηφίας αὐτῆς ὑποδείξασαν τῇ Υ. Μ. μίαν τοιαύτην ἀδέξιον Κυβέρνησιν.

Ἀλλ' ἡ κοινὴ γνώμη ἴσως, ἐπήνεγκέ μοι ὁ Βασιλεύς, ἡ κοινὴ γνώμη ἴσως εἶναι ἐναντία τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς. Δὲν τὸ πιστεύω, Βασιλεῦ, ἐπανέλαβον ἐγώ, διότι ἔχω ἀπειρίαν ἐπιστολῶν καὶ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ παρὰ τῶν ἔξω ὁμογενῶν, ἐν αἷς οἱ γράφοντές μοι μετὰ πλείστης ἀγανακτήσεως καὶ πικρίας ἐκφράζονται κατὰ τῶν ἐν Ἀθήναις πολιτικῶν, οἵτινες παρεγνώρισαν καὶ τὴν ἀποστολήν των, καὶ τὸ πρὸς τὴν πατρίδα χρέος των φατριάζοντες.

Εἰς οὐδὲν ὅμως λογίζεσθε, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, τοὺς ἐν Ἀθήναις δημοκόπους; Ναὶ εἰς οὐδέν, προσεθέμην ἐγώ, τοὺς πολιτικοὺς τούτους τῶν τριόδων τῶν Ἀθηνῶν, οὓς ἓν ὑπουργεῖον χαῖρον τὴν ὑπόληψιν τοῦ ἔθνους ὅλου διὰ τὴν τιμιότητα καὶ τὰ προηγούμενα, ἑνὸς ἑκάστου τῶν μελῶν του, δύναται νὰ περιστείλῃ δι' ἑνὸς καὶ μόνου λόχου πυροσβεστῶν μὲ δύο ἀντλίας. Ἂν ὁ στρατός, ὅπερ πιστεύω, ἦναι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πιστός, οὐδεμία ταραχὴ δύναται νὰ λάβῃ χώραν. Ἄλλως πρὸς τί νὰ γίνῃ ταραχή; Μήπως δὲν ἔγκεινται ἐν τοῖς ἡγεμονικοῖς δικαιώμασι τῆς Υ. Μ. τό τε τοῦ διορισμοῦ καὶ τῆς παύσεως τῶν Ὑπουργῶν, καὶ τὸ τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς; Ποῖον δὲ παράπονον δύναται νὰ ἔχῃ ὑπόστασιν ὅταν ἡ Υ. Μ. κάμῃ ἔκκλησιν εἰς τὸν λαόν, καὶ ταύτην ἀφοῦ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως προσεπάθησε νὰ σχηματίσῃ Κυβέρνησιν ἐκ τῶν σπλάγχνων τῆς Βουλῆς καὶ δὲν τὸ κατώρθωσε, τρεῖς δ' ἀλλεπάλληλοι κυβερνήσεις ὑπὸ τὴν προεδρείαν ἑκάστη ἑνὸς τῶν τριῶν κομματαρχῶν τῆς Βουλῆς ἔπεσον ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἐντὸς δύο μόνον ἑβδομάδων.

Τίς ὅμως ἐγγυᾶται, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, ὅτι ἡ νέα Βουλὴ θέλει εἶσθαι βέλτιον συγκεκροτημένη; Ναί, ἀληθὲς τοῦτο, ἐπεῖπον ἐγώ, ἀλλὰ τοῦτο, ζήτημα εἶνε μεταγενεστέρας σκέψεως.—Λυποῦμαι, Μεγαλειότατε, ὅτι τοσοῦτον ταχέως ἐπηλήθευσαν αἱ περὶ μιᾶς Βουλῆς προρρήσεις μου ἐν τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει· τὸ μέγα τοῦτο λάθος εἶναι ἀσύγγνωστον· ἐγήρασα σχεδὸν ἐν τῇ μελέτῃ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης, καὶ ὡς πορίσματα ἀλάνθαστα συνήγαγον ἐκ τῆς ἱστορίας, ὅτι αἱ ἐπαναστάσεις ἀρχίζουσι μὲ μίαν Βουλὴν καὶ τελειόνουσι μὲ δύο· ὅτι μὲ μονήρη Βουλήν, ἢ ἡ Βασιλεία θέλει ῥυμουλκεῖται ὑπὸ τῶν ὀρέξεων τῆς Βουλῆς, ἢ ἡ Βουλὴ θέλει παρασυρθῇ ὑπὸ τῆς Βασιλείας καὶ καταλήξουσι τὰ πράγματα εἰς τὴν δεσποτείαν τοῦ ἑνός, ἢ εἰς τὴν ἀναρχίαν, ὡς παρ' ἡμῖν σήμερον. Αἱ δύο δὲ Βουλαὶ οὐ μόνον ἀπολύτως εἰσὶν ἀναγκαῖαι ἐν ταῖς συνταγματικῶς κυβερνωμέναις μοναρχικαῖς πολιτείαις, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς δημοκρατίαις· ὁ Οὐασιγκτὼν δὲν ἠσύχαζε μεχρισοῦ ἐν κατεχωρίσθη ἐν τῷ ἀναθεωρηθέντι συντάγματι τῶν ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, καὶ ἡ Γερουσία.....

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Λησμονεῖτε, διέκοψέ με ὁ Βασιλεύς, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συντάγματος, ἡ ἀναθεώρησις αὐτοῦ εἰ μὴ μεθ' ὡρισμένον μακρὸν χρόνον. Δὲν διαφεύγει μου τοῦτο τὸν νοῦν, Βασιλεῦ, εἶπον ἐγώ, ἀλλ' ἐν τῇ Κυβερνήσει τῶν λαῶν ὑπάρχει μία ἄλλη ἀρχὴ ἔγγραφος μὲν ἀλλ' ὑπερτέρα παντὸς ἄλλου θεσμοῦ, ἔστι δ' αὕτη, ἡ σωτηρία τῆς πολιτείας. Ἂν λοιπόν, ὃ μὴ γένοιτο! μετ' ἐπανειλημμένας δοκιμὰς ἀποδειχθῇ ὅτι διὰ μιᾶς Βουλῆς ἀδυνατεῖ ἡ Ἑλλὰς νὰ προβῇ εἰς τὸν προορισμόν της, τότε πάντως ἀνάγκη ὁ Βασιλεὺς νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ λαοῦ, ὅπως μεταβληθῇ τὸ πολίτευμα· οὕτω καὶ ὁ ἰατρός, Μεγαλειότατε, ὅταν βλέπῃ ὅτι τὸ φάρμακον ἀντὶ νὰ φέρῃ πρὸς ἴασιν φέρει πρὸς τὸν θάνατον, δὲν ἐπιμένει ἵνα ὁ ἀσθενὴς λάβῃ ὅλην τὴν δόσιν τοῦ φαρμάκου ἣν ἀπ' ἀρχῆς διέταξεν. Ἀλλ' ἐπαναλέγω, ὅτι ὁ καιρὸς οὗτός ἐστιν ἔτι μακρὰν ἡμῶν, τῶν πρὸ ποδῶν τὴν θεραπείαν ὑπέβαλον κατὰ τὰς ἀσθενεῖς μου δυνάμεις ὑπ' ὄψιν τῆς Υ. Μ. ὡμίλησα μετὰ πλήρους παρρησίας, διότι ἡ Υ. Μ. προὐκάλεσε τὴν ἔκφρασιν τῆς γνώμης μου, καὶ βεβαίως ἤθελεν αὐτὴν εἰλικρινῆ· εἰλικρινῶς λοιπὸν καὶ ἐγὼ ἐλάλησα, εἰ δ' ἐτόλμησα καὶ ν' ἀντιφρονήσω πρός τινας τῆς Υ. Μ. γνώμας, μή με κατακρίνῃ διὰ τοῦτο, καθόσον πρεσβεύω τὴν ἀρχήν, ὅτι πρὸς τοὺς Βασιλεῖς πρέπει νὰ λαλῇ τις, ἢ ὡς ἥκιστα, ἢ ὡς ἄριστα.

Ἐκτιμῶ, εἶπέ μοι ὁ Βασιλεύς, τὴν εἰλικρίνειαν ὑμῶν, ὡς καὶ τιμῶ τὰς γνώσεις Σας, καὶ διὰ τοῦτο ὡς βλέπετε, καὶ ἄλλοτε, καὶ σήμερον, πάντως δὲ καὶ εἰς τὸ μέλλον, θέλω προσκαλέσει ὑμᾶς νὰ μοὶ ἐκφράσητε ἐλευθέρως τὴν γνώμην Σας ἐν σπουδαίαις περιστάσεσι. Σᾶς εὐχαριστῶ.

Ἡ ὡς οἷόν τε συντομώτατα ἐκτεθεῖσα ἐνταῦθα συνομιλία μου μετὰ τοῦ Βασιλέως παρετάθη περὶ τὰ τρία τέ-

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΕΝΤΡ. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΡΟΙΑΣ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ταρτα τῆς ὥρας, ἤρξατο μὲν Ἑλληνιστί, ἀλλ' ἀπὸ τῶν πρώτων λόγων μετετράπη εἰς τὴν Γαλλικήν, ὡς μήπω ἔτι δυναμένου τοῦ Βασιλέως νὰ ὁμιλῇ μετ' ἴσης εὐκολίας τὴν Ἑλληνικήν.

23 Νοεμβρίου 1865. Υἱέ μου Ἰωάννη! ὡς εὔχομαι καὶ ἐλπίζω, ὁ Ὕψιστος θέλει Σοὶ δώσει μακρὸν βίον· ἂν ἐγὼ δὲν ζήσω, σὺ τοὐλάχιστον, υἱέ μου, ἀναγίνωσκε συνεχῶς τοὺς λόγους τούτους, διότι θέλουσιν εἶσθαι διὰ Σὲ κέντρον πρὸς τὰ καλὰ καὶ παρηγορία εἰς τὰς ἀδίκους θλίψεις, ἃς πολλάκις θέλεις ὑποστῆ πράττων τὸ καλόν.

Σέβου πρὸ πάντων τὸν Θεόν, καὶ οὐ μόνον πολιτεύου ὡς καλὸς Χριστιανὸς ἀλλὰ καὶ ὁμολόγει σαυτὸν Χριστιανόν, καὶ ἂν τοῦτο Σὲ κατασταίνῃ τὸν περίγελον τῶν περὶ Σὲ ἀσεβῶν. Μὴ ἀνεχθῇς ποτε ἐνώπιόν Σου νὰ περιυβρισθῇ ἡ πίστις ἡ εἰς Χριστόν, ἀλλ' ἐγείρου πάντοτε γενναῖος ὑπερασπιστὴς αὐτῆς. Μηδεμίαν ποτὲ μετ' ἀσεβοῦς συνάψῃς σχέσιν, διότι ἀδύνατον ἐν ψυχῇ ἀσεβοῦς νὰ ὑπάρχῃ ἴχνος οἱασδήποτε ἀρετῆς.

Μετὰ Θεὸν ἀγάπα τὴν πατρίδα καὶ προσπάθει ὅλαις δυνάμεσι νὰ γίνησαι ὠφέλιμος πρὸς αὐτήν. Ἐνθυμοῦ ὅμως υἱέ μου, ὅτι θέλεις ζήσει ἐν Ἑλλάδι, καὶ ὅτι ἔκπαλαι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ὁ ἐνάρετος ζῶν κατεδιώχθη, θανὼν δ' ἐτιμήθη καὶ ἐθαυμάσθη Ὅσον περισσοτέρας ἀρετὰς ἀναπτύξῃς τόσον μᾶλλον θέλεις ἐξεγείρει κατὰ Σοῦ τὸ μῖσος καὶ τὸν φθόνον. Ἐνθυμοῦ ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ εἶπεν ὁ χωρικὸς τῷ Ἀριστείδῃ « ῥίπτω κατ' αὐτοῦ τὸ ὄστρακον, διότι δὲν » δύναμαι νὰ ὑποφέρω ἀκούων αὐτὸν ἐπαινούμενον ὡς δί- » καιον καὶ ἐνάρετον ». Ἐνθυμοῦ ὅτι ἐνταῦθα ὁ Σωκράτης ἔπιε τὸ κώνιον καὶ ὁ Φωκίων παρήγγελλε τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἵνα μή μνησικακῇ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Πρὸς Σέ, υἱέ μου,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀποτεινόμενος δὲν εἶναι τολμηρὸν ἂν εἴπω, νὰ ἔχῃς καὶ τοῦ πατρός Σου, τὸ παράδειγμα ὑπ' ὄψιν· θέλεις κληρονομήσει παρ' ἐμοῦ τόμους ὁλοκλήρους ἐν οἷς ἐπιμελῶς συνέλεξα ὅ,τι ἐγράφη ὑπὲρ καὶ κατ' ἐμοῦ, οἱ ἔπαινοι, δὲν μὲ κατέστησαν ὑπερήφανον, ἀλλὰ μοὶ ἐχρησίμευσαν ὡς κέντρον πρὸς τὰ καλά, αἱ δὲ ὕβρεις οὐδέποτε μὲ κατέστησαν δειλὸν ἢ χαῦνον· ἐν Ἑλλάδι ἰδίως πλεονάζει ὁ φθόνος, οἱ δὲ κακοὶ δὲν ὑπομένουσιν ὑπερεχούσας ἀρετάς. Σὺ ἐξακολούθει πράττων τὸ ἀγαθόν, ἴσως δέ ποτε ἀναγκάσεις καί τινας τῶν ἐχθρῶν Σου νὰ γίνωσιν ἐπὶ τέλους εὐμενεῖς πρὸς Σὲ μετανοοῦντες, ἀλλὰ μή ποτε ζητήσῃς διὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς κολακείας νὰ ἐφελκύσῃς τὴν εὐμένειαν τῶν κατηγόρων Σου, διότι ἂν τοῦτο πράξῃς θέλεις ἐπισύρει καὶ τὴν περιφρόνησίν των. Μὴ ἐπιδιώξῃς ποτὲ ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ἀδικούντων Σε, διότι θέλεις οὕτως ἐξομοιωθῆ πρὸς αὐτούς, μὴ ὀκνήσῃς ὅμως ποτέ, εἴ Σοι δοθῆ περίστασις, ἵνα εὐποιήσῃς τοὺς ἐχθρούς Σου, διότι ἡ εὐποιΐα ἐστὶν ὅ,τι κάλλιστον πρὸς ἄλωσιν τοῦ ἐχθροῦ. Τέκνον μου μάθε, ὅτι οὐδέποτε ἐξεδικήθην ἐχθρὸν κακῶς ποιῶν αὐτόν, τοὐναντίον δ' εὐποιήσας πολλοὺς εἰς καλοὺς μετέβαλον φίλους ἐξ ἐχθρῶν.

Πολιτεύου μηδέποτ' ἐπιζητῶν τὸ ἄρχειν ἐν τῇ πολιτείᾳ. Καὶ εἰ μὲν ἡ πατρὶς Σὲ καλέσῃ εἰς ἀρχήν τινα, δέξαι αὐτὴν ὡς χρέος, οὐχὶ δ' ὡς δικαίωμα, θέλεις δὲ πάντως μετέλθει καλῶς τὴν ἀρχήν, ἐὰν οὐδὲν ἴδιον ἢ ὑπὲρ τῶν οἰκείων ζητήσῃς νὰ πορισθῇς ἐξ αὐτῆς ὄφελος. Ἡ περὶ τοῦ Συνταγματικοῦ δικαίου πραγματεία μου θέλει Σὲ διδάξει ἐν ἐκτάσει πῶς δεῖ Σὲ μετελθεῖν τὴν ἀρχήν, αἱ ἐν τῇ Β'. ἐν Ἀθήναις ἐθνικῇ τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσει ἀγορεύσεις μου καὶ ἡ ἐν αὐτῇ διετὴς πολιτεία μου, θέλουσι Σὲ πείσει,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅτι σύμφωνος τοῖς λόγοις μου ὑπῆρξε πάντοτε ἡ διαγωγή μου....

Διεκόπην ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Κ. Δημοσθ. Βρατσάνου τέως Διευθυντοῦ τῆς Διοικητικῆς Ἀστυνομίας ἐλθόντος ἐν τῷ γραφείῳ μου ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομήν μου ὡς Συνηγόρου εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ γενομένην κατηγορίαν ὅτι τὴν ἑσπέραν τῆς 13 Ὀκτωβρίου ἐν. ἔτ. ἐκτύπησε τὸν Κον Γεμινιανὸν Μαλαβάζην Ὑποπρόξενον τῆς Ἰταλίας. Ἰδοὺ λοιπὸν υἱέ μου, μία ἐπικύρωσις τῶν λόγων μου· ὁ Κ. Δημ. Βρατζάνος εἷς ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἐπιθετικώτερον κατ' ἐμοῦ ἐξανέστησαν κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ Συνελεύσει, ἀφοῦ κάλλιον μ' ἐγνώρισεν ἐν αὐτῇ πολλάκις ὡμολόγησέ μοι τὴν μετάνοιάν του, καὶ ἰδοὺ προστρέχει πρὸς ἐμὲ ἐν τῇ ἀνάγκῃ του.

Ἀγαλαμβάνω νῦν τὴν διακοπεῖσαν ὑπὸ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Κ. Βρατσάνου σειρὰν τοῦ λόγου μου.

Υἱέ μου! ὁ ἀληθῶς ἐλεύθερος οὐδόλως κατέχεται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἄρχειν τῶν ἄλλων, διότι ὅστις θέλει νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπὶ τῶν ὁμοίων του ἀρχὴν ὀφείλει πρῶτον νὰ μάθῃ ὅπως ὑπακούῃ εἰς τὰς κλίσεις αὐτῶν καὶ περιποιῆται τὰς ἀδυναμίας των· ὁ φίλαρχος ἀναγκάζεται ἵνα ὑποβάλλῃ ἑκάστοτε τὴν ἑαυτοῦ συνείδησιν εἰς τὰ συμφέροντα ἐκείνων· ἐν ἑνὶ λόγῳ καθ' ἃ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον λέγει· « ὁ » θέλων εἶναι πάντων πρῶτος ἔσται πάντων ἔσχατος ».

Μὴ ἐπιζητεῖς λοιπὸν τὴν ἀρχὴν καὶ τὰς τιμάς, ὁσάκις ὅμως οἱ συμπολῖταί Σου, ἡ πατρὶς Σὲ κρίνωσιν ἄξιον πρὸς δημοσίαν τινὰ λειτουργίαν, Σὺ δ' αἰσθάνεσαι τὰς δυνάμεις Σου ἱκανὰς ὅπως ἀναλάβωσι τὸ βάρος, δέξαι αὐτήν, θέλεις δὲ μετέλθει αὐτὴν καλῶς, ἐὰν πάντοτε τὸ τῇ πατρίδι συμφέρον ὑπ' ὄψιν ἔχων, ὀλιγωρῇς τοῦ σαυτοῦ. Ἀμέλει τῶν ὕβρεων, περιφρόνει τὰς συκοφαντίας, πολιτεύου κατ' ἀρε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τήν, καὶ ἔσο βέβαιος, ὅτι ἂν πρὸς καιρὸν ἐπισκιασθῇ ἡ πρὸς Σὲ ὑπόληψις τῶν ἄλλων, θέλει ἀναλάμψει ἡ δόξα Σου φαεινοτέρα. Καὶ ὁ ἥλιος ποθεινότερος γίνεται καὶ λαμπρότερος ἀναφαίνεται ἀφοῦ περιέλθωσι τὰ τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ πρὸς καιρὸν ἐπισκιάσαντα νέφη.

Τὴν ἀληθῆ καὶ ἀνέφελον εὐδαιμονίαν εὑρήσεις πάντοτε ἐν τῷ οἴκῳ Σου, ἂν σύζυγον μὲν ἐκλέξῃς σώφρονα καὶ ὑγιᾶ, τέκνα δ' ἀποκτήσητε καλά, ἔσονται δὲ καλὰ πάντως, ἂν οἱ γονεῖς πᾶσαν ἐπιμέλειαν καταβάλλητε πρὸς διάπλασιν τοῦ ἤθους καὶ τῆς καρδίας αὐτῶν. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ὅσον φαίνεται δύσκολον, ἀρκεῖ πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ ἵνα ἐν παντὶ γίνησθε οἱ γονεῖς ὑπόδειγμα τοῖς τέκνοις καλὸν καὶ μιμήσεως ἄξιον.

Θέλεις ἡ σύζυγός Σου νὰ Σ' ἀγαπᾷ διαρκῶς; διαρκῶς περιποιοῦ αὐτήν, μηδέποτε χωρίζου αὐτῆς ὅπως μετ' ἄλλων διασκεδάσῃς· πᾶσαν τῆς ἀνέσεώς Σου ὥραν διάβαινε μετ' αὐτῆς, διότι ὡς πεισθῇ ἡ σύζυγός Σου ὅτι ὁσάκις μακρὰν αὐτῆς διάγεις ἐργάζεσαι ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τῶν τέκνων Σας, θέλει φιλοτιμηθῆ ἵνα καὶ αὐτὴ τὸν αὐτὸν χρόνον οἰκουροῦσα δαπανᾷ ὑπὲρ Σοῦ καὶ τῶν τέκνων σας. Ἀλλὰ καὶ ποῦ ἀλλοῦ δύνασαι νὰ εὑρῇς καρδίας μᾶλλον ἀγαπώσας Σε παρὰ ἐν τῷ οἴκῳ Σου; Ἐννεακαίδεκα συμπληροῦνται ἔτη ἀφ' ἧς τὸν εὐδαίμονα τοῦτον βιῶ οἰκογενειακὸν βίον, ὁποίας δ' ἀμυθήτους τέρψεις ἀπολαμβάνω ἔχων ἀείποτε περὶ ἐμὲ τὴν πολύτιμον διὰ πάντας ἡμᾶς μητέρα Σου καὶ ὑμᾶς τὰ καλὰ ἡμῶν τέκνα. Ὁ Θεός, τὸ ἐλπίζω, δὲν θέλει διακόψει τὴν εὐδαιμονίαν ταύτην, ἀλλὰ θέλει τὴν παρατείνει, ὅπως καὶ Σὺ δυνηθῇς μεγαλώσας νὰ γίνῃς αὐτόπτης μάρτυς καὶ ἀνεξάλειπτον διατηρήσῃς ἐν τῷ νῷ καὶ τῇ καρδίᾳ Σου τὴν μνήμην αὐτῆς. Φεύγων τὰς ματαίας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σχέσεις καὶ τὰς ἀργὰς συζητήσεις θέλεις οἰκονομεῖ τὸν καιρόν, τὸ βαλάντιόν Σου, τὴν ὑγείαν Σου, τὴν ὑπόληψίν Σου· θέλεις αὐξάνει τὰς γνώσεις Σου, θέλεις συντηρεῖ τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς σου, θέλεις δὲ πάντοτε ἔχει καιρὸν περισσεύοντα, ἐνῷ οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι πάντοτε παραπονοῦνται διὰ τὴν ταχύτητα μεθ' ἧς φεύγει ὁ χρόνος. Καὶ τῳόντι φεύγει αὐτούς, ὡς καὶ ὁ πλοῦτος διαρρέει διὰ τῶν δακτύλων τοῦ ἀσώτου, ἐνῷ ὁ αὐτάρκης καὶ ἐπὶ μικρῷ χρηματίῳ πλουτεῖ.

Εἰς τὰς μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων σχέσεις Σου ἔσο εὐπροσήγορος, εἰλικρινὴς καὶ τίμιος. Οἱ πάντες ἐσμὲν ὑπηρέται ἀλλήλων· ἐπειδὴ δὲ καὶ Σὺ ὡς ἐγὼ θέλεις πορίζεσαι ἀπὸ τῆς ἐργασίας Σου, ὑπηρέτει τὸν διαπιστεύθέντα Σοι τὰ συμφέροντά του, ἢ τὴν τιμήν του, ἢ καὶ τὴν ζωήν του, ὡς ἤθελες θελήσει ἐν τῇ θέσει του ἂν ἦσο νὰ σὲ ὑπηρετήσῃ ἐκεῖνος.

Θέλεις πρὸ πάντων νὰ ἦσαι διαρκῶς εὐτυχὴς καὶ εὔπορος, φεῦγε τὰ χρέη. Ὁ χρεούμενος ἀποβάλλει τὴν ἐλευθερίαν του, παραδίδεται εἰς τὸν δανειστήν του, γίνεται δοῦλός του.

Ἐλέει πάντοτε τὸν πτωχόν. Ὁ ἐλεῶν πτωχὸν δανείζει Θεῷ. Οὐδείς ποτ' ἐδυστύχησε ποιῶν ἐλεημοσύνας.

Τὰς ἀδελφάς σου ἀγάπα ὡς τέκνα τῶν γονέων Σου· ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ ἓξ ἀδελφαί Σου εἰσὶ μεγαλήτεραί Σου τὴν ἡλικίαν, ἄκουε τὰς σύμβουλάς των. Πᾶσαι θέλουσιν ἐγκαυχᾶσθαι ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς Σου. Ἡ τιμή Σου, ἡ δόξα Σου ἔσται ὁ στέφανος αὐτῶν.

Μελέτα διηνεκῶς τὰς πράξεις τῶν μεγάλων ἀνδρῶν· προσπαθῶν ἀείποτε νὰ τοὺς μιμηθῇς, πάντως δὲν θέλεις παρέλθει ὡς εἷς τῶν πολλῶν ἀνθρώπων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀδιαλείπτως εἰς τὰς πράξεις Σου ἐνθυμοῦ υἱέ μου, ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν θανόντων πατρὸς καὶ μητρός Σου ἐπιβλέπουσί Σε.

2 Φεβρουαρίου 1866. Σήμερον παρουσιάσθην πρὸς τὸν Βασιλέα ὅπως τῷ προσφέρω ἓν ἀντίτυπον τῆς Γαλλιστὶ συνταχθείσης μελέτης μου « Le Passé, le Présent et l'Avenir de la Grèce». Προσφέρων τῷ Βασιλεῖ αὐτὴν εἶπον Αὐτῷ Γαλλιστὶ τάδε « Ἡ εὔνους πρός με διάθεσις τῆς Υ. Μ. ἐνθαρρύνει με ὅπως τῇ προσφέρω τὸ ἔργον μου τοῦτο ἐν ᾧ ἴσως εὑρεῖ ἡ Υ. Μ. πληροφορίας τινὰς πολιτικὰς οὐχ ὅλως ἀσυντελεῖς ἴσως πρὸς τὸ μέγα τῆς Βασιλείας ἔργον».

Ὁ Βασιλεὺς ἀνοίξας τὸ βιβλίον καὶ ἀναγνοὺς τὸν τίτλον ἐπεφώνησε ὶς στενάζων « l'Avenir ! l'Avenir ! », εἶτα δὲ ἀποταθεὶς πρός με ἐπήνεγκεν, et quel avenir prédisez-Vous à la Grèce?

L'avenir le plus glorieux Sire, ἀπήντησα ἐγώ, καὶ ὁ ἐργάτης τοῦ μέλλοντος τούτου τῆς Ἑλλάδος ἐστὲ Ὑμεῖς, ἀρκεῖ ἀποφασιστικῶς νὰ τὸ θελήσητε καὶ νὰ ἐπιληφθῆτε τοῦ ἔργου μεθ' ὑπομονῆς καρτερικῆς, μετ' ἐπιμονῆς ἀκραδάντου.

Ἀλλὰ τὸ Σύνταγμα, ἐπεῖπεν ὁ Βασιλεύς, τὸ Σύνταγμα δίδωσι τῷ Βασιλεῖ πρὸς Κυβέρνησιν τῶν κοινῶν συμπράκτορας ἄλλους καὶ ἀλλοίους, ὥστε ἡ εὐδαιμονία τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι ἔργον μόνον τοῦ Βασιλέως.

Τοῦτο ἀληθές, ἀπήντησα ἐγώ, ἀλλὰ τὸ Σύνταγμα ἔδωκε τοιαύτας καὶ τοσαύτας τῷ Βασιλεῖ προνομίας, ἤτοι δυνάμεις ὅπως ἡ ἀγαθὴ τούτου βούλησις ἐξαναγκάζει τοὺς πάντας πρὸς τὸ καλόν· ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ συνταγματικὴ ῥῆσις ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἀδυνατεῖ μὲν νὰ πράξῃ τὸ κακόν, ἐξ αὐτοῦ δ' ὡς ἀπὸ πηγῆς ἀπορρέει πᾶν ὅ,τι καλόν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Αἱ προνομίαι ἃς μοὶ χορηγεῖ τὸ Σύνταγμα, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, εἶναι νὰ διαλύω τὴν Βουλὴν καὶ νὰ δίδω χάριν.

Διέλαθεν Ὑμᾶς Μεγαλειότατε, ἡ κυριωτάτη πασῶν τῶν Βασιλικῶν προνομιῶν, τὸ ἀληθὲς τοῦ εὐποιεῖν τὸν λαὸν καὶ δοξάξειν τὸ στέμμα μέσον· ἔστι δ' ἡ ἐκλογὴ τῶν Ὑπουργῶν. Ὑπουργοὶ τίμιοι, εὐσεβεῖς πρὸς τὸ καθῆκον, ἱκανοὶ καὶ εἰδικοὶ ἕκαστος περὶ τὸν κλάδον του, θέλουσιν ἐφελκύσει εἰς ἑαυτοὺς τὴν ἀγάπην τοῦ ἔθνους, θέλουσιν ἐπιβάλει εἰς τὴν πλέον δυσοικονόμητον Βουλὴν τὸ σέβεσθαι αὐτούς.

Δὲν ῥίπτετε ὀλίγον τὸ βλέμμα περὶ ὑμᾶς; Μοὶ εἶπεν ὁ Βασιλεύς.

Ναὶ Μεγαλειότατε, ἀείποτε περισκοπῶ τὰ περὶ ἐμέ, διότι ἄλλως ἀτελεῖς ἤθελον σχηματίζει γνώμας. Ναὶ βλέπω τὰ περὶ ἐμέ, ἀλλὰ δὲν ἀπαυδῶ. Ἐννοῶ ὅτι πολλάκις ἡ Υ. Μ. βλέπουσα ὅτι τὰ πράγματα δὲν ἀποβαίνουσι σύμφωνα, πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς Αὐτῆς σκοποὺς δυσχεραίνει, ἴσως δὲ καί τις ἀθυμία καταλαμβάνει Αὐτήν· ἀλλὰ τί ἤθελεν εἰπεῖ ἡ Υ. Μ. περί τινος ὅστις ἐπιχειρήσας ν' ἀνάψῃ πῦρ ὅπως θερμανθῇ παραιτεῖ ἀμέσως τὸ ἔργον του, διότι πρὶν ἢ τὸ πῦρ ἐκπέμψῃ τὸ θάλπος του ἀναδίδει καπνὸν πνιγηρόν; Δὲν πρέπει ὁ τοιοῦτος νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὸ ἔργον του; καὶ ἂν ἐπιμείνῃ δὲν θέλει ἐπέλθει ἡ στιγμὴ ὅτε ἡ φλὸξ θέλει ἀναδώσει λαμπρά, ὁ δὲ καπνὸς θέλει σκεδασθῇ; Μὴ ἀποθαρρύνῃ Ὑμᾶς ὁ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔργου ἀναδιδόμενος καπνός, ἐξακολουθήσατε Μεγαλειότατε τὸ ἔργον Ὑμῶν, ἐστὲ νέος καὶ οἱ κόποι εἰσὶ διὰ τοὺς νέους, προλέγω δὲ ὑμῖν ὅτι τοὺς καρποὺς τῶν κόπων τῆς Υ. Μ. θέλει δρέψει ἐν τῷ γήρατι ὁρῶσα τὴν Ἑλλάδα εὐδαιμονοῦσαν.

Καὶ νομίζετε, ὁ Βασιλεύς, ὅτι δὲν ἐργάζομαι ἀνενδότως;

Δὲν λέγω τὸ ἐναντίον, εἶπον ἐγώ, ἀλλ' ἔργον ἔργου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

διαφέρει καὶ τὸ αὐτὸ ἔργον διαφόρως ἐπιτελούμενον διάφορον ἀποβαίνει. Πρέπει ὅστις ἐπιχειρεῖ ἔργον τι πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ ἔχῃ πεποίθησιν ἐν ἑαυτῷ ὅτι θέλει φέρει εἰς αἴσιον πέρας τὸ ἐπιχειρισθέν, ἄλλως βεβαίως ἀποτυγχάνει. Ἐπιτρέψατέ μοι Μεγαλειότατε, ὅπως εἴπω ὑμῖν ὅτι ἐν τῇ μικρᾷ σφαίρᾳ κατώρθωσα ὅ,τι ἐπεχείρησα, ἐγενόμην ὅ,τι ἠθέλησα, καὶ ἔφερα εἰς πέρας ὅ,τι ἤρχισα. Τοῦτο δέ, διότι πρὸς τὸ τέρμα στηλόνων τὸ βλέμμα ἀπ' ἀρχῆς οὐδόλως μετατρέπω αὐτὸ ἀπὸ τοῦ σκοποῦ, οἱαδήποτε δ' ἂν συναντήσω κατὰ τὴν πορείαν μου κωλύματα ὑπερνικῶ αὐτὰ διὰ τῆς ἐπιμονῆς μου. Τί δ' εἰσιν αἱ ἀσθενεῖς μου δυνάμεις συγκρινόμεναι πρὸς τὰς τῆς Βασιλείας; τίνα δὲ μέσα ἔχει αὕτη ἃ οὐκ ἔχει ὁ ἰδιώτης; Μὴ ἀθυμῆτε λοιπὸν Βασιλεῦ, διότι δόξαν ἄνευ κόπων οὐδ' αὐτοῖς τοῖς Βασιλεῦσι δίδωσιν ὁ Θεός. « Οὐδεὶς στεφανοῦται, λέγει τὸ ῥῆμα τοῦ ἀποστόλου, » ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ ». Εἰς τὸν Θεὸν λοιπὸν ἂς ἐλπίζῃ ἡ Ὑ. Μ. καὶ ὁ Ὕψιστος θέλει εὐοδώσει τοὺς ἀγῶνας Αὐτῆς. Ἡ δόξα ὀλίγους εἰς τὸ γῆρας των δοξάζει, τοὺς πλείστους μετὰ θάνατον, πρὸς τοὺς νέους δ' ἐμφανιζομένη προτρέχει αὐτῶν ἵνα κατόπι της τρέχοντες ὡς μείζονα διατρέξωσι δρόμον. Ἐστὲ νέος, Βασιλεῦ ἐπαναλαμβάνω, τῆς νεότητος λοιπὸν Ὑμῶν πλῆρες οἱ κόποι, τοῦ γήρατος δὲ καὶ μετὰ θάνατον βραβεῖον ἡ δόξα, ἄθλον δὲ ἡ Ἑλλὰς ἀκμάζουσα καὶ μεγάλη.

Ἀλλ' οἱ συκοφάνται, προσέθηκεν ὁ Βασιλεύς, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγαθωτέρους μου σκοποὺς διαστρέφουσι καὶ παραπλανῶσι τὰ πλήθη.

Καὶ μήπως, ὦ Βασιλεῦ, εἶπον ἐγώ, ὁ Θεὸς κατέστησε διὰ τοὺς Βασιλεῖς εὐκολωτέραν τὴν ἄσκησιν τῆς ἀρετῆς παρὰ διὰ τοὺς λοιποὺς τῶν ἀνθρώπων; Ὄχι, ὅσον ὑψηλό-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τερα διαδραματίζει ἡ ἀρετὴ τὰ ἔργα, τόσον περισσοτέρους ἔχει τοὺς ἐχθρούς. Ἄλλως ἂν αἱ ὁδοὶ τῆς ἀρετῆς ἦσαν λεῖαι πολλοὶ ἤθελον θαμίζει αὐτὰς καὶ οὐδόλως ἤθελον διακρίνεσθαι· ἐπειδὴ ὅμως εἰσὶ τραχεῖαι ὀλίγοι συχνάζουσιν αὐτὰς καὶ περίβλεπτοι γίνονται ὅταν φθάσωσιν εἰς τὸ ἄκρον, τότε σιγᾷ ὁ φθόνος· τότε τὰ βέλη τῆς κακοβουλίας δὲν φθάνουσιν τὸν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους τῆς δόξης ἀναβάντα.

Ποῦ ὅμως νὰ εὑρεθῶσιν ὅσοι τοιοῦτοι ἀπαιτοῦνται πρὸς τὸ ἔργον; Ἐπέφερεν ὁ Βασιλεύς.

Ζητεῖτε καὶ εὑρήσετε, εἶπεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἀπήντησα ἐγώ. Ἡ ἀρετὴ κρύπτεται καὶ πρέπει ὑμεῖς Μεγαλειότατε νὰ καταβῆτε ἀπὸ τοῦ θρόνου πρὸς ἀναζήτησιν αὐτῆς· ἡ κακία τρέχει πρὸς τὴν λάμψιν τοῦ στέμματος. Πρέπει νὰ διακρίνητε τοὺς ἀληθεῖς τῶν ψευδῶν χαρακτήρων καὶ νὰ τοὺς σύρητε μέχρις Ὑμῶν. Περιστοιχίσατε τὸν θρόνον διὰ τῶν ἀξίων νὰ συμπράξωσιν μετ' αὐτοῦ πρὸς δόξαν τῆς Ἑλλάδος. Τὰ κακὰ ὑφ' ὧν πάσχει ἡ Ἑλλὰς εἰσὶν εὐθεράπευτα, θέλησις ἰσχυρὰ καὶ προαίρεσις ἀγαθὴ καὶ πεφωτισμένη, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ δύνανται νὰ ἐπουλώσωσι τῆς πατρίδος τὰς πληγάς. Ἐκλογὴ καλῶν δημοσίων λειτουργῶν φερόντων ἀναμφισβήτητα προσόντα τιμιότητος καὶ ἱκανότητος καὶ μονιμοποίησις τῶν θέσεων, ἰδοὺ ὅ,τι ἀπαιτεῖται πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν τοιούτων διαφθαρέντων οἰκονομικῶν, διοικητικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν πραγμάτων, ὡς καὶ τῆς δικαιοσύνης, τῆς παιδείας καὶ τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας.

Ἡ νόσος εὐδιάγνωστος, ἀπήντησέ μοι ὁ Βασιλεύς, καὶ ἡ θεραπεία κατὰ θεωρίαν μὲν πρόχειρος, κατὰ πρᾶξιν δὲ δυσεπίτευκτος, διότι τὰ προσβαλλόμενα ἐκ τῆς θεραπείας,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ταυτης ἰδιωπικὰ συμφέροντα θέλουσιν ἀθρόα ἐπιπέσει κατὰ τοῦ θεραπεύοντος τὴν πολιτείαν.

Ἰδοὺ δὴ τὸ γνώρισμα, ἐπανέλαβον ἐγώ, τοῦ ἀληθῶς ἱκανοῦ Κυβερνήτου· ὁ ἔμπειρος χειρουργὸς μήπως προσέχῃ εἰς τὰς φωνὰς τοῦ θεραπευομένου νοσοῦντος; ἢ ἵππος γενναῖος τρέχων πρὸς τὸ τέρμα δίδωσι προσοχὴν εἰς τὰς ὑλακὰς ὀλίγων κυναρίων; Ὁ δόκιμος περί τι ἔχει πεποίθησιν ἐν ἑαυτῷ, ἡ ἐπιδοκιμασία τῆς συνειδήσεώς του ἀρκεῖ αὐτῷ, ἀφίησι δ' εἰς τὸν χρόνον καὶ τ' ἀποτελέσματα τῶν πράξεών του τὴν δικαιολογίαν του. Οἱ μικροὶ ἄνθρωποι ἐπιδιώκουσι τοὺς συγχρόνους ἐπαίνους· ἀβέβαιοι οὗτοι καθ' ἑαυτοὺς ἂν καλῶς ἢ κακῶς ἔπραξαν, προσδοκῶσιν ἵνα μάθωσι τοῦτο παρὰ τῶν ἄλλων. Οἱ τοιοῦτοι πάντως οὐκ εἰσιν οἱ πρὸς τὰς παρούσας τῆς πατρίδος ἀνάγκας κατάλληλοι.

Λησμονεῖτε, ὁ Βασιλεύς, τὰ ἐκ τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος προσκόμματα τὴν Βουλήν, τὴν Βουλήν!

Ἡ Βουλή; ἐγὼ ἀπήντησα, ὑπάρχει Μεγαλειότατε ἐν τῇ θελήσει τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ μεγαλοφυοῦς ἰδίως, τηλικαύτη ἰσχύς, ἥτις τὰ πάντα καταβάλλει. Συγχωρήσατέ μοι Μεγαλειότατε, νὰ κάμω χρῆσιν μιᾶς εἰκόνος· ὁσάκις αἰσθάνομαι ἐν ἐμαυτῷ ἀπαυδοῦσαν τὴν θέλησίν μου ἀναγινώσκω τὸν Προμηθέα τοῦ Αἰσχύλου καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ὀλίγων στίχων τοῦ ἀριστουργήματος τούτου ἐγείρομαι ὑπέρ ποτε ἰσχυρός. Ὁποίαν δ' ἡδονὴν ἀμύθητον ἐδοκίμασα σήμερον ἀναβαίνων τὴν μεγάλην τῶν ἀνακτόρων κλίμακα ὅτε πρῶτον εἶδον τὴν ἐξαισίαν εἰκόνα ἣν ἐπ' αὐτῆς ἀνήρτησεν ἡ Ὑμ. Μεγ. Ἐπὶ δεκατρεῖς γενεὰς ὁ Προμηθεὺς ἐμυθολογήθη δεσμώτης ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Σκυθίας ἢ τοῦ Καυκάσου, καὶ ὅμως οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν μίαν ἠλασσώθη τὴν γνώμην καὶ ἀήττητος καὶ ἀκατάβλητος ἔμεινεν. Ἀλλὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ ὁ Λατῖνος ποιητὴς Ὁράτιος δι' ἐπῶν ἀθανάτων δὲν εἰκόνισε τὸν τοιοῦτον ἄνδρα εἰπών, Justum, et tenacem propositi virum.

» Non civium ardor prava jubentium,
» Non vultus instantis tyranni
» Mente quatit solida. . . . .
» Si fractur illabatur orbis,
» Impavidum ferient ruinae ».

Διὰ τὸν ἐν ἑαυτῷ αἰσθανόμενον τὴν ἀθανασίαν, ὀλίγαι στιγμαὶ χρόνου εἰς οὐδὲν λογίζονται.

Καλοὶ καὶ παρήγοροι οἱ λόγοι ὑμῶν, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, καὶ ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἀποχωρήσεως.

Εὐγνωμονῶ τῇ Μεγαλειότητί Σου, προσεθέμην ἐγώ, ὅτι εὐμενῶς ἀκούει μου πάντοτε. Πολλῇ χρῶμαι παρρησίᾳ λαλῶν πρὸς τὸν Βασιλέα μου, διότι καὶ πολλὴ ἡ πρὸς τὴν πατρίδα μου καὶ αὐτὸν ἀγάπη μου.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀπῆλθον.

6 Φεβρουαρίου 1866. Τὴν ἀνωτέρω ἀρχὴν τῆς ἐν τῷ Γ' βιβλίῳ τῶν ᾠδῶν τοῦ Ὁρατίου τρίτης ᾠδῆς ἦλθέ μοι κατὰ νοῦν νὰ μεταφέρω εἰς στίχους ἑλληνικούς· τούτου λοιπὸν τοῦ ἔργου ἐπελήφθην καὶ δὴ ἐποίησα τοὺς ἑξῆς στίχους, ἐν οἷς ἂν οὐχὶ κατὰ λέξιν κατ' ἔννοιαν ὅμως μετέφρασα.

Ἀνδρὸς δικαίου κ' εὐσταθοῦς τὴν γνώμην δὲν κλονίζει,
Ἡ κακοβούλων πολιτῶν ὁρμὴ πρὸς ἀνομίαν·
Οὗτος εἰς βλέμμα ἄγριον τυράννου ἀτενίζει
Ἀπτόητος καὶ ἄφοβος μὲ φρένας ἀταράχους·
Οὗτος προσβλέπει ἥσυχος τὸν σάλον τοῦ Ἀδρίου,
Καὶ τὸν φλογώδη κεραυνὸν Διὸς τοῦ ὀλυμπίου.
Σ' τὴν συντριβὴν τῶν οὐρανῶν, παρὼν ἂν τύχῃ, λίαν
Ἀφόβως τοὺς συντρίψαντας αὐτὸν δέξεται βράχους ».

7 Φεβρουαρίου 1866. Περίεργος πολλάκις ἡ τῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἰδεῶν ἀλληλουχία! Ἀφοῦ χθὲς ἐποίησα τοὺς στίχους ἐκείνους ἐπελήφθην νὰ μελετήσω τὸν Προμηθέα ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν, μελετῶν δὲ καὶ ἔγραφον τὰς ἐντυπώσεις μου, καὶ οὕτως ἀπὸ στίχου εἰς στίχον προβαίνων κατήντησα ἐν ὀλίγαις ὥραις νὰ εὑρεθῶ πλήρη μελέτην συγγράψας. Ἀλλὰ πῶς οὐδεὶς τῶν τοσούτων φιλολόγων διεῖδε τὴν ἐν τῷ Προμηθεῖ πολιτικὴν ἀλληγορίαν ὡς ἐγὼ ἐξήγησα; ἢ μήπως ἐγὼ ἐλανθάσθην; Τοῦ ἔργου μου ἡ ἐκτύπωσις ἴσως λύσει ἀμφοτέρας τὰς ἀπορίας μου ταύτας, ἂν οἱ φιλόλογοι ἐπιληφθῶσι τῆς κρίσεως.

9 Ἀπριλίου 1886. Ὁ Πενθερός μου ἀφιχθεὶς ἐνταῦθα τὴν 24 Μαρτίου ἀνεχώρησε σήμερον μετὰ τῆς γυναικαδέλφης μου Μαρίας διὰ Τεργέστην.

21 Αὐγούστου 1866. Σήμερον περὶ τὴν 3 μ. μ. ὥραν ἐγεννήθη μοι ἡ θυγάτηρ μου Αἰμιλία Εἰρήνη Χρηστίνη. Ἐννάτη κατὰ τάξιν καὶ ἑβδόμη ἐν ταῖς ζώσαις θυγατράσι μου· καλῶς ἦλθεν. Οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων θεωροῦσιν ὡς βάρος τὰ θήλεα τέκνα, ἴσως δ' οἱ πλεῖστοι τῶν γνωρίμων μου οἰκτείρουσί με ἐπὶ ταῖς τόσαις κόραις, ἀλλ' ἐγὼ θεωρῶ ὡς εὐτύχημα πᾶν ὅ,τι ἀπὸ Θεοῦ προσγίνεταί μοι, κατὰ νοῦν δ' ἀείποτ' ἔχων τὰ τῆς Γραφῆς « οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε, » οὐδέποτ' ἠτησάμην παρὰ τῆς χάριτος τοῦ Ὑψίστου υἱόν, καὶ ὅταν δὲν εἶχον, καὶ ὅμως ὁ Θεὸς ἔδωκέ μοι υἱόν, πολλῷ δὲ μᾶλλον νῦν δὲν θέλω ποτὲ ἁμαρτήσει δυσανασχετῶν κατὰ τῆς Θείας Προνοίας διὰ τὴν θηλέων τέκνων πληθύν. Ὁ Κύριος πολὺ κάλλιον τοῦ ἀνθρώπου γινώσκει τί συμφέρει τῷ εὐσεβῶς ὑποτασσομένῳ εἰς τὸ κατὰ τὴν ἄπειρον Αὐτοῦ σοφίαν πανάγιον Αὐτοῦ θέλημα. Εἰς Τοῦ ον ἐλπίζων σταθερὰν ἔχω πεποίθησιν, ὅτι πᾶσαι αἱ θυγατέρες μου ἔσονται εὐτυχεῖς.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

20 Σεπτεμβρίου 1866. Σήμερον παρουσιάσθην πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα, ὅστις ἐκτάκτως μ' ἐδέχθη εἰς τὸ ἰδιαίτερον αὐτοῦ γραφεῖον. Εἰσελθὼν εἶπον αὐτῷ τάδε.

Προσέρχομαι ὅπως ἐκφράσω τῇ Υ. Μ. τὰς εὐχαριστίας μου δι' ἣν μοὶ ἔκαμε τιμὴν νὰ μὲ διορίσῃ Κοσμήτορα τῆς Νομικῆς Σχολῆς. Ὁ διορισμὸς οὗτος ἀνηγγέλθη μοι διατρίβοντι ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτε δ' ἐπανῆλθον ἡ Υ. Μ. ἀπουσίαζεν εἰς Κέρκυραν.

Καὶ διατὶ μετέβητε εἰς Κωνσταντινούπολιν; ἠρώτησέ με ὁ Βασιλεύς.

Μετέβην ἐκεῖ, εἶπον ἐγώ, καὶ διὰ νὰ διαβῶ εὐχαρίστους τινὰς ἀναπαύσεως ἀπὸ τῶν ἔργων μου ἡμέρας, καὶ διότι κατ' ἐπανάληψιν εἶχον προσκληθῇ παρ' ἀρχαίου φίλου, συμμαθητοῦ καὶ συμπολίτου μου τοῦ Μεχμὲτ Πασᾶ Κυπρισλῆ, ὃς βεζυρεύσαντος, μεθ' οὗ στενώτατα εἶχον σχετισθῇ ἐν Παρισίοις κατὰ τὰ πρῶτα τῆς μαθητείας μου ἔτη 1837 καὶ 1838.

Βεβαίως ἡ μετὰ τοσοῦτον ἐπισήμου ἀνδρὸς σχέσις ὑμῶν, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, καὶ ἡ ἐπὶ δύο μῆνας παρ' αὐτῷ διαμονή Σας παρέσχον ὑμῖν τὰ μέσα ἀκριβῶς νὰ μελετήσῃ τὴν κατάστασιν τῆς Τουρκίας.

Ναί, Μεγαλειότατε, εἶπον ἐγώ, καὶ ἠρξάμην νὰ ἐκθέσω πρὸς τὸν Βασιλέα τὴν οἰκονομικήν, πολιτικήν, ἠθικὴν καὶ στρατιωτικὴν τῆς Τουρκίας κατάστασιν ἀφοῦ δ' ὁ Βασιλεὺς ἐπὶ μακρὸν ἤκουσέ μου, προσέθετο.

Περὶ Κρήτης ἐγένετό τις λόγος μεταξὺ ἡμῶν;

Καίτοι οἱ Κρῆτες δὲν εἶχον τότε κηρύξει τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἕνωσιν αὐτῶν, προβλέπων ἐγὼ ὅτι ἐκεῖ ἤθελον καταντήσει ἔφερα τὸν λόγον πρὸς τὸν Μεχμὲτ Πασᾶν. Ἡ Κρήτη, εἶπον αὐτῷ, διηνεκῶς παρέχει πράγματα τῇ Τουρ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κία, δὲν ἤθελε λοιπὸν εἶσθαι καὶ διὰ τὴν Τουρκίαν καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα συμφέρον ἂν ἡ Τουρκία ἀντὶ χρηματικῆς τινος ἀποζημιώσεως παρεχώρει τὴν Κρήτην εἰς τὴν Ἑλλάδα; — Cela ne se fera jamais, ἀπήντησέ μοι ὁ Πασᾶς, car il fauraitd que la Grèce nous paie un intérêt de cent pour cent. — Ἐγὼ ἐννοήσας τὸ λογοπαίγνιον sang pour sang, τῷ ἀπήντησα· Cet intérêt est soldé depuis longtemps, car la Turquie a combattu pendant 26 ans pour s'emparer de Candie, et les Crétois ont versé assez de sang pour délivrer leur île de la domination musulmane, et les champs be la Grèce se sont abreuvés de leur sang durant les sept années qu' a duré la lutte d' l' indépendance hellénique, et ils ne resteront pas tranquilles tant qu' ils n' auront pas atteint leur but. — Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ Πασᾶς ἔστρεψε τὴν συνομιλίαν μας εἰς ἄλλο ἀντικείμενον.

Δεινὸς τῳόντι καὶ μέγας ὁ ἐν Κρήτῃ συναφθεὶς ἀγών, εἶπέ μοι ὁ Βασιλεύς.

Ἀληθῶς Μεγαλειότατε, εἶπον ἐγώ, ἀλλ' ἡ ἄνευ ἀγώνων ἀποκτωμένη ἐλευθερία δὲν εἶναι ἀσφαλής. Καθ' ἃς μάλιστα ἔλαβον χθὲς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰδήσεις, ἡ Κυβέρνησις τῆς Ὑ. Μ. δὲν θέλει δυνηθῆ νὰ μὴ μετάσχῃ τοῦ ἀγῶνος, καθόσον μοὶ γράφουσιν ἐκεῖθεν, ὅτι ἐψιθυρίζετο ἡ παῦσις τοῦ Μεγάλου Βεζύρου καὶ τοῦ Ἀαλῆ Πασᾶ, οἵτινες ἐμειονοψήφησαν ἐν τῷ Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ, τοῦ ὁποίου ἡ πλειονοψηφία ἐξεφράσθη ὑπὲρ τῆς ἀμέσου διακοπῆς τῶν μετὰ τῆς Ἑλλάδος σχέσεων.

Τοῦτο ἔσται λίαν ἐπιζήμιον διὰ τὴν Ἑλλάδα, εἶπεν ὁ Βασιλεύς.

Ναί, εἶπον ἐγώ, ἀλλὰ καὶ λίαν ὠφέλιμον πολιτικῶς,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸ μὲν διότι ἡ Κυβέρνησις τῆς Υ. Μ. ἐξελεύσεται τῆς ἀβεβαίου θέσεως ἐν ᾗ εὑρίσκεται νῦν θέλει ἔχει τοῦ λοιποῦ ἐλευθέραν τὴν ἐνέργειάν της, τὸ δὲ διότι αἱ δυνάμεις τῆς Εὐρώπης γενήσονται συμπαθέστεραι πρὸς ἡμᾶς ἐκπολεμωμένους οὕτως ὑπὸ τῆς Τουρκίας.

Ἀλλ' ἐσμέν ἀπαρασκεύαστοι κατὰ πάντα, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, καὶ τὸ ταμεῖον εὑρίσκεται ἐν ἀπορίᾳ.

Οἱ ἀπανταχοῦ ὅμως Ἕλληνες εὐποροῦσιν, εἶπον ἐγώ, καὶ ἡ φιλογένεια αὐτῶν θέλει θεραπεύσει τοῦ ταμείου τὴν ἀνέχειαν. Πρὸς ταῦτα δὲ καὶ οἱ ἐντὸς Ἕλληνες θέλουσι πάντες συνδράμει τὴν πατρίδα. Ὑποτυποῖ δ' ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη τὸν ἑξῆς κανόνα pour qu'une révolution réussise il faut y entrer corps et biens. Ἅμα ἡ Κυβέρνησις τῆς Υ. Μ. φανῇ ὅτι λαμβάνει μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, χρήματα θέλουσι πανταχόθεν συρρεύσει. Προχθὲς μάλιστ' ἀνεκοίνωσα πρὸς τὸν Κ. Πρωθυπουργὸν (Βούλγαρην), μίαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστολήν, ἐν ᾗ μοὶ λέγουσιν, ὅτι ἡ Τουρκία παρήγγειλε 10 χιλιάδας καραβίνας νέας κατασκευῆς ἐκ τῶν ῥιπτουσῶν 15—20 βολὰς κατὰ πᾶν λεπτόν, ὅτι τὰς καραβίνας ταύτας ὑπάρχει τρόπος νὰ παραδώσῃ ὁ παραγγελιοδόχος εἰς Σύρον ἀντὶ νὰ μεταφέρῃ αὐτὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἂν τῷ πληρωθῶσι τοῖς μετρητοῖς. Πιστεύω ὅτι δὲν πρέπει νὰ παρίδωμεν τὴν εὐκαιρίαν, διότι ἔσται διὰ τὴν Ἑλλάδα διπλάσιον τὸ κέρδος, τὸ μὲν διότι θέλει ὁπλισθῇ αὕτη διὰ τῶν καταστρεπτικῶν τούτων ὅπλων, τὸ δέ διότι θέλει στερηθῇ αὐτὰ ἡ Τουρκία.

Ἐνταῦθα ἀναγγελθέντος τῷ Βασιλεῖ ὅτι περιμένει ὁ Πρωθυπουργός, λυποῦμαι εἶπέ μοι ἡ Α. Μ. ὅτι πρέπει νὰ διακόψωμεν τὴν ὁμιλίαν ἡμῶν, διότι ὁ Πρωθυπουργὸς περιμένει. Ἀποχαιρετήσας ἐγὼ ἐξῆλθον.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

1 Ἰανουαρίου 1867. Σήμερον ἔκαμα ἔναρξιν τῆς συγγραφῆς μου» τὸ Σύστημα τῆς ἐν Ἑλλάδι ἰσχυούσης ποινικῆς νομοθεσίας ». Εἴη μοι ὁ Θεὸς βοηθὸς ὅπως φέρω αὐτὸ εἰς πέρας.

4 Μαρτίου 1867. Πᾶσα ἡμέρα ἐν ἀεργίᾳ παρελθοῦσα λογιζέσθω ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ θανάτου καὶ οὐχὶ τῆς ζωῆς.

Αἱ θλίψεις εἰσὶν ἡ ἀκόνη τῆς ἀρετῆς.

Ἡ θλῖψις ἀνυψοῖ τὸν ἐνάρετον, τὸν δὲ μοχθηρὸν καταβαλλει.

Ἡ θλῖψις ἐστὶν ὁ χειμὼν τῆς ψυχῆς ὁ παρασκευάζων αὐτῇ τὸ ἔαρ.

Ὁ προσέχων ἀδίκοις ὕβρεσι φαίνεται δικαιολογῶν αὐτάς.

Ἐὰν φανῇς φοβούμενος τοὺς κακούς, θρασυτέρους αὐτοὺς καταστήσεις.

Ἐὰν δίκαια πράττων μισῆσαι, ἔμμενε τῇ ἀρετῇ καὶ ἀγαπηθήσῃ.

6 Μαρτίου 1867. Τὴν 11 π. μ. ὥραν τῆς σήμερον ἐπανελθὼν οἴκαδε ἀπὸ τοῦ Πρωτοδικείου εὗρον ἐπιστολὴν τοῦ ὑπασπιστοῦ Κ. Γ. Σταματέλου, ὅστις κατὰ διαταγὴν τῆς Α. Ὑψ. τοῦ Ἀντιβασιλέως Ἰωάννου, μὲ προσεκάλει νὰ πορευθῶ εἰς τὰ ἀνάκτορα περὶ τὴν 3 μ. μ. ὥραν. Ὑπήκουσα εἰς τὴν πρόσκλησιν, ὁ δ' Ἀντιβασιλεὺς δεξιωθείς με ἐκάθισέ με πλησίον του, ἐπιδείξας μοι δὲ τὸ Passé, présent et avenir de la Grèce, καὶ λίαν εὐμενῶς ἐπαινέσας τὸ ἔργον μου ὡς πλείστας καὶ πολυτιμοτάτας δι' Αὐτὸν περιέχον πληροφορίας, προσέθετο· « Σᾶς προσεκάλεσα » ἵνα ἐκτενέστερον συνδιαλεχθῶ περὶ τούτου μεθ' ὑμῶν, » ἐπὶ μίαν δὲ καὶ ἐπέκεινα ὥραν παρατείνας τὴν συνέντευξιν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πολλὰς μοὶ ἀπέτεινεν ἐρωτήσεις, πρὸς ἃς προθύμως καὶ διὰ μακρῶν ἀπήντησα. Ἡ Α. Ὑψ. ἀποχαιρετῶν με, λίαν φιλοφρόνως διὰ τῶν δύο Τουχειρῶν ἔσφιγγέ μου τὴν δεξιὰν λέγων « Θέλω καὶ αὖθις παρακαλέσει ὑμᾶς ἵνα ὁμιλήσω- » μεν περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος, διότι πρὸς τὴν » εὐθύτητα τῆς καρδίας ὑμῶν διακρίνω ὀρθότητα κρίσεως, » ἐμβρίθειαν καὶ ἀμεροληψίαν, ἥτις φωτίζει τὸ παρελθὸν » καὶ ἀσφαλῶς ἀποκαλύπτει τὸ μέλλον ».

Ἐγώ, ὡς εἰκός, εὐχαρίστησα τῇ Α. Ὑψ. ἐπὶ τῇ ἐξαιρετικῇ ταύτῃ τιμῇ διαβεβαιώσας Αὐτόν, ὅτι εὐγνωμόνως θέλω δεχθῇ πᾶσαν διαταγήν του.

21 Ἰουνίου 1867. Ἀπὸ τῆς 6 Μαΐου μέχρι σήμερον ἑξάκις εἶδον τὴν Α. Υ. τὸν Ἀντιβασιλέα μεθ' οὗ πολλὰ διελέχθημεν περὶ Ἑλλάδος. Ὁ Ἀντιβασιλεὺς μαθὼν ὅτι ἐσκόπουν νὰ μεταβῶ εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπανειλημμένως μὲ προέτρεψεν ἵνα ἐπισκεφθῶ καὶ τὴν Δανίαν. Εἰς τὴν ἐπίμονον καὶ ἐπανειλημμένην ταύτην προτροπὴν Αὐτοῦ διεῖδον ἄλλον σκοπὸν ἰδιαιτέρας καὶ ἐμπιστευτικῆς ἀποστολῆς πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα· καὶ δὲν ἔσφαλον, διότι σήμερον ὅτε Τῷ εἶπον ὅτι ἀπεφάσισα ἵνα μεταβῶ καὶ εἰς Κοπεγχάγην, ὁ Ἀντιβασιλεὺς ὑπερασθεὶς μὲ εἶπε « Σᾶς » εὐχαριστῶ, διότι μοὶ παρέχετε τὸ μέσον ὅπως δι' ὑμῶν » πληροφορήσω τὸν Βασιλέα περὶ πολλῶν πραγμάτων ἃ » δύσκολον ἵνα ἐν ἐπιστολῇ Τῷ ἐκθέσω ». τότε δέ μοι διεπιστεύθη πολλὰ, ἀποχαιρετῶν με δὲ μὲ παρεκάλεσεν ἵνα ταχύνω τὴν εἰς Κοπεγχάγην ἄφιξίν μου. Ἀναχωρήσω δὲ μεθαύριον 24 Ἰουνίου.

3 Ὀκτωβρίου 1867. Ἐπὶ τρεῖς καὶ ἡμίσυν μῆνας ἀποδημήσας τῶν Ἀθηνῶν ἐπανῆλθον χθές, ἅμα δ' ἀφιχθεὶς ἐζήτησα ἀκρόασιν παρὰ τῆς Α. Υ. τοῦ Ἀντιβασιλέως,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅστις μ' Ἐδέχθη σήμερον καὶ Τῷ ἀνεκοίνωσα τὰ περὶ τῆς ἀποστολῆς μου, ἃ καὶ πρὸ ἐμοῦ εἶχε μάθει ἐξ ἐπιστολῶν τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ, καὶ τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως ἡμῶν Γεωργίου. Ἐξεθέμην καὶ ἐγὼ τὰ εἰρημένα Αὐτοῖς ὑπ' ἐμοῦ καὶ ὁ Ἀντιβασιλεὺς τὰ ἐνέκρινεν.

Ἰδοὺ δὲ καὶ τὸ ἡμερολόγιον τῶν περιηγήσεών μου. Ἀνεχώρησα τὴν 24 Ἰουνίου ἐκ Πειραιῶς μετὰ τῶν θυγατέρων μου Χρυσηΐδος καὶ Μαρίας, ἀφίχθημεν δ' εἰς Τεργέστην τὴν 29 Ἰουνίου. Τὴν 2 Ἰουλίου ἀφεὶς τὰς θυγατέρας μου παρὰ τῷ Πάππῳ των ἀνεχώρησα διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς Βενετίαν ὅπου φθὰς τὴν αὐτὴν ἡμέραν περὶ τὴν 1 μ. μ. ὥραν ὑπῆγα μετὰ τοῦ Κ. Φορέστη πρὸς τὴν Κυρίαν Ἑλένην Μασσάλσκην (Dora d'Istria), ἣν εἶχον γνωρίσει ἐν Ἀθήναις τὸ 1860. Διενυκτέρευσα ἐν Βενετίᾳ τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἀνεχώρησα διὰ Τρίδεντον ὅπου καὶ ἔφθασα αὐθημερόν, διανυκτερεύσας δ' ἐκεῖ, τὴν ἐπιοῦσαν 4 Ἰουλίου κατευθύνθην διὰ Botzen Brixen εἰς Innsbruck ὅπου φθὰς περὶ τὴν πρωΐαν τῆς 5 Ἰουλίου, ἀφοῦ ἀνεπαύθην ὀλίγον καὶ ἐπεσκέφθην τὴν πόλιν ἐπὶ 4 ὥρας, ἀνεχώρησα διὰ Μόναχον ὅπου ἔφθασα τὴν αὐτὴν ἡμέραν· διατρίψας μέχρι τῆς 9 εἰς Μόναχον ἀνεχώρησα διὰ τὴν Αὐγούστην, ἣν ἐπισκεφθεὶς μετέβην εἰς Νυρεμβέργην ὅπου ἐκοιμήθην, τὴν δ' ὑστεραίαν 10 Ἰουλίου ἀφοῦ μέχρι μεσημβρίας, περιηγήθην τὴν πόλιν, ἀνεχώρησα διὰ Βαμβέργην.

Ἐν Βαμβέργῃ εἶδον τὸν Κ. Ῥοέζερ ἰατρὸν τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, ἀπὸ τούτου δὲ μετέβην εἰς τοῦ Κ. Δράκου ὑπασπιστοῦ τοῦ πρώην Βασιλέως· ἐνῷ ἤμην παρ' αὐτῷ ἡ Βασίλισσα Ἀμαλία μετεπέμψατο αὐτόν, μετ' ὀλίγα δὲ λεπτὰ ἐπανῆλθεν οὗτος καὶ μοὶ εἶπεν, ὅτι ἡ Βασίλισσα διέταξεν ἵν' ἀμέσως μεταβῶ παρ' Αὐτῇ· τῷ παρετήρησα ἐγώ,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅτι ἤμην ὁδοιπορικὰ ἐνδεδυμένος καὶ μὲ πῖλον ψιάθινον, ὅπερ ἦν ἀνάρμοστον ὅπως παρουσιασθῶ πρὸς τὴν Βασίλισσαν. Τὰ εἶπον Αὐτῇ, μοὶ ἀπήντησε ὁ Κ. Δράκος, ἀλλ' Αὕτη ἐπέμεινεν ἵνα παρουσιασθῆτε ἀμέσως καὶ ὡς εὑρίσκεσθε. Ὑπήκουσα· ὡς εἰσῆλθον, ἡ Βασίλισσα μειδιῶσα, « καλῶς ἦλθατε, » μοὶ εἶπε καὶ μοὶ ἔτεινε τὴν δεξιάν Της ἣν λαβὼν ἐγὼ ἠσπάσθην καὶ ἔλεξα τάδε. Εἰμὶ εὐτυχὴς Μεγαλειοτάτη, « ὅτι μετὰ τοσαῦτα ἔτη ἀξιοῦμαι νὰ ἴδω τὴν Υ. Μ. » καὶ διὰ ζώσης φωνῆς νὰ διαβεβαιώσω Αὐτήν, ὅτι εἰμὶ » παντελῶς ἀθῶος τῆς φαύλης ἐκείνης συκοφαντίας, ἣν » μοὶ ἐτέκταινον κατὰ τὰ 1852 οἱ γνωστοὶ ἤδη τῇ Υ. Μ. » ἄνθρωποι οἱ τοὺς ὀρθίους θρόνους θωπεύοντες καὶ προσ- » κυνοῦντες καὶ τοὺς ἀνατετραμμένους ὑβρίζοντες· οὐδέποτε » Μεγαλειοτάτη, ναὶ οὐδέποτε, οὐ μόνον λόγον τινὰ κατὰ » τῆς Υ. Μ. ἐξέφερον, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ διάνοιαν δυσμενές » τι διεβουλεύθην » — « Ἐσμὲν πεπεισμένοι· ἀπήντησεν ἡ » Βασιλίς, καὶ ὁ Βασιλεὺς καὶ ἐγώ, ἡ δὲ μετὰ τὴν ἐπανά- » στασιν γενναία πολιτεία ὑμῶν, ἀπέδειξεν ἡμῖν, ὅτι ἠδι- » κήσαμεν χρηστὸν καὶ τίμιον πολίτην, καὶ λυπούμεθα με- » γάλως ἀμφότεροι. Δυστυχῶς ἡ συκοφαντία ἐπικρατεῖ ἐν » Ἑλλάδι » — « Συγχωρήσατέ μοι Μεγαλειοτάτη, ἐπανέ- » λαβον ἐγώ, ν' ἀνασηκώσω τὴν βαρεῖαν λέξιν « ὅτι μὲ » ἠδικήσατε » ἀδικία δὲν εἶναί ποτε ὅ,τι ἀποβαίνει πρὸς τὸ » καλόν τινος· ὁ Θεὸς ἠθέλησε τὴν παῦσίν μου διὰ τὸ κα- » λὸν ἐμοῦ τε καὶ τῆς οἰκογενείας μου, ἐὰν τότε δὲν ἐπαυό- » μην, ἠθέλομεν σήμερον ἐγώ τε καὶ ὁ οἶκός μου ὅλος » δυστυχεῖ· ἐλπίζω ὅτι τοῦτο θέλει εὐχαριστήσει τὴν Ὑμ. » Μ. ὃ εἶπον, ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον μ' ἐλύπει, ὅτι ἐπὶ τοσαῦτα » ἔτη ἔφερον ἐν τῇ καρδίᾳ μου τὸ βάρος ὅτι ἡ Υ. Μ. καὶ » ὁ Βασιλεὺς μ' ἐνομίζετε ἄνθρωπον ὑβριστήν, τὸ βάρος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

» τοῦτο ταύτην τὴν στιγμὴν ἀφεῖλεν ἡ Υ. Μ. ἀπὸ τῆς » καρδίας μου, καὶ Τὴν εὐχαριστῶ ἐξ ὅλης ψυχῆς. « Μετὰ » ταῦτα ἡ Βασίλισσα ἠρώτησέ με περὶ τῆς περιηγήσεώς » μου καὶ ποῦ ἐσκόπουν ἵν' ἀπέλθω· Τῇ εἶπον τὰ λοιπὰ » μέρη παρεσιώπησα δὲ μόνον τὴν Κοπεγχάγην, ἵνα μὴ » τὴν λυπήσω· περιαγαγοῦσα δὲ τὸν λόγον εἰς τὰ τῆς » Κρήτης ».

« Ἐλπίζω, εἶπεν, ὅτι ταχέως θέλει λυθῇ ὑπὲρ τῆς Ἑλ- » λάδος τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης » — « Ὅταν ἡ Υ. Μ. τοι- » αύτας ἔχῃ ἐλπίδας οὐδεμία μένει πλέον ἀμφιβολία περὶ » τούτου. Ἀλλὰ καὶ ὁποία εὐχαρίστησις διὰ τὰς Υ. Υ. » Μ. Μ. τὸ νὰ βλέπητε τὴν Ἑλλάδα μεγαλυνομένην ». « — Ὦ! ναί, ἀπήντησεν ἡ Βασιλὶς ὑγρὸν ἐκ δακρύων ἀτε- » νίσασα τὸ βλέμμα· ὦ! ναί, τοῦτο ὑπῆρξε τὸ διηνεκὲς » ὄνειρον καὶ τοῦ Βασιλέως καὶ ἐμοῦ, τὸ νὰ ἴδωμεν τὴν » Ἑλλάδα εὐδαιμονοῦσαν καὶ μεγάλην ».—Ἀδύνατόν ἐστί μοι τὸ παραστῆσαι τὸν τρόπον καθ' ὃν ἡ δυστυχὴς Ἀμαλία ἐπρόφερε τοὺς λόγους τούτους. Τὸ πρόσωπόν Της ἦν ἐξα- στράπτον, τὰ χείλη Της ἔτρεμον, τὸ ὅλον δ' Αὐτῆς ὕφος εἶχέ τι προφητικόν, ἐδάκρυσα καὶ ἐγὼ καὶ ἐμένομεν ἐπί τινα λεπτὰ σιωπῶντες· πρώτη ἡ Βασίλισσα διέκοψε τὴν σιγὴν « ὁ Βασιλεὺς μὲ παρήγγειλε νὰ Σᾶς εἴπω, ὅτι πολὺ λυπεῖ- » ται μὴ δυνάμενος νὰ ἴδῃ ὑμᾶς, ἤθελε δὲ Σᾶς δεχθῇ καὶ » παρὰ τῇ κλίνῃ του ἐὰν ταύτην τὴν στιγμὴν δὲν εἶχεν » ἐπιτιθεμένας εἰς τὴν πλάτην του σικύας. Ὑγιαίνετε, κα- » λὸν κατευόδιον, χαίρω ὅτι Σᾶς εἶδον, ὅπως, Σᾶς βεβαι- » ώσω ὁπόσον Σᾶς τιμῶ ». Καὶ μοὶ ἔτεινε τὴν δεξιάν, ἣν λαβὼν ἐγὼ ἠσπάσθην δὶς περιπαθέστατα δακρύων καὶ σιω- πῶν, διότι δὲν ἠδυνάμην κἂν νὰ εὐχηθῶ πρὸς τὸν δυστυχῆ ἐξόριστον εὐτυχίαν, ἥτις διὰ παντὸς ᾤχετο δι' αὐτοὺς μέλ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λοντας νὰ καταστρέψωσι τὸν βίον των μακρὰν τῆς Ἑλλάδος. Ἐγνώρισα δὲ ὁπόσον τὸ πεπτωκὸς μεγαλεῖον κινεῖ τὴν δικαίαν συμπάθειαν τῶν ἀνθρώπων. Ἐξῆλθον λοιπὸν τῆς ἀκροάσεως ταύτης συγκεκινημένος καὶ μετέβην αὖθις παρὰ τῷ Κ. Δράκῳ, ὅπως συνέλθω ὁπωσοῦν ἀπὸ τῆς ταραχῆς.

Τὸ ἑσπέρας διῆλθον μετὰ τοῦ Κ. Σπυρ. Καραϊσκάκη τυχόντος ὡσαύτως ἐν Βαμβέργῃ καὶ τοῦ Κ. Βένιχ, Γραμματέως τοῦ Βασιλέως, τὴν ὁ' ἐπιοῦσαν ἀνεχώρησα διὰ Ῥατισβώνην, ὅπου ἀφίχθην τὴν 12 Ἰουλίου λίαν πρωΐ, ἐπισκεφθεὶς δὲ τὴν πόλιν καὶ τὴν Walhalla ἀνεχώρησα διὰ Πράγην, ὅπου ἔμεινα μέχρι τῆς 15, ἐκεῖθεν μετέβην εἰς Δρέσδην καὶ τὴν 16 εἰς Λειψίαν, ἔνθα παρὰ τοῦ Προξένου τῆς Ἑλλάδος Κ. Π. Ναοὺμ ἔμαθον τὸν θάνατον τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος διὰ τηλεγραφήματος ἀναγγελθέντος. Περὶ μεσημβρίαν ἀνεχώρησα διὰ Wittenberg, πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ κελλίου καὶ τοῦ τάφου τοῦ Λουθήρου καὶ ἐκείνου τοῦ Μελάγχθωνος, περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἔφθασα εἰς Βερολῖνον, ὅπου ἔμεινα πέντε ἡμέρας, ἤτοι μέχρι τῆς 20 Ἰουλίου, ὅτ' ἀνεχώρησα διὰ Stettin καὶ Stralsund, τὴν δὲ νύκτα ἐπιβὰς Σουηδικοῦ ἀτμοπλοίου διεπορθμεύθην εἰς Istad τῆς Σουηδίας, καὶ διὰ Eslof καὶ Sundgs Malmö τῆς Σουηδίας ἐπίσης, ἐκ Malmö δὲ διὰ Δανικοῦ ἀτμοπλοίου εἰς 1 καὶ $^1/_2$ ὥραν ἔφθασα εἰς Κοπεγχάγην πρὸς τὸ ἑσπέρας τῆς 21, τὴν δὲ πρωΐαν τῆς 22 Ἰουλίου ὑπῆγα πρὸς τὸν Κ. Broestrup, ὃν εἶχον γνωρίσει ἐν Ἀθήναις.

Ὁ Σεβαστὸς ἀληθῶς καὶ ἀγαθώτατος γέρων Κ. Broestrup μοὶ ἔδωκε πάσας τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας ὅπως μεταβῶ εἰς τὴν ἔπαυλιν Bernsdorf ἔνθα ἐποιεῖτο τὰς διατριβὰς ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν Γεώργιος μετὰ τῆς μνηστῆς Αὐτοῦ Μεγάλης Δουκίσσης Ὄλγας. Περὶ τὴν 11 ὥραν π. μ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἤμην εἰς Bernsdorf· ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς μ' ἐδέχθη ἀμέσως καὶ οὕτως ἐξεπλήρωσα τὴν παρ' αὐτῷ ἐντολὴν τοῦ θείου τοῦ Ἀντιβασιλέως Ἰωάννου. Ἐπὶ μίαν καὶ πλέον ὥραν μ' ἐκράτησε παρ' Ἑαυτῷ περὶ τῆς καθέκαστα καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος ἀκριβολογῶν με. Τῷ εἶπον μετ' εἰλικρινείας ὅλην τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὁ Βασιλεὺς τὰς ἰδέας του μοὶ ἀνεκοίνωσεν, ὡς καὶ τὰς περὶ τῆς Κρήτης ἐλπίδας Του· ὅτε δὲ Τὸν ἠρώτησα ἂν ἠδυνάμην ν' ἀνακοινώσω αὐτὰς πρὸς τοὺς φίλους μου, ὁ Βασιλεὺς μοὶ ἀπήντησεν » Ὑμεῖς ἐστε » εἰς κατάστασιν νὰ κρίνητε περὶ τῶν δυναμένων, ἐξ ὅσον » εἴπομεν, ν' ἀνακοινωθῶσιν εἰς ἄλλους καὶ περὶ τῆς τηρή- » σεως ὡς μυστικῶν τῶν ὅσα πρέπει ἵνα μείνωσιν μυστικὰ » μεταξὺ Ἡμῶν ». Πρὸς τὴν ἄδειαν ταύτην τοῦ Βασιλέως συμμορφωθεὶς ἐγὼ ἔγραψα ἄλλας τε ἐπιστολὰς καὶ δὴ καὶ τὴν ἀπὸ 27 Ἰουλίου (8 Αὐγούστου), πρός τινα οἰκεῖον καὶ φίλον, ἣν κατεχώρισεν ἡ Τεργεσταία Κλειὼ ἐν τῷ ἀπὸ 4/16 Αὐγούστου φύλλῳ της, καὶ περὶ ἧς τοσοῦτος ἐγένετο μετὰ ταῦτα λόγος ἐν ταῖς ἐφημερίσι τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸν Βασιλέα Γεώργιον εἶδον ἐπανειλημμένως. Οὗτος μ' ἐπαρουσίασε πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα τῆς Δανίας Πατέρα Του, πρὸς τὴν μέλλουσαν ἡμῶν Βασίλισσαν Ὄλγαν, καὶ τὴν Μητέρα Της, παρ' οἷς ἔτυχον τῆς μεγαλειτέρας δεξιώσεως. Τὴν δὲ 26 Ἰουλίου ὁ Βασιλεὺς μοὶ ἔδωκε τὴν ἄδειαν ν' ἀναχωρήσω, ἀπεχαιρέτισα Αὐτὸν καὶ μετέβην εἰς Hellerup ὅπου ἤμην προσκεκλημένος εἰς γεῦμα παρὰ τῷ Κόμητι Σπόννεκ. Τὸ δ' ἑσπέρας περὶ τὴν 11 τῆς νυκτὸς ὥραν ἐπιστρέψας εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ἔνθα κατέλυον, εὗρον ἐπιστολὴν τοῦ Βασιλέως Γεωργίου συνοδεύουσάν μοι τὴν φωτογραφίαν τῆς μελλονύμφου Αὐτοῦ Ὄλγας, εἰς σημεῖον πολλῆς πρός με εὐνοίας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν Κοπεγχάγῃ διαμονῆς μου ἐπεσκέφθην τὴν Ἑλσινώρην καὶ ἄλλα τῆς Δανίας μέρη. Πλήρους ξενίας ἔτυχον παντοῦ, ὥστε ἡ ἐν Δανίᾳ ὀκταήμερος διαμονή μου ἀφῆκέ μοι εἰς τὸ διηνεκὲς εὐαρεστοτάτας ἐντυπώσεις καὶ ἀναμνήσεις.

Τὴν 28 Ἰουλίου περὶ τὴν 1 μ. μ. ὥραν ἀνεχώρησα ἐκ Κοπεγχάγης· ὁ K. Hansen ἱερεὺς τῆς A. M. τοῦ Βασιλέως ἠθέλησε νὰ μὲ συνοδεύσῃ μέχρι Corsoer. Καθ' ὁδὸν κατέβημεν εἰς Ῥοσκίλδην πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν τάφων τῶν Βασιλέων τῆς Δανίας, ἐμείναμεν δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ 5 ὥρας.

Ἀπὸ Carsoer διεπορθμεύθην ἐπὶ Δανικοῦ ἀτμοπλοίου εἰς Kehl ὅπου ἔφθασα τὴν 5 τῆς πρωΐας ὥραν τῆς 29 Ἰουλίου, αὐθωρεὶ δὲ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου μετέβην εἰς Altona καὶ Hambourg ἔμεινα ἐκεῖ καὶ τὴν νύκτα μετέβην εἰς Hannover, διατρίψας δ' ὅλην τὴν ὑστεραίαν εἰς Hannover ἀνεχώρησα πρὸς τὸ ἑσπέρας δι' Ἀμστελόδαμον, ἔνθα ἀφίχθην λίαν πρωὶ τῆς 31 Ἰουλίου, μετὰ μεσημβρίαν ἀνεχώρησα διὰ La Haye, καὶ ταύτην περιηγηθεὶς ὑπῆγα τὴν νύκτα εἰς Rotterdam, ὅθεν ἀναχωρήσας τὸ πρωὶ ἔφθασα μετά τινας ὥρας εἰς Βρυξέλλας, μείνας δὲ καὶ ἐκεῖ μέχρις ἑσπέρας ἀνεχώρησα καὶ ἔφθασα εἰς Aix-la-Chapelle τὴν νύκτα τῆς 1 Αὐγούστου, ἐπισκεψάμενος δ' ὅ,τι ἐν αὐτῇ ἄξιον θέας, ἀνεχώρησα διὰ Κολωνίαν περὶ τὰς 2 μ. μ. τῆς 2 Αὐγούστου, ἐκεῖθεν δὲ τὸ ἑσπέρας ἀναχωρήσας ἐκοιμήθην εἰς Koblentz, τὸ δὲ πρωὶ τῆς 3 Αὐγούστου ἐπιβὰς Πρωσσικοῦ ἀτμοπλοίου ἀνῆλθον τὸν Ῥῆνον μέχρι Μαγεντίας, ἣν ἐπισκεφθεὶς ἀνεχώρησα διὰ Φραγκοφούρτιον, ὅπου καὶ διενυκτέρευσα, τὴν δ' ὑστεραίαν 4 Αὐγούστου περὶ μεσημβρίαν ἀναχωρήσας καὶ διὰ Δαρμστάδης διελθὼν ἀφίχθην περὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὥραν 3 μ. μ. εἰς Heidelberg, ἐκεῖ φθὰς μετέβην πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ σοφοῦ Mittermaier, ὃν δυστυχῶς οὐχ εὗρον, ἡ δ' ὑποδεχθεῖσά με ἐγγόνη του μοὶ εἶπεν, ὅτι πρὸ καιροῦ ἀσθενῶν μετέβη εἰς τὴν ἐξοχήν. Τὴν ἐπαύριον περὶ ὥραν 10 π.μ. ἀφεὶς τὴν Heidelberg κατηυθύνθην εἰς Strasburg, ὃ περιηγησάμενος ἀνεχώρησα τὸ ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας τὴν δὲ πρωΐαν τῆς 6 Αὐγούστου ὥραν 5 π. μ. ἔφθασα εἰς Παρισίους.

Ἡ ἐν Παρισίοις διαμονὴ παρετάθη μέχρι τῆς 19 Αὐγούστου· πολὺ πλέον τῆς πόλεως μ' ἐνδιέφερον οἱ φίλοι, οὓς ἔβλεπον μετὰ εἴκοσι καὶ τρία ὅλα ἔτη. Dehèque, Egger, Wlad. Brunet de Presle, S. Marc Girardin, καὶ Giraud, καὶ οἱ ἐπιζῶντες ἐκ τῶν Καθηγητῶν μου Pellat, Valette καὶ Ortolan, ἦσαν οἱ μεθ' ὧν κυρίως διέτριβον κατὰ τὰς 14 ταύτας ἡμέρας.

Τὴν 19 Αὐγούστου ἀνεχώρησα καὶ τὴν Orléans ἐπισκεφθεὶς ἀφίχθην εἰς Bourges, ἔνθα διαμένει εἷς τῶν πάλαι συμμαθητῶν μου ὁ Luneau, μετὰ τούτου διαβὰς τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἡμέρας, περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀνεχώρησα διὰ Nevers, ὅπου λαβὼν ἅμαξαν μετέβην εἰς Lormes πρὸς τὸν ἀρχαῖον φίλον μου Denoue. Τὴν ὑστεραίαν 21 Αὐγούστου μετέβημεν ὁμοῦ εἰς Vauban πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ K. Millereau, καὶ τὸ ἑσπέρας μετὰ τοῦ Θεοφάνους Denoue κατηυθύνθημεν εἰς St. Saulge ὅπου ἡ οἰκογένειά του διέτριβεν, ἐκεῖθεν δ' ἀναχωρήσας ἔφθασα τὴν 23 Αὐγούστου εἰς Lyon, ὅπου εὗρον τὸν φίλον συμπολίτην καὶ σύντεκνόν μου Νικ. Κ. Ἱερόπουλον οἰκογενειακῶς διαμένοντα. Μείνας παρ' αὐτοῖς αὐτήν τε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ἐπιοῦσαν 24 ἀνεχώρησα διὰ Γενεύην τῆς Ἑλβετίας.

Ἐν Γενεύῃ διέτριψα τέσσαρας ἡμέρας ὅπως παρευρεθῶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τὴν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ συγκροτημένην τὴν 28 Αὐγούστου Σύνοδον τῶν Εἰρηνοφίλων· ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως, τὴν μὲν 25 Αὐγούστου ἐπεσκέφθην τὰς ἐν Ferney πάλαι διατριβὰς τοῦ Βολταίρου, καὶ τὴν 27 Αὐγούστου τὴν Λίμνην τοῦ Leman καὶ τὰς πλήρεις ἱστορικῶν ἀναμνήσεων ὄχθας αὐτῆς, Copet, καὶ Lausanne, καὶ Vevey, καὶ Clarens, καὶ τὸ ὑπὸ τῆς ποιήσεως τοῦ Βύρωνος ἀποθανατισθὲν Château de Chillon κτλ. — Τὴν 28 συνῆλθεν ἡ τῶν Εἰρηνοφίλων Σύνοδος, ἐκεῖ ἐγνωρίσθην μεσὰ τοῦ στρατηγοῦ Garibaldi καὶ ἄλλων ἐπισήμων ἀνδρῶν, δυστυχῶς ὅμως ἐνόησα ἀπὸ τῆς πρώτης συνεδριάσεως, ὅτι ἔμελλον τὰ πάθη τινῶν νὰ φέρωσιν ἐν τῷ μέσῳ θέματα οἷα τὰ περὶ κοινοκτημοσύνης, καὶ δημοκρατίας, καὶ θρησκείας, κτλ. ὅλως ἀλλότρια τοῦ σκοποῦ τῆς Συνόδου, ἐφ' ᾧ καὶ ἀπεφάσισα ν' ἀναχωρήσω, προϊδὼν ὅτι ἂν ἔμενον καὶ τὸν λόγον ἐλάμβανον ἐν τῇ Συνόδῳ τοιαύτῃ καταστάσει, ἤθελον μᾶλλον βλάψει παρὰ ὠφελήσει τὴν Ἑλλάδα. Ἀναγγείλας λοιπὸν τὴν ἀναχώρησίν μου τῷ Προέδρῳ τῆς Συνόδου, ἀνεχώρησα τὴν ὑστεραίαν 29 Αὐγούστου λίαν πρωΐ διὰ τοῦ Chambery καὶ τοῦ Mont-Cenis καὶ Ταυρίνου κατευθυνόμενος εἰς Μεδιόλανα, ἔνθα ἀφίχθην τὴν 30 Αὐγούστου περὶ τὴν μεσημβρίαν.

Ἐν Μεδιολάνοις περιέμενόν με ἀπὸ τῆς προτεραίας αἱ θυγατέρες μου Χρυσηΐς καὶ Μαρία, πρὸς ἃς ἐκ Γενεύης εἶχον τηλεγραφήσει ἵνα ἔλθωσιν εἰς Γενεύην μετὰ τοῦ πρὸς μητρὸς θείου των Μίνωος εἰς συνέντευξίν μου, ὅπως ὑπάγωμεν εἰς Παρισίους διὰ νὰ ἴδωσι τὴν ἔκθεσιν (esposition), ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Μίνως δὲν ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ τοσοῦτον χρόνον, ἀντετηλεγράφησάν μοι, ὅτι μόνον μέχρι Μεδιολάνων ἠδύτατο νὰ συνοδεύσῃ αὐτάς. Ἀλλὰ μακρὸν ἦν τὸ ἐπαναστρέψαι πρὸς τοὺς Παρισίους, ἀφῆκα ὅμως αὐτὰς ἵνα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐκλέξωσι μεταξὺ Παρισίων καὶ τῆς ἄνω Ἰταλίας· προὐτίμησαν τὸ δεύτερον.

Ἐπισκεφθέντες λοιπὸν ἐκείνην τε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὑστεραίαν τὰ Μεδιόλανα καὶ τὴν Monza, ἀνεχωρήσαμεν διὰ Piacenza, μετ' αὐτὴν εἴδομεν τὴν Parma, ὅπου καὶ διενυκτερεύσαμεν, τὴν ἐπιοῦσαν δὲ 1 Σεπτεμβρίου ὑπήγομεν εἰς Μοδένην καὶ ἐκεῖθεν κατηυθύνθημεν εἰς Βονωνίαν. Ἐν Βονωνίᾳ ἀφῆκεν ἡμᾶς ὁ Μίνως ἐπιστρέψας εἰς Τεργέστην, ἡμεῖς δὲ διὰ Pistoja ὑπήγομεν εἰς Πίσην, ἐκεῖθεν δ' ἕνεκα τῆς ἐν Λιβόρνῳ χολέρας ἐπαλινδρομήσαμεν εἰς Λούκην· διανυκτερεύσαντες δ' ἐκεῖ ἀνεχωρήσαμεν τὴν 3 Σεπτεμβρίου διὰ Φλωρεντίαν, ἔνθα διαμείναντες αὐτήν τε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν 4 καὶ πάντα τὰ ἄξια θέας τῆς πόλεως ταύτης ἐπισκεψάμενοι ἀνεχωρήσαμεν τὴν νύκτα διὰ Βονωνίαν πάλιν, ἐκεῖθεν δὲ διὰ Φερράρας εἰς Παταύϊον, καὶ τὴν ἑσπέραν τῆς 5 Σεπτεμβρίου ἐφθάσαμεν εἰς Βενετίαν, ὅπου διαμείναντες ὅλην τὴν 6 καὶ 7 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐπεστρέψαμεν εἰς Τεργέστην.

Ἐκ Τεργέστης ἀνεχωρήσαμεν τὴν 16 Σεπτεμβρίου, ἕνεκα ὅμως τῆς καθάρσεως ἵνα μὴ ἐκμετρήσωμεν αὐτὴν ἐν Δήλῳ ἀπεφασίσθη ἵνα ὑπάγωμεν εἰς Σμύρνην, ὅπου ἀφιχθέντες τὴν 22 καὶ μέχρι τῆς 26 καθαρίσαντες ἐξήλθομεν, τετραήμερον δὲ περιηγησάμενοι τὴν Σμύρνην ἀνεχωρήσαμεν τὴν 30 Σεπτεμβρίου διὰ Σύρον, ἐκεῖθεν δι' ἑτέρου ἀτμοπλοίου ἐπιβάντες ἀφίχθημεν αἰσίως ἐν Ἀθήναις χθὲς 2 Ὀκτωβρίου, ἑκατὸν ἀκριβῶς ἡμέρας ἐξ Ἀθηνῶν ἀπουσιάσαντες.

20 Δεκεμβρίου 1867. Ἰδοὺ ἐν περιλήψει ἡ μακρὰ μετὰ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως περὶ τοῦ Ὑπουργείου Μωραϊτίνη (οὗ ἐγένετό μοι λόγος ὅτι ἀποτελέσω μέρος ὡς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργός) κρίσις μου. — Λαβὼν τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ Βασιλέως ἵνα πρὸς Αὐτὸν μεθ' ὅσης εἰλικρινείας καὶ παρρησίας λαλήσω, ἔλεξα τάδε « Συμφωνῶ Μεγ. ὅτι ἀναπόφευκτόν ἐστιν ἡ μεταβολὴ τοῦ εἰσχωρήσαντος, ὡς μὴ ὤφειλεν, ἐν Ἑλλάδι κυβερνητικοῦ συστήματος. Ἡ σπατάλη ἣν ἐποιήσαντο οἱ Ὑπουργοὶ πρὸς τοὺς ὑποστηρίζοντας αὐτοὺς διὰ τῆς ψήφου των Βουλευτὰς προὐκάλεσε τὴν κατὰ τούτων καὶ ἐκείνων γενικὴν τοῦ Ἔθνους ἀγανάκτησιν· ἐκτὸς δὲ τούτου ἠγέρθησαν καί τινες ἄλλαι κατηγορίαι κατά τινων μελῶν τοῦ Ὑπουργείου Κουμουνδούρου, κατηγορίαι, αἵτινες, εἰ καὶ ὡς ἐλπίζω καὶ εὔχομαι, εἰσὶν ἀνυπόστατοι, ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ παντὸς πολιτευομένου, καὶ μάλιστα Ὑπουργοῦ, δέον εἶναι καὶ τὸν προσωπικὸν χαρακτῆρα ἀκηλίδωτον, οὐχ ἧττον ὅμως ἀναπόδραστον καθιστῶσι τὴν ἀνάγκην τῆς ἀπομακρύνσεως αὐτῶν. Ἀλλ' ἐὰν κατὰ μόνου τοῦ ὑπουργείου καταφέρητε τὴν πληγήν, οὐχὶ δὲ συνάμα καὶ κατὰ τῆς ταυτισάσης μετ' αὐτοῦ τὴν τύχην της πλειονοψηφίας τῆς Βουλῆς, ἀσυντελὴς ἔσται ἡ πρᾶξις, διότι τὰ ἡμίση μέτρα ἐν τῇ πολιτικῇ εἰσιν ὅ,τι ὀλεθριώτατον, τὰ δὲ τοιαῦτα μέτρα δεινοῦσι τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων οὐδαμῶς δὲ θεραπεύουσιν αὐτά. Ὅθεν τὸ ἐπ' ἐμοὶ ἐπιδοκιμάζω πληρέστατα τὸν Κ. Βούλγαρην μὴ δεχθέντα νὰ σχηματίσῃ Ὑπουργεῖον, ἐὰν πρῶτον δὲν παράσχητε αὐτῷ καὶ τῆς Βουλῆς τὴν διάλυσιν.

Ἀλλ' ἡ Ὑμ. Μεγαλ. δὲν συνήνεσεν εἰς τὰ αἰτήματα τοῦ Κ. Βούλγαρη, ἴσως δὲ καὶ καλῶς ἔπραξεν, εἰς τὸ κρίσιμον τῶν περιστάσεων ἀποβλέψασα. Τότε ὅμως ὤφειλεν ἵνα τραπῇ ἄλλην ὁδόν, τὴν ἐξῆς. Ἦν ἀνάγκη ὅπως ἐπιχειρήσῃ συμβιβασμόν, ὅστις πιστεύω δὲν ἦτο ἀκατόρθωτος,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μετὰ τοῦ Κ. Κουμουνδούρου καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ πλειονοψηφούσης Βουλῆς· τοῦ συμβιβασμοῦ τούτου ἀποτέλεσμα ἤθελεν εἶσθαι ὁ σχηματισμὸς Ὑπουργείου διαβατικοῦ μὲν καὶ τούτου, δυναμένου ὅμως συμπράξαι μετὰ τῆς Βουλῆς, ὅπως λάβῃ παρ' αὐτῆς τὸν προϋπολογισμὸν καὶ τοὺς φορολογικοὺς νόμους, ἀφοῦ δὲ τούτους ἐλάμβανε νὰ κηρύξῃ τὴν λῆξιν τῆς Συνόδου, καὶ νὰ λάβῃ οὕτω καιρὸν ἄνευ τοῦ διὰ τῶν νέων ἐκλογῶν ἀναπτυχθησομένου ἐρεθισμοῦ, νὰ διευθετήσῃ τὰ τοῦ Κράτους καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἐν πᾶσι κακῶς ἔχουσαν κατάστασιν τῆς διοικήσεως. Ἤθελε προσέτι τελειώσει ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ καὶ τὸ περὶ Κρήτης ζήτημα, τὸν δὲ Νοέμβριον ἢ Δεκέμβριον τοῦ 1868 ἤθελεν εἰς νέαν Σύνοδον συνέλθει ἡ Βουλή, τὸ δ' Ὑπουργεῖον ἔχον τὰ κατὰ τοὺς 10 ἢ 11 ἀπὸ τῆς συστάσεώς του μῆνας ἔργα του, ἤθελεν ὑψηλόφρον παρουσιασθῆ πρὸς τὴν Βουλὴν καὶ ζητήσει τὴν σύμπραξίν της, τότε δ' ἐὰν μὴ παρεῖχεν αὐτὴν αὐτῷ, ἡ Υ. Μ. ἠδύνατο ἢ νέον κοινοβουλευτικὸν ἐκ τῆς πλειονοψηφίας τῆς Βουλῆς νὰ σχηματίσῃ Ὑπουργεῖον ἄλλο, ἤ, ἂν ἠρέσκετο εἰς τὸ ὑπάρχον, διαλύσει τὴν Βουλήν. Ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς γινομένη τότε ἤθελεν εἶσθαι ἀληθῶς ἔκκλησις πρὸς τὸ Ἔθνος, ὅπερ λαβὸν καιρὸν ἵνα διακρίνῃ τ' ἀγαθὰ ἅπερ τῷ ἐπρομήθευσεν ἡ αὐτόβουλος τῶν Ὑπουργῶν ἐκλογὴ τῆς Υ. Μ. ἤθελεν ἐν γνώσει ἐκφέρει την ψῆφόν του ὑπὲρ αὐτῆς ἢ κατ' αὐτῆς. Ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει, ἐὰν δηλαδὴ ὁ συμβιβασμὸς μετὰ τῆς Βουλῆς, περὶ οὗ εἶπον, ἦν ἀκατόρθωτος, τότε ὤφειλεν ἡ Υ. Μ. ἵνα παλινδρομήσῃ πρὸς τὸν Κ. Βούλγαρην, διδοῦσα αὐτῷ ὡς ἀρχηγῷ τῆς μειονοψηφούσης ἀντιπολιτεύσεως καὶ τῆς Βουλῆς τὴν διάλυσιν.

Πιστεύω ὅμως ὅτι ὁ Κ. Κουμουνδοῦρος ἤθελε δεχθῆ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸν συμβιβασμὸν μεθ' ἑνὸς Ὑπουργείου ὑπὸ τὴν Προεδρείαν τοῦ Κ. Κανάρη, ὑφ' ὃν δὶς ἢ τρὶς καὶ αὐτὸς ἐγένετο Ὑπουργός. Τὸ Ὑπουργεῖον ὃ θέλει ἡ Υ. Μ. συστήσει ὑπὸ τὴν Προεδρείαν τοῦ Κ. Μωραϊτίνη ἔχει κατὰ τὴν ταπεινήν μου γνώμην ἀμφοτέρων τῶν ἄρτι ἐκτεθέντων συστημάτων τὰ κακά, οὐδετέρου δ' αὐτῶν τὰ καλά. Τοῦτο δέ, διότι ἔσται Ὑπουργεῖον ἀντιβουλευτικόν...

Θέλω τῷ δώσει, μὲ διέκοψεν ὁ Βασιλεύς, τὴν διακοπὴν τῆς Βουλῆς.

Τόσῳ χειρότερα ἀπήντησα ἀμέσως ἐγώ, ἡ διακοπὴ Μεγ. φαίνεται μὲν ὀλιγώτερον τῆς διαλύσεως, πράγματι ὅμως ἐστὶ κατά τινας περιστάσεις σπουδαιότερον. Αἱ περιπτώσεις τῆς διακοπῆς εἰσὶν ἄλλαι, οὐδόλως ὅμως πρὸς τὴν παροῦσαν ὁμοιάζουσαι. Ἀλλὰ διακόπτουσα τί δύναται ἡ Υ. Μ. νὰ ἐλπίσῃ; Θέλει ἄρά γε μετὰ 40 ἡμέρας ἐπανέλθει ἡ Βουλὴ καὶ ἀνακρούουσα πρύμναν συμφωνήσει μετὰ τοῦ Ὑπουργείου Μωραϊτίνη; Ἐγὼ τοὐναντίον νομίζω, ὅτι θέλει ἐπανέλθει ἔτι δυσμενεστέρα πρὸς αὐτό, θέλει δὲ δαπανηθῇ ἐπὶ ματαίῳ τεσσαρακονθήμερος χρόνος, τὸ δ' Ὑπουργεῖον θέλει ζητήσει τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς· ἀσθενὲς δ' ἐξ αὐτῆς τῆς γεννήσεώς του, πῶς θέλει ἀνθέξει εἰς τὰς νέας ἐκλογάς, καθ' ἃς θέλει ἔχει κατ' αὐτοῦ πάσας τὰς νῦν ἐν τῇ Βουλῇ φατρίας, οὐδὲν δὲ ἔργον ἄξιον λόγου, ὅπερ ὑπὲρ ἑαυτοῦ νὰ ἐπιδεικνύῃ τῷ Ἔθνει; Ἀφίνω δὲ κατὰ μέρος τὸν ἐρεθισμὸν εἰς ὃν θέλουσι διατηρεῖ τὰ πνεύματα αἱ φατρίαι κατὰ τὰς 40 τῆς διακοπῆς ἡμέρας, καὶ παρακαλῶ τὴν Υ. Μ. ν' ἀναλογισθῇ μόνον ἐκεῖνον, ὅστις θέλει καταλάβει τὸν νοῦν πάντων κατὰ τῆς μετὰ τὸν τῆς διακοπῆς ἐρεθισμὸν συμβησομένας ἐκλογάς.

Δυστυχῶς, ἐξηκολούθησα ἐγώ, δυστυχῶς Μεγ. δὲν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐτελείωσα ὅλα τὰ κατ' ἐμὲ κακὰ ἐκ τοῦ Ὑπουργείου Μωραϊτίνη· κατὰ τὸ προσωπικὸν ὅ μοὶ ἀνακοινοῖ ἡ Υ. Μ. διορῶ ἄλλα κακὰ ἔτι μείζονα, τὰ ἐξῆς. Τὰ ἠθικὰ κεφάλαιά εἰσιν ἔτι σπανιώτερα ἐν Ἑλλάδι ἢ ἀλλαχοῦ, οἱ ὁμολογουμένης ἱκανότητος, εἰδικότητος καὶ πρὸ πάντων ἠθικότητος ἄνθρωποί εἰσιν ὀλίγιστοι παρ' ἡμῖν, οἱ ὀλίγοι οὗτοι πᾶσαν τὴν ἀξίαν αὐτῶν ὡς καὶ πᾶσαν τὴν ἀπὸ τῶν ἀρετῶν αὐτῶν λάμψιν ἀποβάλλουσιν ἅμα συνάψωσι τὰ ὀνόματά των μετ' ἄλλων ἠθικῶς χρεωκοπημένων, συγχωρήσατέ μοι Μεγ. τὴν ἔκφρασιν. Εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι οἱ Κ.Κ. Μωραϊτίνης, Μεσσηνέζης καὶ Σαχτούρης εἰσὶν ἐκ τῶν τῆς πρώτης κατηγορίας, οἱ δὲ Κ. Κ. Σπ. Μίλιος καὶ Πέτρος Δεληγιάννης, ἕνεκα τῶν προηγουμένων αὐτῶν, εἰσὶν ἀντιπαθητικώτατοι πρὸς τὸ Ἔθνος, τὸ δ' ἐπ' ἐμοὶ δὲν ἤθελόν ποτε ταυτίσει τὴν τύχην μου μετ' αὐτῶν. Περὶ δὲ τοῦ Κ. Γιαννοπούλου οὐδὲν λέγω, διότι οὔτε μεταξὺ τῶν τῆς πρώτης κατηγορίας εὑρίσκεται, οὔτε ἐν τοῖς τῆς δευτέρας καταλέγω αὐτόν. Τὸ νὰ ἑνώσητε λοιπόν, Βασιλεῦ, τὰ ὀνόματα τῶν Κ.Κ. Μωραϊτίνη, Μεσσηνέζη καὶ Σαχτούρη μετὰ τῶν δύο ἄλλων, εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ θυσιάζητε αὐτὰ δωρεάν, διὰ τὸ μέλλον δὲ ἢ τοὺς καταστήνετε παντελῶς ἀχρήστους, ἢ τοὐλάχιστον θέλει μείνει ἡ ἀξία των πολὺ ἠλαττωμένη.

Λυποῦμαι Μεγ. διορῶν καὶ ἄλλο ἄτοπον· ὁ Πρόεδρος ἑνὸς Ὑπουργείου εἶναι μία σημαία πολιτική. Ὁ Κ. Μωραϊτίνης, καὶ διὰ τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ φρονήματα, καὶ διὰ τοὺς πρὸς τὸν Κ. Ἰωαν. Παπαρρηγόπουλον Γενικὸν Πρόξενον τῆς Ῥωσσίας συγγενικοὺς αὐτοῦ δεσμούς, ὡς γαμβρὸς αὐτοῦ ἐπὶ θυγατρί, θέλει δώσει ἀφορμὴν εἴς τε τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν ἵνα ἐπαναλάβωσι τὰ τετριμμένα ἐκεῖνα, ὅτι ἡ Ἑλλὰς οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ ὁ δορυφόρος τῆς Ῥωσσίας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Οὐδόλως προσέχω, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, εἰς ὅ,τι ἂν λέγωσιν οἱ ξένοι, πρὸς μόνον τῆς Ἑλλάδος τὸ συμφέρον ἀποβλέπω καὶ κατ' αὐτὸ πράττω.

Γενναῖος, εἶπον ἐγώ, ὁ λόγος τῆς Υ. Μ. ἀλλ' ἐσμὲν ἀσθενεῖς καὶ ἂν μὲν δὲν πρέπει διὰ τοῦτο νὰ κολακεύωμεν τοὺς ἰσχυρούς, καλὸν ὅμως εἶναι πάντοτε ἵνα μὴ δίδωμεν αὐτοῖς αἰτίαν πρὸς ἀδίκους μέμψεις. Ἐξακολουθῶ, Μεγ. ἐὰν μοὶ τὸ ἐπιτρέπῃ ἡ Υ. Μ.

Ἐξακολουθήσατε· ἀπήντησεν ὁ Βασιλεύς.

Κατ' ἐμὲ λοιπόν, ἀνέλαβον ἐγώ, ὁ Κ. Μωραϊτίνης ὡς ἁπλοῦς Ὑπουργὸς παρέχει εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Υ. Μ. τὴν πολύτιμον τῶν φώτων καὶ τῶν ἀρετῶν του συνδρομήν, χωρὶς νὰ κινῇ τῶν ἰσχυρῶν τὰς ὑπονοίας, ὡς Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ συμβουλίου· καὶ ἐξ ἀπόπτου ὑπὸ πάντων θεώμενος θέλει ἐφελκύσει τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος δυσπιστίαν τῶν ἄλλων μεγάλων Δυνάμεων. Ἐξ ἄλλου δὲ μέρους ὁ Κ. Π. Δεληγιάννης γνωστός, πλέον μάλιστα τοῦ δέοντος γνωστὸς πρὸς τοὺς ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ ὁμογενεῖς, θέλει κακῶς διαθέσει αὐτούς, διότι ὡς Ὑπουργὸν θέλουσι θεωρήσει αὐτὸν ὡς μίαν ἐκφραστικωτάτην διαδήλωσιν κατὰ τῆς Κρήτης, ὡς μίαν διαμαρτύρησιν κατὰ τῶν φρονημάτων ἐκείνων καὶ κατὰ παντὸς κινήματος αὐτῶν πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ.

Τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι ἀδικώτατον, εἶπεν ὁ Βασιλεύς.

Ἔστω Μεγ. ἂς ἀποδεχθῶ καὶ ἐγώ, ὅτι τὸ τοιοῦτον εἶναι ἀδικώτατον, ἀλλ' ἐρωτῶ συμφέρει ἐπὶ τῶν σημερινῶν περιστάσεων νὰ δοθῇ ἀφορμὴ ὅπως ὑποπτεύωνται τὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργὸν τῆς Ἑλλάδος, ὡς Τουρκίζοντα, διότι στενὰς ἔχει ἐκ τῆς πρεσβευτικῆς θέσεώς του σχέσεις μετὰ τῆς Τουρκίας; ἤμην πέρυσιν ἐν Κωνσταντινου-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πόλει, ἐσχετίσθην μεθ' ὅλων τῶν ἐκεῖ ἐπισήμων Ἑλλήνων τε καὶ ξένων, δυστυχῶς οὐδεὶς μοὶ παρέστησε τὸν Κ. Δεληγιάννην ἄλλως ἢ ὅπως ἐγὼ λέγω.

Ἡ Α. Μ. ἀκολούθως ἀντέκρουσε τὰς ἰδέας μου ταύτας, ἐγὼ δὲ ὑπερησπίσθην αὐτάς, δυστυχῶς οὔτε ὁ Βασιλεὺς κατώρθωσε νὰ μὲ κάμῃ νὰ μεταβάλω γνώμην, οὔτ' ἐγὼ νὰ πείσω τὴν Α. Μεγ. μετὰ ἡμίσειαν ὥραν συνδιαλέξεως ἐχωρίσθημεν ἑκάτερος ἡμῶν ἀμετάπειστος εἰς τὰ φρονήματά του. Εἴθε ὁ χρόνος ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Βασιλεὺς εἶχε δίκαιον, ἐγὼ δὲ ὅτι σφάλλω οὕτω σκεπτόμενος.

10 Ἀπριλίου 1868. Σήμερον παρουσιασθεὶς πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα ὅπως προσφέρω τὰς περὶ τοῦ Συνταγματικοῦ καὶ Διεθνοῦς δικαίου συγγραφάς μου, εἶπον Αὐτῷ ὅτι τῷ προσφέρω Βασιλικὸν δῶρον, καὶ ὅτι ὀνομάζω αὐτὸ Βασιλικόν, διότι ἀφορᾷ κυρίως τὴν τέχνην τῆς Α. Μ. — Πῶς; τὴν τέχνην μου; ἀπήντησεν ὁ Βασιλεύς. — Ναί, Μεγαλειότατε, ὑπέλαβον ἐγώ, διότι ἀμφότεραι αἱ συγγραφαί μου αὗται πραγματεύονται περὶ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης, ἣν ὁ Σωκράτης ἀπεκάλει Βασιλικήν· καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐγὼ ἠνέῳξα τὸ βιβλίον καὶ ἔδειξα τῷ Βασιλεῖ τὴν πρώτην σελίδα τῆς περὶ Συνταγματικοῦ δικαίου πραγματείας μου· ὁ δὲ Βασιλεὺς λαβὼν αὐτὴν ἀνέγνω ὅλην τὴν πρώτην περίοδον, εἶτα δὲ κλείσας τὸ βιβλίον καὶ θεὶς αὐτὸ ἐπὶ τῆς Τραπέζης ἐπανέλαβεν· «ἄλλ' ἄλλο συνταγματικὸν » δίκαιον καὶ ἄλλο συνταγματικὸν δικαίωμα ». — Ὄχι, Μεγαλειότατε, ὑπέλαβον ἐγώ, διότι τὸ Συνταγματικὸν δικαίωμα ἐμπεριλαμβάνεται εἰς τὸ Συνταγματικὸν δίκαιον, τοῦτο δὲ διδάσκει τὴν Ὑ. Μ. πῶς καὶ πότε δύναται νὰ ποιῆται κατάλληλον χρῆσιν τῶν συνταγματικῶν Αὐτῆς δικαιωμάτων ὡς Βασιλεύς.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Εὐχαριστήσας με ὁ Βασιλεὺς ἔστρεψε τὸν λόγον ἐπὶ τῆς πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν ἐν τῇ Grèce καταχωρισθείσῃ ἀνασκευῇ μου κατὰ τῆς πρὸς τὸν Σουλτάνον ἐκθέσεως τοῦ μεγάλου Βεζύρη Ἀαλῆ Πασσᾶ, ἀφοῦ δ' εὐμενεῖς τινας λόγους ἐξέφρασε περὶ αὐτῆς μὲ ἠρώτησε διατί προὐτίμησα νὰ ὑπογράψω αὐτὴν ὡς διδάκτωρ τὰ νομικὰ τῆς Σχολῆς τῶν Παρισίων παρὰ ὡς Καθηγητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου; — Διὰ δύο λόγους Μεγαλειότατε, ἀπήντησα ἐγώ, τὸ μέν, διότι ἐθέμην κατὰ μέρος πᾶσαν Ἕλληνος ἰδιότητα ὅπως ἁπλῶς διὰ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιστήμης ἀνασκευάσω τὸν Μέγαν Βεζύρην. Ἐὰν ἐλάμβανον τὸν τίτλον τοῦ Καθηγητοῦ, τοῦ Διεθνοῦς μάλιστα δικαίου, ἠδυνάμην νὰ ἐκληφθῶ ὡς λαβὼν ἐντολὴν παρὰ τῆς Ὑμετέρας Κυβερνήσεως ὅπως γράψω τὴν ἀνασκευήν· τὸ δέ, διότι ὁ τίτλος τοῦ διδάκτορος τῆς Σχολῆς τῶν Παρισίων ἐπιβάλλει περισσότερον εἰς τοὺς ξένους, οἵτινες γινώσκουσιν ὁπόσον ὁ τίτλος οὗτός ἐστι σπάνιος ἐν Γαλλίᾳ καὶ διὰ ποίων γνώσεων καὶ πόσων πόνων ἀποκτᾶται· πρὸς τοῦτο δέ, καὶ διότι, ὡς πιστεύω, θελει πολὺ κολακευθῇ ἡ τῶν Γάλλων φιλοτιμία, καὶ διότι τὸν τίτλον ὃν δέδωκέ μοι ἡ Γαλλία τιμῶ ὑπὲρ τὸν Καθηγητικόν, καὶ διότι λαβὼν ἐγὼ τὸν τίτλον τοῦτον, τὸ αὐτό ἐστιν ὡσεὶ ἔλεγον τοῖς Γάλλοις, ἰδοὺ τὰ διδάγματα ἃ παρ' ὑμῶν ἔλαβον, εἰ μὲν λοιπὸν ὀρθὰ μ' ἐδιδάξατε, σφάλλει ὁ Ἀαλῆ Πασσᾶς, εἰ δὲ στρεβλά, τίνος ἕνεκεν οὐ συμφωνεῖτε τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ὑμῶν διδασκαλίαν πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεώς Σας; — Ἐμειδίασεν ὁ Βασιλεὺς προσθείς, εὐφυὲς τὸ ἐπινόημα, τώρα τὸ ἐγκρίνω καὶ ἐγώ. Εἶτα δὲ λαλήσας μοι περὶ εἰκόνων καὶ ἄλλων καλλιτεχνικῶν ἔργων, καὶ περὶ ἄλλων ἥττονος λόγου πραγμάτων ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἀποχωρήσεως.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

3 Μαΐου 1868. Φιλότιμός ἐστιν ὁ μὴ διδοὺς ἀφορμὴν εἰς μέμψεις οὐχὶ δ' ὁ δυσχεραίνων ταῖς δικαίως αὐτῷ γιγνομέναις.

Ἡ μελέτη τοῦ οὐρανοῦ τελειότερον καθίστησι τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς.

15 Μαΐου 1868. Ἐγνωστοποιήθη μοι ὅτι ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεὺς ηὐδόκησεν ἵνα μοὶ ἀπονείμῃ τὸ παράσημον τοῦ Σωτῆρος. Ἡ γνωστοποίησις αὕτη δυσηρέστησέ με μεγάλως καθόσον ἐν τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει ἐγὼ εἶχον προτείνει τὴν κατάργησιν τῶν παρασήμων (ὅρα πρακτικὰ τῆς Ἐθν. Συνελ. τόμ. Ϛ σελ. 390), θέλω ἰδεῖ τὸν Βασιλέα καὶ εὐχαριστήσας Αὐτῷ προσπαθήσει ἵνα ἀποποιηθῶ καὶ ἐπιστρέψω αὐτό.

25 Σεπτεμβρίου 1868. Ἡ Κοινότης τῶν ἐν Φιλιππουπόλει Ἑλλήνων διὰ τῆς ἀπὸ 30 Αὐγούστου ἐπιστολῆς αὐτῆς ἐνετείλατό μοι ὅπως ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτῆς παρουσιασθῶ πρὸς τὰς Α. Α. Μ. Μ. καὶ συγχαρῶ Αὐταῖς ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ γεννήσει καὶ βαπτίσει τοῦ Διαδόχου. Ἀφοῦ διὰ συντόμου προσφωνήσεως εἶπον ταῦτα τῷ Βασιλεῖ, ἡ Α.Μ. μὲ διέταξεν ἵνα ἐν ὀνόματι Αὐτοῦ καὶ τῆς Βασιλίσσης εὐχαριστήσω τοὺς ἐν Φιλιππουπόλει Ἕλληνας.

Μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς ταύτης ηὐχαρίστησα τὸν Βασιλέα διὰ τὸ ἀπονεμηθέν μοι παράσημον, προσεθέμην δέ, ὅτι ἡ Α. Μ. εἰς δεινὴν περιήγαγέ με θέσιν μὴ ἐνθυμουμένη ἴσως ὅτι ἐν τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει ἐγὼ προὔτεινα τῶν παρασήμων τὴν κατάργησιν. — Ὁ Βασιλεὺς μειδιῶν μοὶ ἀπήντησε, τὸ ἐνθυμοῦμαι πολὺ καλὰ ἀλλ' ὤφειλον νὰ δώσω ὑμῖν δεῖγμα τῆς εὐνοίας μου. — Ἡ Υ. Μ. εἶπον ἐγώ, ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς αἰσίας ἀφίξεως Αὐτῆς ἐν Ἑλλάδι τοσαῦτα μοὶ ἔδωκε δείγματα τῆς Βασιλικῆς Αὐτῆς εὐνοίας ὥστε καὶ τοῦτο ἐὰν δὲν μοὶ ἔδιδεν ἱκανῶς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἤμην ὁλοψύχως πεπεισμένος ὅτι μὲ εὐνοεῖ. Ἀλλὰ πῶς δύναμαι ἄνευ ἀντιφάσεως πρὸς ἐμαυτὸν νὰ φέρω αὐτό; Θέλετε τὸ φέρει ἀπήντησεν ὁ Βασιλεύς, ὡς ὀφείλων ὑπακοὴν εἰς τὸ Σύνταγμα· ἀπορριφθείσης τῆς προτάσεως ὑμῶν ὡς πληρεξουσίου μένετε πολίτης Ἕλλην ὑπήκοος τῆς πατρίδος. Ἡ πατρὶς δι' ἐμοῦ ἀμείβει τὰς πρὸς αὐτὴν πολλὰς ὑπηρεσίας Σας. — Τιμὴν ὑπὲρ τὴν ἀξίαν μου ἀποδίδετε, Μεγαλειότατε, εἶπον ἐγώ, οἱ ὁρῶντες ὅμως αὐτὴν θέλουσιν ὑποθέτει ὅτι ἐγὼ διὰ παρακλήσεων ἐπεδίωξα αὐτήν, ἐνῷ ἀπὸ ἑπτακαίδεκα ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ 1851 ὅτε ὑπουργοῦντος τοῦ Κ. Π. Βάρβογλη, ἐγένετο ὑπὸ τούτου πρότασις ἵνα μοὶ ἀπονεμηθῇ, ἐγὼ παρεκάλεσα αὐτὸν Ὑπουργὸν ὄντα τότε τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, ὅπως ἀνακαλέσῃ τὴν πρότασιν. Ἀπὸ τοῦ 1864 καὶ ἐφεξῆς πάντες σχεδὸν οἱ ἀλλήλους διαδεξάμενοι Ὑπουργοὶ γινώσκοντες ὅτι ἤμην ἐναντίος τῶν παρασήμων ἐζήτησαν τὴν συγκατάθεσίν μου ὅπως προκαλέσωσι τὸ προσῆκον Βασιλικὸν διάταγμα, ἐγὼ δὲ πάντοτε ἠναντιώθην, πῶς τώρα ἐγένετο τοῦτο χωρὶς νὰ ἐρωτηθῶ, ἀγνοῶ. — Ἐγὼ ἀπήντησεν ὁ Βασιλεύς, ἐγὼ διέταξα νὰ γραφῇ τὸ ὄνομά Σας, ἐγὼ Σᾶς τὸ ἀπένειμα, ὅστις δὲ γινώσκει τὸν χαρακτῆρα ὑμῶν καὶ γνῶσιν τῆς ἀξίας Σας ἔχει, δὲν δύναται κἂν νὰ φαντασθῇ ὅτι ὑμεῖς τὸ ἐζητήσατε, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ ἔχητε ἀνώτερον βαθμόν, ἀλλ' ὁ νόμος τὸ ἀπαγορεύει, ἐλπίζω ὅτι θέλω καὶ τοῦτο ἐφεξῆς διορθώσει. Φέρετέ το πρὸς χάριν Μου, τὸ ἀπαιτῶ· καὶ τοῦτο λέγων μοὶ ἔτεινε τὴν χεῖρα, ἣν λαβὼν ἐγὼ Τῷ εἶπον· Μεγαλειότατε μετὰ τοσαύτης Βασιλικῆς χάριτος μοὶ διαβιβάζετε τὴν διαταγὴν ταύτην, ὥστε ἐπαυξάνετε τὴν τιμὴν ἣν μοὶ ἐκάμετε καὶ ἡ ὑπακοὴ καθίσταται δι' ἐμὲ οὐχὶ μόνον χρέος πολίτου, ἀλλ' ἔτι πρὸς καθῆκον εὐερ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γετουμένου (α).—Χαίρω, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, ὅτι Σᾶς ἔπεισα ὅτι οἱ λόγοι οὓς μοὶ ἐδίδετε μὴ κατακριθῆτε ὡς ἐπιζητήσας τὸ παράσημον εἶναι χωρὶς βάσιν· ἡ Ἑλλὰς Σᾶς γνωρίζει Κ. Σαρίπολε, καὶ Σᾶς τιμᾷ, ναί, Σᾶς τιμᾷ, ἐπανέλαβεν ὁ Βασιλεὺς σφίγγων μοι τὴν χεῖρα, ἣν καθ' ὅλον τοῦτον τὸν διάλογον ἐκράτει.

Ἀκολούθως ἐζήτησα παρὰ τῆς Α. Μ τὴν ἄδειαν ὅπως τῷ ἐγχειρήσω ἀναφορὰν τοῦ ἐν Μονάχῳ Ἕλληνος ζωγράφου Κ. Θεοδώρου Π. Βρυζάκη, δι' ἧς αἰτεῖται ὅπως ὁ Βασιλεὺς ἀγοράσῃ τινὰς τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφεισῶν εἰκόνων. Ὁ Βασιλεὺς δεχθεὶς τὴν ἀναφορὰν καὶ ἀναγνοὺς αὐτὴν διέταξέ με ἵνα τῷ γράψῳ νὰ τὰς στείλῃ εἰς Ἀθήνας, ὅπως ἡ Α. Μ. ἴδῃ αὐτὰς καὶ ἐκλέξῃ. — Ἐγὼ ηὐχαρίστησα τὸν Βασιλέα.

Μετὰ τοῦτο ἡ Α. Μ. ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἀποχωρήσεως.

26 Δεκεμβρίου 1868. Σήμερον λίαν πρωὶ ἦλθε πρός με ὁ συνάδελφός μου Κ. Π. Καλλιγᾶς δικηγόρος καὶ μέλος τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, ὅπως ἐκ μέρους τοῦ Διοικητοῦ αὐτῆς καὶ τοῦ Συμβουλίου μεσολαβήσω παρὰ τῷ Προέδρῳ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ τοῖς λοιποῖς Ὑπουργοῖς καὶ παραστήσω αὐτοῖς ὅτι ἀδίκως ἀπαιτοῦσι παρὰ τῆς Τραπέζης ν' ἀποδώσῃ τῇ Κυβερνήσει ἀμέσως καὶ εἰς μεταλλικόν· α) ὅλον τὸ κληροδό-

(α) Ἀρνηθέντος τοῦ βασιλέως ν' ἀναλάβῃ τὸ παράσημον ἔμεινε τοῦτο παρ' ἐμοί, ἀλλ' οὐδέποτε εἴτ' ἐν Ἑλλάδι εἴτε κατὰ τὰς ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν περιηγήσεις μου προσήρτησα τοῦτο. Μάλιστα δὲ ὑπὸ συναδέλφων μου Ὑπουργῶν ἐν ξέναις ἐπικρατείαις μελῶν, δ' ὡς καὶ ἐγὼ τῶν τιμησασῶν με Ἀκαδημιῶν γενομένης μοι προτάσεως ὅπως δεχθῶ τὰ τῆς ἐκείνων πατρίδος παράσημα ἐπιμόνως ἠρνήθην. Οὕτω τηρῶ ἣν ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἔδωκα τὴν 11 Σεπτεμβρίου 1864 διαβεβαίωσιν ὅτι σκοπὸν ἔχω νὰ κατέλθω εἰς τὸν τάφον ἄνευ παρασήμων.

Ἔγραφα τὴν σημείωσιν ταύτην τὴν 22 Μαρτίου 1882 Ν. Ι. Σαρίπολος.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τημα Βαρβάκη· β) τὸ τοῦ Τριανταφυλλίδου, καὶ γ) τὸ κεφάλαιον τῶν ἱερατικῶν Σχολῶν, συμποσούμενα ὁμοῦ περὶ τὰ δύο ἑκατομμύρια· συγχρόνως δὲ καὶ τοῖς παραστήσω εἰς οἵας δυσχερείας ἐνέβαλον τὴν Τράπεζαν διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν δυσμένειαν τῆς Κυβερνήσεως, ἧς τὰ ὄργανα ἐξήγειραν τὸν λαόν, ἀθρόως συρρεύσαντα εἰς τὸ κατάστημα τῆς Τραπέζης καὶ ἀπαιτοῦντα τὴν εἰς μεταλλικὸν ἐξαργύρωσιν τῶν γραμματίων αὐτῆς. Τὴν ἐντολὴν ἐδέχθην προθύμως, προεῖπον ὅμως τῷ Κ. Καλλιγᾷ ὅτι προβλέπω τὴν ἀποτυχίαν μου.

Περὶ τὴν 9 π. μ. ὥραν μετέβην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κ. Βούλγαρη, παρ' ᾧ εὗρον καὶ δύο τῶν Ὑπουργῶν, τὸν Κ. Ἀντὼν. Α. Μαυρομιχάλην καὶ Πέτ. Δεληγιάννην. Ἀνακοινωσάμενος τῷ Κ. Βούλγαρῃ ἣν εἶχον ἐντολήν, ἠρώτησα αὐτὸν ἐὰν μοὶ ἐπιτρέπῃ νὰ τῷ λαλήσω, ἀλλὰ καὶ τοῦτο μετὰ τῆς συνήθους μοι παρρησίας. Ἐπινεύσαντος δ' αὐτοῦ, ἠρξάμην οὕτω· «Χαίρω ὅτι εὑρίσκεται παρὼν καὶ ὁ Κ. ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργός, καθόσον τῆς ἐντολῆς ἣν ἔχω ἀντικείμενον ἐχούσης τὰ κληροδοτήματα, ἡ παρουσία τοῦ Κ. Ὑπουργοῦ εἶναι πολὺ ἀναγκαία. Ἡ Κυβέρνησις ἀδίκως ἀπαιτεῖ παρὰ τῆς Τραπέζης τὴν ἄμεσον καὶ εἰς μεταλλικὸν ἀπόδοσιν τῶν κληροδοτημάτων τούτων, διότι τὸ μὲν τοῦ μακαρίτου Βαρβάκη, τὸ καὶ σπουδαιότατον πάντων, δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ τὸ λάβῃ, καθόσον κατὰ τὴν διαθήκην αὐτοῦ, τὸ μὲν κεφάλαιον πρέπει εἰς τὸ διηνεκὲς νὰ μένῃ παρακαταθειμένον εἰς μίαν Εὐρωπαϊκὴν Τράπεζαν, τοὺς δὲ τόκους μόνον νὰ λαμβάνῃ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις πρὸς δαπάνας διὰ τὴν παιδείαν, δὲν ἀγνοεῖ δ' αὕτη μετὰ πόσας διαπραγματεύσεις καὶ κόπους κατωρθώθη, ὅπως τὰ χρήματα ταῦτα ἀπὸ τῶν ἐν Ῥωσσίᾳ Τραπεζῶν μετενεχθῶσιν εἰς τὴν Ἐθνικὴν τῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἑλλάδος Τράπεζαν, καὶ ὅτι συμβόλαιον ἐπίσημον μεταξὺ αὐτῆς, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, καὶ τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης Βαρβάκη διαγράφει τοὺς ὅρους τούτους, ὅρους οὓς οὔτε ἡ Τράπεζα νὰ παραβῇ δύναται, οὔτε ἡ Κυβέρνησις νὰ παραβιάσῃ. Ὡς πρὸς δὲ τὸ κληροδότημα Τριανταφυλλίδου γινώσκει ἡ Κυβέρνησις καὶ τὴν διαθήκην τοῦ ἀνδρὸς καὶ τοὺς ὅρους ἐφ' οἷς κατετέθη, κατὰ τούτους δὲ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ παραδοθῇ τῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει εἰμὴ ὅταν αὕτη οἰκοδομήσῃ ἓν δημόσιον κατάστημα τῆς ἀξίας τοῦ κληροδοτήματος τούτου ἢ ἀνωτέρας· ἐπειδὴ λοιπὸν οὐδὲν τοιοῦτον ᾠκοδομήθη ἤδη, οὐδὲ τούτου τὴν ἀπαίτησιν νομίμως ἔχει. Τέλος δὲ ὡς πρὸς τὸ μικρὸν ποσὸν τῶν ἱερατικῶν σχολῶν, ποσὸν οὐδ' εἰς διακοσίας χιλιάδας δραχμῶν ἐξικνούμενον, τοῦτο κατετέθη εἰς τὴν Τράπεζαν ὑπὸ τοὺς ὅρους τῶν ἐπὶ τόκῳ καταθέσεων τοῦ καταστατικοῦ αὐτῆς· τουτέστι δύναται μὲν νὰ λάβῃ ἡ Κυβέρνησις, ἀλλὰ μετὰ μῆνας ἓξ ἀπὸ τῆς αἰτήσεως, ἡ Τράπεζα ὅμως οὐδόλως δυσκολεύεται νὰ δώσῃ τοῦτο καὶ ἀπὸ τοῦδε.

Ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ θέλομεν ἀναγκάσει αὐτὴν νὰ δώσῃ, ἐπεφώνησεν ὁ Ὑπουργὸς Κ. Ἀντ. Μαυρομιχάλης, καὶ ἐπένευσεν ὁ Κ. Βούλγαρης.

Θέλετε τὴν ἀναγκάσει; ἠρώτησα ἐγώ, ἀλλ' ἡ φράσις Σας αὕτη διφορεῖται, διότι, ἂν μέν, ὡς ὑποθέτω, ἐννοεῖτε τὴν διὰ τῆς δικαστικῆς ὁδοῦ κατανάγκασιν, ἀμφιβάλλω ἐὰν ἐπιτύχητε, ἐὰν ὅμως τὸ κατορθώσητε ἡ Τράπεζα ἔχουσα καθ' ἑαυτῆς μίαν δικαστικὴν ἀπόφασιν θέλει τ' ἀποδώσῃ, διότι ἀπαλλάττεται πάσης εὐθύνης ἀπέναντι οἱουδήποτε δικαστικῇ ὑπείκουσα ἀποφάσει· μεχρισοῦ ὅμως λάβητε τοιαύτην ἱκανὸς θέλει παρέλθει χρόνος. Ἐὰν δέ, ὅπερ πρὸς τιμὴν τοῦ Ὑπουργείου οὐδὲ νὰ ὑποθέσω θέλω, ἐννοεῖτε ὅτι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

διὰ τῆς βίας θέλετε ἐξαναγκάσει αὐτὴν εἰς παράδοσιν τῶν χρημάτων, τότε οὐ μόνον τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Τραπέζης θέλετε καταστρέψει, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑλλάδος τὴν τιμὴν θέλετε μεγάλως ἐκθέσει, εἰς ἐποχὴν μάλιστα τοσοῦτον δεινὴν δι' αὐτήν, ὅτε Ὀθωμανικὰ μὲν πλοῖα ναυλοχοῦσιν ἐν Σύρῳ καὶ πιέζουσι τὴν Ἑλλάδα, Σύνοδος δὲ δυσμενὴς πρὸς αὐτὴν συνέρχεται ἐν Παρισίοις, μετὰ πολλοῦ δὲ κόπου καθ' ἑκάστην τὸ Ὑπουργεῖον καὶ τὸ νομικὸν συμβούλιον, οὗ ἔχω τὴν τιμὴν ν' ἀποτελῶ μέρος, (α) συσκεπτόμενοι συντάττομεν ἐκθέσεις, ἐν αἷς προσπαθοῦμεν ἵνα κατάδηλα ποιήσωμεν τὰ δίκαια τῆς πατρίδος καὶ σώσωμεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ κινδύνου. Πρὸς Θεοῦ λοιπόν, μὴ καταστρέφωμεν δι' ἐπισπεύσεως μέτρων ἀκαίρων ὅ,τι διὰ κόπου ζητοῦμεν νὰ ἐγείρωμεν, ἱκανὸν τῇ ἡμέρᾳ τὸ ἑαυτῆς κακόν, ἡ ἀπόφασις ἣν ἔλαβεν ἡ Κυβέρνησις, ἀπόφασις ἧς δὲν θέλει βραδύνει νὰ ἴδῃ τὰ κακὰ ἀποτελέσματα, ἐννοῶ τὴν ἔκδοσιν χαρτονομίσματος.

Ὁποῖα κακὰ ἐκ τοῦ χαρτονομίσματος βλέπετε; μὲ διέκοψεν ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου Κ. Βούλγαρης.

Ὁποῖα, εἶπον ἐγώ, πάντα τὰ κακὰ προβλέπω, τὰ δὲ κυριώτατά εἰσιν, ἡ καταστροφὴ τῆς δημοσίας πίστεως, ἡ φυγάδευσις τῆς ἰδιωτικῆς, διότι διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 23 Δεκεμβρίου τὸ Ὑπουργεῖον προσέβαλε τῆς πολιτείας τοὺς νόμους δὸν ἀναδρομικὴν δύναμιν εἰς τὸ χαρτονόμισμα, ὑποχρεωτικὸν κηρύξαν αὐτὸ καὶ διὰ τὰς πρὸ τῆς ἐκδόσεως

(α) Ἅμα ἐλθόντος τοῦ Χοβάρτ-πασσᾶ εἰς Σύρον, ἤτοι ἀπὸ τῆς 3 Δεκεμβρίου 1868 τὸ ὑπουργεῖον συνέστησε παρ' αὐτῷ διαρκὲς νομικὸν συμβούλιον συγκείμενον ἐκ τῶν Κυρίων Κωνστ. Προβελεγίου. Β. Νικολοπούλου, Αδ. Διαμαντοπούλου καὶ ἐμοῦ. Τὸ συμβούλιον τοῦτο συντάττει τὰς ἐκθέσεις καὶ ὁδηγίας ἐπὶ τῶν ἀναφυομένων ζητημάτων τῆς ἐνώσεως κτλ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αὐτοῦ συναλλαγάς, ἐνῷ κατὰ τὸ ἄρθ. 2 τοῦ ἀστικοῦ ἡμῶν νόμου, καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅπερ ἐγὼ δὲν παραδέχομαι, ὅτι ἠδύνατο ἡ Κυβέρνησις νὰ ἐκδώσῃ τοιοῦτον διάταγμα, καὶ ἂν ὑποτεθῇ λέγω ὅτι τὸ διάταγμα τοῦτο δύναται νὰ ἰσχύσῃ ὡς νόμος, οὐδέποτε ὅμως δύναται νὰ λάβῃ ἀναδρομικὴν δύναμιν, διότι καὶ οἱ νόμοι περὶ τοῦ μέλλοντος ὁρίζουσι μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ διὰ τὸ παρελθόν. Πρὸς τὰ κακὰ ταῦτα τὸ χαρτονόμισμα θέλει ἐπιφέρει γενικὴν τῶν ἐμπόρων πτώχευσιν, γενικὴν εἰς τοὺς πολίτας καταστροφήν, γενικὴν εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἀπορίαν χρημάτων, ἀπέναντι δὲ τῶν μεγίστων τούτων κακῶν τὸ μικρότερον εἶναι τῆς Τραπέζης ἡ καταστροφή, τῆς Τραπέζης ἥτις πάντοτε ἦλθεν εἰς συνδρομὴν τῆς Κυβερνήσεως ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ αὐτῆς, τῆς Τραπέζης, ἥτις κατέστη ὁ ἄξων περὶ ὃν κινεῖται τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπόριον,

Ἀπατᾶσθε, λέγει ὁ Κ. Βούλγαρης, τὸ χαρτονόμισμα τῆς Κυβερνήσεως ἔσται πολὺ πλέον ἐπιζήτητον τοῦ χαρτονομίσματος τῆς Τραπέζης.

Μὲ συγχωρεῖτε, Κ. Πρόεδρε, τὰ γραμμάτια τῆς Τραπέζης δὲν εἶναι χαρτονόμισμα. Ταῦτα κυκλοφοροῦσι καὶ ζητοῦνται, διότι ὁ κάτοχος αὐτῶν γινώσκει ὅτι ἐν οἱᾳδήποτε ὥρᾳ ἐμφανίσει αὐτὰ δύναται νὰ τὰ ἐξαργυρώσῃ εἰς μέταλλον· τὸ ἐν ταῖς ἀποθήκαις τῆς Τραπέζης μεταλλικὸν εἶναι τὸ ἔρμα δι' οὗ ἀσφαλῶς τὸ πλοῖον πλέει, τὸ δὲ πλοῖον εἶναι τὰ τῆς Τραπέζης γραμμάτια· ἀφαιρέσατε τὸ ἔρμα καὶ θέλετε ἀμέσως ἰδεῖ ὅτι ἡ θάλασσα τῆς πίστεως ἐν τοῖς κύμασιν αὐτῆς θέλει καταχώσει τὸ πλοῖον, ἤτοι τῆς Τραπέζης τὰ γραμμάτια. Μετεχειρίσθην ναυτικὴν μεταφορὰν πρὸς ὑμᾶς, Κ. Πρόεδρε, τὸ τέκνον τῆς ναυτικῆς Ὕδρας.

Καὶ ἐγὼ Σᾶς λέγω, ἀπήντησεν ὁ Κ. Βούλγαρης, ὅτι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸ Ἐθνικὸν ταμεῖον θέλει ἔχει ἀμέσως περισσότερον μεταλλικὸν παρὰ ἡ Τράπεζα, καὶ κατὰ συνέπειαν τὸ χαρτονόμισμά του ἔσται ἀσφαλέστατον.

Δὲν Σᾶς ἐννοῶ, Κ. Πρόεδρε, εἶπον ἐγώ, ποῦ εἶναι, ἢ ποῦ θέλει εὑρεῖ τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον τὸ μεταλλικὸν τοῦτο;

Ποῦ; ἀπήντησέ μοι ὁ Κ. Βούλγαρης, ποῦ μ' ἐρωτᾶτε, καὶ δὲν γνωρίζετε ὅτι χαρτονόμισμα μὲν θέλομεν ἐκδώσει μόνον μέχρι δεκαπέντε ἑκατομμυρίων, φόρους δὲ καὶ ἄλλα διὰ τὸ ἔτος 1869 ἔχομεν νὰ λάβωμεν ὑπὲρ τὰ τριάκοντα πέντε ἑκατομμύρια, διὰ τῶν 15 εἰσέρχονται ἐν τῷ ταμείῳ τὰ τοῦ χαρτονομίσματος, τὰ δὲ περιπλέον εἴκοσιν ἑκατομμύρια θέλουσι μᾶς πληρωθῆ τοῖς μετρητοῖς.

Ὁμολογῶ ὅτι ἔμεινα ἐμβρόντητος ἀκούσας τοιαῦτα παρ' ἑνὸς Πρωθυπουργοῦ παρουσίᾳ δύο ἄλλων Ὑπουργῶν· ἔμεινα λοιπὸν ἐπί τινας στιγμὰς ἄναυδος καὶ περιφέρων τὸ βλέμμα μου ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τῶν Ὑπουργῶν, συνῆλθον δ' εἰς ἐμαυτὸν ὅτε εἶδον τὸν μὲν Κ. Βούλγαρην τρίβοντα τὰς χεῖράς του, τοὺς δὲ δύο ἄλλους Ὑπουργοὺς μειδιῶντας. Ἐννόησα λοιπὸν ὅτι καὶ οἱ τρεῖς ἐνόμισαν ὅτι μὲ κατέστησεν ἀναπολόγητον ὁ Πρόεδρος. Ἐζήτησα λοιπὸν ἐν ἐμοὶ λέξεις ὡς οἷόν τε μετρίας ὅπως παραστήσω αὐτοῖς ὁπόσον παρελογίζοντο. Ἀτενίσας λοιπὸν τὸν Κ. Βούλγαρην τῷ εἶπον· μὲ συγχωρεῖτε, Κ. Πρόεδρε, ἀπεστάλην παρὰ τῆς Τραπέζης πρὸς ἐκπλήρωσιν σοβαρᾶς ἐντολῆς, βλέπω ὅμως ὅτι ἡμεῖς ἐστε εἰς διάθεσιν ν' ἀστειεύησθε.

Δὲν ἀστειεύομαι, λέγει ὁ Κ. Βούλγαρης, σπουδαίως Σᾶς ἐλάλησα.

Καὶ ὅμως καὶ μετὰ τὴν διαβεβαίωσιν ὑμῶν ταύτην ἐγὼ ἐπιμένω, Κ. Πρόεδρε, νὰ πιστεύω ὅτι ἀστειεύεσθε, διότι δὲν δύναμαι νὰ πεισθῶ ὅτι ὑμεῖς καὶ τὰ λοιπὰ ἔντιμα τοῦ Ὑ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πουργείου μέλη δὲν γνωρίζετε πῶς γίνεται ἡ κυκλοφορία τοῦ πλούτου, ὡς λέγουσιν οἱ οἰκονομολόγοι. Συγχωρήσατέ μοι λοιπὸν ἵνα εἴπω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Τραπέζης, ἤτοι ἀπὸ 28 ἐτῶν, ἡ Τράπεζα δὲν ἐξέδωκεν εἰς κυκλοφορίαν εἰμὴ περὶ τὰ 20 ἑκατομμύρια δραχμῶν εἰς γραμμάτια, ἐξ ὧν δὲν ἀπατώμεθα ἐὰν εἰκάσωμεν ὅτι 4 ἴσως καὶ 5 ἑκατομμύρια δὲν ὑπάρχουσιν, εἴτε διότι ὡς χάρται ἐφθάρησαν, εἴτε διότι ἀπωλέσθησαν, ἢ ἐν ναυαγίοις, ἢ ἐν πυρκαϊαῖς, ἢ ἄλλως πως, διὰ τῶν 15 λοιπὸν ἢ 16 ἑκατομ. τούτων μετὰ δύο ἢ τριῶν ἴσως ἔτι ἑκατομ. εἰς μεταλλικὸν γίνεται ὅλη ἡ κυκλοφορία ἐν Ἑλλάδι, καὶ τοῦτο ἀκμαίας οὔσης τῆς πίστεως τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, πῶς θέλετε νὰ εἰσρεύσωσιν ἐντὸς τοῦ ταμείου τοῦ Κράτους ἐντὸς ἑνὸς ἔτους 20 ἑκατομ. μεταλλικοῦ; Τίς ἀγνοεῖ ὅτι οὐχὶ δια μιᾶς τὰ εἰσοδήματα τοῦ Κράτους εἰσέρχονται εἰς τὸ Ταμεῖον, ἀλλ' ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ ἔτους ἐπὶ 22 παρατείνεται μῆνας, πολλὰ δὲ καὶ εἰς τὰ καθυστεροῦντα ἐγγράφονται. Τίς ἀγνοεῖ προσέτι, ὅτι κυκλοφορία σημαίνει περιαγωγὴν τοῦ πλούτου, οὕτως ἂς ὑποθέσωμεν, τὸν πρῶτον μῆνα τὸ Δημόσιον Ταμεῖον θέλει ἐκδώσει τὸ χαρτονόμισμά του 2, 3, 4, ἑκατομμυρίων, δι' αὐτοῦ θέλει πληρώσει τοὺς λειτουργοὺς τῆς πολιτείας, τὸν στρατόν, κτλ. οἱ λαβόντες ἃ ἔλαβον θέλουσι δώσει ὁ μὲν εἰς ἐνοίκιον, ὁ δ' εἰς ὀψώνιον, ὁ δ' εἰς ἐνδύματα, κτλ. οὗτοι θέλουσι δι' αὐτῶν πληρώσει φόρους, ἢ δώσει εἰς ἄλλους ἐπ' ἄλλῳ λόγῳ, καὶ οὗτοι ὡς φορολογούμενοι θέλουσι τὰ δώσει ὡσαύτως εἰς τὸ δημόσιον, καὶ οὕτως ἐφεξῆς, ὥστε εἰμὶ βέβαιος, ὅτι ἐὰν δὲν ὑποτιμηθῇ τὸ χαρτονόμισμα, ἐὰν οὐδεμία γένηται κατάχρησις περὶ τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ (καὶ ἡ κατάχρησίς ἐστιν ἀναπόφευκτος ὡς ἀπεδείχθη ὁπουδήποτ' ἐξεδόθη χαρτονόμισμα καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Αὐστρίᾳ, καὶ ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀμερικῇ, ὡς καὶ ἡ ὑποτίμησις κατ' ἀνάγκην συνέβη), ἡ Κυβέρνησις δὲν θέλει εὑρεῖ εὐκαιρίαν ὅπως τὸ ὅλον ποσὸν τῶν 15 ἑκατομ. τοῦ χαρτονομίσματος αὐτῆς θέσῃ εἰς κυκλοφορίαν, διότι θέλει συμβῇ ὅ,τι καὶ εἰς τὰς τεχνητὰς ἀναπηδητικὰς πηγὰς συμβαίνει, τὸ διὰ τῶν κρουνῶν εἰς τὴν λεκάνην ἐκχεόμενον ὕδωρ ἀνέρχεται πάλιν διὰ τῶν σωλήνων καὶ διὰ τῶν αὐτῶν κρουνῶν εἰς τὴν αὐτὴν ἐκχέεται λεκάνην, καὶ οὕτως ἐφεξῆς μεχρισοῦ ἐξατμισθῇ καὶ τότε καὶ κρουνοὶ καὶ λεκάναι θέλουσι μείνει ξηροί. — Οὐ μόνον δὲ ἡ χρηματιστικὴ ἀπέδειξεν ἐν παντὶ καιρῷ καὶ διὰ πάντα τόπον ἐπιβλαβὲς καὶ ἐπιζήμιον τὸ χαρτονόμισμα, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβέστατον καὶ ἐπιζημιώτατον διὰ τὰ μικρὰ Κράτη. Οὕτως ἐὰν ἐν Αὐστρίᾳ, Γαλλίᾳ, Ῥωσσίᾳ καὶ Ἀμερικῇ τὸ χαρτονόμισμα ὑπετιμήθη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μεγάλως, ἐν αὐτοῖς τοὐλάχιστον ὑπῆρχαν πάντα σχεδὸν τ' ἀναγκαῖα, τά τε τῆς τροφῆς καὶ τὰ τῆς ἐνδυμασίας, πρὸς δὲ καὶ ὁ σίδηρος, καὶ ἡ πυρῖτις, καὶ τὰ ὅπλα, καὶ ἡ ξυλεία καὶ εἴτι ἄλλο, καὶ ἠδύναντο αἱ Κυβερνήσεις τῶν Κρατῶν τούτων διὰ τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας τοῦ χαρτονομίσματος αὐτῶν, διὰ τοῦ ἀναγκαστικοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων (le maximum), νὰ προμηθεύωνται ὁπωσδήποτε καὶ αὐταὶ καὶ οἱ ἰδιῶται τ' ἀναγκαῖα, ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι ὅπου οὐδὲν ἔχομεν, ἀλλὰ τὸν μὲν σῖτον φέρομεν ἐκ τῆς Ῥωσσίας, τὰ δὲ ζῶα ἐκ τῆς Τουρκίας, τὸν δὲ σίδηρον καὶ τὰ πανία ἐκ τῆς Ἀγγλίας, τὰ δ' ἐνδύματα ἐκ τῆς Γαλλίας, κτλ. κτλ. ἐρωτῶ ποῖος ἔμπορος τῆς Ὀδησσοῦ, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Μασσαλίας, τοῦ Λονδίνου ἢ τῆς Μαγχεστρίας ἢ τῶν Παρισίων θέλει δεχθῇ τὸ χαρτονόμισμα τῆς Ἑλλάδος; οὕτω λοιπὸν οὐ μόνον οὐδὲ χαλκοῦν νόμι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σμα δὲν θέλετε ἰδεῖ ἐν τῷ δημοσίῳ, ταμείῳ, ἀλλὰ καὶ τὸ μεταλλικὸν ὅλον ἢ θέλει φυγαδευθῇ ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ἢ θέλει ἐγκατακρυβῇ ὑπὸ τῶν κατεχόντων αὐτὸ ἰδιωτῶν, πᾶσα δὲ συναλλαγὴ θέλει παύσει. Θέλετε λοιπὸν συγκαταστρέψει καὶ τοὺς ἰδιώτας μετὰ τοῦ Κράτους, καὶ θέλετε καταρρίψει τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν ὄλεθρον. Διὰ τὸ ὄνομα τῆς Πατρίδος, Κύριοι Ὑπουργοί, μελετήσατε ὡριμώτερον τὸ πρᾶγμα καὶ θέλετε πεισθῇ ὅτι τὸ νόμισμα, τὸ χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν νόμισμα, δὲν ἔχει τὴν ἀξίαν, διότι ἔχει τὸν τύπον, ἀλλὰ φέρει τὴν ἀξίαν ἐν ἑαυτῷ, ὁ δὲ τύπος ἁπλῶς βεβαιοῖ αὐτὴν καὶ οὐδὲν πλέον· τὸ κιβδηλον νόμισμα ἔχει τοὐλάχιστον τὴν μικρὰν ἀξίαν τοῦ μετάλλου ἐξ οὗ εἶναι κατεσκευασμένον, τὸ χαρτονόμισμα ὅμως οὐδὲ ἴσην τῷ κιβδήλῳ νομίσματι θέλει ἔχει ἀξίαν, ἀλλ' ἔσται καὶ τούτου κατώτερον.

Σύγγνωστέ μοι, Κ. Πρόεδρε, παρεξέβην τῆς ἐντολῆς, ἣν ἦλθον ὅπως ἐκπληρώσω παρ' ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ ἡ μεγάλη τιμὴ ἣν τὸ ὑπουργεῖον ἐσχάτως μοὶ ἔκαμεν ἵνα μὲ προσλάβῃ ὡς ἕνα τῶν τεσσάρων τοῦ νομικοῦ συμβουλίου, καὶ ἡ ἰδιάζουσα φιλία καὶ ὑπόληψις ἣν καὶ πρὸς Ὑμᾶς, Κ. Πρόεδρε, καὶ πρὸς ἕκαστον τῶν συνυπουργῶν ὑμῶν ἔχω, καὶ ἡ ἐν τῷ χαρακτῆρι μου φυσικὴ παρρησία ἵνα παντοῦ καὶ πάντοτε ἐλευθέρως ὡς ἐλεύθερος λέγω ὅ,τι φρονῶ καλὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, μὲ παρέσυραν εἰς συζητήσεις ἐκτὸς τῆς ἀποστολῆς ἣν ἔλαβον παρὰ τῆς Τραπέζης· ἐπανερχόμενος λοιπὸν εἰς αὐτὴν παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ μοὶ εἰπῆτε τίνα πρὸς τὸν Διοικητὴν καὶ τὸ Συμβούλιον τῆς Τραπέζης πρέπει νὰ δώσω ἐκ μέρους ὑμῶν ἀπάντησιν.

Συνελθόντος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου θέλω ὑποβάλει αὐτῷ, εἶπεν ὁ Κ. Βούλγαρης, ὅ,τι μοὶ εἴπατε καὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θέλω ἀνακοινώσει ὑμῖν τὴν πρὸς τὴν Τράπεζαν δοθησομένην ἀπάντησιν.

Ταῦτα ἀνεκοίνωσα τῇ Τραπέζῃ, ἀλλὰ καὶ μόνος ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ μου ταύτην τὴν στιγμὴν γράφων τὰ τῆς σημερινῆς συνεντεύξεως, γράφω ταῦτα μετὰ καρδίας ἀληθῶς τεθλιμμένης, διότι εἶδον ὁποίας ἀτελεῖς τῆς χρηματιστικῆς γνώσεις ἔχουσιν οἱ Κυβερνῶντες τὴν Ἑλλάδα.

Θεέ, σῶσον τὴν πατρίδα, διότι ἀπὸ τῶν διεπόντων τὰς τύχας αὐτῆς ἀπηλπίσθην! . . . . . .

29 Μαΐου 1869. Τρία πράγματα ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐν τῷ βίῳ ἠγάπησα· α) δικαιοσύνην· β) πατρίδα· γ) ἐλευθερίαν, καὶ ἐν μὲν τῇ δικαιοσύνῃ εὗρον τελείαν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν, διότι ἀδύνατον ὅπως ἐννοηθῇ ἡ δικαιοσύνη ἄνευ Θεοῦ· ἐν δὲ τῇ πατρίδι τελείαν πρὸς τὴν οἰκογένειάν μου καὶ τοὺς συμπολίτας μου ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν, διότι οἰκογένεια καὶ συμπολῖται ἀποτελοῦσι τὴν πατρίδα· ἐν δὲ τῇ ἐλευθερίᾳ σταθερὰν εἰς τὸ μέλλον πίστιν, διότι ἀδύνατον νὰ μὴ κατισχύσῃ ἐπὶ τέλους ἡ ἐλευθερία, ἅτε οὖσα ἀλήθεια, κατὰ πάντων τῶν διωκτῶν αὐτῆς.

6 Ἰουνίου 1869. Τοῦ μὲν Βασιλέως μέλλοντος ν' ἀπέλθῃ αὔριον εἰς Κέρκυραν, ἐμοῦ δὲ μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς Κύπρον, Συρίαν, Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον, ἠτησάμην τὴν ἄδειαν ὅπως ἐμφανισθεὶς ἀποχαιρετήσω τὴν Α. Μεγαλειότητα, ἔχων δὲ καὶ μίαν πρὸς τὸν Βασιλέα ἀναφορὰν τοῦ ἐν Μονάχῳ ὁμογενοῦς ζωγράφου Κ. Θεοδ. Π. Βρυζάκη δώσω αὐτήν. Ὁ Βασιλεὺς μ' ἐδέχθη ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ Αὐτοῦ γραφείῳ. Εἰσελθόντα ἡ Α. Μ. λίαν εὐμενῶς ἠρώτησέ με πῶς ἔχω καὶ διατί ἀπὸ πολλοῦ δὲν μὲ εἶδε. Ἵνα μὴ ἐνοχλῶ τὴν Ὑ. Μ. ἀπήντησα, σήμερον δὲ παρουσιάζομαι ὅπως τῇ εἴπω, ὅτι ἀποστείλας εἰς Μόναχον

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῷ Κ. Βρυζάκῃ ἦν ὁ Κ. Αὐλάρχης μοὶ ἔγραψεν ἐπιστολήν, ὅτι ἡ Ὑ. Μ. οὐδεμίαν τῶν τριῶν εἰκόνων ἃς ἀπέστειλεν Αὐτῇ δι' ἐμοῦ σκοπεῖ ν' ἀγοράσῃ, ὁ Κ. Βρυζάκης μοὶ ἔπεμψε τὴν ἀναφορὰν ταύτην, ἣν μετὰ σεβασμοῦ παραδίδωμι τῇ Ὑμ. Μ. προσθέτων ὅτι καὶ ἐγὼ καθικετεύω Αὐτὴν ἵνα ἔλθῃ εἰς συνδρομὴν τοῦ ἀναξιοπαθοῦντος καὶ τὰ ἔσχατα πενομένου Ἕλληνος τούτου καλλιτέχνου· πρὸς βεβαίωσιν δὲ ὅτι καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἀνδρὸς εὐμενῶς ἐκρίθησαν ἐν τῇ καλλιτέχνῳ Γερμανίᾳ, ἰδοὺ Μεγαλειότατε καὶ δύο γερμανικαὶ ἐφημερίδες ἐν αἷς μακρὸς γίνεται περὶ αὐτῶν λόγος. Ἐλπίζω λοιπὸν ὅτι ἡ δέησις αὐτοῦ τε καὶ ἐμοῦ θέλει εἰσακουσθῆ· ἐὰν δὲ φαίνωμαι ὀχλῶν τὴν Ὑ. Μ. διὰ τῆς ἐπαναληπτικῆς ταύτης συστάσεώς μου, σύγγνωτέ μοι Βασιλεῦ, διότι προκειμένου ἵνα βοηθήσω δυστυχοῦντα προτιμῶ νὰ πράξω τὸ καλὸν δεχόμενος τὴν μέμψιν ὅτι εἰμὶ ὀχληρός, εἰμὶ δὲ βέβαιος ὅτι ἡ Ὑ. Μ. ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἐμὴν προαίρεσιν θέλει μοὶ συγχωρήσει καὶ τὴν τόλμην.

Ὁ Βασιλεὺς λαβὼν ἀπὸ τῶν χειρῶν μου τὴν ἀναφορὰν καὶ τὰ δύο τῶν ἐφημερίδων φύλλα μοὶ εἶπεν, ὅτι θέλει καὶ αὖθις σκεφθῆ καὶ μοὶ ἀνακοινώσει τὴν νέαν ἀπόφασίν Του. Εἶτα δὲ προσέθετο. Ἔχομεν νέαν Βουλήν, τί λέγετε;

Ἐὰν μὴ κατ' ἔτος, πολὺ σενεχῶς ὅμως Μεγαλειότατε, εἶπον ἐγώ, θέλομεν ἔχει ἀνανέωσιν τῆς Βουλῆς. Αἰτία δὲ τούτου ἐστὶν ὅτι ἡ ἐν τῇ Συνελεύσει ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν δύο Βουλῶν πλειονοψηφία χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πεῖραν μονήρη τὴν Βουλὴν κατέστησε καταψηφίσασα τῆς Γερουσίας. Οὐχὶ βασιλεία ἀλλ' οὐδὲ δημοκρατία ὑγιὴς καὶ ἀσάλευτος δύναται ἐπὶ μιᾷ Βουλῇ νὰ ὑπάρξῃ. Ὁ ἐλευθερωτὴς τῆς Ἀμερικῆς, ὁ Οὐασιγκτών, οὔτε ἡσύχασεν, οὔτε ἀσφαλὲς ἔβλεπε τῆς πατρίδος αὐτοῦ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸ μέλλον, ἐὰν μὴ καὶ Γερουσία ἐθεσμοθετεῖτο ὡς ἀληθὲς τῆς πολιτείας ἔρμα. Ἐὰν λοιπὸν ἀνὴρ ὡς οὐδεὶς ἄλλος φιλόπατρις καὶ φιλελεύθερος τοιαῦτα ἐφρόνει, καὶ ἡ ἐνενηκονταέτις ἐν Ἀμερικῇ πεῖρα ὀρθὰ τὰ δόγματα αὐτοῦ ἀπέδειξεν· ἐὰν καὶ ἡ Ἀγγλία ἐπὶ ταῖς δύο αὐτῆς Βουλαῖς σεμνύνεται καὶ εὐδαιμονεῖ· ἐὰν καὶ πάντα τὰ λοιπὰ συνταγματικὰ κράτη σωφρόνως δύο Βουλαῖς τὴν πολιτείαν διεκόσμησαν, εἶναι ἄντικρυ πολιτικὴ βλασφημία νὰ φρονῇ τις ἄλλως, μάλιστα δὲ μετὰ τὴν ἐπὶ μιᾷ Βουλῇ δὶς γενομένην ἐν Γαλλίᾳ ἀποτυχῆ ἀπόπειραν κατὰ τὸ 1792 καὶ 1849. Πάντως ἄρα ὑπάρχει ἀνάγκη ἐπείγουσα ὅπως κατὰ τοῦτο ἀναθεωρηθῇ τὸ ἡμέτερον σύνταγμα.

Δίκαιον ἔχετε, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, ἂς ἴδωμεν πῶς θέλει ὑπάγει ἡ Βουλὴ αὕτη, καὶ πάλιν ὁμιλοῦμεν. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἔχω πολλὰ νὰ Σᾶς εἴπω, μελετήσατέ το καλῶς ὅπως ὅταν Σᾶς καλέσω νὰ ἦσθε εἰς θέσιν νὰ μὲ φωτίσητε.

Εἰμὶ πάντοτε πρὸς τὴν περὶ τούτου συζήτησιν παρεσκευασμένος Μεγαλειότατε, εἶπον ἐγώ, δὲν ἔχω εἰμὴ νὰ περιμένω τὰς διαταγὰς τῆς ὑμετέρας Μεγαλειότητος.

Ὁ Βασιλεὺς ἔτεινέ μοι τὴν δεξιὰν πρὸς ἀποχαιρετισμόν.

Δέχομαι Μεγαλειότατε, εἶπον ἐγὼ, τὴν δεξίωσιν ταύτην καὶ ἀποχαιρετῶν τὴν Ὑ. Μ. αἰτοῦμαι τὴν ἄδειαν ἵνα ἐρωτήσω Αὐτήν, ἐὰν ἀληθεύῃ ὅ,τι ἤκουσα, ὅτι σκοπεῖ νὰ παρευρεθῇ εἰς τὰ ἐγκαίνια τῆς διώρυχος τοῦ Σουέζ, διότι ἐὰν τοῦτο ἀληθεύῃ, τότε θέλω ἀξιωθῇ νὰ συναντήσω τῇ Ὑ. Μ. εἰς Σουέζ, τουτέστι παρὰ τῇ διακεκαυμένῃ ζώνῃ, ἐγὼ ὅστις πρὸ δύο ἐτῶν ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ἴδω Αὐτὴν εἰς τὰ ὑπερβόρεια.

Ἀληθῶς προσεκλήθην, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, καὶ λίαν πιθανὸν νὰ ὑπάγω, λοιπὸν θὰ εἶσθε καὶ ὑμεῖς ;

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Μάλιστα Μεγαλειότατε, ἀπήντησα ἐγώ, καὶ τὸ ἕτερον ἀντικείμενον τῆς σημερινῆς παρουσιάσεώς μου ἦν ν' ἀποχαιρετήσω τὴν Υ. Μ. διότι μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀναχωρῶ διὰ τὴν πατρίδα μου Κύπρον, ἐκεῖθεν δὲ θέλω μεταβῆ εἰς τὴν Συρίαν, εἶτα εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ τελευταῖον εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἣν σκοπῶ νὰ περιηγηθῶ μέχρι τοῦ πρώτου καταρράκτου τοῦ Νείλου παρὰ τὰ σύνορα τῆς Νουβίας.

Πολὺ ἀγαπᾶτε τὰς περιηγήσεις, εἶπέ μοι ὁ Βασιλεύς, καὶ πρέπει νὰ κερδίζητε πολλὰ διὰ νὰ δαπανᾶτε εἰς τοιαύτας διασκεδάσεις.

Ὄχι τόσον πολλά, ἀπήντησα ἐγώ, διότι ὡς ἰδιώτης ὁδοιπορῶ καὶ οἱ ἰδιῶται δὲν ταξειδεύουσιν ὡς οἱ βασιλεῖς. Τὰς ὁδοιπορίας ὅμως ταύτας ἐπιχειρῶ καὶ διὰ ν' αὐξήσω τὰς γνώσεις μου καὶ διὰ τὴν ὑγείαν μου.

Διὰ τὴν ὑγείαν Σας; ἀνέλαβεν ὁ Βασιλεὺς μειδιῶν, καὶ τί ἔχει ἡ ὑγεία Σας;

Ἡ ὑγεία μου χάριτι θείᾳ ἔχει λίαν καλῶς, εἶπον ἐγώ, ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι πᾶσαν κατέβαλλον φροντίδα πρὸς συντήρησιν τῆς ὑγείας, οὐδὲ περιέμενον τὴν ἔφοδον τῆς ἀσθενείας ὅπως σκεφθῶσι περὶ τῆς ὑγείας, ὡς συνήθως πράττουσι τὰ νεώτερα ἔθνη. Ἐφόσον διαμένω ἐν Ἀθήναις ἐργάζομαι, καὶ ἐργάζομαι μάλιστα πολύ, ἀνάγκη λοιπὸν ἵνα ἐξέλθω τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἀνάπαυσιν, οὐδὲν δὲ ἀναπαυτικώτερον διὰ τὸν νοῦν, κατ' ἐμέ, παρὰ αἱ περιηγήσεις, διότι ὁ μὲν νοῦς ἀποσπᾶται τῆς ἐπιπόνου ἐργασίας τοῦ σπουδαστηρίου, τὸ δὲ σῶμα εὐεκτεῖ εἰς διηνεκῆ κίνησιν εὑρισκόμενον καὶ κλῖμα ἀλλάζον.

Λοιπὸν καλὸν κατευόδιον, εἶπεν ὁ Βασιλεὺς τείνας μοι τὸ δεύτερον τὴν δεξιάν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Εὐχαριστῶ τῇ Υ. Μ. εἶπον ἐγώ, καὶ εἴθε ἀξιωθῶ νὰ ἴδω τὸν Βασιλέα μου καὶ Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων ἁπάντων εἰς τὴν πόλιν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὡς πρὸ διετίας ἠξιώθην νὰ ἴδω αὐτὸν ἐν τῇ πατρίδι Κανούτου τοῦ μεγάλου.

Οἱ λόγοι οὗτοι, ὡς εἰκασα, ηὐχαρίστησαν τὸν Βασιλέα, διότι σφίγξας μου τὴν χεῖρα προσέθετο «καλαῖς ἀντάμωσαις λοιπόν».

13 Ὀκτωβρίου 1869. Τὴν 1 Ἰουλίου ἀναχωρήσας διὰ τὴν εἰς τὴν πατρίδα μου Κύπρον, τὴν Συρίαν, Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον περιοδείαν μου ἐπανέκαμψα σήμερον εἰς Ἀθήνας.

Τὴν 7 Ἰουλίου προσορμισθέντος τοῦ ἀτμοπλοίου εἰς Ῥόδον ἐπέβη ἐν αὐτῷ ὁ ἡγεμονόπαις Ὄθων τῆς Βαυαρίας, ἀδελφὸς τοῦ βασιλεύοντος Λουδοβίκου καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπίδοξος τοῦ θρόνου διάδοχος, ἀνεψιὸς δὲ τοῦ πρώην Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Ὄθωνος. Ὁμολογῶ ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς δυσαρέστως εἶχον, διότι μόνος μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ ἀτμοπλοίου θέσει ἐγώ, εἰς δυσχερῆ εὑρισκόμην θέσιν ἀπέναντι ἡγεμονόπαιδος ἐκ τοῦ Βαυαρικοῦ οἴκου, ταχέως ὅμως ἐνόησα τὴν ἀπάτην μου, τοῦ νέου ἡγεμονόπαιδος πλησιάσαντός με μετὰ πολλῆς εὐμενείας καὶ ἐρωτήσαντος ἐὰν καὶ ἐγὼ κατὰ πρῶτον τὰ μέρη ταῦτα τῆς Ἀνατολῆς ἐπεσκεπτόμην. Ἀρξάμενοι οὕτω τῆς πρὸς ἀλλήλους γνωριμίας προέβημεν ἐφεξῆς εἰς ἄλλας ὁμιλίας καὶ κατὰ τὰς δύο τοῦ μέχρι Κύπρου πλοῦ ἡμῶν ἡμέρας ὁ νεαρὸς Ὄθων (μόλις τὸ 21 συμπληρώσας), ἐνησμενίζετο μετ' ἐμοῦ συνομιλῶν καὶ μετὰ πολλῆς περιεργείας περὶ πολλῶν ἀποτεινών μοι ἐρωτήσεις. Τὴν 9 Ἰουλίου λίαν πρωὶ ἀφίχθημεν εἰς Κύπρον ἔνθα πολλοὶ φίλοι ἐλθόντες ὑπεδέχθησάν με ἐν τῷ ἀτμοπλοίῳ καὶ συνεξήλθομεν πρὸ τῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, πρὶν ἢ ὁ νέος ἡγεμονόπαις ἐγερθῇ τῆς κλίνης. Περὶ τὴν 9 π. μ. ὥραν ἐξῆλθεν οὗτος μετὰ τοῦ ἰατροῦ καὶ ὑπασπιστοῦ αὐτοῦ, τῶν μόνων συνοδοιπορούντων αὐτῷ, καὶ ἀμέσως πληροφορηθεὶς ποῦ ἐγὼ κατέλυσα ἦλθον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰατροῦ Παύλου Βαλσαμάκη πρὸς ἐπίσκεψίν μου. Ἀφοῦ ἐφ' ἱκανὸν ἐμείναμεν συνομιλοῦντες, συνεξήλθομεν εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Λαζάρου, τοῦ ὑπὸ τοῦ τῆς Ἀμερικῆς Προξένου K. Palma di Cesnola ἀπὸ τῶν ἐν Ἰδαλίῳ ἀνασκαφῶν σχηματισθέντος μουσείου καὶ εἴ τινος ἄλλου ἀξίου θέας ἔχει ἡ πόλις τῆς Λάρνακος. Περὶ ὥραν δὲ 4 μ. μ. συνώδευσα τὸν ἡγεμονόπαιδα εἰς τὸ ἀτμόπλοουν καὶ ἀπεχαιρέτισα αὐτὸν ἀπερχόμενον εἰς Βηρυτόν.

Διέμεινα ἐν Κύπρῳ μέχρι τῆς 6 Αὐγούστου, κατὰ δὲ τὸν τῆς διαμονῆς μου χρόνον ἐπεσκέφθην τοὺς ἐν Λεμησσῷ συγγενεῖς μου, οὓς ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας περίπου δὲν εἶχον ἰδεῖ, ἐπεσκέφθην τὴν Λευκωσίαν, τὴν Κυρηνίαν, τὸ Γοτθικὸν τοῦ ΙΒ αἰῶνος μοναστήριον τοῦ Bel Lapaïs, τὰ παρὰ τὸν ἅγιον Βαρνάβαν ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Σαλαμῖνος, τὴν Ἀμμόχωστον καὶ τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μεσαορίας.

Τὴν 6 Αὐγούστου περὶ τὴν 5 μ. μ. ὥραν ἀπήραμεν ἀπὸ Λάρνακος, καὶ τὴν ὑστεραίαν 7 Αὐγούστου τὴν 5 π. μ. ὥραν ἀφίχθημεν εἰς Βηρυτόν.

Ἀπὸ Βηρυτοῦ ἀναχωρήσας τὴν 11 Αὐγούστου ὥραν 4 π. μ. ἔφθασα τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς Δαμασκὸν περὶ τὴν 6 μ. μ. ὥραν, διαμείνας δ' ἐκεῖ μέχρι τῆς 14 Αὐγούστου ἀνεχώρησα περὶ τὴν 3 μ. μ. ὥραν, διανυκτερεύσας δ' ἐν Ἀβήλοις, ἀνεχώρησα τὴν ἐπιοῦσαν λίαν πρωὶ καὶ τὴν 6 μ. μ. ἀφίχθην εἰς Ἡλιούπολιν (Bâlbek). Τὰ κατὰ τὴν Ἡλιούπολιν, ὡς καὶ τὰ τῆς κατὰ τὴν 13 Αὐγούστου συντεύξεώς μου μετὰ τοῦ Ἐμίρη Ἀβδ-ελ-Κάδερ, ἐξεθέμην

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐν ἐπιστολῇ δημοσιευθείσῃ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 430 τῆς 13/25 Σεπτεμβρίου 1869 φύλλῳ τῆς ἐν Τεργέστῃ ἐκδιδομένης Κλειοῦς.—Ἐν Ἡλιουπόλει διέτριψα μέχρι τῆς 17 Αὐγούστου, ἐκεῖθεν δ' ἀναχωρήσας ἔφθασα τὴν νύκτα εἰς Βηρυτόν.

Τὴν 22 Αὐγούστου περὶ τὴν 8 π. μ. ὥραν ἀπῆλθον ἐκ Βηρυτοῦ, παραπλεύσας δὲ τὴν Σιδῶνα καὶ Τύρον προσωρμίσθην τὴν 4 μ. μ. εἰς Κάϊφα (Συκάμινον τῶν Φοινίκων)· προμηθευθεὶς δὲ ἵππον ἐπέβην καὶ μεταβὰς εἰς Κάρμηλον διενυκτέρευσα ἐν τῇ ἐκεῖ μονῇ τῶν Καρμηλιτῶν, ὅθεν ἀναχωρήσας τὴν ὑστεραίαν κατέβην παρὰ τὴν θάλασσαν, ἐπεσκέφθην ἐκεῖ τὸ σπήλαιον τοῦ Ἐλισσαίου, ἢ σχολὴν τῶν προφητῶν· ἐκεῖθεν ἐπορεύθην εἰς Πτολεμαΐδα, καὶ ἀπὸ ταύτης διὰ Σεφωρίδος ἢ Διὸς-Καισαρείας εἰς Ναζαρέτ.

Ἐν Ναζαρὲτ ὁ ταύτης μητροπολίτης Κ. Νήφων ἐξένισέ με, τὴν δ' ἐπιοῦσαν χάριν ἐμοῦ ἱερούργησεν ἐν τῷ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ναῷ, ἐπιτείνων δὲ τὴν χάριν ἠθέλησεν ἵνα μὲ συνοδεύσῃ μέχρι τοῦ Θαβωρίου ὄρους. Ἀναχωρήσαντες λοιπὸν τὴν 1 μ. μ. ἐκ Ναζαρέτ, καὶ τὴν Κανᾶ, καὶ τὸ ὄρος τῶν μακαρισμῶν, καὶ τοὺς τόπους τῶν θαυμάτων τῶν πέντε καὶ ἑπτὰ ἄρτων ἐπισκεψάμενοι ἀφίχθημεν περὶ τὴν 6 μ. μ. εἰς Τιβεριάδα, ἐκεῖ δὲ διενυκτερεύσαμεν καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἀνεχωρήσαμεν διὰ τὸ Θαβώρ, ἔνθα ὑπεδέξατο ἡμᾶς ὁ ἅγιος Θαβωρίου Γρηγόριος, εἰδοποιημένος ὢν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ναζαρὲτ περὶ τῆς ἀφίξεως ἡμῶν. Ἐπὶ τοῦ περικαλλοῦς τούτου ὄρους προσηυχήθημεν, τοῦ ἁγίου Θαβωρίου ποιήσαντος παράκλησιν ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας μου, εἶτα δ' ἐγευματίσαμεν, καὶ περὶ τὴν 2 μ. μ. ἀποχαιρετήσας τοὺς ἁγίους τούτους ἄνδρας ἀπῆλθον· διὰ δὲ τοῦ Ἐνδὼρ καὶ τῆς Ναΐν ἱππεύσας ἔφθασα εἰς Σουνὰμ ὅπου διενυκτέρευσα· τὴν δὲ πρωΐαν ἀναχωρήσας ἀφίχθην περὶ με-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σημβρίαν εἰς Δοθαΐν, τὴν δὲ 4 μ. μ. εἰς Σαμάρειαν καὶ τὴν 6 μ. μ. εἰς Σιχὲμ (Ναπλούζ). Τὴν δὲ πρωΐαν τῆς 27 Αὐγούστου ἐπεσκέφθην τὰ ὄρη Γάριζιμ καὶ Ἐβάλ, τὴν τῶν Σαμαρειτῶν συναγωγήν, ἔνθα καὶ τὸ περίφημον τῆς πεντατεύχου Σαμαρειτικὸν χειρόγραφον εἶδον· τὸν τάφον τοῦ Ἰωσήφ, τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακὼβ ἢ τῆς Σαμαρείτιδος, τὴν νεκρόπολιν, κτλ. Ἐκ Σιχὲμ περὶ μεσημβρίαν ἀναχωρήσας κατηυθύνθην εἰς Σιλώ, καταληφθεὶς δ' ὑπὸ τῆς νυκτὸς ἔμεινα εἰς τὸ χωρίον Σινδζίλ, τὴν δ' ἐπιοῦσαν 28 διὰ τῶν λόφων Ἐφραὶμ μετέβην εἰς Βεθὲλ καὶ ἀπὸ Βεθὲλ εἰς Βιρώθ, ἐκεῖθεν εἰς Ἀταρὼθ καὶ τέλος διὰ Ῥαμὰ καὶ Γαβαὰ εἰς τὴν ἁγίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ πόλιν περὶ ὥραν 1 μ. μ.

Ὁ τῶν Ἱεροσολύμων μακαριώτατος πατριάρχης Κύριλλος ὁ Β'. ἀπήτησεν ὅπως καταλιπὼν ἐγὼ τὸ ξενοδοχεῖον ἐν ᾧ κατέλυσα μεταβῶ εἰς τὸ πατριαρχεῖον καὶ ξενισθῶ παρὰ τῇ μακαριότητί Του. Ἐν Ἱερουσαλὴμ διατρίβων ἔγνων ὁποίους ὁ πατριάρχης ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καταβάλλει ἀγῶνας, ὁποίας δὲ προσπαθείας πρὸς τὴν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀνὰ πᾶσαν τὴν Παλαιστίνην διάδοσιν· ἰδίως δ' ἐφείλκυσε τὸν θαυμασμόν μου ἡ ἐν τῷ παρὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ μοναστηρίῳ τοῦ τιμίου Σταυροῦ ὑπ' αὐτοῦ καταρτισθεῖσα Θεολογικὴ Σχολή. Ἀλλὰ τὰ περὶ τούτων ἐκτενεστέρας χρῄζουσι μνείας, ἤθελον δὲ δημοσιεύσει καὶ ταῦτα διὰ τῆς Κλειοῦς ἐὰν μὴ ἐφοβούμην παρασχεῖν πράγματα τῇ Α. Μακ. ἐγείρων κατ' Αὐτοῦ οὐ μόνον τῶν κρατούντων Τούρκων τὴν δυσμένειαν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑποβλεπόντων καὶ ἐκ παντὸς τρόπου διωκόντων καὶ καταρραδιουργούντων τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν ἀλλοθρήσκων, ὡς καὶ τῶν ὁμοθρήσκων Ῥώσσων τὸν φθόνον καὶ τὸν παρομαρτοῦντα τῷ φθόνῳ διωγμόν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐν Ἱερουσαλὴμ μετὰ πολλῆς ἀδείας ἣν παρέσχε μοι ἡ Α. Μακ. ἐπεσκέφθην πάντα τε τὰ προσκυνήματα καὶ τὰ λοιπὰ θέας ἄξια, καὶ δὴ καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ὁμὰρ τὸν ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ πάλαι ναοῦ τοῦ Σολομῶντος ᾠκοδομημένον.

Τὴν 31 Αὐγούστου 2 μ. μ. ἀνεχώρησα διὰ τὴν Ἱεριχὼ ὅπου φθὰς περὶ ὥραν 8 μ. μ. ἀφοῦ τὸ Σαραντάριον εἶδον ὄρος καὶ τοῦ Ἐλισσαίου τὰς πηγὰς ἐπεσκέφθην, διενυκτέρευσα, τὴν δ' ὑστεραίαν λίαν πρωὶ κατηυθύνθην πρὸς τὸν Ἰορδάνην ἐν ᾧ ἐβαπτιζόμην τὴν 1 Σεπτεμβρίου ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου.

Μετὰ τὸ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βάπτισμά μου μετέβην εἰς τὴν Νεκρὰν θάλασσαν, ἐκεῖθεν δὲ ὥδευσα πρὸς τὸν ἅγιον Σάββαν, ἔνθ' ἀφικόμην περὶ τὴν μεσημβρίαν, ἐπὶ μακρὸν δ' ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ ἀναπαυθεὶς καὶ γευματίσας κατηυθύνθην εἰς τὴν ἁγίαν Βηθλεέμ, ὅπου φθὰς περὶ ὥραν 6 προσεκύνησα ἐν τῷ ἁγίῳ σπηλαίῳ καὶ διενυκτέρευσα ξενισθεὶς παρὰ τῷ μητροπολίτῃ Βηθλεέμ.

Τὴν πρωΐαν τῆς 2 Σεπτεμβρίου ἀνεχώρησα ἐκ Βηθλεὲμ διὰ τὴν δρῦν τὴν ἐν Μαμβρῇ καὶ τὴν Χεβρών, αὐθημερὸν δ' ἐκεῖθεν ἐπιστρέψας καὶ διὰ τῆς Βηθλεὲμ αὖθις διελθὼν καὶ τὴν μονὴν τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ ἐπισκεφθείς, ὡς καὶ τὰς τοῦ Σολομῶντος δεξαμενάς, περὶ λύχνων ἁφὰς ἀφικόμην εἰς τὴν μονὴν τοῦ τιμίου σταυροῦ, ἔνθα καὶ διενυκτέρευσα καὶ τὴν ὑστεραίαν μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ Καθηγητῶν διημέρευσα, καὶ πολλὰ τῶν πέριξ τῆς Ἱερουσαλὴμ σὺν αὐτοῖς ἐπισκεφθείς, ἐπέστρεψα εἰς Ἱερουσαλὴμ περὶ τὴν ἑσπέραν. Τὴν 5 Σεπτεμβρίου ἀνεχώρησα ἐξ Ἱερουσαλὴμ καὶ μετὰ δωδεκάωρον σχεδὸν ὁδοιπορίαν ἀφίχθην εἰς Ἰόππην τὴν 5 μ. μ. ὥραν.

Ἐξ Ἰόππης ἀνεχώρησα τὴν 4 μ. μ. τῆς 6 Σεπτεμβρίου καὶ τὴν ἐπιοῦσαν 7 Σεπτεμβρίου ἀφίχθην περὶ τὴν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

8 π. μ. εἰς Πόρτ-Σαϊδ ὅπου ἐπισκεψάμενος τὰ τοῦ λιμένος καὶ τῆς διώρυχος τοῦ Ἰσθμοῦ διέμεινα μέχρι τῆς 6 μ. μ. ὅτε ἀνεχωρήσαμεν, καὶ τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν 8 Σεπτεμβρίου περὶ μεσημβρίαν ἀφιχθημεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

Διατρίψας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μέχρι τῆς 15 Σεπτεμβρίου ἀνεχώρησα τὴν ἡμέραν ταύτην διὰ Κάϊρον, ἔνθ' ἀφίχθην περὶ τὴν 1 μ. μ. Καὶ τὴν μὲν 16 Σεπτεμβρίου ἐπεσκέφθην τὰ ἐν Καΐρῳ Μωαμεθανικὰ τεμένη, τὴν δὲ 17 ἀπῆλθον εἰς τὰς πυραμίδας, ἀνέβην μέχρι κορυφῆς τὴν τοῦ Χέοπος, καὶ ἐντὸς αὐτῆς εἰσῆλθον, τὰς δ' ἐφεξῆς ἡμέρας ἐπεσκέφθην τὴν Ἡλιούπολιν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, τὸ ἀπολελιθωμένον δάσος, τὴν κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ Δέλτα γέφυραν καὶ τὰς καταπακτὰς αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ θύρας, κλπ. Τέλος δὲ τὴν 22 Σεπτεμβρίου τὴν 9 π. μ. ἀνεχώρησα ἐκ Καΐρου διὰ Σουέζ, ὅπου ἀφίχθην τὴν 6 1/2 μ. μ. τὴν δ' ὑστεραίαν ἐπιβὰς λέμβου καὶ τὰ τοῦ νέου λιμένος ἐπισκεφθεὶς μετέβην ἐπὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης πλεύσας εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ἀραβικῆς χερσονήσου Ἐλίμ, ὅπου αἱ τοῦ Μωϋσέως λεγόμεναι πηγαί, ὅθεν ἐπιστρέψας ἀνῆλθον ἐφ' ἱκανὸν τὴν διώρυχα πλεύσας μέχρις ἑσπέρας, ὅτ' ἐπανῆλθον αὖθις εἰς Σουέζ.

Τὴν 24 Σεπτεμβρίου τὴν 8 π. μ. ἀνεχώρησα ἐκ Σουὲζ καὶ τὴν Ἰσμαηλίαν αὖθις ἐπισκεφθεὶς ἔφθασα τὸ ἑσπέρας εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἔνθα διέτριψα μέχρι τῆς 7 Ὀκτωβρίου, καθ' ἣν ἀνεχώρησα καὶ διὰ Σμύρνης καὶ Σύρου διελθὼν ἀφίχθην σήμερον πρωΐας εἰς Πειραιᾶ καὶ ἐκεῖθεν ἀνῆλθον ἀμέσως εἰς Ἀθήνας.

1 Ἰουνίου 1871. Εἰσί τινες τοσοῦτον ἐξηχρειωμένοι ὥστε οὐδὲ κατ' ἰδέαν ἐννοοῦσι τὴν ἀρετήν. Πρὸς τοὺς τοιούτους ματαία ἀποβαίνει πᾶσα περὶ ἀρετῆς συζήτησις. Υἱέ μου, φεῦγε τοὺς τοιούτους, διότι μὴ δυνάμενοι οὗτοι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἵνα ὑψωθῶσι πρὸς τοὺς ἐπ' ἀρετῇ διακρινομένους προσπαθοῦσιν ἐκ παντὸς τρόπου ὅπως κατασυκοφαντοῦντες αὐτοὺς ὑποβιβάσωσι μέχρις ἑαυτῶν.

Συκοφαντηθεὶς ἐλυπήθην μέν, σπανίως δ' ἀπελογήθην, καὶ μάλιστα δημοσίᾳ, πάντοτε ὅμως ἡ συκοφαντία ἐγένετό μοι κέντρον ὅπως κρείττων ἐμαυτοῦ γένωμαι· τὸ μέν, διότι ἐν ὑπομονῇ ἤνεγκον πάντοτε τὴν συκοφαντίαν, ἀρκούμενος εἰς τὸ ὅτι ὁ Θεὸς καὶ ἡ ἐμὴ συνείδησις ἐγίνωσκον τὸ ψευδὲς τῆς προσαπτομένης μοι μομφῆς, τὸ δέ, διότι καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν προσεπάθησα ἵνα διὰ νέων ἀγαθῶν πράξεων ἀποδείξω, ὅτι οὐκ ἤμην οἷος ὑπὸ τῶν συκοφαντῶν διεβαλλόμην εἶναι, ὁ δὲ Ὕψιστος ἀείποτε εὐώδωσε τὰς ἐμὰς προσπαθείας.

15 Ἰουλίου 1871. Σήμερον ἀπεπεράτωσα τὴν πεντάτομον συγγραφήν μου τοῦ «συστήματος τῆς ἐν Ἑλλάδι ἰσχυούσης ποινικῆς νομοθεσίας»· εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ ὅτι ἐνεδυνάμωσέ με ὅπως ἐγκαρτερήσω εἰς τοὺς κόπους.

6 Ἰανουαρίου 1872. Προχθὲς παρουσιάσθην πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς Δανίας, ὃν εἶχον γνωρίσει ἐν Κοπεγχάγῃ, σήμερον δὲ εἶδον τὸν Βασιλέα ἡμῶν· οὗτος ἅμα εἰσελθόντα προσηγόρευσέ με διὰ τοῦ «εἰς ἔτη πολλά», μεθ' ὃ ἐγὼ «εὔχομαι Μεγαλειότατε, ὅπως τὰ ἐπιόντα ἔτη ὦσι διὰ τὴν Ὑ. Μ. καὶ ὅλην τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν οὕτως εὐφρόσυνα ὅσον τὸ ἐνεστώς, καθ' ὃ εὐτυχεῖ ἔχειν παρ' Αὐτῇ τοὺς προσφιλεῖς Αὐτῆς γονεῖς καὶ ἀδελφούς»

Μετὰ τὰς ἀντιφιλοφρονήσεις ταύτας ὁ Βασιλεὺς μειδιῶν εἶπε· Πῶς Σοὶ φαίνονται, Κ. Καθηγητά, τὰ συμβαίνοντα; —Μεγαλειότατε, ἀπήντησα ἐγώ, τοιαῦτα ὥστε ἡ χάρις ἣν αἰτοῦμαι παρὰ τῆς Ὑ. Μ. εἶναι ὅπως ὡς τάχιον μ. ἀπαλλάξῃ τῆς διδασκαλίας τοῦ συνταγματικοῦ δικαίου,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

διότι ἄκραν δὲν εὑρίσκω, ἴσως ὁ διάδοχός μου ἱκανώτερος ἐμοῦ δυνηθῇ νὰ εὑρῇ διέξοδον». Διάδοχός Σου, ὑπέλαβεν ὁ Βασιλεύς, ἔσομαι ἐγώ.—«Δὲν ἠδυνάμην, Μεγαλειότατε, εἶπον ἐγώ, οὐδὲ κατ' ὄναρ νὰ φαντασθῶ ὅτι τοιοῦτον μοὶ ἑτοιμάζεται διαδοχον». Εἶτα δὲ σπουδάζων προσεθέμην, δὲν μὲ διαφεύγει ὁ νοῦς τῶν λόγων τῆς Υ. Μ. ἡ ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος ὁσημέραι προϋργιαιτέρα ἀποβαίνει, ἂς ἴδωσι νῦν οἱ μὴ ἀκούσαντες τῶν φρονίμων, μᾶλλον δὲ πεπειραμένων καὶ ἐπιστημόνων ἐν τῇ Συνελεύσει, ἂς ἴδωσιν οἱ καταψηφίσαντες τὴν Γερουσίαν καὶ ἀναγκάσαντες οὕτω τὴν Ἑλλάδα ὅπως ὑποστῇ τὴν δοκιμασίαν μιᾶς καὶ μόνης Βουλῆς. Ἐπιτραπήτω μοι ν' ἀνακαλέσω εἰς τὴν μνήμην τῆς Υ. Μ. ὅσ' ἄλλοτε εἶπον Αὐτῇ, ὅτι τὸ μονῆρες τοῦ νομοθετικοῦ σώματος θέλει πολλαπλασιάσει τὰς διαιρέσεις τῶν πολιτευομένων, διότι ἕκαστος τούτων ὀκτὼ ἢ δέκα ὀπαδοὺς ἔχων, ἐὰν τυχὸν κληθῇ εἰς τὴν Πρωθυπουργίαν θέλει νομίσει ἑαυτὸν ἀρχηγὸν πολιτικοῦ συστήματος συνεπῶς δ' ἐγείρει ἀξιώσεις ἴσας τῷ ὑψηλῷ λειτουργήματι, εἰς ὃ τυχαῖαι ὅλως περιστάσεις ἀνύψωσαν αὐτόν· οὕτω δὲ ἀντὶ συστημάτων πολιτικῶν θέλομεν ἔχει κόμματα, μᾶλλον δὲ κομμάτια, ὡς εἰς πλείονα συντρίμματα κατακερματισθησομένου ἑκάστου κόμματος.—«Ναί, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, ἀληθῆ ταῦτα, ἀλλ' ἰδοὺ καὶ τὸ 1874 πλησιάζει. Περὶ τούτων θέλομεν λαλήσει ἐν πλείονι ἡσυχίᾳ ἐν ἄλλῳ ἁρμοδιωτέρῳ χρόνῳ». Λαβὼν δὲ μου τῆς δεξιᾶς ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἀποχωρήσεως.

13 Ἀπριλίου 1872. Σήμερον συνεπληρώθησαν εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη ἀπὸ τοῦ γάμου μου. Ἡ Ἀριάδνη καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον τοῦτον κατέστησέ με εὐδαίμονα. Διήλθομεν ὁμοῦ πολλὰς ἡμέρας πικρίας ἀμοιβαίως παρηγορού-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μενοι καὶ ἀλλήλους ἐμψυχοῦντες. Οὕτως ἐκ πενήτων κατέστημεν εὔποροι διὰ τῆς ἐμῆς ἐργασίας, διὰ τῆς οἰκονομίας τῆς Ἀριάδνης. Τὰ τέκνα ἐξεθρέψαμεν ἐν φόβῳ Θεοῦ, ἐν ἀγάπῃ πρὸς ἄλληλα, ἡμεῖς αὐτοὶ παράδειγμα τούτοις γενόμενοι. Εἴθε καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν τύχωσιν ὁμοίων ἀποκαταστάσεων. Μὴ ἐπιλανθανέτωσαν ποτέ, ὅτι ὁ Θεὸς εὐλογεῖ τὸν οἶκον ἐκεῖνον οὗ προΐστανται σύζυγοι ἀγαπώμενοι, τιμώμενοι καὶ μηδὲν μυστικὸν ἀπ' ἀλλήλων ἔχοντες. Ὅπου ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης καὶ τῶν φρονημάτων ἐκεῖ καὶ τοῦ Θεοῦ ἡ εὐλογία. Ὁ Θεὸς ἐξακολουθῆσαι ἡμῖν τὴν ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ὑγείᾳ συμβίωσιν καὶ δότω ἡμῖν ἄλυπον τὸ γῆρας εἰς ὃ εἰσερχόμεθα, ἀξιῶν ἡμᾶς, ἵνα ἴδωμεν τὰ τέκνα ἡμῶν εἰς καλὴν ἀποκατάστασιν ὡς ἠξίωσεν ἡμᾶς αὐτούς. Ἀμήν.

7 Μαΐου 1872. Ὡς τῶν δηλητηρίων τὰ ὀξύτερα τάχιον ἐπιδρῶσι τὰ δ' ἀγαθὰ φάρμακα βράδιον, οὕτω καὶ ἡ ἀπὸ τῶν κακῶν καὶ φθοροποιῶν τοῦ ἤθους βιβλίων ἐπίδρασις πολλῷ ταχίων τῆς ἀπὸ τῶν ἀγαθοποιῶν ἐνεργείας.

4 Σεπτεμβρίου 1872. Σήμερον ἐπανῆλθον τὸ δεύτερον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἔνθα εἶχον ἀποσταλῆ εἰς ἔκτακτον ἀποστολὴν ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Κ. Ἐπαμ. Δεληγεώργη. Οὗτος μετεπέμψατό με τὴν 18 Ἰουλίου, ἐκθείς μοι δὲ τὸ ἐπισφαλὲς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος, τοῦ κοινῶς Βουλγαρικοῦ λεγομένου, ὅτι εἰς αὐτὸ ἐνδιαφέρεται ἅπας ὁ ἑλληνισμός, καὶ ὅτι ἅπαξ ἀποφασισθέντος ὅπως συνέλθῃ τοπικὴ Σύνοδος πρὸς ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος, τῆς ἀπολύτου ἐστὶν ἀνάγκης ὅπως οἱ τὴν Σύνοδον συγκροτήσοντες ἱεράρχαι ὁμοφρόνως κηρύξωσιν ἀπεσχισμένην τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τὴν τῶν Βουλγάρων παρασυναγωγήν· ἐπειδὴ δ' ὡς μανθάνει οἱ πατριάρχαι Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων ὡς καὶ ὁ Κύπρου ἀρχιε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πίσκοπος φαίνονται ἐνδοιάζοντες, ἀνάγκη ἵνα μεταβῶ ἐγὼ πρὸς αὐτούς, ἅτε γνώριμος αὐτοῖς, καὶ τοῖς παραστήσω τὸν κίνδυνον ἐὰν φανῇ ἡ Σύνοδος διχογνωμοῦσα. Τὸ κατ' ἀρχὰς ἀντέτεινα πολλοὺς τοὺς κωλύοντάς με ἐπαγόμενος λόγους, τοῦ Κ. Δεληγεώργη ὅμως ἐντείνοντος ταῖς παρακλήσεσιν ἐδέησεν ὅπως ἐνδώσω, ἐφ' ᾧ καὶ ἀνεχώρησα τὴν 20 Ἰουλίου· ἀφιχθεὶς δὲ τὴν 22 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπελήφθην τοῦ ἔργου πολλὰ πρὸς τὰς Αὐτῶν Μακαριότητας εἰπών. Ἀντέτεινον οἱ ἱεράρχαι, τὸ δεινότερα καταστῆσαι τὰ πράγματα φοβούμενοι. Ἐπὶ δεκαπέντε ὅλας ἡμέρας ἐργασθεὶς καὶ σχεδὸν ἀποβαλὼν πᾶσαν ἐλπίδα ἐπιτυχίας ἀπῆλθον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν 5 Αὐγούστου. Ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας τὴν 7, ἀμέσως ἐπεσκέφθην τὸν Κ. Δεληγεώργην, ἀνεκοίνωσ' αὐτῷ τὴν κατάστασιν τῶν τε πραγμάτων καὶ τῶν πνευμάτων, ὑπέδειξα δὲ καὶ οἷα ἐνόμιζον προσφορώτερα μέσα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ. Ὁ Κ. Δεληγεώργης εἶπέ μοι, ὅτι θέλει σκεφθῇ, φρονεῖ ὅμως ὅτι δεῖ με ἐπαναστρέψαι εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλὰ περὶ τούτου εἰδοποιήσει με ὡς καὶ πραγματικῶς μετὰ τρεῖς ἡμέρας μετεκάλεσέ με παρ' αὐτῷ παρακαλῶν με ἵνα καὶ αὖθις μεταβῶ ἐκεῖ. Μετὰ πολλοὺς ἐνδοιασμοὺς ἐνέδωκα ὑπὸ τὸ ὅρον ὅμως ὅτι ἡ δευτέρα εἰς Κωνσταντινούπολιν μετάβασίς μου ἔπρεπε νὰ φέρῃ ἐπίσημον χαρακτῆρα, ὃν μυστικῶς ν' ἀνακοινώσω πρός τε τοὺς μνημονευθέντας ἱεράρχας καὶ πρὸς τὴν Α. Π. τὸν οἰκουμενικὸν Πατριάρχην. Τὴν πρότασιν ἐδέξατο ὁ Κ. Δεληγεώργης, ὅθεν καὶ ἀνεχώρησα ἐκ Πειραιῶς τὴν 15 Αὐγούστου ἐφωδιασμένος αὐτογράφῳ ἐπιστολῇ τοῦ Κ. Δεληγεώργη διαπιστευομένου με παρὰ τοῖς ἱεράρχαις ὡς πληρεξούσιον τῆς Κυβερνήσεως ὅπως μετ' αὐτῶν ἐξετάσω καὶ συζητήσω τῆς λύσεως τοῦ ζητή-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ματος τὸν τρόπον κτλ. Ἡ ἐμφανισίς μου πρὸς τοὺς ἱεράρχας τὴν φορὰν ταύτην ὅλως διάφορον τῆς προτέρας ἔλαβε χαρακτῆρα, οὐ μόνον δ' ἡ Α. Π. ὁ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἄνθιμος ὁ Ϛ'. ὑπεδέξατό με ὡς ἀγαθοῦ συνεργάτην, ἀλλὰ καὶ οἱ τούτου προκάτοχοι Γρηγόριος καὶ Ἰωακεὶμ ὡς καὶ ὁ μητροπολίτης Δέρκων καὶ οἱ λοιποὶ μητροπολῖται πολλὰς ἐν ἐμοὶ τιθέμενοι ἐλπίδας πρὸς μετατροπὴν τῆς γνώμης τῶν ἀντιτεινόντων τῆς ἑῴας πρωθιεραρχῶν. Ἐπεχείρησα δὴ τότε τῷ ἔργῳ, μετὰ πολλὰς δὲ δυσχερείας τοῦ μὲν Κύπρου μετέτρεψα τὴν γνώμην ὡς καὶ τοῦ Ἀντιοχείας, τοῦ δ' Ἱεροσολύμων ἀσταθῆ γνούς, φόβῳ ὅμως μήπως τῇ περαιτέρῳ ἀναβολῇ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἔργων τῆς Συνόδου οὗτος μὲν ἔτι μᾶλλον ἐπηρεασθῇ ὑπὸ τοῦ ῥώσσου πρεσβευτοῦ Ἰγνάτιεφ συμπαρασύρῃ δὲ καὶ τὸν Ἀντιοχείας, κλονίσῃ δ' αὖθις τὸν Κύπρου, ὑπέβαλον τῷ οἰκουμενικῷ τὴν γνώμην, ὅτι ὡς τάχιστα ἔδει συγκαλέσαι τὴν Σύνοδον. Τὴν γνώμην ταύτην ἠσπάσθη καὶ πᾶσα ἡ περὶ τὴν Α. Παναγ. ἱερὰ Σύνοδος, ὅθεν καὶ ἐξεδόθησαν τὰ πατριαρχικὰ τῆς συγκαλέσεως πιττάκια ὁρισθείσης ὡς ἡμέρας τῆς ἐνάρξεως τῆς 29 Αὐγούστου. Παρέστην ἐν τῷ Πατριαρχικῷ ναῷ, καὶ κατὰ μὲν τὴν θείαν λειτουργίαν οὐ παρέστη ὁ Ἱεροσολύμων, προσῆλθεν ὅμως μετὰ ταύτην καὶ συνεκαθέσθη κατὰ τὴν πρώτην τῆς Τοπικῆς Συνόδου συνεδρίασιν, καθ' ἣν ἐξελέχθη καὶ ἡ συντάξουσα τὸν Ὅρον ἐπιτροπή. —Οὕτω περαιωθείσης τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς περιττὴν ἔκρινα τὴν περαιτέρω ἐν Βυζαντίῳ διατριβήν μου, ὡς τῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνόδου τῶν Ἱεραρχῶν ἐξασφαλιζούσης τὴν ἔκβασιν, τῆς ἀνακηρύξεως δηλονότι τοῦ Βουλγαρικοῦ σχίσματος. Ἀνεχώρησα λοιπὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὴν 2 Σεπτεμβρίου δι' Ἀθήνας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Καὶ τὸ μὲν κατὰ πόσον συνετέλεσα μαρτυρήσουσιν οἱ γνόντες τὴν ἀποστολήν μου, ὁποίαν δ' ἔχω γνώμην περὶ τῆς ἐκβάσεως ἐρωτηθεὶς μετὰ τὴν ἐπάνοδόν μου ὑπὸ τοῦ Κ. Δεληγεώργη, ἄνευ τινὸς ἐνδοιασμοῦ εἶπον αὐτῷ, ὅτι τὸν Ἱεροσολύμων Κύριλλον τὸν Β. ἔχω ὡς ἀνιάτως ἐπηρεασθέντα ὑπὸ τῶν πανσλαυικῶν ἐνεργειῶν τῆς ῥωσσικῆς πρεσβείας, φοβοῦμαι δ' ὅτι ἀποσχισθήσεται τῆς Συνόδου, εἰκάζω δὲ τοῦτο, διότι ἐπὶ διαφόροις προφάσεσιν ἠρνήθη ὑπογράψαι τὰ πρακτικὰ τῆς πρώτης συνεδριάσεως εἰς ἣν παρέστη ἐν τῇ Τοπικῇ Συνόδῳ, ἠρνήθη δὲ καὶ διορίσαι ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ, ἐν τῇ ἐπιφορτισθείσῃ τὴν σύνταξιν τοῦ Ὅρου ἐπιτροπῇ, ἔμελλε δὲ καὶ ἀποπλεῦσαι ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι ὁ μέγας τῆς Ῥωσσίας δοὺξ Νικόλαος κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἐσκόπει ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα ἔνθα ὤφειλεν ἡ Α. Μ. εὑρεθῆναι πρὸς ὑποδοχήν του. — Ἐὰν ταῦτα συμβῶσι προβλέπω ταραχὰς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Ἱεροσολύμων, πιστεύω ὅμως ὅτι ὁ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ παθὼν καὶ σταυρωθεὶς ἀλλὰ καὶ ἀναστὰς Σωτὴρ ἡμῶν, σώσει καὶ αὖθις τὴν ἁγίαν Αὐτοῦ ἐκκλησίαν καὶ τὰς πανσλαυικὰς ῥᾳδιουργίας μεταβάλει πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ δόξαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

7 Ἰανουαρίου 1873.

Τὸν κακὸν δὲν μετατρέπει ὅσον τις εὐεργετήσει.
Καὶ τὸ πάθος τῆς ψυχῆς του οὐδ' αἰὼν ὅλος λωφήσει.

7 Ἰουνίου 1873. Ἡ Κυρία Χρυσηὶς Ἀναστ. Μαυρομιχάλη ἀνάδοχος τῆς θυγατρός μου Χρυσηΐδος πρὸ ἡμερῶν ὡμίλησέ μοι, ὅτι ὁ Καθηγητὴς Κ. Γεώργιος Μιστριώτης παρεκάλεσεν αὐτὴν ὅπως αἰτίσηται παρ' ἐμοῦ εἰς γάμον τὴν Χρυσηΐδα μου. Διεσκέφθην μετὰ τῆς Ἀριάδνης λαβὼν δὲ καὶ τὴν συναίνεσιν τῆς θυγατρός μου σήμερον ἀπεδέχθημεν τὴν πρότασιν. Εἴθε ὁ Θεὸς εὐλογήσει τὴν ἕνωσιν ταύτην.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

24 Δεκεμβρίου 1873. Ὁ Βασιλεὺς μετεπέμψατό με ὅπως αἰτήσηται τὴν ἐμὴν γνώμην ἐπὶ τῶν συμβαινόντων. Ἐγὼ διήρεσα τὰ ζητήματα ὡς ἑξῆς. Α'. Ὡς πρὸς τὴν μὴ συγκάλεσιν τῆς Βουλῆς ἀνέπτυξα ὅσα ἐν τῇ καταχωρισθείσῃ εἰς τὸ 376 τῆς 2 Ὀκτωβρίου φύλλον τοῦ «Λαοῦ» ἐπιστολῇ ἔγραψα, ὅτι ἔδει συγκληθῆναι τὴν Βουλὴν ἐπὶ τακτικῇ Συνόδῳ ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου. Ὁ Βασιλεὺς εἶπέ μοι, ὅτι ἔκτοτε ἀναγνοὺς τὴν ἐπιστολήν μου ἐπείσθη καὶ ἐνέτεινε τὰς ἑαυτοῦ προσπαθείας ὅπως συγκατατεθῇ τὸ Ὑπουργεῖον εἰς συγκάλεσιν τῆς Βουλῆς, ὁ Κ. Δεληγεώργης ὅμως τὴν ἐναντίαν εἶχε γνώμην καὶ ἐνέδωκεν ὁ Βασιλεύς. — Ἐγὼ τῷ παρετήρησα, ὅτι ἡ τῆς Βουλῆς συγκάλεσις Βασιλικὴ ἐστι προνομία, ἐπομένως ὅτι ἔδει Αὐτὸν ἀπολῦσαι τὸ Ὑπουργεῖον, καθότι ὑπάρχοντος χρόνου ὅπως πρὸ τοῦ 1874 ψηφισθῇ ὁ προϋπολογισμός, ἡ ἀναβολὴ ἀντίκειται εἴς τε τὸ Σύνταγμα καὶ εἰς τὸν περὶ λογιστικοῦ τοῦ Κράτους νόμον τοῦ 1852 (ἀριθ. 5).

Β'. Ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον προβλέπει ἴσως, ὅτι οὐχ ἕξει ἐν τῇ Βουλῇ τὴν πλειονοψηφίαν· ἐὰν τοῦτο, πάντως οὐ συμφέρει διατηρεῖν αὐτὸ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ, τί γὰρ ὠφεληθήσεται ἐκ τῆς διμήνου ταύτης παρατάσεως; τὴν διεξαγωγὴν ἴσως τῶν δημοτικῶν ἐκλογῶν; ἀλλὰ καίπερ γινώσκων ὅτι διὰ τὸ ἄγαν συγκεντρωτικὸν τοῦ παρ' ἡμῖν συστήματος μέγα τ' ἔχει συμφέρον τὸ ὑπουργεῖον καὶ μεγάλως διὰ τῶν δημάρχων δύναται ἐπιδράσαι ἐπὶ τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν, τολμῶ ὑποδεῖξαι τῇ Α. Μ. ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ συμφέρει ἵνα καὶ δευτέραν Βουλῆς διάλυσιν τῷ αὐτῷ Ὑπουγείῳ παράσχῃ, τὸ γὰρ τοιοῦτον ἀντιπολιτικὸν ὅλως, διότι οὕτω χρώμενος τῇ προνομίᾳ τῆς διαλύσεως δώσει χώραν ὁ Βασιλεὺς εἰς ὑπονοίας, ὅτι φατριάζει μετὰ τῶν Ὑπουργῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αὐτοῦ καὶ καταβιβάζει τὴν βασιλικὴν Αὐτοῦ ἀξιοπρέπειαν. Ἄλλως τε καὶ ἡ κοινὴ γνώμη, ἕνεκα τῶν ἀποτυχιῶν περὶ τὰς μετοχὰς τοῦ Λαυρίου, ἐστὶ τοσοῦτον δυσμενὴς τῷ Ὑπουργείῳ, ὥστ' οὐδεμία πιθανότης ὑπάρχει, ὅτι μόλις ἓν ἔτος μετὰ τὴν πρώτην διάλυσιν, ὅτε τοσοῦτον δημοτικὸς ἦν ὁ Κ. Δεληγεώργης καὶ τοσαύτας παρεῖχεν ἐλπίδας εὐθαρσῶς ἀντιτείνων εἰς τὴν πίεσιν τῆς Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, ὑπὲρ τῆς Ἑταιρίας Σερπιέρη, κατορθώσει ἐπὶ ταῖς νέαις ἐκλογαῖς μείζονα τῆς ἀπὸ τῶν πέρυσι πλειονοψηφίας ἐν τῇ Βουλῇ.

Γ'. Ἠτησάμην τὴν ἄδειαν ὅπως ἐλευθέρως ἐξακολουθήσω. Ἐπινεύσαντος τοῦ Βασιλέως, πρὸς Θεοῦ, εἶπον Αὐτῷ, μὴ παραδειγματισθῇ ἡ Υ. Μ. ἀπὸ τῶν ἐν Δανίᾳ νῦν συμβαινόντων. Ἡ θέσις τῶν πραγμάτων ὁμοιάζει, οἱ λαοὶ ὅμως διαφέρουσιν. Οὔτε τὴν ὑπομονήν, οὔτε τὴν πρὸς τὰ καθεστῶτα εὐλάβειαν ἔχομεν οἱ Ἕλληνες ὡς οἱ Δανοί. Οἱ Ἕλληνές ἐσμεν λίαν ζωηροὶ καὶ ἀνυπόμονοι, ὡς δ' οἱ πάλαι ἡμῶν πρόγονοι νόμον εἶχον, « κατ' ἐνιαυτὸν ἄρχειν τὰς ἀρχάς », οὕτω καὶ ἡμεῖς δυσφόρως ἔχομεν πρὸς Ὑπουργεῖον ὑπὲρ τὸ ἔτος μεῖναν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ. Ἀναλογίσθητε, Μεγαλειότατε, ὅτι ἐὰν ὁ τῆς Γαλλίας Βασιλεὺς Φίλιππος Λουδοβῖκος ἐνέδιδε τὸ 1847 εἰς ἀλλαγὴν τοῦ Ὑπουργείου Γυζώτου, πάντως οὐ συνέβαινεν ἡ τοῦ 1848 ἐπανάστασις· ἀναλογίσθητι ὅτι ἐὰν ὁ Βασιλεὺς Ὄθων ἐγκαίρως ἀντικατέσταινε τὸ Ὑπουργεῖον Μιαούλη, πάντως οὐ συνέβαινε ἡ τοῦ 1862 νὺξ τῆς 10 Ὀκτωβρίου. Ὅταν τὰ πάθη τὰ πολιτικά, μάλιστα δὲ ὅταν ἀπὸ τῶν ἀνωτέρων πολιτικῶν κύκλων διαδοθῶσιν εἰς τὰ πλήθη καὶ δὲν παρέχηται αὐτοῖς τὸ πρὸς λώφησιν τῶν παθῶν μέσον διὰ τῆς ἀπολύσεως τῶν Ὑπουργῶν, κορυφωθῶσιν οὕτως, ὑπάρχει φόβος ἐκρήξεως,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸ ἔναυσμα ἔθεντο ἤδη αἱ ἀντιπολιτευόμεναι ἐφημερίδες, ἐξ ὧν τινες συζητοῦσιν ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου τὰ ἀπὸ τῆς δημοκρατίας πλεονεκτήματα. Ἡ Υ. Μ. γινώσκει τὰ ἐμὰ φρονήματα, ὅτι ἀμερολήπτως διάκειμαι πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν πολιτικὰ κόμματα, καὶ ὅτι ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς πολιτικοὺς ἡμῶν ἄνδρας διὰ τὸν Κ. Δεληγεώργην ἐνδιαφέρομαι, διότι διετέλεσε μαθητὴς ἐμός, ἐπομένως ὡς διδάσκαλος Αὐτοῦ σεμνύνομαι, ὅτι ὁ ἐν τῇ πολιτικῇ ἐπιστήμῃ μαθητής μου ἀνήχθη εἰς τὸ ἀνώτατον διὰ πολίτην ἀξίωμα τῆς πολιτείας. Τὸ συμφέρον ὅμως τοῦ θρόνου ἐστὶ δι' ἐμὲ ἀνώτερον πάσης ἄλλης σκέψεως.

Δ'. Τὰ συμβάντα ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀποδεικνύουσιν ὁπόσον εἰσὶν ἐξημμένα τὰ πνεύματα, ἀτυχῶς δὲ καὶ ὁπόσον ἀδεξίως παρ' ἡμῖν διεξάγονται τὰ πράγματα. Ἡ Σύγκλητος ἐὰν μοῦ ἤκουεν ἀπ' ἀρχῆς, ὅτε τῇ εἶπον ἵνα λύσωμεν ἡμεῖς τὸ ζήτημα τῆς φάλαγγος δεχόμενοι τὸ αἴτημα καὶ προσκαλοῦντες τοὺς φοιτητὰς ὅπως τὰς διὰ τὸν ἱματισμὸν δαπάνας προκαταβάλωσιν, οὐδόλως ἤθελε προχωρήσει τὸ πρᾶγμα. Ἀλλὰ δὲν μοῦ ἤκουσεν, ἀνήνεγκε δὲ τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ἐκεῖνο δ' οὐχὶ σωφρονέστερον τῆς συγκλήτου ἐπελήφθη αὐτοῦ, ἐπαλιμβούλησε καὶ ἡ παλιμβουλία ἐστὶν ὀλεθρία πάσῃ Κυβερνήσει, διότι προδίδει ἔλλειψιν φρονήσεως. Ἰδοὺ ποῦ ἤγαγε τὰ πράγματα. Καὶ ὅμως ἐγὼ καὶ πρὸς τὸν Κ. Δεληγεώργην ἐγκαίρως εἶπον τὰ εἰκότα. Ἴσως δὲ καὶ πρὸς τὴν Υ. Μ. διεβλήθην.

Ναί, μοὶ ἀνηνέχθησαν, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, ἐγὼ ὅμως γινώσκων ὑμᾶς καλῶς οὔτ' ἔδωκα οὔτε δώσω ποτὲ πίστιν εἰς ὅσα ἂν διαδώσωσι περὶ ὑμῶν, γινώσκω ὅτι οἱ φαναριῶται δὲν ἀγαπῶσιν ὑμᾶς. Προσέθετο δὲ καὶ ἄλλα περὶ τῶν φαναριωτῶν ὁ Βασιλεὺς οὐχὶ εὐνοϊκά, ἅπερ περιττὸν ἀναγράψαι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

με ἐνταῦθα, ὡς καὶ τὰς πολλὰς πρὸς ἐμὲ εὐνους διαθέσεις Αὐτοῦ. Ἐπὶ τέλους εὐχαριστήσας μοι διὰ τὴν γνώμην ἣν ἔδωκα Αὐτῷ ἐπὶ μακρὸν κρατῶν μου καὶ σφίγγων τὴν χεῖρα ηὐχαρίστει καὶ ἀπεχαιρέτα με. Ἡ συνδιάλεξις ἡμῶν αὕτη διήρκεσε τρία τέταρτα τῆς ὥρας.

20 Ἰανουαρίου 1874. Σήμερον ἐτελέσθη ὁ γάμος τῆς θυγατρός μου Χρυσηΐδος μετὰ τοῦ Γεωργίου Μιστριώτου. Ὁ Θεὸς διαφυλαττέτω αὐτοὺς ἐν ὁμονοίᾳ καὶ βεβαίᾳ πίστει καὶ ἐπιδαψιλευσάτω αὐτοῖς τέκνα καὶ πᾶν ἀγαθόν. Ἐχέτωσαν δὲ τὰς ἐμὰς καὶ τῆς Ἀριάδνης εὐχάς.

16 Νοεμβρίου 1874. Σήμερον ὥραν 1 Μ. Μ. ἔτεκεν ἡ Χρυσηΐς μου θυγάτριον, ᾧ ἐδόθη τὸ τῆς προμήτορος Ἀριάδνης ὄνομα.

6 Ἰανουαρίου 1875. Σήμερον ἐπέρανα τὴν Β΄ ἔκδοσιν τῆς περὶ συνταγματικοῦ δικαίου συγγραφῆς μου. Ἔργον τριακονταετοῦς μελέτης κληροδοτῶ τῇ πατρίδι ἐν ἀσφαλεῖ πεποιθήσει, ὅτι ὡς εὐσεβῶς τοῦτο ἐξειργάσθην εἰς τὴν ὑστεροφημίαν διηνεκῶς ἀποβλέπων, τοῦθ' ὅπερ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους μακρὰν τῶν συνταραττόντων καὶ διαιρούντων τοὺς πολιτευομένους παθῶν ἐκράτησέ με, οὕτω καὶ ἡ πατρὶς ἐκτιμήσει τοῦτο, μάλιστα δὲ μετὰ τὸν ἐμὸν θάνατον.

4 Φεβρουαρίου 1875. Ἐν τῇ χθεσινῇ ἑσπερίδι τῶν ἀνακτόρων λαβών με ὁ Βασιλεὺς κατὰ μέρος εἶπέ μοι· « Ἀπό τινος χρόνου αἱ ἐφημερίδες τῆς ἀντιπολιτεύσεως Σᾶς παρέχουσι πολλὰς ὀχλήσεις. — « Ἀδιαφορῶ, ἀπήντησα ἐγώ, διότι εὐσταθὴς εἰς τὰς ἀρχάς μου, πεποιθὼς δὲ καὶ εἰς τὸ ὀρθὸν πάσης γνώμης ἣν ἐκφέρω, μάλιστα δέ, ὅταν ἡ πολιτεία αἰτῆται τοιαύτην τινὰ παρ' ἐμοῦ, διότι δὲν ἀποβλέπω ποτὲ εἰς τὸ νὰ γίνωμαι ἀρεστὸς ἐπὶ θυσίᾳ τῆς ἀληθείας, ἀδιαφορῶ, σιωπῶ καὶ ἀφίημι εἰς τὸν χρόνον, τὸν βέβαιον

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀνακαλυπτῆρα τῆς ἀληθείας, νὰ μὲ δικαιώσῃ. « — Τί φρονεῖτε ; λέγει ὁ Βασιλεύς, ὅτι πρέπει νὰ πράξω ; ». — Νομίζω, Μεγαλειότατε, ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δὲν πρέπει νὰ ὑποχωρήσητε πρὸς τὴν στασιάσασαν ἀντιπολίτευσιν, ἥς ἡ ἀπὸ τῆς 3 Δεκεμβρίου μέχρι τῆς 26 Ἰανουαρίου (ἡμέρας τῆς λήξεως τῆς βουλευτικῆς Συνόδου), ἀπόστασις ἐματαίωσε πᾶσαν ἐργασίαν τῆς Βουλῆς. Τὸ ἔθνος ἐτέθη οὕτως εἰς θέσιν ἵνα κρίνῃ τοὺς ἀποχωρήσαντας· ἡ Βασιλεία ὑποχωροῦσα ἤθελεν ἀποβάλει ἅπασαν τῆς ἑαυτῆς ἀξιοπρέπειαν, ἀνὰ πᾶσαν δ' ἡμέραν ἤθελεν ἐπαναλαμβάνεσθαι τὸ αὐτὸ παιγνίδιον. « — Δὲν φρονεῖτε ; λέγει ὁ Βασιλεύς, ὅ τι πρέπει νὰ συγκαλεσθῇ ἡ Βουλὴ εἰς ἔκτακτον Σύνοδον ; » — « Ὄχι· εἶπον ἐγώ, αἱ ἔκτακτοι Σύνοδοι ὑποθέτουσιν ἔκτακτον ἀνάγκην, ἐπομένως ἔκτακτος Σύνοδος πρὸς ψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ τῶν φορολογικῶν νόμων, τοὐτέστι πρὸς εἴπερ τι καὶ ἄλλο τακτικὸν ἔργον, εἶναι ὅ,τι παράλογον. Ἄλλως τε καὶ οὐδεμία πιθανότης ὑπάρχει ὅτι κατὰ τὴν ἔκτακτον Σύνοδον θέλει προσέλθει ἡ ἀντιπολίτευσις, ταύτης δὲ μὴ προσερχομένης ἀδύνατον γενέσθαι τὴν ἀπαρτίαν, ὡς δὲ τὸ Ὑπουργεῖον, καλέσαν ἐμέ τε καὶ ἄλλους τῶν συναδέλφων μου εἰς συμβούλιον πρὸ ἑνὸς καὶ πλέον μηνός, ἔμαθεν, ἡ ἀπαρτία ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ ἡμίσεως πλέον εἷς τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν Βουλευτῶν, τοὐτέστι καὶ τῶν μὴ νομοποιηθέντων διὰ τῆς ἐξελέγξεως ὡς καὶ τῶν ἀποβιωσάντων κλπ. ὑπολογιζομένων ». — Τότε τί ποιητέον ; λέγει ὁ Βασιλεύς ». — Ἀφῆσαι τὰ πράγματα ὡς ἔχουσι μέχρι τοῦ προσεχοῦς Ὀκτωβρίου, ὅτε πρέπει νὰ κληθῇ ἡ Βουλὴ πρὸς τακτικὴν Σύνοδον. Κατ' ἀνάγκην δέ, νὰ ἐξακολουθήσῃ μέχρις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἡ διὰ Βασιλ. διατ. δαπάνη ὡς μὴ ψηφισθέντος τοῦ προϋπολογι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σμοῦ ἐξ ὑπαιτιότητος τῆς ἀποδράσης τοῦ Βουλευτηρίου ἀντιπολιτεύσεως ». « — Τὴν γνώμην ὑμῶν, λέγει ὁ Βασιλεύς, ἀνεκοινώσατε τῷ Ὑπουργείῳ ; — Μάλιστα, Μεγαλειότατε, ὁ Κ. Βούλγαρης συνεβουλεύθη με, οὐ μόνον δὲ ταῦτα τῷ εἶπον, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα, μάλιστα δὲ τὸν ἀπέτρεψα, διαρκούσης ἔτι τῆς Συνόδου τῆς Βουλῆς, ν' ἀποπειραθῇ τὸν σχηματισμὸν ἀπαρτίας ἄλλως παρ' ὅπως τὸ Σύνταγμα κελεύει, διότι, κατ' ἐμὲ, πᾶσα ἐναντία πρᾶξις τῆς Βουλῆς ἐν μὴ νομίμῳ ἀπαρτίᾳ ἔσται ἀντισυνταγματική. Εὐτυχῶς μέχρι τοῦδε τὸ Ὑπουργεῖον συνεμορφώθη πρὸς τὴν γνώμην μου· τὰ πράγματά εἰσι μαρτυροῦντα κατὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὅθεν καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἐκφράζεται κατ' αὐτῆς, εἴθε μέχρι τέλους ἐξακολουθήσῃ τὸ Ὑπουργεῖον τὴν αὐτὴν πορείαν ἀποτρεπόμενον παντὸς παρακεκινδυνευμένου ἐναντίου μέτρου ». — Ἐνταῦθα ἔληξεν ὁ μετὰ τοῦ Βασιλέως διάλογος.

19 Μαρτίου 1875. Τὸ Ὑπουργεῖον παρὰ τὴν ἐμὴν γνώμην διὰ τοῦ ἀπὸ 12 Φεβρουαρίου Βασ. διατ. συνεκάλεσε τὴν Βουλὴν εἰς ἔκτακτον Σύνοδον διὰ τὴν 5 Μαρτίου. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης μέχρι σήμερον μὴ κατορθωθείσης τῆς κατὰ τὸ Σύνταγμα ἀπαρτίας, σήμερον προέβη ἡ Βουλὴ εἰς ἀθέμιτα ὑπολογίσασα εἰς ὁρισμὸν τῆς ἀπαρτίας μόνον τὸν ἀριθμὸν τῶν Βουλευτῶν ὅσων αἱ ἐκλογαὶ ἦσαν ἐκλελεγμέναι· οὕτω δ' ἀντὶ ἐπὶ 96 ὥρισε τὴν ἀπαρτίαν ἐπὶ 89, Εὑρεθέντων δὲ παρόντων 92 προέβη εἰς νομοθετικὰς ἐργασίας. Φοβοῦμαι ὅτι ἡ παράτολμος αὕτη τοῦ Βουλευτικοῦ πρᾶξις θέλει μετατρέψει τὴν κοινὴν γνώμην κατ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ τότε, ἂς ὄψηται, αἱ ὀρθαὶ συμβουλαί μου δὲν εἰσηκούσθησαν.

20 Μαρτίου 1875. Σήμερον ἐπέτειον τῶν γενεθλίων

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς Χρυσηΐδος ἀνεδέχθην ἀπὸ τοῦ θείου βαπτίσματος τὴν ἐγγόνην μου, πρὸς τὴν ὁποίαν ἔδωκα τῆς προσφιλοῦς προμήτορός της τὸ ὄνομα « Ἀριάδνη ».

5 Μαΐου 1875. Ὁ λύχνος φωτίζει, εἰ ὅμως ἠδύνατο λαλῆσαι ἔλεγεν ἂν οἷα αὐτὸς πάσχει ἐκ τῆς φλογὸς μεγάλα κακὰ ἐπ' ἀγαθῷ ἐκείνων οὓς φωτίζει.

16 Μαΐου 1875. Χθὲς τὸ ἑσπέρας περὶ τὴν 9 μ. μ. ὥραν ὁ ἐν ὑπηρεσίᾳ ὑπασπιστὴς τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως ἐκάλεσέ με ὅπως σήμερον μεταβῶ παρὰ τῇ Α. Μ. Καὶ δὴ ἐδέχθη με ὁ Βασιλεὺς τὴν 1 μ. μ. ὥραν, δεξιωθείς με δὲ καὶ εἰσαγαγὼν εἰς τὸ τρίτον ἀπὸ τῆς εἰσόδου δωμάτιον ἵνα μὴ ἀκουσθῇ ὑπό τινος ἡ συνομιλία ἡμῶν, ἤρξατο τοῦ λόγου ὡς ἑξῆς». Ἐπιθυμῶ ν' ἀκούσω τὴν γνώμην σου ἐπὶ τῶν ἀκολούθων ζητημάτων. Πῶς θεωρεῖς τὴν κλῆσιν τοῦ Κ. Τρικούπη εἰς τὴν πρωθυπουργίαν; Ἦτο συνταγματικὴ ἡ πρᾶξις τοῦ Ὑπουργείου νὰ θεωρήσῃ ὡς ἀκύρους τοὺς ὑπὸ τῆς Βουλῆς ψηφισθέντας νόμους καὶ ὑπ' ἐμοῦ κυρωθέντας καὶ δημοσιευθέντας; Πῶς πρέπει νὰ πολιτευθῶ πρὸς τὴν νέαν Βουλήν; Ἐὰν καὶ αὕτη καταμερισθῇ εἰς πέντε ἢ ἓξ κόμματα ἀσυμβίβαστα πρὸς ἄλληλα ὅπως ἀναδείξωσι πλειονοψηφοῦσαν κυβέρνησιν πρέπει ἆρά γε πάλιν νὰ διαλύσω τὴν Βουλήν»;

Πρὸς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα, Μεγαλειότατε, εἶπον ἐγώ, θέλω ἀπαντήσει μετὰ τῆς συνήθους μοι παρρησίας, ἥν, ὡς μυρία ἔδωκέ μοι δείγματα, ἡ Υ. Μ. ἀγαπᾷ. Καὶ ἐπὶ τοῦ Ὑπουργείου Δεληγεώργη, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Κ. Βούλγαρη ἤμην γνώμης ἵνα μὴ δοθῇ διάλυσις Βουλῆς, διότι ὡς καὶ τότε εἶπον τῇ Υ. Μ. ὁ μόνος ἴσως τρόπος ὅπως συνετισθῶσιν οἱ παρ' ἡμῖν πολιτευόμενοι εἶναι ν' ἀφήσητε αὐτοὺς νὰ διαπληκτίζωνται ἐν τῇ Βουλῇ δηλωσάσης τῆς Υ. Μ. ἐφ'

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἅπαξ, ὅτι κἂν δεήσῃ ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν νὰ σχηματίζηται Ὑπουργεῖον, κατὰ τὴν ὑποδηλουμένην ἐν τῇ Βουλῇ πλειονοψηφίαν, θέλει τὸ πράττει, οὐδέποτε ὅμως θέλει δώσει διάλυσιν Βουλῆς. Συγχωρήσατέ μοι Μεγαλειότατε νὰ πιστεύω, ὅτι ἐὰν ἐξ ἀρχῆς τὴν γνώμην μου ταύτην ἀπεδέχετο ἡ Υ. Μ. ἤθελεν ἐξαναγκάσει τὰ κόμματα νὰ συγχωνευθῶσιν εἰς δύο μόνα πολιτικὰ συστήματα, τὸ μὲν πρὸς τὴν πρόοδον τεῖνον, τὸ δὲ τὴν μονιμότητα ἐκπροσωποῦν, διότι ταῦτα μόνα εἰσὶ φυσικά, ἀναγκαῖα, συνταγματικά. Ἄλλως ὅμως ἔκρινεν ἡ Υ. Μ. ἤτις καὶ τὴν ἑτέραν μου γνώμην δὲν εἰσήκουσεν, ἀλλ' ἐνέδωκε πρὸς τὸν Κ. Βούλγαρην καὶ συνεκάλεσε τὴν ἔκτακτον Σύνοδον τῆς Βουλῆς, δι' ἧς τοσοῦτον ἐξετραχύνθησαν τὰ πράγματα ἄνευ λόγου καὶ ἀνάγκης. Εὐτυχῶς ὅμως ἡ σύνεσις τῆς Υ. Μ. ἀπεδέξατο δύο ἄλλας μου γνώμας, τὴν μέν, ὅτι βασιλικῶς ἐνέδωκεν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ὑπουργείου Βούλγαρη ἐξεγερθεῖσαν, δὲν ἐξετάζω πῶς, κοινὴν γνώμην, τὴν δέ, ὅτι ἐκάλεσε τὴν συμμαχήσασαν πρὸς ἐξαρπαγὴν τῆς ἐξουσίας ἀντιπολίτευσιν καὶ διὰ τοῦτο ἀποστᾶσαν τῶν συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς. Καλέσασα ἡ Υ.Μ. τὸν Κ. Τρικούπην εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἐναργῶς ἀπέδειξεν, ὅτι ὡς βασιλεὺς δύνασθε νὰ συγχωρήσητε τοὺς παραλυπήσαντας τὸ πρόσωπον τῆς Υ. Μ. ὡς οἱ Κ.Κ. Τρικούπης καὶ Λομβάρδος, οὐδέποτε ὅμως ὑπενδίδετε εἰς τοὺς διὰ τῆς ἀποστασίας ἀπὸ τοῦ Βουλευτηρίου κωλύσαντας τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τοῦ Συντάγματος. —Μάθετε καὶ ἓν ἄλλο, διέκοψέ με ὁ Βασιλεύς, ὅτι ἡ τρικέφαλος ἀντιπολίτευσις ἐκ παντὸς τρόπου ἐκώλυσε τὸν σχηματισμὸν ὑπουργείου ὑπὸ τοῦ Κ. Κουντουριώτου — Τοῦτο, εἶπον ἐγώ, ἔτι μᾶλλον ἐξαίρει τὴν ἀμνησικακίαν τῆς Υ. Μ. διότι ἀποτυχοῦσα ἐν τῷ Κ. Κουντουριώτῃ προὐτίμησε, παρὰ νὰ ταπεινώσῃ τὸ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Στέμμα ἐνώπιον τῆς ἀντιπολιτεύσεως, νὰ δείξῃ μεγαλοφροσύνην ὄντος βασιλικὴν καλέσασα τοὺς Κ. Κ. Τρικούπην καὶ Λομβάρδον παρ' Αὐτῇ.

Ὡς πρὸς δὲ τὸ δεύτερον τῆς Υ. Μ. ἐρώτημα λέγω, ὅτι ἀπορῶ πῶς ὁ Κ. Τρικούπης ἀξιῶν, ὅτι ἐστὶ κάτοχος τῆς τοῦ συνταγματικοῦ δικαίου ἐπιστήμης, ἐνόμισεν ἑαυτὸν δεδικαιωμένον ἵνα θέσῃ κατὰ μέρος νόμους ψηφισθέντας ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ κυρωθέντας ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, καὶ τοῦτο ἐνῷ οὐδ' αὐτὴ ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἔχει τὸ δικαίωμα τὸν ἅπαξ γενόμενον νόμον ν' ἀκυρώσῃ, ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον ἔχει, διὰ νέου νόμου νὰ καταργήσῃ τὸν πρότερον· τοῦτο δὲ καὶ λογικόν, καθόσον οὐδεὶς δύναται τὸ ἅπαξ γεγενημένον ποιῆσαι ἀγέννητον. Ἡ ὅλως παράλογος καὶ ἀντισυνταγματικὴ αὕτη πρᾶξις τοῦ ὑπουργείου Τρικούπη θέλει κατακριθῆ αὐστηρότατα, ἐὰν μὴ ὑπὸ τῆς προσεχοῦς Βουλῆς πάντως ὅμως ὑπὸ τῆς ἱστορίας, ἔστω καὶ νὰ ἐπηνέθη ἐν τῷ σημερινῷ ἐξεριθισμῷ τῶν παθῶν, παθῶν ἅπερ αἱ φατρίαι μετέδωκαν εἰς τὰ πλήθη, τὰ ἄλλως καὶ ὅλως ἀμαθῆ τῶν ὅρων τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης. Ἡ Υ. Μ. ὅμως λίαν καλῶς ποιοῦσα ἐνέδωκεν εἰς τὴν παράλογον ταύτην τοῦ Ὑπουργείου ἀπαίτησιν ἀφεῖσα αὐτῷ ἅπασαν τὴν εὐθύνην τῆς πράξεως ταύτης, καθότι ἐὰν μὴ ἐνέδιδε καὶ ἀπετύγχανεν ὁ σχηματισμὸς τοῦ Ὑπουργείου Τρικούπη, ἤθελεν ἴσως ἐξαναγκασθῆ ἵνα καλέσῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν τὴν ἀντιπολίτευσιν, ὅπερ οὐδόλως συνέφερε, δι' οὓς ἄρτι ἐξεθέμην λόγους πρὸς τὴν Υ. Μ.

Μένει μοι τὸ τελευταῖον ἐρώτημα, πῶς πολιτευτέον πρὸς τὴν νέαν Βουλὴν καὶ ἐὰν πρέπει νὰ δοθῇ καὶ ταύτης διάλυσις, ἐν ᾗ περιπτώσει τὸ πολυάριθμον τῶν κομμάτων ἤθελε καταστήσει ἀδύνατον τὴν πλειονοψηφίαν. Τὸ ἐπ'

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐμοὶ ἐπανέρχομαι Βασιλεῦ, εἰς τὴν ἀμετάτρεπτον ἰδέαν μου, ὅτι ἡ Υ. Μ. καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν ἂν ἐξαναγκάζηται εἰς κλῆσιν νέας κυβερνήσεως, δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ἐνδώσῃ πρὸς διάλυσιν Βουλῆς. Ἄφετε, ἄφετε αὐτὴν νὰ κατατρίβηται εἰς ἀντεγκλήσεις προσωπικάς, ἡ Βουλὴ καὶ μόνη αὐτὴ θέλει ταπεινωθῇ, ὁ δὲ λαὸς ὁρῶν τὸν Βασιλέα του ἀπαθῆ ἅμα καὶ ἀμερόληπτον θεατὴν τῶν συμβαινόντων θέλει ἐννοήσει, ὅτι οὔτε ἠθικὴ οὔτε ἀρχαὶ πολιτικαὶ ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς πολιτευομένοις, ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος γενήσεται κατάδηλος, καὶ τότε αὐτὸς ὁ λαὸς θέλει τείνει ἱκετηρίους πρὸς τὸν Βασιλέα του χεῖρας ὅπως ἐξαγάγῃ αὐτὸν τοῦ χάους εἰς ὃ τὰ μικρὰ πάθη τῶν μικρῶν πολιτικῶν του ἄγουσιν αὐτόν. Ἡ ἡμέρα αὕτη δὲν εἶναι μακράν, δῆλον δέ, ὅτι ταύτην φοβοῦνται οἱ πολιτευόμενοι, ἐκ τοῦ μεγάλου πατάγου καὶ τῆς κατ' ἐμοῦ ἐξαγριωθείσης καταφορᾶς, ἣν ἤγειρεν ἡ δημοσίευσις τοῦ περὶ ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος μέρους τῆς συγγραφῆς μου. Οἱ ἐν Ἑλλάδι πολιτευόμενοί εἰσιν οἱ μόνοι ἐν τῷ κόσμῳ ὡς ἐπάγγελμα ἔχοντες τὸ πολιτεύεσθαι, διότι εἴ τις ἠρώτα τὸν Γλάδστωνα ἢ τὸν Δέρβυ, ἢ τὸν Θιέρς, ἤ τινα τῶν ἄλλων παρ' ἄλλοις συνταγματικῶς κυβερνωμένοις ἔθνεσι πολιτικῶν, ὁποῖον ἐξέμαθον καὶ ἔχουσιν ἔργον, ἤθελε παρὰ τοῦ μὲν ἀκούσει, ὅτι ἐστὶν ἱστορικός, παρὰ τοῦ δὲ ὅτι γαιοκτήμων ἢ φιλόλογος, ἢ δικηγόρος, ἢ εἴ τι ἄλλο, οἱ δὲ παρ' ἡμῖν πλεῖστοι ὅλως ἄμοιροι παιδείας καὶ πολιτικῶν γνώσεων νομίζουσιν, ὡς εἰρωνικῶς περὶ τῶν τούτοις ὁμοίων συγχρόνων του ὁ Πλάτων ἔλεγεν, ὅτι, « ἡγοῦνται κατὰ πάντα σαφέστατα πασῶν ἐπιστημῶν ταύτην εἰληφέναι »

Ἄριστα, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, τοὺς ἐχαρακτήρισας, ὅτι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐπάγγελμα ἔχουσι τὸ πολιτεύεσθαι, καίπερ δ' οὐδὲ τὸ παράπαν τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην σπουδάσαντες ἀξιοῦσι νὰ δώσωσιν εἰς Σὲ τὸν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἐπιστήμης ταύτης γηράσαντα καὶ τόσους τόμους περὶ αὐτῆς συγγράψαντα μαθήματα πολιτικῆς ἐπιστήμης, καὶ δὴ τῆς τούτων ἀσθενείας μετέλαβον καὶ οἱ Καθηγηταὶ τῆς νομικῆς Σχολῆς συρράψαντες μίαν πρᾶξιν παράλογον καὶ ταύτην χωρὶς νὰ προσκαλέσωσι Σὲ τὸν εἰδικὸν Καθηγητὴν τοῦ Συνταγματικοῦ δικαίου.

Καὶ πῶς; Μεγαλειότατε, εἶπον ἐγώ, ἠθέλετε ὥστε τοιαύτη πρᾶξις νὰ συνταχθῇ συμπράττοντος καὶ ἐμοῦ; Ἴσα ἴσα γινώσκοντες οἱ Κύριοι οὗτοι, ὅτι ἐγὼ παρὼν ἤθελον τοῖς παραστήσει τὸ ἄτοπον, δὲν μ' ἐκάλεσαν. Ἀλλ' ἡ ἀντισυνταγματικὴ αὐτὴ πρᾶξίς των ἐξήντλησε καὶ ἐμοῦ τὴν ὑπομονήν, διότι πέντε ὅλους μῆνας ὑβριζόμενος καπηλικώτατα ἐσιώπων, ἔλυσα δὲ τὴν σιωπὴν ὅτε εἶδον τοὺς ἀνθρώπους τούτους πρὸς σκοπὸν καθαρῶς δημαγωγίας ἐπιτιθεμένους κατὰ τῆς Βασιλείας. Τότε ἔγραψα καὶ ἀπέδειξα τὸ μωρὸν καὶ ἀντισυνταγματικὸν τῆς πράξεώς των, οὐδὲν δ' ἐτόλμησαν ν' ἀπαντήσωσιν.

Οἱ φαναριῶται, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, δὲν τὰ βάλλουσι μ' ἐσὲ εἰς τὸ φανερόν, ἐν κρυπτῷ ὅμως Σὲ διαβάλλουσιν.

Καὶ μήπως ἀγνοῶ τοῦτο, εἶπον ἐγώ, εἴκοσι καὶ ἐννέα ἔτη νῦν ἀξιοῦμαι τοῦ μίσους των, ἡ μοχθηρὰ αὕτη ἐκ τοῦ Βυζαντίου συμμορία ἀποικήσασα ἐν Ἑλλάδι διέφθειρε τὸν τόπον τοῦτον, ἀντετάχθην ἔκπαλαι κατ' αὐτῆς, ἠγωνίσθην ἐκθύμως, ἀτυχῶς ὅμως πάντοτε μόνος, ἡ ἡλικία μου ὅμως προβαίνει καὶ ἔχω ἀνάγκην ἡσυχίας, διατὶ λοιπόν, Μεγαλειότατε, ἐπιμένετε νὰ μὴ δώσω τὴν παραίτησίν μου, ἀφοῦ οὐδεμίαν ἔχω τῆς θέσεως ταύτης ἀνάγκην;

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Μήπως καὶ ἐγὼ δὲν πάσχω; διέκοψέ με ὁ Βασιλεύς.

Ναί, Μεγαλειότατε, δὲν ἀγνοῶ ὅτι τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι στέφανος ἐξ ἀκανθῶν, ἀλλ' ὁποίαν δόξαν θέλει περιβάλει τὴν Ὑ. Μ. καὶ τὸ βασίλειον αὐτῆς γένος, ἡ δ' Ὑμῶν εὐδαιμονήσασα Ἑλλάς, ἀλλ' ἐμοὶ τῷ πρεσβύτῃ διατὶ ἐπετάξατε νὰ μένω φρουρὸς καθηλωμένος εἰς τὴν θέσιν τοῦ Καθηγητοῦ; Διαδίδεται ὅτι ὁ νῦν Ὑπουργὸς ὑπέβαλε τῇ Ὑ. Μ. πρότασιν περὶ ἀπολύσεώς μου ἀλλ' ἡ Ὑ. Μ. δὲν ἠθέλησε νὰ τὴν ὑπογράψῃ.

Δὲν εἶναι ἀληθές, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, διότι οὐδὲ λόγος ἐγένετο.

Λοιπόν, εἶπον ἐγώ, παρακαλῶ γονυκλιτῶς τὴν Ὑ. Μ. ὅπως ἅμα ὁ Ὑπουργὸς Τῇ ὑποβάλῃ τοιοῦτον διάταγμα τὸ ὑπογράψῃ.

Δὲν θὰ τὸ κάμῃ, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, διότι γινώσκει ὅτι ἅμα γείνῃ αὐτὴ ἡ ἀρχή, θέλουσι παυθῇ ἄλλοι ἑπτά, οὓς ἤθελον νὰ παύσω ἀμέσως ὅτε μοὶ ὑπέβαλον διὰ τοῦ Σούτσου τὸ ἔγγραφόν των ἐκεῖνο. Τί λέγεις, καλῶς ἔπραξα ἐπιστρέψας αὐτοῖς αὐτὸ ἐσφραγισμένον.

Τὴν δικαιολόγησιν τῆς Ὑ. Μ. εἶπον ἐγώ, ἐσκόπει ὁ δημοσιευθεὶς ἔλεγχός μου, ὅστις ἔτι μᾶλλον ἠρέθισε τὴν κατ' ἐμοῦ λύσσαν των.

Ἀφοῦ ὑβρίζουσι τὸν Βασιλέα των, θέλεις Σὲ νὰ μὴ ὑβρίζωσιν;

Οὐ μόνον τὸν Βασιλέα, εἶπον ἐγώ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν Βασίλισσαν μὴ ἀποκαλυπτόμενοι ἐνώπιον αὐτῆς, ἐνῷ καὶ πρὸς ἰδιώτιδα κυρίαν τὸ τοιοῦτον ἤθελεν εἶσθαι ἀγενές.

Ἀλλὰ τί περιμένεις, εἶπεν ὁ Βασιλεὺς παρ' ἀνθρώπων ἄνευ ἀνατροφῆς, οἵτινες νομίζουσιν ὡς μέσον ἀντιπολιτεύ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σεως εἰς τε τὰ γεύματα καὶ εἰς τὰς ἑσπερίδας ἐν τοῖς ἀνακτόροις καλούμενοι νὰ μὴ ἔρχωνται.

Καὶ ὅμως, εἶπον ἐγώ, προσκαλούμενοι ν' ἀναλάβωσιν ὑπουργεῖον τετραποδητὶ ἀνέρχονται τῆς κλίμακος τῶν ἀνακτόρων. Ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Φιλήμων ὁ δημοκρατικὸς ἐν τῷ προχθεσινῷ φύλλῳ τοῦ «Αἰῶνος» δηλοῖ ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ γείνῃ Ὑπουργός, ἀλλ' ὅπως τὸ ἐννοεῖ, ἐὰν ὅμως ποτὲ κληθῇ καὶ οὗτος, ὡς ἐκλήθησαν νῦν οἱ δημοκρατικοὶ Τρικούπης καὶ Λομβάρδος, παρακαλῶ τὴν Ὑ. Μ. νὰ τὸν κάμῃ νὰ ἐπαναλάβῃ δὶς τὴν ἐν τῷ ὑπουργικῷ ὅρκῳ φράσιν ὅτι «θέλει φυλάξει πίστιν πρὸς τὸν Συνταγματικὸν Βασιλέα», ἵνα μὴ ἐξελθὼν τοῦ Ὑπουργείου εἴπῃ, ὅτι τὴν φράσιν ταύτην παρέλειψεν, ἢ ὅτι ἐποίησε restriction mentale ἰησουητικῷ τῷ τρόπῳ.

Ὡραῖα! ἀξιόλογα! εἶπεν ὁ Βασιλεὺς διαχυθεὶς εἰς γέλωτα, εἶτα δὲ προσέθετο, τώρα οἱ ἄγαν φιλελεύθεροι θέλουσι Σὲ εἰπεῖ αὐλικόν.

Ἐγὼ θέλω ἐπικαλεσθῆ τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν τούτων, ἐὰν ὅτε αὐτοὶ εἶχον ὑπηρεσίαν ἐν τῇ αὐλῇ μὲ εἶδόν ποτε. Ἐγὼ οὐδ' εἰς τὰς προσκλήσεις ἔρχομαι τῶν χειροφιλημάτων, τῶν χορῶν, τῶν ἑσπερίδων, ἔρχομαι μόνον ὁσάκις ἡ Ὑ. Μ. μοὶ ἀποδίδῃ τὴν ἔξοχον τιμὴν ἵνα με καλέσῃ εἰς ἰδιαιτέραν συνδιάλεξιν, καίτοι ὁμολογῶ ὅτι μεθ' ὅλην τὴν τριακονταπενταετῆ μελέτην μου ἐπὶ τοῦ συνταγματικοῦ δικαίου δὲν ἠδυνήθην εἰσέτι νὰ λύσω τὸ διμερὲς τοῦτο πρόβλημα· «εἶναι δυνατὸν ἡ Ἑλλὰς νὰ κυβερνηθῇ ἄνευ συντάγματος; Εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, πῶς ἔσται δυνατὸν νὰ κυβερνηθῇ συνταγματικῶς;» Τῷόντι, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, ἀλλ' ἂς ἀσχοληθῶμεν ἀμφότεροι ὅπως κατορθώσωμεν τὸ δεύτερον, σὺ μὲν διδάσκων καὶ συγγράφων, ἐγὼ δὲ κυβερνῶν συνταγματικῶς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τήν Ἑλλάδα, ἣν ὑπεραγαπῶ. Καὶ ταῦτα εἰπὼν δούς μοι τὴν δεξιὰν ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἀποχωρήσεως. Ἡ συνέντευξις αὕτη διήρκεσεν ἀκριβῶς 48 λεπτὰ τῆς ὥρας.

6 Ἰουνίου 1875. Πρὸ ὀλίγης ὥρας ἐγνωστοποιήθη μοι ἡ ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Καθηγεσίας ἀπόλυσίς μου. Ἐκβάλλομαι λοιπὸν τὸ δεύτερον τοῦ Πανεπιστημίου οὐχὶ συκοφαντηθεὶς ὡς τὸ πρῶτον καὶ ἀπαιτήσει βασιλίδος, ἀλλὰ διὰ τὴν ἔκλυσιν τῶν κοινωνικῶν ἡμῶν ἠθῶν!!.. Ἐπέχω πάσης ἄλλης ἐξηγήσεως, διότι ἐν βραχεῖ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ διαδεξομένου με ἡ κοινωνία διαγνώσεται πῶς οὗτος ἀνερριχήθη ἐπὶ τὴν πανεπιστημιακὴν ἔδραν.

Πιστεύω εἰς τὸν Θεὸν ὅστις ἐστιν ἡ ἀλήθεια, ἡ δ' ἀλήθειά ἐστιν αὐτὸ τὸ δίκαιον· ἐπειδὴ δ' ἡ ἐμὴ συνείδησις βεβαιοῖ με, ὅτι ἀείποτε κατὰ τὸ δίκαιον ἐπολιτεύθην, ἡ ἀλήθεια πάντως προβήσεται εἰς φῶς, ὡς δ' ἡ πρώτη ἀπο τῆς καθηγεσίας ἀπόλυσις ἀπέβη μοι εἰς ἀγαθόν, οὕτω καὶ ἡ νῦν. Πέποιθα ἐπὶ τὸν Θεὸν καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ συμβαίνοντά μοι ἀποδέχομαι ὡς εὐεργεσίας· ὅθεν καὶ τὰ νῦν ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων κατ' ἐμοῦ τεκτηθέντα (ἐπὶ μόνῃ τῇ διαφορᾷ ὅτι πάλαι μὲν ὡς ἀντιβασιλικὸν πρὸς τὴν Βασίλισσαν Ἀμαλίαν διέβαλον, νῦν δ' ὡς μισελεύθερον πρὸς τοὺς ὄχλους), ἀποβήσονται εἰς ἐμὴν δόξαν, καταισχύνην δὲ τῶν ἐχθρῶν μου. Ποσάκις ἔδωκα τὴν ἀπὸ τῆς Καθηγεσίας παραίτησίν μου αἰσχυνόμενος νὰ συγκάθημαι μετὰ καπήλων τῆς ἐπιστήμης, οἵτινες, διεφθαρμένοι αὐτοί, διέφθειρον τὴν νεολαίαν, ὑποβοηθοῦντες τὴν ἠμιμάθειαν διὰ τῆς παραλυσίας τῶν σπουδῶν, παρ' ἀξίαν τὰς ἐξετάσεις διεξάγοντες, ἀλλ' ἡ παραίτησίς μου οὐδέποτ' ἐγένετο δεκτή, ἐπετάχθην δ' ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ὅπως παύσομαι διδοὺς αὐτήν, διότι θέλημα τῆς Α. Μ. ἦν ἵνα μένω Καθηγητής. Ἔμενον λοιπὸν ὅπως ὑβρισθῶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

διὰ παύσεως, ἣν ὁ Βασιλεὺς ἐπιμόνως ἠρνεῖτο ὑπογράψαι, τὸ δ' ὑπουργεῖον ἐπέμενε πρὸς ταπείνωσιν τῆς Βασιλείας, ἐμὴν δὲ ὕβριν. Ἔστω, ἡ ὕβρις ἐπαναστρέψει ἐπὶ τοὺς ὑπουργούς, μάλιστα δὲ τὸν Πρόεδρον τούτων τὸν ἐπ' ἀτίμῳ λόγῳ, αὐτῷ προσωπικῶς, ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς ἐπιμείναντα ὅπως φέρῃ εἰς τὴν θέσιν μου ἐκεῖνον ὃν γινώσκει ἡ κοινωνία πᾶσα διὰ τίνων πρὸς τὸν Τρικούπην συνδέδεται σχέσεων. Φαναριώτου προϋπουργοῦντος ἡ φαναριωτικὴ κωμῳδία θέλει ἐξακολουθήσει μεχρισοῦ τὸ ὅλον συμπληρωθῇ δρᾶμα. Καὶ ὅμως οἱ Ἕλληνες, μεθ' ὅσα περὶ φαναριωτῶν ἐλέχθησαν καὶ ἐγράφησαν, εἰσέτι δὲν ἐγνώρισαν τοὺς φαναριώτας, πότε διανοιχθήσονται οἱ ὀφθαλμοί των;

Οὐδόλως ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ μου ἀσχάλλω, λυποῦμαι δὲ μόνον διὰ τὴν ἄτιμον τῆς ἀπολύσεώς μου ἀφορμήν. Ἐγὼ ἀπελύθην, ὁ δὲ χρόνος δικαιώσει με.

14 Σεπτεμβρίου 1875. Προχθὲς 11 τοῦ μηνὸς ἐπανῆλθον μετὰ τῆς Ἀριάδνης καὶ τῶν δύο θυγατέρων μας Ἀντωνίνης καὶ Πηνελόπης ἐκ τῆς ἐπὶ τρίμηνον διαρκεσάσης περιοδείας ἡμῶν εἰς Ἰταλίαν, Ἑλβετίαν, Γαλλίαν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Γερμανίαν, ἤτοι Μόναχον καὶ Βιέννην.

28 Σεπτεμβρίου. 1875. Θεέ μου! Ὁ Θεῖός Σου λόγος ἤγνισε τὴν ψυχήν μου. Συγχωρῶ τοῖς ἐχθροῖς μου, ἐὰν δὲ Σὺ θελήσῃς δός μοι εὐκαιρίαν ὅπως δείξω αὐτοῖς ὅτι παρέσχον αὐτοῖς συγγνώμην ἀγαθοποιῶν αὐτούς.

3 Ὀκτωβρίου. 1875. Κληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν ὑπηρεσίᾳ ὑπασπιστοῦ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως μετέβην εἰς τ' ἀνάκτορα τὴν 12 μ. μ. ὥραν. Μετὰ τὴν συνήθη δεξίωσιν ὁ Βασιλεὺς καθίσας παρὰ τὸ γραφεῖόν του εὐμενῶς προσεκάλεσέ με ἵνα καθεσθῶ ἐπὶ τοῦ πλησίον του ἀνακλίντρου. Ηὐχαρίστησα τῷ Βασιλεῖ διὰ τὴν ἐπιμονὴν ἣν ἔδειξεν ἵνα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μὴ ὑπογράψῃ τὴν ἀπόλυσίν μου προσθεὶς ὅτι ἐκ τῶν ἀνακοινώσεων ἃς κατ' ἐντολὴν τῆς Α. Μ. ἐποίησέ μοι ὁ Κ. Καλίνσκης ἰδιαίτερος Αὐτοῦ Γραμματεὺς μέγα ἔτι δεῖγμα τῆς πρὸς ἐμὲ Βασιλικῆς Αὐτοῦ εὐνοίας ἔλαβον, ὤφειλεν ὅμως κἀγὼ παρακαλέσας Αὐτὸν ἵνα τὴν ὑπογράψῃ, καθότι τῶν ὑβριστῶν τῆς Βασιλείας Τρικούπη καὶ Σ^ας κληθέντων εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας, αὐτῶν τῶν πρὸς ταῖς ἄλλαις ὕβρεσι καὶ συκοφαντίαις διαδόντων, ὅτι ὁ Βασιλεὺς σὺν τῷ Κ. Βούλγαρῃ καὶ ἐμοὶ ἐσχεδιάσαμεν τὴν καταστροφὴν τοῦ συντάγματος, ἔδει, ἐπειδὴ ἀπέλυσε τὸ ὑπουργεῖον Βούλγαρη, ν' ἀπολύσῃ καὶ ἐμὲ πρὸς ἀναίρεσιν τῆς ἀγενοῦς συκοφαντίας, μάλιστα δ' ἐπειδὴ ἐγὼ πρὸ πολλοῦ καθικέτευον τὴν ἀπαλλαγήν μου ἀπὸ τοῦ νὰ γίνωμαι συμπράκτωρ τῶν ἀνοσιουργημάτων τῆς νομικῆς σχολῆς.

Μετὰ τοῦτο ὁ Βασιλεὺς εἶπε· « Ἐκάλεσα ὑμᾶς ὅπως ἀκούσω τῆς γνώμης ὑμῶν πῶς κρίνετε περὶ τῶν παρόντων, ὁποίαν δὲ κρίνετε ὡς καταλληλοτέραν λύσιν· γινώσκετε βεβαίως ὅτι τὸ ὑπουργεῖον Τρικούπη κατέθετο τὴν παραίτησίν του.

Ἡ πτῶσίς του, εἶπον ἐγώ, πιστεύω ὅτι ἐδίδαξε τὸν Κ. Τρικούπην « τίς πταίει ». Ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐπείσθη, ὅτι οὔτε ἡ βασιλεία οὔτε τὸ ἔθνος πταίουσιν, ἀλλ' οἱ μετ' ἀκαθέκτου μανίας, ὑπὸ τῆς φιλαρχίας οἰστρηλατούμενοι, ὧν εἷς καὶ οὗτος, μάλιστα δ' ἐκ τῶν μᾶλλον, ἅτε καὶ μικροσκοπικοῦ ἐστερημένος κόμματος. Ἀλλά, Μεγαλειότατε, ὁποίαν θέλει ἡ Ὑ. Μ. νὰ ἔχωσιν οἱ ἄνθρωποι περὶ τοῦ Κ. Τρικούπη γνώμην, ἰδόντες ὅτι ἄνθρωπος ἐξαδυνατῶν κρατῆσαι τὴν ἐξουσίαν κατήγαγε τὸν Βασιλέα ὅπως αὐτοπροσώπως ἐμφανισθῇ καὶ ἀπαγγείλῃ βασιλικὸν λόγον; Πότε παρίσταται ἡ ἀνάγκη τοιούτου; Ὅταν τὸ ὑπουργεῖον ὁρᾷ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἑαυτὸ ἰσχυρὸν ἐν τῇ συμπράξει τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, διδὸν δὲ διὰ στόματος τοῦ Βασιλέως λόγον τῶν πεπραγμένων ὑποδηλοῖ ἃ μέλλει πρᾶξαι καὶ αἰτεῖται τὴν σύμπραξιν τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ ἔθνους· ὑπουργεῖον λοιπὸν οὐδὲ μικρᾶς μειονοψηφίας φίλων εὐμοιροῦν ἐν τῇ Βουλῇ γελοῖον ὅλως παρέστησε πρόσωπον μετὰ πολλοῦ τοῦ στόμφου προαγγέλλον ἃ προὐτίθετο ὑποβαλεῖν νομοθετικὰ ἔργα εἰς τὴν ψῆφον τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους. — Εἴθε δὲ εἰ ἦν τοῦτο τὸ μόνον παράπτωμα τοῦ ὑπουργείου τούτου! ἔπραξεν ὅμως ἔτι πλέον, ὕβρισεν αὐτὴν τὴν Βασιλείαν διὰ τοῦ στόματος τοῦ Βασιλέως εἰπόντος, ὅτι προσδοκᾷ ἵνα ἡ Βουλὴ ὑποδείξῃ Αὐτῷ τὴν μέλλουσαν κυβέρνησιν. Τοῦτο σὺν ἄλλοις ῥήμασιν ἐνέφαινεν, ὅτι ἡ Βασιλεία παρῃτεῖτο τῶν δεδομένων Αὐτῇ ὑπὸ τοῦ συντάγματος προνομιῶν καὶ ὅτι τρόπον τινὰ παρεχώρει ταῦτα τῇ Βουλῇ.

Μάθετε, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, ὅτι τὸ σχέδιον ὃ μοι ὑπέβαλεν ὁ Κος Τρικούπης περιεῖχε πολλὰ ἄλλα ἅπερ διέγραψα. Ἐκ τούτου ἠγέρθη μακρὰ μεταξύ μας συζήτησις ὑπὲρ τὰς τρεῖς ὥρας παραταθεῖσα. Κατώρθωσα οὕτω νὰ διαγράψω πολλὰ καὶ νὰ μετριάσω πολλὰς ἄλλας ἔτι βαρυτέρας ἐκφράσεις.

Τόσῳ χειρότερα, ἐπανέλαβον ἐγώ, τόσῳ χειρότερα, διότι ὁ Κ. Τρικούπης ἐπὶ μακρὸν διαβιώσας ἐν Ἀγγλίᾳ χρόνον ἐὰν μηδὲν ἄλλο ἐδιδάχθη, ἐκεῖ ὤφειλε τοὐλάχιστον νὰ μάθῃ πῶς προσφέρονται οἱ Ἄγγλοι πρὸς τοὺς Βασιλεῖς των, οὓς σέβονται καὶ ὅταν ἡ Θεία Πρόνοια πλήξῃ τὸ λογικὸν αὐτῶν. Οἱ Ἄγγλοι Ὑπουργοὶ καὶ παραφρονούντων Βασιλέων, οἷος Γεώργιος ὁ Γ'. συγκαλύπτουσι τὴν ἀσθένειαν, ὁ δὲ Κ. Τρικούπης ἐπειράθη ὑγιᾶ καὶ ἀκμαῖον τὰς φρένας Βασιλέα νὰ παραστήσῃ ἀσθενῆ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Καὶ ὅμως, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, ὁ Κ. Τρικούπης δὲν φαίνεται ἔχων ταπεινὴν ψυχήν, ἀλλὰ δὲν ἔχει πεῖραν οὐδὲ πολὺ πνεῦμα.

Συμφωνῶ εἶπον ἐγώ, ὅτι πνεύματός ἐστιν ἐστερημένος, ἐπιτρεψάτω μοι ὅμως ἡ Υ. Μ. ἵνα μὴ συμμερισθῶ τὴν γνώμην Της περὶ τῶν διαθέσεων τοῦ Κ. Τρικούπη. Κατ' ἐμὲ οὗτος ἔχει σφόδρα μοχθηρὰν τὴν ψυχήν, ὡς ἔχουσι συνήθως τοιαύτην οἱ μικροῦ πνεύματος ἄνθρωποι. Εἶναι φαναριώτης ὅλος, et c' est tout dire, τὴν ψυχήν, ὅσῳ δὲ μικροῦ πνεύματος καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅσῳ ἄπειρος, ὅσῳ ἄμοιρος πολιτικῆς ἐπιστήμης καὶ ἂν ᾖ δὲν ἠδύνατο ν' ἀγνοῇ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος. Ἄλλως τε καὶ τῆς ἀμαθείας καὶ ἐμπαθείας του δείγματα ἔδωκεν ἐν τῇ Βουλῇ αὐτός τε καὶ οἱ συνυπουργοί του οὐ μικρὰ κατὰ πρόσωπον προσβαλόντες τὴν Βουλὴν καὶ ἐκπάγλως ἀποδοκιμασθέντες, ὥστε καὶ ἠναγκάσθησαν ἐν αἰσχύνῃ νὰ παραιτηθῶσιν.

Ἀλλὰ τί φρονεῖτε περὶ τῆς Βουλῆς; εἶπεν ὁ Βασιλεύς.

Λυποῦμαι ὅτι καὶ ἡ νῦν Βουλὴ θέλει διαψεύσει πᾶσαν περὶ βελτιώσεως τῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος ἐλπίδα. Αἱ ἐν ἀρχῇ αὐτῆς συμβᾶσαι θλιβεραὶ σκηναὶ κακὰ προοιωνίζονται. (Ἐνταῦθα ἐξετάθην ὀπωσοῦν ἐπὶ τῶν σκηνῶν τούτων ἃς παραλείπω).

Εἶπατέ μοι νῦν τὴν γνώμην Σας, ἀνέλαβεν ὁ Βασιλεύς. περὶ σχηματισμοῦ τοῦ νέου Ὑπουργείου.

Τὸ ἐπ' ἐμοὶ φρονῶ, εἶπον ἐγώ, ὅτι διὰ τὴν θρυλουμένην συμμαχίαν τῶν Κ. Κ. Κουμουνδούρου, Δεληγεώργη καὶ Ζαΐμη δέον ἵνα ἡ Υ. Μ. καλέσῃ καὶ τοὺς τρεῖς· αἰτήσασα δὲ παρ' αὐτῶν ἵνα Τῇ ἀνακοινώσωσιν ὃ λέγεται, ὅτι συνέταξαν πρωτόκολλον σκεφθῇ ἐπ' αὐτοῦ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τὶς ἡ ἀνάγκη νὰ λάβω γνῶσιν τούτου ; εἶπεν ὁ Βασιλεύς.

Μεγάλη κατ' ἐμέ, ἐπανέλαβον ἐγώ, διότι εἰ μὲν Τῇ ἀνακοινώσωσι τὸ ἀληθές, ὅπερ ἀμφιβάλλω, ἡ Υ. Μ. θέλει κρατεῖ αὐτοὺς ἐν χερσὶν Αὐτῆς, διότι δὲν θέλουσι δύνασθαι ν' ἀντεγκαλῶσιν ἀλλήλους ἐπὶ παραβάσει τῶν ὅρων, εἰ δὲ τὸ ἀποκρύψωσι, δικαίως δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συστασιῶται ἐπὶ σκοποῖς κακοῖς. Δὲν συμμερίζομαι τὴν γνώμην ὑμῶν ὅπως καλέσω καὶ τοὺς τρεῖς, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, ἀπατηθεὶς ὑπὸ τῶν δύο πέρυσιν ὅτ' ἐσχημάτισα τὸ ὑπουργεῖον Βούλγαρη, ἔχω ὡς ἀναξιοπρεπὲς τὸ νὰ ἐκτεθῶ καὶ δευτέραν φορὰν νὰ γείνω τῆς ἀπάτης των ἀντικείμενον. Ἐὰν οὕτω σκέπτεται ἡ Υ. Μ. εἶπον ἐγώ, δὲν ἀντιλέγω· ὄντως ἅπαξ ἐξαπατηθεῖσα ἔχει δίκαιον ἵνα μὴ ἐμπιστευθῇ πρὸς τοιαύτας συμμαχίας, εἰ καὶ ἐπιμένω ὅτι καὶ παρὰ τοῦ ἑνὸς πρέπει ν' ἀπαιτήσῃ ὅπως ἡ τριανδρία σύσσωμος εἰσέλθῃ ἐν τῷ ὑπουργείῳ ὡς ἐπὶ τῇ συμπράξει αὐτῆς δυναμένου ἵνα σχηματισθῇ μονίμου ὑπουργείου καὶ διαρκοῦς κυβερνήσεως, ἄλλως οὐδεὶς τῶν τριῶν ἔχει ἀσφαλῆ πλειονοψηφίαν ἐν τῇ Βουλῇ. Ἐὰν ἄλλως πράξῃ ἡ Υ. Μ. τοὐτέστιν ἐὰν τὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν καλέσῃ καὶ ἀναθέσῃ αὐτῷ τὸν σχηματισμὸν ὑπουργείου ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν οἰκείων του, ἔστω βεβαία ἡ Υ. Μ. ὅτι ἀμέσως θέλει διαλυθῇ ἡ συμμαχία καὶ τὸ ὑπουργεῖον ἐγκαταλειφθὲν παρὰ τῶν πρώην συμμάχων του θέλει πέσει.

Ἔστω, ἐπανέλαβεν ὁ Βασιλεύς, τότε καλῶ τὸν δεύτερον καὶ μετὰ τοῦτον τὸν τρίτον καὶ οὕτως ἐφεξῆς, ὡς ἐνθυμοῦμαι εἰς ἄλλην περίστασιν ὑμεῖς μὲ συνεβουλεύσατε ἵνα ἔχω παρ' ἐμοὶ ἐν τοῖς ἀνακτόροις τὸν Μητροπολίτην Ἀθηνῶν ὅπως ἐν ἀνάγκῃ καὶ δύο ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁρκίζῃ ὑπουργεῖα.

Πολὺ μὲ τιμᾷ, εἶπον ἐγώ, ἡ Υ. Μ. μνημονεύουσά μου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῶν λόγων, ἀλλὰ τότε δέον, Μεγαλειότατε, ἵνα ἀπὸ τοῦδε διαγράψητε ἐν σχέδιον οὗ τῆς ἐφαρμογῆς θέλετε ἐπιληρθῆ ἅμα ὡς αἱ ὑμέτεραι προσπάθειαι ἀποδειχθῶσιν ἀνεπαρκεῖς πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ἀνάγκη τότε ἵνα θαρρούντως ἔλθῃ ἡ Υ. Μ. εἰς ἄμεσον συνεννόησιν μετὰ τοῦ λαοῦ πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος. Μὴ ἐνδώσῃ ὅμως ποτὲ εἰς διάλυσιν τῆς νῦν Βουλῆς, ἥτις ὡς κομπάζοντες οἱ πολιτευόμενοι λέγουσι προϊὸν ἐλευθέρων ἐκλογῶν ἐστιν.

Ἀνέγνων τὴν περὶ τούτου θεωρίαν Σας, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, ἀλλ' ἐξηγήσατέ μοι αὐτὴν καὶ αὖθις.

Τότε ἐγὼ διὰ μακρῶν ἐξεθέμην αὐτὴν τῷ Βασιλεῖ προσθεὶς ὅτι ἀνάγκη ἀπὸ τοῦδε ἵν' ἀναζητήσῃ ἑπτὰ ἄνδρας γνωστοὺς πάρα τε τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος διὰ τὸ ἄμεμπτον αὐτῶν παρελθόν, διὰ τὸ ἀνεξάρτητον ἅμα καὶ συνετὸν τοῦ φρονήματος, διὰ τὸ εὐσταθὲς τοῦ χαρακτῆρος, διὰ τὸ θαρραλέον τῆς γνώμης, διὰ τὴν τόλμην πρὸς διόρθωσιν.

Πρόγραμμα αὐτῶν ἐχέτωσαν οὗτοι σέβας ἀμείωτον πρὸς τὰς ἐλευθερίας τοῦ προσώπου καὶ τοῦ πολίτου, ἤτοι οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἐλάττωσιν τῶν δικαίων καὶ δικαιωμάτων τοῦ ἔθνους βελτίωσιν δὲ μόνον τοῦ περὶ συντάξεως τῆς πολιτείας μέρους τοῦ συντάγματος, τοῦτο δ' ἐπιδιῶξα διὰ τῆς ἐλευθέρας ψήφου τοῦ κυριάρχου λαοῦ.

Μετὰ μακρᾶς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐξηγήσεις ὁ Βασιλεὺς ἀναστὰς ἐδεξιώθη με καὶ αὖθις παρακαλέσας με ἵνα μὴ ἀπολειφθῶ καλούμενος ὑπ' αὐτοῦ νὰ συμπράξω.

Ποτέ, εἶπον ἐγώ, δὲν θέλω ἀρνηθῆ τῷ Βασιλεῖ μου τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων. Ἀπεχαιρέτησα δ' εὐχόμενος Αὐτῷ ἵνα ἡ σύνεσίς Του καὶ ἡ φιλοπατρία σώσωσι τὴν Ἑλλάδα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἡ ἔντευξις αὕτη διήρκεσεν ὥραν μίαν καὶ εἴκοσι λεπτά.

20 Ὀκτωβρίου 1875. Τύχη οὐδέν ἐστιν ἀλλ' ἢ μῦθος τυφλῆς τινος θεότητος, ἣν ἔπλασαν οἱ μωροὶ τῶν ἀνθρώπων ὅπως φορτίζωσιν αὐτὴν τὰς ἑαυτῶν ἀνοησίας ἀπαλλάττοντες ἑαυτοὺς τῆς ἐπὶ ταύτης εὐθύνης.

20 Μαρτίου 1876. Ἀπὸ τῆς 21 Δεκεμβρίου π. ἔ. ἀπεφάσισα νὰ γράψω τὰ ἐν τῇ ἐφημερίδι τοῦ Λαοῦ κύρια ἄρθρα. Οὕτως αἱ ἑκάστης ἡμέρας σκέψεις μου ὡς ἐν ἡμερολογίῳ καταχωρίζονται, οὐχὶ ὅπως μένωσι μυστικαὶ μέχρι τοῦ θανάτου μου, ἀλλὰ καὶ ὅπως κυκλοφορῶσι. Καὶ δὴ χαίρω, ὅτι μεγίστης τυγχάνουσιν αὗται δεξιώσεως παρὰ τοῖς ἐμοῖς συμπολίταις. Ὁ Λαὸς ἐν διαστήματι τριῶν μηνῶν διεδόθη καθ' ἁπάσας τὰς τάξεις εἰς τρισχίλια ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν ἀντίτυπα τυπούμενος. Τὸ κατ' ἀρχάς, οἱ ὑπὸ τῶν ἀληθειῶν τῶν ἐν τῷ Λαῷ πληττόμενοι, μανιώδεις ἐπέπεσον κατ' ἐμοῦ ἐπὶ ἐλπίδι ὅτι διὰ τῶν ὕβρεών των ἤθελον κατορθώσει νὰ μὲ τρέψωσιν εἰς φυγήν, ἰδόντες ὅμως ὅτι δὲν ἐτύγχανον τοῦ ποθουμένου εἰς νεκρικὴν σιγὴν ἑαυτοὺς κατεδίκασαν οὐδὲν πρὸς τὰ ἐν τῷ Λαῷ γραφόμενα ἀντιλέγοντες.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἑξῆς λίαν εὐχάριστον ἀποβαίνει μοι· ὡς Καθηγητὴς πρὸς μέγα ἀκροατήριον διέδιδον τὰς συνταγματικὰς θεωρίας, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ στενοῦ τοῦ χώρου οἱ ἀκροώμενοί μου δὲν ὑπερέβαινον τοὺς 250, νῦν ὅμως διὰ τοῦ Λαοῦ βεβαίως ὑπὲρ τοὺς δεκακισχιλίους ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν ἀκούουσί μου καὶ τῶν ἰδεῶν μου ἐμφοροῦνται.

Οὐ μόνον δὲ διὰ τοῦ Λαοῦ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τὰ κακὰ τῶν ἐν ἡμῖν πολιτευομένων γνωστὰ ποιῶ, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ Journal des Débats τῶν Παρισίων εἰς ἅπαντα τῶν κόσμον δημοσιεύω τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἀνταπόκρισιν γράφων ἐπὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῇ συστάσει τοῦ ἐν Παρισίοις φίλου μου E. Egger. Τὰ ἐμὰ ἄρθρα εἰσὶ τὰ ἑξῆς· Fevrier, 8, 17, 28 — Mars 7, 25.

1 Ἀπριλίου. 1876. Σήμερον λαμβάνω ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ K. Mars ἐκ τῶν διευθυντῶν τοῦ Journal des Débats φέρουσαν τάδε· « Paris le 7 Avril 1876. — Monsi- » eur. — J' ai le regret de vous donner avis qu' à la » suite de plusieurs réclamations qui nous ont été a- » dressées relativement à votre correspondance, le Con- » seil d' administration du Journal, a décidé que vos » lettres ne pourraient plus être insérées à l' avenir dans » le Journal des Débats. — Veuillez agréer Monsieur, » mes salutations distinguées ». Mars.

Καὶ προεῖδον μέν, ὅτι οἱ τὴν πατρίδα καπηλευόμενοι ἤθελον μεγάλως ταραχθῇ, ὅτι αἱ κακίαι των ἐγένοντο γνωσταὶ δι' ἐφημερίδος οἵα ἡ τῶν Παρισίων ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων, δὲν ἠδυνάμην ὅμως ποτὲ νὰ ὑποθέσω, ὅτι ἤθελον τολμήσει νὰ φέρωσι τὰ παράπονά των, πολλῷ δ' ὀλιγώτερον νὰ πιστεύσω, ὅτι αἱ ῥαδιουργίαι αὐτῶν ἤθελον τελεσφορήσει παρὰ τοῖς Débats. Καὶ ὅμως ἰδοὺ ἴσχυσαν! παράσημά τινα ἢ καὶ χρήματα ἐκέρδησαν τὴν σιωπὴν τοῦ ἐπισήμου τούτου ὀργάνου τοῦ τύπου.

Ἂν ἡ ἀλληλογραφία μου περιεῖχε ψεύδη εὔκολον ἦτο νὰ τ' ἀναιρέσωσιν· ἀλλ' ὄχι περιεῖχεν ἀληθείας καὶ διὰ τοῦτο κατεδιώχθη, διότι οὐδεὶς φοβεῖται τὸ ψεῦδος, μόνη ἡ ἀλήθεια εἶναι φοβερά.

Ὑπομονή! διδάσκομαι ὅμως ἐκ τούτου ὅτι ἡ φαυλότης ἐπικρατεῖ. Ἀπέστρεψεν ἄρα ὁ Θεὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ὥστ' ἐλευθερώσας αὐτὴν διὰ τοσούτων θαυμάτων ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Τούρκων νὰ τὴν παραδώσῃ εἰς ὀλιγαρχικὴν φαύλων τινῶν τυραννίδα; Ὁ χρόνος θέλει τὸ δείξει.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

19 Ἀπριλίου 1876. Σήμερον ἄρχεται ἡ δίκη κατὰ τοῦ Ὑπουργείου Βούλγαρη. Κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Κ. Βούλγαρη ἐξ ἀρχῆς τῆς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας, ὅπως παραστῶ εἰς συνήγορον αὐτοῦ, ἐδέχθην. Ἐπειδὴ ὅμως σήμερον μεταβὰς πρὸς αὐτόν, ὅπως συνοδεύσω εἰς τὸ δικαστήριον, εὗρον αὐτὸν ἐπιμένοντα τῇ γνώμῃ νὰ μὴ ἐμφανισθῇ, γνώμῃ, ἣν πρὸ ἡμερῶν ἐκδηλωθεῖσάν μοι ἐπολέμησα δι' ὅσης ἦν μοι δυνάμεως, εἶπον αὐτῷ παρακελευομένῳ με ἵνα παρασταθῶ διὰ τοὺς ἄλλους ἐμφανιζομένους συνυπουργούς του, ὅτι ἀρνοῦμαι ἐμμένων τῇ ἐκφρασθείσῃ παρ' ἐμοῦ πολλάκις καὶ πρότερον ἰδέᾳ, ὅτι ἡ μὴ προσέλευσίς του θέλει ἐκληφθῇ ὡς προσβολὴ κατὰ τῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ δικαστηρίου, ἐξ οὗ φοβοῦμαι κακὰ ἐπακόλουθα, εἰς ἃ οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον δέχομαι νὰ συντελέσω. Ἔχων τὴν ἀξίωσιν ὡς συνήγορος νὰ διευθύνω ἐγὼ τὸν ἐντολέα μου, ἅμα δὲ οὗτος δὲν ἐνδίδῃ εἰς τὰς προτροπάς μου δὲν δύναμαι ν' ἀναδεχθῶ εὐθύνας ἄνευ ἐλευθερίας ἐνεργείας. — Υ. Γ. Ἀνεβλήθη διὰ τὴν 19 Σεπτεμβρίου ἐνεστῶτος ἔτους.

6 Ἰουνίου 1876. Ἔτος σήμερον συμπληροῦται ἀπὸ τῆς παύσεώς μου. Ἔτος ὅλον παρῆλθεν, ἀφ' ἧς οἱ ἐξ ἀρχολιπαρίας τὴν Ἑλλάδα συνταράξαντες κατέλαβον τὴν ἐξουσίαν τὰ βέλτιστα μὲν ἐπαγγελλόμενοι, τὰ αἴσχιστα δὲ διαπράξαντες. Τὸ ἔτος τοῦτο σημειωθήσεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἡ οἰκτροτάτη τῆς ἐπικρατήσεως τῶν προσωπικῶν παθῶν ἐποχή, παθῶν πρὸς ὧν τὴν ἱκανοποίησιν ἀφειδῶς μὲν τοὺς δημοσίους πόρους ἐσπατάλησαν, ὡς δ' ὅλως ἀφιλοπάτριδες τὴν δημοσίαν ἠθικὴν διέφθειραν. Ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ὅπου ἂν εὑρέθη, κατεδιώχθη, ἡ ἱκανότης ἐφυγαδεύθη, ἡ ἀμάθεια προήχθη, οἱ ἐκ τῶν κακουργιοδικείων κατάδικοι εἰς τὰς δημοσίας ἀνεβιβάσθησαν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λειτουργούς. Οὕτω τὰ πάντα παρέλυσαν, ἔλλειμμα δ' ἐνιαύσιον ἐξ μέχρις ὀκτὼ ἑκατομμυρίων μαρτυρήσει περὶ τῆς κακῆς τῶν λυμεώνων τούτων διοικήσεως(α). Καὶ περὶ τούτων μὲν τὰ ἑκατὸν ἄρθρα ἃ ἐν τῷ Λαῷ κατεχώρισα πραγματεύονται, περὶ δὲ τῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἱκανὸν τὸ εἰπεῖν, ὅτι ἡ μὲν τοῦ Συνταγματικοῦ δικαίου διδασκαλία ἀνατεθεῖσα εἰς ἀμαθῆ τινα οὐδ' ἅπαξ διδάξαντα κατηργήθη πράγματι· ἀλλὰ καὶ πῶς ἤθελε δυνηθῇ ὁ τοιοῦτος νὰ διδάξῃ κλάδον ἐπιστήμης δυσκολώτατον καὶ ἀπαιτοῦντα μεγάλην ποικιλίαν γνώσεων, ὧν στερεῖται; τὸ δὲ ποινικὸν ἐδόθη προῖκα εἰς βλάκα καὶ τῶν κοινοτάτων γνώσεων ἐστερημένον. Οὐ μόνον δὲ τούτους ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἄλλους τούτοις ὁμοίους εἰς καθηγητὰς προήγαγον. Ἡ κατάπτωσις τῶν γραμμάτων σημεῖόν ἐστιν ἀλάνθαστον τῆς ἐπὶ τὰ χείρω ἐξολισθήσεως τοῦ ἔθνους, ἐὰν δ' ἐγκαίρως μὴ ληφθῇ φροντὶς περὶ ἀνορθώσεως τούτων τε καὶ τῶν τῆς διοικήσεως, πάντως οὐ μακράν ἐστιν ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς κλαύσει πικρῶς διότι εἰς τοιούτους πονηροὺς κυβερνήτας παρεδόθησαν αἱ τύχαι αὐτῆς. Μία μόνη ἐλπὶς μένει, ὁ Βασιλεύς, ὅστις πιθανὸν ὅτε μετὰ τὴν ἐξ Εὐρώπης ἐπάνοδόν του τὴν πρωτοβουλίαν λαμβάνων θέλει θέσει φραγμὸν εἰς τὴν ἀκατασχέτῳ ὁρμῇ πρὸς τὰ πρόσω χωροῦσαν ἀκολασίαν.

19 Αὐγούστου 1876. Τὴν 12 Ἰουνίου παραλαβὼν τὴν σύζυγόν μου Ἀριάδνην καὶ τὴν θυγατέρα ἡμῶν Αἰμιλίαν ἀνεχώρησα διὰ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου, ἐφ' οὗ μεταβάντες εἰς Τεργέστην ἐκεῖθεν ἀπήλθομεν εἰς Βενετίαν,

(α) Τῇ 25 Ὀκτωβρίου 1886. Ἀλλὰ καὶ τὴν πρόβλεψίν μου ταύτην οἱ ἄθλιοι ὑπερηκόντισαν, διότι ἔκτοτε μέχρι τῆς σήμερον ἐντὸς μιᾶς δεκαετίας συνῆψαν νέα δάνεια περὶ τὰ τετρακόσια ἑκατομμύρια, προπαρασκευάζονται δὲ καὶ πρὸς σύναψιν ἄλλων νέων. Καὶ ὅμως ἕκαστος προϋπολογισμὸς καταλείπει ἔλλειμμα 20—25 ἑκατομ. ἄγεται δ' οὕτως ἡ Ἑλλὰς εὐθὺ πρὸς τὴν χρεωκοπίαν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Βικεντίαν, Ῥεκοάρον, Τρίδεντον, Βολσάνον, Μεράνην, Λανδέκαν, Ἴννου γέφυραν (Innsbruck), Σαλτσβοῦργον, Γαστάϊν, ἔνθα καὶ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Γουλιέλμον εἴδομεν, Γράτς, Μαρβοῦργον, Κίλλην, καὶ Λουβιάνην· καταβάντες δ' εἰς Τεργέστην μετέβημεν καὶ αὖθις εἰς Βενετίαν ἔνθα δεκαήμερον διατρίψαντες ἐπανήλθομεν εἰς Τεργέστην, ἐξ ἧς ἀναχωρήσαντες τὴν δεκάτην τετάρτην (14) ἐνεστῶτος μηνὸς διὰ Κερκύρας καὶ Σύρου ἀφίχθημεν σήμερον εἰς Ἀθήνας.

19 Σεπτεμβρίου 1876. Ἡ αὔριον ὡρίσθη ὅπως συνελθὸν τὸ εἰδικὸν δικαστήριον δικάσῃ τὴν κατὰ τοῦ Ὑπουργείου Βούλγαρη κατηγορίαν τῆς Βουλῆς. — Ἀπὸ τῆς ἐγέρσεως τῆς κατηγορίας ὁ Κ. Βούλγαρης ἐξέλεξατό με εἰς συνήγορον, ἐγὼ δὲ προθύμως τὴν ἐντολὴν ἀνεδέχθην χρηστὰς ἔχων ἐλπίδας ὑπὲρ τῆς αἰσίας ἐκβάσεως αὐτῆς, διότι ἐκ τῶν δύο κατηγοριῶν τὴν μέν, διὰ τὴν ἐναντίον τοῦ Συντάγματος εἰς ἀπαρτίαν ἀνακήρυξιν τῆς Βουλῆς ἐν τῇ ἐκτάκτῳ συνόδῳ τοῦ 1875 δι' ἐνενήκοντα καὶ δύο παρόντων Βουλευτῶν ἀντὶ τοῦ ἐπὶ ἐνενήκοντα καὶ ἓξ ἐλαχίστου ὅρου, ἔχω ὡς ὅλως ἀβάσιμον, διότι ἡ παράβασις αὕτη ἐστὶν ἔργον τῆς Βουλῆς, αὕτη δὲ ὡς νομοθετικὴ ἐξουσία εἰς οὐδεμίαν ὑπάγεται εὐθύνην, τὸ δ' ὑπουργεῖον ὡς τὴν ἐκτελεστικὴν τοῦ Βασιλέως ἐξουσίαν ὑπευθύνως διαχειριζόμενον οὐδὲ τὸ παράπαν εὐθύνεται διὰ τάς, ἔστω καὶ παρὰ τὰ κείμενα, πράξεις τοῦ νομοθετικοῦ σώματος, ὡς οὐδὲ διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως κύρωσιν τῶν ὑπὸ τῆς Βουλῆς ψηφισθέτων πλημμελῶς νόμων, ὡς καὶ τοῦ Βασιλέως κυροῦντος τοὺς νόμους ἐν τῇ ἰδιότητι τοῦ νομοθέτου καὶ οὐχὶ τοῦ ὑπερτάτου τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἄρχοντος ἐφ' ἧς τοῖς ἔργοις μόνοις εὐθύνεται τὸ ὑπουργεῖον. Ὡσαύτως δὲ ὡς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

παράλογον ἔχω καὶ τὴν ἑτέραν κατηγορίαν ἐπὶ ἀντιποιήσει νομοθετικῆς ἐξουσίας πλαστογραφίᾳ τῶν δημοσιευθέντων ὡς νόμων, κτλ. τὴν συνεχομένην τῇ ἀνωτέρω κατηγορίᾳ ἐν τῷ πρώτῳ τῆς Βουλῆς κατηγορητηρίῳ. Τὴν δ' ἐν τῷ ἑτέρῳ κατηγορητηρίῳ περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου γενομένων ἐπεμβάσεων κατὰ τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς τοῦ 1874 κατηγορίαν θεωρῶ ὡς ἀπαράδεκτον διὰ τὸ ὅλως ἀόριστον αὐτῆς, ὡς καὶ διὰ τὸ κατὰ θεωρίαν ὅλως πλημμελὲς αὐτῆς. Καὶ ἀόριστον μέν, διότι οὔτε κατ' εἶδος προσδιορίζεται ἑκάστη τῶν δῆθεν ἐπεμβάσεων τούτων, οὔτε κατὰ χρόνον καὶ τόπον· ὡς πλημμελὲς δὲ κατὰ θεωρίαν τοῦ ποινικοῦ δικαίου, διότι τοῦ ὑπουργείου Βούλγαρη εἰς δίκην παραπεμφθέντος ὡς λόγῳ (ἠθικοῦ, φέρει τὸ κατηγορητήριον), αὐτουργοῦ ἐπὶ ταῖς ἐκλογικαῖς παραβάσεσιν, οὐδεὶς τῶν ἔργῳ αὐτουργῶν συγκατηγορήθη πρὸς τὸ εἰδικὸν δικαστήριον, γνωστὸν δὲ παντὶ τῷ καὶ ἄκρῳ δακτύλῳ τῆς περὶ τὰ ποινικὰ θεωρίας ἁψαμένῳ, ὅτι ἐπὶ μόνῳ λόγῳ αὐτουργῷ ἀμήχανον στηρίξαι κατηγορίαν, ἀνάγκη δὲ πρὸς τούτῳ ἀνευρεῖν καὶ συγκατηγορῆσαι τὸν ἔργῳ συναυτουργόν. — Ἀλλὰ καὶ ἄλλως σφάλλεται ἡ κατηγορία αὕτη, διότι πᾶσα βουλευτικὴ ἐκλογὴ δύο ἔχει τὰς φάσεις, τὴν μὲν πολιτικήν, τὴν δὲ διοικητικὴν καὶ ποινικήν, καὶ περὶ μὲν τῆς πολιτικῆς αὐτὴ ἡ Βουλὴ κατὰ τὸ ἄρθ. 73 τοῦ Συντάγματος ἀνεξελέγκτως ἄλλης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἀποφασίζει, περὶ δὲ τῆς διοικητικῆς καὶ ποινικῆς τὸ ἄρθ. 67 καὶ τἆλλα τοῦ περὶ ἐκλογῆς Βουλευτῶν νόμου διατάττουσιν, ὅτι ἀνεξαρτήτως τῆς ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἀνακηρύξεως τοῦ νομίμου ἢ μὴ τῆς ἐκλογῆς, τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου τούτου ὁριζόμενα δικαστήρια ἀποφαίνονται. Ὅθεν πρὸς τὰ δικαστήρια ταῦτα δωσιδικούντων τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων τῶν διεξαγόντων

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὰς βουλευτικὰς ἐκλογάς, καὶ τούτων ἐπὶ ταύταις, εἴποτέ πως τὸν νόμον παραβῶσιν ὡς ἔργῳ αὐτουργῶν εὐθυνομένων, τούτοις συνευθυντέον τοὺς ὑπουργούς, εἴποτε τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν καταχρώμενοι ἔκθεσμα τοὺς ὑπ' αὐτοὺς ὑπαλλήλους διέταξαν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν βραχυλογίᾳ μεγίστῃ περὶ ἑκατέρων τῶν κατηγοριῶν φρονῶ, καὶ, ὡς εἶπον, διὰ πολλῆς ἔχω ἐλπίδος ὅτι πλήρης ἀπαλλαγὴ ἐπίκειται, ἐὰν δεόντως ἀντικρουσθῶσιν ὑπὸ τῆς ὑπερασπίσεως αἱ κατὰ τοῦ ὑπουργείου μέμψεις. Ἡ ἀρίστη ὅμως τῶν ὑπὲρ λόγων ἐστὶν ἡ τῶν κατηγορουμένων πρὸς τοὺς νόμους εὐπείθεια, ὁ τούτων πρὸς τὸ δικαστήριον σεβασμός, ἤτοι ἡ αὐτοπρόσωπος αὐτῶν ἐμφάνεια ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ, μάλιστα δέ, διότι, κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου συνταχθέντα κανονισμόν, ἀνακοπὴ μὲν οὐκ ἐπιτρέπεται τοῖς ἐρημοδικήσουσιν, ἀπηγόρευται δὲ τούτοις ἀποῦσι τὸ διὰ συνηγόρων παραστῆναι. Ὅδε καὶ χεῖρον ὅτι, πρὸς τὴν ἀνακρίνασαν ἐπιτροπείαν τῆς Βουλῆς παρέστη.

Εἰ καὶ ἐγίνωσκον ἀπὸ τῆς 19 Ἀπριλίου ὅτε κατὰ πρῶτον συνῆλθε τὸ δικαστήριον, ὅτι ὁ πελάτης μου Κ. Βούλγαρης ἐδυσχέραινεν ὅπως ἐμφανισθῇ, ἤλπιζον ὅμως ὅτι ἤθελον αὐτοῦ τὴν γνώμην μετατρέψει κατ' ἐπανάληψιν παριστὰς αὐτῷ τοὺς λόγους τοὺς ὑπερμαχοῦντας, ἵνα μὴ δυσπειθὴς φανῇ πρὸς τὴν καλοῦσαν αὐτὸν δικαιοσύνην τῆς πατρίδος. Καὶ ὁ μὲν Κ. Βούλγαρης ἕνα καὶ μόνον ἀντέταξέ μοι πάντοτε λόγον πρὸς τὴν μὴ ἐμφάνειαν αὐτοῦ, τὸν ὅτι εἶχεν αὕτη πολὺ τὸ ταπεινωτικὸν δι' αὐτὸν νὰ παράσχῃ ἑαυτὸν εἰς θέαν τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ τεταπεινωμένον εἰς θέσιν ὑποδίκου, μάλιστα δὲ πάντων τοῖς εὐτελέσιν ἀνδραρίοις οἷς, κατὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην, ἀνετέθησαν ὑπὸ τῆς Βουλῆς τὰ εἰσαγγελικὰ ἔργα. Προσετίθου δέ, ὅτι καὶ αὐτοῦ ἀπόντος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἡ τῶν συγκροτούντων τὸ εἰδικὸν δικαστήριον προσώπων εὐθύτης ἐγγυᾶται ἱκανῶς ὅτι κατὰ τὸ δέον ἐκτιμήσουσι τὸ μοχθηρὸν καὶ ἀνυπόστατον τῆς δίκης καὶ ἀποδώσουσιν αὐτῷ τὸ ὀφειλόμενον δίκαιον. Ὡς πρὸς δὲ τὸ ὅτι αὐτοπροσώπως παρέστη πρὸς τὴν ἀνακρίνασαν ἐπιτροπείαν τῆς Βουλῆς ἐδικαιολογήθη ὅτι ἵνα μὴ βίᾳ προσαγάγηται αὐτὸν ὑπῆγεν.

Ἐγὼ δὲ περὶ ταῦτα μὲν οὐκ ἀντέλεγον προσεπάθουν δὲ πάντοτε ὅπως διὰ παραδειγμάτων ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν ἐπισημοτάτων ἀνδρῶν ἀποδείξω αὐτῷ, ὅτι ὁ ἀληθῶς μέγας ἔτι μείζων ἐν τῇ ταπεινώσει, εἰς τὰ ὄμματα τῶν κοινῶν ἀνθρώπων ἀναδεικνύεται. Ἰδού, ἀπειράκις ἐπανέλαβον αὐτῷ, ὁ ἐν Μαραθῶνι νικήσας, τὰς δ' Ἀθήνας δοξάσας καὶ τὴν Ἑλλάδα σώσας Μιλτιάδης, ἐταπεινώθη ἆρά γε διότι παρέστη ἐπὶ τῇ δίκῃ καὶ ἐν δεσμοῖς τὸν ἔνδοξον αὐτοῦ βίον κατέστρεψεν; Ὁ πολὺς Περικλῆς δὲν εἰσήχθη εἰς δίκην; Ὁ μέγας Σωκράτης δὲν ἀπελογήθη κατηγοροῦντος τοῦ Μελίτου καὶ τούτῳ συνηγορούντων τοῦ Ἀνύτου καὶ τοῦ Λύκωνος; Ἀλλὰ καὶ ὁ Φωκίων καὶ ὁ Ἐπαμινώνδας; Ἵνα δὲ καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς κατέλθωμεν χρόνους ὁ τῆς Πελοποννήσου στρατάρχης ὁ γηραιὸς Κολοκοτρώνης, ὁ Πλαπούτας καὶ ἄλλοι μὴ δὲν παρέστησαν ἐνώπιον δικαστῶν πολλῷ ὑποδεεστέρων τῶν νῦν πρὸς οὓς καλεῖσθε ὑμεῖς; Ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς ὡς ὁ Κάρολος ὁ Α΄ τῆς Ἀγγλίας, Λουδοβῖκος ὁ ΙϚ΄ τῆς Γαλλίας, ἔτι δὲ καὶ βασιλίδες ὡς ἡ Μαρία Ἀντωνιέττη ἡ τοῦ τελευταίου σύζυγος, ἡ Βολυνὶς Ἄννα καὶ ἄλλαι τοῦ ὡμοῦ Ἐρρίκου τοῦ Η΄ τῆς Ἀγγλίας σύζυγος, καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡ ἐκ Βρουνσουίκου Καρολίνη δὲν παρέστησαν πρὸς τὸ δικαστικὸν βῆμα; — Ναί, ἀπήντα ὁ Κ. Βούλγαρης, ἄλλοι χρόνοι ὅμως ἦσαν ἐκεῖνοι καὶ ἄλλα τὰ ἔθνη, παρ' οἷς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὰ τοιαῦτα συνέβησαν· ὑμεῖς δὲν γνωρίζετε τὸν νῦν Ἕλληνα ὅσον ἐγώ· ὁ Ἕλλην ἐστὶ φύσει φθονερός, ἐπιχαίρει δὲ ὁρῶν τὸν ἄλλοτε ἰσχυρὸν καὶ μέγαν τεταπεινωμένον. — Ἔστω ἐπέλεγον ἐγώ, ἐπὶ τῇ διαφορᾷ ὅτι ἐγὼ τὸ αἴσθημα τοῦτο δὲν ἀποδίδω εἰς τὸν φθόνον ἀλλ' εἰς τὸ ὅτι ὑπὲρ πάντα ἄλλον λαὸν ὁ Ἕλλην τρέφει τὸ τῆς ἰσότητος φρόνημα· ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ διὰ τοῦτο τέρπει αὐτὸν ἡ θέα τοῦ ἰσχυροῦ ταπεινουμένου, ἐξ ἑτέρου ὅμως ἐστὶν εὐσυμπαθής, ὥστε ἅμα τῇ τοιαύτῃ θέᾳ τὸ κακὸν ἐγερθὲν αἴσθημα ὑποχωρεῖ, ἀμέσως δὲ μετανοεῖ καὶ λυπεῖται τὸν πάσχοντα. Λέγετε, Κ. Βούλγαρη, ὅτι εἶναι ἄδικος ἡ καθ' ὑμῶν κατηγορία, εἰς τοῦτο δὲ ἔχετέ με σύμφωνον, ἀλλὰ μήπως δὲν πρέπει διὰ τοῦτο νὰ χαίρῃ; Καὶ πῶς λοιπόν, ἠθέλετε νὰ ἔχηται βάσεως αὕτη; Λέγετε ὅτι θεωρεῖτε ἑαυτὸν ταπεινούμενον· ἔστω· ἀλλ' ὡς χριστιανός, καὶ λίαν εὐσεβὴς μάλιστα, δὲν ἔχετε τὸ παράδειγμα τοῦ Σωτῆρος Ἰησοῦ, ὅστις πολλῷ μείζους ὑμῶν ταπεινώσεις ὑπέστη; Μὴ δὲν εἶναι οὗτος ὁ εἰπὼν τοῖς τε μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ παντὶ χριστιανῷ « μιμηταί μου γίνεσθε »; Πῶς δὲν ἐννοεῖτε, ὅτι καὶ ἂν ἀθωωθῆτε ἐρήμην οὐ μικρὰ ὅμως μέμψις θέλει μείνει καθ' ὑμῶν, ὅτι ὑβρίσατε τοῖς νόμοις τῆς πατρίδος, ὅτι ὑπελήφθητε σεβασμοῦ πρὸς ἄνδρας γεραροὺς οἵοί εἰσιν οἱ τὸ εἰδικὸν δικαστήριον συγκροτοῦντες; Εὔχομαι ὥστε καὶ ἐρημοδικῶν ν' ἀθωωθῆτε, πιστεύσατέ με ὅμως, ὅτι καὶ ἀθωούμενος οὕτω μείζονα ἐφ' ὑμᾶς θέλητε ἑλκύσει τὴν κατάκρισιν τῶν τε συγχρόνων καὶ τῆς ἱστορίας. — Ἡ ἱστορία, ἐπανέλαβεν ὁ Κ. Βούλγαρης, ἡ ἱστορία θέλει κρίνει ἀμερολήπτως καὶ οὐχὶ ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν παθῶν ὡς οἱ σύγχρονοι. — Σύμφημι· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἄρνησις ὑμῶν πρὸς τὸ ἐμφανισθῆναι, ἐστὶν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀζήλωτος, ἡ ἱστορία θέλει κατακρί-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νει ὑμᾶς, διότι ἡ ἱστορία καθαρίζουσα τὰ γεγονότα ἀπὸ τῶν παθῶν, τὰ μὲν καλῶς γενόμενα ἐπαινεῖ τὰ δὲ κακῶς ψέγει. Ὁπόσους δ' ἐν τῇ ἱστορίᾳ μεγάλους εὑρίσκετε ἄνδρας, ὧν ἁπάσας τὰς πράξεις ἐν τοῖς δέλτοις αὐτῆς ἀνέγραψεν ἐν ἐπαίνοις; Ὄχι, οὗτοι οὐκ εἰσι, πολλοί, τῶν πλείστων ὁ μέγας βίος φέρει καί τινας κηλίδας, φρόνιμον δὲ τὸ κατ' ἄνθρωπον ἐλαττοῦν τὰς κηλίδας ταύτας· ἐν τῇ συνέσει ὑμῶν κεῖται ὅπως τὴν κηλίδα ταύτην προλάβητε. — Αὐτοῦ τοῦ Κ. Βούλγαρη ἐπιμένοντος τῇ ἰδέᾳ τοῦ ἐξευτελισμοῦ καὶ τῆς ταπεινώσεως οὐκ ἀπέκαμον, ἐπανῆλθον δ' εἰς τὴν ἔφοδον εἰπὼν αὐτῷ τοιαῦτα.

Ἔστω· ἂς ἀποδεχθῶ ὅτι θέλετε ταπεινωθῇ, ἀπέναντι ὅμως ἑτέρου μείζονος ἀγαθοῦ δὲν ὀφείλει ἆραγ' ὁ ἄνθρωπος καὶ αὐτὴν τὴν παρ' ἀξίαν ταπείνωσιν εὐμενῶς νὰ ὑποστῇ; Ἐρωτῶ ὑμᾶς, Κ. Βουλγαρη, ὑποθέσατε ὅτι ἐπαπειλεῖται ἡ ζωή μου, ἡ περιουσία μου, ἢ εἴτι ἄλλο τῶν ἀγαθῶν μοι, ὁ δ' ἀπειλῶν ὑπόσχεται, ὅτι θέλει παύσει τῆς ἀπειλῆς, εἴ ποτε ὑμεῖς συγκατατεθῆτε ἵνα παρ' αὐτοῦ δεχθῆτε ἕνα κολαφισμὸν δημοσίᾳ, ἐρωτῶ ὑμᾶς δὲν ἠθέλετε εὐμενῶς δεχθῇ τὴν ἀνοίκειον ὕβριν χάριν τῆς ἐμῆς σωτηρίας; — Βεβαιότατα, εἶπεν ὁ Κ. Βούλγαρης, εἴποτ' ἦν ἀδύνατον ἄλλως νὰ σώσω ὑμᾶς. — Εὖγε, εἶπον ἐγώ, εὐχαριστῶ ὑμῖν διδόντι μοι τὸ μέγα τοῦτο δεῖγμα τῆς πρὸς ἐμὲ ἀγάπης ὑμῶν. Ἀλλὰ νῦν ἐρωτῶ ὑμᾶς, αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν κολαφισμόν, ὃν χάριν ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου ἐν τοῖς πολίταις καὶ τοῖς φίλοις ὑμῶν ἠθέλετε δεχθῇ, διατὶ ἀρνεῖσθε νὰ τὸν δεχθῆτε χάριν τῆς πατρίδος, χάριν τοῦ Βασιλέως ἡμῶν; Πῶς δὲν διαβλέπετε, ὅτι οἱ εἰσαγαγόντες ὑμᾶς καὶ τοὺς συναδέλφους ὑμῶν εἰς δίκην θέλουσι κατ' ἀντανάκλασιν δι' ὑμῶν νὰ ῥαπίσωσι τὴν Βασιλείαν; Μὴ δὲν εἶπον καὶ ἐκ παντὸς τρόπου δὲν διεκήρυξαν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅτε ὑμεῖς κατείχετε τὴν ἐξουσίαν, ὅτι πᾶν ὅ,τι, ἐφ' οἷς κατηγορεῖσθε, ἐπράξατε τῇ εἰσηγήσει ἢ ἐπιδοκιμάζοντος τοῦ Βασιλέως; Ἀδυνατοῦντες λοιπὸν οἱ ἐχθροὶ τῆς Βασιλείας καὶ ὑμῶν νὰ ἐγείρωσι κατηγορίαν κατὰ τοῦ Βασιλέως ἤγειραν ταύτην καθ' ὑμῶν. Μὴ ἐμφανιζόμενος λοιπὸν πρὸς ὑπεράσπισιν ὧν ἡ Βασιλεία καὶ ὑμεῖς ἐπράξατε ἐγκαταλιμπάνετε τὸν ἡγεμόνα. Ὡς οἱ τούτου Ὑπουργοὶ ἦσθε ἡ ἀσπὶς τοῦ θρόνου, ῥιψάσπιδες γενόμενοι μὴ δὲν δικαιοῦτε τὸν Βασιλέα νὰ Σᾶς εἴπῃ ποτὲ ὅτι οὐχὶ κατὰ τὸ δέον καὶ τὸ καθῆκον ὑμῶν ἐπολιτεύθητε; Ἡ δὲ πατρὶς λαβοῦσά ποτ' εἰς τὸ μέλλον ἀνάγκην ὑμῶν, μὴ δὲν ἐμβάλλετε διὰ τῆς δυσπειθείας ὑμῶν εἰς τὴν ἀνάγκην ἵνα δυσπιστήσῃ πρὸς ὑμᾶς, ἐπειδὴ ἐν τῷ παρόντι δὲν ἐπράξατε καλῶς;

Ὁ δὲ Κ. Βούλγαρης πολλάκις ἐπανελάβετε, Κ. Σαρίπολε, ὅτι ἀπειθῶ μὴ ἐμφανιζόμενος· διατὶ λέγετε τοῦτο; Λησμονεῖτε ὅτι ὁ νόμος παρέχει μοι τὸ δικαίωμα νὰ μὴ ἐμφανισθῶ φέρει δὲ ὅτι καίπερ μὴ ἐμφανιζόμενος θέλω δικασθῆ ὡς παρών; πῶς λοιπὸν λέγετε, ὅτι ἀδικῶ καὶ ἀπειθῶ; Ἀδικεῖ ἆρά γε ὁ χρώμενος δικαιώματι παρεχομένῳ αὐτῷ ὑπὸ τοῦ νόμου;

Οὐχὶ ὁ νόμος ἐπανέλαβον ἐγώ, ἀλλ' ὁ κανονισμὸς ὃν προσωρινῶς δυνάμει τοῦ 80 ἄρθ. τοῦ Συντάγματος συνέταξε τὸ εἰδικὸν δικαστήριον φέρει ἣν λέγετε διάταξιν, συγχωρήσατέ μοι ὅμως ἵνα παρατηρήσω ὑμῖν, ὅτι κατὰ τῶν νομικῶν τὴν γλῶσσαν ἡ διάταξις αὕτη εἶναι οὐχὶ δικαίωμα παρεχόμενον ἀλλὰ δικαίωμα ἀφαιρούμενον, διότι ὅπου ἐν τοῖς νόμοις φέρεται ὅτι ὁ ἐρημοδικῶν δικάζεται ὡς παρών, ἡ φράσις αὕτη ἐμφαίνει ὅτι στέρεται τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀνακύψαι τὴν ἐρήμην ἀπόφασιν. Καὶ ἡ μὲν ἀνακοπὴ ἐρήμην ἀποφάσεως τοῦ κοινοῦ ἐστι δικαίου, ἡ δ' ἀπαγόρευσις τοῦ χρήσασθαι τῷ ἐνδίκῳ τῆς ἀνακοπῆς μέσῳ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ ἐξαιρετικοῦ ἐστι δικαίου. Επαναλέγω λοιπόν, ὅτι οὐχὶ δίδωσιν οὕτως ἀλλ' ἀποστερεῖ ἡ διάταξις δικαιώματος ὑπὸ τοῦ κοινοῦ δικαίου παρεχομένου τῷ κατὰ πρῶτον ἐρημοδικοῦντι. Ἔστι δὲ βέβαιον, ὅτι παντοῦ καὶ πάντοτε ὁ νόμος, τὸ δικαστήριον, ἡ κοινὴ γνώμη, ὡς ἀπειθῆ ἔχουσι τὸν ἐρήμην δικαζόμενον, οὐδ' ὡς ἀποχρῶντα δικαιολογικὸν λόγον τῆς μὴ ἐμφανίσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῇ κυρίᾳ τῆς δίκης ὃν ἂν προτείνῃ ὁ μὴ ἐμφανισθείς.

Ἀλλ' ἡ κατηγορία ἐστιν ἀδιαίρετος, ἐπήνεγκεν ὁ Κ. Βούλγαρης, ὑμεῖς δέ, Κ. Σαρίπολε, ἐστὲ συνήγορος οὐ μόνον ἐμοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ Κ. Τριγγέτα, ὅστις ἐν τῷ αὐτῷ μετ' ἐμοῦ πληρεξουσίῳ ἐγγράφῳ διώρισεν Ὑμᾶς, ἐπομένως ἐμφανιζόμενος πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ Κ. Τριγγέτα θέλετε ταυτοχρόνως ὑπερασπισθῆ καὶ ἐμέ, καίπερ τοῦ κανονισμοῦ μὴ ἐπιτρέποντος συνήγορον τῷ μὴ ἐμφανιζομένῳ.

Ἀληθῆ ταῦτα, ὑπέλαβον ἐγώ, λανθάνει ὅμως ὑμᾶς, ὅτι ὅσον ἀξιότιμος καὶ ἂν ᾖ ὁ Κ. Τριγγέτας δὲν ἔχει ὅμως οἵαν ὑμεῖς σημασίαν. Ἄλλως δὲ ὑμεῖς ὡς πρόεδρος τοῦ ὑποδίκου ὑπουργείου ἐστὲ ἡ κεφαλή, ἐὰν λοιπὸν ὑμεῖς παρίστασθε κἂν οὐδεὶς ἕτερος τῶν συνυπουργῶν ὑμῖν ἐνεφανίζετο, ὡς μικρᾶς σπουδαιότητος καὶ παρ' ἐμοῦ, καὶ ὡς δὲν ἀμφιβάλλω, παρὰ τοῦ δικαστηρίου καὶ ὑπὸ πάντων, φρονίμων ἀνθρώπων, ἤθελεν ἐκληφθῆ ἡ τῶν ἄλλων ἀπουσία. Ὑμῶν ὅμως μὴ ἐμφανιζομένου, τοῦ Κ. Γρίβα ἀπολειπομένου, τοῦ Κ. Νικολοπούλου βεβαίως μιμησομένου ὑμᾶς, ποῦ καταντᾷ ἡ σπουδαία αὕτη δίκη ἐφ' ἧς ἤ τ' ἔσω καὶ ἔξω Ἑλλάς, καὶ ὡς εἰπεῖν σύμπας ὁ πεπολιτισμένος κόσμος ἐστραμμένα ἔχουσι τὰ βλέμματα; Εἰς τὸν Κ. Τριγγέταν καὶ τὸν Κ. Βαλασόπουλον; Ἀλλὰ κατ' ἐμέ, πολιτικὸν κρίνεται ἵνα μηδὲ τὸ παράπαν ἐμφανισθῇ ὁ Κ. Βαλασόπουλος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὡς βαρεῖαν ἐπ' ὤμων φέρων ἔτι τὴν καταδίκην διὰ τὰ ἐπισκοπικά. Μένει λοιπὸν μόνος ὁ δυστυχὴς Κ. Τριγγέτας... λέγω δ' αὐτὸν δυστυχῆ, διότι αὐτὸς ὁ προθύμως προσερχόμενος θέλει ὑποστῆ, τὸ φοβοῦμαι πολύ, τὰς συνεπείας τῆς τῶν ἄλλων δυσπειθείας. Ἀλλὰ προχωρῶ περαιτέρω· δὲν ἀγνοεῖτε, ὅτι δυσμενέστατα πρὸς ἀλλήλους ἔχουσιν οἱ ἐπὶ τοῖς ἐπισκοπικοῖς καταδικασθέντες Κ. Κ. Νικολόπουλος καὶ Βαλασόπουλος, ὅτι οὗτος θεωρεῖ τὸν πρῶτον ὡς τὸν κύριον αἴτιον τῆς καταδίκης εἰς ἣν ὑπέκυψε. Τίς λοιπὸν ἐγγυᾶται, ὅτι ὁ Κ. Βαλασόπουλος ἔχων ἑαυτὸν ὡς πολιτικῶς κατεστραμμένον δὲν θέλει προσπαθήσει παντὶ τρόπῳ ἵνα εἰς τὴν ἑαυτοῦ καταστροφὴν συγκατασύρῃ τὸν Κ. Νικολόπουλον, ἀλλὰ καὶ τούτου εἰς τὸν ὄλεθρον ἀχθέντος, μήπως ἀσφαλέστερος μένετε ὑμεῖς; Ἔτι δὲ πρός, (ἐπειδὴ ὀφείλω πᾶσαν ὑμῖν τὴν ἐμὴν νὰ εἴπω διάνοιαν), τὸ ἐλεεινὸν τοῦ Πετρῆ προηγούμενον, τοῦ ὄργανον γενομένου τῶν ἐχθρῶν τῶν ἐπὶ τοῖς ἐπισκοπικοῖς ὑποδίκων, καὶ οὐ μόνον παρὰ τοῦ δικαστηρίου ἀπαλλαγέντος ἀλλὰ καὶ γυμνασιαρχίας αὖθις ἀξιωθέντος, τίς ἐγγυᾶται λέγω, ὅτι καὶ πρὸς τὸν Κ. Βαλασόπουλον δὲν θέλουσιν οἱ ἐχθροὶ ὑμῶν μετέλθει τὴν αὐτὴν ἀξιοκατάκριτον πολιτικήν, ἰδού, λέγοντες αὐτῷ, ἰδοὺ εὐκαιρία ὅπως σώσῃς σαυτόν, ἡμεῖς ἔχομεν ἐν χερσὶ τὴν ἐξουσίαν, ἡμῖν δὲ δέδοται καὶ ἡ πλειονοψηφία ἐν τῇ Βουλῇ, ἐὰν λοιπὸν σύ, Κ. Βαλασόπουλε, ἐγερθῇς κατὰ τῶν συνυπουργῶν σου κατήγορος καὶ βοηθήσῃς ἡμῖν πρὸς τὸν τούτων ὄλεθρον, ἅμα τῇ καταδίκῃ των προκαλοῦμεν ψήφισμα τῆς Βουλῆς ὅπως κατὰ τὸ 82 τοῦ Συντάγματος ἄρθρον δοθῇ σοι ἡ χάρις. Τί λέγετε, Κ. Βούλγαρη; Δυστυχῶς ἡ τῶν ἡμῖν πολιτικῶν ἠθικὴ τοσοῦτόν ἐστι καταπεπτωκυῖα, ὥστε φοβοῦμαι, ὅτι οὐδὲν φαίνεται αὐτοῖς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αἰσχρὸν εἴποτε τὸ τοιοῦτον χρήσιμον τοῖς σκοποῖς αὐτῶν ἀποβαίνει.

Ἐνταῦθα ὁ Κ. Βούλγαρης ἔμεινε ἐπί τινας στιγμὰς κατηφὴς καὶ σύννους, ἐγὼ ἀφῆκα αὐτὸν ἐξαγαγὼν σιγάρον καὶ ἅψας αὐτό. Ὅτ' ἐκάθισα πάλιν, ὄχι, εἶπεν ἐκεῖνος, τοῦτο δὲν θέλει ποτὲ πράξει ὁ Κ. Βαλασόπουλος. — Εἶθε εἶπον, καὶ ἐξηκολούθησα καπνίζων καὶ σιωπῶν αὖθις.

Ἰδοὺ τί διενοήθην, ἀνέλαβεν ὁ Κ. Βούλγαρης, νὰ λάβω πιστοποιητικὸν παρὰ δύο ἰατρῶν ὅτι ἀσθενῶν δὲν δύναμαι νὰ ἐμφανισθῶ, σὺν τῷ πιστοποιητικῷ δὲ νὰ γράψω τῷ Προέδρῳ τοῦ εἰδικοῦ δικαστηρίου, ὅτι ἐὰν μὴ ἠσθένουν ἤθελον ἐμφανισθῆ.

Συγχωρήσατέ μοι, εἶπον ἐγώ, νὰ Σᾶς παρατηρήσω μεθ' ὅλου τοῦ ὀφειλομένου πρὸς ὑμᾶς σεβασμοῦ, ὅτι τὸ τοιοῦτον ἔχω ἐγὼ ὡς ἀληθῶς ταπεινωτικὸν δι' ὑμᾶς. Συγχωρήσατέ μοι, ἐπανέλαβον αὖθις, ὅπως μεθ' ἁπάσης τῆς εἰλικρινείας εἴπω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μέμφωμαι ὑμῶν ἀπείθειαν πρὸς τὸν νόμον καὶ ἔλλειψιν σεβασμοῦ πρὸς τὸ δικαστήριον, ἐπιθυμῶ καὶ εὔχομαι ἵνα μὴ προσθέσητε τούτοις τὸ ψεῦδος. Ἡ λέξις ἥτις μ' ἐξέφυγεν εἶναι πολὺ τραχεῖα, ἀλλ' ἄγχουσι τὰ πράγματα, πάσχω καὶ πάσχω ἠθικῶς δεινά, μὴ δυνάμενος νὰ πείσω ὑμᾶς, παρακαλῶ ὅμως προτιμήσητε νὰ δειχθῆτε ὑπερόπτης μὴ ἐμφανιζόμενος εἰς τὸ δικαστήριον παρὰ ταπεινῶς νὰ καταφύγητε εἰς πρόφασιν ἀναξίαν ὑμῶν ὡς καὶ παντὸς τιμίου ἀνθρώπου.

Ἔχετε δίκαιον, ἄνευ δισταγμοῦ ἐπέφερεν ὁ Κ. Βούλγαρης, ὄχι δὲν θέλω γράψει πρὸς δικαιολόγησιν τῆς ἀπουσίας μου.

Ναί, μὴ γράψητε, ἀλλ' ἐπί τινας μόνον στιγμὰς ἐμφανίσθητε· ἱκανοποιῶν οὕτω τῶν νόμον, δεικνύων τὸν πρὸς τὸ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δικαστήριον σεβασμὸν καὶ ἐξιλασκόμενος τὴν κοινὴν γνώμην ἀληθεύσητε λέγων τῷ δικαστηρίῳ ὅτι πειθόμενος τῷ νόμῳ προσήλθετε, ἀλλ' ἡ ἡλικία ὑμῶν οὐκ ἐπιτρέπει τὴν ἐπὶ μακρὸν διαμονήν. Ὁ κόπος ἔσται τι ἀνώτερον τῶν ὑμετέρων δυνάμεων. Ἐὰν οὕτω πράξητε, δέχομαι νὰ γείνω καὶ τοῦ Κ. Τριγγέτα συνήγορος, βέβαιος ὤν, ὅτι, ἐξευμενισθέντων τῶν τε δικαστῶν καὶ τῆς κοινῆς γνώμης, θέλω ἀρυσθῆ μέγα σθένος ἐν τοῖς λόγοις, διότι ἐξ ὅλης τῆς ἐμπαθοῦς ἀδολεσχίας, εἰς ἣν περιμένω ν' ἀκούσω ἐκτρεπομένους τοὺς κατηγόρους, οὐδὲν ἄλλο φοβοῦμαι, διότι οὐδὲν τῶν ἄλλων ἔσται ἰσχυρόν, ἀλλ' ἢ μόνον τὴν πρὸς τοὺς νόμους ἀπείθειάν Σας, καὶ τὴν ἐκ μέρους ὑμῶν ἔλλειψιν σεβασμοῦ πρὸς τὸ δικαστήριον. Ἄρατε ἐκ τοῦ μέσου τὰ δύο ταῦτα ἐπιχειρήματα, ἅπερ ὡς ἀληθεῖς κεραυνοὶ θέλουσιν ἐπιπέσει κατὰ τῆς ἐμῆς κεφαλῆς καὶ εἰς ἀντάλλαγμα ὑπόσχομαι ὑμῖν πλήρη τὸν θρίαμβον.

Δὲν δύναμαι, δὲν δύναμαι ἐπεφώνησεν ὁ Κ. Βούλγαρης. Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ αἰσθάνομαι ἧττους τὰς ἐμὰς δυνάμεις, ὑπέλαβον ἐγώ. Μοὶ ἀπενείματε τὴν μεγίστην τῶν τιμῶν διαπιστευθείς μοι τὴν ὑμετέραν ὑπεράσπισιν, ἀλλ' αἰσθάνομαι ἐν ἐμαυτῷ, ὅτι ἐστί μοι ἀδύνατον ν' ἀναδεχθῶ τῆς τιμῆς ταύτης ἄξιος ἐὰν μὴ εἰσακούσητε τῶν συμβουλῶν μου, προστίθημι μάλιστα τῶν δεήσεών μου. Ὑπὲρ τὰ τριάκοντα ἔτη μετέρχομαι τὸν δικηγόρον οὐδέποτ' ἀνεδέχθην ὑπόθεσιν, ἣν πρῶτος ἐγὼ νὰ μὴ ἐβασάνισα ὡς δικαίαν καὶ καθ' ἣν ὁ ἐντολεύς μου δὲν ἐδέχθη νὰ πράξῃ κατὰ τὴν πεποίθησιν καὶ τὰς ὁδηγίας μου.

Ὁ δὲ Κ. Βούλγαρης· ἀλλ' ὁ ἐπιεικὴς ἰατρὸς καὶ ἀπειθοῦντα τὸν νοσοῦντα οὐδέποτ' ἐγκαταλιμπάνει, ἀλλ' ἑτέρῳ φαρμάκῳ πειρᾶται ἰάσαι τὸν κάμνοντα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐγὼ δέ· ἀλλ' ὑμῶν μὴ ἐμφανιζομένων κοπὶς τῶν ἐμῶν λόγων ἔσονται οἱ χλευασμοί των, ὡς εἴπατε, ἀνδραρίων ἃ ἐξελέξατο ἡ Βουλὴ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς κατηγορίας. Ἀκούσατε παρ' ἐμοῦ τίνα θέλουσιν εἰπεῖ οὗτοι. « Τί ἔτι χρείαν » ἔχομεν μαρτύρων; Ἰδοὺ ὁ σατραπικὸς χαρακτὴρ τοῦ Κ. » Βούλγαρη ἐμφαίνεται πλήρης. Ἀπειθεῖ τῷ νόμῳ, ὑβρίζει » τὴν Βουλὴν καὶ τὸ δικαστήριον, δὲν ἐμφανίζεται. Εἰ δὲ » τοιοῦτός ἐστι νῦν ὅτε ταπεινὸς καὶ ὑπὸ δίκην εὑρίσκεται, » εἰκάσατε ὁπόσον θρασὺς ἦν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ. Ὑπάρχει πλέον » ἀμφιβολία ὅτι ἰσχυρὸς ὅτε ἦν ἀπεπειράθη τῶν νόμων καὶ » τοῦ συντάγματος τὴν κατάλυσιν ὅπως αὐθαιρέτως δε- » σπόζῃ τῆς Ἑλλάδος; » Τοιαῦτα περίπου φθέγξονται οἱ κατήγοροι, ἐγὼ δὲ τὸ βάρος τῶν λόγων φέρων ἀνάγκη νὰ κύψω τὴν κεφαλήν, τοῦτο μέν, διότι ἐκτὸς τῶν προσωπικῶν σκωμμάτων ὑπάρχει τι τὸ ἀληθὲς ἐν τοῖς λόγοις, ἡ ἀπείθεια δηλονότι πρὸς τὸν νόμον καὶ ἡ ἔλλειψις σεβασμοῦ πρὸς τὸ δικαστήριον· τοῦτο δέ, διότι ἐὰν ἐπιχειρήσω ν' ἀπολογηθῶ ὑπὲρ ὑμῶν, ἀκούσω παρὰ τοῦ Προέδρου ὅτι οὐκ εἰμι συνήγορος ὑμῶν ἀπουσιάζοντος. Ἐπαναλέγω ὅτι ὑμῶν ἐρημοδικούντων ἐλαττωθήσονται αἱ ἐμαὶ δυνάμεις καὶ ἔσομαι κατὰ πολὺ τοῦ μεγαλείου τοῦ ἀγῶνος ὑποδεέστερος, εὐθύνας λοιπὸν κρίνω ὅτι δὲν εἶναι φρόνιμον νὰ δεχθῶ, μὴ ἔχων τὸ ἐλεύθερον εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς ὑπερασπίσεως. Καθικετεύω οὖν ὑμᾶς ἐν ὀνόματι τῆς πατρίδος, τῆς ὑμετέρας ὑπολήψεως, τοῦ ζηλωτοῦ ὑμῶν παρελθόντος, ὃ σὺν τῷ ὀνόματι θέλετε ἀφήσει κληρονομίαν τοῖς τέκνοις ὑμῶν, ἐνδώσατε εἰς τὰς φιλικὰς παρατηρήσεις καὶ ἐμὰς προτροπάς, ἃς μετὰ τηλικαύτης φιλικῆς παρρησίας καὶ τοσαύτης εἰλικρινείας καὶ συγκινήσεως ὑποβάλλω ὑμῖν.

Κἀγώ, ἐπανέλαβεν ὁ Κ. Βούλγαρης, παρακαλῶ ὑμᾶς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἵνα μὴ ἐπιμένητε τῇ γνώμῃ. Παράστητε συνήγορος οἱουδήποτε τῶν ἐμφανισθησομένων· ἐκ τούτου δὲ διὰ τὸ ἀδιαίρετον τῆς δίκης θέλετε δυνηθῆ νὰ ὑπερασπισθῆτε ἐμέ τε καὶ ὄντιν' ἄλλον τῶν συναδέλφων μου ἐρημοδικοῦντα.

Ἀδύνατον μοὶ εἶναι, Κ. Βούλγαρη, δι' οὓς εἶπον ὑμῖν λόγους.

Σκέφθητε, ἀπήντησεν οὗτος καὶ πάλιν ὁμιλοῦμεν.

Τὰ ἐν μεγίστῃ συντομίᾳ ἐκτεθέντα πολλάκις ἐπανελήφθησαν, μάτην ὅμως, διότι ὁ Κ. Βούλγαρης ἀμετάπειστος ἔμεινε. Χθὲς ὅμως ἐλθόντες εἰς ἔντευξίν μου οἱ Κ. Κ. Ἰω. Τυπάλδος καὶ Ἀριστοτέλης Κακουλίδης, συνήγοροι τοῦ Κ. Νικολοπούλου παρώτρυνόν με ὅπως λάβω καγὼ μέρος εἰς τὴν δίκην λέγοντές μοι ἄλλα τε πολλὰ καὶ δὴ ὅτι γνωστοῦ νῦν τοῖς πᾶσι γενομένου, ὅτι εἰμὶ ὁ συνήγορος διὰ τῆς ἀποχωρήσεώς μου χορηγήσω τῇ κατηγορίᾳ κράτιστον ὅπλον κατὰ τοῦ Κ. Βούλγαρη, διότι οἱ κατήγοροι πονήρως ἐπαινέσουσί με ὡς ἀποστάντα, διότι δυσπειθῆ εὗρον τὸν Κ. Βούλγαρην. Ὁμολογῶ ὅτι τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἐφάνη μοι ὑπὲρ τὰ λοιπὰ πάντα ἃ ἐπηγάγοντό πειστικόν, ἅτε θίγον τὴν ἐμὴν φιλοτιμίαν ἵνα μὴ δὴ ἐκ προστάτου μετατρέψωσί με εἰς κατήγορον οἱ ἐχθροὶ τοῦ Κ. Βούλγαρη, ᾐτησάμην παρὰ τῶν συναδέλφων ὀλίγον χρόνον ὅπως σκεφθῶ καὶ ἐχωρίσθημεν. Μετὰ μεσημβρίαν μετέβην πρὸς τὸν Κ. Βούλγαρην προσλαβὼν καὶ τὸν Κ. Λουριώτην ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ὡς ἐμὲ εὑρισκόμενον, καθὸ συνήγορον τοῦ ἐπίσης ἀπολειπομένου τῆς δίκης Κ. Δημ. Γρίβα. Εὑρόντες τὸν Κ. Βούλγαρην ἠρξάμην λέγων, ὅτι διὰ τὰς γενομένας μοι παραστάσεις παρὰ τῶν συναδέλφων Τυπάλδου καὶ Κακουλίδου καὶ ὅπως μὴ γενῶ αἴτιος ἐπιχειρημάτων τοῖς κατηγόροις ἀποφασίζω ἵνα ἐμφανισθῶ ὡς τοῦ Κ. Τριγγέτα συνήγορος, δικαιῶν ταὐτοχρό-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νως τὸν Κ. Βούλγαρην ὅτι δὲν παρέστη ἐπὶ τοῦ παρόντος, διότι ὡς σύμβουλος αὐτοῦ ἔχω ὡς περιττὴν τὴν ἐμφάνειάν του κατὰ τὴν συζήτησιν τῶν προκαταρκτικῶν ζητημάτων τοῦ κατὰ τύπους ἀκύρου τῆς κατηγορίας καὶ κατὰ νόμον πλημμελοῦς· εἴποτε ὅμως, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, τὸ εἰδικὸν δικαστήριον ἀπορρίψαν τὰς ἐνστάσεις διατάξῃ τὴν εἰς τὴν οὐσίαν πρόοδον τῆς δίκης ὁ Κ. Βούλγαρης ἐπιφυλάττεται ἵνα παρουσιασθῇ πρὸς ἀπολογίαν. Προσεθέμην ὅτι οὕτω πράττων ἀναλαμβάνω αὐτὸς ἐγὼ τὴν εὐθύνην τῆς ἐπὶ τοῦ παρόντος μὴ ἐμφανείας αὐτοῦ, ἐπειδὴ δὲ πιστεύω, ὅτι τὸ δικαστήριον θέλει παραδεχθῇ τὸ ὀρθὸν τῶν ἐνστάσεων, καταστήσω περιττὴν τὴν ἐμφάνειάν του, ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει καὶ ἀπορρίψῃ αὐτάς, ἀφίημι ἀνοικτὴν τὴν θύραν τῆς προσελεύσεως κατὰ τὰς στιγμὰς τοῦ κινδύνου, ἤτοι τῆς περὶ τὴν οὐσίαν συζητήσεως.

Ἀλλ' ἡλίκη ὑπῆρξεν ἡ ἐμὴ ἔκπληξις ὅτε ἀντὶ τῆς προσδοκωμένης ὑπ' ἐμοῦ ἐκφράσεως μεγάλης εὐχαριστίας ἤκουσα τοῦ Κ. Βούλγαρη μετὰ πολλῆς τῆς ψυχρότητος εἰπόντος μοι· « Ὑμεῖς μὲν Κ. Σαρίπολε, πράξατε ὅπως σᾶς » εὐχαριστεῖ, ἐγὼ δὲ ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει θέλω συγκατα- » τεθῇ ὅπως ἐμφανισθῶ εἰς τὸ ἀκροκτήριον ». Καίπερ καιρίως τρωθεὶς τὴν καρδίαν, διότι ἀντὶ νὰ ἐκτιμηθῇ ὑπὸ τοῦ Κ. Βούλγαρη δεόντως ἡ ἦν ἐποιούμην θυσία τῶν πεποιθήσεών μου, τὴν θυσίαν ταύτην ἀπεδέχετο μετὰ τοσαύτης ψυχρότητος, κατέστειλα τὴν ἐν ἐμοὶ θλῖψιν καὶ ἐπελήφθην ν' ἀναπτύξω ὁπόσον δι' αὐτὸν συμφέρον εἶχε τὸ νέον τοῦτο σύστημα ὃ προὔτεινον αὐτῷ. Ἀνέπτυξα λοιπὸν αὖθις αὐτὸ διὰ μακρῶν καὶ ἠτένιζον εἰς πρόσωπον ὅπως ἀνακαλύψω ἐπὶ τῆς φυσιογνωμίας αὐτοῦ ὁποίαν ἐντύπωσιν ἐπέφερον εἰς τὴν καρδίαν του οἱ λόγοι μου· οὗτος ὅμως ἄτεγκτος μείνας,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅτ' ἐγὼ ἐπέρανα τὸν λόγον, ἐπεῖπέ μοι στερεοτύπως αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς λόγους· « Ὑμεῖς μέν, Κ. Σαρίπολε, πράξατε » ὅπως σᾶς εὐχαριστεῖ, ἐγὼ δὲ ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει θέλω » συγκατατεθῆ ὅπως ἐμφανισθῶ εἰς τὸ ἀκροατήριον ». — Δὲν ἔχετε, εἶπον ἐγώ, Κ. Βούλγαρη, νὰ προσθέσητέ τι εἰς τοὺς λόγους αὐτοὺς οὓς δὶς ἀμετατρέπτως ἐξηνέγκατε; — Ὄχι· ξηρὰ ξηρὰ μοὶ ἀπήντησεν ὁ Κ. Βούλγαρης. — Λυποῦμαι λοιπόν, εἶπον ἐγώ, ὅτι καὶ ἡ τελευταία αὕτη προσφορά μου ἀπέβη ἀνωφελής, ἡ δὲ πρὸς ὑμᾶς φιλία καὶ τὸ σέβας δὲν ἐξετιμήθησαν ὅσον ἤλπιζον. — Ἡ φιλία ἡμῶν μένει καὶ εἰς τὸ μέλλον ἡ αὐτή, εἶπεν ὁ Κ. Βούλγαρης, εἰ καὶ τὰ φρονήματα ἡμῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου εὑρίσκονται εἰς τηλικαύτην πρὸς ἄλληλα ἀντίθεσιν.

Οὕτως ἀπεχωρήσαμεν ὁ Κ. Λουριώτης καὶ ἐγώ, ἀποχαιρετήσαντες τὸν Κ. Βούλγαρην. Οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν ἀπολείπεταί μοι μετὰ τοσαύτης προσπαθείας πλὴν ἢ νὰ εὐχηθῶ ὥστε νὰ μὴ ἀποβῇ ἀνδρὶ σεβαστῷ εἰς ὄλεθρον ἑαυτοῦ τὸ τοσοῦτον αὐτοῦ πεῖσμα· εἰς τὸ νὰ θεωρῇ ταπεινωτικὸν δι' ἑαυτὸν τὸ ὑπακοῦσαι τοῖς νόμοις τῆς πατρίδος, καίπερ διὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῆς ἀδικούσης αὐτόν.

1 Ὀκτωβρίου 1876. Χθὲς ἐλθὼν πρός με ὁ Κ. Μιλτιάδης Κ. Κανάρης σὺν τῷ ἐκ Κρήτης Κ. Μαξίμῳ ἐκόμισάν μοι τὸ τοῦ Κ. Γλάδστωνος ἀπὸ 5 Σεπτεμβρίου ἐν. ἔτ. περὶ τῶν Βουλγαρικῶν, φυλλάδιον, παρακαλοῦντες ὅπως ἐκ μέρους τοῦ Κ. Μιλ. Κανάρη συντάξω ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Κ. Γλάδστωνα, ἐν ᾗ νὰ παραστήσω εἰς ἠλίκην ἀδικίαν ὁ τῆς Ἀγγλίας πολιτικὸς παρέστη, δικαίως μὲν τὰς ἐν Βουλγαρίᾳ τῶν Τούρκων ὠμότητας στηλιτεύσας, παρασιωπήσας δὲ ὅλως τὰ παθήματα καὶ τὰ δίκαια τῶν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ φύλου χριστιανῶν. Ἐπελήφθην ἀμέσως

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ ἔργου, συντάξας δὲ τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολὴν παρέδωκα σήμερον τῷ Κ. Μιλτ. Κανάρῃ, ὅστις ἐγκρίνας αὐτὴν κατὰ πάντα ἐβεβαίωσέ με ὅτι αὔριον θέλει ἀποστείλει αὐτὴν διὰ τοῦ ταχυδρομείου πρὸς τὸν Κ. Γλάδστωνα.

Ἀλλ' ἀπαντήσει ἆρά γε ὁ πολὺς Γλάδστων; Ἀμφιβάλλω μεγάλως, διότι δύσκολος λίαν, ὡς εἰκάζω, ἀποβήσεται αὐτῷ ἡ δικαιολογία, μάλιστα δέ, διότι ἐπὶ μακρὸν ἰθύνας τὰ τῆς Ἀγγλίας πράγματα οὐ μικρὸν καὶ οὗτος συνετέλεσεν εἰς τῆς Τουρκίας τὴν νῦν κατάστασιν. Ἔχω ὅμως δι' ἐλπίδος, ὅτι συνελθὼν ἐγερεῖ τὴν ἑαυτοῦ φωνὴν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἔστω· καὶ ἡ σιωπηρὰ αὕτη μεταμέλεια μαρτυρήσει περὶ τῆς εὐγενοῦς ψυχῆς τοῦ ἀνδρὸς καὶ ὠφελήσει μεγάλως τὴν Ἑλλάδα. Ἰδοὺ ἡ πρὸς τὸν Κ. Γλάδστωνα ἐπιστολὴ διὰ χειρὸς τῆς θυγατρός μου Μαρίας ὧδε ἀντιγραφομένη.

Πρὸς τὸν ἐντιμότατον Κύριον Γλάδστωνα,
μέλος τοῦ Ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου.

Ἡ ἔξοχος θέσις, ἣν ὡς πολιτικὸς ἐξ οἰκείας ἀρετῆς κατελάβετε ἐν τῇ ὑμετέρᾳ πατρίδι, ἐστὶν ἴση πρὸς ἐκείνην, ἣν ὡς ὁ ὕπατος τῶν Ἑλληνιστῶν καὶ ἐν ταῖς πλείσταις τῶν περιστάσεων ὡς εἰς ἄκρον φιλέλλην κατέχετε ἐν ταῖς καρδίαις ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων.

Τούτων ἕνεκα ἐν τοῖς παροῦσι καιροῖς τῆς Ἀνατολῆς οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τοῖς ὑφ' ὑμῶν ἐκφερομένοις λόγοις συγκινούμεθα μᾶλλον ἢ ἐπὶ τοῖς ἄλλου τινὸς τῶν ἀνὰ τὴν Εὐρώπην πολιτικῶν, ἅτε θαρροῦντες, ὅτι ὑμεῖς ὁ κάλλιον τῶν ἄλλων τὰ ἡμέτερα γινώσκων ἐστὲ καὶ ὁ ὑπὲρ πάντας τοὺς λοιποὺς ἔχων τὸ δικαίωμα νὰ λαλήσητε, λαλοῦντες δὲ οἱ πάντες ἄνθρωποι ὀφείλουσι προσέχειν τοῖς σοῖς λόγοις.

Θέλετε οὖν εὐμενῶς ἀποδεχθῆ τὰς ὀλίγας, ἃς πρὸς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑμᾶς τολμῶ ν' ἀπευθύνω παρατηρήσεις ὁ ἐλάχιστος ἐγώ, χάριν, τοῦτο μέν, ὅτι εἰμὶ Ἕλλην, τοῦτο δέ, ὅτι φέρω ὄνομα προσφιλὲς ὑμῖν τε καὶ τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ, τὸ ὄνομα τοῦ πατρός μου.

Τὸ ὑμέτερον φυλλάδιον περὶ τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ ὠμοτήτων τῶν Τούρκων διέχυσε πολὺ τὸ φῶς ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῶν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν Ὀθωμανῶν χριστιανῶν λαῶν, καὶ ἐπέσπασε τὴν προσοχὴν τοῦ κόσμου ἐπὶ τῶν ἀθλίων τούτων ὄντων τῶν ἀπὸ τεσσάρων καὶ πλέον ἤδη αἰώνων δίκην κτηνῶν μενόντων, παρὰ τῶν ἀδελφῶν των χριστιανῶν ἐγκαταλελειμμένων, εἰς τὴν θηριωδίαν φυλῆς, ἥτις, ἀφ' ἧς ἐπεφάνη εἰς τὴν ἱστορίαν, οὐδὲν ἄλλο ἔπραξεν ἀλλ' ἢ ἐκμανοῦς θηρίου ἔργα, εἴτε ὑπὸ τοῦ Ἀττίλα ὡδηγεῖτο, εἴτε ὑπὸ τὸν Τιμούρην ἢ τοὺς διαδόχους του Ἐρτογρούλ κατεσύρετο ἀπὸ τῆς ἀγρίας καὶ ἀξένου χώρας τῆς ἑαυτῆς καταγωγῆς ἐπὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης.

Ὁ κατὰ τὰ ἑῷα μέρη ἡγέτης τοῦ πολιτισμοῦ τούτου λαὸς αὐτός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ ὑπὲρ πάντας τοὺς λοιποὺς τὸ ἄγριον τῶν ἐπιδρομέων μῖσος ὑποστάς, διότι ἀπὸ τοῦ ἑνάτου μέχρι τοῦ πεντεκαιδεκάτου αἰῶνος διὰ τῶν μόνων οἰκείων αὐτοῦ δυνάμεων ἀντέστη καί, ὡς ἀπὸ Θεοῦ ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ φραγμὸς τεθείς, ἔσωσε τὴν Εὐρώπην.

Ὁ λαὸς οὗτός ἐστις ὁ Ἑλληνικός, ὁ διὰ τὰς μεταξὺ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς θρησκευτικὰς ἀντιζηλίας ὑπὸ πάντων ἐν ταῖς ὀδύναις ἐγκαταλειφθείς.

Τὴν πρὸς αὐτὸν ἀχαριστίαν ὅμως ἡ Εὐρώπη ἐπλήρωσεν ἀκριβά, διότι, τοῦτο γνωστότατον, οἱ Γιαννίτζαροι, οἱ τὰ ὅπλα τῶν Τούρκων ὑπὸ τοὺς Βαγιαζίτας, τοὺς Μουράτας καὶ τοὺς Σουλεϊμάνας δοξάσαντες καὶ φοβεροὺς τούτους τῇ Ἑσπερίᾳ ἀναδείξαντες, Ἑλλήνων ἦσαν παῖδες, ἅμα δὲ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐπαύσατο ἡ τούτων νεοσυλλεξία καὶ μόνοι οἱ ἐκ Τούρκων ἐστρατολογήθησαν, οἱ στρατοὶ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἄνανδροι ἠλέγχθησαν, συνεπῶς δέ, ἡ δόξα τῆς ἡμισελήνου ὠχρίασε καὶ ἤθελεν εἶσθαι ἤδη παντελῶς ἀπεσβεσμένη ἐὰν μή, κατὰ παράδοξον καὶ τῇ μεθ' ἡμᾶς ἱστορίᾳ ἀνεξήγητον ἐκτροπὴν φρενῶν, ἡ Εὐρώπη εἰς ἑαυτὴν ἀνελάμβανε νὰ σώσῃ τὴν Τουρκίαν γενομένη, αὐτὴ χριστιανή, ἀνάδοχος τῶν ἀσπονδοτάτων ἐχθρῶν τοῦ χριστιανισμοῦ Μουσουλμάνων, ὅπως τούτους εἰσαγάγῃ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ τῶν ἐθνῶν οἰκογενείᾳ.

Οὕτω θρασυτέρους τοὺς Τούρκους κατέστησεν ὡς καρφωθείσης ἐν τῷ τούτων ἐγκεφάλῳ τῆς ἰδέας ὅτι εἰσὶν ἀναγκαῖοι τῇ Εὐρώπῃ καὶ ὅτι διὰ τὰς πρὸς ἀλλήλους πολιτικὰς ἀντιζηλίας τῶν Ἑσπερίων ὀπαδῶν τοῦ Χριστοῦ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Μωάμεθ ἔδει ἵνα συντηρῶνται, ἐν ταῖς κακίαις αὐτῶν κυλινδούμενοι, ὡς οἱ κακοήθεις τῆς μεσαιωνικῆς Ἰταλίας Bravi, οἵτινες ἐν κρεπάλαις καὶ κυβείαις ἐδαπάνων τὸν χρυσόν, ὃν μισθοφοροῦντες παρὰ τῶν πρὸς ἀλλήλους ἀντιζηλούντων ἀρχόντων τῆς Ἰταλίας ἐλάμβανον.

Καθ' ἓν καὶ μόνον οἱ πάλαι Bravi τῶν νῦν Τούρκων διέφερον, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ὅ,τι ἐλάμβανον διὰ τὴν πρὸς τοὺς πληρόνοντας παροχὴν τῆς φαύλης βοηθείας των, εἰς πλήρη ἐλάμβανον κυριότητα, πρὸς δὲ τοὺς Τούρκους ὅ,τι ἐδόθη λόγῳ δανείου ἐδόθη. Ἠγνόει ἄρα ἡ Εὐρώπη, μάλιστα δ' ἡ Ἀγγλία, δανείζουσα, ὅτι ὁ Ὀθωμανὸς ὁσάκις παρὰ χριστιανοῦ δανείζεται οὐδέποτε προσυπονοεῖ τὴν ἀπότισιν τῆς ὀφειλῆς. Ἡ οὖν σκαιὰ τούτου κεφαλὴ ἐξεπλάγη μέγα, ὅτε ἐζητήθη τὸ ὄφλημα. Ἡ ἔκπληξίς του ὅμως διήνοιξε τῆς Εὐρώπης τοὺς ὀφθαλμούς, ὡς καταπεσούσης τῆς ἐκ χρυσοῦ καλύπτρας τῶν μεγάλων ὠφελημάτων καὶ τόκων, ἅπερ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κατέβαλλεν αὐτῇ ἡ Τουρκία ἐκθλίβουσα πρὸς τὴν τούτων ἀπότισιν τοὺς εἰς τὸ μαστίγιόν της παραδεδομένους ἀτυχεῖς χριστιανούς.

Ἀλλὰ εἰ καὶ οὕτω βλέπει τοὐλάχιστον νῦν καθαρῶς ἡ Εὐρώπη τὰ πράγματα. Ἀποδοτέον οὖν χάριτας τῇ δυνάμει τῆς ἀληθείας, ἥτις τῷ συμφέροντι τῶν δανειστῶν ὡς ὀργάνῳ χρησαμένη, καταφανὲς τοῖς πᾶσι κατέστησε τὸ διὰ τίνων ἱδρώτων καὶ αἱμάτων χριστιανικῶν ἡ Τουρκία μέχρι τινὸς ἐπίαινε τὰ βαλάντια, τὸ χρηματικὸν συμφέρον τῶν δανειστῶν της ἱκανοποιοῦσα.

Συγχωρηθήτω μοι ὅμως εἰπεῖν, ὅτι διὰ τὴν βραδύτητα τῆς ἀνακαλύψεως τῶν περὶ τὴν Τουρκίαν οὐδαμῶς ἐκτὸς πάσης αἰτίας πρέπει νὰ μείνωσιν οἱ τὰς ἡνίας τῶν Κυβερνήσεων τῶν ἰσχυρῶν τῆς Εὐρώπης χριστιανικῶν ἐθνῶν κατὰ τὴν λήξασαν εἰκοσαετίαν ἐν χερσὶν αὐτῶν κρατήσαντες, διότι οὗτοι καὶ ὡς ἔξοχοι ἄνδρες καὶ ὡς ὑπὸ ἐξόχων ἀνδρῶν, ἐν αὐτῇ τῇ ἕδρᾳ τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους διατριβόντων ἐν ἐπισήμοις θέσεσιν, ὑπηρετούμενοι, ὤφειλον γινώσκειν ἐν οἵᾳ ἐλεεινῇ καταστάσει διῆγον οἱ ὑπὸ τὰ σκῆπτρα τῶν Σουλτάνων χριστιανοί.

Ἡ κατὰ τὸ 1821 ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς δυναστείας εἰς φῶς ἤγαγε τὰς θηριωδίας τῶν Τούρκων. Ἀγανακτεῖ νῦν ἡ Εὐρώπη ἐπὶ ταῖς ἐν Βουλγαρίᾳ ὠμότησι καὶ μάλα δικαίως, διότι ἐσφάγησαν καὶ ἠτιμάσθησαν ἀθῶα πλάσματα, ἀδιάφορον τίς ὁ τούτων ἀριθμός, ἐὰν δώδεκα δηλονότι, πεντεκαίδεκα ἢ καὶ πλέον χιλιάδες, διότι τὸ ὠμὸν καὶ κακόηθες ἐν τῷ εἴδει καὶ οὐχὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ ὑπάρχει, τίνος ὅμως ἕνεκεν ἐν τῇ δικαίᾳ ταύτῃ ἀγανακτήσει μόνον ἐπὶ τοῖς δεινοῖς τῆς Βουλγαρίας νὰ ἐκχέωνται τὰ δάκρυα, ἐπιλήσμων δὲ νὰ δεικνύηται ἡ Εὐ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρώπη τῶν δεινοπαθημάτων ἃ τὸ ἕτερον τῶν δεδουλωμένων φῦλον τὸ Ἑλληνικόν, ὑπέστη ; Μὴ οὔκ εἰσι τὰ τούτου παθήματα ἀνώτερα, πάντως δὲ καὶ χρονιώτερα τῶν νῦν τῆς Βουλγαρίας ; Ὁ πατριάρχης τῶν ὀρθοδόξων ἀπηγχονίσθη, ἀποκρεμασθεὶς δὲ διὰ τοῦ σχοινίου ἐν τῷ βορβόρῳ ὡς κύων ἐσύρθη καὶ ἐρρίφθη εἰς τὸν Βόσπορον· οἱ ἀρχιερεῖς ἐκαρατομήθησαν, οὐ μόνον οἱ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις· οἱ προὔχοντες ἀπανταχοῦ τοῦ Κράτους τοῦ Ὀσμὰν ἀνεσκολοπίσθησαν· ἡ Χίος, τὰ Ψαρά, αἱ Κυδωνίαι, ἡ Κύπρος, ἡ Κασσάνδρα, ἐπνίγησαν ἐν τῷ αἵματι ἢ ἀπετεφρώθησαν ἐν ταῖς πυρποληθείσαις ἐκκλησίαις καὶ οἰκίαις αὐτῶν· αἱ κόραι καὶ οἱ παῖδες τῶν χριστιανῶν ἐκόρεσαν τὰς κτηνώδεις ἐπιθυμίας τῶν Τούρκων, καὶ ὡς εἰπεῖν, τριάκοντα μυριάδες τουλάχιστον ἀσθενῶν καὶ ἀόπλων Ἑλλήνων κατεκρεουργήθησαν, καὶ ὅμως οἰκτρὸν εἰπεῖν! οὐδεμία τανῦν ἐξ Εὐρώπης φωνὴ ἠγέρθη ὅπως πρὸς τὰ τῶν Βουλγάρων μνημονεύσῃ καὶ τούτων, ἢ μήπως διὰ τὴν πολλὴν τοῦ χρόνου πάροδον ἐκάλυψε ταῦτα ἡ παραγραφή ; Ἀλλ' ἐὰν ἐν τῇ Ἠπείρῳ Εὐρώπῃ ὁ νόμος παραδέχεται τὴν παραγραφὴν τῶν ἀδικημάτων, ἢ τῆς Ἀγγλίας ὅμως φωνὴ ἔδει ἵνα μνημονεύσῃ καὶ τῶν ἀνοσιουργημάτων τούτων, διὰ τὸν λόγον, ὅτι ὁ κοινὸς τῆς Ἀγγλίας νόμος οὐδαμοῦ τὴν παραγραφὴν ἔχει ὡς μέσον πρὸς ἀπόσβεσιν τοῦ ἀξιοποίνου τοῦ ἀδικήματος.

Ἀλλ' αἱ ἐπ' ἐσχάτων ἐν Τζέδᾳ σφαγαί ; Ἀλλ' αἱ προχθὲς ἐν Συρίᾳ κρεουργίαι ; Ἀλλ' αἱ χθὲς ἐν Κρήτῃ ἐρημώσεις πῶς ἀπεσιωπήθησαν ;

Δὲν ἐπεμβαίνω, Ἐντιμότατε καὶ σεβαστὲ ἄνερ, εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ πῶς ἐπολιτεύθη ἡ νῦν διέπουσα τὰ τῆς Ἀγγλίας κυβέρνησις· τὸν τοιοῦτον ἔλεγχον ἔχετε μὲν ὑμεῖς τὸ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δικαίωμα καὶ τὸ ἁρμόδιον ὅπως ποιήσητε, διαφεύγει δὲ ὅλως τὴν ἐμὴν ἁρμοδιότητα. Πιστεύω ὅμως, ὅτι γίνομαι διερμηνεὺς πιστὸς τῶν φρονημάτων σύμπαντος τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐὰν εἴπω, ὅτι εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ παντεπόπτου Θεοῦ, πρὸς ὃν πάντοτε ὁ ἀσθενὴς καὶ τεταπεινωμένος δεκτός ἐστιν εἰς ἀκρόασιν, οὐχὶ ἡ παροῦσα μόνη τῆς κραταιᾶς Ἀγγλίας κυβέρνησις, ἀλλὰ καὶ αἱ πρὸ ταύτης, ὡς καὶ αἱ τῶν ἄλλων ἰσχυρῶν τῆς Εὐρώπης κρατῶν κυβερνήσεις, κοινωνοῦσι τῆς μομφῆς ἣν ἐν τῷ ὑμετέρῳ φυλλαδίῳ (σελ. Α), τοσοῦτον καλῶς διετυπώσατε, ὅτι : « μετέχουσι κατά τι τοὐλά-» χιστον κατ' ἠθικὴν συμμετοχὴν ἐπὶ ταῖς χαμερ-» πεστάταις καὶ σκοτεινοτάταις ὠμότησι ταῖς ὑπὸ » τῶν Τούρκων διαπραχθείσαις κατὰ τὴν παροῦ-» σαν ἑκατονταετηρίδα ».

Ναί, τὸ καθῆκον, ἡ τιμὴ τῆς Εὐρώπης ἁπάσης ἀπήτουν καὶ ἀπαιτοῦσι δραστικωτέραν ἐνέργειαν πρὸς κατάπαυσιν τῶν κακῶν, ὑφ' ὧν μερίς τις τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπότητος πάσχει.

Ναί, ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ὁ πάσχων ἄνθρωπος ὡς ἄνθρωπος ἁπλῶς, τοὐτέστιν ἀνεξαρτήτως τοῦ χρώματος τοῦ δέρματος, τῆς θρησκείας, τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, καθίσταται ἀντικείμενον μερίμνης καὶ ἀντιλήψεως τοῦ ἰσχυροῦ, τοῦ ἀπωτάτω τοῦ πάσχοντος διατελοῦντος, ἐστὶν ὄνειδος διὰ τὴν Εὐρώπην πᾶσαν τὸ περιορᾶν ἀνθρώπων εἰς Χριστὸν πιστευόντων, ἐκ τῆς αὐτῆς καταγωγῆς τὸ γένος ἑλκόντων εἰς δὲ τὰ πρόθυρα αὐτῆς τὰς βασάνους ὑπομενόντων, οὕτως ὥστε αἱ οἰμωγαὶ τούτων τυραννουμένων ἔδει ἵνα φθάνωσιν εἰς τὰς ἀκοάς της ὀξύτεραι τῶν εἰς μεγάλην ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν εὑρισκομένων.

Αἱ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν Βουλγαρίᾳ φρικαλεότητες οὔτε

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νέαι εἰσὶν, οὔτε ἀνήκουστοι· ἁπλῆ δ' ἐπανάληψις τῶν προτερον ἀλλαχοῦ γεγενημένων, πάντως δὲ εἰσὶ προοίμια ἄλλων ὁμοίων κατ' ἄλλων χριστιανῶν αὐτῆς ὑποτελῶν εἰς ὕστερον γενησομένων, ἐὰν μὴ σπεύσασα ἡ Εὐρώπη βοηθήσῃ εἰς τὴν διὰ παντὸς ἐκρίζωσιν τοῦ κακοῦ.

Μὴ πλανάσθω ἡ Εὐρώπη ἐπὶ ταῖς ὑποσχέσεσι τῆς Πύλης, διότι, κἂν πρὸς τὴν ταύτης τιμὴν δεχθῶμεν ταύτας ὡς εἰλικρινεῖς, αὐτὴ ἡ Πύλη ἐξαδυνατεῖ πρὸς τὸ μεταβαλεῖν τὸν νοῦν τῶν Μουσουλμάνων, δι' οὓς ὁ χριστιανὸς οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν πλὴν ἢ ἐχθρός, εἴτε ἐξολοθρευμοῦ ἄξιος, εἴτε δικαιώματι τοῦ κρατοῦντος νόμῳ θρησκευτικῷ καὶ πολιτικῷ δοῦλος πρὸς ἐξυπηρέτησιν, δίκην κτήνους, τῶν τούτου ἐπιθυμιῶν.

Τοιοῦτος ἔκπαλαι ὑπῆρξεν ὁ Τοῦρκος. Τοῦτο καὶ ὑμεῖς ὡς ἄριστα διέγνωτε, ἐφ' ᾧ καὶ μάλα καλῶς λέγετε (σελ. Β), ὅτι, «ὁπουδήποτε ὑπῆγον οἱ Τοῦρκοι γραμμὴ »αἵματος ἐσήμανε τὰ ἴχνη των. Παντα χοῦ »ἡ διὰ βίας διοίκησις ἀντικατέστησε τὴν »διὰ τῶν νόμων, ὁ δὲ μόνος τούτων ὁδηγός ἐστιν »ἐν μὲν τῷ παρόντι βίῳ ἀδυσώπητον πεπρω»μένον, ἀμοιβὴ δὲ ἐν τῷ μέλλοντι σαρκικὸς »παράδεισος».

Καὶ ὅμως ὑπὲρ τῆς τοιαύτης φυλῆς ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία, καὶ ἡ Σαρδηνία ἐπὶ τῶν πεδίων τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου ἔχυσαν τὸ γενναιότατον τῶν ἑαυτῶν τέκνων αἷμα!

Μνημονεύετε (σελ. Γ.) ἐν παρόδῳ καὶ τῆς Κρήτης, λέγετε δέ, ὅτι ἡ ἐπανάστασις αὐτῆς κατεστάλη . . . . . ἀλλ' ὑπὸ τίνος; Ὑπὸ τῆς Τουρκίας ἴσως; Οὐχὶ βεβαίως· ἀλλ' ὑπὸ τῆς Εὐρώπης· λυπηρὸν δ' ἡμῖν, ἴσως δὲ καὶ ὑμῖν τοῖς Ἄγγλοις, εἰπεῖν ὅτι ἓν τέκνον ἐκ τῆς αὐτῆς τοῦ Βύρωνος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πατρίδος αὐθαδῶς ὕβρισε τὴν αὐτόνομον Ἑλλάδα ἐν αὐταῖς ταῖς ἑλληνικαῖς θαλάσσαις, αἱ δὲ μεγάλαι τῆς Εὐρώπης δυνάμεις ἐπειθανάγκασαν τὴν ἔνδοξον ἀλλ' ἀσθενῆ, θελήματι καὶ τοῦτο τῆς Εὐρώπης, ταύτην χώραν ὅπως ὑπογράψῃ τὸ ἀτιμωτικὸν πρωτόκολλον πρὸς ὄφελος τῆς Τουρκίας, ὃ αὐταὶ αὗται αἱ μεγάλαι δυνάμεις ἐν Συνόδῳ, τῆς μὲν Τουρκίας συμπαρισταμένης τῆς δ' Ἑλλάδος ἀποβλήτου, συνέταξαν.

Ἀτυχῶς νῦν κατὰ πρῶτον ἡ Ἀγγλία ἀνοίγει τὴν βίβλον ἐν ᾗ εὑρίσκεται κατεστρωμένος ὁ λογαριασμὸς τοῦ αἵματος ὃ ἔχυσεν ἡ Τουρκία, νῦν κατὰ πρῶτον, ἐπειδὴ ἡ Τουρκία κηρύξασα ἑαυτὴν ἐν χρεωκοπίᾳ ἔκλεισε τὴν βίβλον, ἐν ᾗ εἰσὶ κατακεχωρισμένοι οἱ πρὸς τοὺς Ἄγγλους ἐν χρυσῷ λογαριασμοὶ αὐτῆς.

Ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην χώραν· δικαιώματα βεβαίως ἔχει ἡ Ἀγγλία πρὸς τὸ ἐπιτιμῆσαι τὴν Τουρκίαν, φοβοῦμαι ὅμως μὴ τυχὸν καὶ ἡ Τουρκία ἀνταποδώσῃ τὰ ἴσα τῇ Ἀγγλίᾳ, διότι αὕτη ὡς ἄσωτος ὁ διασκορπίσας τὸ χρῆμα, ὃ τῷ παρέσχεν ἀφειδῶς ὁ δανειστής, δύναται ὑπὸ τούτου ἐλεγχόμενος, δι' ἣν ἐποίησε κακὴν τοῦ χρήματος χρῆσιν, ν' ἀπαντήσῃ αὐτῷ, τί με ἐπὶ τῇ ἀσωτείᾳ ἐλέγχεις, σὺ αὐτὸς παρέσχες μοι τὰ μέσα, ταῦτα δέ, διότι οὐ μικρὰ ἐπὶ τούτων ἐκέρδανες.

Ὅτι δ' ἡ Τουρκία ἔχει ἔτι καὶ νῦν τὴν Ἀγγλίαν ὡς τὸν κατ' ἀνάγκην αὐτῆς συμπράκτορα οὐδενὸς ἄλλου χρῄζω μάρτυρος, ἀρκεῖ μοι ἡ ἔξοχος μαρτυρία τῆς ὑμετέρας ἐντιμότητος, ἧς ἀρύομαι ἐκ τῆς σελ. Δ' τοῦ φυλλαδίου αὐτῆς ἔνθα ἀναγινώσκονται τάδε· «Ἔτι καὶ νῦν διαρ-» ρήδην λέγεται ὑπὸ τῶν Τούρκων ὅτι ἡ Ἀγγλία » ἀπόφασιν ἔχει νὰ βοηθήσῃ τὴν Κυβέρνησιν ὅπως » καταστείλῃ τὰς διαφόρους ἐπαναστάσεις».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐν ἄλλοις λόγοις μεθ' ἅπασαν τὴν ἀμβλυτητα τοῦ νοὸς αὐτοῦ ὁ Τοῦρκος εὑρίσκει ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ αὐτὸ ἐπιχείρημα, ὅπερ ἤθελεν ἀντιτάξει ἄσωτός τις κατὰ τοῦ δανειστοῦ αὐτοῦ δανείσαντος αὐτὸν ἐπὶ παροχῇ τῆς ἐνιαυσίας ἀσφαλείας ἐπὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ· τοὐτέστιν, ἤ δίδεις μοι καὶ ἄλλα χρήματα, ἤ αὐτοχειριάζομαι καὶ ἀποβάλλεις τὸ ὅλον τῶν ἤδη δεδανεισμένων μοι.

Ἀλλ' ἡ Εὐρώπη τὴν ὁσημέραι καταπίπτουσαν Τουρκίαν ὑπερείζουσα διὰ τῶν λογχῶν τῶν στρατῶν αὐτῆς καὶ ἀντηρίδων ἐκ πλίνθων χρυσοῦ ἱδρῶτι καὶ αἵματι χριστιανικῷ ἐζυμωμένων καὶ ἐν τῇ καμίνῳ τῶν παθημάτων τῶν ὑποτελῶν καί, κατὰ μουσουλμάνους ἀπίστων λαῶν ἐψημένων, ἡ Εὐρώπη λέγω, ἀπέσχε τοὐλάχιστον τοῦ νὰ διεγείρῃ τοὺς ἀθλίους τούτους δούλους πρὸς ἀλλήλους; Οἴμοι! οὐχί! μέχρι τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τὰ ἀτυχῆ ταῦτα ἀνδράποδα κοινὰ εἶχον τὰ δεσμά, πρὸς ἓν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον τὴν ἑαυτῶν παρηγορίαν εὕρισκον, ἣν δὲ τοῦτο ὁ σταυρὸς (σύμβολον ἅμα τῶν μαθημάτων τοῦ Σωτῆρος καὶ αὐτῶν τούτων), τῆς κοινῆς καὶ ἀδιαρρήκτου αὐτῶν ἐκκλησίας, ἐν ᾗ καὶ Σέρβος καὶ Ῥουμοῦνος καὶ Βούλγαρος καὶ Ἕλλην ὡς ἀδελφοὶ ἠγελάζοντο. Ἐκεῖ οὐδεμία κατ' ἐθνότητας διάκρισις. Ἐκεῖ μία πίστις, ἓν βάπτισμα, μία ἀγάπη, μία ἐλπὶς κοινή, ἐφ' ᾧ καὶ πάντες ἐκρότησαν τὰς χεῖρας ἐπὶ τῇ ἐγέρσει τοῦ ἑῴου χριστιανισμοῦ· καὶ δὴ τὸ πρῶτον τῆς ἐγέρσεως σάλπισμα ἀπὸ τῶν βορείων ἤχησε χωρῶν. Ὅτε ὅμως ἡ μικρὰ Ἑλλὰς ἀνεκηρύχθη μόνη ἐλευθέρα, ὁποῖοι διπλωματικοὶ κρύφιοι ἀγῶνες κατεβλήθησαν, ὅπως τὴν προτέραν ἀδελφότητα, ἣν δοῦλοι εἶχον πρὸς ἀλλήλους οἱ λαοὶ οὗτοι, διασπάσωσιν!

Ἔδει ἵν' ἀποτρέψωσι τοὺς ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἐναπολειφθέν-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τας τοῦ ν' ἀτενίζωσι πρὸς τοὺς χωρισθέντας ἐλευθέρους! Ἐφ' ᾧ μετὰ πλείστης τέχνης διεβλήθησαν οἱ Ἕλληνες ὡς οἱ ἐργάται τῆς δουλείας τῶν ἀθλίων ἐκείνων λαῶν, οὗτοι δ' ἐν τῇ ἀμαθείᾳ αὐτῶν ἐπίστευσαν ταῖς διαβολαῖς. Ἐκ τούτων ἡ κατὰ τῆς κοινῆς ἐκκλησίας τῶν ὀρθοδόξων ἀπόστασις αὐτῶν, ἐκ τούτων καὶ αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας ἡ διὰ νέων ὅθεν κανονισμῶν περικοπὴ τῆς συνοχῆς καὶ ἐποπτείας ἐπὶ τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος.

Ταῦτα πάντα καλῶς γινώσκετε, ἐντιμότατε καὶ σεβαστὲ ἄνερ, ἀλλὰ φοβοῦμαι μήπως ὑπὲρ τῶν ἀτυχῶν ἡμῶν ἀδελφῶν Βουλγάρων συνηγορῶν διὰ τῆς τελείας ἀποσιωπήσεως τῶν παθημάτων τοῦ ἐκ του Ἑλληνικοῦ φύλου δούλων ἀδελφῶν των δώσητε ἀφορμὴν τοῖς ἄλλοις σκοποῖς οὐχ ὅσον ἡ Ἀγγλία ἀφιλοκερδεῖς, τρέφουσιν ἐπὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἵνα διαβάλωσι τοὺς Ἕλληνας, εἴπωσι δὲ » ἴδετε καὶ ὁ πολὺς Γλάδστων οὐδεμίαν περὶ Ἑλ- » λήνων ποιεῖται μνείαν, ἄρα παρασιωπῶν βεβαιοῖ, » ὅτι οὗτοι ἐπιβούλως πρὸς τοὺς Βουλγάρους καὶ » τοὺς ἄλλους ἔχουσιν ». Ἔσται δὲ καὶ τὸ ἐπιχείρημα οὐχὶ τῶν ἀδεξίων, ἅ τε πολλάκις ἐν τῇ ἀποσιωπήσει ἐνυπαρχούσης μείζονος δυνάμεως ἢ ὅση ἐν μακροῖς λόγοις.

Καὶ ὅμως ἡλίκη ἡ συκοφαντία! Ὑμεῖς ὁ φιλολογικώτατος ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐστὲ εἰς θέσιν ἵνα βεβαιώσητε, ὅτι μέγα ψεῦδος καὶ διαβολὴ τὸ τοιοῦτον. Ἡ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἱστορία τῆς Ἑλλάδος παρέχει ὑμῖν ἄφθονα τὰ μαρτύρια, ὅτι οὐδέποτε οἱ Ἕλληνες κατακτητικὸν διὰ σιδήρου καὶ πυρὸς ὑπῆρξαν ἔθνος, ὅτι εἰς πολλὰς χώρας ἔφερον τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, οὐδαμοῦ δὲ τὴν δουλείαν.

Ὁπόσον ἤθελεν ἐπὶ τοὺς λαοὺς ἐπιδράσει ὁ ὑμέτερος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λόγος, παρὰ τηλικούτου ἀνδρὸς ἐκφερόμενος καὶ διὰ τῆς ἱστορίας μαρτυρούμενος. Ὑμεῖς ὁ πολιτικώτατος ὑπὲρ τὸν μικρὸν ἐμὲ εὑρίσκεσθε εἰς θέσιν νὰ κρίνητε. Οἱ Βούλγαροι δὲν ἤθελον μειώσει τὴν πρὸς ὑμᾶς χάριν, οἱ Ἕλληνες ἤθελον εὐλογήσει τὸ ὄνομα ὑμῶν, ἡ δὲ Εὐρώπη ὑπὸ τοῦ φωτός, ὃ ἡ ὑμετέρα σοφία ἤθελε διαχύσει, ἔμελλεν ἵνα φωτισθῇ περὶ τὴν κατάστασιν τῶν δούλων χριστιανῶν λαῶν καὶ περὶ τοῦ πρακτέου.

Ἡ πεφωτισμένη ὑμῶν κρίσις ἤθελε διακρίνει, τὸ δὲ τῶν ὑμετέρων λόγων κῦρος ἤθελε καταστήσει ἀνώτερον πάσης ἀμφισβητήσεως, ὅτι ἐάν, αἱ ὑπὸ καθαρῶς Ἑλληνικῆς φυλῆς κατοικούμεναι ἐπαρχίαι τοῦ θρόνου τῶν Σουλτάνων δὲν ἔλαβον τὰ ὅπλα ἐν τοῖς λίαν προσφόροις τούτοις καιροῖς διὰ τοὺς ὑποδεδουλωμένους λαούς, αἴτιόν ἐστιν οὐχὶ διότι ἐφείσθησαν θυσιῶν, οὐδὲ διότι ἐφοβήθησαν μὴ φοινίξῃ τὰ ἐδάφη αὐτῶν τὸ αἷμα τῶν ἀόπλων κατοίκων αὐτῶν, διότι καὶ πρὸς τὰς θυσίας ἕτοιμοι πάντοτε ἐδείχθησαν, καὶ τοῦ αἵματος ὅπερ χθιζά τε καὶ πρώϊζα προσήνεγκον τὰς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας σπονδὰς αὐτῶν δὲν ἐξηλείφθησαν ἔτι τὰ ἴχνη, ἀλλὰ διότι πλήρεις εἶχον τὰς πίστεις τῇ Εὐρώπῃ ὅτι δὲν ἤθελε παρίδει αὕτη τὰ ἑαυτῶν δίκαια, ἔτι δὲ καὶ ἵνα μὴ ἐσαῦθις δοθῇ ἀφορμὴ τοῖς κακοβούλως παρεξηγοῦσι τοὺς πόθους πάσης Ἑλληνικῆς καρδίας, ὅτι δηλαδὴ μίαν ἔτι φορὰν ἐγένοντο νευρόσπαστα τοῦ πανσλαβισμοῦ.

Ἀλλ' οὐδ' ἡ μὴ προπαρασκευὴ πρὸς πόλεμον, εἴτε ἑαυτῶν, εἴτε τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, παρ' οὗ ἠδύναντο νὰ ἐλπίσωσι βοήθειαν, δὲν ἦτο λόγος ἀποχρῶν ὅπως ἀποτρέψῃ αὐτὰς τῆς ἐξεγέρσεως, διότι ὅσον ἀνέτοιμοι καὶ ἂν ἦσαν πάντως ὅμως ἐν κρείττονι μὲν παρὰ τὸ 1821 κα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ταστάσει ἦσαν αὗται, ἐν χείρονι δὲ σήμερον ἢ τότε ἡ δυναστεύουσα αὐτῶν Τουρκία.

Ναί, μεγαλώνυμε ἄνερ, εἴθε μὴ παύσωσιν αἱ ὑπὲρ τῶν. Βουλγάρων ἐκδεδηλωμέναι συμπάθειαι μηδὲ ψυχρανθῇ ποσῶς ὁ ἄρτι ἐξεγερθεὶς ζῆλος τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῆς τούτων ὡς καὶ τῆς τῶν Βοσνείων καὶ Ἐρζεγοβινείων αὐτονομίας. Ἐκεῖνο μόνον ἅτε δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι Ἕλληνες ἀξιοῦμεν, ἵνα ἡ τῆς Εὐρώπης δικαιοσύνη ᾖ πλήρης ἄνευ διακρίσεως φύλου, εἴτε Σλαβικόν, εἴτε Βουλγαρικόν, εἴτε Ἑλληνικόν, εἴτε καὶ Ἀρμενικὸν ἂν ᾖ τὸ πάσχον. Ὁ δυστυχῶν, οἱός ποτ' ἂν ᾖ, ἴσα ἔχει τὰ δικαιώματα εἰς τὴν ἐπιείκειαν καὶ ἀντίληψιν τοῦ ἰσχυροῦ. Ὁ πτωχὸς δὲν λυπεῖται ὅταν τὴν πρὸς αὐτὸν τιθεῖσαν ἐλεήμονα χεῖρα ὁ πλούσιος τείνῃ καὶ πρὸς τὸν πλησίον αὐτῷ πτωχόν, λυπεῖται δὲ μόνον ὁπόταν πρὸς τοῦτον μὲν δώσῃ ἐλεημοσύνην ἀπ' αὐτοῦ δὲ τὸ πρόσωπον ἀποστρέψῃ.

Ἀλλ' ἐὰν ἐκ δύο ἢ πλειόνων ἰσχυρῶν καὶ πλουσίων ὁ μὲν εἷς, εἴτε διὰ λόγων καὶ ἔργων, εἴτε διὰ λόγων ἁπλῶς παραμυθητικῶν καὶ ὑποσχέσεων, ἔρχεται εἰς βοήθειαν τῶν πασχόντων, οἱ δ' ἄλλοι ἀναλγεῖς μένουσιν ἢ καὶ φαίνονται ἐπικροτοῦντες πρὸς ἃ ὁ δυνάστης διαπράττει αὐτοὺς δεινά, μὴ οὐκ ἔστι, φυσικὸν πρὸς τούτους μὲν ἵνα δυσπιστῶσι, πρὸς τὸν συμπαθοῦντα δὲ ν' ἀποκλίνωσι; Τοῦτο καὶ ὑμεῖς διορᾶτε (σελ. Ε) λέγων τάδε· « Ἐὰν πεποίθησις ἐγεν-
» νᾶτο ἐν τῷ χριστιανῷ ὅτι ἡ Ῥωσσία εἶναι τὸ μό-
» νον στήριγμα αὐτοῦ, ἡ δ' Ἀγγλία ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ,
» τότε ὄντως ἡ ἐπιρροὴ τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τοῦ μέλ-
» λοντος τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἔσται ἀσφα-
» λής, τὴν δὲ πεποίθησιν ταύτην κατὰ τοὺς
» τελευταίους ἓξ μῆνας ἐπράξαμεν ὅ,τι δυνα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

» μις ἡμῖν ὅπως παραγάγωμεν καὶ βεβαιώσω-
» μεν». Ἄλλως τε καὶ ἂν δεσμὰ ἀντὶ δεσμῶν ὁ δυστυχῶν πρόκειται ν' ἀλλάξῃ, τίς δύναται νὰ κατακρίνῃ αὐτὸν ἐὰν τὰ φιλάνθρωπα τοῦ χριστιανοῦ Ῥώσσου δεσμὰ προτιμήσῃ ἀντὶ τῶν βαρυτάτων τοῦ ἀπηνοῦς Μουσουλμάνου;

Συνηγορεῖτε μετὰ πολλῆς τῆς πειστικότητος ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας τῆς Βουλγαρίας, ἀποδεικνύετε δέ, ὅτι αὕτη οὐδὲ τὸ παράπαν νὰ βλάψῃ δύναται τὴν Τουρκίαν. Ἀλλ' ἐὰν τοῦτο ἀληθές, ἔστι δέ, τότε κατὰ τί νὰ βλάψῃ περισσότερον τὴν Τουρκίαν δύναται ἡ αὐτονομία τῆς Κρήτης, τῆς Ἠπείρου, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης καὶ τῶν Νήσων;

Ὑμεῖς οἱ Ἄγγλοι ἔχετε ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἔθνος οἰκεῖον τῆς ἀληθείας ταύτης παράδειγμα. Πρὸ ἑνὸς ἀκριβῶς αἰῶνος αἱ τρισκαίδεκα πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἀποικίαι ἐπανέστησαν, μετὰ μακρὸν δ' ἀγῶνα ἀνεκηρύχθησαν καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς μητροπόλεως αὐτῶν αὐτόνομοι, ἀλλ' ἐκ τούτου ἠλαττώθη ἆρά γε τῆς Ἀγγλίας ἡ δύναμις; Τὰ πράγματα ἐμαρτύρησαν περὶ τοῦ ἐναντίου.

Μετὰ τὴν Ἀγγλίαν ἔρχεται αὐτὴ ἡ Τουρκία. Ἀπεσπάσθησαν αὐτῆς ἡ Ἑλλὰς μὲν ἐν τελείᾳ αὐτονομίᾳ, ἐν ἡμιτελεῖ δὲ ἡ Σερβία, ἡ Ῥουμανία καὶ ἡ Αἴγυπτος καὶ ὅμως, εἶπον' ἐσωφρόνει ἡ Τουρκία, οὐ μόνον αἰτία ἐκπτώσεως δι' αὐτὴν δὲν ἤθελον ἀποβῆ τ' ἀποσπασθέντα, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ἤθελον μεγάλως συτελέσει εἰς ἀνάπτυξιν αὐτῆς πρὸς πολιτισμὸν καὶ εἰς πλούτου δύναμιν.

Ἀλλ' ὅμως τοῦτο δὲν κατωρθώθη, διότι τὸ Τουρκικὸν φῦλον ἀπεδείχθη ἀνεπίδεκτον πολιτισμοῦ, ὥστε μετὰ τοσούτων ἐτῶν ματαίας ἀποπείρας ὁ ἐκ τῶν ἐξοχωτάτων πολιτικῶν τῆς πρὸς ἀναμόρφωσιν καὶ ἀνόρθωσιν τοῦ ὀθω-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μανικοῦ κράτους πρωταγωνιστησάσης Ἀγγλίας ὑμεῖς, Κύριε Γλάδστων, καταντᾶτε ἐν τέλει τοῦ ὑμετέρου φυλλαδίου ν' ἀνακηρύξητε στεντορείᾳ τῇ φωνῇ ὅτι, «ὅπως »παύσωσιν αἱ τῶν Τούρκων καταχρήσεις ὁ »μόνος ἐφικτὸς τρόπος ἐστὶν ἵν ἀποχωρήσωσι »διὰ παντὸς ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν, ἃς ἠρήμωσαν »καὶ ἐβεβήλωσαν, ἁπαξάπαντες Ζαπτιέδες καὶ Μουδίραι, χιλίαρχοι καὶ ἑκαντόνταρχοι, Καϊμακάμαι καὶ Πασάδες.

Τοῦτο ὅπερ ὑμεῖς σήμερον κηρύττετε πρὸ ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος ἤρξατο πραγματοποιῶν ὁ μέγας Γεώργιος Κάνιγγ.

Ὡς Ἕλλην μετὰ τῶν συμπολιτῶν μου χαίρω, ὅτι ὁ τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς ἐξάδελφος λόρδος Στράτφορδ Κάνιγγ ὁ Ῥεδκλήφ, ὁ ἐκ τοῦ πλησίον ἐπὶ μακρὸν σπουδάσας καὶ ἀκριβῶς γινώσκων τὴν Τουρκίαν ὡς καὶ ἡ εὐγενὴς καὶ ἀξία τούτου σύζυγος, ὁ πολύπειρος λόρδος Ῥῶσσελ, οἱ ἐντιμότατοι Κύριοι Φρῆμαν, Λόβε καὶ Βράϊτ, ἐπὶ πᾶσι δὲ Ὑμεῖς ὁ μέγας Ἑλληνιστὴς καὶ ἔξοχος πολιτικὸς ἀνεδέχθητε τὴν συνηγορίαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἀναξιοπαθούντων χριστιανῶν ἀπὸ τῆς τῶν ἀνεπιδέκτων ἐξανθρωπισμοῦ Τούρκων δουλείας.

Καταλήγω τὸν λόγον αἰτούμενος τὴν γενναίαν ὑμῶν ἐπὶ τῇ τόλμῃ τοῦ νὰ γράψω ὑμῖν συγγνώμην καὶ παρακαλῶν ὑμᾶς ἵνα δεχθῆτε τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ ἐπὶ ταῖς πολλαῖς ὑμῶν ἀρεταῖς θαυμασμοῦ μου καὶ τῆς ἐμῆς βαθυτάτης ὑπολήψεως. Διατελῶ τῆς ὑμετέρας ἐντιμότητος ἐλάχιστος θεράπων.

Ἀθήνησι τῇ 1/13 Ὀκτωβρίου 1876.

Μ. Κ. ΚΑΝΑΡΗΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὁ Κ. Μιλτιάδης Κ. Κανάρης παρακληθεὶς ὑπ' ἐμοῦ ἰδίᾳ χειρὶ ὑπέγραψεν ἐνταῦθα.

12 Νοεμβρίου 1876. Ἐπανακάμψαντος τοῦ Βασιλέως μετὰ ὑπερεξάμηνον ἀπουσίαν ᾐτησάμην ἀπὸ τῆς 2 Νοεμβρίου ὅπως γίνωμαι δεκτὸς εἰς ἀκρόασιν. Συνεπῶς ἐδέξατό μοι σήμερον. Εἰσελθὼν προσηγόρευσα Αὐτὸν εἰπὼν τάδε «Ἠτησάμην Μεγαλειότατε τὴν τιμὴν ταύτην, τοῦτο μὲν ὅπως συγχαρῶ τὴν Ὑ. Μ. ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ ἀφίξει Της εἰς τὴν πατρίδα, τοῦτο δέ, ὅπως καὶ προφορικῶς Τῇ ἐκφράσω τὴν χαράν, ἣν δι' ἐπιστολῆς μου διεβίβασα τῇ Ὑ. Μ. κατὰ τὴν διεκφυγὴν Αὐτῆς ἀπὸ τῆς καταλαβούσης Αὐτὴν φοβερᾶς ἀσθενείας, διὰ τὴν ἐντελῆ ἀνάληψιν τῆς διὰ τὴν Ἑλλάδα πολυτίμου ὑγείας Της.

Σᾶς εὐχαριστῶ πολύ, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, διὰ τὰς εὐχὰς καὶ τὴν ἐπιστολήν Σας ἣν ἔλαβον. Ἀληθῶς φοβερὰ ὑπῆρξεν ἡ ἀσθένειά μου. Ναί, Μεγαλειότατε, ἀλλ' ἐνίοτε περὶ τὰς τοιαύτας ἀσθενείας συμβαίνει τι λίαν περίεργον, ὁ παθὼν γίνεται ὑγιέστερος ἢ πρότερον. Εὐτυχῶς τοιοῦτόν τι βλέπω καὶ τῇ Ὑ. Μ. ἥτις καὶ εὐρωστοτέρα, καὶ εὐτραφεστέρα καὶ μᾶλλον εὐχρώματος τὴν ὄψιν ἐπανῆλθεν.

Ὑμεῖς δέ, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, ἐμείνατε τὸ θέρος ἐν Ἀθήναις;

Οὐχὶ Μεγαλειότατε, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἰωθὸς παραλαβὼν τὴν σύζυγον καὶ μίαν θυγατέρα μου μετέβημεν εἰς Βενετίαν, Τιρόλον, Βαυαρίαν, Σαλτζβοῦργον, Καρυνθίαν καὶ Στιρίαν.

Πότε ἀνεχωρήσατε καὶ πότε ἐπανήλθετε, εἶπεν ὁ Βασιλεύς.

Ἀνεχωρήσαμεν ἐντεῦθεν τὴν 12 Ἰουνίου, διὰ Τεργέστης δ' ἐπανήλθομεν περὶ τὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τείνας μοι τὴν δεξιὰν ὁ Βασιλεὺς ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἀποχωρήσεως.

Ἀπῆλθον ἔκπληκτος, διότι οὐδέποτε τοιαύτην βραχεῖαν ἔλαβον μετὰ τοῦ Βασιλέως ἔντευξιν. Οἱ παρόντες μάλιστα καιροί, διά τε τὴν εἰσέτι ἐκκρεμῆ δίκην τοῦ Ὑπουργείου Βούλγαρη, διὰ τὴν κατάστασιν τῶν κομμάτων ἐν τῇ Βουλῇ, διὰ τὸ ἄγχον τῶν ἐξωτερικῶν περιπετειῶν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, διὰ τὴν ἐπικειμένην ἀνάφλεξιν τῆς Ἀνατολῆς, διὰ τὰς πολλὰς καὶ μωρὰς ἐν ταῖς ὁδοῖς διαδηλώσεις καὶ πολλὰ ἄλλα τῶν νῦν συμβαινόντων, ἐδίδουν, ὡς ὑποτιθέμην, ἀφορμὴν πολλῶν λόγων, ὡς εἰθισμένον εἶχέ με ὁ Βασιλεὺς ἐκ τῶν πρότερον. Τί ἄρα δηλοῖ ἡ τηλικαύτη βραχυλογία; Ἠβουλήθη ἵν' ἀποφύγῃ πᾶσαν περὶ τ' ἀνωτέρω συζήτησιν; Ἀλλὰ καὶ πᾶσαν εἰλικρινῆ γνώμην παρ' ἐμοῦ ἐκώλυσεν οὕτω, λέγω δὲ τοῦτο, διότι οὐδεμίαν ἄλλην σύνοιδα αἰτίαν, ἐκτὸς ἂν ἔλαβε γενικὸν μέτρον ἵνα πρὸς οὐδένα στρέφῃ τὸν λόγον περὶ τὰ πολιτικά, ἵνα μὴ δὴ διεκφύγῃ Αὐτόν τι τῶν ἀπορρήτων, ἃ εἶπε καὶ ἤκουσε κατὰ τὴν ἐν Εὐρώπῃ διατριβὴν Αὐτοῦ. Ὁ χρόνος ἴσως μοὶ διαλύσει τὴν ἀπορίαν.

14 Νοεμβρίου 1876. Ἡ Ἑλλὰς ἀτυχῶς ἐστιν ἡ χώρα ἔνθα ἡ ῥᾳδιουργία τὰ μάλιστ' εὐδοκιμεῖ, ὁ δὲ λόγος, ὅτι εἰσέτι οὐκ ἀπέμαθε τὰς δουλικὰς ἕξεις, διότι ἡ ῥᾳδιουργία ἐστὶ τὸ ὅπλον τῶν ἀδυνάτων καὶ δούλων, ὁ δ' ἐλεύθερον ἔχων τὸ φρόνημα ἐν πάσῃ τῇ ἑαυτοῦ πολιτείᾳ χρῆται τῇ παρρησίᾳ. Ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ κατὰ τὸ 1845 εὑρισκόμην, καὶ ὅμως παρακελευομένου με τοῦ ἀοιδίμου Κωλέττου ὅπως παυομένου τῆς Καθηγεσίας τοῦ μακαρίτου Περικλέους Ἀργυροπούλου διαδεχθῶ ἐγὼ αὐτὸν εἰς τὴν ἕδραν, ἐπιμόνως ἠρνήθην, ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ τῶν ἀπομνημονευ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μάτων τούτων ἐμνημόνευσα. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ ἐφεξῆς βίῳ μου ἐπολιτεύθην. Οὕτως εἰς τρεῖς δημοσίας θέσεις ἐκλήθην· ἐπ' οὐδεμιᾷ τούτων ὅμως ἕτερός τις πρὸ ἐμοῦ κάτοχος τῆς θέσεως ὢν ἀπελύθη ἵνα ἐγὼ καταλάβω αὐτήν· διότι οὔτε τοῦ συνταγματικοῦ καὶ διεθνοῦς δικαίου πρὶν ἐμοῦ Καθηγητὴς ἄλλος ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρξεν, οὔτε σύμβουλος παρὰ τῷ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργείῳ, ὁ δὲ τοῦ ποινικοῦ δικαίου Καθηγητὴς εἶχε πρὸ διετίας ἀποδιώσει ὅτ' ἐγὼ εἰς τὴν διαδοχὴν αὐτοῦ ἐκλήθην. Καὶ ὅμως καὶ ἀπὸ τῶν τριῶν τούτων θέσεων διὰ ῥαδιουργιῶν ἐξέπεσον. Ἔστω· ἀλλ' ἐγὼ μὲν τὴν ὕβριν ἔφερον καὶ φέρω ἐν ἡσύχῳ συνειδότι, οἱ δὲ καταρραδιουργήσαντές με ἆρά γε τὰς τύψεις τοῦ ἑαυτῶν συνειδότος οὐχ ὑφίστανται; Ὁ Θεὸς γινώσκει! Ἀλλὰ καίπερ ἥσυχον ἔχων τὴν συνείδησιν θλῖψις κατέχει μου τὴν καρδίαν, διότι, εἰ καὶ ἑξηκοντούτης περίπου, ἀκμαίας ἔτι ἔχω τὰς δυνάμεις ἠδυνάμην δὲ χρήσιμος γίνεσθαι τῇ πατρίδι, ἴσως δὲ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ. Ἄλλως ὅμως ἔδοξε τοῖς ἀτυχῶς ἰθύνουσι τῆς Ἑλλάδος τὰς τύχας.

15 Δεκεμβρίου 1876. Σήμερον ἀκριβῶς κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἐγεννήθη ὁ δεύτερος υἱός μου Νικόλαος. Ὁ Θεὸς κατὰ τὴν πρεσβυτικήν μου ἡλικίαν ἀξιώσας με τοῦ πολυτίμου τούτου δώρου εἴθε λάβοι τὸν νεογενῆ τοῦτον τοῦ ὀνόματός μου ἕτερον διάδοχον ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ σκέπην, εἰ δὲ καὶ μὴ ἐπιζήσω ἐγὼ ὅπως ἐπιστατήσω εἰς τὴν ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ, ὁ πρεσβύτερος τούτου ἀδελφὸς Ἰωάννης, ὁ ἀγαπητός μου υἱός, ἀναπληρώσει με ὡς ἄλλος πατήρ. Τριακαίδεκα ἔτη πρεσβύτερος ἔξει συμπεπληρωμένας τὰς ἑαυτοῦ σπουδάς, καθ' ὃν χρόνον ὁ Νικόλαος ἄρξεται τῶν ἑαυτοῦ. Ἐκεῖνο δὲ μάλιστα παραγγέλλω ἀμφοτέρους τοὺς υἱούς μου ἵνα πρὸς ἀλλήλους ἀδιάλειπτον ἔχωσι τὴν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀδελφικὴν ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην. Οὕτως ἐπ᾽ ἀλλήλων στηριζόμενοι ἔσονται ἰσχυροὶ ἐν τῷ βίῳ. Τιμιότης, φιλοπονία καὶ οἰκονομία· ἰδοὺ τὸ ὅλον τοῦ καλοῦ βίου μυστήριον, ἰδοὺ αἱ δυνάμεις δι᾽ ὧν κατώρθωσα βιῶναι ἔντιμον καὶ ἄνετον βίον. Πρὸς ταύτας προσέκοψαν ἅπασαι αἱ διαβολαὶ καὶ ῥαδιουργίαι τῶν οὐκ ὀλίγων ἐχθρῶν μου, οἵτινες οὐδὲν τῶν ἀληθῶς ἀγαθῶν κατώρθωσαν ν᾽ ἀφαιρέσωσιν ἀπ᾽ ἐμοῦ.

22 Δεκεμβρίου 1876. Ταύτῃ τῇ στιγμῇ ἐγνωστοποιήθη μοι παρὰ τοῦ Κυρίου Mignet διὰ τοῦ ἀπὸ 11/23 Δεκεμβρίου ἐγγράφου του, ὅτι κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἡ Ἀκαδημία τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν τοῦ Institut τῆς Γαλλίας ἐξελέξατό με μέλος ἀντεπιστέλλον αὐτῆς πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀποβιώσαντος K. Robert de Mohl. Ἡ ἔξοχος αὕτη τιμή, ἡ κατὰ πρῶτον ἐν ἐμοὶ εἰς Ἕλληνα ἀπονεμομένη, μεγάλως συνεκίνησέ με, μάλιστα δέ, διότι ὡς παρήγορος ἦλθέ μοι φωνὴ μετὰ διετεῖς πικρίας, ὕβρεις καὶ προπηλακισμοὺς οὓς ὑπέστην ἐν Ἑλλάδι. Οἱ σοφοὶ τῆς Γαλλίας προσαγορεύουσι συνάδελφον ἐκεῖνον, ὃν διὰ πάσης ῥαδιουργίας ἐκ μέσου αὐτῶν ἐξεδίωξαν οἱ μικροὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου ἄνθρωποι, ἐπωφεληθέντες τῆς εὐκαιρίας καθ᾽ ἣν τὴν κυβέρνησιν ἴθυνεν ἄνθρωπος ὑπὸ αἰσχροῦ ἐλαυνόμενος πάθους. Πάντως οἱ τοιοῦτοι ἀναιδεῖς δὲν θέλουσιν ἐρυθριάσει ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς γενομένης μοι ἐξόχου, τιμῆς, θέλουσιν ὅμως ὠχριάσει ὑπὸ φθόνου, οὗτος δ᾽ ἔσται τῇ μοχθηρίᾳ αὐτῶν ἀστραγαλωτὴ μάστιξ.

Ἰδοὺ ἡ εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ ἣν ἔγραψα τῇ Ἀκαδημίᾳ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Athènes le 25/6 Janvier 1877.

A Monsieur le Sécrétaire perpétuel de l'Académie des Sciences morales et politiques de l'Institut de France.

Monsieur.

Je suis profondement touché de la marque de haute bienveillance que l' Académie vient de me donner en m' accordant son vote pour la place de correspondant dans la section de législation, droit public et jurisprudence restée vacante par le décès de l'illustre Mr Robert de Mohl.

Ancien élève de la faculté de droit de Paris je me suis efforcé, autant qu'il était en mon pouvoir, à doter ma patrie renaissante des lumières de ma patrie adoptive, la France.

La France a tenu compte de mes efforts qu'elle vient de couronner par un honneur bien au dessus de mon mérite.

Je lui en suis éminement reconnaissant et Vous prie M^er^ le secrétaire perpétuel de soummettre à l'Academie l'expression de ma gratitude la plus parfaite et l'assurer que je me ferai toujours un devoir de me rendre digne de la haute distinction qu'elle vient de m' accorder.

Agréez Monsieur le secrétaire perpétuel l'assurance de ma plus haute estime et considération.

N. I. SARIPOLOS

10 Ἰανουαρίου 1877. Σήμερον γράφω πρὸς τὴν Α. Θ. Π. τὸν οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Κύριον Ἰωακεὶμ Β'. τὴν ἑπομένην ἐπιστολήν, ἧς ὁ σκοπὸς δῆλος γίνεται ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς.

Παναγιώτατε Πάτερ,

Περιχαρῶς ἅπαν τὸ Χριστεπώνυμον πλήρωμα καὶ γηθοσύνως ἔμαθεν, ὅτι ἡ τεταπεινωμένη τοῦ Χριστοῦ Ἐκ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κλησία ὠρθώθη ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Υ. Θ. Π. ἥτις ὡς Ἐθνάρχης δεξαμένη πρώτη τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ τοποτηρητοῦ τοῦ Σουλτάνου ὑπεδέξατο τὸν ἐλθόντα εἰς κατάλυσιν τῆς κατακτήσεως καὶ ἐπίκλησιν, ὅπως ὁ Ἑλληνισμὸς παράσχῃ τὴν ἑαυτοῦ τελεσφόρον βοήθειαν εἰς ἀποσόβησιν τῆς ἀπὸ τοῦ Βορρᾶ ἐπαπειλούσης τὴν μεσημβρίαν θυέλλης.

Ὡς ἦν ἑπόμενον, Παναγιώτατε, κἀγὼ ὁ ἐλάχιστος τοῦ Ἑλληνισμοῦ θεράπων ἠγαλλιάσθην τῷ πνεύματι καὶ ἐμὸν ἐθεώρησα καθῆκον ἵνα γράψω τῇ Υ. Θ. Π. τὰ συγχαρητήριά μου καὶ δὴ καὶ τὰς εὐχάς, ὅπως ἡ ἐν τῷ πρωσώπῳ Αὐτῆς ἐκπροσωπουμένη Ἐθνότης ἡμῶν, ὑπ' Αὐτῆς ἐπὶ ἔτη πλεῖστα ἰθυνομένη φθάσῃ εἰς ὃν ὅρον ὁ Κύριος ὥρισε τῇ πρωτοτόκῳ τῆς Ἐκκλησίας Αὐτοῦ θυγατρί.

Ἀλλ' ὡς ἀρχηγὸς ἡ Α. Θ. Π. χρήζει καὶ στρατοῦ πρὸς τὸ θεόθεν διαπεπιστευμένον Αὐτῇ ἔργον. Ἐλπίζω λοιπόν, ὅτι δὲν θέλει ἀπαξιώσει ἵνα δεχθῇ καὶ ἐμὲ ἐθελοντὴν ἐν τῇ στρατιᾷ Αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μεγαλώνυμον τῆς Γαλλίας Ἰνστιτοῦτον ἐπ' ἐσχάτων διὰ τῆς ἐν αὐτῷ Ἀκαδημίας τῶν Ἠθικῶν καὶ Πολιτικῶν ἐπιστημῶν ἠξίωσεν ὅπως ἐκλέξῃ με ἀντεπιστέλλον αὐτοῦ μέλος εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀποβιώσαντος ἐνδόξου Robert de Mohl, ἐθέμην κατὰ φρένα ἵνα ὡς πρώτην μελέτην πρὸς αὐτὸ γράψω περὶ τῆς θέσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν ταῖς ἀνὰ τὴν Ὀθωμ. αὐτοκρατ. ἐπαρχίαις οὐ μόνον τῆς Εὐρώπης ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀσίας.

Ἡ ἐπισημότης τῆς Ἀκαδημίας καὶ τῶν νῦν συγκροτούντων αὐτὴν μελῶν, διότι ἐν αὐτῇ οἱ Thiers, οἱ Mignet, οἱ Giraud, οἱ Parien, οἱ Helic, οἱ Audiffret, οἱ Jules Simon κλπ. καὶ ἐν τοῖς ξένοις οἱ Gladstone, οἱ Minghetti, οἱ Stanley κλπ. καὶ ἡ πολλὴ ἀξία τῆς ἀποδοθείσης μοι διὰ τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν τιμῆς ἀπαιτοῦσιν ὅπως ἡ ἐμὴ μελέτη

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἡ πλήρης καὶ ἀκριβεστάτη. Ἑπομένως καθικετεύω τὴν Ὑ. Θ. Π. ἵνα διατάξῃ νὰ μοὶ διαβιβασθῶσιν αἱ ἄρισται τῶν ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Πατριαρχείου σημειώσεις ἐκ πασῶν τῶν ὑποκειμένων τῷ Ἁγίῳ καὶ Θεοφρουρήτῳ Οἰκουμενικῷ θρόνῳ ἐπαρχιῶν· τούτῳ δὲ ὡς τάχιστα διὰ τὸ ἐπεῖγον τῶν καιρῶν.

Παρακαλῶ ἔτι τὴν Ὑ. Θ. Π. ἵνα μοὶ δηλώσῃ ἐὰν ἐπιτρέπῃ τὴν γνωστοποίησιν, ὅτι αἱ πληροφορίαι αὗται περὶ τοῦ πληθυσμοῦ, τοῦ τε ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ φύλου καὶ τοῦ ἐκ τῶν λοιπῶν ἀλλογενῶν, ὡς καὶ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας, τῆς ἐμπορίας, τῆς εὐπορίας κτλ. μοὶ ἐδόθησαν παρὰ τοῦ Πατριαρχείου, ἢ τοὐναντίον μοὶ ἐπιβάλλῃ τὸ καθῆκον ὥστε, ἐξυπηρετῶν τὰ συμφέροντα τοῦ πολυπαθοῦς ἡμῶν γένους, τηρήσω μυστικὴν τὴν πηγὴν ἐξ ἧς ἠρύσθην τὰς σπουδαίας πληροφορίας, ἃς θέλω φέρει εἰς γνῶσιν τῶν μάλα ἰσχυόντων ἐν τοῖς πολιτικοῖς νέων καὶ μεγάλων συναδέλφων μου.

Προσδοκῶ, Παναγιώτατε, τὴν εὐχετικὴν Αὐτῆς ἀπάντησιν· αἱ δὲ τῆς Ὑ. Θ. Π. θεοπειθεῖς εὐχαὶ θέλουσι μὲ φωτίσει ὅπως καταρτίσω ἔργον ὡς οἷόν τε συντελεστικὸν καὶ χρήσιμον πρὸς τὸ μέλλον τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἡ μελέτη αὕτη συνταχθήσεται ὑπ' ἐμοῦ Γαλλιστὶ ἀναγνωσθήσεται δημοσίᾳ ἐν συνεδριάσει τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν τῆς Γαλλίας καταχωρισθήσεται ἔντυπος ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἔργων αὐτῆς καὶ ἐν πλείστοις ἀντιτύποις κυκλοφορήσει ἀνὰ πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην. Νομίζω ἄρα ὅτι δέον ἵνα μὴ παρίδωμεν τὴν εὐκαιρίαν, ἥτις διὰ τῆς ἀπροσδοκήτως γενομένης μοι ἐξόχου τιμῆς παρέχει μοι τὰ μέσα, ὅπως γένωμαι χρήσιμος τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ πατρίδι.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐπικαλούμενος ἐν ταπεινώσει τὰς ἁγίας εὐχὰς τοῦ ἀνωτάτου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ποιμενάρχου ἀσπάζομαι σὺν ἁπάσῃ τῇ οἰκογενείᾳ μου τὴν Ἱερὰν τῆς Ὑ. Θ. Π. δεξιὰν ὑποσημειούμενος ἐσαεὶ εὐπειθὲς τέκνον ἐν Κυρίῳ.

Ν. Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ.

Ἀθήνησι τῇ 10 Ἰανουαρίου 1877.

13 Ἀπριλίου 1877. Σήμερον τριακοστὴν ἐπέτειον ἀπὸ τῆς εὐτυχοῦς μετὰ τῆς φιλτάτης Ἀριάδνης μου συζεύξεως ἐβαπτίσθη ὁ υἱὸς ἡμῶν Νικόλαος, ὃν ἀνεδέξατο ὁ υἱός μου καὶ ἀδελφός του Ἰωάννης. Καὶ τὸ μὲν ἐμὸν ὄνομα ἐδόθη τῷ νεογνῷ κατ' εὐχὴν τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν του· ἐγὼ δὲ παντὸς ἄλλου προὐτίμησα ὡς ἀνάδοχον τὸν ἀγαπητὸν υἱόν μου Ἰωάννην, τοῦτο μέν, ὅπως ἔτι μᾶλλον συνδέσω πρὸς ἀλλήλους τοὺς δύο ἀδελφούς, τοῦτο δέ, διότι ἐξηκοντούτης ἐγὼ νῦν ὅλως ἀβέβαιον εἶποτ' ἐπιζήσω ἀχρισοῦ ὁ Νικόλαος ἀποπερατώσῃ τὰς ἑαυτοῦ σπουδάς. Ὅθεν ἐντολὴν δίδωμι τῷ Ἰωάννῃ, τῷ κατὰ τριακαίδεκα ἔτη πρεσβυτέρῳ, ὅπως ἐμοῦ θανόντος ὡς ἄλλος ἐγὼ ἐπιστατήσῃ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἀδελφοῦ του Νικολάου, δώσῃ δ' αὐτῷ οἵαν καὶ διὰ τὸν Ἰωάννην διέγραψα παίδευσιν, τοὐτέστιν ἵνα ἀποπερατώσῃ τὰς γυμνασιακὰς σπουδὰς ἐν Ἀθήναις, εἶτα δὲ μετὰ τὴν λῆψιν τοῦ ἀπολυτηρίου, διανύσῃ δύο ἔτη ἐν γερμανικῷ λυκείῳ, εἴτ' ἐν Ζυρίχῃ τῆς Ἑλβετίας, εἴτ' ἐν ἄλλῳ τινὶ τῆς Βορείου καὶ διαμαρτυρομένης Γερμανίας, μετὰ δὲ τὴν τῶν δύο τούτων ἐτῶν πρὸς ἐκμάθησιν τῆς γερμανικῆς καὶ λατινικῆς παρέλευσιν, διατρίψῃ δύο ἕτερα ἔτη ἔν τινι τῶν ἀγγλικῶν γυμνασίων τῆς Ὀξωνίας ἢ Κανταβριγίας πρὸς ἀκριβῆ ἐκμάθησιν τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης, τέλος δ' οὕτω συγκροτηθέντων τοῦ ἑνὸς ὡς καὶ τοῦ ἑτέρου τῶν υἱῶν μου, ἀφίημι ἑκατέρῳ τούτων τὴν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐκλογὴν τῆς ἐπιστήμης πρὸς ἣν ἔξει μείζονα κλίσιν, ὡς καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Πανεπιστημίου ἔνθα σπουδάσει· ἐπιθυμῶ ὅμως ἵνα τετραετίαν τοὐλάχιστον ὅλην δαπανήσῃ εἰς ἐκμάθησιν τῆς ἐπιστήμης. Ἀπεστράφην πάντοτε τὴν ἡμιμάθειαν, ἑπομένως εὔχομαι ἵνα οἱ υἱοί μου, ὡς ἀφθονώτερα ἐμοῦ ἔχοντες τὰ μέσα ἀνωτέρας τῆς ἐμῆς τύχωσι παιδείας. Ἐκεῖνο δὲ μάλιστα καὶ ὑπὲρ αὐτὴν τὴν παιδείαν θερμῶς συνίστημι αὐτοῖς, ἵνα τῆς ἑαυτῶν ἠθικῆς ἐπιμεληθῶσι, διότι οὐδὲν ἡ παιδεία ἐὰν μὴ ὑπὸ τῆς ἠθικῆς συνοδεύηται, ἵνα ἔχωσι τὴν εὐχήν μου.

26 Μαΐου 1877. Τὸ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐνδόξου Κανάρη ὑπουργεῖον συνέστη σήμερον περιλαμβάνον τοὺς λεγομένους ἀρχηγοὺς τῶν ἐν Ἑλλάδι πολιτικῶν κομμάτων, ἐξαιρέσει τοῦ Κ. Βούλγαρη.

Ὁ τοιούτου ὑπουργείου σχηματισμὸς πληροῖ μὲν ἐλπίδων τοὺς πολλοὺς οὐχὶ δὲ καὶ ἐμέ. Ἴσως ἔχω ἄδικον, ἰδοὺ ὅμως πῶς σκέπτομαι.

Ἀπὸ τῆς 27 Ἀπριλίου 1875 τὸ σύνταγμα κατεπατήθη. Ὁ Βασιλεύς, ὡς μὴ ὤφειλεν, ἐνδοὺς εἰς τὴν πλαστὴν ταραχήν, ἣν κατὰ τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν ἤγειραν οἱ πολιτικοὶ ταραξίαι, προὐκάλεσε τὴν παραίτησιν τοῦ ὑπουργείου Βούλγαρη. Καλέσας τὸν Κ. Τρικούπην, τὸν οὔτε βουλευτήν, οὔτε ἡγέτην τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὄντα ὅπως συνταγματικῶς σχηματίσῃ ὑπουργεῖον, ἐματαίωσε μὲν τὰς προσδοκίας τῶν διαταραξάντων τὴν ἡσυχίαν τῶν πνευμάτων δραπετῶν τοῦ Βουλευτηρίου, ἔδωκε δὲ δεῖγμα ὅτι εἰς οὐδὲν ἐλογίζετο αὐτοὺς ὡς μὴ παριστῶντας τὴν κατὰ σύνταγμα ἀντιπολίτευσιν. Καὶ τοῦτο μὲν καλῶς ἔπραξε, κακῶς ὅμως ἐνέδωκεν εἰς τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς, ἔτι δὲ μᾶλλον εἰς τὴν διὰ Βασιλικοῦ διατάγματος ἀκύρωσιν τῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑπὸ τῆς ἐκτάκτου συνόδου τῆς Βουλῆς τοῦ 1875 ψηφισθέντων καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως κυρωθέντων νόμων. Ἔτι δὲ χεῖρον ἔπραξεν ἐν τῷ βασιλικῷ αὐτοῦ λόγῳ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Βουλῆς διακηρύξας, ὅτι προσδοκᾷ ἵνα ὑποδείξῃ αὐτῷ ἡ Βουλὴ τὴν μέλλουσαν κυβέρνησιν, ὡς εἶπον αὐτῷ τῷ Βασιλεῖ κατὰ τὴν συνέντευξιν ἡμῶν τῆς 3 Ὀκτωβρίου 1875.

Τοῦ πρώτου ἀτόπου γενομένου κατ' ἀναπόφευκτον ἀνάγκην ἔδει ἵνα πολλὰ ἄλλα ἐπακολουθήσωσιν ἄτοπα. Πίπτει τὸ ὑπουργεῖον Βούλγαρη δι' ὀχλαγωγίας· διαλύεται ἡ Βουλὴ ἀλόγως πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ὀχλαγωγῶν· οὗτοι ἀπαιτοῦσι καὶ πρὸς χάριν αὐτῶν ἀκυροῦνται ἀντισυνταγματικώτατα νόμοι ψηφισθέντες ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ κυρωθέντες ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ἀκυροῦνται δὲ δι' ἁπλοῦ βασιλικοῦ διατάγματος πρὸς μείζονα ἐξευτελισμὸν τῆς Βασιλείας, ἣν ὅπως ἔτι μᾶλλον ταπεινώσῃ τὸ ὑπουργεῖον Τρικούπη φέρει ὡς ἔνοχον ἵνα ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ὁμολογήσῃ, ὅτι παραιτεῖται τῆς δεδομένης αὐτῇ προνομίας τοῦ διορισμοῦ καὶ τῆς παύσεως τῶν ὑπουργῶν μεταβιβάζουσα τὸ δικαίωμα τοῦτο εἰς τὴν Βουλήν.

Ἄμεσα τῶν ἀτόπων τούτων ἐπακόλουθα ὑπῆρξαν αἱ ἐν διαστήματι δύο μόνον ἐτῶν ἀλλεπάλληλοι πτώσεις ἓξ ὑπουργείων, εἰ καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐνόμισεν, ὅτι, ὑποκρινόμενος ἄγνοιαν ὅτι ἡ Βουλὴ ἦν κατατετμημένη εἰς ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ κόμματα, προσποιούμενος δὲ ὅτι δύο μόνα πολιτικὰ συστήματα τὸ τῆς συμπολιτεύσεως καὶ ἀντιπολιτεύσεως ἀναγνωρίζει, ἤθελεν ἐξαναγκάσει τὰς φατρίας εἰς συγχώνευσιν πρὸς ἑκάτερον τῶν συστημάτων τούτων.

Καὶ αἱ μὲν προσδοκίαι τῆς Βασιλείας, ὡς εἰκός, ἀπέτυχον, τὰ δὲ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν πράγματα δεινούμενα ἤγα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γον τοὺς πολιτευομένους εἰς τὸ δημοκοπῆσαι. Ὅ,τι δὲ μάλιστα περίεργόν ἐστιν, ὅτι τῆς δημοκοπίας προκατήρξατο αὐτὸ τὸ τὴν ἀρχὴν κατέχον ὑπουργεῖον τοῦ Κουμουνδούρου τὰς γελοίας ἀπὸ τῆς Πνυκὸς ἀγορεύσεις ὑποκινῆσαν ἐπ' ἐλπίδι τοῦ κρατῦναι ἑαυτὸ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ. Ἀπέτυχεν ὅμως, ἐξήγειρε δ' αὖθις τὰς πρὸς ὀχλαγωγίας τάσεις κοπασάσας ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Βούλγαρη, τοῦτο μὲν διὰ τὴν ἐπὶ τούτου κατενεχθεῖσαν νίκην, τοῦτο δέ, διὰ τὴν μακρὰν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀπουσίαν τοῦ Βασιλέως τὴν πολλὰς μετεώρους κρατήσασαν ἐλπίδας.

Οὕτως ἐπανέκαμψεν ἡ πᾶσα πολιτικὴ δύναμις εἰς τὰς ἀγυιὰς καὶ τὰς πλατείας, ὡς καὶ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1875.

Ἐκ τούτων ὀλίγος πολιτικὸς νοῦς ἀρκεῖ ὅπως προίδῃ τὰς οἰκτρὰς συνεπείας. Πρὸς νομιμοποποίησιν τῶν ὀχλαγωγιῶν τούτων ὁ ἐκ τῶν ἡγετῶν τῆς ὀχλαγωγίας Τρικούπης κατήγαγε τὴν Βασιλείαν εἰς παραίτησιν τῶν ἡγεμονικῶν αὐτῆς δικαιωμάτων πρὸς ὄφελος τῆς Βουλῆς. Τὸ σφάλμα ἐνόμισεν ἡ Βασιλεία ὅτι ἠδύνατο ἐπανορθῶσαι δι' ἐπιμονῆς εἰς ἀναγνώρισιν δύο καὶ μόνον πολιτικῶν συστημάτων, καὶ δὴ τετράκις ἀπεπειράθη τοῦτο, πλὴν ἀλλ' ὅμως καὶ τετράκις τὰ οὕτω σχηματισθέντα ὑπουργεῖα κατερρίφθησαν ὑπὸ τῆς Βουλῆς, τὸ μὲν ἅμα τῇ πρώτῃ ἐμφανίσει αὐτοῦ, τὸ δὲ τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς συστάσεως ἡμέραν, τὸ δὲ τρίτον βιῶσαν δύο μῆνας διὰ τὴν λῆξιν τῆς τακτικῆς συνόδου κατερρίφθη ἅμα τῇ συναθροίσει τῆς ἐκτάκτου.

Αἱ ὀχλαγωγίαι ἐπανελήφθησαν ὑπ' αὐτῶν τῶν ὅθεν πολιτικῶν ὑποκινηθεῖσαι. Ἀλλ' ὁ κινῶν τὰς ὀχλαγωγίας γινώσκει μὲν τίνος ἕνεκα κινεῖ αὐτάς, πρὸς τὸ ἑαυτοῦ δηλαδὴ συμφέρον, ἀγνοεῖ δὲ πάντοτε ποῦ καταλήξουσιν. Οὕτω καὶ συνέβη· τρίτοι παρεμβάντες εἰς τὰς ὀχλαγωγίας ἐξή-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νεγκον τὴν γνώμην, ὅτι ἀληθὴς πανάκεια των κακῶν ὑφ' ὧν πάσχει ἡ Ἑλλὰς ἔσται ἡ ἐν ἑνὶ καὶ μόνῳ ὑπουργείῳ συνένωσις ἁπάντων τῶν ἡγετῶν τῶν κομμάτων. Τῆς ἰδέας ταύτης γεννήτωρ ὑπῆρξεν ὁ τοῦ ἐλαχίστου ἐν ἑπτὰ μόνον ἡγέτης Κ. Θ. Δηλιγιάννης, ἅτε διορῶν ὅτι οὕτω καὶ μόνον ἦν αὐτῷ ἐφικτὸν κοινωνῆσαι τῆς Κυβερνήσεως, ἅτε ἀπὸ πενταετίας μακρὰν πάσης τοιαύτης μείνας.

Ἡ ὀχλαγωγία διὰ τῶν συλλόγων καὶ τῶν ἐν ὑπαίθρῳ συναθροίσεων ἐποίησατο τοῦτο θέμα, καὶ δὴ ὡς ἀρχή, ἐνόμως ἤδη καθεστηκυῖα, συνέταξε ψηφίσματα ἅπερ διεβίβασε τῷ Προέδρῳ τῆς Βουλῆς, οὗτος δ' ἑκάστοτε ἀνεκοίνωσε τῷ σώματι οὗ προΐστατο.

Οὕτως ἀναγνωρισθείσης τῆς ἐννόμου ἰσχύος τῶν ψηφισμάτων, ἅπερ ὠνομάσθησαν «ἡ θέλησις τοῦ κυριάρχου λαοῦ», ὡς ἦν ἑπόμενον ἔδει καὶ ὑπακοῦσαι. Καὶ πράγματι Βουλὴ καὶ Κυβέρνησις ὑπήκουσαν, ὁ δὲ Πρόεδρος ὑπέβαλε τῷ Βασιλεῖ τὰ γενόμενα καὶ ἐπέβαλεν αὐτῷ τὴν πραγμάτωσιν τῶν ἐψηφισμένων.

Οὕτως ἅπαξ ἐκτροχιασθείσης τῆς Βασιλείας ἀπὸ τῶν ἐν τῷ συντάγματι ὡρισμένων αὐτῇ προνομιῶν καὶ παραχωρησάσης ταύτας τῇ Βουλῇ, ὡς ἦν ἑπόμενον οἱ δημαγωγοὶ ποιήσαντες ἔκκλησιν καὶ γαργαλίσαντες τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ, ἧς ἀντιπρόσωπος ἀνηγορεύθη ὁ θίασος τῶν ἐν Ἀθήναις πεπαυμένων καὶ διὰ τοῦτο πεινα λέων ὑπαλλήλων, ὁ λαὸς κυριαρχικῶς δὲν ἐπέβαλε τοῖς ἡγέταις τῶν κομμάτων τὴν ἕνωσιν. Ἐνέδωκαν οὗτοι καὶ οὕτω συνεκροτήθη τὸ νῦν ὑπουργεῖον. Ἐξετάσωμεν νῦν ὑπὸ τὴν δᾷδα τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης τὰ κατ' αὐτὸ καὶ ἴδωμεν εἴποτε αὕτη ὁδηγεῖ ἡμᾶς εἰς τὸ κρῖναι περὶ τῶν συνεπειῶν.

Ὅθεν πρῶτον ἐρωτῶμεν οἱ συμπράττοντες ἡγέται μέ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χρι τοῦ νῦν ἐπολέμουν ἀλλήλους διὰ τὸ διάφορον ἆρά γε τῶν ἀρχῶν ἃς ἐπρέσβευον ἢ διὰ τὰ πάθη ἅπερ ὑπηγόρευον αὐτοῖς τὰ ἀντίθετα συμφέροντα; Εἰ μὲν τὸ πρῶτον, ἀνέφικτος ἔσται ἡ ἐπὶ μακρὸν σύμπραξις· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐὰν τὰ πάθη τὸ κύριον τῆς πολιτείας αὐτῶν ἐλατήριον. Ἀρχαὶ ἀντίθετοι ἀδύνατον ἀπαρνήσασθαι ἑαυτάς, ἐν πρώτῃ δὲ περιπτώσει συγκρουσθήσονται. Ἀλλ' ἀρχαὶ βεβαίως οὐδέποτε διεχώρισαν τοὺς ἐν ἡμῖν πολιτευομένους, ἀδαεῖς πάντες τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης περὶ τῆς ἀρχῆς (τῆς ἐξουσίας) ἀείποτε πρὸς ἀλλήλους ἤρισαν, οὐδέποτε δὲ διὰ διαφορὰν ἀρχῶν πολιτικῶν διηνέχθησαν, ἐφ' ᾧ καὶ τὰ κόμματα ἕκαστον ἀπὸ τοῦ ἡγέτου τὴν προσωνυμίαν ἔλαβε καὶ ἔχει οὐχὶ δὲ ἀπὸ τῆς περὶ τὰ πολιτικὰ δόγματα διαφορᾶς. Μένουσιν ἄρα τὰ πάθη. Μὴ δέ τις εἴπῃ, ὅτι τὰ πάθη νικᾷ ὁ νοῦς ὅταν ὑγιῶς ἔχῃ· διότι τὰ κατέχοντα τοὺς πολιτικοὺς τῆς Ἑλλάδος πάθη οὔκ εἰσιν ἐξ ἐκείνων ἅπερ εὐγενὴς φύσις περιστεῖλαι ἢ καὶ δαμάσαι δύναται πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος. Τοιαῦτα πάθη εἰσί ξένα ὅλως αὐτοῖς, τὸ δὲ μόνον ὑφ' οὗ ἄγονται τὸ συμφέρον ἐστίν, ὡς τοῦτο ἡ πολιτεία αὐτῶν διὰ μακροῦ ἐβεβαίωσε χρόνου. Οἱ τὴν προτεραίαν ἐχθροὶ τὴν ὑστεραίαν ἑνοῦνται ὅπως τὴν ὑπὸ τοῦ τῆς προτεραίας συμμάχου καταληφθεῖσαν μόλις ἐξουσίαν ἀφέλωνται αὐτόν. Τὸ συμφέρον ἄρα τὸ αὐτὸ κατ' οὐσίαν ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν ἡμέραν μεταβάλλει τὸ εἶδος, ἑπομένως ἀμήχανον ἡ ἐπὶ μακρὸν συστολὴ τούτου.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλο· οἱ ἡγέται τῶν κομμάτων ἔλαβον τὴν ἡγεμονίαν ἀθροίσας ἕκαστος ἀριθμόν τινα βουλευτῶν περὶ ἑαυτόν, τῶν μὲν ἐπ' ἐλπίδι χαρτοφυλακείου ἅμα τῇ ἀναρρήσει τοῦ ἡγέτου εἰς τὴν πρωθυπουργίαν, τῶν δὲ λοιπῶν ἐφ' ὑποσχέσει διανομῆς τῶν λαφύρων τῆς ἐξουσίας. Νῦν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὤχοντο ἐλπίδες πᾶσαι, ἅτε μόνου τοῦ ἡγέτου ὑπουργοῦντος, τῶν δὲ θέσεων οὐ μόνον εἰς τὸ ἕβδομον περιορισθεισῶν ἀλλὰ καὶ τῶν διωρισμένων εἰς αὐτὰς ἐν τῷ ὑπὸ τὸν ἡγέτην τοῦ κόμματος ὑπουργείῳ προστατευομένων παρά τινος τῶν ἐν ἄλλῳ ὑπουργείῳ ἡγετῶν.

Πρώτη οὖν συνέπεια τοῦ ἐξ ἡγετῶν ὑπουργείου τούτου ἥ τε τῶν φίλα φρονούντων τοῖς ἡγέταις ἀπὸ τούτων ἀποσκίρτησις καὶ ἡ τῶν θεσιθηρῶν ἀποτυχία τῶν ἐλπίδων. Ἄρξονται οὖν πάντες μετ' ὀλίγον καταβοᾶν καὶ συναγείρειν θόρυβον καὶ ὀχλαγωγίας νέας, οὐχὶ βεβαίως ἐπὶ τῇ ἀληθεῖ αἰτίᾳ, ἀλλ' ἐπὶ προφάσεσιν εὐσχήμοις, ὧν αἱ κυριώτεραι αἵδε.

Ὁ ἐρεθισμὸς ἀπαιτεῖ προπαρασκευάς, πολλοὶ δὲ καὶ τὴν ἄμεσον θέλουσι κήρυξιν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἀλλ' αἱ προπαρασκευαὶ χρήζουσι χρόνου μακροῦ, τὰ δὲ χρήματα πόθεν πορισθήσονται. Ἡ ἀνυπομονησία εὑρήσει τὸν χρόνον λίαν μακρόν, ἐγερεῖ δ' αἰτιάσεις ἐπὶ νωθρείᾳ κατὰ τοῦ ὑπουργείου, ὡσεὶ ἠδύνατο τοῦτο θαυματουργῆσαι. Τὰ δὲ χρήματα;... Ζητήσει τὸ ὑπουργεῖον νόμον περὶ δανείου τοὐλάχιστον ἑκατὸν ἑκατομμυρίων, δι' ἑτέρων δὲ νόμων ἐξασφαλίσει τοὺς τόκους καὶ τὸ χρεωλύσιον, τοῦ ὑπουργείου τούτου διὰ τὴν μικρὰν Ἑλλάδα δανείου, διὰ προσθέτων φόρων δέκα τοὐλάχιστον ἑκατομμυρίων κατ' ἔτος, ἤγουν δι' αὐξήσεως τῶν νῦν οὐχὶ μικρῶν κατὰ 25 τῆς 0)0.

Ἀλλὰ τὸ μὲν δάνειον τῶν ἐψηφισμένων δέκα ἑκατομμυρίων, εἰ καὶ πρὸ ἓξ μηνῶν νενομοθετημένον, μόλις ἐκαλύφθη κατὰ τὸ ἥμισυ μέχρι τῆς σήμερον, ὁπόσου ἄρα δεήσει χρόνου πρὸς εὕρεσιν δεκαπλασίονος; Ἡ περὶ τὴν σύναψιν τοῦ δανείου βραδύτης δώσει ἀφορμὰς εἰς δυσφημίαν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ ὑπουργείου ἐπὶ ἀνικανότητι, ἐκ τούτου δὲ τὸ δι'ὄχλαγωγίας ἐπιβληθὲν τοῦτο ὑπουργεῖον σαλεύσει διὰ νέων ὀχλαγωγιῶν. Οὐδὲν ἄρα τὸ παράδοξον ὅπως καταρρεύσῃ καθ' ὃν ἠγέρθη τρόπον. Πολιτικὸς δὲ νόμος ἀπαράτρεπτός ἐστιν, ὅτι ὁ ἅπαξ χρησάμενος τῷ ὄχλῳ πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ἑαυτοῦ σκοπῶν ἀποβάλλει τὴν ἑαυτοῦ πρωτοβουλίαν, ἀνάγκῃ δὲ φέρει τὸν ζυγὸν τοῦ χορηγήσαντος τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ὄχλου, δύναμιν ἣν ἠγνόει ἴσως οὗτος, γνοὺς δὲ ταύτην, γλίχεται ἐφεξῆς ἵνα ποιῆται ταύτης χρῆσιν, ἕκαστος δ' εἰκάσαι δύναται οἵαν χρῆσιν ποιῆσαι δύναται ἄλογος ὄχλος. Ἡ ἱστορία, μάλιστα δ' ἡ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, κεῖται εἰς μαρτύριον τῶν κακῶν.

Ἕτεραι δὲ δυσχέρειαι ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ οὐκ ἐλλείψουσι τῇ Ἑλλάδι. Ἡ Εὐρώπη πᾶσαν καταβάλλει σπουδὴν εἰς περιορισμὸν τοῦ πολέμου κατά τε τόπον καὶ χρόνον. Εἴποτε λοιπὸν ἡ Ἑλλὰς κηρύξει τῇ Τουρκίᾳ τὸν πόλεμον, βεβαίως οὐκ ἀναβαλοῦσι τὴν ἐπέμβασιν. Ἐκ ταύτης δὲ οἵα ταπείνωσις διὰ τὴν Ἑλλάδα, τὴν δὶς κολαφισθεῖσαν κατὰ τὸ 1854, διὰ τῆς κατοχῆς ὑπὸ ξένων στρατῶν, καὶ κατὰ τὸ 1869, διὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ πρωτοκόλου τῆς ἐν Παρισίοις συνδιασκέψεως. Ὅθεν καὶ τοὺς κολαφισμοὺς καταλογίσουσιν οἱ πολλοὶ εἰς βάρος τοῦ ὑπουργείου.

Γράφων ἀπομνημονεύματα δημοσιευθησόμενα μετὰ τὸν ἐμὸν θάνατον οὐδεμία ἐπιβάλλεταί μοι ἀνάγκη ὅπως δικαιώσω ἐμαυτὸν ἵνα μὴ ἐκληφθῶ ὡς ἐγκρύπτων καρδίαν μὴ πάλλουσαν ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος. Αὐτὸς ὁ ἐμὸς βίος, αὐταὶ αἱ ἐμαὶ συγγραφαὶ μαρτυροῦσιν ὅτι εἴ πέρ τις καὶ ἄλλος Ἕλλην φλέγομαι ὑπὸ καθαρῶς ἑλληνικοῦ φρονήματος, διαφέρω δὲ τῶν πολλῶν κατὰ τοῦτο, ὅτι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἐπιστήμης ὀπαδῶν γινώσκω ὅτι ἡ Ἑλλὰς τότε μόνον γενήσεται ἡ σώτειρα τῶν ἔτι δούλων τέκνων αὐτῆς, ὅταν ἀποδείξῃ τοῖς ἰσχυροῖς, ὅτι καλῶς τὰ καθ' ἑαυτὴν διεκόσμησεν, ὅτι ἀπέξεσε τὴν ἀμάθειαν, ὅτι ἐτίμησε τὴν ἀρετήν, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ τοῖς ὀχλαγωγοῖς καὶ δημοκόποις. Λαὸς ἀμαθὴς καὶ πένης ἀνάγκη ἵνα πρῶτον ἑαυτὸν μορφώσῃ ὥστ' αὐτὸς γενόμενος ἐλεύθερος καθ' ἑαυτὸν ἐξέλθῃ ἀπόστολος τῆς ἐλευθερίας πρὸς δούλους. Τὸ δὲ πῶς γίνεται ἐλεύθερος ἐκθεὶς διὰ μακρῶν λόγων ἐν τῷ περὶ παιδεύσεως κεφαλαίῳ τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τῆς περὶ συνταγματικοῦ δικαίου ἐμῆς πραγματείας, περιττὸν ἡγοῦμαι ἐπαναλαβεῖν ὧδε τὰ ἐκεῖ εἰρημένα. Ἐπὶ μακρὸν ἠγωνίσθην ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ εἰς ἐπικράτησιν τοῦ μόνου κατ' ἐμὲ ἀληθοῦς τούτου μέσου πρὸς ἐλευθερίαν, τί δὲ κατώρθωσα ; Ἐξεγεῖραι κατ' ἐμοῦ τῆς ἡμιμαθείας τοὺς ἐργάτας καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν πεπλανημένων νέων τὴν δυσμένειαν. Ἐὰν μὴ ἐτρίβη τὸ κώνειον δι' ἐμὲ ἀλλὰ τὴν κύλικα τῆς πικρίας ἀφειδῶς ἐποτίσθην. Ἠττήθην ἐγώ, οἱ δὲ καὶ τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα δουλοῦντες κορυβαντιῶσι.

Καὶ ταῦτα μὲν παρεκβατικώτερον ἴσως, ἐπὶ δὲ τὰ παρόντα ἐπανιὼν λέγω, ὅτι ἐν ὀλίγῳ πολλαπλάσιαι προσχωρήσουσιν αἱ δυσχέρειαι.

Τοῦ δανείου τὸ μεῖζον μέρος ἔσται ἀπραγματοποίητον, ὅσον δ' ἂν εἰσέλθῃ μέρος δαπανηθήσεται οὐχὶ κατὰ τὸν ἀρχικὸν αὐτοῦ προορισμόν, τὸν τῶν παρασκευῶν, ἀλλὰ πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ πάντοτε χαίνοντος διὰ τὰς σπατάλας προϋπολογισμοῦ, οὐ μικρὸν δὲ τοῦ δανείου μέρος καὶ διαρπασθήσεται εἰς πλουτισμὸν ἰδιωτικῶν βαλαντίων, ὅπερ ἄγαν πρόχειρον περὶ πολεμικῶν παρασκευῶν προκειμένου, καθ' ἃς καὶ περὶ ποσὰ μεγάλα ἡ διαχείρισις, καὶ τὰ κεφά-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λαια «προμήθειαι,» ἢ «ἔξοδα ἀποστολῶν καὶ μεταφοράς» εὔθετα πρὸς κατάχρησιν παρέχουσι τὰ μέσα, ἅπερ καὶ περὶ τὰ ποσὰ καὶ τὸ ποιὸν τῶν πραγμάτων οὐχ ὑστεροῦσιν.

Ἰδοὺ λοιπὸν ὅτι ἐπὶ τῆς ῥάχιος αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, τοῦ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν πρὸς τὸ ἑαυτῶν συμφέρον ἐκβακχευθέντος, καταλήξει ἡ κωμῳδία, πληρώσει ὁ αὐτὸς ὁ λαὸς τὰς δαπάνας τῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος ὡς πάντοτε συμβαίνει.

Πολλάκις εἶπον καὶ ἔγραψα ὅτι οἱ ἐν ἡμῖν πολιτευόμενοι οὐδεμίαν παρέχουσιν ἐγγύησιν, ὡς ἀδυνατοῦντες ἐπανορθώσασθαι ἃ αὐτοὶ διέφθειραν. Ἀνορθώσεως τῶν κακῶν τότε μόνον ἐλπιστὴ ἡ ἐπίτευξις, ὅταν εἰς νέας χεῖρας περιέλθῃ τοῦ Κράτους τὸ πηδάλιον. Ὡς οὐκ ἐμβάλλουσιν οἶνον νέον ἐν ἀσκοῖς παλαιοῖς ἵνα μὴ διαρραγῶσιν ἐκχυθῇ δὲ ὁ οἶνος, οὕτως ἠθικὴν καὶ φιλοπάτριδα τῶν κοινῶν διαχείρισιν ἀδύνατον διὰ φαύλων χειρῶν γενέσθαι. Ἀνδρῶν ἐντίμων πάντως οὐκ ἀμοιρεῖ ἡ Ἑλλάς, ἐν τούτοις δὲ πολλοὶ οἱ τῶν νῦν πολιτευομένων δοκιμώτεροι. Οἱ τοιοῦτοι εὐκολώτερον προήγοντο ἂν εἴποτε δημοκρατικὸν ἦν τὸ πολίτευμα, ἀλλ' ὡς ἔχει μοναρχικῶς συντεταγμένον, μόνος ὁ Βασιλεὺς ἔχει τὰ μέσα τῆς θεραπείας, ταῦθ' ὅμως ἔχων στερεῖται ἰσχυρᾶς βουλήσεως, ἔτι δὲ καὶ πεφωτισμένης διαγνώσεως τῶν καιρῶν· ὅθεν ὁσάκις ἀπόφασιν ἔθετο ἐπιδεῖξαι οἰκείαν βούλησιν κακῶς τὸν καιρὸν ἐξελέξατο, ὁσάκις δ' οὗτος πρόσφορος ἐπεφάνη, ὁ Βασιλεὺς οὐ διέγνω αὐτὸν, αἱ δ' ἀποτυχίαι ἤγαγον τὸν Βασιλέα εἰς ἀπόγνωσιν, ὥστε, ὡς εἰκάζω, εὑρὼν ὅτι ἀφίνων τὰ πράγματα εἰς τὸν ῥοῦν αὐτῶν ὅπως οἱ πολιτευόμενοι ἐλευθέραν ἔχοντες τὴν πολιτικὴν παλαίστραν πρὸς τὸ ἀμοιβαίως διαπληκτίζεσθαι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐῶσιν αὐτὸν τὸν βασιλέα ἡσυχάζειν, προτιμᾷ τὸν ἀμέριμνον τοῦτον βίον τοῦ ἑτέρου τοῦ πολλὰ πράγματα τῇ βασιλείᾳ παρέχοντος. Ἀλλ' ἔστιν ἆρά γε οὗτος ὁ προορισμὸς τῆς βασιλείας; Πάντως οὔ· φρονῶ δὲ μάλιστα, ὅτι οὕτω διὰ χρόνου ἐθισθήσεται τὸ ἔθνος ἔχειν ὡς ὅλως περιττὸν τοῦ βασιλέως τὸ πρόσωπον, ὡς ὁ ἄφρων ὁ διὰ τὸ ἐπελθὸν θέρος πωλῶν τὸ χειμερινὸν ἱμάτιον ὡς περιττόν. Ὁ ἄφρων λαὸς ἀποτίσει μὲν τῆς μωρίας τὰς συνεπείας οὐδὲν ἧττον ὅμως τὸ ἱμάτιον ἀπεμπολήθη καὶ οὐχ εὑρεθήσεται τοῦ χειμῶνος ἐπελθόντος.

Ἐν Ῥώμῃ τὴν 18)30 Ἰουνίου 1877. Τὴν 4)16 Ἰουνίου ἀνεχώρησα ἐξ Ἀθηνῶν κατευθυνόμενος εἰς Παρισίους ὅπως τοὺς ἐκλέξαντάς με ἀκαδημαϊκοὺς προσωπικῶς γνωρίσω καὶ εὐχαριστήσω ἐπὶ τῇ ἀπονεμηθείσῃ μοι τιμῇ. Ἔκρινα δὲ καλὸν ὅπως δι' Ἰταλίας καὶ Γερμανίας ποιήσωμαι τὰς διόδους ἵνα καὶ τοὺς συναδέλφους μοι ἐν ταῖς χώραις ταύταις γνωρίσω. Οὕτως ἐκ Βρεντησίου τὴν 8)20 Ἰουνίου αὐθημερὸν ἀφίχθην εἰς Νεάπολιν, ὅθεν τὴν 10 ἀναχωρήσας, τὸ ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἔφθασα ἐν Ῥώμῃ. Ἅμ' ἀφιχθεὶς εὗρον ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Βενετίᾳ πέρυσι γνωρισθέντος μοι Κ. Λουδοβίκου Lucchini, εἰδοποιηθέντος ὑπ' ἐμοῦ περὶ τῆς διὰ Ῥώμης διαβάσεώς μου, ὅτι ὁ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ὑπουργὸς Κ. Mancini, μαθὼν ταύτην ἐπεθύμει ἵνα διέλθω παρ' αὐτῷ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἄτε μέλλων τὴν ὑστεραίαν ἀπελθεῖν εἰς Νεάπολιν χάριν τῆς πασχούσης ὑγείας του. Τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο τοῦ Κ. Lucchini συνοδεύσαντός με. Ἡ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Κ. Mancini ἑσπερὶς πολλῶν καὶ ἄλλων ἐκ τῶν ἀνωτάτων δικανικῶν τῆς Ἰταλίας καὶ κυριῶν παρόντων παρετάθη πέρα τοῦ μεσονυκτίου. Ἐκεῖ περὶ τῶν ἐν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἑλλάδι περιεστράφη ὁ λόγος, τοῦ K. Mancini μέγιστον ἐνδιαφέρον ἐπιδειξαμένου, πολλὰς δὲ ἰδέας ὀρθὰς ἐξενεγκόντος περὶ τὸ κακῶς ἔχειν τὰ κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἡμετέρας πολιτείας. Εὐχαρίστως ἤκουον αὐτοῦ, διότι αὐτὰς ταύτας τὰς ἰδέας ἐκθεὶς ἐγὼ ὅπως κατάδηλον τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναθεωρήσεως καταστήσω τοῖς πᾶσι, τὴν ἐμπαθῆ κατ' ἐμοῦ καταφορὰν τῶν λυμαινομένων τὴν πολιτείαν ἡμῶν ἐφείλκυσα καὶ δὴ καὶ τὴν παῦσίν μου προὐκάλεσα.

Σήμερον δὲ πρωΐας ἐπεσκέφθην τὸν ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ συνάδελφόν μου K. Scialoja ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων τῆς Εὐρώπης οἰκονομολόγων πρώην δ' ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ὑπουργὸν τῆς Ἰταλίας. Πρὸς τοῦτον ἐπίσης ἐπὶ μακρὸν διελέχθην περὶ Ἑλλάδος, Ἰταλίας καὶ Γαλλίας.

Αὔριον πρωΐας ἀναχωρήσω διὰ Σιένην, Φλωρεντίαν καὶ Βονωνίαν, ἔνθα, ὡς εἶπέ μοι ὁ K. Scialoja, διατρίβει ὁ K. Minghetti.

Ἐν Παρισίοις τὴν 1/13 Αὐγούστου 1877. Διὰ Βονωνίας (ἔνθα ἐγνώρισα τὸν K. Ἔλλερον καθηγητὴν τῆς ποινικῆς νομοθεσίας, ἔμαθον δ' ἀπουσιάζοντα τὸν K. Μιγγέτην), Βενετίας (ἔνθα ἐγνώρισα τὸν ναύαρχον K. Ἄκτωνα πρὸς ὃν ἔδωκα μίαν ὑδρογραφίαν τῆς θυγατρός μου Μαρίας, ἣν ᾐτήσατο διὰ τοῦ K. Κωνστ. Τριανταφύλλου), Βερώνης καὶ Ἴννου γεφύρας (Innsbruck) μετέβην εἰς Μόναχον πρὸς γνωριμίαν τοῦ συναδέλφου μου K. Fr. von Holtzendorff. Τῶν πολλῶν φιλοφροσυνῶν τοῦ ἀνδρὸς οὐδέποτ' ἐπιλήσμων γενήσομαι, ἀληθῆ δὲ φιλίαν ἰσόβιον ἀλλήλοις ὁμολογήσαντες μετὰ τετραήμερον ἐχωρίσθημεν. Τὴν Στουτγάρδην ἐπισκεφθεὶς μετέβην εἰς Ἑϊδελβέργην ἔνθα τῷ Καθηγητῇ K. Bluntschli ἐγνωρίσθην.

Ἀπὸ Ἑϊδελβέργης διὰ Metz καὶ Nancy ἀφίχθην τὴν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

3)15 Ἰουλίου ἐνταῦθα. Μετὰ τὰς πρὸς τὰ μέλη τῆς ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν ἐπισκέψεις μου παρέστην τὴν 9 τοῦ μηνὸς εἰς τὴν συνεδρίασιν τῆς ἀκαδημίας πρὸς ἣν εἰσαχθεὶς ὑπὸ τοῦ K. K. Vuitry, προεδρεύοντος κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, καὶ τοῦ Mignet ἰσοβίου γραμματέως τῆς ἀκαδημίας συνεκάθισα τοῖς λοιποῖς ἀκαδημαϊκοῖς, ὡς καὶ κατὰ τὰς ἐφεξῆς τρεῖς συνεδριάσεις τῆς 16, 23 καὶ 30 Ἰουλίου. Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 23 ἀνέγνων εἰς ἐπήκοον τῆς Ἀκαδημίας τὴν συγκριτικὴν μελέτην μου τῆς γαλλικῆς καὶ Ἑλληνικῆς νομοθεσίας περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ κατὰ τὴν δημοσίαν ἀγωγὴν δεδικασμένου ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἀγωγῆς. Ἡ μελέτη αὕτη ἔτυχε τῶν ἐπαίνων τῆς ἀκαδημίας, ἰδιαίτατα δὲ συνεχάρησάν μοι εἰδημονέστατοι τοῦ τμήματος τῆς νομοθεσίας καὶ τοῦ δημοσίου δικαίου K. K. Giraud, Faustin Hélie, Valette καὶ Massé, καταχωρισθήσεται δ' ἐν τῇ συλλογῇ τῆς ἀκαδημίας.

Πολλῶν ἠξιώθην προσκλήσεων ὑπὸ τῶν ἀκαδημαϊκῶν κατὰ τὴν ἐπὶ ἕνα μῆνα ἐνταῦθα διατριβήν μου, μνημονεύω δὲ ἰδίᾳ τῆς παρὰ τῷ διαπρεπεῖ K. Thiers τῆς 15)27 Ἰουλίου. Ὁ K. Thiers πρώην πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας, κατέστη τὸ κέντρον τῆς ἀντιπολιτεύσεως μετὰ τὸ τελευταῖον κατατόλμημα τοῦ στρατάρχου Mac Mahon, ὥστε τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐπικρατησάσης ἐν ταῖς προσεχέσι βουλευτικαῖς ἐκλογαῖς, ὡς ἐκ πολλῶν δεδομένων εἰκάζεται, ὁ μὲν Mac-Mahon ἀναγκασθήσεται ἀποχωρῆσαι· διάδοχος δὲ τούτου ἔσται ὁ K Thiers.

Αὔριον πρωΐας ἀναχωρήσω διὰ Βρυξέλλας εἰς προσωπικὴν γνωριμίαν πρὸς τοὺς ἐν τῇ Βελγικῇ συναδέλφους μου, ἰδίᾳ δὲ τοῦ K Thonissen, μεθ' οὗ ἐξ ἱκανοῦ ἤδη χρόνου εἰς συνεχῆ εὑρίσκομαι ἀλληλογραφίαν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐν Παρισίοις ἄλλοις τε συμπολίταις ἐνέτυχον μνημονεύω δὲ τῶν Κ. Κ. Χρηστάκη Ζωγράφου τοῦ νέου Μαικήνα τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ τούτου γαμβροῦ ἐπὶ θυγατρὶ Κωνστ. Καραπάνου τοῦ ἀσχολουμένου περὶ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ περὶ τῆς ἀρχαίας Δωδώνης πονήματός του.

Ἐν Βρυξέλλαις τὴν 3/15 Αὐγούστου 1877. Ἀναχωρήσας ἐκ Παρίσιων χθὲς τὴν 10 π. μ. ὥραν ἀφίχθην αὐθημερὸν ἐνταῦθα τὴν 10 τῆς νυκτός. Ὁ Κ. Thonissen, καθηγητὴς τῆς ποινικῆς νομοθεσίας ἐν Λοβένῳ. (Louvain) καὶ Βουλευτὴς ἐκ Χάσσελτ, πρὸς δὲ καὶ ἐμὸς συνάδελφος ἐν τῷ τῆς Γαλλίας Ἰνστιτούτῳ, εἰδοποιημένος ἤδη ὢν περὶ τῆς ἀφιξεώς μου περιέμενέ με ἐν τῷ ξενοδοχείῳ. Σήμερον ἀπὸ πρωΐας ἐξενάγησέ με εἰς τὸ Βουλευτήριον, τὰ Μουσεῖα, τὰς Ἐκκλησίας καὶ τὴν πόλιν τῶν Βρυξελλῶν, ἐχωρίσθημεν δὲ πρὸς τὸ ἑσπέρας ἀπελθόντος τοῦ Κ. Thonissen, εἰς Hasselt ἐμοῦ δ' ἀναχωροῦντος αὔριον διὰ Λονδῖνον.

Ἐν Λονδίνῳ τὴν 6/18 Αὐγούστου 1877. Ἀφιχθεὶς ἐνταῦθα ὅπως ἐντύχω Γλάδστωνι τῷ πάνυ συναδέλφῳ δ' ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ, ἀπέτυχον ἕνεκα τοῦ ὅτι ἀναβληθείσης τῆς Βουλευτικῆς Συνόδου πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ὁ Κ. Γλάδστων ἀπῆλθεν εἰς ἐξοχὴν λίαν ἀπέχουσαν τοῦ Λονδίνου. Ἐνέτυχον ὅμως ἐνταῦθα τοῖς ἀρχαίοις φίλοις Γεωρ. Π. Λασκαρίδῃ καὶ Ἀριστείδῃ Ξ. Εὐμορφοπούλῳ τοῖς λίαν εὐάρεστον καταστήσασί μοι τὴν ἐν Λονδίνῳ τετραήμερον διατριβήν· ἐφιλοξένησάν με δ' ἐν Kew καὶ Richmond.

Ἐν Γενεύῃ τὴν 18/30 Αὐγούστου 1877. Ἐπιστρέψας ἐξ Ἀγγλίας εἰς Παρισίους εὗρον ἐπιστολὴν τοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ μου Γ. Μιστριώτου ἐν ᾗ μοὶ λέγει ὅτι ὁ ἀρχαῖος φίλος καὶ συμμαθητής μου Χαρ. Τυπ. Πρε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τεντέρης μεταπεμψάμενος αὐτὸν τῷ εἶπεν, ὅτι ζητεῖται ἡ συγκατάθεσίς μου ὅπως διορισθῶ αὖθις Καθηγητὴς ἐκφραζομένης μοι καὶ τῆς μεταμελείας τῆς Κυβερνήσεως διὰ τὴν ἀδικίαν καὶ ὕβριν ἥτις ἐγένετό μοι διὰ τῆς παύσεως. Ἐκ τῆς κατωτέρω πρὸς τὸν φίλον Πρετεντέρην ἐπιστολῆς μου κατάδηλον γίνεται εἰς οἵους δισταγμοὺς ἐνέβαλέ με ἡ πρότασις, πῶς δὲ συγκατετέθην καὶ ἐπὶ τίσιν ὅροις νὰ δεχθῶ.

Ἐν Γενεύῃ τὴν 18/30 Αὐγούστου 1877.

Ἀδελφὲ Χαράλαμπε,

Ἐπανερχόμενος πρὸ ὀκτὼ ἡμερῶν ἐκ Λονδίνου ἐστάθμευσα ἐν Trouville, ἔνθα διατρίβουσι δυο ἄριστοι φίλοι, ὁ Σπυρ. Βαλαωρίτης καὶ ὁ Egger σὺν ταῖς ἑαυτῶν οἰκογενείαις. Ἡ τούτων ξενία ἐκράτησέ με δύο ἡμέρας ἐν Trouville, ὥστε φθὰς εἰς Παρισίους περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς παρελθούσης Παρασκευῆς δὲν ἤμην εἰς καιρὸν (τοῦ ἀτμοπλοίου ἀναχωροῦντος ἐκ Μασσαλίας τὸ Σάββατον), ν' ἀπαντήσω περὶ ὅσων μοὶ γράφει ἐκ μέρους Σου ὁ ἀγαπητός μοι ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς Μιστριώτης.

Εὐκόλως εἰκάζεις, οἵαν μοὶ προὐξένησεν ἡδονὴν τὸ νὰ μάθω τὰ κατὰ Σέ· ὅσον δὲ τὸ νὰ βεβαιωθῶ ὅτι καὶ μακρὰν ὄντα μ' ἀγαπᾷς, οὐδεμίαν εἶχον ἀμφιβολίαν ἅτε γινώσκων τοῦτο πρὸ πολλοῦ, ὡς τῆς φιλίας ἡμῶν ἀριθμούσης νῦν ὀκτὼ τελείας ὀλυμπιάδας, μᾶλλον δὲ ἐννέα συμπληρουμένας.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς λήψεως τῆς ἐπιστολῆς τοῦ γαμβροῦ μου, ἤτοι ἔκτην ταύτην ἡμέραν, ἀδιαλείπτως, ὡς εἰπεῖν, σκέπτομαι ἐπὶ τῆς προτάσεώς Σου. Καλῶς οἶδας ὁπόσον ἐπεθύμουν Καθηγητὴς ἔτι ὤν, νὰ ἐξέλθω τοῦ θιάσου τῶν τῆς Νομικῆς Σχολῆς συναδέλφων, ὡς βεβηλούντων, διὰ τῆς πρὸς ἀμαθεῖς παροχῆς τῶν διπλωμάτων τῆς ἐπι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στήμης, τὸ σεπτὸν τῆς Θέμιδος τέμενος. Πολλάκις, τοῦ λόγου τούτου ἕνεκα, ἔδωκα τὴν παραίτησίν μου ἀπὸ τῆς Καθηγεσίας, ἡ τοῦ ἀγαπητοῦ ὅμως ἡμῶν Βασιλέως ἐναντία θέλησις ἐκράτει με καθηλωμένον ἐπὶ τῆς ἕδρας, ὡς ἄλλον Προμηθέα ἐπὶ τοῦ Καυκάσου, ὑπομένοντα τὸν γῦπα τῆς ἀμαθείας ἵνα ταλαιπωρῇ μου τὴν συνείδησιν ὅτι ἐγινόμην συνένοχος τῶν ἐγκλημάτων τῆς πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἀσεβούσης σχολῆς.

Περὶ τῆς πρὸς ἐμὲ διαγωγῆς τῶν ἀνθρώπων τούτων ὡς βλέπεις οὐδὲ μνείαν ποιοῦμαι. Γινώσκεις ὅτι ἤμην εἰς θέσιν ἵνα γινώσκω ἐμαυτὸν καὶ ὅτι, εἰ καὶ μέτρια περὶ ἐμαυτοῦ φρονῶν, ἐξετίμων ὅμως ἐμαυτὸν ὑπέρτερον ἐκείνων, μάλιστα δ' ὡς πρὸς τὴν ἠθικήν.

Καὶ οὕτω μὲν ἐφρόνουν πρὶν ἢ τὸ ὑπέρτατον τῶν σοφῶν τῆς οἰκουμένης σῶμα ἀξιώσῃ με τῆς τιμῆς τοῦ συγκαταλέξαι με ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ, νῦν δέ, ὅτε ὑπὲρ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας διατρίψας ἐν Παρισίοις ἔτυχον τηλικαύτης δεξιώσεως παρὰ τοῖς Thiers, καὶ Mignet, καὶ Fanstin Helie, καὶ Vuitry, καὶ τοσούτοις ἄλλοις, δημοσίᾳ δὲ τοῦ ὅλου Institut συνεδριάζοντος συνεκάθισα παρὰ τούτοις καὶ τοῖς Duc d' Aumale καὶ Lesseps, καὶ Jules Simon, καὶ Egger ὡς προσφιλὴς συνέταιρος, συγχώρησόν μοι νὰ θεωρῶ τοὺς μικροὺς φαναριωτίσκους καὶ τοὺς ἀμαθεῖς τοῦ ἀμοιβαίου θαυμασμοῦ συμμορίτας ὡς moins que rien.

Τοιαῦτ' ἀναλογιζόμενος ἡτοίμασα τηλεγράφημα πρὸς Σὲ ὅλως ἀρνητικὸν τῆς προτάσεώς Σου, ἀλλ' ἐν ᾧ ἀπηρχόμην ὅπως τὸ παραδώσω εἰς τὸ τηλεγραφεῖον ἑτέρα ἰδέα ἦλθέ μοι κατὰ νοῦν, νὰ γράψω δηλαδὴ τῷ φίλῳ Βαλαωρίτῃ εἰς Trouville καὶ τὴν παρὰ τούτου αἰτήσω γνώμην. Ἔγραψα, ὁ δὲ καλὸς κἀγαθὸς φίλος αὐθημερὸν ἀπήντησέ μοι, ὅτι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς προτάσεως εἰσηγητὴς ἦν πάντως ὁ Βασιλεύς, εἴκαζε δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ προτείνοντος πρὸς τὸν Μιστριώτην προσώπου ἅτε ἀνακτορικοῦ, διότι εἴποτ' εἰσηγεῖτο τὸ Ὑπουργεῖον ἠδύνατο δι' ἑτέρου προσώπου νὰ λαληθῇ τὸ πρᾶγμα τῷ ἐμῷ γαμβρῷ. Ἀπὸ τοιαύτης οὖν εἰκασίας ὁ Βαλαωρίτης ὁρμώμενος συνεβούλευσέ με νὰ μὴ ἀποποιηθῶ ἀλλὰ νὰ δεχθῶ ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅτι τὸ βασιλικὸν διάταγμα τοῦ διορισμοῦ μου θέλει ῥητῶς ἐκφράζει τὴν πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸ πρόσωπόν μου γεγενημένην ἀδικίαν καὶ ὕβριν διὰ τῆς παύσεως. Ζητήσας τὴν γνώμην φίλου οἷος ὁ Σπ. Βαλαωρίτης καὶ τῆς προτάσεως γενομένης μοὶ διὰ Σοῦ, ὑποτιθεμένης δὲ τῆς θελήσεως τοῦ Βασιλέως συνεννοηθέντος προηγουμένως μετὰ τοῦ ὑπουργείου, ἀπεφάσισα νὰ ἐνδώσω. Ὑπακούω λοιπὸν εἰς τὸ ὑπέρτατον θέλημα τοῦ Βασιλέως ἡμῶν διδοὺς οὕτως Αὐτῷ ἓν ἔτι δεῖγμα τῆς ἀπείρου μου πρὸς Αὐτὸν ἀγάπης, ἧς χάριν εἰς δευτέραν τίθημι θέσιν τὴν ἐμὴν φιλοτιμίαν.

Δύνασαι λοιπὸν ν' ἀναγγείλῃς ὅπου δεῖ, ὅτι δέχομαι ὑφ' οὓς Σὺ αὐτὸς εἶπας τῷ Μιστριώτῃ ὅρους τῆς πλήρους ἱκανοποιήσεως· ἤτοι νὰ διορισθῶ τακτικὸς Καθηγητὴς τῆς ποινικῆς νομοθεσίας σὺν τῷ τῆς ἀρχαιότητος μισθῷ καὶ τῷ ἐπιμισθίῳ διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ συνταγματικοῦ καὶ διεθνοῦς δικαίου, ἔτι δὲ καὶ νὰ ἐκφράζῃ τὸ Βασιλικὸν Διάταγμα ὅσ' ἀνωτέρω ὑποδηλωθέντα ὑπὸ Σοῦ καὶ τοῦ Βαλαωρίτου.

Ἐννοεῖς βεβαίως καὶ Σὺ ὅτι μόνον ἐπὶ τοῖς ὅροις τούτοις δύναμαι νὰ δεχθῶ, διότι μόνον ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ εἰς ἣν ἤμην πρὸ τῆς ἀναιδοῦς παύσεώς μου θέσιν διδεταί μοι ἱκανοποίησις.

Μετὰ εἴκοσιν ἀπὸ σήμερον ἡμέρας ἔσομαι εἰς Ἀθήνας, εἴποτε ὅμως μέλλει τι γενέσθαι ἐπὶ τοῖς ἀνωτέρω ὅροις ἀξι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

οπρεπέστερον ἔσται διά τε τὴν Κυβέρνησιν καὶ δι' ἐμὲ ἐὰν γένηται πρὸ τῆς ἐπανόδου μου.

Ἄσπασόν μοι τὴν προσφιλῆ οἰκογένειάν Σου· Σοὶ δ' ἔσομαι ἀείποτε ὡς ἀδελφὸς ἀγαπητὸς ὅλως Σός.

Ἀθήνησι τῇ 8/20 Σεπτεμβρίου 1877.

Σήμερον ἐπανελθὼν ἀπὸ τῆς ὡς ἀνωτέρω ἀποδημίας μου εὗρον οἰκαδε τὴν γνωστοποίησιν τῆς ἐν Ζυρίχῃ τῆς Ἑλβετίας ἐφέτος συνελθούσης Ἀκαδημίας τοῦ διεθνοῦς δικαίου (Institut de droit international), ὅτι κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς συνεδρίασιν ἐξελέξετό με τακτικὸν αὐτῆς μέλος (membre effectif). Ἡ ἔξοχος αὕτη τιμή, ὑπὸ τηλικούτων ἀνδρῶν ἀπονεμηθεῖσά μοι, ἐνέπλησε τὴν ψυχήν μου ἀφάτου χαρᾶς, νέας δὲ παρηγορίας ἐγένετό μοι αἰτία, διότι ὑβρισμένος ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν ἐξόχως τιμῶμαι ὑπὸ τῶν ξένων τῶν μὴ ἐσκοτισμένην ὑπὸ τῶν παθῶν ἐχόντων τὴν διάνοιαν, ὄντων δέ, διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῆς παιδείας αὐτῶν, ἐν κρείττονι θέσει, ὅπως κρίνωσι περὶ τῶν ὑπηρεσιῶν ἃς παρέσχον τῇ ἐπιστήμῃ, παρὰ οἱ ἀμαθεῖς καὶ φθονεροὶ διῶκταί μου. Λαβέτωσαν λοιπὸν οὗτοι τὸ νέον τοῦτο ῥάπισμα, ὅπερ κατὰ τοῦ εἰδεχθοῦς αὐτῶν προσώπου ἕτεροι τῶν ὑπερόχων σοφῶν τῆς Εὐρώπης κατήγαγον.

4 Νοεμβρίου 1877. Ἐγενόμην δεκτὸς εἰς ἀκρόασιν παρὰ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως ὅπως ἐντολῇ τοῦ ἐν Βρυξέλλαις συναδέλφου μου Κ. Thonissen προσφέρω Αὐτῷ τὴν συγγραφήν του «le droit pénal de la republique Athénienne.»

Ὁ Βασιλεὺς εὐμενῶς ἀποδεξάμενος τὴν προσφορὰν ἐνετείλατό μοι ὅπως ἐξ ὀνόματος Αὐτοῦ εὐχαριστήσω τῷ Κ. Thonissen εἶτα δέ, προσκαλέσας με ἵνα καθίσω παρ' Αὐτῷ, ἤρξατο ἐρωτῶν με περὶ τῆς κατὰ τὴν Εὐρώπην πε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ριοδείας μου, μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος τὰς παρὰ τῶν σοφῶν γενομένας μοι περιποιήσεις ἀκροαζόμενος. Ἀλλ' ἐν ταύταις παρένειρον ἐγὼ καὶ τὰς κρίσεις τῶν πρὸς οὓς διελέχθην περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πολιτικῶν ἡμῶν πραγμάτων, μάλιστα δέ, τὴν ἐκείνων ἀπορίαν πῶς ἐπὶ τεσσαρακαιδεκαετίαν ἀστασιάστως ἐπὶ μιᾷ καὶ μόνῃ Βουλῇ διέπεται ἡ Ἑλλάς.

Περὶ δὲ τῆς νῦν καταστάσεως τί φρονεῖτε ; ἠρώτησέ με ὁ Βασιλεύς.

Ὅτι αὕτη παρουσιάζει χάος, ἀπήντησα ἐγώ. Ὑπουργοὶ ἄνευ πρωθυπουργοῦ, οὐ μόνον ἐστί τι πρωτοφανὲς καὶ ἀντισυνταγματικόν, ἀλλὰ καὶ ἐμφαίνει παντελῆ ἔλλειψιν ἑνότητος ἐν τῇ Κυβερνήσει, οἵα μάλιστ' ἐστὶν ἡ νῦν τῆς Ἑλλάδος, ὡς τοῦ ὑπουργείου συνάπτοντος ἐπὶ τὸ αὐτὸ τέσσαρας ἢ καὶ πέντε ἀξιοῦντας εἶναι ἡγέτας πολιτικῶν κομμάτων. Οὗτοι, ὡς ἀκούω, ἀλλήλοις πολεμοῦσιν, ὅπως ἕκαστος τοὺς ἄλλους ὑποσκελίσας μείνῃ, μόνος ἐν τῇ ἐξουσίᾳ.

Ὄχι, ὑπέλαβεν ὁ Βασιλεύς, θέλουσι μείνει πάντες ἡνωμένοι.

Μεγαλειότατε, ἐπιτρέψατέ μοι τὴν παρατήρησιν, ὅτι διφορεῖται ἡ φράσις ἣν ἐξηνέγκατε. Θέλουσι μείνει πάντες ἡνωμένοι, εἴπετε, ἀλλ' ἡ τούτων ἕνωσις ἔσται ἑκουσία αὐτοῖς ἢ ἐπιβεβλημένη ὑπὸ τῆς Α. Μ. ;

Ἀγνοῶ τί ἕκαστος τῶν Ὑπουργῶν ἐνδομύχως φρονεῖ, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, αἱ περιστάσεις ὅμως ἐπιβάλλουσι τὴν ἕνωσίν των.

Ἰδὼν ὅτι ὁ Βασιλεὺς ὑπεξέφυγε τὴν πρώτην μου ἐρώτησιν διὰ φράσεως ὡς καὶ τῆς πρώτης διφορουμένης ἀπαντήσας, ἐνόμισα ὅτι ὤφειλον ἵνα μὴ νέας διασαφήσεις ζητήσω, προέβην λοιπὸν προσθείς· ἀδιάφορον εἴτε οἴκοθεν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μείνωσιν ἡνωμένοι, εἴτε διὰ τῆς ἐπιβλητικῆς θελήσεως τῆς Υ. Μ. Τὸ ἀλλόκοτον τοῦτο ὑπουργεῖον συνέστη κατὰ πλήρη παραγνώρισιν τοῦ ὅρου τοῦ Συντάγματος, τοῦ μόνῳ τῷ Βασιλεῖ διδόντος τὴν προνομίαν τοῦ διορισμοῦ καὶ τῆς παύσεως τῶν ὑπουργῶν Αὐτοῦ, συνέστη δὲ οἰκείᾳ αὐτοβουλίᾳ συνελθόντων τῶν αὐτοκλήτων τεσσάρων ἡγετῶν, χωρὶς κἂν, κατὰ τὸ Τρικούπειον δόγμα, τοῦ αἰτῆσαι παρὰ τῆς Βουλῆς τὴν ὑπόδειξιν τοῦ πρωθυπουργοῦ διὰ δεδηλωμένης πλειονοψηφίας· διενείμαντο οὕτως οἱ ἡγέται τὰ χαρτοφυλάκια καὶ τὸν πρωθυπουργὸν αὐτοὶ ἐξελέξαντο ἀντιστρόφως τῶν ὅρων τῆς λογικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης, καθ' οὓς ὁ Πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου τὴν ἐντολὴν λαβὼν παρὰ τοῦ Βασιλέως αἱρεῖται τοὺς Ὑπουργούς, οὗτοι τὸν ἑαυτῶν ἠρετίσαντο Πρόεδρον, ἡ δὲ Υ. Μ. ἁπλῶς τὰ γενόμενα ἀπεδέξατο, τὸ ἐθεωρήθη καὶ ἐγκρίνεται προσθεῖσα εἰς τὸ τέλος της τετελεσμένης ὑπ' ἐκείνων πράξεως. Μενέτωσαν οὖν καὶ ἄκοντες ἡνωμένοι· ὑποβάλλω δὲ τῇ Υ. Μ. ὃν τύπον καὶ πρός τινας ἀμηχανοῦντας, ἐπὶ τῇ πολιτικῇ καταστάσει εἰς ἣν περιέστησαν τὰ ἡμέτερα, Βουλευτὰς ὑπετύπωσα. Εἴπατε τοῖς συγκρατοῦσι τὰ Ὑπουργικὰ χαρτοφυλάκια, ὅτι ὑπουργικὸν σῶμα συνταγματικῶς νῦν οὐχὶ ὑπάρχει, ἀνέχεσθε ὅμως αὐτούς, διότι αἱ ἀνάγκαι καὶ αἱ περιστάσεις, ὧν ἕνεκεν οἱ συστάντες οὗτοι ἡγέται ἐπεβλήθησαν τῇ Βασιλείᾳ, τῇ Βουλῇ καὶ τῷ ἔθνει, δὲν μετεβλήθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐδεινώθησαν μᾶλλον, ἑπομένως ἐννοοῦμεν ὅπως μείνητε ἅπαντες ὁμοῦ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ, οὐδὲ θέλομεν ἀνεχθῆ ἵνα τις ἢ τινες ἐξ ὑμῶν ἐξέλθητε, μείνωσι δέ τινες ἢ εἷς καὶ μόνος. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἀξιοῦμεν, οἱ Βουλευταί, ὅπως εἴτε πάντες ὁμοῦ μείνητε ἐν τῇ ἐξουσίᾳ συνυπεύθυνοι, εἴτε πάντες ὁμοῦ ἐξέλθητε τῆς ἐξουσίας ὅπως καταστῆτε

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

συνυπόδικοι δίδοντες εὐθύνας περί τε τὴν ἐνάσκησιν τῆς ἀρχῆς καὶ περὶ τὴν διαχείρισιν τῶν ὑπερόγκων δανείων καὶ φόρων, ἅπερ ἀσυζητητὶ ἐπὶ ταῖς προτάσεσιν ὑμῶν ἐψηφίσατο ἡ Βουλή.

Ἄριστα διεχαράξατε, ὑπέλαβεν ὁ Βασιλεύς, τὴν πολιτικὴν ἣν ὀφείλει ἀκολουθῆσαι ἡ Βουλὴ καὶ τὴν ὁποίαν θέλω ὑποστηρίξει καὶ ἐγώ! Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τροπὴν ἣν λαμβάνει ὁ Ῥωσσο-τουρκικὸς πόλεμος ὑπάρχει ἐλπὶς ταχείας τούτου λήξεως, ἐξ ἧς καὶ ἡ Ἑλλὰς ὠφεληθήσεται κἄτι τι.

Εἴ ποτε, εἶπον ἐγώ, μόνον κἄτι τι μέλλει ἵνα ὠφεληθῇ ἡ Ἑλλάς, τὸ κἄτι τι τοῦτο εἶναι κατ' ἐμὲ ὀλιγώτερον τοῦ τίποτε ἐὰν ἡ Ῥωσσία νικῶσα καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, διότι τί ὠφελήσει τὴν Ἑλλάδα ἡ προσάρτησις τῆς Κρήτης, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου, εἴποτε ἡ Ῥωσσία ἐνθρονισθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει; Ἐὰν αἱ μνημονευθεῖσαι χῶραι προσαρτηθῶσι τῇ Ἑλλάδι μείνῃ δὲ Σουλτάνος ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὸ κέρδος δι' ἡμᾶς ἔσται μέγα, διά τε τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων ἡμῶν, ἐξ ἧς δοθήσεται ἀφορμὴ πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος, καὶ διότι ἡ παράτασις τῆς κατοχῆς τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Τούρκων τὴν τούτων μὲν πτῶσιν δὲν θέλει προλάβει· παρέξει ὅμως ἡμῖν ἄνετον τὸν καιρὸν ὡς ἀνορθοῦντες τὰ ἡμέτερα καταστήσωμεν τὴν Ἑλλάδα ἄξιον κληρονόμον τῆς Ἑλληνικῆς Τουρκίας, ὅτε, ἀδιαφοροῦντες ὅλως τίς ὁ μέλλων κυριάρχης τῶν ὕπερθεν τοῦ Αἵμου χωρῶν, εὑρεθῶμεν ἅπαντες οἱ Ἕλληνες, ἡνωμένοι εἰς ἓν Κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔχοντες δ' ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς Υ. Μ. πρὸς τῇ Κρήτῃ, τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ Ἠπείρῳ, τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, τὸν Εὔξεινον μέχρι Τραπεζοῦντος, τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἁπάσας τὰς Νήσους τοῦ Αἰγαίου,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μηδὲ τῆς πατρίδος μου Κύπρου ἐξαιρουμένης, τοῦτο μέν, ὡς γνησίως Ἑλληνικῆς, τοῦτο δέ, ὅτι ἀναγκαία τῇ Ἑλλάδι ὡς προμαχὼν ἔσχατος αὐτῆς πρὸς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ἐσόμεθα ἄρτιοι καὶ ἀληθῶς ἔθνος ἐν μιᾷ πολιτείᾳ συγκεκροτημένον.

Πολὺ ἐκτείνετε τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος, διέκοψέ με ὁ Βασιλεύς.

Οὐχὶ ἐγὼ Μεγαλειότατε, ὑπέλαβον ἐγώ, ἐκτείνω ταῦτα, ἀλλ' ὁ ἑλληνισμὸς αὐτὸς ὁ μετὰ τοσαύτας τραχείας δοκιμασίας ἐν ταῖς χώραις ταύταις περισωθείς, τούτου δὲ ἕνεκεν εἶπον πρὸ ὀλίγου, ὅτι εἰποτε μόνον κ ά τ ι τι δοθῇ ἡμῖν τὸ κ ά τ ι τι τοῦτο ἔσται ὀλιγώτερον τοῦ τ ί π ο τ ε, τῆς Ῥωσσίας ὁριστικῶς καταλαβούσης τὴν Κωνσταντινούπολιν· ἐὰν ὅμως ἡ Κωνσταντινούπολις δοθῇ τῇ Ἑλλάδι, τότε καὶ σύμπας ὁ Ἑλληνισμὸς ἑνωθήσεται, ἐὰν δὲ πάλιν ἡ βασιλὶς τῶν πολέων μείνῃ τῷ Σουλτάνῳ, ὁ Ἑλληνισμὸς λαμβάνων τὸ κ ά τ ι τ ι παρασκευασθήσεται εἰς τὴν διὰ βραχέος χρόνου κατάληψιν καὶ τοῦ ὑ π ο λ ο ί π ο υ κλήρου τῆς ἑαυτοῦ κληρονομίας.

Ὁ Βασιλεὺς μείνας ἐπ' ὀλίγον σιωπῶν καὶ σύννους ἠγέρθη. Ἠγέρθην τότε καὶ ἐγώ, τοῦ δὲ Βασιλέως δεξιωθέντος με ἐξῆλθον.

Ὁ χρόνος δείξει οἵαν ἐντύπωσιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς Α. Μ. παρήγαγον οἱ ἐμοὶ λόγοι. Εἴθε ἀποβῶσιν αἱ σκέψεις Του πρὸς ἀγαθὸν τῇ Ἑλλάδι.

22 Δ ε κ ε μ β ρ ί ο υ 1877. Τὴν 6/18 Ὀκτωμβρίου λαβὼν τὴν ἔντυπον, κατὰ τὰ εἰθισμένα, παρὰ τῆς οἰκογενείας τοῦ ἐνδόξου Θιέρσου εἰδοποίησιν τοῦ θανάτου αὐτοῦ αὐθημερὸν ἐπέστειλα πρὸς τὴν χήραν αὐτοῦ τὴν ἐξῆς συλλυπητήριον ἐπιστολήν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Athènes le 6/18 Décembre 1877

Madame,

J'avais depuis une seimaine quitté la France lorsqu' à Munich le télégraphe m' apprit la perte irréparable que Vous Madame, la France et la Libertè Vous veniez de faire dans la personne de l'illustre M. Thiers.

Votre deuil est porté par votre chére patrie; l'humanité entiére y prend part, et Vous devez trouver un vrai soulagement à votre très juste douleur dans la victoire eclatante que les idées de M. Thièrs viennent de remporter dans les derniéres élections, victoire qui affermira, à n'en pas douter, le règne de la Liberté.

Le génie du grand homme, dont Vous avez étè la digne compagne, ne cessera pas de planer sur la France pour la guider à de nouvelles gloires aprés l'avoir honorablement relevée d'une chute imméritée.

Daignez agréer Madame, comme un faible tribut à la memoire de ce nom immortel les plus vifs regrets de votre trés humble etc.

Σήμερον δ' ἔλαβον τὴν ἐξῆς ὁλόγραφον διὰ χειρὸς τῆς Κυρίας Ἑλ. Θιέρσου ἀπάντησιν, ἣν καταχωρίζω ἐνταῦθα.

Paris 27 Décembre 1877.

Monsieur,

Acablée par la douleur d'une déchirente séparation, je n'ai pu encore Vous remercier des grands et profonds regrets que Vous-avez éprouvés, en apprenant la mort de Monsieur Thièrs si cruelle qour moi, si malheureuse pour la France, si douleureusement ressentie dans le monde entier!

Le souvenir affectueux que Vous gardez à l'illustre

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

mémoire du mari bien aimé que je pleure, m'a vivement touchée, et je Vous prie Monsieur, d'agréer la sincèr bien que tardive expression de toute ma gratitude pour des sentiments de sympathie de des condoléances aux quelles, j ai étè bien sensible. EL THIERS

30 Δεκεμβρίου 1877. Ἡμέρα ἀποφράς! Μόλις ἐγερθεὶς τῆς κλίνης λαμβάνω ἐπιστολὴν τοῦ νέου Γεωργίου Δ. Βούλγαρη δι' ἧς ἀγγέλει ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὁ ἀοίδιμος Δημήτριος Γ. Βούλγαρης, βληθεὶς ὑπὸ κεραυνοβόλου ἀποπληξίας ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν τὴν νύκτα τῆς χθὲς, παρακαλεῖ με δ' ὅπως ἐκφωνήσω τὸν ἐπικήδειον τοῦ φίλου μου. Ὢ καλὴ καὶ ἁγία φιλία! ὁποῖα ἐπιβάλλεις ὀλιβερὰ καθήκοντα! χθὲς συνωμιλοῦμεν καὶ ἤκουέ μου λέγοντος, σήμερον δὲ λαλήσω ἀλλ' ἐκεῖνος οὐκ ἀκούσει μου.....

1 Ἰανουαρίου 1878. Ὑπὸ τὰς μᾶλλον ὀδυνηρὰς ἐντυπώσεις ἄρχομαι τὸ νέον τοῦτο ἔτος. Τρίτη σήμερον ἡμέρα ἀφ' ἧς ὁ ἄριστος τῶν ἐμῶν φίλων παρέδωκε τὸ πνεῦμα τῷ Ὑψίστῳ, καὶ ὅμως εἰσέτι ὡς ὄνειρον κακὸν φαίνεταί μοι ὁ αἰφνίδιος τούτου θάνατος. Ἀπὸ εἴκοσι καὶ δύο νῦν ἐτῶν ἐγνωρίσθην μετὰ τοῦ ἀοιδίμου Δημητρίου Βούλγαρη ὅτε τὸ πρῶτον κληθεὶς (τὸ 1855) εἰς τὴν πρωθυπουργίαν εὗρέ με Σύμβουλον παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν, κυρίως ὅμως αἱ πρὸς τοῦτον σχέσεις μου οἰκειότεραι ἐγένοντο μετὰ τὴν Ὀκτωβριανὴν ἐπανάστασιν, καθ' ἣν ἐν πολλοῖς συνεργὸν προσέλαβέ με, ὁ δὲ κατὰ τούτου καὶ ἐμοῦ διωγμὸς ὁ λυσσώδης ἀπὸ τοῦ 1875 προσεπλησίασεν ἡμᾶς οὕτως ὥστ' ἐγενόμεθα ἀχώριστοι οὕτως εἰπεῖν. Ἡ κοινὴ ἀτυχία ἥνωσεν ἡμᾶς, ἔχω δὲ καύχημά μου, ὅτι ἐμισήθην ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων τῶν καὶ τὸν Βούλγαρην μισησάντων, συγκρίνων δὲ τὰ ἐμὰ παθήματα πρὸς τὰ ἐκείνου εὕρισκον,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅτι οὐδὲ πόρρωθεν ἦν μοι ἐπιτετραμμένον ἵνα μὴ θεωρῶ τὰ ἐκείνου ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ μείζονα, ἄλλως τε καὶ ἐμοὶ μὲν ἦλθον ἔξωθεν παρήγοροι φωναὶ παρὰ τῶν Ἀκαδημιῶν τῶν ἀναγορευσασῶν με ἑταῖρον ἑαυτῶν, τῷ δὲ ἀειμνήστῳ Βούλγαρῃ οὐ μόνον παρηγοριῶν φειδωλὸς ἄγαν ἐδείχθη ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ τῶν ταλαιπωριῶν πλῆρες ἐπότισεν αὐτὸν τὴν κύλικα. Τὸν πολυπαθῆ αὐτοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν Βασίλειον Νικολόπουλον πεντεκαιδεκάμηνον ὅλον εἶδε καθειρχθέντα ἀδίκως ὑπὸ ἀνοσίου πλειονοψηφίας δικαστῶν μιανάντων τὴν ἱερὰν τῆς Θέμιδος χλαμύδα ὅπως χαρισθῶσι τοῖς ἑαυτῶν προστάταις, τοῖς ἐλεεινοῖς τοῦ Βούλγαρη διώκταις, ἐπὶ τούτῳ δὲ πλάσωσι πρὸς καταδίκην τοῦ Νικολοπούλου ἀνύπαρκτον ἔγκλημα. Ἡ ἱστορία, βέβαιός εἰμι περὶ τούτου, ἀναγράψει τὴν μικρὰν αὐτῶν ἀπόφασιν παρὰ ταῖς τοῦ ἀλιτηρίου Jeffreys.

Ἔργον ὅσιον φιλίας ἐκπληρῶν ἐγενόμην ὁ παρήγορος τοῦ ἀτυχοῦς σεβασμίου γέροντος. Ἀνὰ πᾶσαν σχεδὸν ἡμέραν παρὰ τούτῳ μακρὰς διῆγον ὥρας, τὴν ἱστορίαν, τὰς ἐμὰς περιηγήσεις, μάλιστα δὲ τὴν θρησκείαν εἰς ἐπικουρίαν ἐπικαλούμενος ὅπως ὀλίγον ἐγχύσω βάλσαμον εἰς τὰς βαθείας πληγάς, ἃς ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν κατὰ τοῦ εὐγενοῦς ἐκείνου στήθους κατῆγον οἱ κατάρατοι αὐτοῦ διῶκται. Ὅτι ὁ σεβαστός μοι γέρων ἐκουφίζετο μικρὸν τῶν ἑαυτοῦ πόνων ἐμαρτύρει μοι ἡ ὁσημέραι αὔξουσα πρός με ἀγάπη καὶ πίστις οὕτως ὥστε κατήντησεν, ὁ ὑπὸ πάντων λεγόμενος κρυψίνους οὗτος ἀνήρ, οὐδὲν φυλάττειν ἀπ' ἐμοῦ ἀπόκρυφον, μηδεμίαν δὲ λαμβάνειν ἀπόφασιν πρὶν ἢ καὶ τῆς ἐμῆς ἀκούσῃ γνώμης.

Οὕτω διήλθομεν τριετίαν ὅλην, ὅτ' ἐπ' ἐσχάτων ἀρξαμένων τῶν πραγμάτων προσμειδιᾶν αὐτῷ, ὡς τῆς μὲν ἐξα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πατηθείσης κοινῆς γνώμης μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐπανερχομένης εἰς τὸ ὀρθὸν καὶ δίκαιον, παραβαλλούσης δὲ τὴν πολιτείαν τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν τῶν διωκτῶν αὐτοῦ εὕρισκεν ἡλίκον ἄνδρα ἠδίκησε προσεταιρισθεῖσα ὑπὸ τῶν δημοκόπων, τῶν δὲ κοινῶν πραγμάτων ἐξωθηθέντων ὑπὸ τῆς μωρίας, τῆς ἀνικανότητος καὶ τῆς ἰδιοτελείας, τῶν δὶς ἐντὸς τῆς αὐτῆς τριετίας συνεταιρισθέντων, τὸ μὲν πρῶτον πρὸς καταστροφὴν τοῦ Βούλγαρη, τὸ δὲ δεύτερον πρὸς ἐξαρπαγὴν τῆς ἐξουσίας καὶ διανομὴν τῶν ἀπὸ ταύτης τε λαφύρων καὶ τῶν ἀπὸ τῶν ὑπὸ ἀβούλου καὶ ἀναύδου Βουλῆς ψηφισθέντων δανείων, διεβλέπομεν τὴν ταχεῖαν τούτων πτῶσιν καὶ τὴν κατ' ἀνάγκην πρὸς τὸν συνετὸν καὶ φιλόπατριν Βούλγαρην προσφυγὴν τῆς τε Βασιλείας καὶ τοῦ λαοῦ, ἐξαπίνης ἐπελθὼν ὁ θάνατος ἀνήρπασε τοῦτον ἀφ' ἡμῶν συναναρπάσας καὶ πάσας τὰς πάντων ἐλπίδας.

Ἡ κάμιλος ἡ τὴν ἄγκυραν κρατοῦσα ἐθραύσθη καὶ ἡ ἄγκυρα ἀπώλετο ἐν τῷ πυθμένι τοῦ τάφου. Τιν' ἆρα τροπὴν τραπήσονται τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος;

Εἰ καὶ δύσκολον τὸ προεικάσαι ἀλλ' ὅμως χαράξομεν ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰς ἡμετέρας κρίσεις, σκυθρωπὰς καὶ ταύτας ὅσον δὲ καὶ ἡ ἐμὴ ψυχὴ λυπηράς.

Αὐτὴν τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ Βούλγαρη ὁ τηλέγραφος διέδωκε τὴν εἴδησιν ὅτι δεκτὴ ἐγένετο ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ἡ περὶ ἀνακωχῆς πρότασις τῆς Τουρκίας Ἡ εἰρήνη ἄρα ἐπὶ θύραις, τοῦτο μέν, ὅτι πᾶσα πρότασις περὶ ἀνακωχῆς τὸ προοίμιόν ἐστι τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης, τοῦτο δέ, ὅτι ἡ Τουρκία ἐξηντλημένη οὖσα κατὰ πάντα ἀδυνατεῖ ὅπως παρατείνῃ τὸν πόλεμον, ὅθεν κατ' ἀνάγκην ἀποδέξεται οἵους ἂν ὅρους ἐπιβάλῃ αὐτῇ ὁ νικητής.

Τοὺς ὅρους τούτους εὔκολον προϊδεῖν. Ἡ Ῥωσσία

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἤγειρε τὸν πόλεμον προφάσει μὲν ὅπως ἀπαλλάξῃ τοὺς χριστιανοὺς ὑπηκόους τῆς Τουρκίας ἀπὸ τῶν κακώσεων τῆς δορυκτήτορος, πράγματι δέ, ὅπως ἀπελευθερώσῃ μόνα τὰ σλαυικὰ φῦλα βαρύτερον δὲ καταστήσῃ τὸν ἐπὶ τοῦ τραχήλου τῶν Ἑλλήνων ζυγόν, τῶν Ἑλλήνων, οὓς καὶ αὐτῆς τῆς Τουρκίας μᾶλλον μισεῖ καὶ διώκει ἡ Ῥωσσία. Αἱ μέχρι τοῦ Αἵμου ἐπαρχίαι πρὸς βορρᾶν οὔκ εἰσιν Ἑλληνικαί, ἡ δὲ Βουλγαρία, εἰ καὶ μὴ ὑπὸ σλαυικοῦ οἰκουμένη φύλου, ἐκμαυλισθεῖσα ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ἐπίστευσεν, ὅτι σλαυικὸν ἔστι γένος, διαβληθεῖσα δὲ ἐμίσησε τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐχωρίσθη τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι αὕτη καθαρῶς Ἑλληνικὴ οὖσα ἦν ἁπάντων τῶν συμβαινόντων τῇ Βουλγαρίᾳ κακῶν ἡ αἰτία. Τῆς οὖν Βουλγαρίας ἐκμαυλισθείσης καὶ εἰς ἡγεμονίαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ῥωσσίας κατασταθείσης, ἰδοὺ τὴν ἡγέτιδα τοῦ σλαυισμοῦ Ῥωσσίαν ὁμορεύουσαν πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας.

Ἀλλὰ τὶς ὁ ἀγνοῶν ὅτι καὶ ταύτας διεκδικεῖ ὁ σλαυισμὸς ὡς οἰκείας; Ἡ Ῥωσσία ἀφιεῖσα ταύτας τῇ Τουρκίᾳ ἐπανελεύσεται μετὰ τὴν εἰρήνην εἰς τὸ πρότερον ἔργον, ἔργον ὅπερ, ὅπως ἀνετώτερον ἐξακολουθήσῃ, μέλησει τῇ ἐπιταττούσῃ τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης Ῥωσσίᾳ ἵνα ἐν τοῖς ὅροις τούτοις ἀναγραφῇ καὶ ὁ ἑξῆς· «Ἡ Ῥωσσία ἀσφαλίζει εἰς ἑαυτὴν τὴν » ἄμεσον καὶ ἀποκλειστικὴν προστασίαν ἐφ' ἁπάντων τῶν » ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν Σουλτάνων ὀρθοδόξων χριστιανῶν». Ὁ ὅρος οὗτος, ὃν οἱ ὑπὸ τὸν ζυγὸν Ἕλληνες θεωρήσουσιν ὡς εὐεργέτημα ὑπὸ τῆς μεγαλοδώρου Ῥωσσίας κεχορηγημένον αὐτοῖς, ἔστι κατ' ἐμὴν κρίσιν ὅ,τι ὀλέθριον διὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Λέγω δὲ τοῦτον τὰ μάλιστα ὀλέθριον, διότι διὰ τούτου ἡ Ῥωσσία διὰ χειρὸς τῆς Τουρκίας ἐπιτηδείως

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πολεμήσει τὸν Ἑλληνισμόν. Ἰδοὺ δὲ πῶς; Ζητήσει φέρ' εἰπεῖν, ἡ Φιλιππούπολις, ἡ Ἀδριανούπολις, τὰ Βιτώλια, ἢ καὶ αὐτὴ ἡ Λάρισσα, τὰ Ἰωάννινα, ἡ Τραπεζοῦς, ἡ Σμύρνη, καὶ εἴτις ἄλλη Ἑλληνικὴ πόλις ἵνα συστήσῃ Ἑλληνικὸν σχολεῖον; μὴ δώσῃς τὴν ἄδειαν, θέλει εἰπεῖ ἡ Ῥωσσία τῇ Τουρκίᾳ πρὸς τὸ οὖς· πρὸς δὲ τοὺς Ἕλληνας τοὺς αἰτοῦντας ἡ αὐτὴ Ῥωσσία θέλει εἰπεῖ, τί; πῶς; « Σεῖς οἱ » ὀρθόδοξοι ἔξαρνοι γινόμενοι τῆς τῶν πατέρων ὑμῶν πί- » στεως θέλετε νὰ λάβητε εἰς τὰ τέκνα Σας διδασκάλους » παρὰ τοῖς ἀθέοις διδασκάλοις τῶν Ἀθηνῶν διδαχθέντας; » Πρὸς κύρωσιν δὲ τῶν λόγων τούτων ἡ ἁγία ὀρθόδοξος Ῥωσσία ἐπὶ χεῖρας κρατοῦσα τῶν φαναριωτίσκων συγγραφίσκων Ἰουλιανὸν τὸν παραβάτην, τὸ περὶ τῶν ἁγίων λειψάνων καὶ ἄλλα τούτοις ὅμοια, ἅπερ, ὁ Θεὸς νὰ μὲ συγχωρήσῃ! τὸ ἐπ' ἐμοὶ νομίζω ὅτι οἱ γράψαντες χρυσῷ Ῥωσσικῷ δελεασθεντες ἔγραψαν τὰ μωρολογήματα ταῦτα ὅπως ὑπηρετήσωσι ῥωσσικοῖς σκοποῖς, τοιαῦτα λέγω βιβλία διαδίδουσα παραπείσει τοὺς ἁπλοϊκούς μὲν εἰς δὲ τὴν τῶν πατέρων ἡμῶν πίστιν προσηλωμένους, μάλα δικαίως, ὁμογενεῖς ὅπως ἀποστραφῶσι τὴν Ἑλλάδα πάντας ἡμᾶς ὡς λύμην λογιζόμενοι, ἀντὶ δὲ τῶν ἐξ ἡμῶν διδασκάλων ὑποδείξει αὐτοῖς ὅτι συμφερώτερον διὰ τὰ τέκνα αὐτῶν ἔσται ὅπως ἀντὶ τῆς παρ' ἡμῶν ἀσεβείας ἣν ἐνσταλάξουσιν ἐν ταῖς ἁπαλαῖς τῶν νέων ψυχαῖς, τὰ ἡμέτερα βιβλία μυριάκις προτιμότερον ἔσται τὸ μηδὲ τὸ παράπαν μαθεῖν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἀλλὰ μᾶλλον τὴν Ῥωσσικὴν γλῶσσαν, ἐν ᾗ εὑρήσουσι πρὸς τῇ ἀληθεῖ σοφίᾳ τῇ ἐν ἐπιστημονικοῖς συγγράμμασι τῶν ἀκαδημαϊκῶν τῆς ἁγίας Πετρουπόλεως, καὶ τὴν ἀγνὴν θρησκείαν ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς καὶ ἠθικοῖς βιβλίοις τοῖς ἀπὸ τῶν πιεστηρίων

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς ἁγίας Συνόδου τῆς ἁγίας καὶ ὀρθοδόξου Ῥωσσίας ἐξερχομένοις.

Σατανικὸν πάντως τὸ σχέδιον ἄξιον ὅμως τοῦ ἀρχιτέκτονος, τοῦ ἐν διαστήματι τριάκοντα μόνον ἐτῶν, μισοῦντας ἡμᾶς τοὺς Ῥωμούνους ἐκ φίλων καταστήσαντος, τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας χωρίσαντος, τοὺς Ἕλληνας μοναχοὺς τοῦ Ἄθω ἀπὸ τῶν ἡσυχαστηρίων σκηνωμάτων αὐτῶν ἐξοικήσαντος ὅπως καταλάβωσι ταῦτα Ῥῶσσοι μοναχοί, τοῦ ἐν μέσῳ αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος ἐποικήσαντος τοὺς Φαναριώτας ὅπως τὴν διαφθορὰν μέχρι τοῦ μυελοῦ τῶν ὀστέων ἡμῶν διαδώσωσι, διδάξωσι δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ἐθνικῷ ἡμῶν Πανεπιστημίῳ, ὅτι ὁ Σκενδέρπεης ἐκ Σλαύων καὶ οὐχὶ ἐξ Ἑλλήνων Ἀλβανῶν, ὡς ἐνομίζετο, εἶλκε τὸ γένος, ὁ δὲ μάρτυς Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος ἐξωμότης τῆς πατρίου ὀρθοδοξίας ἐγένετο Λατινοφρονήσας, τοῦ συνεργείᾳ τῶν αὐτῶν Φαναριωτῶν ἐκβαλόντος με τοῦ Πανεπιστημίου διότι Ἑλληνικῶς ἐδίδασκον τοὺς Ἕλλήνων παῖδας ἀγαπᾷν τὴν πατρίδα καὶ εὐαγγελίζεσθαι τὴν ἐλευθερίαν πρὸς τοὺς ἑκασταχοῦ ὁμογενεῖς.

Εἴκοσιν ἔτη οὐ μὴ παρέλθωσιν οὕτω καὶ τὸ σινικὸν τεῖχος μεταξὺ ἡμῶν τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν δούλων Ἑλλήνων συντελεσθήσεται ὑψηλὸν καὶ ἰσχυρὸν ἀπὸ τοῦ Παγασητικοῦ μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Μὴ ἀμφιβάλωμεν.

Ἡ δὲ τετρὰς τῶν ἀκεφάλων πρωθυπουργῶν τῶν ἄνευ πρωθυπουργοῦ ἰθυνόντων νῦν τὰ τῆς Ἑλλάδος τί ἆρα ποιήσει; τί ἆρα γενήσεται;

Ὅσ' ἀνωτέρω κατὰ τὴν ἀνάρρησιν τῶν νῦν Ὑπουργῶν προϋσημήναμεν τὴν 26 Μαΐου συνέβησαν, μάλιστα δέ, μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ ἐνδόξου Κανάρη, πρὸς τὰ προδεδηλωμένα ὡς συμβησόμενα ἄτοπα προσετέθη τὸ ἐκτρω-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ματιαῖον δόγμα, ὅτι δύναται ὑπάρχειν ὑπουργικὸν σῶμα ἄνευ πρωθυπουργοῦ. Τὸ ἐν ἑκάστῳ τῶν ἡγετῶν φιλόπρωτον ἄκαμπτον μεῖναν οὐχ ὑπεχώρησεν ἑτέρῳ τὴν προεδρείαν. Ἔμεινε λοιπὸν τὸ στίφος ἄνευ σημαίας, τὸ σῶμα ἄνευ κεφαλῆς, τὸ ὑπουργεῖον ἄνευ ἰθύντορος, ἐπομένως καὶ ἄνευ ὡρισμένης πορείας, ἄνευ ἑνότητος, ἄνευ σχεδίου. Ἕκαστος τῶν ὑπουργῶν διευθύνει τὸν κλάδον οὗ ἔλαχε κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, δοκοῦν δ' ἑκάστῳ τὸ ἑαυτῷ ἐστι ὑποσυμφέρον. Τὸ δόγμα « οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη», ὃ πρὸ τριῶν χιλιάδων ἐτῶν ἐξήνεγκεν ὁ ἀρχαϊκὸς καὶ εὐθὺς νοῦς τοῦ Ὁμήρου, δόγμα ὅπερ ἡ παγκόσμιος ἐκύρωσεν ἱστορία, ἐτέθη ἐν ἀργίᾳ εἰς μνημόσυνον τῆς ἐλεεινότητος τῶν κληθέντων ὅπως διευθύνωσιν ἐν τοῖς παροῦσι κρισιμωτάτοις διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν καιροῖς τὰς τύχας τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, ἣν ἔδει πάντοτε μέν, μάλιστα δὲ νῦν εἶναι τὸν ἡγέτην τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ ἀσυμφωνία τῶν ἡγετῶν κατάδηλον ἐποίησε τὴν πρὸς ἀλλήλους διάστασιν. Ἡ βουλὴ κατέστη σῶμα νεκρὸν εἰς ὃ ἀπηγορεύθη πᾶσα φωνή, ἤτοι πᾶν σημεῖον ζωῆς. Ἔκυψε τὸν αὐχένα, ἀλλὰ καὶ τὸν χαλινὸν δάκνει. Πτύσσει πρὸ τοῦ μυστικισμοῦ,ὃν πρὸς αὐτὴν μετέρχονται οἱ Ὑπουργοί, τοῦτο ὅμως οὐδόλως ἐμφαίνει, ὅτι πρὸς τούτους ἔχει τὰ πιστά, ἐκδηλοῖ δέ, ὅτι δυσχεραίνει, διὰ τοῦ ὅτι δυσκόλως μὲν καταρτίζεται ἐν ἀπαρτίᾳ, μόλις δὲ καταρτισθεῖσα αὕτη παύει ἀπερχομένων τῶν μόλις συνελθόντων, οὕτως ὥστε μόλις διὰ 25 — 30 παρόντων ψηφίζονται ἀσυζητητὶ τὰ ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν ἁθρόα εἰσαγόμενα νομοσχέδια, διαλύεται δ' ἅμα ὥς τις τῶν Βουλευτῶν αἰδούμενος προβάλῃ τὴν περὶ μὴ ἀπαρτίας ἔνστασιν· τὸ πλεῖστον δὲ τοῦ χρόνου οὐδὲ κατορθοῦται ἡ ἀπαρτία ὅλως, ὅθεν οὐδὲ συνεδρίασις γίνεται.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Οὕτως ἀπὸ ὀγδοήκοντα ἤδη ἡμερῶν ἤρξατο ἡ Σύνοδος ἀμφιβάλλομεν δ' ἂν ἡ Βουλὴ τριακοντάκις κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο συνεδρίασεν. Ὅσον τῶν δανείων ἐπετεύχθη ἐγένετο διὰ τῶν δύο Τραπεζῶν τῆς Ἐθνικῆς καὶ τῆς Ἰονίου, δοθείσης αὐταῖς ὡς ἀντάλλαγμα τῆς εἰς τὸ διπλάσιον ἐκδόσεως τραπεζικῶν γραμματίων καὶ τῆς τούτων ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας. Ἐφυγαδεύθη οὕτως ἡ ἀπεκρύβη τὸ μεταλλικόν, ἡ ἀχρηματία ἐπῆλθεν, ἡ ἐργασία ἐξέλιπεν, ἡ τῶν ὠνίων ἀξία ὑπερετιμήθη καὶ ἡ ἀπορία διεδόθη καθ' ἁπάσας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, μάλιστα δὲ τὰς ἐργατικάς. Τὰ προσπορισθέντα χρήματα κατηναλώθησαν εἰς δαπάνας ματαίας καὶ ἀσυντελεῖς πρὸς σύνταξιν τῶν εἰς πόλεμον χρησίμων, οἱ δ' ἀτυχεῖς στρατολογηθέντες, εἰ καὶ εἰς ἐλάχιστον ἀριθμὸν παρὰ τοὺς ἐλπισθέντας, ταλαιπωροῦνται νόσοις, πλεῖστοι δὲ καὶ θνήσκουσιν ὡς παραδεδομένοι εἰς πάσας τὰς ἐκ τοῦ βαρέως ἐπελθόντος χειμῶνος κακουχίας.

Αἱ διαδηλώσεις ἀθρόαι γίνονται κατὰ τῆς κυβερνήσεως ἔν τε τῇ πρωτευούσῃ καὶ ταῖς ἐπαρχίαις, οἱ δ' ὑπουργοί, ἐγγὺς προσβλέποντες τὴν ἑαυτῶν πτῶσιν, πρὸς τὰ συνήθη αὐτοῖς τεχνάσματα ἐτράπησαν, διὰ τῶν ἑαυτοῖς ἐμπίστων διαδίδοντές ὅτι ὁ Βασιλεὺς γίνεται τούτοις κώλυμα πρὸς τὰ καλὰ καὶ μεγάλα.

Ὁ Βασιλεύς! ἀλλὰ τί ἀφῆκαν τῇ βασιλείᾳ; Ὁ Βασιλεύς, ὃν ἐξουδετέρωσαν ὅλως; Βεβαίως οὐκ ἀγνοοῦσι τοῦτο, ἐπιρρίπτουσι δὲ τεχνηέντως καὶ πονήρως τὰς εὐθύνας ἐπὶ τὸν βασιλέα ὅπως τὴν τῶν πάντων ἀνατροπὴν ἐπιτύχωσιν, ὡς οἱ κακοὶ καὶ ἀνάγωγοι χαρτοπαῖκται ἐν ζημίᾳ ὄντες καταξεσχίζουσι τὰ παιγνιόχαρτα καὶ ἀνατρέπουσι τὰς τραπέζας, σβεννύουσι τὰ φῶτα καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι ἀκόλαστον πράττουσι.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἓν μέγα πρὸς τοὺς ἑαυτῶν σκοποὺς εὑρίσκουσι κώλυμα τὴν εἰς τὸ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργεῖον παρουσίαν τοῦ Κ. Ζυμβρακάκη, ὃν ὑποβλέπουσιν ὡς πιστὸν τῇ βασιλείᾳ, ἐφ' ᾧ καὶ πάντα ἐμηχανεύθησαν τρόπον ὅπως τοῦτον τῆς ἀρχῆς ἀποβάλωσιν. Δῆλον ἄρα, ὅτι τὰ πράγματα περιεπλέχθησαν μεγάλως. Τὸ ἀποδυθῆναι εἰς πόλεμον κακόν, ὡς ἁπάντων τῶνπρὸς πόλεμον ἐλλειπόντων· ἄλλως τε καὶ χρόνος οὐ μένει πλέον γενομένης τῆς ἀνακωχῆς καὶ προσδοκωμένης τῆς εἰρήνης. Τὸ ἄγειν ἡσυχίαν ἐκτίθησι τοὺς ὑπουργοὺς εἰς τὴν καταφορὰν τοῦ ἔθνους. Μόνη διέξοδος μένει τούτοις τὸ ἐγεῖραι ἐσωτερικὰς στάσεις, ὅπως εἰ μὲν ἐπιτύχουσιν, ἐξώσωσι τὴν βασιλείαν, εἰ δ' ἀποτύχουσι σώσωσιν ἑαυτοὺς διὰ τῆς παραδόσεως τῆς ἀρχῆς ἵνα ταύτης ἐξελθόντες διαδώσωσιν ὅτι τὰς στάσεις ἤγειραν οἱ τοῦ Βασιλέως φίλοι ἐκ συμφώνου πρὸς ἐκεῖνον ἅτε προθέμενοι τὴν καταστροφὴν τοῦ Συντάγματος.

Μόνη οὖν θεραπεία μένει τὸ λαβεῖν τὸν Βασιλέα τολμηρὰν ἀπόφασιν ἐξῶσαί τε τοὺς ἀλιτηρίους τῆς ἀρχῆς ἐκθέσθαι δὲ διὰ τῶν νέων Ὑπουργῶν πρὸς τὸ ἔθνος, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἀνόδου αὐτῶν εἰς τὴν ἐξουσίαν, τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων κατάστασιν. Οὕτω συλληφθήσονται οἱ ἄθλιοι ἐπ' αὐτοφώρῳ.

Ἐνταῦθα ἔρχεται αὖθις τὸ ζήτημα, τὸ θλιβερὸν ζήτημα, ποῦ ὁ Βούλγαρης;

Ναί, ἀτυχῶς ὁ Βούλγαρης ᾤχετο, πλὴν πρέπει διὰ τοῦτο ἡ ἀπελπισία νὰ καταλάβῃ τὸ ἔθνος καὶ τὴν Βασιλείαν; Ἀνεπανόρθωτος ἡ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Βούλγαρη ζημία, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀνάγκη ἀπὸ τῶν ἐνόντων ὡς οἷόν τε θεραπεῦσαι αὐτήν. Τίνα δὲ τὰ ἐνόντα; Περισυναγαγεῖν τοὺς φίλους τοῦ μακαρίτου Βούλγαρη ὅπως εὑρὼν ὁ Βασι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λεὺς συντεταγμένους τοὺς φιλοπάτριδας ὡς στήριγμα τοῦ θρόνου τείνῃ πρὸς τούτους τὴν χεῖρα. Ὀλίγαι ἡμέραι ἀρκέσουσι πρὸς τοῦτο, ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ, αἱθριωτέρου γενομένου τοῦ ὁρίζοντος τοῦ πολέμου, διαγνωσθήσεται ἀκριβέστερον ἡ ὁδὸς πρὸς ἣν δέον τραπέσθαι τὴν Βασιλείαν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ μᾶλλον συμφέροντος τῇ Ἑλλάδι. Χρὴ σπεῦσαι ἄρα, ἀλλ' ὅμως σπεῦσαι βραδέως καὶ περιεσκεμμένως.

7 Ἰανουαρίου 1878. Πολὺς κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας, ἐν τοῖς φίλοις τοῦ ἀοιδίμου Βούλγαρη γίνεται λόγος περὶ τοῦ τίνα ἀναγορεύσουσιν ἡγέτην αὐτῶν, ὅθεν οἱ μὲν τοῦτον προτείνουσιν, οἱ δ' ἐκεῖνον. Ἐναντιοφρονῶ πρὸς πάντας, διότι, ἔκπαλαι κεκηρυγμένος ἐγὼ ἐχθρὸς τῶν κομμάτων, ἐξ ἑτέρου δὲ θιασώτης τῶν πολιτικῶν συστημάτων, ἔχω ὡς λίαν κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν, ἣν ἀτυχῶς παρέχει ἡμῖν ὁ θάνατος τοῦ εὐκλεοῦς ἀνδρός, ὅπως οἱ τούτου φίλοι μείνωμεν ἡνωμένοι ἀναγράφοντες πολιτικὰς ἀρχὰς πρὸς ἃς προσελεύσονται βαθμηδὸν καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι, οὕς ἡ ἀνάρρησις ἑνὸς ἐξ ἡμῶν προσώπου ὡς ἡγέτου ἕξει ὡς ἀναμφήριστον ἀποτέλεσμα τὸ ἀπομακρῦναι τούτους, τοῦτο δέ, διὰ τὸν λόγον ὅτι πᾶν πρόσωπον ἔχει τινὰς τοὺς ἀντιπαθητικῶς πρὸς τὸ πρόσωπον ἔχοντας.

Ἰδοὺ δὲ πῶς σκέπτομαι καὶ πῶς λαλῶ αὐτοῖς. Παρατηρήσατε τὴν Ἀγγλίαν, τὴν διδάσκαλον τοῦ κατὰ σύνταγμα πολιτεύεσθαι, ὡς καὶ τὰς ἀκριβέστερον συντεταγμένας πρὸς τὸ πολίτευμα τοῦτο Ἡνωμένας πολιτείας τῆς ἀρκτώας Ἀμερικῆς καὶ τὸ Βέλγιον. Ἐν ἑκάσταις τούτων δύο διακεκριμένα πολιτικὰ συστήματα ὑπάρχουσιν, ἀντίθετα ἀλλήλοις διὰ τὸ ἀντίθετον τῶν ἀρχῶν ἃς πρεσβεύουσι. Βεβαίως ἑκάτερον τῶν συστημάτων τούτων ἔχει τὸν ἑαυτοῦ ἡγέτην, τὸν ἡγέτην ὅμως τότε ἀναγορεύει τοιοῦτον τὸ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πολιτικὸν σύστημα ὁπόταν ἐξ ἑαυτοῦ τοιοῦτος ἀναδειχθῇ, τουτέστιν ὁπόταν διὰ τῆς ἑαυτοῦ συνέσεως τῆς ἑαυτοῦ ἱκανότητος, τῆς ἐπιρροῆς διὰ τῶν ὑπηρεσιῶν ἃς παρέσχε τῷ πολιτικῷ συστήματι ἐμφανὲς τοῖς πᾶσι γείνῃ ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ καὶ ὄντως ἄξιος ὅπως ἡγῆται τῶν ἀσπαζομένων τὰς ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ συστήματος πρεσβευομένας ἀρχάς. Ἐν ἄλλοις λόγοις, ἡ ἡγεμονία τοῦ πολιτικοῦ συστήματος οὐ δίδοται ἐκ τῶν προτέρων ἀλλὰ βαθμηδὸν καταλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ ἱκανωτέρου, καταληφθεῖσαν δὲ ἀναγνωρίζουσιν οἱ τοῦ συστήματος ὀπαδοί! Ἰδοὺ ἡ Ἀγγλία· ἐκεῖ ἀπὸ δύο καὶ ἐπέκεινα αἰώνων δύο πολιτικὰ διεκρίθησαν συστήματα ὧν ἑκάτερον τυχαίως ἔλαβε προσωνυμίαν ἧς καὶ αὐτὸ τὸ σημαινόμενον ἀμφισβητεῖται, καὶ ὅμως αἱ προσωνυμίαι αὗται τοσοῦτον ἐρριζοβόλησαν ἐν τῷ ἐθνικῷ πνεύματι τῶν Ἄγγλων, ὥστ᾽ οὐδεὶς τὴν σήμερον διενόηθη κἂν ὅπως τὰ ἄσημα καὶ ἄδηλα ὀνόματα τῶν τορίων καὶ οὐίγων μεταβάλῃ εἰς ἄλλα εὐφωνότερα καὶ ἐμφαντικώτερα.

Παρατηρήσατε ἐξ ἑτέρου τὴν Ἑλλάδα, ὁπόσοι ἐν διαστήματι πεντήκοντα μόνον ἐτῶν ἡγήθησαν πολιτικῶν κομμάτων καὶ εἰς αὐτὰ τοῦ ἰδίου μετέδωκεν ὀνόματος. Ἵνα μόνον τῶν ἀρχαιοτέρων μνησθῶ, τοῦ Κωλέττου, τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Μεταξᾶ, τίς ὁ μὴ συμφωνῶν ἐμοί, ὅτι σὺν ἑκάστῳ τούτων καὶ τὸ κόμμα οὗ ἡγεῖτο συγκατεκλείσθη ἐν τῷ τάφῳ. Μὴ ἀποπειράθητε τὰ ἀδύνατα, τὸ κόμμα τοῦ Βούλγαρη συνετάφη τῷ ἡγέτῃ αὐτοῦ μάτην δὲ πᾶσα γενήσεται ἀπόπειρα πρὸς συντήρησιν τούτου ὑπὸ τὴν προσωνυμίαν Βουλγαρικοῦ κόμματος. Ἐὰν ἐμμείνητε τῇ σφαλερᾷ ἀποπείρᾳ, ὡς ἀναπόφευκτον προλέγω ὑμῖν ἀποτέλεσμα τὴν διάσπασιν τῶν ὑπ᾽ ἐκεῖνον ἡγέτην ἡνωμένων φίλων, τὴν φυγάδευσιν παντὸς νέου προσηλύτου καὶ τὸν σχηματι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σμὸν δύο, τριῶν ἢ καὶ πλειόνων κομμάτων εἰς πολλαπλασιασμὸν τῶν ἐν ἡμῖν τοῖς Ἕλλησιν ὑπαρχόντων ἤδη τεσσάρων ἢ πέντε ἄλλων.

Καὶ διὰ τοιούτων μὲν λόγων πειρῶμαι ὅπως μεταπείσω αὐτούς, ἀμφιβάλλω ὅμως εἴποτε κατορθώσω τὴν ἀνάκλησιν πρὸς τὸ μᾶλλον ὀρθόν. Ἱκανῶς ἡ μέχρι τοῦδε πεῖρα, ἣν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἐδιδάχθην, μάλιστα δὲ κατὰ τὰ τρία ἐλευταῖα ταῦτα ἔτη, ὅτι ὡς ἄλλη Κασσάνδρα κατεδικάσθην ἵνα ἀεὶ προλέγω μὲν τὰ συμβησόμενα κακὰ καὶ ἀποτρέπω τῆς ἐπιχειρήσεως ἀποτυγχάνω δὲ ἑκάστοτε καὶ ἀκούω μετὰ τὴν ἐπαλήθευσιν τῶν προρρήσεών μου μεταμελείας παρ' ἐκείνων οὓς κατέλαβον τὰ προαγγελθέντα κακά. Καταχωρίζω οὖν καὶ τὰς ἰδέας μου ταύτας ἐνταῦθα εἰς μνημόσυνον ὅτι διάφορον εἶχον τὴν γνώμην.

Ἀλλ' ἐκθετέον καὶ τὰς ἀρχὰς ἐφ' αἷς νομίζω ὅτι συμφέρει ἵνα ἱδρυθῇ τὸ νέον πολιτικὸν σύστημα, ὡρισμένον κατ' ἐμὲ εἰς καταστροφὴν τῶν ὑπαρχόντων προσωπικῶν κομμάτων, ἴσως δὲ καὶ ἐξανάγκασιν τούτων, εἴτ' ἀμέσως εἴτε μετὰ θάνατον τῶν ἀγόντων αὐτὰ ἡγετῶν, ὅπως συγχωνευθῶσιν εἰς ἓν καὶ μόνον ἀντιμέτωπον τοῦ ἡμετέρου πολιτικοῦ συστήματος. Νομίζω μάλιστα, ὅτι, ἡμῖν πρώτοις ἐπιλαμβανομένοις τῆς ἐπ' ἀρχαῖς ὡρισμέναις ἱδρύσεως πολιτικοῦ συστήματος, παρέχεται τὸ μέγα πλεονέκτημα τῆς ἐκλογῆς τῶν ὑγιεστάτων καὶ ἐθνικωτάτων ἀρχῶν, ὥστε μὴ ἀπολῃφθῆναι τοῖς ἐναντίοις ἀλλ' ἢ τὰς κακίστας ἤτοι τὰ περιττώματα.

Εἰσὶ δ' αἱ κατ' ἐμὴν κρίσιν ἄρισται ἀρχαὶ αἱ ἑξῆς. Ἐπειδὴ ὁμολογουμένως ὑπὸ τῶν πρὸς τὴν ἀνοσίαν καὶ λυσσώδη κατὰ τοῦ Βούλγαρη δίωξιν συστάντων τεσσάρων κομματαρχῶν πᾶσα μὲν τοῦ Συντάγματος διάταξις ἠθετήθη,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πᾶσαι δ' αἱ τῇ Βασιλείᾳ ὑπὸ τοῦ θεμελιώδους θεσμοῦ τῆς πολιτείας ἀπονενεμημέναι προνομίαι κατεπατήθησαν, ἀντὶ δὲ συντάγματος καὶ Βασιλείας τὴν πᾶσαν ἐν τῇ πόλει κατέλαβεν ἐξουσίαν ἀποφώλιόν τι τέρας, ἡ συστᾶσα τετρανδρία, ἡ καὶ καθ' ἑαυτὴν ἀσύμφωνος, τούτου δ' ἕνεκεν, ἐὰν μὴ ἀμέσως ματαιωθῇ ἐξακολουθήσει δὲ νεμομένη τὰ κοινά, ἅμα ἐκπέσῃ τῆς ἀρχῆς ἣν νῦν ἀπὸ κοινοῦ κατέχει, πάντως ἐπακολουθήσουσιν αὐτῇ τῇ πτώσει αὐτῆς αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ κακὰ τὰ ἐπὶ τῆς πάλαι Ῥώμης ἐνσκήψαντα κατά τε τὴν πρώτην τριανδρίαν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, τοῦ Πομπηίου καὶ τοῦ Κράσσου, ὡς καὶ κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ Ὀκταυίου, τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Λεπίδου, ἐπειδὴ λέγω, ὁμολογουμένως οὕτως ἔχουσι τανῦν τὰ πράγματα, ἀναγραπτέον ὡς ἀρχὰς τοῦ παλιτικοῦ ἡμῶν συστήματος, τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ Συντάγματος, τὴν ἀνάρρωσιν τῆς Βασιλείας, τὴν ἀπόδοσιν τῇ νομοθετικῇ ἐξουσίᾳ τῆς πλήρους αὐτῆς λειτουργίας. Οὕτω βαθμηδὸν ἀναπτυχθήσεται ὁ κανονικὸς πρὸς ἐνάσκησιν τῆς ἐλευθερίας βίος τοῦ ἔθνος.

Νομίζω ὅτι τὸ πρόγραμμα τοῦτο ὅσον σαφὲς τόσον καὶ ἁπλοῦν, ἑπομένως καὶ τοῖς πᾶσι καταληπτόν, ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔθνος μακρὰν ἤδη καὶ πικρὰν λαβὸν πεῖραν τῶν κακῶς κυβερνησάντων αὐτό, ἀσπασθήσεται μὲν περιχαρῶς τὰ δόγματα ταῦτα περιβαλεῖ δὲ διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἐμπιστοσύνης τοὺς ἀναστηλώσαντας αὐτὰ, τούτοις δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν περιελθοῦσι μελήσει ὅπως μὴ διαψεύσωσι τοῦ ἔθνους τὰς ἐλπίδας.

Εἴ τις συγκροτηθῇ σύνοδος τῶν φίλων τοῦ Βούλγαρη ἐν αὐτῇ δὲ κληθῶ κἀγὼ οὐκ ἀμελήσω τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀρχῶν τούτων, εἰ δὲ καὶ τύχω τὴν νικῶσαν ψῆφον προτρέψω ὅπως αἱ ἀρχαὶ αὗται διατυπωθῶσιν ἐν προγράμματι καὶ δημοσιευθῶσιν εἰς γνῶσιν τοῦ ἔθνους καὶ τῆς Βασιλείας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Προτρέψω δὲ καὶ τοὺς φίλους εἰς ἀδιάρρηκτον ἕνωσιν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει τῶν πάντων, ὅτι οἷος ἂν κληθῇ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως εἰς σχηματισμὸν κυβερνήσεως, κηρύξῃ δέ, ὅτι κοινωνῇ τῶν ἀρχῶν τούτων, (ἐννοεῖται πάντοτε πλὴν τῶν νῦν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ὡς ἀναξίων πάσης ἐμπιστοσύνης), τούτῳ βοηθήσομεν οἱ πάντες εἰς πραγμάτωσιν τῶν ἐν κοινῷ προγράμματι ὁμοθύμων δογμάτων.

Οὕτως ὁ ἀείμνηστος Βούλγαρης ὁ ζῶν τηλικαύτας παρασχὼν τῇ πατρίδι ὑπηρεσίας καὶ θανὼν μεγάλως αὐτὴν ὠφελήσει.

11 Ἰανουαρίου 1878. Παραιτηθέντος τοῦ ὑπὸ τῆς χιμαιρικῆς φαντασίας τοῦ ὄχλου συστάντος ἐξ ἡγετῶν ὑπουργείου καὶ ἐπιβληθέντος τῇ βασιλείᾳ, ὁ Βασιλεὺς ἀνέθετο τῷ Κ. Κουμουνδούρῳ τὸν σχηματισμὸν ὑπουργείου, οὗτος δέ, ὡς ἀείποτε πρόθυμος πρὸς πᾶν ὅ,τι πρὸς τὴν ἀρχὴν ἄγει, ἀπεδέξατο τὴν ἐντολὴν καὶ ἐν βραχεῖ εὗρεν ὁμοίους αὐτῷ, οἱ πάντες δὲ αὐθημερὸν ὡρκίσθησαν καὶ τὴν ἐξουσίαν ἀνέλαβον.

Ὅ,τι οὐδὲν σπουδαῖον παρὰ τῶν ἀνθρώπων τούτων προσδοκῷ περιττόν με καὶ εἰπεῖν. Ἡ Ἑλλὰς δι' αὐτῶν ἔτι μᾶλλον τὴν χλεύην τοῦ κόσμου ἐφελκύσει διὰ τὴν ἑαυτῆς ὀσημέραι αὔξουσαν ἀκοσμίαν. Ἐκεῖνο δὲ μόνον σημειώσω ὧδε, ὅτι ὁ Βασιλεὺς τὴν μεγίστην ἐπλανήθη πλάνην διασπάσας τὰς τῶν ἡγετῶν εὐθύνας τὰς ἐκ τῆς ἀλληλεγγύης, ἣν τῷ διετύπωσα τὴν 4 Νοεμβρίου 1877, ἤτοι ἢ πάντας ὁμοῦ ἔχειν τὴν ἀρχὴν ὡς συνυπευθύνους, ἢ πάντας ὁμοῦ καταθέσθαι αὐτὴν ὡς συνυποδίκους.

Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἁπλῆ φιλοτιμία ἔδει ἀποτρέψαι αὐτὸν τοῦ δεχθῆναι ἐν τῇ Κυβερνήσει τινὰ τῶν διὰ συνωμοσιῶν καὶ στασιαστικῶν διαδηλώσεων ταπεινωσάν-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

των οὕτω τὴν βασιλείαν καὶ παραβάντων τὸ σύνταγμα διὰ τοῦ σφετερισμοῦ τῶν κεχαραγμένων τῷ στέμματι ἡγεμονικῶν προνομιῶν. Ἡ χίμαιρα ἣν συνέλαβεν ὁ λαὸς παρέδετο τῇ βασιλείᾳ τοὺς ἀσεβεῖς τούτους τέσσαρας ἢ πέντε ἡγέτας τῶν λυμαινομένων τὴν Ἑλλάδα κομμάτων ἡνωμένους ἐν μιᾷ γαλεάγρᾳ, ἡ εὐκαιρία ἦν πρόσφορος ὅπως πάντας ὁμοῦ καταρρίψῃ καταπεπτωκότας ἤδη ὄντας ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἔθνους· ἀντὶ τούτου ὅμως τί ἔπραξεν; ἠνέωξε τὴν θυρίδα τῆς γαλεάγρας, ἀφῆκεν αὐτοὺς ἵνα ἐξέλθωσι πάντες, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ἀναδεξαμένου τὴν ἀρχὴν Κουμουνδούρου ἐξαιρουμένου. Πταίει ἄρα μεγάλως ὁ Βασιλεὺς ὡς ἀποβαλὼν τὴν εὐκαιρίαν ἵνα καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸ ἔθνος ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τῶν μαστίγων τούτων. Τὰ πάντα βαδίσουσιν ἐπὶ τὰ χείρω, βαδίσουσι δέ, εἴτε εἰς πόλεμον ἐμβληθῶμεν πρὸς τὴν Τουρκίαν ἄτε κατὰ πάντα ἀνέτοιμοι, εἴτε μείνωμεν ἡσυχίαν ἄγοντες.

Τὰ μικρὰ Κράτη τότε μόνον δύνανται γενέσθαι μεγάλα ὁπόταν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐξωτερικῶς μὲν διὰ ἐμβριθοῦς διπλωματικῆς ἐνεργείας παρασκευάσωσιν ἑαυτοῖς συμμάχους, ἐσωτερικῶς δὲ καταστῶσιν ὄντως πρότυπα Κράτη. Οὕτως ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὁ ἐπὶ αἰῶνας εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἰταλίας παρασκευαζόμενος Σαβαυδικὸς οἶκος κατέστη ὁ βασιλικὸς τῆς Ἰταλίας οἶκος.

16 Ἰανουαρίου 1878. Τὰ κατὰ τὴν προχθὲς καὶ χθὲς συμβάντα ὀχλαγωγικὰ κινήματα ἐπὶ τῷ ἀκούσματι ὅτι ἐχώρησεν ἀνακωχὴ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας, ἤτοι ὅ,τι ὁ πόλεμος τῶν δύο τούτων δυνάμεων ἐγγύς ἐστιν ἵνα λήξῃ, καὶ ἐπομένως ὅτι ἡ Ἑλλὰς μηδὲν πράξασα καὶ οὐδὲν ὠφεληθήσεται, τὰ ὀχλαγωγικὰ λέγω κινήματα κατετάραξαν, ὡς εἰκός, τὸν Βασιλέα. Ὁ τούτου ἰδιαίτερος γραμματεὺς Κ. Καλίνσκης ἐπέστειλέ μοι σήμερον ἅμα ἔφεξεν,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰδοποιητικὸν ἐπιστόλιον ἵνα τὸν περιμείνω, διότι ἔμελλεν ἐλθεῖν πρός με πρὸ τῆς 9 ὥρας τῆς πρωΐας. Καὶ δὴ ἦλθε περὶ τὴν 8 1/2 ὅπως μὲ συμβουλευθῇ περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐγὼ διὰ μακρῶν ἐκθεὶς τὸ δεινὸν τῶν περιστάσεων ἐξήνεγκον τὴν γνώμην, ὅτι ὡς τῶν πάντων προὐργιαίτατον κρίνω πρὸς καθησύχασιν τῶν πνευμάτων, ἵνα ὁ Βασιλεὺς ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ Κ. Κουμουνδούρου τὴν παραίτησιν τοῦ ὑπουργείου, εἰ δὲ καὶ ἀρνηθῇ αὐτήν, καλέσῃ ἕτερον, ἐξαιρέσει πάντοτε τῶν μελῶν τοῦ τε νῦν καὶ τοῦ πρὸ τούτου ἐξ ἡγετῶν ὑπουργείου. Ὅτι δεῖ ταῦτα πάντα γενέσθαι οὕτως, ἐπωφελουμένου τοῦ Βασιλέως τῆς αὐτῷ δοθείσης νέας περιστάσεως ὅπως ἀπαλλαγῇ τῶν ἀνθρώπων τούτων.

Ἐπὶ τῇ παρατηρήσει τοῦ Κ. Καλίνσκη, ὅτι τὸ νέον Ὑπουργεῖον οὐχ ἕξει πλειονοψηφίαν ἐν τῇ Βουλῇ, ἀπήντησα ὅτι ἄγχουσι τὰ πράγματα, ἐπομένως ὅτι ὁ Βασιλεὺς δύναται ποιῆσαι χρῆσιν τῆς ἡγεμονικῆς προνομίας τῆς διακοπῆς ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας, ὅπερ ἔσται ἱκανὸς χρόνος πρὸς διευθέτησιν τῶν πραγμάτων καὶ διάγνωσιν τῆς τροπῆς τῶν ἐξωτερικῶν. Τὸ νέον ὑπουργεῖον ἀκριβῆ τῶν προπαρασκευῶν καὶ τῶν μετὰ τῶν ἄλλων Δυνάμεων διαπραγματεύσεων λαβὼν γνῶσιν, συσκεφθήσεται μετὰ τῆς βασιλείας περὶ τοῦ πρακτέου.

Ἀπῆλθεν ὁ Κ. Καλίνσκης δούς μοι νέαν συνέντευξιν περὶ τὴν μεσημβρίαν. Ταύτης ἐπιστάσης ἦλθεν αὖθις ὅπως μοὶ εἴπῃ, ὅτι ὁ Κ. Κουμουνδοῦρος ἐπιταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἵνα δῶ τὴν ἑαυτοῦ παραίτησιν ἠρνήθη καὶ παρήγγειλε τῷ τῆς Βουλῆς Προέδρῳ ὅπως συγκαλέσῃ τὸ σῶμα, καὶ ὅτι ἐπὶ τέλους ὁ Βασιλεὺς ἐνέδωκεν.

Τετέλεσται, εἶπον ἐγώ, ὁ Βασιλεὺς παρέδωκεν ἑαυτὸν εἰς τελείαν αἰχμαλωσίαν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τούτους, ἀ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ποδειλιάσας δὲ ὅλως ἐξαδυνατεῖ λαβεῖν ἀνδρικὴν ἀπόφασιν πρὸς ἀπαλλαγὴν ἑαυτοῦ ἀπὸ τῶν δεσμῶν ἐν οἷς συνεσχέθη. Ἂς μένῃ, λοιπόν, πλὴν τῷ προλέγω, ὅτι διὰ τῆς ἀτολμίας του ταύτης παρασκευάζει τὴν καταστροφὴν τῆς Βασιλείας, ἧς τὸ γόητρον ἀπώλετο, ἧς ἡ λάμψις ἀπὸ τριῶν ἐτῶν ἠμαυρώθη.— Ἐπὶ τούτοις ἀπῆλθεν.

22 Ἰανουαρίου 1878. Ἡ Ἑλλὰς διὰ στόματος τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ αὐτῆς καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς ὡμολόγησε σήμερον ὅτι ἀκήρυκτον ἐπιχειρεῖ κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον διατάξασα τὸν στρατὸν ἡμῶν ἵνα εἰσέλθῃ εἰς Θεσσαλίαν.

Ἀλλ' ἀκήρυκτον πόλεμον ἀπὸ τῆς μᾶλλον μεμακρυσμένης ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον οὐδ' αὐτὰ τὰ βαρβαρώτατα ἔθνη ἐπολέμησαν. Ἀκήρυκτος πόλεμος ἐθεωρήθη ἀείποτε ὥς τι ἀνόσιον, ὥς τις λῃστρικὴ ἐπιδρομὴ καὶ οὐχὶ ὡς πόλεμος νόμιμος. Οἴμοι! Πάντως ἡ Εὐρώπη οὐκ ἀνεχθήσεται τὸ τοιοῦτον, ἐπομένως ἀδιστάκτως φρονῶ, ὅτι θελει ἐπιβάλει τῇ Ἑλλάδι ἵν' ἀνακαλέσῃ τὸν στρατὸν αὐτῆς, ἡλίκη καὶ δὴ καταισχύνη ἔσται τὸ τοιοῦτον διὰ τὴν ταλαίναν ἡμῶν πατρίδα!

30 Ἰανουαρίου 1878. Ὅ,τι προεῖδον καὶ συνέβη. Σήμερον ὁ αὐτὸς Ὑπουργὸς ἀνελθὼν τὸ βῆμα τῆς Βουλῆς ἐπισήμως ἀνεκοίνωσεν, ὅτι ἅμα τῇ εἰσβολῇ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Θεσσαλίαν οἱ ἐνταῦθα ἀντιπρόσωποι τῶν μεγάλων Δυνάμεων ἐποίησαν παραστάσεις πρὸς τὴν ἡμετέραν Κυβέρνησιν περὶ τοῦ παρὰ τὰς συνθήκας καὶ τὰ τῶν ἐθνῶν νόμιμα τολμήματος αὐτῆς, καὶ ὅτι συνεπείᾳ τῶν παραστάσεων τούτων ἀνεκάλεσεν αὕτη τὸν στρατόν.

Καὶ ὅμως ἀνερυθριάστως λέγουσι ταῦτα οἱ αὐτοὶ χθὲς ἔτι τολμητίαι Ὑπουργοί. Καὶ ὅμως ἡ Βουλὴ ἀγογγύστως

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀκούει ταῦτα. Καὶ ὅμως ὁ Βασιλεὺς ὑπομένει ἐν τῷ συμβουλίῳ αὐτοῦ τὴν πρὸς τοιούτους ἀνθρώπους συνεργασίαν!

Ἡ ἡ αἰσχύνη ἐξέλιπε σημαίνουσα ὅ,τι μέχρι τοῦδε ἐσήμαινε, τῆς αἰδοῦς καταλιπούσης τὰς μεγάλας τοῦ Κράτους ἀρχάς, ἃς ἐγὼ παραλήρω.

Μετὰ τὴν νέαν ταύτην καταισχύνην οὐδεμίαν ὁρῶ θεραπείαν τῶν κακῶν. Ἡ Ἑλλὰς φέρεται πρὸς χεῖρόν τι καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀλέθρου, διότι ὄλεθρος μὲν καὶ ἐντίμως διὰ τὸν ἀπολλύμενον δύναται ἐπελθεῖν, ἡ δὲ καταισχύνη καὶ τὰ ἐπ' αὐτῇ ῥαπίσματα τὴν ἀτιμίαν τοῦ ὑφισταμένου ταῦτα ἀείποτε συνεπάγονται.

Οἴμοι! οἴμοι! τάλαινα Ἑλλάς.

10 Φεβρουαρίου 1878. Ἀκριβῶς πεντεκαίδεκα ἔτη συμπληροῦνται σήμερον ἀφ' ἧς Ἐμμανουὴλ τις Κόκκινος, ἀτυχῶς καὶ νῦν ῥυπαίνων τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, μετέβη νύκτωρ παρὰ τῷ ἐκπεσόντι τῆς ἀρχῆς πρὸ δύο ἡμερῶν ἀειμνήστῳ Δημ. Γ. Βούλγαρῃ, συνωδευμένος ὑπὸ σπείρας ἐνόπλων, ὅπως δολοφονήσῃ τὸν ἄνδρα, τοῦτον δ' εὑρὼν καλῶς φρουρούμενον ἀπῆλθεν ἀποτυχὼν τοῦ σκοποῦ. Τούτου ἕνεκα καὶ ἀπελύθη τῆς Καθηγεσίας τὸν Ἰούλιον τοῦ 1863 ὑπουργοῦντος τοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ τοῦ Κ. Βούλγαρῃ Κ. Βασ. Νικολοπούλου.

Ὁ αὐτὸς Κόκκινος ἀείποτε διετέλεσε μισῶν τὸν Κ. Βούλγαρην, ἐφ' ᾧ καὶ εἰς πᾶν ὅ,τι ἐτεκτήθη καὶ ἐγένετο κατ' αὐτοῦ, μάλιστα δὲ κατὰ τὸ 1875, ὁ Κόκκινος πρωτηγωνίστει. Ἀλλ' ὁποία ὑπῆρξεν ἡ ἐμὴ καὶ ἁπάντων τῶν παρεστώτων ἐπὶ τῷ μνημοσύνῳ τοῦ ἀοιδίμου Βούλγαρῃ τὴν 5 ἐνεστῶτος μηνὸς ἔκπληξις, ὅτε μετὰ τὸν ὡραῖον τοῦ Κ. Εὐσταθίου Σίμου λόγον ἤρξατο ὁ Κόκκινος ἀπαγγέλλειν ἕτερον λόγον. Ἐγώ τε καὶ πλεῖστοι ἄλλοι φίλοι ἀπήλ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θομεν ἀγανακτοῦντες καὶ ἀποροῦντες πῶς ὁ υἱὸς τοῦ Κ. Βούλγαρη καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Κ. Νικολόπουλος οὐ μόνον οὐκ ἀπέτρεψαν τὸν βέβηλον ἀλλὰ καὶ παρέμειναν ἀκοῦσαι αὐτοῦ.

Τὴν ὑστεραίαν τοῦ μνημοσύνου ἐποίησα αὐτοῖς τὰς δεούσας παραστάσεις, μοὶ ἐδικαιολογήθησαν δὲ λέγοντες, ὅτι αὐτόκλητος ἐλάλησε καὶ ὅτι πρὸς ἀποφυγὴν σκανδάλου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρέμειναν. Εἰ καὶ τὸ δικαιολόγημα εὗρον ἄγαν ἀσθενές, παρεκάλεσα ὅμως αὐτοὺς ἵνα τοὐλάχιστον μὴ ἐπιτρέψωσι τὴν καταχώρισιν τοῦ λόγου τούτου ἐν ταῖς ἐφημερίσι τῆς « Ἐθνικῆς Φωνῆς » καὶ τοῦ « Λαοῦ » τοῖς ἀναγνωρισμένοις ὀργάνοις τοῦ κόμματος τοῦ μακαρίτου Βούλγαρη.

Ἠλίκη ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξίς μου ὅτε εἶδον ὅτι τὸ σημερινὸν φύλλον τῆς « Ἐθνικῆς Φωνῆς, » περιεῖχε τὸν λόγον τοῦτον. Ἅμα τοῦτον ἰδὼν καὶ χωρὶς νὰ τὸν ἀναγνώσω ἐπέστειλα τὰ ἑπόμενα τῷ συντάκτῃ τῆς ἐφημερίδος.

Κύριε Περίκλεις Σαμαρνιώτη.

» Ἐὰν οἱ στενότατοι συγγενεῖς τοῦ ἀοιδίμου Δημητρίου Γ. Βούλγαρη ὑπέμειναν ἐπὶ τῷ μνημοσύνῳ τοῦ ν' ἀκούσωσι λαλοῦντος αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ἀποπειραθέντος νὰ δολοφονήσῃ τὸν μέγαν ἄνδρα (γεγονὸς ὅπερ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι γνωστόν ἐστιν), ἐγὼ σεβόμενος τὴν μνήμην τοῦ φίλου μου, μεθ' οὗ τριετίαν ὅλην συνέπαθον καὶ συνεσυκοφαντήθην ὑπὸ τοῦ νῦν ἐπαινέτου τοῦ καὶ τῶν τούτῳ ὁμοίων, πρὸς δὲ καὶ ἀναλογιζόμενος ὅτι κατ' ἐκείνας τὰς στιγμὰς ὁ νεκρὸς ἐφρικία ἐν τῷ τάφῳ, δὲν τὸ ἀνέχομαι.

» Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὑφ' ὑμῶν ἐκδιδομένη ἐφημερὶς μετήγαγεν εἰς τὰς στήλας της τοιούτου ἀνθρώπου τοὺς λόγους, ἐπιστρέφω ὑμῖν τὸ φύλλον, καὶ παρακαλῶ νὰ παύσῃ τοῦ λοιποῦ ἡ πρὸς ἐμὲ ἀποστολή του. **Ν. Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ.**

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὕψιστε Θεέ μου! ἐν ὁποίᾳ κοινωνίᾳ κατεδίκασάς με ἵνα ζῶ. Ἐνταῦθα ὁ ἀπὸ εἴκοσι καὶ πλέον ἐτῶν φίλος, ὁ γενναίως, μάλιστα δὲ καὶ μετὰ καυχήσεως, ἐπὶ τριετίαν ὅλην ἐνεγκὼν τὰς χάριν τοῦ Βούλγαρη διώξεις, ὁ δι' αὐτὸν ὑβρισθείς, συκοφαντηθείς, ἐξουδενωθεὶς οὐκ εἰσακούομαι παρὰ τοῖς τέκνοις τοῦ φίλου μου, τούτων δ' αἱ δεξιαὶ ἐτάθησαν καὶ ἔσφιγξαν τὴν χεῖρα τοῦ ἀποπειραθέντος ἐν νυκτὶ τὴν κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν δολοφονίαν· τούτων τὰ στόματα ηὐχαρίστησαν ἐκείνῳ οὗ τὸ μιαρὸν στόμα ἀπηνῶς πάντοτε κατηγόρησε τὸν Βούλγαρην. Τί ἀπέγεινες, ὦ ἁγία φιλία; τίς δύναται τοῦ λοιποῦ νὰ δώσῃ πίστιν ταῖς περὶ σοῦ διαβεβαιώσεσι τῶν ἀνθρώπων; Ὁποίαν κατήγαγον εἰς τὴν καρδιάν μου πληγὴν ὁ υἱὸς καὶ ὁ γαμβρός του Βούλγαρη ἐκείνου, οὗ ἐπὶ τριετίαν ἤμην ὁ μόνος σχεδὸν παρήγορος, ὁ πάσῃ μηχανῇ ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν πειρώμενος ἵνα σκεδάζω τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ ταῖς κατ' αὐτοῦ ὕβρεσι καὶ τῇ ἀμειλίκτῳ διώξει λύπην;

Αἰδοῦμαι δὲ καὶ γράψας ἐνταῦθα ὁποῖός τις ὁ Κόκκινος οὗτος, ὃν μαθητεύοντα μὲν ἐν Γερμανίᾳ ἐδέχθησαν πᾶσαι αἱ εἱρκταί, ἀπὸ πάντων δὲ τῶν Πανεπιστημίων ἀπεπέμφθη διὰ τὸ φαυλόβιον, ἐν Ἑλλάδι δὲ ὡς κλέπτην καὶ ἐλαχίστων ποσῶν γινώσκουσιν, εἷς δὲ τῶν Ἀθήνησι δικηγόρων διὰ τῆς αὐτοῦ ὑπογραφῆς ἐν τῷ φύλλῳ τοῦ Φιλολάου τῆς 21 Ὀκτωβρίου 1861 διὰ τὰς αὐτοῦ πολλὰς κλοπὰς καὶ αἰσχρότητας ἤλεγξε καὶ ἀναπολόγητον κατέστησεν· (ἐν ταῖς τῶν μνημονευουσῶν μου ἐφημερίδων συλλογαῖς Τομ. Α. ὑπὸ τὴν ἡμερομηνίαν τοῦ φύλλου τοῦ Φιλολάου » εὑρίσκεται ἡ ἐν λόγῳ ἔκθεσις). Καὶ ὅμως τοιούτου ἀνθρώπου ἠνέχθησαν τὸν λόγον τοῦ Δημ. Βούλγαρη τὰ τέκνα!!!

20 Φεβρουαρίου 1878. Πολλάκις κατ' ἐμαυτὸν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἠρεύνησα τίνος ἕνεκεν οἱ μὲν χείρονες εὐδοκιμοῦσιν ἐν Ἑλλάδι, οἱ δὲ κρείττονες διώκονται καὶ ὑβρίζονται. Μετὰ πολλὰς ἐρεύνας κατήντησα εἰς τὸ ἑξῆς συμπέρασμα. Ὁ ἐκ τῶν ἑπτὰ ἀρχαίων σοφῶν Βίων ὁ Πριηνεὺς φθεγξάμενος τὸ «οἱ πλεῖστοι κακοί» ἔδωκεν ἡμῖν τὴν λύσιν. Οἱ πλεῖστοι κακοί, ἄρα ἀριθμητικῶς ἰσχυρότεροι τῶν ὀλίγων καλῶν κἀγαθῶν· οἱ πλεῖστοι κακοί, ἐπειδὴ δὲ αἱ πρὸς ἀλλήλους τῶν κακῶν συστάσεις συχνόταται, οἱ δ' ἀγαθοὶ συμμορῖται οὐ γίνονται, ἔπεται ὅτι οἱ κακοὶ τὴν ἁπλῶς διὰ τὸ πλῆθος ἰσχὺν αὐτῶν ἀνυπολογίστως πολλαπλασίονα ποιοῦσι διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἑνώσεως. Ἐπειδὴ δέ, κατὰ Μάρκον τὸν Αὐρήλιον, τὸ τῇ μελίσσῃ συμφέρον καὶ τῷ σμήνει συμφέρει, ἔπεται ὅτι πάντες οἱ κακοὶ ὡς οἰκεῖον ἔχουσι τὸ τῷ ἑνὶ ἐξ αὐτῶν συμφέρον· ἄρα καὶ πάντες οἱ λοιποὶ τὰς ἑαυτῶν ἐνεργείας ἑνοῦσιν ὅπως οἱ ἐν αὐτοῖς ὡς εἷς καθεὶς εὐδοκιμῇ.

Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εἷς ἕκαστος καὶ πάντες ὁμοῦ συμφέρον ἔχουσιν εἰς κατατρόπωσιν τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ, διὰ τὸν λόγον ὅτι, εἴποτε οὗτος εὐδοκίμει, ἐματαιοῦντο ἂν αἱ ἐκείνων ἐπιτυχίαι. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀγαθὸς καθ' ἑαυτόν, σπανίως δὲ σὺν ὀλίγοις ἄλλοις ὡς ἑαυτὸν ἀγαθοῖς, ἐπιχειρεῖ τῷ ἀγαθῷ, ἔτι δὲ καὶ ἐπειδὴ τὸ ψεῦδος, ὡς καλῶς ἠμφιεσμένον, πάντοτε ἀρέσκει εἰς τὰ ὄμματα τῶν πολλῶν ὑπὲρ τὴν γυμνὴν ἀλήθειαν, τὴν πάντοτε ἀφελῆ καὶ ἀπέριττον, ἔπεται ὅτι οἱ κακοὶ τοὺς πολλοὺς ἐξαπατῶντες ποιοῦνται καὶ τούτους συμπράκτορας ἑαυτοῖς πρὸς καταδίωξιν τοῦ ἀγαθοῦ.

Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἀλήθεια, ἄρα ἀδύνατον αὐτὴν μὴ θριαμβεῦσαι. Θριαμβεύσει ναί, πάντοτε ἡ ἀλήθεια, πλὴν μετὰ χρόνον πολύν, συνήθως δὲ μετὰ θάνατον τοῦ κηρύξαντος αὐτὴν καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἐργασθέντος. Ἀλλὰ τί μέλει τῷ προφήτῃ τῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀληθείας, ὅτι ἐδιώχθη, ὅτι ὑβρίσθη; Τὴν ἑαυτοῦ συνείδησιν καὶ μόνην ἔχων προσεπιμαρτυροῦσαν ἐφησυχάζει ἀφιεὶς τῷ χρόνῳ, τῷ ἀποκαλύπτοντι τὴν ἀλήθειαν, ἵνα αὐτὸν δικαιώσῃ, περὶ ἑνὸς δὲ καὶ μόνου λυπεῖται, ὅτι ἔστω καὶ ἐπὶ μικρόν, παρατείνει τὸ ψεῦδος τὸ ἑαυτοῦ κράτος καὶ λυμαίνεται τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν πολιτείαν.

Ἄρα τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ ἡ θλῖψις ἥκιστα ἐγωϊστική, τοῦ δὲ κακοῦ ἡ χαρὰ ὅλως ἐγωϊστική, ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἑαυτοῦ ἐπιτυχίᾳ ἀδύνατόν ἐστιν εἶναι τὴν χαρὰν τοῦ κακοῦ ἀμιγῆ λύπης, τοῦτο μέν, ὅτι ἡ ἐπιτυχία αὔξει τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς ἔτι μείζονας πόθους, τοῦτο δέ, ὅτι ἡ συνείδησις ἐλέγχει τὸν δράστην τοῦ κακοῦ, ἔπεται ὅτι ὁ μὲν κακὸς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ εὐδοκιμήσει αὐτοῦ ἀτυχής, ὁ δὲ καλὸς κἀγαθὸς καὶ ἐπ' αὐτῇ τῇ πρὸς ὥραν ἀποτυχίᾳ αὐτοῦ εὐδαίμων ἐστίν, ἅτε πρὸς τὴν ὑστεροφημίαν ἀποβλέπων καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς πιστεύων, ἥτις πίστις τοὺς ἀτέρμονας αἰῶνας ἀνελίσσει ἔμπροσθεν αὐτοῦ.

21 Φεβρουαρίου 1878. Ὁ «Λαὸς» τῆς σήμερον κατεχώρισε τὸν ἐπὶ τῷ μνημόσυνῳ τοῦ μακαρίτου Δημ. Γ. Βούλγαρη λόγον τοῦ Κοκκίνου ὃν ἄλλοτε αὐτὸς ὁ «Λαὸς» Μπεκρῆ Μουσταφᾶν εἶχεν ἐπονομάσει, ὅθεν ἐπέστρεψα τὸ φύλλον ἐπιστείλας τῷ Συντάκτῃ τάδε.

Κύριε Ἰω. Ἀνεξάρτητε.

» Μετὰ πολλῆς μου λύπης εἶδον καὶ τὸν «Λαὸν» ἐπὶ τὰ ἴχνη τῆς «Ἐθνικῆς Φωνῆς» βαδίσαντα.

» Βλέπω ὅτι δυστυχῶς ὅλως ἀλλοίαν τῆς ἐμῆς γνώμην ἔχετε καὶ ὑμεῖς νομίσας, ὅτι τοῦ Μπεκρῆ Μουσταφᾶ οἱ λῆροι ἠδύναντό τι νὰ προσθέσωσιν εἰς τὴν δόξαν τοῦ ἀοιδίμου Βούλγαρη· κατ' ἐμὴν κρίσιν δὲν συνετέλεσαν πάρεξ νὰ καταδείξωσιν ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπάρχει ὕψος φρονήματος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

παρὰ τοῖς ἀκούσασιν αὐτοῦ. » Ἐπιστρέφων ὑμῖν τὸν τοὐντεῦθεν μολυνθέντα « Λαὸν » παρακαλῶ τοῦ λοιποῦ νὰ παύσῃ ἡ πρὸς ἐμὲ ἀποστολή του. »

Ν. Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ.

23 Ἀπριλίου 1878. Ὁ ἐν Μαδρίτῃ συνάδελφός μου ἐν τῷ Institut τῆς Γαλλίας Κύριος Manuel Golmeiro ἀναγγέλλει μοι δι' ἐπιστολῆς του, ὅτι ἡ Βασιλικὴ Ἀκαδημία τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν τῆς Ἱσπανίας, ἐν τῇ συνεδριάσει αὐτῆς τῆς 11/23 Ἀπριλίου, ἐξελέξατό μοι μέλος αὐτῆς ὡς ἀλλοδαπὸν ἑταῖρον. Ἀπήντησα τῇ Ἀκαδημίᾳ εὐχαριστῶν διὰ τῆς ἑξῆς ἐπιστολῆς.

Atènas 27/9 de majo 1878.

Exêmo Sênîor Secretario de la Real Académia de ciencias morales y politicas. *Madrid.*

En esto instante el cartero me voliro la muy honrada carta de V. S. que me lleva la noticia que la Real Académia de ciencias morales y politicas se hadignado elegirme à su individuo correspondiente.

Me apresuro agradecor à V. S. de una tan graciosa y agradable comunicacion y rogarle asegurar à la celebérima Académia que me estimo verdaderamente afortunado de serme atraido su atencion al punto de lograrme sus sufragios para una dignidad tanto mas distingrida cuanto mas invidiable.

Limitandome per hoy à la notificacion de mi aceptacion à falta de tiempo para escribir mas largo, y riservandome la honra de encaminar mas convinientemente mis agradicimientos à sus ilustres compâneros luego la en-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

trega del titulo que me sera espedido, ruego à V. S. agradecer mis respetos Dios qûe à V. S. nîs ânos.

N. I. SARIPOLOS.

Καὶ ἡ Ἱσπανία λοιπὸν ἐξόχως τιμᾷ τὸν ἀπόβλητον τῆς ἐπιστήμης, ὡς ἀπεκάλουν με ὀργίαζοντες οἱ περὶ τὸν Τρικούπην..... Ὄχι, ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη οὐδέποτε καὶ οὐδαμοῦ ἀποβάλλει τοὺς ἑαυτῆς μύστας, μόνον οἱ κάπηλοι τῆς ἐπιστήμης διώκουσι τοὺς ἐλέγχοντας τὴν ἀμάθειαν αὐτῶν. Ἀλλ' ὅμως, μέλει τῷ σκώληκι ὅτι ὁ ἀετὸς ἵπταται πρὸς τὰ ὕψη; Ἱκανὸν αὐτῷ ἵνα μηδεὶς ταράττῃ τὸν βόρβορον ἐν ᾧ ἕρπει καὶ κυλίεται.... « Ἀλλ' ἔμοιγε καὶ ἄλλοι, «οἵ κέ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεύς. »

3 Μαΐου 1878. Ἡ Βασιλικὴ τοῦ Βελγίου Ἀκαδημία ἐγνωστοποίησέ μοι ὅτι τὴν 7 (ν) τοῦ μηνὸς τούτου ἐξελέχθην ὑπ' αὐτῆς ἀλλοδαπὸς ἑταῖρος (associé étranger) εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀποβιώσαντος K. Thiers, ἐν ἰδιαιτέρᾳ δ'αὐτοῦ ἐπιστολῇ ὁ ἀκαδημαϊκὸς K. Thonisesn μοὶ λέγει, ὅτι ἔλαβον ἁπάσας τὰς ψήφους πλὴν μιᾶς καὶ μόνης δοθείσης τῷ K. William Breach Lawrence πρώην πρεσβευτῇ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ Κυβερνήτῃ τῆς Ῥοδονήσου (Rhode Island).

Τὴν καὶ καθ' ἑαυτὴν μεγάλην ταύτην τιμὴν ἐπὶ μᾶλλον μεγαλύνει τὸ μέγα καὶ ἔνδοξον τοῦ ἀνδρός, εἰς οὗ τὴν διαδοχὴν ἐκλήθην, ὄνομα.

Ἡ δὲ Ἑλλάς; .... ἄγεται καὶ φέρεται ὑπὸ τῆς φαυλότητος.

Πρὸς τὴν τιμὴν ταύτην ἀπήντησα ὡς ἑξῆς·

A Monsieur le Secrétaire perpétuel de l' Académie

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

royale des Sciences, des Lettres et des Beaux Arts de Belgique.

à Bruxelles

Athénes le 4/16 Mai 1878.

Monsieur

Les poroles éminement bienvieilantes par lesquelles Vous avez bien voulu accompagner la notification de mon élection comme *associé de l'Académie Royale de Belgique*, ajoutent beaucoup à cet honneur déjà trés grand par lui-même.

Le nom de l'homme illustre que la France et les sciences politiques vienent de perdre, et auquel, par les suffrages de l'Académie, je suis appelé à succeder, est aussi un titre de plus pour moi. Venir occuper la place, dans laquelle M. Thièrs à brillé si longtemps, et un honneur bien lourd à porter.

Ma reconnaissance éternelle sous ce triple point de vue est acquise à l'illustre Compagnie qui a daigné m'associer à ses travaux. Je crains toutefois, que malgré tous mes efforts il me soit imposible de correspondre à son attente ; c'est pourquoi je m'empresse d'implorer à l'avance son indulgence, tout en l'assurant que je me ferai toujours un devoir de tâcher par tous mes moyens de m'en rendre digne, ne fut-ce que de bien loin.

En vous priant Monsieur le Secrétaire perpétuel, d'être auprès de Vos éminents collégues l'interpréte de ma profonde reconnaissance pour cette faveur trop au dessus de mes faibles mérites, je saisié avec empressement l'occasion des Vous asurer personnellement de ma haute estime ainsi que de ma considération très distinguée.

N. I. SARIPOLOS.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐν Παρισίοις τῇ 25 Ἰουλίου 1878. Τὴν 20 Ἰουλίου ἔλαβον παρὰ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀδελφότητος τῶν Κυπρίων τὸ ἑξῆς τηλεγράφημα «Chypre a besoin absolu de » votre présence. Son avenir et sa prospérité dépendent » de Vous. La colonie Chypriotte d' Egypte ainsi que les » habitants de Chypre Vous supplient au nom de la Pa- » trie de Vous y rendre promptement en passant par no- tre ville. »

Πρὸς τοῦτο ἀπήντησα ὡς ἀκολούθως, «Expliquez moi » comment ma présence pourra servir à notre Patrie com- mune. Si j' en suis convaincu, alors je partirai immédi- atement pour Alexandrie. J' attends votre réponse par la voix thélégraphique ».

Πρὸς ταῦτα ἡ ἀδελφότης ἀντετηλεγράφησέ μοι τάδε. » Pour demander que le pays soit gouvernè par le pays, » afin d'avoir de bonnes lois, conserver pour langue offici- » elle la langue grecque et avoir le privilége pour sa reli- » gion. Ainsi tout ce qui peut être utile à la patrie et dout » Vous seul êtes compétent à le formuler en appuyant les » voeux des Chypriotes. »

Ἐξηγηθέντος μοι οὕτω τοῦ σκοποῦ δι' ὃν προσεκαλούμην εἰς Κύπρον ἀπήντησα διὰ τῆς ἑξῆς ὑπὸ σημερινὴν ἡμερομηνίαν ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς καλοῦντάς με συμπολίτας μου.

Φίλτατοί μοι Συμπολῖται.

Ἐκ τῆς ἐμῆς τηλεγραφικῆς ἀπαντήσεως πρὸς τὸ πρῶτον ὑμῶν τηλεγράφημα κατενοήσατε βεβαίως ὁπόσον τρυφερῶς τοῦτο μὲ συνεκίνησεν. Ἡ ἐπίκλησις τῆς φίλης πατρίδος, ὡς ἦν ἐπόμενον, διέθετό με πρὸς πᾶσαν ὑπὲρ αὐτῆς προσωπικὴν θυσίαν, ἐφ' ᾧ καὶ ἀπόφασιν ἔλαβον ἀναχωρῆσαι ἅμα ἐκ τοῦ δευτέρου τηλεγραφήματος ὑμῶν ἐπειθόμην

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅτι ἡ ἐμὴ ἐπιτόπιος παρουσία ἠδύνατό πως συντελέσαι πρὸς εὐόδωσιν τῶν πόθων οὓς ἐξήγειρεν ἐν ὑμῖν ἡ νέα τῶν πραγμάτων φάσις, λαβὼν ὅμως τὸ δεύτερον παρ' ὑμῶν τηλεγράφημα ἐνόησα, ὅτι οὐδὲν μὲν τὸ ἐπεῖγον εἶχεν ἡ ἐμὴ ἀναχώρησις, ἡ δ' ἐμὴ παρουσία ἀτελέσφορος ὅλως ἤθελεν ἀποβῆ, τοὐλάχιστον ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ ὡς ἔχουσι νῦν τὰ πράγματα.

Ἀλλ' εἰ καὶ ἐξ ἐμαυτοῦ ἔκρινον οὕτως οὐκ ἠβουλήθην ὅμως λαβεῖν οἰκοθεν σπουδαίαν ἀπόφασιν ἐπὶ πράξεως τοσοῦτον σπουδαίας, ἐφ' ᾧ καὶ ἀπεφάσισα ἀνακοινώσασθαι τὸ πρᾶγμα τρισὶ τῶν ἐν Παρισίοις φίλων, καὶ δὴ τοῖς σπουδαιοτάτοις ὡς ἀπὸ τεσσαρακονταετίας φίλοις μοι ἐπιστηθίοις καὶ ἀγαπῶσί με ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ τὴν Ἑλλάδα ὡσαύτως. Οἱ τρεῖς οὗτοι ἔξοχοι ἄνδρες εἰσὶν ὁ Egger, ὁ Giraud, ἀμφότεροι ἀκαδημαϊκοί, καὶ ὁ Villefort ὑφυπουργὸς τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Ὑπουργείου τῆς Γαλλίας. Εὑρέθησαν καὶ οἱ τρεῖς σύμφωνοι πρός με, ὅτι ματαία ἡ ἄμεσος μετάβασίς μου διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους.

Α'. Διότι ἡ ἐνέργεια ἐφ' ᾗ ἐπικαλεῖσθε τὴν ἐμὴν συνδρομήν, καὶ ὡς διατυποῦτε αὐτὴν ἐν τῷ δευτέρῳ τηλεγραφήματι ὑμῶν, γενήσεται αὐτοβούλως ὑπ' αὐτῆς τῆς Ἀγγλίας· τοῦτο μεν, ὅτι ἔθος ἐστὶ παρ' Ἄγγλοις χορηγεῖν αὐτοδιοίκησιν πάσῃ ὑπὸ τὰ σκῆπτρα τῆς Ἀγγλίας περιερχομένῃ ὑφ' οἱονδήποτε τίτλον χώρᾳ· τοῦτο δε, ὅτι ἐν τῇ αὐτοδιοικήσει περιλαμβάνεται τό τε πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν ἐγχωρίων σέβας, ὡς καὶ τὸ πρὸς τὸ ἔχειν οὓς ἂν βούλωνται οἱ κάτοικοι νόμους καὶ ἀρχάς.

Β'. Διότι ἡ ἄνευ ἐπισήμου τίτλου ἐμὴ ἐμφάνισις ἐν Κύπρῳ πάντως παρουσιάσει με εἰς τὰ ὄμματα τῶν κρατούντων Ἄγγλων ὥς τινα τυχοδιώκτην ἢ καὶ ῥωποπερπερήθραν ζητοῦντα ἔργον· ἐννοεῖται δέ, ὅτι τοιαύτη θέσις ἤθελεν εἶσθαι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅλως ἀνοίκειος δι' ἐμὲ τὸν ἱκανῶς νῦν γνωστὸν ἐν τοῖς κύκλοις τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης, οἵτινες, ἐξόχως ἐτίμησάν με ἀλληλοδιαδόχως ψηφίσαντες, ἑταῖρον καὶ συμπάρεδρον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ.

Γ'. Διότι εἴποτ' αὐτὴ ἡ κρατοῦσα Ἀγγλία ἐπισήμως ἀποταθῇ πρὸς τοὺς Κυπρίους καὶ τὴν τούτων αἰτήσει γνώμην περὶ τῆς διασκευῆς τῶν τοῦ τόπου πραγμάτων, τότε ἔσται πρόσφορος ἡ στιγμὴ ὅπως οἱ ἐμοὶ συμπολῖται προτείνωσί με ὡς τὸν ἐν ᾧ ἔχουσι τὰς πίστεις καὶ ὑποδείξωσί με τῇ Ἀγγλίᾳ ἵν' αὕτη ἐπισήμως μὲ καλέσῃ πρὸς ἀπὸ κοινοῦ σύσκεψιν περὶ τῆς διαρρυθμίσεως τοῦ τόπου. Εὐκόλως καὶ ἄνευ πολλῆς τῆς ἀναπτύξεως ἐννοεῖτε, φίλτατοί μοι συμπολῖται, ἡλίκην βαρύτητα ἕξει τότε ἡ ἐμὴ γνώμη παρὰ τοῖς Ἄγγλοις ἐπισήμως καλέσασί με πρὸς διακόσμησιν τῶν τῆς Κύπρου.

Δ'. Διότι μὴ στέργων ἐγὼ ἀποβαλεῖν τὴν Ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν, μάλιστα δ' ἐπειδὴ ὑπὲρ τὰ τριάκοντα βιῶ ἐν Ἑλλάδι ἔτη, ἐν αὐτῇ δὲ καὶ πρὸς ἐπισημοτάτας λειτουργίας ἐκλήθην, δεήσει με ὑποβαλεῖν αἴτησιν, ὅπως προκληθῇ Βασιλικὸν διάταγμα ἐπιτρέπον μοι ἄνευ ἀπωλείας τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνότητος συμπρᾶξαι προσωρινῶς πρὸς ἔργα πολιτικὰ μετὰ ξένης κυβερνήσεως.

Ε. Διότι ἐπικειμένης τῆς ἐτησίας συνόδου τῆς Διεθνοῦς Ἀκαδημίας, (ἥτις ἄρξεται τῶν ἔργων αὐτῆς ἐπακριβῶς μετὰ τέσσαρας ἑβδομάδας), ἡ ἐμὴ παρουσία ὡς μέλους τακτικοῦ αὐτῆς, καὶ δὴ καὶ τριῶν ἐκ τῶν ἑπτὰ ἐπιτροπειῶν αὐτῆς συνεργάτου, ἐστὶν ἀπολύτως ἀναγκαία, μάλιστα δέ, διότι ἐν Βρυξέλλαις διατρίψας ἐσχάτως καὶ πολλὰς ἐκεῖ ἐντεύξεις λαβὼν μετὰ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τῆς Ἀκαδημίας, νῦν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν Ὑπουργοῦ τοῦ Βελγίου K. Gustave Rolin

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Jacquemyns, πλεῖστα ὅσα ἀπὸ κοινοῦ ἐσχεδιάσαμεν, ὥστε ἡ αἰφνιδία ἀναχώρησίς μου ἤθελε παράσχει τοῖς συνεταίροις οὐχὶ τὴν ἀρίστην περὶ ἐμοῦ ἰδέαν· σημειώσατε δέ, ὅτι μέλη τῆς Ἀκαδημίας ταύτης εἰσὶν οἱ ἐπισημότατοι τῶν πολιτειολόγων τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

Ϛ΄. Διότι εὐχαριστήσας ἐγγράφως τῇ Βασιλικῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Ἱσπανίας διὰ τὴν ἐκλογὴν ὡς ἀλλοδαποῦ ἑταίρου, ἣν ἐπ' ἐσχάτων ἐποίησέ μοι, ὑπεσχέθην ὅτι ἅμα τῇ λήξει τῆς Συνόδου τῆς Διεθνοῦς Ἀκαδημίας ἀπελεύσομαι εἰς Μαδρίτην, ἵνα τε τοὺς νέους μοι συναδέλφους προσωπικῶς γνωρίσω καὶ τὰς ἐμὰς αὐτοῖς διὰ ζώσης φωνῆς ἐπαναλάβω εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ παρ' αὐτῶν γενομένῃ μοι ἐξόχῳ τιμῇ ἵνα εἰς τὸν ἑαυτῶν καταλέξωσι θίασον.

Ἀπὸ τῶν διὰ βραχέων ἐκτεθέντων τούτων λόγων πεισθήσεσθε πάντως, ἀγαπητοί μοι συμπολῖται, ὅτι διὰ τῆς ἀναβολῆς ἐξυπηρετῶ μᾶλλον τὰ συμφέροντα τῆς ἀγαπητῆς ἡμῖν πατρίδος καὶ τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ, ἰδίως δέ, διότι διὰ τῆς προσωπικῆς γνωριμίας τηλικούτων ἀνδρῶν προσεταιριζόμεθα τοὺς ἐξοχωτάτους τοῦ κόσμου πολιτειολόγους, οὕτω δέ, εἴποτε κληθῶ ὡς συνεργάτης πρὸς διαρρύθμησιν τῶν νέων λαβόντων τροπὴν πραγμάτων τῆς γενεθλίου ἡμῶν νήσου, πᾶσα ἐμὴ ἐνέργεια τεύξεται συνηγόρων θερμῶν, καθ' ἣν περίπτωσιν ἡ κρατοῦσα Ἀγγλία μὴ παραδεχθῇ τὰς ἐμὰς σκέψεις καὶ προτάσεις ὑπὲρ τῆς Κύπρου.

Λάβετε παρακαλῶ ταῦτα πάντα ὑπὸ ὥριμον σκέψιν καὶ γνώσεσθε, ὅτι οἱ πόθοι ὑμῶν καὶ ἐμοί εἰσι πόθοι, καὶ ὅτι ἀντὶ τοῦ αὐτόκλητον προσελθεῖν με σύμβουλον, εὑρεῖν δὲ ὦτα κωφεύοντα πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Κύπρου φωνήν μου καὶ ἀφῆσαι ἐνταῦθα συναδέλφους δυσχεραίνοντας ἐπὶ τῇ ἐμῇ λειποταξίᾳ, τοὐναντίον, ἐπισήμως κληθείς,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

οὐ μόνον ἀξιωθήσομαι προσεκτικῆς ἀκροάσεως παρὰ τοῖς νῦν τῆς φίλης Κύπρου κρατοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐμὴ φωνὴ εὑρήσει ἠχὼ ἐν τοῖς ἀνωτάτοις κύκλοις τῶν ἐξόχων σοφῶν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ὡς περὶ πολλοῦ δὲ ποιούμενοι καὶ τὴν ἐμὴν ὑπόληψιν συνταχθήσεσθε πάντως τοῖς ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσι.

Μὴ δυνάμενος ἐν τηλεγραφήματι διαβιβᾶσαι ὑμῖν τὰς ἀνωτέρω σκέψεις κατ' ἀνάγκην προσφεύγω τῷ ταχυδρομείῳ, ἡ ἐκ τούτου βραδύτης ἔσται σχετικῶς μικρά, ἡ δ' ἐκ τῆς ἐπισταμένης σταθμίσεως τῶν ἀνωτέρω λόγων ὠφέλεια μεγάλη.

Δέξασθε φίλτατοί μοι συμπολῖται τοὺς ἀπὸ μέσης καρδίας ἀσπασμοὺς τοῦ διαρκῶς τῇ κοινῇ πατρίδι καὶ ὑμῖν προσφιλέστατα διακειμένου φίλου καὶ συμπολίτου ὑμῶν.

Ν. Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ

Ἐν Μαδρίτῃ τὴν 13/25 Σεπτεμβρίου 1878. Ψὲς κατὰ πρῶτον μετὰ τὰς ἐφετεινὰς θερινὰς διακοπὰς αὐτῆς συνῆλθεν ἐν τῷ ὡρισμένῳ καταστήματι αὐτῆς (ὅπερ ἐστὶν αὐτὸ τὸ μέγαρον ἐν ᾧ ἐκρατήθη ὁ μετὰ τὴν ἐν Παυίᾳ τὸ 1525 μάχην εἰς Μαδρίτην ἀπαχθεὶς αἰχμάλωτος Φραγκῖσκος ὁ Α΄. ὁ τῆς Γαλλίας Βασιλεὺς ἠττηθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας καὶ Βασιλέως τῆς Ἱσπανίας Καρόλου τοῦ Ε.) ἡ τῶν Ἠθικῶν καὶ Πολιτικῶν ἐπιστημῶν Βασιλικὴ Ἀκαδημία. Συνώδευσέ με, εἰσήγαγε καὶ πρὸς ἕκαστον τῶν μελῶν αὐτῆς ἰδίᾳ παρουσίασε καὶ ἐγνώρισεν ὁ K. Manuel Colmeiro, ἅπαντες μετὰ πολλῆς τῆς φιλοφροσύνης μοὶ ὡμίλησαν, ὁ δὲ Πρόεδρος μετὰ φιλόφρονα προσλαλιὰν ἐνεχείρισέ μοι τὸ τοῦ ἑταίρου δίπλωμα, ὃ δεχθεὶς ἐγὼ διὰ βραχέων ἱσπανιστὶ εὐχαρίστησα. Ἀρξαμένης τῆς Συνεδριάσεως προσεκλήθην ὑπὸ τοῦ Προέδρου ἵνα συνεδριά-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σω τῇ Ἀκαδημίᾳ. Μετά τινας ἐργασίας αὐτῆς προσεκλήθην ὑπὸ τοῦ Προέδρου ἐξ ὀνόματος τῆς Ἀκαδημίας ἵνα ἐκθέσω αὐτῇ ὁποίαν πρόοδον ἐποίησαν ἐν Ἑλλάδι αἱ ἠθικαὶ καὶ πολιτικαὶ ἐπιστῆμαι. Εἰ καὶ ἀπαράσκευος ὅλως ὡμίλησα ἐπὶ ἡμίσειαν περίπου ὥραν ἐκθεὶς διὰ βραχέων τὰ κατὰ τὰς ἐπιστήμας ταύτας ἐν Ἑλλάδι, ἀναπτύξας ἰδίως τὰς μεγάλας προόδους ἃς ἐποίησεν ἡ νομικὴ ἐπιστήμη. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁμιλίας μου ὁ Πρόεδρος τῇ γνώμῃ τῆς Ἀκαδημίας ἐξέφρασέ μοι τὰς εὐχαριστίας αὐτῆς.

Ἀθήνησι τῇ 16 Νοεμβρίου 1878. Ἀναχωρήσας ἐξ Ἀθηνῶν τὴν 3 Ἰουνίου ἐπανῆλθον τὴν 11 Ὀκτωβρίου, κατὰ τὸ τετράμηνον καὶ πλέον διάστημα τοῦτο διατρίψας ἐν Πέστῃ, Βιέννῃ, Μονάχῳ, Βρυξέλλαις καὶ Παρισίοις μετέβην εἰς Ἱσπανίαν, ἧς τὰς κυριωτάτας ἐπισκεφθεὶς πόλεις. Burgos, Zaragoza, Madrid, Toledo, Cordoba, Sevilla, Cadix, Algesiras, Gibraltar, Malaga, Granada, Valencia καὶ Barcelona, διὰ Perpignan, Montpellier καὶ Nimes ἔφθασα εἰς Μασσαλίαν, ὁπόθεν, σὺν τῇ ἐκεῖ περιμενούσῃ με θυγατρί μου Μαρίᾳ, ἐπεβιβάσθημεν εἰς τὸ ἀτμόπλοιον Europe τὸ ἀποπλεῦσαν διὰ Πειραιᾶ.

Κατ' αὐτὰς πολὺς γίνεται ἐν τῇ πόλει λόγος ὅτι κληθήσομαι εἰς ἀνάληψιν τοῦ ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης. Ὁμολογῶ ὅτι οὔτε ὁ βασιλεύς, οὔτε ὁ πρωθυπουργὸς ἠρώτησάν με ἂν δέχωμαι, πρὸς δὲ τοὺς ἐρωτῶντάς με ἀποκρίνομαι, ὅτι τότε μόνον σκέψομαι περὶ ἀναδοχῆς ἢ ἀρνήσεως ὅταν ἁρμοδίως ἐρωτηθῶ.

Ὁ Θεὸς ἔδωκέ μοι τοιοῦτον χαρακτῆρα, αἱ δὲ περιστάσεις ἐν αἷς ἄχρι τοῦ νῦν ἐβίωσα ἰσχυροποίησαν αὐτὸν οὕτως, ὥστε ἀδύνατον ἀποβαίνει μοι ὑποτάξαι ἐμαυτὸν καὶ τὰς ἐμὰς ἰδέας ὑπὸ ζυγὸν εἴτε ἱεραρχικῶς προϊσταμένου εἴτε

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πολιτικοῦ κόμματος. Οὐδ' ἐπὶ μίαν μόνην ἡμέραν διετέλεσα ὑπάλληλος κατὰ τὴν κυρίαν τῆς λέξεως σημασίαν, ἅτε οὐδετέρας τῶν δύο δημοσίων λειτουργιῶν (τῆς τοῦ Καθηγητοῦ καὶ τῆς τοῦ Συμβούλου παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν), ἃς μετῆλθον συνεπαγομένης τὴν ὑπακοὴν πρὸς διαταγὰς ἱεραρχικῶς προϊσταμένου. Ὡς Καθηγητοῦ οὐδεὶς ἐλογοκρίτει τὰς ἐμὰς γνώμας· δὶς ἀπελύθην δι' ἀνομολογήτους λόγους, οὐδεὶς ὅμως ἐπειράθη προστάξαι με τὸ λεκτέον ἢ πρακτέον· ὡς δὲ Σύμβουλος καλούμενος ἐγνωμοδότουν χωρὶς τοῦ ὀφείλειν με εἰπεῖν τὰ τῷ Ὑπουργῷ ἀρέσκοντα. Ἐκ παίδων ἐπιδοθεὶς εἰς τὰ γράμματα ἀποκλειστικῶς, διήγαγον βίον μονήρη μᾶλλον ἢ κοινωνικόν, ἡ δὲ βαρυηκοΐα τὰς συναναστροφὰς ἀτερπεῖς καθιστᾶσα τούτων με ἀπεμάκρυνεν· ὡς δικηγόρος δέ, πρόδηλον ὅτι κατὰ τὰς ἐμὰς ἰδέας καὶ γνώσεις τοὺς ἐντολεῖς ὑπερασπίζομαι εὐλαβῶς καὶ ἐντίμως τὴν λειτουργίαν μετερχόμενος.

Ἀμφίβολον ἄρα ὅτι ποτὲ δυνήσομαι συνεπιληφθῆναι ἄλλοις ἔργου, καὶ μάλιστα τοῦ κυβερνητικοῦ, ὡς τῆς πείρας διδαξάσης με, ὅτι πᾶν μὲν ἔργον, οὗ ἡ ἐκτέλεσις ἀπ' ἐμοῦ καὶ μόνου ἐξήρτητο, εἰς αἴσιον ἤγαγον πέρας, (οὕτω τὰς ἐμὰς συγγραφάς, τὴν ἀγωγὴν τῶν τέκνων μου καὶ τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω διευθέτησιν τῶν τοῦ οἴκου πραγμάτων), ὅ,τι δὲ ἔχρηζέ μοι βοηθοῦ, οὐ μόνον ἠδυνάτησα περᾶναι ἀλλὰ καὶ πλείστοις ἐνέτυχον κωλύμασι παρὰ τῶν ἄλλων, ἀπόδειξις δὲ τὰ κατὰ τὴν Καθηγεσίαν συμβάντα μοι, ὡς δυσαρέστῳ γενομένῳ, τοῖς μὲν φοιτηταῖς, διότι ἐπιμελεστέρους καὶ χρηστοτέρους ἐπειράθην ποιῆσαι, τοῖς δὲ συναδέλφοις, διότι πολὺ τούτων διέφερον, τῇ δὲ κοινωνίᾳ διότι τὴν πορείαν τῶν ἐν αὐτῇ, ἰδίως δὲ τῶν πολιτευομένων, ἀποδοκιμάζων οὐδενὸς ἠμέλουν, ὅπως εἰς τὸ μέλλον κρείττους τῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νῦν παρασκευάσω αὐτῇ πολίτας. Ἀπέτυχον ἐν πᾶσιν, ἡσυχάζει μοι ὅμως ἡ συνείδησις.

Πρὸς τὸ δυσχερὲς ἔργον ἐνεθάρρυνέ με τὸ ὑπ' ἐμοῦ ἐπὶ τοῦ οἴκου μου τελεσθέν. Τὴν μόρφωσιν χαρακτήρων ἐπεζήτησα ἐκθύμως. Λαβὼν σύζυγον νεωτάτην ἐκκαιδεκαετῆ μόλις, προσεφέρθην αὐτῇ ὡς διδάσκαλος καὶ ὕψωσα αὐτὴν ὅπως θεωρῇ ἑαυτὴν συνέταιρόν μοι καθ' ἅπαντα τὸν βίον, ἰσήγορον δὲ σύμβουλον καὶ συναντιλήπτορα. Τὴν ἐργασίαν εἰς πορισμὸν τῶν τοῦ βίου ἐμὸν ἔχων ἔργον, τὴν σύζυγον ἐδίδαξα ὅτι κλῆρος αὐτῆς ἦν ἡ οἰκονομία. Οὕτω ὑπὲρ τὰ τριάκοντα συμβιοῦντες ἔτη ἐξ ἄγαν πενήτων εὔποροι ἐγενόμεθα. Γεννηθέντων δ' ἡμῖν τέκνων, ἥ τ' Ἀριάδνη καὶ ἐγὼ ἐθεωρήσαμεν ἡμᾶς αὐτοὺς οὐχὶ ὡς κυρίους τῆς οὐσίας ἀλλ' ὡς διαχειριστὰς πιστοὺς ἀλλοτρίας περιουσίας τῆς τῶν τέκνων δηλονότι, τῶν μικρῶν καὶ ἀσθενῶν ὄντων πρὸς ἃ θελήματι θείῳ ἐδώκαμεν τὸ εἶναι. Τὰ τέκνα ἀπὸ τῆς βρεφικῆς αὐτῶν ἡλικίας ἐδιδάξαμεν τὸ κερδαίνειν διὰ τῆς ἐργασίας, διότι καὶ τὸ μανθάνειν αὐτὰ τὰ γράμματα ὡς ἐργασίαν ἐπικερδῆ ἀμείβομεν διὰ χρημάτων. Οὕτω πρὸς τὸ κερδαίνειν ἔμαθον τὸ οἰκονομεῖν, ἅτε τοῦ ἰδίῳ πόνῳ κερδήσαντος φειδομένου τὸ προσπορισθὲν χρημάτιον. Μεγαλώσαντα ἐδιδάξαμεν αὐτὰ καὶ τὰς καλὰς τέχνας μουσικὴν καὶ ζωγραφικήν, ἵνα ἐν ἀνάγκῃ εὕρωσι καταφυγὴν εἰς ἔντιμον βιοποριστικὸν ἔργον, εὐμενοῦς δὲ τῆς τύχης ἐξακολουθούσης εὑρίσκωσι τερπνὴν καὶ ἐπωφελῆ ἐργασίαν ἀποτρέπουσαν αὐτὰ ἀπὸ τῶν ματαίων ἅμα καὶ δαπανηρῶν μάλα ἀσχολιῶν τῶν καλλωπισμῶν, δι' ὧν προλειαίνεται ἡ πρὸς τὴν διαφθορὰν ὁδός. Οὐδὲν τῶν θηλέων ἀπέστειλα εἰς σχολεῖον, ἡ δὲ μήτηρ καὶ ἐγώ, διδάξαντες τὰς ἀρχὰς καὶ τὸν τρόπον τοῦ μανθάνειν, τὸν πόθον τῆς γνώσεως τῶν ὄντων

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐν αὐτοῖς διηγείραμεν, ὁ δὲ πόθος οὗτος ἑκάστοτε ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ γνῶναι καὶ ἄλλα ὑπεκκαιόμενος οὐδεὶς κίνδυνος ὅπως σβεσθῇ. Οὕτως ἐγένοντο φιλομαθῆ καὶ ὡς εἰπεῖν αὐτοδίδακτα, διότι οὕτω μόνον σπουδαίαν καὶ μόνιμον πᾶς ἄνθρωπος ποιεῖται τὴν μάθησιν. Ὡς βέλτιον οἰκονομεῖ καὶ ἐπιμελέστερον φυλάττει ἕκαστος ἃ διὰ τῶν ἑαυτοῦ προσεπορίσθη πόνων, εὐκολώτερον δὲ δαπανᾷ ἃ παρ' ἄλλων ἕτοιμα εὗρεν, οὕτω καὶ ὅσα τις ἐξ ἑαυτοῦ μανθάνει μονιμώτερα μένουσιν. Ἐπιμελῶς ἐπεστάτησα ἵνα βιβλίων χρησίμων τὴν ἀνάγνωσιν ὀνήσιμον εὑρίσκωσιν, ὥστε τοῦ ἤθους ἅπαξ μορφωθέντος οὐδέποτ' ἐπιθυμοῦσιν ἀναγνώσεις ματαίας, ἧττον δὲ μάλιστα μυθιστορημάτων καὶ ἄλλων ἐπιβλαβῶν διὰ τὰ ἤθη βιβλίων. Ἐν ἑνὶ λόγῳ καθωδήγησα αὐτὰ πρὸς τὸ ἐπὶ πᾶσιν αὐτοδιοικεῖσθαι ἐν τῷ βίῳ καὶ αὐταρκεῖν.

Οἱ πολλοὶ ἴσως νομίζουσιν ὅτι τοιαύτη ἀνατροφὴ παρέσχε τῇ Ἀριάδνῃ καὶ ἐμοὶ πλείστας φροντίδας καὶ πόνον ἄπειρον. Ἀπατῶνται, οὐδὲν ἡ γυνὴ καὶ ἐγὼ εὕρομεν εὐκολώτερον τῆς τοιαύτης μεθόδου. Οὕτως ὁ οἶκος ἡμῶν παρίστησιν ἀληθῆ κυψέλην, οἱ πάντες ἐργαζόμεθα, οἱ πάντες καρποφοροῦμεν τὸ μέλι, τὸ γλυκαῖνον ἁπάσας ἡμῶν τὰς ἡμέρας καὶ ὥρας. Παραδείσιος ἁρμονία ἀπὸ πρωΐας μέχρι βαθείας νυκτὸς ἐν τῷ οἴκῳ ἡμῶν βασιλεύει καὶ ἡ σύνοικος ὑγεία ἅπαντας ἡμᾶς εὐθύμους διατηρεῖ, ἐφ' οἷς δοξάζομεν καὶ ὑμνοῦμεν νυχθημερὸν τὸν δοτῆρα πάντων τῶν ἀγαθῶν ὧν ἀπολαύομεν.

Καὶ ταῦτα μὲν διὰ μόνης τῆς ἐν ἐμοὶ θελήσεως κατωρθώθησαν, ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ μόνον τῆς διὰ τῶν πολλῶν συναντιλήψεως δυνατὸν κατορθώσασθαι τὰ καλά, οἱ δὲ πολλοὶ οὗτοι οἱ διδάσκαλοί εἰσι καὶ ὁ κλῆρος, ἀλλ' εἰ ἐγὼ εἷς ὢν διδάσκαλος κατεδιώχθην καὶ ὑβρίσθην, τί ἄρα προσδοκᾷν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δύνανται οἱ ἄλλοι ὅμοια ἐπιχειρήσοντες, μάλιστα δ' ἐὰν ὑπ' ἀναγκῶν συνέχωνται; Ὁ ὁροῦς τῆς διαφθορᾶς παρασύρει καὶ αὐτοὺς τοὺς φύσει μὲν καλοὺς κἀγαθοὺς ἀτόλμους δ' ὅπως μετὰ θάρρους ἀντιστῶσιν.

Εἴποτ' ἐκαλούμην ἐγὼ δ' ἀπεφάσιζον λαβεῖν μέρος εἴς τινα Κυβέρνησιν, παντὸς ἄλλου κλάδου ἤθελον προτιμήσει τὸ Ὑπουργεῖον τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας Παιδεύσεως τὸ ὑπὸ πάντων τῶν πολιτευομένων περιφρονούμενον καὶ ὡς τὸ ἔσχατον τῶν ἑπτὰ θεωρούμενον, παρ' ἐμοῦ δὲ λογιζόμενον ὡς τὸ πρώτιστον πάντων, διότι ἐξ αὐτοῦ κυρίως καὶ ἡ εὐδαιμονία καὶ ἡ κακοδαιμονία οὐ μόνον τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἀλλὰ καὶ τοῦ ὅλου ἑλληνισμοῦ.

Πλὴν καὶ ἑτέρα, ἡ πασῶν ἴσως μεγίστη δυσχέρεια. Ὅπως ἐπενεχθῇ βελτίωσις εἰς τὴν παίδευσιν καὶ τὸν κλῆρον ἀνάγκη χρόνου μακροῦ ὄν, ὡς ἔχουσι νῦν τὰ πράγματα, ἀδύνατον εὑρεῖν τὸν κληθησόμενον πρὸς τὸ ἔργον Ὑπουργόν.

Ἀλλὰ περὶ τούτων ἁπάντων καὶ εἰς ὕστερον σκεπτέον ὅτε καὶ εὐθετώτερος ὁ χρόνος εἴποτέ μοι γένηται πρότασις πρὸς ἀναδοχὴν Ὑπουργείου. Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅμως ταύτῃ, ἣν ἔχω ὡς λίαν ἀμφίβολον, διότι καὶ τὸ ἄτεγκτον τοῦ ἐμοῦ χαρακτῆρος οἱ τῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος κρατοῦντες γινώσκουσι καὶ τὸ ὅτι οὐδένα δέχομαι ἐπὶ πραγματιώσει τοῦ κατ' ἐμὲ σκοποῦ συμβιβασμόν, ἠλίκον θόρυβον ἐγερεῖ κατ' ἐμοῦ ἡ πολλὴ τῶν κακῶν σπεῖρα ἡ οὐδ' ὡς ἁπλοῦν καθηγητὴν τοιαῦτα διδάσκοντα ἀνεχθεῖσά με;

28 Ἰανουρίου 1879. Σήμερον πρωΐας ἔτεκεν ἡ θυγάτηρ μου Χρυσηὶς Γ. Μιστριώτου υἱὸν ὃν ὠνομάσαμεν ἀπὸ τοῦδε Νικόλαον. Εὔχομαι αὐτῷ μακροβιότητα, εἶθε δὲ κατασταθῇ ἐφάμιλλος τοῦ πατρός του.

20 Φεβρουαρίου 1879. Ἡ κακία ἐπιτυγχάνουσα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἔτι μᾶλλον ἐπαίρεται καὶ παραδίδοται τῇ ἁμαρτίᾳ κυλιομένη ἐν τῷ βορβόρῳ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ἐξαδυνατοῦσα δὲ ἵνα κατανοήσῃ τὸ ὕψος τῆς ἀρετῆς θεωρεῖ αὐτὴν ὡς ἀντικείμενον τῆς λατρείας τῶν μωρῶν. Ἡ ἀρετὴ ὅμως δυσπραγοῦσα ἀνατείνει τὸν νοῦν πρὸς τὸν Θεόν, ἀπὸ τούτου δὲ νέας ἀρύεται δυνάμεις πρὸς ἐγκαρτέρησιν ἵνα ὑπομείνῃ τοῦ ὧδε βίου τὰ κακά, παρασκευάζεται δέ, ἑαυτὴν καθαίρουσα τῶν μολυσμῶν, πρὸς τὴν μέλλουσαν μακαριότητα. Οὕτως ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ κακία καὶ ἐπὶ μόνῃ τῇ ἰδέᾳ τοῦ θανάτου τρομάζει, ἡ ἀρετὴ ἐπιποθεῖ τὸν θάνατον ὡς τὸ μέσον δι' οὗ, λελυμένη τῶν ὧδε δεσμῶν καὶ τῶν ταλαιπωριῶν τοῦ ἐπὶ γῆς βίου, ἐμβαπτισθήσεται ὅλη τῇ πηγῇ τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ.

Ὅν χρόνον δαπανᾷ ἡ ἡμιμάθεια, ὅπως προαγάγῃ ἑαυτὴν εἰς ἐπικερδῆ θέσιν, διὰ ῥᾳδιουργίας καὶ ποταπῆς πρὸς τοὺς κρατοῦντας κολακείας, τοῦτον δαπανᾷ ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη εἰς κράτυνσιν ἑαυτῆς. Ἐκ τούτου οἱ μὲν ἡμιμαθεῖς εὐδοκιμοῦσι καὶ προάγονται, οἱ δὲ ἀληθεῖς ἐπιστήμονες εἴτε λησμονοῦνται, εἴτε παραγκωνίζονται.

Πᾶσα Κυβέρνησις πρὸς τὴν ἡμιμάθειαν συμμαχοῦσα σκοπεῖ πρὸς τὸν δεσποτισμόν. Πῶς γὰρ οὔ; Συμμαχεῖ πρὸς τὸ ψεῦδος, πρὸς δὲ τὴν ἐλευθερίαν μόνη ἡ ἀλήθεια ἄγει, ὡς καὶ τὸ ἀψευδὲς εἶπε στόμα· «γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς». Ἀλλὰ καὶ δεινὸν διὰ τὸν γινώσκοντα τὴν ἀλήθειαν μὴ δυνάμενον δὲ πρᾶξαι αὐτήν.

Ὁ ὄχλος περιφρονεῖ τὸν ὑπὲρ τῶν ἀληθινῶν αὐτοῦ συμφερόντων κοπιῶντα, τιμᾷ δὲ τοὐναντίον καὶ γεραίρει τὸν θωπείαις ἐξαπατῶντα αὐτὸν ὅπως τὸν δουλώσῃ.

Ὀλίγη ἐπιστήμη μακρύνει ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, πλειοτέρα δ' ἐπανάγει πρὸς τὸν Θεόν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐν πάσῃ ἀθλίᾳ πολιτείᾳ δέδοται τῇ ἠμιμαθείᾳ ὡς κεκτημένον δικαίωμα τὸ ἀποζῆν ἀπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου.

Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ πληροῖ μοι ἅπασαν τὴν καρδίαν, ὥστε οὐδ' ἐλαχίστη ἐν αὐτῇ θέσις μένει ὅπως εἰσχωρήσῃ ὁ τῶν ἀνθρώπων φόβος. Λέγων ἐν πάσῃ περιπτώσει τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀδιαφορῶν ἂν αὕτη προσκρούσῃ εἰς τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας τὰ συμφέροντα συχνάκις ποιοῦμαι τούτους ἐχθρούς, ὁπόταν ὅμως ἐπέλθῃ τούτοις τροπὴ τῆς τύχης, γινώσκουσιν ὅτι ἐν ἐμοὶ εὑρήσουσι τὸν ἔνθερμον ὑπερασπιστήν, τὸν πιστὸν παρήγορον φίλον, τὸν πρόθυμον ἀντιλήπτορα.

Οὕτως ἐν πολλαῖς περιστάσεσιν εἶδον τοὺς πλείστους τῶν ὑβριστῶν μου προσελθόντας μοι ἐν μετανοίᾳ δι' ὅσα κατ' ἐμοῦ ἐσκευώρησαν, εἶπον ἢ ἔγραψαν. Ἰσχύσαντες μὲ κατεδίωξαν, ἀτυχήσαντας, ἠλέησα καὶ κατὰ δύναμιν προὐστάτευσα. Οὐδέποτέ τινα ἐξεδικήθην κακῶς ποιήσας, τοῦ λόγου δὲ τούτου ἕνεκεν ἐν ὑπομονῇ πάντα κατ' ἐμοῦ διωγμὸν φέρω, ἄτε ἥσυχον ἔχων τὴν συνείδησιν καὶ διότι ἀπὸ τῆς μακρᾶς μου πείρας ἐδιδάχθην, ὅτι πᾶν κακὸν ὅ μοι ἐπῆλθεν ἐτράπη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ χρόνου πρὸς τὸ ἐμὸν ἀγαθόν.

Οἰκτείρω τοὺς κακοὺς καὶ εὐπραγοῦντας, ἐμαυτὸν δὲ καὶ δυσπραγοῦντα μακαρίζω.

Ἀδύνατον τῷ κακῷ καὶ νοῆσαι ἡλίκην γαλήνην τῇ ψυχῇ πορίζει ἡ ἥσυχος συνείδησις.

Μισῶ, ναὶ μισῶ τὴν κακίαν τῶν κακῶν, οἰκτείρω ὅμως τούτους, οὐχὶ δὲ καὶ μισῶ.

Συκοφαντούμενος καὶ διωκόμενος ἐνόησα τὸ ὕψος καὶ τὸ παρήγορον, τῶν θείων λόγων τοῦ Κυρίου μου «Μα»κάριοι ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι ἕνεκεν ἐμοῦ».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Πολὺς ὁ πόνος διὰ τὴν συκοφαντίαν καὶ τὸν διωγμόν, ἀλλὰ καὶ ἡ πικρία τούτων γλυκύθυμός ἐστιν. Οὕτω καὶ τὰ πικρὰ φάρμακα θεραπεύουσι τὴν νόσον.

Ὡς αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι δίδουσι τὸν λόγον τῆς τῶν πικρῶν φαρμάκων ἐπὶ τοῦ νοσοῦντος σώματος ἐνεργείας, οὕτως ἡ εὐσέβεια φιλοσοφοῦσα ἐξηγεῖ τὴν ἀπὸ τῶν ἀτυχημάτων προσγινομένην τῇ ψυχῇ ὠφέλειαν.

Ἐν κακῇ καὶ διεφθαρμένῃ πολιτείᾳ τοὺς χρηστοὺς ὡς ἀχρήστους λογίζονται.

Οἴμοι! ἄχρηστος ἐγὼ ἀκμαίας ἔτι ἔχων τὰς δυνάμεις! Ἄχρηστος τῇ πατρίδι νῦν μάλιστα ὅτε, γνωστὸς ἐν Εὐρώπῃ ὤν, καὶ συναδέλφους ἐν ταῖς εἰσποιησάσαις με ἀκαδημίαις ἔχων τοὺς ἐπισημοτάτους τῶν ἰθυνόντων τὰς τύχας τῶν ἑσπερίων ἐθνῶν, ἠδυνάμην ἀποτελεσματικῶς ὑπηρετῆσαι τῇ πατρίδι. Ἄχρηστος νῦν, ὅτε μεγάλα τῆς Ἑλλάδος συμφέροντα ἀπαιτοῦσιν ἐνέργειαν δραστηρίαν καὶ λόγον πολιτικὸν πείθοντα. Οἴμοι! Ἡ ἐμὴ θέσις οἰκτρὰ καὶ ὁμοία υἱῷ ἀλύσεσι προσδεδεμένῳ εἰς στήλην, ὁρῶντι δὲ τὴν μητέρα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ὑβριζομένην καὶ μὴ δυναμένῳ βοηθῆσαι αὐτῇ.

20 Μαρτίου 1879. Οἱ πλεῖστοι ἐρωτῶσι τὴν σὴν περί τινος γνώμην ὅπως ἀκούσωσι τὴν ἑαυτῶν.

Ἐστερημένος πολλῶν δώρων τῆς φύσεως εὐδοκίμησα ἐν τῷ δικηγορικῷ ἔργῳ ὡς λέγων πάντοτε τἀληθῆ, ταῦτα δ' ἐν βραχυλογίᾳ δικογραφῶν καὶ ἀγορεύων διὰ τῶν νόμων ὑποστηρίζω. Οἱ δικασταὶ τὸ εὐθὲς τοῦ χαρακτῆρος διὰ μακρᾶς πείρας γνωρίσαντες πιστεύουσί μου τοὺς λόγους. Τὸ ψεύδεσθαι καὶ στρεψοδικεῖν ἐστιν ὑβρίζειν τὸν δικαστὴν ὡς μωρὸν καὶ εὐαπάτητον.

13 Ἀπριλίου 1879. Ὑπάρχει τις συμμορία ἐν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀθήναις ἐκ παντὸς τρόπου τὴν Ἑλλάδα λυμαινομένη, πρωτοστατεῖ δ' ἐν τῇ συμμορίᾳ ταύτῃ ἄνθρωπος ὅστις, ἀμαθέστατος ὤν, κατώρθωσεν ἵνα θεωρῆται σπουδαῖος, παρά τινων δὲ καὶ αὐτοῦ ἀμαθεστέρων σοφὸς ἱστορικός, διότι ρακιοσυλλέκτης ὢν συνωνθύλευσεν ὅπως ὅπως τι ὅπερ ὠνόμασεν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἰδὼν ὁ ἄνθρωπος ὅτι εὐδοκιμεῖ πρὸς τὸ ἐξαπατᾶν καὶ ὅτι οὕτω δυνήσεται οὐ μικρὰς νὰ προσπορισθῇ ὠφελείας ἀγορεύων, ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν τεχνάζεταί τι καινόν. Οὕτω πέρυσι πολλὰς μυριάδας δραχμῶν κατεβρόχθισεν ἀναλαβὼν τὴν προμήθειαν πολεμοφοδίων καὶ ἄνθρακας ἀντὶ πυρίτιδος προβλέψας, ὡς πολὺς καὶ ἐν τῇ Βουλῇ ἐγένετο λόγος: οὕτω καὶ ἐπ' ἐσχάτων διενοήθη ἵνα κατ' ἄλλον τρόπον ἐκμεταλλευθῇ τὴν φιλογένειαν τῶν εὐπίστων ἐπινοήσας ὅπως συστήσῃ κεντρικήν τινα ἐπιτροπείαν τῶν ἐκασταχοῦ Ἑλληνικῶν Συλλόγων καὶ πρὸς τοῦτο συνεκάλεσε τούτους εἰς Ἀθήνας. Καὶ δὴ συνῆλθον τὴν 25 Μαρτίου εἰς Συνέδριον, διελύθη δὲ τοῦτο τὴν 9 Ἀπριλίου. Τρεῖς τῶν Συλλόγων τούτων ἀντιπροσωπεύσας ἐγὼ ἐνόμισα χρέος ἐμὸν ἵνα τὴν ἐπομένην λογοδοσίαν ἀποτείνω πρὸς τοὺς ἐντολεῖς μου.

Πρὸς τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἑλληνικὸν Σύλλογον «Σεράπειον», τὸν ἐν Ἀθήναις Κυπριακὸν Σύλλογον «Ζήνωνα» καὶ τὸν ἐν Ῥαιδεστῷ «Θρᾳκικὸν φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον».

Τιμηθεὶς τῇ ἐντολῇ ἵνα ἐκπροσωπήσω ὑμᾶς ἐν τῷ συγκροτηθέντι ἐν Ἀθήναις Συνεδρίῳ τῶν Ἑλληνικῶν Συλλόγων, ἐδεχόμην κυρίως, διότι, ὑποπτεύων ἐνεργείας, ἃς ἐν συνειδήσει ἀπεδοκίμαζον, ὤφειλον πλησιέστερον νὰ ἐξακριβώσω τὰ μελετώμενα καὶ ἐγκαρτερήσω, ὅπως ἀκουσθῇ τοὐλάχιστον καί τις φωνὴ διαμαρτυρήσεως, διότι βέβαιος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἤμην ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι ἐν παντὶ ζητήματι σπουδαίῳ ἔμελλον μειονοψηφῆσαι.

Δυστυχῶς ἀπὸ τῆς πρώτης συνεδριάσεως αἱ ἐμαὶ ὑπόνοιαι ἐπηλήθευσαν. Πλειονοψηφία ὑπῆρχε προκαταρκτικῶς ἐσχηματισμένη ἐξ ἐκείνων οὓς κοινὸν συνέδεε φρόνημα, ἐφ' ᾧ ὅπως μὴ θραυσθῇ ἡ πλειονοψηφία αὕτη, τοσοῦτοι μόνον Σύλλογοι συνεκλήθησαν, ὥστε οἱ ἄγνωστοι ἔτι τινῶν ἀντιπρόσωποι, κἂν ὁμοφώνως ἅπαντες τῇ γνώμῃ τῶν γνωστῶν ἀντεστρατεύοντο, μὴ δυνηθῶσι νὰ μεταβάλωσι τὰ ὑπ' ἐκείνων προεσκεμμένα. Οὕτως ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ Συνεδρίου συνεδριάσεως ἀπεφασίσθη ὅπως πᾶς νεωστὶ προσελθὼν Σύλλογος ἀποκλεισθῇ, μείνῃ δὲ ὁριστικὸς ὁ μονομερῶς συνταχθεὶς κατάλογος. Οὕτως ἀπεκλείσθησαν οὐκ ὀλίγοι τῶν σπουδαίων, εἰ καὶ τὸ κήρυγμα ἐγένετο πρὸς ἅπαντας τοὺς ἑκασταχοῦ Ἑλληνικοὺς Συλλόγους.

Ἑτέρα ἀπόδειξις ὅτι τὰ πάντα ἦσαν προπαρεσκευασμένα ἔξω, ἔστω ὅτι καὶ τὸ ὁριστικὸν προεδρεῖον ἐξελέχθη διὰ ψηφοδελτίων ἑτοίμων, ἐν οἷς ἀναλλοιώτως τὰ αὐτὰ ἐφέροντο ὀνόματα καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν, ἐδόθησαν δ' ἐπὶ χεῖρας τὰ ψηφοδέλτια ταῦτα πᾶσι τοῖς μέλεσι πλὴν ἐμοὶ καὶ ὀκτὼ ἄλλοις τῶν ἀμυήτων, οἵτινες ἐνομίσαμεν ὅτι εἰδότες γράφειν καὶ τὸν μικρὸν κόπον τοῦ συντάξαι ἓν ψηφοδέλτιον μηδόλως φεύγοντες, ἠδυνάμεθα ἵνα ποιήσωμεν τὰς ἀρχαιρεσίας ὡς ἑκάστῳ ἡμῶν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ συνείδησιν ὑπηγορεύετο.

Τοῦ ὁριστικοῦ προεδρείου καταρτισθέντος οὕτως, ἔδει σχηματίσαι τὰ τμήματα εἰς ταξινόμησιν καὶ προεξεργασίαν τῶν ὑποβληθησομένων τῷ Συνεδρίῳ προτάσεων. Καὶ τόδε τὸ ἔργον ἦν ἕτοιμον, διότι παρουσιάσθη ἡμῖν ἐν πίνακι ἡ τῶν μελῶν κατανέμησις εἰς ἓξ τμήματα· ἐπειδὴ δέ τινες

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῶν ἐν Ἀθήναις Συλλόγων ἐξελέξαντο οἱ μὲν ὀκτώ, οἱ δ' ἓξ καὶ ἄλλοι τέσσαρες ἀντιπροσώπους, οὗτοι ὅσοι ἂν ἦσαν περιελήφθησαν ἐν τοῖς τμήμασιν ἐν οἷς κατὰ κεφαλὴν ἐδόθη ψῆφος, εἰ καὶ κατὰ τὰς ψηφοφορίας ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἕκαστος Σύλλογος μίαν μόνην ἐξέφερεν ὅσους καὶ ἂν εἶχεν ἀντιπροσώπους. Οὕτω δὲ καὶ ἐν τοῖς τμήμασιν ἐπεκράτησαν οἱ μεμυημένοι.

Ἀπέναντι τοιούτων μηχανημάτων, ὧν εὐτυχῶς καὶ πάντες ὅσοι ἀμερόληπται ἀντελήφθησαν, ὤφειλον ἴσως ἵνα κἀγὼ ἀποχωρήσω τοῦ Συνεδρίου, ὥς τινες συνάδελφοι ἔδωκάν μοι τὸ παράδειγμα, ἀλλ' ἐπειδὴ καιρὸς ὅπως εἰδοποιήσω ὑμᾶς, ὅπως ἀντ' ἐμοῦ ἄλλον ἐκλέξητε ἀντιπρόσωπον δὲν ἔμεινεν, ἔσχον διὰ γνώμης μεῖναι μὲν ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἀποσχεῖν δ' ἁπλῶς τῆς ἐν ἑνὶ τῶν τμημάτων κοινωνίας ἔνθα, χωρὶς τοῦ ἐρωτῆσαι τὴν ἐμὴν γνώμην, κατὰ τὸν αὐτόβουλον τῶν συνταξάντων τὸν πίνακα, κατετάχθην.

Τὰ τμήματα ἰδίᾳ ἕκαστον ἐργασθέντα ἐξελέξαντο ἀμέσως Προέδρους, Ἀντιπροέδρους, Γραμματεῖς, Εἰσηγητὰς καὶ εἴ τι ἄλλο ἀξίωμα ἔδοξε τοῖς ἐπιθυμοῦσι τοιοῦτον, εἶτα δὲ συνέταξαν ἕκαστον ἔκθεσιν ἣν ὑπέβαλον τῷ Συνεδρίῳ.

Δὲν θέλω ν' ἀρνηθῶ ὅτι ἐν ταῖς ἐκθέσεσι ταύταις εἰ καὶ οὐχὶ πάντα, πολλὰ ὅμως καὶ σπουδαῖα, ἦσαν τὰ καλά, ὅσα ὅμως καὶ ἂν ἦσαν ταῦτα ἔμελλον ψηφισθέντα ν' ἀποβῶσι κακά, τοῦτο μέν, διότι καθ' ὑπέρβασιν, τῶν ἐν τοιαύταις Συνόδοις συνήθως ἐπιχειρουμένων, ἐπελαμβάνετο ἔργων ἀνοικείων τὸ Συνέδριον τῶν Συλλόγων, τοῦτο δὲ, διότι ἐσκόπει, καὶ δὴ διὰ τῆς ἐπιψηφίσεως ἀπεδείχθη ὅτι σκοπεῖ, ἵνα εἰς ἑαυτὸ συγκεντρώσῃ πᾶσαν ἐνέργειαν, πάντα πόρον, πᾶσαν διεύθυνσιν ὡς καὶ παντὸς πόρου τὴν διάθεσιν. Καὶ δὴ πρὸς τὰ ἔργα ταῦτα κατέστησεν ἐπιτροπείαν, καθ'

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὃν τρόπον κατέστησε καὶ τὸ προεδρεῖον αὐτοῦ, ἵνα ἐκλέγῃ οὓς ἀσπάζεται διδασκάλους, πέμπῃ ἕκαστον ὅπου ἂν βούληται, παραδέχηται καὶ ἐκδίδῃ βιβλία κατ' ἔγκρισιν, εἰσάγῃ ἐκπαιδευτικὸν καὶ παιδαγωγικὸν σύστημα οἷον αὐτῷ συμφέρει, τὰ συλλεχθησόμενα χρήματα δαπανᾷ κατ' ἀρέσκειαν καὶ ἐν γένει ἀποβῇ ἐν χρόνῳ βραχεῖ εἰδικὸν καὶ τοῦ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἰσχυρότερον καὶ ὅλως αὐτοκράτορ ὑπουργεῖον ἐκπαιδεύσεως διά τε τὰ ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ὡς καὶ διὰ τὰ ἐκτὸς αὐτῆς διὰ τῶν Συλλόγων καὶ τῶν ἀδελφοτήτων συντηρούμενα καταστήματα, τὴν νεότητα κατὰ τὰ οἰκεῖα αὐτῷ πολιτικὰ καὶ ἠθικὰ δόγματα ἀνατρέφον καὶ διαπλάττον, ὡς ὁ δυτικὸς κλῆρος κατώρθωσεν ἔν τισι τῆς Ἑσπερίας χώραις, ἔνθα βλέπομεν τὰς νῦν σωφρονούσας κυβερνήσεις τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Βελγίου ἐναγωνίως προσπαθούσας ὅπως σώσωσι τὴν νεότητα ἀποσπῶσαι τῶν γαμψῶν ἰησουιτικῶν ὀνύχων τῶν συσφιγγόντων αὐτήν.

Ἀναλογισάμενος λοιπὸν οἷα κακὰ θέλουσι προέλθει ἐκ τοιούτου ἄγαν συγκεντρωτικοῦ συστήματος διευθυνομένου καὶ τούτου ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐκείνων ἀνθρώπων, οὓς στερεοτύπως ὁρῶμεν αὐτοκλήτως ἑκάστοτε ἐπιλαμβανομένους πάσης ἐπιχειρήσεως, εἴτε εἰρήνης καὶ χρόνου χρῃζούσης, εἴτε εἰς πολεμικὰς αὐτοσχεδίους προπαρασκευὰς ἀναγομένης, καὶ ἐν γένει μὴ ἀφίνοντας νὰ διεκφύγῃ τῶν χειρῶν αὐ. τῶν οὐδὲν οἱονδήποτ' ἄμεσον ἢ ἔμμεσον σχέσιν ἔχον πρὸς τὰς τύχας τοῦ ἱκανῶς ἀτυχοῦς ἡμῶν ἔθνους, τοῦ πανταχόθεν πολεμουμένου καὶ ἐπιβουλευομένου, καὶ ὅτι οὕτως οἱ τοιοῦτοι ἀντὶ τοῦ ἀφῆσαι τὸν ἑλληνισμὸν ἵνα ἐν ἐλευθερίᾳ ἀνδρωθῇ συλλαμβάνουσι, σπαργανοῦσι, θηλάζουσι αὐτὸν καὶ κινδυνεύουσι ν' ἀποπνίξωσιν ἐν τῷ κατὰ τὸ φαινόμενο ν πολλῷ αὐτῶν φίλτρῳ τούτῳ, ἐγὼ μὲν μετὰ παρρησίας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κατὰ τὴν συζήτησιν διὰ τοῦ λόγου ἐπολέμησα καὶ κατεψήφισα, ὑμᾶς δὲ τοὺς ἐντολεῖς μου μετὰ πεποιθήσεως παραινῶ ἵν' ἀποκηρύξητε τὰ μέτρα ταῦτα, ἐκτὸς ἐὰν προτιμᾶτε, ἀποβαλόντες τὴν ἐλευθερίαν, τὴν κρίσιν, τὴν πᾶσαν ὑμῶν ἐνέργειαν νὰ γίνητε πειθήνιοι ὑπηρέται τῶν ἀνομολογήτων μὲν νῦν, πάντως ὅμως ὅταν ἐκδηλωθῶσι δυσκαταγωνίστων σκοπῶν εὐαρίθμου τινὸς ἐν Ἀθήναις ἐδρευούσης ὁμάδος καταστήσαντες αὐτὴν ταμίαν ἀνεξέλεγκτον τῶν χρημάτων ὑμῶν, διευθυντὴν ἀπόλυτον τῆς ὑμετέρας διανοίας, κατηχητὴν δὲ καὶ ἀνατροφέα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τῶν τέκνων Σας.

Οἱ λόγοι οὗτοι ἤγαγόν με ὅπως καὶ τῶν ἐκδρομῶν καὶ τῶν συμποσίων μὴ κοινωνήσω, κρίνων ὅτι τὸ βακχεύειν ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν ἦν μία ἔτι ὕβρις διὰ τὸν ἑλληνισμόν.

Τὴν ἐλευθερίαν ἠγάπησα πάντοτε καὶ πάντα ἄνθρωπον θεωρῶ ὑπεύθυνον, δι' ἣν ἂν ποιήσητε καλὴν ἢ κακὴν χρῆσιν τῆς ἑαυτοῦ ἐλευθερίας· μόνον τὸν ἐν τῇ δουλείᾳ κατ' ἀνάγκην εὑρισκόμενον ἀνεύθυνον ἔχω δι' ὅ,τι ἂν ἐπιτάξῃ αὐτῷ ὁ δεσπότης ὁ τοὺς ἱδρῶτας τοῦ δούλου καρπούμενος, τὸν ἐθελόδουλον ὅμως πάντοτε κρίνω ἄξιον τῆς τύχης εἰς ἣν ἑαυτὸν ἑκουσίως ὑπέβαλεν.

Πιστεύων ὅτι ἐξεπροσώπησα ἄνδρας ἐλευθέρους πολλὰ μὲν καλὰ διὰ τῆς ἐλευθέρας αὐτῶν ἐνεργείας πράξαντας, πλείονα δι' εἰς τὸ μέλλον δι' αὐτῆς δυναμένους νὰ πράξωσι, προσδοκῶ ὅτι θέλετε δικαιώσει τὰς ἐμὰς ἐλπίδας μηδὲ τὸ παράπαν δεχόμενοι ἵνα τὰ βαλάντια καὶ τὴν βούλησιν ὑμῶν ὑποβάλητε εἰς τὴν διάθεσιν ἀνθρώπων, ὧν τὴν διαχείρισιν ἀδυνατεῖτε νὰ ἐλέγξητε τοὺς δὲ σκοποὺς ἐπιτυχῶς μακρόθεν νὰ ἐφορεύσητε.

Ἀθήνησι 10 Ἀπριλίου 1879 **Ν. Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ**

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Πρὸς τὸν Ἀξιότιμον Κύριον Ν. Σαρίπολον

Διδάκτορα καὶ Καθηγητὴν τὰ Νομικά.

Ἀξιότιμε Κύριε,

Τὸ προεδρεῖον τοῦ Ἑλληνικοῦ Συλλόγου, «Σεραπείου» ἐγκαίρως λαβὸν τὴν κατὰ Ἀπρίλιον (π. ἔ.) ὑμετέραν ἐπιστολήν, ἐν ᾗ ἐξεθήκατε αὐτῷ μετὰ λόγου τὰς ὑμετέρας ἐνεργείας κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις συγκροτηθεῖσαν Σύνοδον τῶν ἀπανταχοῦ Συλλόγων, δὲν ἠδυνήθη δυστυχῶς ἐγκαίρως νὰ ποιήσῃ τὴν ὀφειλομένην ὑμῖν ἀπάντησιν, καὶ ἐκφράσῃ ὑμῖν τὰς εὐχαριστίας του· τὸ μέν, διότι ὁ Πρόεδρος τοῦ «Σεραπείου», Κύριος Π. Ροδοκανάκης ἦτο ἀπών, τὸ δέ, διότι αὐτὸς ὁ Σύλλογος ἡμῶν εὑρίσκετο εἰς ἀνωμάλους περιστάσεις, εὐτυχῶς ἤδη διασκεδαθείσας.

Οὐχ ἧττον ὅμως, ἂν καὶ βραδέως, τὸ Συμβούλιον, τοῦ «Σεραπείου», καὶ δι' αὐτοῦ ἅπαντα τὰ μέλη δράττονται τῆς εὐκαιρίας ὅπως ἐκφράσωσιν ὑμῖν τὰς θερμὰς εὐχαριστίας των διὰ τὴν προθυμίαν, μεθ' ἧς εὐγενῶς πάνυ, ἀνεδέχθητε τὴν ἐντολὴν νὰ ἐκπροσωπήσητε ἐν τῇ Γενικῇ Συνελεύσει τῶν Ἑλλ. Συλλόγων τὸ «Σεράπειον» τὸ Συμβούλιον αὐτοῦ ὡς καὶ ἅπαντα τὰ μέλη παραδεχόμενοι καθ' ὁλοκληρίαν τὰς σκέψεις ὑμῶν, καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐλευθέρας καὶ μετὰ λόγου συζητήσεως, μεθ' ἧς ὑπεστηρίξατε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἑκασταχοῦ Ἑλλ. Συλλόγων, φρονοῦσιν ἐπίσης ὅτι πνευματικὸς μόνον σύνδεσμος πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ τῶν ἑκασταχοῦ Ἑλλ. Συλλόγων, ἐλευθέρα δὲ καὶ ἀνεξάρτητος ἑνὸς ἑκάστου ἡ ἐνέργεια.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐπὶ τούτοις σπεύδουσι νὰ ἐκφράσωσιν ὑμῖν, δι' ἡμῶν τὰς θερμὰς εὐχαριστίας των μεθ' ὧν διατελοῦμεν κλπ.

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1/13 Ἰανουαρίου 1880.

Ὁ Πρόεδρος
Α. ΣΤΑΜΕΛΗΣ

Ὁ Γραμματεὺς
ΑΡΙΣΤ. ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ

6 Μαΐου 1879. Πολλοὺς οἱ κλέπται ἐφεῦρον τρόπους τοῦ κλέπτειν. ἑκάστῳ δὲ τῶν τρόπων ἴδιον δίδοται ἐν Εὐρώπῃ ὄνομα· οὕτω τὸ vol à l'américaine, τὸ vol au bonjour, καὶ πλεῖστα ἄλλα, ἐμέλλετο ὅμως τῇ ταλαίνῃ Ἑλλάδι, ὅπως ἐν αὐτῇ ἐφευρεθῇ ὁ τρόπος τοῦ κλέπτειν διὰ τοῦ προσχήματος τῆς φιλοπατρίας. Τοῦτον ὀνομάζω vol au patriotisme ἤτοι φιλοπατρικλοπείαν, πέποιθα δὲ ὅτι ἐπικρατήσει τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς ἐπεκράτησεν ἀπό τινος χρόνου καὶ ἐγενικεύθη τὸ ὑπ' ἐμοῦ δοθὲν τῇ ἑταιρίᾳ τοῦ ἀμοιβαίου θαυμασμοῦ τουτέστι τῶν ἡμιμαθῶν ἀλληλεπαινουμένων, περὶ ὧν πολλάκις ἐποιησάμην λόγον ἐνταῦθα.

16 Μαΐου 1879. Μέλλων μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπελθεῖν αὖθις εἰς τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην, ἔνθα εὑρίσκω φίλους εἰλικρινεῖς καὶ σοφοὺς συναδέλφους, οὓς τιμῶν ἴσα παρὰ τούτων ἀντιτιμῶμαι καὶ παραμυθίαν μεγίστην παρὰ τούτοις εὑρίσκω διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ ἀχαριστίαν τῶν συμπολιτῶν μου, πρὸς ὑπηρεσίαν καὶ φωτισμὸν τῶν ὁποίων ἅπαντα τὸν ἐμὸν βίον κατηνάλωσα, καταχωρίζω διὰ βραχέων ἐνταῦθα, ἃς ἀφῆκα τῇ οἰκογενείᾳ μου παραγγελίας, ἀνακοινωθείσας ἄλλως τε καὶ πρὸς πολλοὺς τῶν γνωστῶν μοι, τοῦτο δέ, ἵνα μηδεὶς μεμφθῇ τὴν ἀγαπητήν μοι σύζυγον καὶ τὰ προσφιλῆ μου τέκνα ἐπὶ γλισχρότητι τῆς καθ' οἱονδήποτε χρόνον συμβησομένης κηδείας μου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἔχω ὁλόγραφον διαθήκην ἐν τοῖς ἐγγράφοις μου κατατεθειμένην καὶ συντεταγμένην καθ' ἃ ὁ νόμος κελεύει. Τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς συνίστημι εἰς τὴν καλήν μου Ἀριάδνην καὶ τὰ μετ' αὐτῆς τέκνα μου.

Εἴποτε καταλάβῃ με ὁ θάνατος ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ θέλω ἵνα ἡ σορὸς μετακομισθῇ εἰς Ἀθήνας καὶ κατατεθῇ ἐν τῷ τάφῳ ἔνθα εἰσὶ καὶ τὰ προαποβιώσαντα δίδυμα τέκνα μου.

Εἴτ' ἐν Ἀθήναις ἀποβιώσω, εἴτ' ἔξωθεν ἀνακομισθῇ ἡ σορός, διατάττω τὰ ἑξῆς περὶ τῆς θανῆς μου· α) Οὔτε στρατός, οὔτε μουσικὴ νὰ συνοδεύσῃ τὴν ἐμὴν κηδείαν· β) Οὐδεὶς φαναριώτης νὰ παρακολουθήσῃ αὐτήν, λέγων δὲ φαναριώτην ἐννοῶ οὐ μόνον τοὺς γνωστοὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πάντα ὅστις τὰ ἐκείνων συμμερίζεται φρονήματα. γ) Ἡ σορὸς κατασκευασθήτω ἐκ μολύβδου ἐν ᾗ τεθείσθω τὸ σῶμα μετ' ἐγχαράκτου ἐπιγραφῆς τοῦ ὀνόματός μου· αὕτη δὲ τεθείσθω ἐντὸς κιβωτίου ἐκ ξύλου κοινοῦ μετ' ἐπικαλύμματος ἐξ ὑφάσματος μέλανος ἄνευ οὐδενὸς χρυσοῦ ἢ ἀργυροῦ κοσμήματος, ἀλλὰ μόνου λευκοῦ σταυροῦ· δ) Δύο μόνοι ἱερεῖς ἄνευ ἀρχιερέως, μεθ' ἑνὸς μόνου ψάλτου, ἄνευ ἐξαπτερύγων, μόνου δὲ τοῦ σταυροῦ προπορευομένου· ε) Ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία τελεσθήτω ἐν τῷ ναῷ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς· ς) Οὐδεὶς εἴτ' ἐπικήδειος, εἴτ' ἐπιτάφιος λόγος ἐκφωνηθήτω· ζ) Πᾶν μνημόσυνον ἐκκλησιαστικὸν ἔχω ὡς περιττόν, αἱ δεήσεις τῆς ἀπορφανισθείσης οἰκογενείας μου, ὡς ἔχω τὴν βεβαιότητα, εἰσακουσθήσονται πάντως ὑπὸ τοῦ πανοικτίρμονος Θεοῦ ὑπὲρ σωτηρίας τῆς ψυχῆς μου, τὰς δ' εὐχὰς ταύτας ἅπαντα τὰ ἐμὰ ἀγαπητὰ τέκνα καὶ ἡ Σύζυγος θέλουσιν ἀναπέμπει καθ' ἅπαντα αὐτῶν τὸν βίον· η) Καὶ καθ' ἣν ἔτι περίπτωσιν ἡ Κυβέρνησις θελήσει ν' ἀνα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λάβῃ τὰς τῆς ἐμῆς κηδείας δαπάνας· ἐντέλλομαι τῇ ἐμῇ οἰκογενείᾳ ἵνα μὴ δεχθῇ τὴν προσφοράν.

Οὐδόλως ἀμφιβάλλω ὅτι τ' ἀνωτέρω παραγγέλματα τηρηθήσονται ἐπακριβῶς, καθ' ὅντινα χρόνον καὶ ἐν οἱᾳδήποτε θέσει ἀποθάνω.

Ἐλπίζω ὡς χριστιανὸς ὀρθόδοξος, οἷος καθ' ἅπαντα τὸν ἐμὸν ἐβίωσα καὶ βιώσω βίον, εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ὡς ὅμως καθ' ἅπαντα τὸν βίον τὰς μωρὰς ἔφυγον ἐπιδείξεις, οὕτω καὶ τὰ κατὰ τὸν ἐμὸν ἐνταφιασμὸν διέταξα ἁπλᾶ, μάλιστα δέ, διότι ἐδιδάχθην ἐξ ὅσων εἶδον, ὅτι ἐν Ἑλλάδι αἱ ψευδεῖς τιμαί εἰσιν ὁ κλῆρος τῶν βλαψάντων αὐτὴν μᾶλλον ἢ τῶν ὠφελησάντων αὐτήν. Οἱ πλεῖστοι τούτων ἀπέθανον ἐπὶ ψιάθου καὶ ἀτίμητοι, τοὐναντίον δ' οἱ ἐπιζῶντες κακοὶ τοὺς ἑαυτοῖς ὁμοίους ἀποβιώσαντας διὰ πολλῶν καὶ μεγάλων ψευδῶν τιμῶν τιμῶσιν, οὐχὶ δι' ἄλλον λόγον ἀλλὰ μόνον ἵνα καὶ αὐτοὶ ἀποθνήσκοντες διὰ τῶν ὁμοίων κηδευθῶσι. Μάτην ἀγωνίζονται! ἐπειδὴ οὐδὲν ἀγαθὸν ἔπραξαν, ὁ τάφος καλύψει καὶ τὴν μνήμην αὐτῶν, τῶν δ' ἀγαθῶν τὸ καλὸν ὄνομα μεγεθύνει τοῦ χρόνου ἡ πάροδος.

1 Ἰουνίου 1879. Ἀπέναντι τηλικαύτης διαφθορᾶς, ἥτις κατέλαβεν ἁπάσας τὰς τάξεις τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, πρέπει ἆρά γε τέλεον ν' ἀπελπισθῇ ὁ χρηστὸς καὶ φιλόπατρις πολίτης; Βασιλεὺς ἀπαθής, κυβέρνησις περὶ οὐδενὸς ἄλλου φροντίζουσα πάρεξ πῶς τὰ δημόσια χρήματα κατασωτεύουσα νὰ περισυνάξῃ περὶ ἑαυτὴν πλείστους φίλους μυρία ἑκάστῳ χορηγοῦσα πλουτισμοῦ μέσα· οἱ πάντες μικροὶ καὶ μεγάλοι τρέπονται τὴν πρὸς τὰς δημοσίας θέσεις ὁδόν, ὅσοι δὲ εἴτε ἀδυνατοῦσι τυχεῖν τοιαύτης, εἴτε συμφορωτέρας δι' ἑαυτοὺς λογιζόμενοι τὰς δημοτικάς, ταύ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τας θηρεύουσιν, οἱ νέοι οὐδόλως τὰ κακὰ αἰσχυνόμενοι ὡς θεμιτὰ πάντα τὰ ἡδέα ἔχουσιν· οἱ πρεσβύτεροι ἥκιστα φροντίζουσι πῶς νὰ γίνωσιν ὑπογραμμὸς τοῖς νέοις· ὡς δόγμα ἠθικῆς οἱ πάντες ὡς εἰπεῖν, ἀνέγραψαν, ὅτι τὸ αἰσχρὸν οὐχὶ καθ' ἑαυτό ἐστιν αἰσχρόν, ἀλλ' αἰσχρὸν τὸ λέγειν δημοσίᾳ ὅτι τὸ κακὸν αἰσχρόν ἐστιν, ὁσάκις τοῦτο περὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον ἀνάγεται, εἰς τρόπον ὥστε ἐξασφαλίσασθαι ἑαυτοῖς, τὸ ἐν ἀσυλίᾳ πράττειν τὰ αἰσχρά· αἱ γυναῖκες. . . . . περιττὸν καὶ λαλῆσαι περὶ τούτων, ἀρκεῖ τὸ γινώσκειν τοὺς ἄνδρας, ἤτοι τὸ ἔργον ἐξ οὗ δυνατόν ἐστι γνῶναι τὴν ἀξίαν τοῦ τεχνίτου, οἴκου δὲ καὶ κοινωνίας δημιουργὸς ἡ γυνή· ἰδοὺ ὁποῖον τὸ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου θέαμα καὶ τοῦτο ἐν ταῖς πονηροτάταις ταύταις διὰ τὸν ἑλληνισμὸν ἡμέραις! Τήκομαι καὶ ἀδημονῶ διὰ τὴν τῶν πάντων ἐκφαύλισιν καὶ μωρολογίαν· ἕως τῆς χθὲς περὶ τῶν δημοτικῶν ἐκλογῶν ἡ τῶν πάντων πᾶσα φροντίς, ἀπὸ τῆς σήμερον δὲ περὶ τῶν βουλευτικῶν· αἱ ἐπαρχίαι πᾶσαι ἀγάλλονται, διότι κατὰ τὴν γενομένην ἀπογραφὴν ἐδηλώθη μείζων πληθυσμός, ἐπομένως ὅτι ἕνα ἢ καὶ δύο πλείους τῶν πρότερον ἐκλέξει ἑκάστη ἐπαρχία Βουλευτάς. Τοιαῦτα συχνάκις ἀναλογιζόμενος ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ τὰς πολλὰς ἀρετὰς ἃς ἐκ φύσεως ἔχει ὁ Ἕλλην, ὧν ἕνεκεν ὡς ἀδύνατον ἔχω ὅτι οὐκ ἔστι προωρισμένος πρὸς μεγάλα, ἐκ φιλοπατρίας ἄγομαι νὰ πιστεύσω, ὅτι ὑπάρχει τις λανθάνων ἠθικὸς νόμος, καθ' ὃν ἀνάγκη ἀκαθάρτου ἠθικοῦ λιπάσματος εἰς παραγωγὴν μεγάλου λαοῦ, ὥς ἐστιν ἀνάγκη κοπρείου λιπάσματος ὅπως παραγάγῃ ἡ γῆ καλὸν σῖτον ἢ ὡραία ἄνθη.

11 Ὀκτωβρίου 1879. Τὴν 19 Σεπτεμβρίου ἐπανῆλθον ἐκ τῆς ἀνὰ τὴν δυσμικὴν Εὐρώπην ἀποδημίας μου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Αἱ κατ' ἐνιαυτὸν ἀποδημίαι μου αὗται μεγάλως συντελοῦσαι εἰς διατήρησιν τῆς τοῦ σώματος ὑγείας κουφίζουσί μου τὴν ψυχὴν τοῦ ἄλγους, δι' ὅσα ἐν Ἑλλάδι βλέπω κακὰ ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ διὰ τὴν ἀχρηστίαν εἰς ἣν κατεδίκασέ με ἡ ἡ τῶν ἐχθρῶν μου μοχθηρία, ἀρωγὸν ἔχουσα τὴν τῶν φαύλων κρατούντων ἰσχύν. Παραβάλλων τὴν ἐν Ἑλλάδι θέσιν μου πρὸς τὴν ὑπόληψιν, δι' ἧς τιμῶσί με οἱ τῆς Εὐρώπης σοφοί, ἔτι μᾶλλον ἄχθομαι, ἅτε μὴ δυνάμενος γενέσθαι χρήσιμος τῇ πατρίδι, βλαπτομένῃ μάλιστα ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς φαυλότητος καὶ ἀμαθείας. Ἀλλὰ καὶ οὕτως, οὐδόλως ὀκνῶ πράττειν ὅ,τί μοι δύναμις. Οὕτως ἐδημοσίευσα ἐν τῇ Revue de droit international et de législation comparée (Tom. XI) διατριβὴν φέρουσαν ἐπιγραφὴν « La question greco-turque, ses commencements, ses progrés et son état actuel», ἣν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἤγαγε φωνὴν ἡ θυγάτηρ μου Μαρία καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ Τηλεγράφῳ τῶν Ἀθηνῶν τῶν 18, 19, 20 καὶ 21 Αὐγούστου. Ἡ διατριβὴ αὕτη προὐξένησεν ἀγαθήν τινα αἴσθησιν ἐν Εὐρώπῃ, ἔνθα πολλαὶ τῶν ἐπισημοτέρων ἐφημερίδων εὐμενῶς ἐξετίμησαν αὐτήν.

Κατὰ δὲ τὴν συνεδρίασιν τῆς Βελγικῆς Ἀκαδημίας, τῆς 23/4 Αὐγούστου ἀνέγνων μελέτην ἐπιγραφομένην «Essai politique et moral sur Thucydide», ἥτις, τοῖς συνεταίροις μου εὐαρεστήσασα, κοινῇ τούτων ψήφῳ κατεχωρίσθη ὁλόκληρος μὲν ἐν τῷ τεύχει τοῦ Αὐγούστου τῶν πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας, ἐν ἀποσπάσμασι δὲ ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 12 Αὐγούστου τῆς ἐπισήμου ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως le Moniteur Belge.

Σημειῶ ὡς ἄξιον τῶν καιρῶν σημεῖον, ὅτι πλὴν τῆς Κλειοῦς καὶ τοῦ Τηλεγράφου οὐδεμία ἄλλη τῶν ἑλλη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νικῶν ἐφημερίδων τὴν ἐλαχίστην ἐποιήσατο μνείαν τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἑτέρας τῶν διατριβῶν τούτων. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Κλειὼ λίαν ἐπιπολαίως ἔγραψε περὶ τῆς μελέτης μου περὶ Θουκυδίδου ἐκλαβοῦσα ὅτι δι' αὐτῆς προσβάλλονται οἱ Πελοποννήσιοι. Ἴσως ἐπὶ τούτῳ ἠκολούθησε τοῦ Don Basile τὸ δόγμα « calomnier, calomnier il en restera toujours quelque chose ».

Ἐν Βρυξέλλαις συνῆλθεν ἐφέτος καὶ τὸ Institut de droit international εἰς ἁπάσας τὰς τούτου συνεδριάσεις παρέστην καὶ ἐπὶ πολλῶν ζητημάτων τὸν λόγον ἔλαβον, ὡς μαρτυρήσουσι τὰ δημοσιευθησόμενα πρακτικὰ αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἰδού με αὖθις ἐν Ἑλλάδι ἔνθα ἀπολαύω μὲν πάσης ἐν τῷ οἰκογενειακῷ μου βίῳ εὐδαιμονίας, διάγω ὅμως ἄχρηστος τῇ πόλει, ἀσύγκλωστος δὲ τοῖς ἐκτὸς τοῖς ἐν πᾶσι διαφέρουσι πρὸς τὰς ἐμὰς ἰδέας. Ἡλίκη ἡ διαφορὰ τοῦ ἐνταῦθα βίου μου πρὸς ἐκεῖνον ὃν τρίμηνον ἢ τετράμηνον ἀνὰ πᾶν ἔτος διάγω ἐν μέσῳ τῶν ἐν Εὐρώπῃ σοφῶν συναδέλφων μου!...

3 Ἰανουαρίου 1880. Ὁ βέλτιστος τῶν τρόπων πρὸς τὸ βιῶσαι ἔντιμον καὶ μακρόβιόν ἐστι τὸ διηνεκῶς ἔχειν ὑπ' ὄψει τὸν θάνατον. Οὕτω τὸ θεωρεῖν τὸν παρόντα βίον ὡς ἄγαν ἐφήμερον κρατεῖ μακρὰν παντὸς ἔργου ἀδόξου, ἐπανάγον δ' ἑκάστοτε πρὸς ἔργα τὴν ὑστεροφημίαν ἐγγυώμενα τὸ ἐντίμως βιῶναι ἀσφαλίζει. Τὸ δὲ μακρόβιον, ὅτι ὁ πρὸς πράξεις ἀγαθὰς ἀείποτε τετραμμένος πάσης φαύλης ἡδονῆς τὸ σῶμα διαφθειρούσης ἀπέχεται, ἀσκῶν δὲ τὴν ἐγκράτειαν φεύγει τὴν νόσον, οὕτω δὲ τὸ σῶμα, ἅτε ἥκιστα ὑφ' ἡδονῶν καὶ νόσων καταπονηθέν, ῥᾷον τὸν χρόνον ἀντέχει.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

7 Ἰανουαρίου 1880. Ὁ Ἕλλην ἔχει ἐκ φύσεως τοσοῦτον κοῦφον τὸν χαρακτῆρα καὶ ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ τοσοῦτον ἔμφυτον τὸν φθόνον, ὥστ' ἀκατασχέτῳ μὲν ὁρμῇ ἄγεται πρὸς τὸ πιστεύειν εἰς τὴν διαβολὴν ἀμαυροῦσαν ἄνδρα ὁπωσδήποτε ἐπίσημον γενόμενον, τῆς δ' ἀληθείας διὰ χρόνου διαλυσάσης τὸ νέφος τῆς συκοφαντίας, ὁ αὐτὸς Ἕλλην ἀγχιστρόφως τοσοῦτον ἔμμονον ἔχει τὸ ἦθος, ὥστε δυσχεραίνει ἀποδοῦναι δικαιοσύνην τῷ ὑπ' αὐτοῦ ὑβρισθέντι καὶ διωχθέντι ἀδίκως. Πρὸς τοὺς φαύλους ὅμως ἀείποτ' ἐστὶν ἐπιεικής, τὰς τούτων κακίας εὐκοπώτερον φέρει ἢ τῶν δικαίων καὶ τιμίων τὰς ἀρετάς.

Πολλάκις εἶπον, ὅτι τὰ προσωπικὰ κόμματα ἐφήμερον ἔχουσι τὴν ὕπαρξιν καὶ ὅτι οὐ σπανίως μὲν διαλύονται ζῶντος ἔτι τοῦ ἡγέτου, οὐδέποτε δ' εἰς τὸν τούτου θάνατον ἐπιζῶσιν. Ὅπως δὲ πείσω πολιτευομένους ἵνα τὰ προσωπικὰ φυγόντες κόμματα ἀντὶ τούτων πολιτικὰ συστήματα ἐπὶ ἀρχῶν ἱδρύσωσιν ἐπάγω αὐτοῖς ὡς παράδειγμα τὸ μόνον εἰ καὶ ἐπὶ ὀλεθρίαις ἀρχαῖς μορφωθὲν σύστημα, τὸ ἀνώνυμον μὲν παρὰ τοῖς συστᾶσιν, ὑπ' ἐμοῦ δὲ φαναριωτικὸν ἢ τοῦ ἀμοιβαίου θαυμασμοῦ κληθέν. Ἀρχαὶ καὶ βάσεις τούτου τὸ διαφθείρειν τοὺς νέους, τὸ ἐκ παντὸς τρόπου ἀποτρέπειν τῶν σπουδαίων, ἐκθύμως δὲ προτρέπειν πρὸς τὴν ἡμιμάθειαν καὶ τὰς ἡδονάς, γλίχεσθαι δ' ἐπαίνων ἐπὶ ματαίοις, ἐκ παντὸς χρηματολογεῖν, ἀμβλύνειν δ' ἐν αὐτοῖς τὴν θεωρίαν τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, μισεῖν καὶ διώκειν τοὺς πειρωμένους ἀποτρέψαι τῶν κακῶν καὶ ἀγαγεῖν τοὺς νέους πρὸς τὰ καλά, τὸ δὲ δὴ μέγιστον δέλεαρ πρὸς τὸ ἐπὶ τοῖς κακοῖς στρατολογεῖν τὴν νεότητα, τὸ παρέχειν τοῖς κατηχουμένοις, εὐχερῆ τὴν πρὸς τὰς δημοσίας θέσεις ἀναρρίχησιν. Τίς ὁ μὴ συνορῶν ὅτι τὸ ἄθλιον

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦτο τῆς διαφθορᾶς σύστημα ὀσημέραι ἐν Ἑλλάδι κρατύνεται, μεγεθύνεται, καὶ μεῖζον λαμβάνει τὸ βιώσιμον; Κατέκλυσε τὴν τάλαιναν Ἑλλάδα οὐδεὶς δὲ πειρᾶται ἵνα ἀντιμέτωπον τούτῳ ὀργανώσῃ ἕτερον σύστημα τὴν ἀρετήν, τὴν ἀληθῆ παιδείαν καὶ τὴν ἀγήρω δόξαν ἐπὶ τῆς σημαίας αὐτοῦ ἀναγράφον. Μόνος πολλάκις ἀπεπειράθην, πάντοτε ὅμως ἀπέτυχον, οὐδεὶς ἀντελάβετό μοι, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ἠττηθέντα ὑπὸ τῆς κατ' ἐμοῦ συστάσεως τῶν φαύλων, οἱ πάντες ἐμυκτήρισάν με καὶ ἐγκατέλιπον. Ἐμιμήθην τὸν Σόλωνα, ἐποίησα χρῆσιν τῶν ὅπλων τοῦ λόγου, οὐδενὸς ὅμως συναχθέντος μοι ἔξεστί μοι ἐπειπεῖν, ὅτι ἐμοὶ μέν, ὡς δυνατὸν ἦν, βεβοήθηται τῇ πατρίδι, ἡ φαναριωτικὴ δὲ τυραννὶς ἱδρύθη πρὸς ἀδοξίαν τῆς Ἑλλάδος, ἅτ' ἀπὸ τῆς τῶν φαύλων τούτων σχολῆς μορφουμένων τῶν πολιτικῶν τῆς ταλαιπώρου ἡμῶν πατρίδος, ὦ Ἕλληνες!

» *Αὐτοὶ γὰρ τούτους ηὐξήσατε χύσια δόντες,*
» *Καὶ διὰ ταῦτα κακὴν ἔσχετε δουλοσύνην*».

13 Ἰανουαρίου 1880. Τὴν ἀρετὴν ὁρίζω ὡς ἑξῆς· Θυσίαν παντὸς μάλιστα προσφιλοῦς πράγματος οὐ μόνον πρὸς διάσωσιν ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐπαύξησιν τῆς τιμῆς. Οὕτως ὁ φιλόπατρις θυσιάζει τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν καὶ περιουσίαν πρὸς τιμὴν τῆς πατρίδος ἑαυτὸν ἀντιτιμῶν· οὕτως ὁ λόγιος τὰς οἰκείας ἀναπαύσεις πρὸς διηνεκεῖς μελέτας εἰς ἀνακάλυψιν ἢ διάδοσιν ἀληθείας τινός, ἐξ ἧς ὠφεληθήσεται ἡ ἀνθρωπότης. Ὁ ἄλλως νοῶν τὴν ἀρετὴν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἀχρεῖος ὑποκριτής. Ὁ ἀληθῶς ἐνάρετος οὐκ ὀκνεῖ τὸ παράπαν, κἂν θάνατος ἐπίκειται αὐτῷ ἡ ζημία, ἵνα τοὺς κακοὺς καὶ τὰ κακὰ λέγῃ κακοὺς καὶ κακά. Οὕτως ὁ Σωκράτης ἤλεγχε

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοὺς σοφιστάς, οὕτως ὁ Σωτὴρ ἡμῶν κακῶς ἔλεγε τοὺς Φαρισαίους. Τοῦ λόγου τούτου ἕνεκεν οὐδεὶς ποτε τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων διέφυγε τὸν ὑπὸ τῶν κακῶν διωγμόν, τοὐναντίον δ' οἱ φαῦλοι πρὸς πάντας προσμειδιῶσιν, ἵνα δὲ πρὸς μηδένα γένωνται δυσάρεστοι, ἑκάστῳ τὰ τούτῳ τερπνὰ λέγουσιν, ὅθεν οἱ πολλοὶ ἔχουσι τούτους ὡς χρηστούς, ἅτε κατὰ τὸ φαινόμενον ἀρνητικὴν ἀρετὴν ἀσκοῦντας πράγματι δὲ ὄντας δοχεῖα ψεύδους καὶ ὑποκρίσεως.

Μετὰ θάνατον ὅμως τοὺς ὄντως χρηστοὺς θαυμάζουσι καὶ γεραίρουσιν οἱ μεταγενέστεροι, ἅτε σιγήσαντος τοῦ κατὰ τῶν μεταστάντων φθόνου, εἰ καὶ πάλιν οἱ σύγχρονοι τὰ τῶν πρότερον πρὸς τοὺς συγχρόνους ἐναρέτους πράττουσιν ὡς καὶ ἐσκοτισμένοι καὶ οὗτοι τὴν διάνοιαν ὑπὸ τοῦ κατὰ τῶν ὑπὸ τὰς ὄψεις αὐτῶν ἐναρέτων φθόνου. Τοιαύτη ἡ ἀνθρωπότης ἦν, ἐστὶ καὶ ἔσται διὰ τὸ δικτελεῖν αὐτὴν πάντοτε ὑπὸ τὰ αὐτὰ πάθη.

13 Ἀπριλίου 1880. Περὶ μέσας νύκτας τῆς χθὲς ἐθεώμην τὴν πλησιφαῆ σελήνην καταφωτίζουσαν τὸν ἀθηναϊκὸν ὁρίζοντα. Οὐδεὶς ἀερίου φανὸς ἡμμένος ἦν ἐν τῇ πόλει, οὐδεὶς ἀστὴρ ἐν τῷ ἀπείρῳ διεκρίνετο· ἡ σελήνη καὶ μόνη ἡ σελήνη ἐν μέσῳ ἠδείας γαλήνης ἐβασίλευε. Τότε δὴ ἔννοιά μοι ἐγένετο, πῶς ὁ μικρὸς οὗτος τοῦ ἐλαχίστου τούτου πλανήτου, ὃν οἰκοῦμεν, δορυφόρος ὁ ἐκ βαράθρων καὶ ἐσβεσμένων κρατήρων συγκεκροτημένος, ὁ ἴσως οὐδὲν ζῶν ἐνέχων, ὁ καὶ τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ ἡλίου λαμβάνων καὶ δίκην κατόπτρου ἐπὶ τὴν γῆν ἀντανακλῶν, οὐ μόνον τοῦ κυριεύοντος αὐτοῦ πλανήτου τῆς γῆς κρατεῖ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπειροπληθῶν ἀστέρων τῶν καὶ τοῦ ἡλίου ἡμῶν ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ μειζόνων καὶ φωτεινοτέρων

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀμαυροῖ τὴν λάμψιν καὶ μόνος ἄρχει. Ῥᾴστη ἡ ἐξήγησις· κεῖται πλησιέστατος ἡμῖν οἱ δ' ἀστέρες ἀπωτάτῳ, ὁ δὲ δανείζων αὐτῷ τὸ φῶς ἥλιος εἰς τοὺς ἀντίποδας ἡμῶν εὑρίσκεται.

Ἅμα δὲ τῇ ἰδέᾳ ταύτῃ ἑτέρα ἐπῆλθέ μοι ἡ ἑξῆς· οὕτω καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὁπόσοι τῶν ἀνθρώπων θαμβοῦσι τῶν χυδαίων τὰς ὄψεις τῇ λαμπηδόνι εἴτε τοῦ χρυσοῦ εἴτε τῆς ἐξουσίας ἣν παρ' ἄλλου ἔχουσι λαβόντες, τοῦ ἄλλου τούτου περὶ ἄλλα τυρβάζοντος, ὡς ὁ ἥλιος τὴν νύκτα τοὺς ἡμῖν ἀντίποδας φωτίζει, εἰ καὶ βάραθρα, ἐρείπια καὶ οὐδὲν καλὸν καθ' ἑαυτοὺς ὄντες, ὁπόσοι δ' ἄλλοι μυριάκις τούτων μείζους καὶ τὸ φῶς τῆς ἀρετῆς καὶ ἐπιστήμης ἐν ἑαυτοῖς κατέχοντες, οὐχὶ δὲ παρ' ἄλλου δεδανεισμένοι, ἐπισκιάζονται πρὸς ὥραν ὑπὸ τοῦ ἑτεροφώτου μεγαλείου τοῦ ἐκείνων. Ἅμα ὅμως ὁ δότης τὸ φῶς ἀφέλῃ, σκοτεινὸς μένει ὁ δορυφόρος, οἱ δ' αὐτόφωτοι ἐν τῇ θαυμασίᾳ αὐτῶν ἁρμονίᾳ ἀναφαίνονται, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἀποβεβληκότες τὴν οἰκείαν λαμπηδόνα, καθ' ὃν χρόνον ὁ ἑτέρου μικροῦ πλανήτου δορυφόρος ἐπὶ τοῦ πλανήτου τούτου τὴν πρὸς ὥραν δεδανεισμένην αὐτῷ λάμψιν ἐπέχεεν.

Ἐν Βόννῃ τὴν 17/29 Ἰουλίου 1880. Τὰ ἀνωτέρω ὑπετύπωσά σοι, ἀγαπητέ μου υἱὲ Ἰωάννη, ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν οὐδὲ διετίαν εἶχες συμπεπληρωμένην (τὰ τῆς 25 Νοεμβρίου 1865 εἶχον ἀντιγραφεῖ ἐν ἰδιαιτέρῳ βιβλιαρίῳ δοθέντι τῷ Ἰωάννῃ, κάτωθεν δ' ἐκείνων προσετέθησαν ταῦτα), ὑπετύπωσα δὲ φόβῳ μὴ ὁ θάνατος καταλαβών με ἀφήσῃ Σε ὀρφανὸν πατρός, ἐστερημένον οὐ μόνον τῆς τούτου προστασίας, ἀλλὰ καὶ τῶν συμβουλῶν καὶ τῆς ἐπιμελείας τῆς διαπλάσεως τοῦ ἤθους Σου. Δεδοξασμένον εἴη τοῦ ὑψίστου τὸ ὄνομα, διότι οὐ μόνον ὑπὸ τὴν τῶν φιλοστόργων μητρὸς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ πατρός Σου ἐποπτείαν ἀνετράφης, ἀλλὰ καὶ τὸ στάδιον τῶν γυμνασιακῶν Σου μαθημάτων εὐδοκίμως ἐπέρανας καὶ τὸ ἀπολυτήριόν Σου τὸν βαθμὸν ἄριστα φέρει καὶ πολιτείαν κοσμιωτάτην.

Εὖγέ Σοι ἐπὶ τούτοις υἱέ μου! Νῦν ὅμως νέον ἀγώνων Σοι στάδιον, πάντως τοῦ πρώτου δυσχερέστερον, ἀνοίγεταί Σοι, ἅτε τῶν νεανικῶν ὁρμῶν κατὰ τὴν ἡλικίαν, ἐν ᾗ εὑρίσκεσαι βιαιότερον ἐξεγειρομένων, οἱ δὲ προσφιλεῖς Σοι γονεῖς οὐκ ἔσονταί Σοι πλησίον ὅπως πρὸς τὰ βέλτιστα ἰθύνωσιν αὐτάς. Ἀπὸ τῆς αὔριον ἔσει μόνος, εἴθε ὁ Ὕψιστος ἐπακούσας τῶν ἐμῶν καὶ τῆς μητρός Σου εὐχῶν ἐνισχύσαι Σε εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀληθοῦς παιδείας. Ἰδού Σε ἐν πλήρει τῷ Εὐρωπαϊκῷ πολιτισμῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν μέσῳ τῶν σὺν αὐτῷ πολλῶν καὶ ποικίλων κακῶν, μάλιστα δὲ τῆς διαφθορᾶς τῆς ἐν τῷ κλύδωνι αὐτῆς πλείστους ὅσους νεανίας εἰς τὴν ἀπώλειαν κατασυράσης. Πρόσεχε σαυτὸν διηνεκῶς, ἀκριβέ μου υἱέ, ὁσάκις δὲ κακός τις ἂν ἐπέλθῃ Σοι, στοχασμὸς φεύξῃ πάντως τοῦτον ἀναλογισθείς, ὅτι οἱ δύο γηραιοὶ γονεῖς Σου, αἱ ἑπτὰ ἀδελφαί Σου καὶ ὁ μικρός Σου ἀδελφὸς Νικόλαος ἐπὶ Σὲ ἁπάσας τὰς ἑαυτῶν στηρίζουσιν ἐλπίδας, μάλιστα δὲ ὁ Νικόλαος, ὃν διὰ τὸ μικρὸν τῆς αὐτοῦ ἡλικίας καὶ τὸ ἱκανῶς προβεβηκὸς τῆς ἐμῆς ὡς ἀπίθανον ἔχω ὅτι ζήσω ἵνα καὶ τοῦτον ἀγάγω εἰς τῶν σπουδῶν αὐτοῦ τὸ πέρας. Σὺ τοῦτον ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ βαπτίσματος ἀναδεξάμενος ὑπεσχέθης ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὅτι ἔσει αὐτῷ εἰς πατέρα.

Τὸν ἀφ' ἡμῶν χωρισμὸν θέλεις φέρει βαρέως, ἀποβήσεταί σοι ὅμως ἐλαφρότερος διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ σκοποῦ οὗ ἕνεκεν ἡμεῖς τ' ἀπὸ Σοῦ καὶ Σὺ ἀφ' ἡμῶν ἐχωρίσθημεν, ἐπειδὴ ὁ ἀνὰ πᾶν θέρος τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐπισκέπτομαι, ἔσται ἐμοί τε καὶ τῇ μητρί Σου λίαν θυμῆρες ὅπως ἰδίοις βεβαιώμεθα ὄμμασι περὶ τῶν Σῶν προόδων καὶ τῆς ἐπὶ ταύταις πραγματοποιήσεως ἁπασῶν τῶν χρηστῶν ἐλπίδων, ἃς ἐν Σοὶ ἀπεθέμεθα.

Ἐν καρδίᾳ συντεταραγμένῃ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς πλήρεις δακρύων ἔχων, Σὲ δὲ παρ' ἐμοὶ καθήμενον, φίλτατε Ἰωάννη, τὰς λέξεις ταύτας ἐχάραξά Σοι εἰς μνημόσυνον τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἡμῶν.

Χαῖρε τέκνον μου, φύλαττε σωφροσύνην, ἐγκρατεύου ἀπὸ τῶν κακῶν, μνημόνευε τῶν διαρκῶς περὶ Σοῦ δεομένων γονέων Σου ὅπως μίαν ἡμέραν γλυκύτατα καταστήσῃς τὰ δάκρυα ἃ χέω καὶ τὸν πόνον ὃν ἀπὸ Σοῦ ἀποχωριζόμενος ὑπομένω.

16 Ὀκτωβρίου 1881. Ἔτος ὅλον ἐν οἰκογενειακαῖς θλίψεσι διῆλθε. Τῇ 15 Ἰουνίου παρελθόντος ἔτους ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι τῆς θυγατρός μου Μαρίας μετὰ τοῦ Θεοφάνους Κοκκάλα, τὴν δὲ πρώτην Ἰανουαρίου ἐκηδεύομεν τοῦτον. Τὴν δὲ πρώτην Μαρτίου ἔπεσε κλινήρης ὁ μικρός μου Νικόλαος ὑπὸ δεινῆς προσβληθεὶς νόσου· τρίμηνον ὅλον εἴχομεν τὸν μικρὸν τοῦτον ἄγγελον ἐν ἀπηλπισμένῃ καταστάσει, οὕτω δὲ πάσχοντα παρελάβομεν αὐτὸν ἡ μήτηρ καὶ ἐγὼ καὶ ἀνεχωρήσαμεν τῇ 31 Μαΐου διὰ τὴν Ἑσπερίαν ὅπως συμβουλευθῶμέν τινα τῶν ἐκεῖ περιφήμων ἰατρῶν, προσελάβομεν δὲ καὶ τὴν Μαρίαν πρὸς κούφισιν τοῦ ἑαυτῆς πόνου καὶ τὴν Αἰμιλίαν. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ κλίματος ὑπὲρ πᾶν ἄλλο συνέτεινεν εἰς τὴν τοῦ Νικολάου ἀνάρρωσιν. Διὰ Βενετίας, Βερώνης, Τυρόλου, Μονάχου, Εἰδελβέργης καὶ Μαγεντίας ἀφίχθημεν εἰς Βόννην, ἔνθα εὕρομεν τὸν ἀγαπητὸν ἡμῖν Ἰωάννην ὑγιῶς ἔχοντα, μεγάλως ἀναπτυχθέντα τὸ σῶμα καὶ θαυμασίως ἐκμαθόντα τὴν γερμανικήν, τελειο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ποιηθέντα δὲ καὶ εἰς τὴν λατινικήν. Ἐβεβαιώθην οὕτως ὅτι ὁ Ἰωάννης μου ἀπαρεγκλίτως ἐτήρησε τὰς ἐμὰς πατρικὰς νουθεσίας. Ἀφεὶς τὴν Ἀριάδνην καὶ τὰ τέκνα παρὰ τῷ Ἰωάννῃ ἐν Βόννῃ μετέβην μόνος εἰς Βρυξέλλας καὶ Παρισίους πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐκεῖσε φίλων καὶ συναδέλφων, μεθ' ὧν μῆνα ὅλον διατρίψας ἐπανέκαμψα εἰς Βόννην, ἐκεῖ δὲ διέμεινα καὶ ἐγὼ ἕνα ἄλλον μῆνα, μεθ' ὃν παραλαβὼν τὸν Ἰωάννην καὶ τὴν Μαρίαν μετέβημεν εἰς Βρυξέλλας, ὁπόθεν μετὰ βραχεῖαν διαμονὴν ἡ μὲν Μαρία ἐπέστρεψε παρὰ τῇ μητρὶ εἰς Βόννην, ἐγὼ δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης ἀπήλθομεν εἰς Ἀγγλίαν.

Κατὰ τὸ προδιατυπωθὲν σχέδιον σκοπὸν εἶχον ἀφῆσαι τὸν Ἰωάννην ἐν Ὀξωνίᾳ πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἀγγλικῆς, ἐλθόντος ὅμως εἰς Ὀξωνίαν τοῦ ἐν Ἐβοράκῳ (York) Καθηγητοῦ K. Edouard Roubaud ἀρχαίου μου φίλου πρὸς ἔντευξίν μου καὶ μὴ εὑρισκομένου τοῦ τρόπου ὅπως εἰσαχθῇ ἔν τινι τῶν Colléges τῆς εἰρημένης πόλεως ὁ Ἰωάννης πρὸ τοῦ Νοεμβρίου ἕνεκα τῶν διακοπῶν, ἀπὸ κοινοῦ συνεσκεψάμενοι μετὰ τοῦ K. Roubaud ἐκρίναμεν προτιμότερον ἵνα οὗτος παραλάβῃ τὸν υἱόν μου παρ' ἑαυτῷ εἰς Ἐβόρακον. Οὕτως ἐγὼ μὲν κατέλιπον τὴν Ὀξωνίαν ὅπως ἐπιστρέψω εἰς παραλαβὴν τῆς Ἀριάδνης καὶ τῶν τέκνων εἰς Γερμανίαν, ὁ δὲ K. Roubaud καὶ ὁ Ἰωάννης ἀπῆλθον εἰς Ἐβόρακον.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ἀριάδνη καὶ τὰ τέκνα διὰ Κολωνίας, Τρεουήρων καὶ Ἀργεντοράτου κατῆλθον εἰς Φριβούργην τῆς Βάδης, ἐγὼ δὲ διὰ Βρυξελλῶν, Namur, Metz καὶ Ἀργεντοράτου. Ἀπὸ Φριβούργης μετέβημεν εἰς Βασίλειαν, ἐκεῖθεν δ' εἰς Λουκέρναν, τὸν δ' Ἅγιον Γοθάρδον ἐν ἁμάξῃ διελθόντες κατήλθομεν εἰς τὸ lago maggiore, εἶτα δὲ διὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Μεδιολάνων, Παπίας, Κρεμώνης καὶ Μαντούης κατηντήσαμεν εἰς Βενετίαν καὶ διεπορθμεύθημεν εἰς Τεργέστην, ὁπόθεν διὰ τοῦ αὐστριακοῦ τὴν 19 Σεπτεμβρίου ἀναχωρήσαντες εὐωδώθημεν οἱ πάντες ὑγιεῖς τὴν 23 Σεπτεμβρίου εἰς Πειραιᾶ.

18 Ὀκτωβρίου 1881. Ἡ πρὸς κοινὸν φίλον ἀγάπη οὐ συσφίγγει τοσοῦτον τοὺς ἀγαπῶντας πρὸς ἀλλήλους ὅσον τὸ πρὸς κοινὸν ἐχθρὸν μῖσος. — Ταλαίπωρος ἀνθρωπότης!

19 Νοεμβρίου 1881. Οἱ ἄνθρωποι εὐχερῶς μὲν ἀνέχονται τὴν ἐν τιμαῖς καὶ πλούτῳ ὑπεροχὴν τῶν ἄλλων, δυσφοροῦσι δὲ καὶ φθονοῦσι τὴν εὐφυΐαν καὶ ἀρετήν· ὁ δὲ λόγος τῆς διαφορᾶς, ὅτι πολλαὶ μὲν καὶ εὔβατοι αἱ ὁδοὶ πρὸς κτῆσιν πλούτου καὶ τιμῶν, ἔτι δέ, καὶ διότι οἱ τιμῶν καὶ πλούτου κάτοχοι δύνανται κἀκείνοις μεταδοῦναι, τὴν εὐφυΐαν ὅμως μόνος ὁ Θεὸς δίδωσιν, ἀμετάδοτον δὲ τὸ δώρημα, τὴν δ' ἀρετὴν μόνη ἡ ἀληθὴς εὐφυΐα διὰ τῆς παιδείας ἀναπτυχθεῖσα πορίζει.

16 Ἰανουαρίου 1882. Γεννηθεὶς ἐν αἷς ἡμέραις ἐκυοφορεῖτο ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν παλιγγενεσία ἐξετράφην ὑπὸ τὴν ὀρόσον, δι' ἧς τὰς παιδικὰς ἡμῶν καρδίας ἔρραινεν ἡ δόξα τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος, καὶ ὑπὸ τὴν φαιδρότητα τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου τῆς Ἑλλάδος ἡ ἐμὴ ἐφηβικὴ ἡλικία συνεπληροῦτο· νέος ἐξεπαιδεύθην ἐν Παρισίοις ὑπὸ τῶν διαπρεπεστάτων τοῦ νῦν αἰῶνος διδασκάλων, ἦλθον εἰς Ἑλλάδα ὅλος ἔνθους ὅπως μεταδώσω τοῖς τέκνοις αὐτῆς τῆς γνώσεως τῆς ἀληθοῦς καὶ ὑγιοῦς ἐλευθερίας ἐπ' ἐλπίδι τοῦ κατασκευάσαι τῇ πατριδι χρηστοὺς καὶ ὠφελίμους πολίτας. Ἀτυχῶς εὗρον ἐνταῦθα προλαβόντα με σοφιστῶν πλήθη ἐκ τοῦ μοχθηροῦ ἐκείνου τοῦ τουρκικοῦ Βυζαντίου γένους ἀφ'

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὧν ὁ πολὺς Κοραῆς μάτην ἐν τῷ δέοντι χρόνῳ προέτρεπε φυλάττεσθαι τὴν Ἑλλάδα. Τὸ γένος τοῦτο ταχέως ἔγνω, ὅτι ἀδύνατον ἀπέβαινεν αὐτῷ προσηλυτίσαι με τοῖς ἑαυτοῦ δόγμασιν, ἐφ' ᾧ καὶ τῇ διαβολῇ κατ' ἐμοῦ χρησάμενον ἐφίμωσέ με. Μετὰ δεκαετίαν καὶ κατόπιν μιᾶς ἐπαναστάσεως ἀνῆλθον αὖθις τὴν ἔδραν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας καὶ ἐκθύμως αὖθις ἐπελήφθην τοῦ διακοπέντος ἔργου τρίτον κλάδον ἐπιστήμης πρὸς τοῖς δυσὶ προτέροις διαπλάσας, τὸ ἔργον ὅμως τῶν σοφιστῶν ἦν ἤδη μεγάλως προκεχωρημένον, οὕτω δ' αἱ τῆς νεολαίας καρδίαι ἦσαν ἤδη δεδηλητηριασμέναι, ὥστε ἡ ἐμὴ διδασκαλία οὐχ εὗρισκεν εὐπειθῆ τῶν ἀκροωμένων μου τὰ ὦτα, ὅθεν οὐ μόνον ἄχαρι ἐγίνετό μοι τὸ ἔργον, ἀλλὰ καὶ ἐργῶδες ἅμα καὶ ἀτελεσφόρητον. Πικρίας πανταχόθεν ἐποτίσθην ἐφ' ὅλην δωδεκαετίαν, κατισχυσάσης δὲ καὶ αὖθις τῆς κατ' ἐμοῦ συνεσπειρωμένης φατρίας ἐξεβλήθην τὸ δεύτερον, τότε δὲ τέλεον ἀνεπετάσθησαν αἱ θύραι τοῦ ἱεροῦ τεμένους τῶν Μουσῶν καὶ ἐβεβηλώθη τοῦτο ὑπὸ συρφετοῦ ἀγυρτῶν διὰ παντὸς κακοήθους μέσου καὶ ἐπαισχύντοις πρὸς τοὺς κρατοῦντας ὑπηρεσίαις εἰσορμήσαντος. Οὕτω δὲ πρεσβύτης ὁρῶ νῦν τὰ γιγνόμενα καὶ ἀσχάλλω, οὐχὶ ἐπὶ τοῖς συμβᾶσί μοι, ἅπερ ἥκιστα ἀνιῶσί με, ἅτε ἐκτὸς ὄντα καὶ οὐδὲ τὸ παράπαν συνευθυνόμενον τοῖς συμβαίνουσι κακοῖς,—πολλοί μοι δὲ καὶ οἱ συμμαρτυρήσοντες, ὅτι ὑπὸ τοῦ Κουμουνδούρου παρακαλούμενος δεχθῆναι ἐσαῦθις ἔδραν ἠρνήθην,—ἀλλὰ τῆς ταλαιπωρουμένης πατρίδος ἕνεκα, ὡς τῆς καταστάσεως ταύτης εἰς βέβαιον ὄλεθρον καταγούσης τὴν Ἑλλάδα, τίνα γὰρ σωτηρίαν δυνατὸν ἔσται ποτὲ προελθεῖν ἀπὸ τῆς κατακλυσάσης αὐτὴν ἠμιμαθείας καὶ ἀσεβείας, μάλιστα δὲ διὰ νεολαίας ὑπὸ τοιούτων ἐλεεινῶν σοφιστῶν διαπλασθείσης τὸν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νοῦν καὶ τὴν καρδίαν; Μακρὰν ὢν ἥδομαι τοὐλάχιστον καὶ τὴν συνείδησιν ἔχω συνευδοκοῦσαν, ὅτι οὐδὲ κατὰ μικρὸν συντελῶ κοινωνῶν τοῖς ἀγύρταις, οἷς καὶ ἀφίημι πλήρη τὴν εὐθύνην τοῦ λυμαινομένου τὴν πολιτείαν καὶ τὴν κοινωνίαν κακοῦ. Ἐμοὶ μέν, ὡς δυνατὸν ἦν, βεβοήθηται τῇ πατρίδι, οἱ δὲ μετὰ τὸν θάνατόν μου γνώσονται, ὅτι ὁσίως καὶ εἰλικρινῶς εἰργάσθην πρὸς διάσωσιν τῆς νεότητος καὶ φωτισμὸν αὐτῆς, ἀπέτυχον δὲ οὐχὶ διότι ἀπεδειλίασα καὶ οὐκ ἐνεκαρτέρησα τῷ ἐγχειρήματι, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ὅτι οὐδενὶ ἀνθρώπῳ δέδοται μόνῳ κρατῆσαι τῆς φαυλότητος, πρὸς ἣν ὁλόκληρος κοινωνία ἀκατασχέτῳ φέρεται ὁρμῇ ὑπὸ πολλῶν ὠθουμένη.

13 Μαρτίου 1882. Διαφεύγει μου τῆς μνήμης ποῦ ποτ' ἀνέγνων, ὅτι ἀμήχανον καλῶς κρῖναι συγγραφέα χωρὶς τοῦ γινώσκειν τίνας περὶ θρησκείας εἶχεν ἰδέας, πῶς ἐπαθαίνετο ἐκ τῆς θέας τῆς φύσεως, τίς ἦν ὁ κατ' οἶκον αὐτοῦ βίος, πῶς εἶχε πρὸς τὰ χρήματα, ὡς καὶ ἂν πλούσιος ἦν ἢ πένης. Ἐπιθυμῶν μὴ ἀφῆσαί τιν' ἀπορίαν ὡς πρὸς ταῦτα ποιῶ ἐγὼ αὐτὸς τὴν εἰκόνα τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ.

Οὐ φοβοῦμαι τὸν θάνατον ἐθίσας ἐμαυτὸν καὶ τὰ τέκνα εἰς τὸν περὶ τούτου λόγον. Συμπληρῶν σήμερον τὸ ἑξηκοστὸν πέμπτον τῆς ἐμῆς ἡλικίας ἔτος, εἰ καὶ πλήρους ὑγείας ἀπολαύω, οὐκ ἔστιν ὅμως ἀπίθανον ὅτι ἐγγύς μοι ὁ θάνατος. προσβλέπω τούτῳ ἀτάραχος, ἅτ' ἔχων ἐξησφαλισμένα τῇ οἰκογενείᾳ οὐχὶ πλοῦτον ἀλλ' ἱκανὰ πρὸς ἔντιμον βίον, μάλιστα δέ, διότι ταύτην ἐξέθρεψα οὕτως ὥστε φιλεῖν τὸ ἀπέριττον καὶ διὰ τοῦτο ὀλιγαρκές. Ἡ συνετὴ σύμβιος ἐνέβαλε

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ταῖς τῶν τέκνων καρδίαις τὴν πρὸς τὴν οἰκονομίαν κλίσιν, ὡς δῆλον γίνεται διὰ τῆς Χρυσηΐδος μου εὐτυχιζούσης τὸν ἑαυτῆς ἄνδρα καὶ εἰς τὰς ἑαυτῆς ἀρετὰς παιδαγωγούσης τὰ τέκνα. — Τὰ δύο ἔτη, ἃ ἤδη ὁ Ἰωάννης μου διήνυσεν ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ, ἐγγυῶνταί μοι, ὅτι οὕτω καὶ ἐν Γαλλίᾳ πολιτευθήσεται μεταβὰς ἐκεῖ πρὸς τελείωσιν τῶν ἑαυτοῦ σπουδῶν ὅπως μετὰ τέσσαρα ἢ πέντε ἔτη γένηται τὸ κόσμημα καὶ τὸ στήριγμα τοῦ πατρικοῦ οἴκου. Τὸ περὶ γάμου κεφάλαιον ἐν τῇ συγγραφῇ μου τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου ἐστὶν αὐτόχρημα τοῦ οἰκογενιακοῦ μου βίου ἡ εἰκών.

Τὰς περὶ θρησκείας ἰδέας διετύπωσα ἐν τῇ ἐμῇ περὶ τοῦ συνταγματικοῦ δικαίου πραγματείᾳ. Εἰμὶ χριστιανὸς ὀρθόδοξος, τοῦτο ὁμολογῶ ἀνυποκρίτως, οὐχὶ διότι νοῶ τὰ ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρώπου διάνοιαν μυστήρια τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ διότι ἡ ἠθικὴ τῆς θρησκείας ταύτης ἐστὶν ἡ πασῶν τῶν ἄλλων τελειοτάτη, ὡς ἐγὼ αὐτὸς ἐπείσθην ἐπὶ μακρὸν ἐγκύψας εἰς τὴν μελέτην τῶν ἱερῶν βιβλίων ἁπάντων τῶν ἐθνῶν, ὡς καὶ εἰς τὸν διάκοσμον τῆς ἐν ἑκάστοις ἐκκλησίας, οὐδαμοῦ δ' εὗρον κρεῖττονα τοῦ τῆς ὀρθοδόξου, εἰ καὶ ἄχθομαι ὅτι οὐδεμία πότ' ἐλήφθη φροντὶς περὶ βελτιώσεως τοῦ κλήρου, ὡς ἐπίσης οὐδεμία κατεβλήθη πρόνοια περὶ παιδεύσεως, μάλιστα δὲ τῆς δημοτικῆς, τῶν δύο τούτων βάσεων πρὸς σύστασιν καὶ ὕπαρξιν ὀρθῆς πολιτείας. Ἀλλ' ὡς τανῦν ἔχουσι ταῦτα παρ' ἡμῖν, ἔνθεν μὲν ἡ δεισιδαιμονία παρὰ τοῖς ὅλως ἀμαθέσιν, ἔνθεν δὲ ἡ τελεία ἀσέβεια, ἥτις καὶ χείρων, ἡ τοὺς ἡμιμαθεῖς καταλαμβάνουσα, λυμαίνονται τὴν πολιτείαν. Διὰ τῆς ἡμιμαθείας πρὸς τέλεον ἀγόμεθα ὄλεθρον.

Ὡς πρὸς δὲ τὸ πῶς ἔχω πρὸς τὴν θέαν τῆς φύσεως ἡ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

παιδιόθεν κλίσις μου πρὸς τὰς περιηγήσεις, ἣν οὔτε ὁ χρόνος οὔτε χρημάτων ἡ φειδὼ ἠλάττωσαν, ἱκανῶς μαρτυροῦσιν, ὅτι ἡ θέα καὶ ἡ μελέτη τῆς φύσεως μέγα δι' ἐμὲ τὸ ἐπαγωγὸν ἔχουσι. Κατὰ Οὐϊργίλιον·

Spiritus intus alit

ὡς ἐκ τούτου ἡ περὶ τὴν βοτανικήν, τὴν γεωλογίαν, τὴν φυσικήν, τὴν χημείαν, τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὰ μαθηματικὰ σπουδή μου εἰ καὶ μὴ λίαν βαθεῖα, διότι βραχὺς ὁ βίος, ἱκανὴ ὅμως. Περὶ δὲ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς ἐπιστήμας, ὀπηδῶν τοῖς παραγγέλμασι τοῦ Σωκράτους, τεσσαράκοντα καὶ πλέον τοῦ βίου μου ἔτη ἐδαπάνησα, ἐπὶ ταύταις δὲ καὶ ἐτιμήθην, παρὰ τῶν ἐπισημοτάτων Ἀκαδημιῶν τῆς Εὐρώπης προσεταιρισθείς.

Τὰ δὲ χρήματα οὐδέποτ' ἠγάπησα ὡς σκοπόν, μάλιστα δ' εἰ μὴ ἀπελυόμην τῆς καθηγεσίας τὸ 1852 ἔμενον ἂν ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ, ὁ Θεὸς ὅμως ἔτρεψε πρὸς ἐμὸν ἀγαθὸν τὴν τῶν ἐμῶν ἐχθρῶν μοχθηρίαν ἀφθόνως ἀμείψας με· τὸ χρῆμα ὅμως οὐδέποτ' ἐν ἐμοὶ ἐξέκαυσε τὴν πλεονεξίαν, ὡς ἐκ τούτου δὲ πᾶν ὅ,τι ἔχω ἐντίμως ἐκτησάμην, ὡς ἐκ τῶν οἰκιακῶν μου βιβλίων μαρτυρεῖται.

Ὑπάρχει ἐν τῷ ἐμῷ χαρακτῆρι ὡς μεγίστη ἀνάγκη τὸ ν' ἀγαπῶμαι· χάρις τῷ Θεῷ τὴν ἀνάγκην ταύτην πληρέστατα ἱκανοποιοῦσιν ἡ προσφιλής μοι Ἀριάδνη καὶ τὰ ἐννέα τέκνα μου κατηχηθέντα εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς ἀγαθῆς μητρός των. Ἐκτὸς τοῦ οἴκου ἔτυχον τεσσάρων πολυτίμων φίλων, τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου, τοῦ Δημητρίου Γ. Βούλγαρη, τοῦ Φίληκος Δεαΐχου καὶ τοῦ Αἰμιλίου Αἰγίρου· ἐφ' ᾧ ἀληθῆ μὲν λατρείαν ἀπονέμω τῇ μνήμῃ τῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τριῶν πρώτων, ἀδελφοῦ δ' οὐδὲν διαφέρει ὁ ὑπολειπόμενός μοι Αἰμίλιος Αἴγερος. Ἐν τοῖς συναδέλφοις τῶν προσεταιρισθεισῶν με Ἀκαδημιῶν πολλοὺς ἀριθμῶ ἀγαθοὺς γνωρίμους ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ ἀγαπῶντάς με, ὡς μαρτυρεῖ ἡ μεταξὺ ἡμῶν διαμειβομένη ἀλληλογραφία. Ἡ ἡδονή, ἧς ἀπολαύω ἐν τῇ πρὸς τούτοις ὁμιλίᾳ, ἐστὶν ἡ ἀνὰ πᾶν ἔτος ὠθοῦσά με πρὸς τὰς μακρὰς ἀνὰ τὴν Εὐρώπην ἀποδημίας μου· οἱ τρεῖς ἢ τέσσαρες μῆνες, οὓς κατ' ἐνιαυτὸν ἐν μέσῳ τούτων διάγω, εἰσί μοι μεγάλη κούφισις διὰ τοὺς ὀκτὼ οὓς διατρίβω ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα δυστυχῶς οὐδενὸς ὡς ἐκεῖνοι τυγχάνω, μετὰ πολλῆς μου δὲ λύπης ἐδιδάχθην ὅτι ἐνταῦθα ὅσῳ μᾶλλον ἠγάπησα, ὅσῳ μᾶλλον εὖ ἐποίησα Ἕλληνα τόσῳ μᾶλλον ἀγνώμονι ἔτυχον, οἷς δὲ καὶ διὰ τὴν προτέραν πρὸς ἐμὲ διαγωγὴν παρέσχον συγγνώμην καὶ προσεπάθησα ἀποκαταστῆσαί μοι φίλους, παρὰ τούτων σφοδρότερον ἐμισήθην, οὕτω δ' ἐνόησα, ὅτι ὡς τὸ πῦρ τὸν μὲν χρυσὸν καθαρίζει τὸν δὲ πηλὸν σκληρύνει καὶ εἰς κέραμον μεταβάλλει, οὕτω καὶ ἡ εὐεργεσία τὴν μὲν εὐγενῆ καρδίαν πληροῖ χάριτος, τὴν δὲ μοχθηρὰν πληροῖ ἀχαριστίας καὶ κακεντρεχείας. Καὶ ὅμως προκαλῶ πάντα εἴ τι παρ' ἐμοῦ ἔπαθε κακὸν ἵνα κηρύξῃ τοῦτο. Ἡ ἐμὴ συνείδησις καθησυχάζει με, ὅτι οὐδένα πότ' ἀνθρώπων ἔβλαψα ἢ ἠδίκησα, οὐκ ἀποκρύπτω δέ, ὅτι κἀγὼ τοὺς ἀχαριστήσαντας, ὡς καὶ τοὺς παρ' ἐμοῦ συγχωρηθέντας καὶ αὖθις ἀδικήσαντάς με ἐμίσησα καὶ περιεφρόνησα χωρὶς ὅμως δὰ τοῦτο ν' ἀνταποδώσω αὐτοῖς τὸ κακόν, κἂν ἐδόθη μοι εὐκαιρία πρᾶξαι τοῦτο· ἐρωτῶ ὅμως πάντοτε μετ' ἀπορίας τίνος ἕνεκεν ἐν Ἑλλάδι τοσούτοις ἔτυχον διώκτας;

Ἐν Ἐβοράκῳ (York) τῇ 6/18 Ἰουλίου 1882. Πρὸ ἑνὸς ἀκριβῶς μηνὸς ἤτοι τῇ 6 Ἰουνίου ἀνεχώρησα ἐξ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀθηνῶν σὺν ταῖς θυγατράσί μου Μαρίᾳ καὶ Πολυξένῃ κατευθυνόμενος εἰς Ἐβόρακον πρὸς ἔντευξιν τοῦ υἱοῦ μου Ἰωάννου ἐνταῦθα ἀπὸ πέρυσι διατρίβοντος πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Ἀγγλικῆς. Διέβημεν διὰ Τεργέστης, Βενετίας, Βερώνης, Μεδιολάνων, Παπίας, Ἀλεξανδρείας, Μονοίκου, Νικαίας, Τουλῶνος, Μασσαλίας, Ἀρελατῶν, Ἀβιγνῶνος, Ὀράγγης, Νεμαύσου (Nimes) ἐπισκεφθέντες καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Γάρδου ἀρχαίαν ῥωμαϊκὴν γέφυραν, Αὐρηλιακοῦ (Aurillac), ἔνθα ἐξ ὅλας εὐχαρίστους διήλθομεν ἡμέρας, ξενισθέντες παρὰ τῷ ἀρχαίῳ μου φίλῳ καὶ συμμαθητῇ Ἐδουάρδῳ Bonnefons προέδρῳ τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ πρωτοδικῶν, Λεμοβίκου (Limoges), Poitiers ἔνθα ἐγνώρισα τὸν ἐν τῷ Institut τῆς Γαλλίας ἐπ' ἐσχάτων ἐκλεχθέντα συνάδελφόν μου. Κ. Θεόδωρον Ducrocq κοσμήτορα τῆς νομικῆς σχολῆς τοῦ Poitiers, Angers, Καινομάνου (Le Mans).

(Caen) ἔνθ' ἤλπιζον γνωρίσαι ἕτερον διάσημον συνάδελφον τὸν K. Demolombe, ἀπέτυχον δέ, διότι ἀπουσίαζε τότε, καὶ κατηυθύνθημεν εἰς Hâvre, ὅπου ἐπιβάντες τοῦ ἀτμοπλοίου κατηυθύνθημεν εἰς Southampton, ὁπόθεν εἰς Λονδῖνον ὅπου ἀμέσως ἐπιβάντες τοῦ σιδηροδρόμου μετὰ 4 καὶ $^1/_2$ ὥρας ἀφίχθημεν εἰς Ἐβόρακον τὸν φίλτατον υἱόν μου εὑρόντες ἐν ἀρίστῃ ὑγείᾳ καὶ ἄριστα τὴν ἀγγλικὴν ἐκμαθόντα. Ἐνταῦθα τετάρτην σήμερον ἡμέραν ξενιζόμεθα παρὰ τῷ καλῷ κἀγαθῷ K. Ernest Roubaud καὶ τῇ οἰκογενείᾳ του σκοποῦμεν δ' ἀναχωρῆσαι μεθαύριον συμπαραλαμβάνοντες καὶ τὸν Ἰωάννην.

18/30 Νοεμβρίου 1882. Ἡ ἐν Ἀθήναις ἰταλικὴ πρεσβεία διεβίβασέ μοι σήμερον τὸ ἀπὸ 24 Σεπτεμβρίου ἐν. ἔτ. Βασιλικὸν διάταγμα σὺν τῷ παρασήμῳ τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ στέμματος τῆς Ἰταλίας. Τοῦτο ἐμβάλλει με εἰς ἀμη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χανίαν, ἅτε προτείναντα ἐν τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει τὴν τῶν παρασήμων κατάργησιν διὰ πάντα Ἕλληνα. Λυποῦμαι ὅτι τῇ 25 Σεπτεμβρίου 1868 δὲν ἐπέμεινα παρὰ τῷ Βασιλεῖ ἡμῶν ὅπως ἀναλάβῃ τὸ ἀπονεμηθέν μοι παράσημον τοῦ Σωτῆρος, ὅπερ εἰ καὶ οὐδέποτε ἔφερον αὐτό, ἔμεινεν ὅμως παρ' ἐμοί, πῶς δυνήσομαι ἀποποιηθῆναι νῦν τὸ παρὰ τοῦ Βασιλέως τῆς Ἰταλίας προσενεχθέν μοι; Σκεπτέον, μὴ τυχὸν ἡ ἀποποίησις ἐκληφθῇ ὡς προσβολή, ἡ δὲ προσβολὴ ἀπέχει τῆς ἐμῆς καρδίας. Παράσημα ἀπ' εὐθείας ἀπονεμόμενα ἔχουσι πολὺ τὸ ἔντιμον ὡς οὐδὲ τὸ παράπαν ἐξομοιούμενα τοῖς μεταξὺ τῶν Ὑπουργείων ἀνταλλασσομένοις, πλὴν πῶς διακριτέον ταῦτα ἀπ' ἐκείνων; Αἱ προσωπικαί μου πρὸς τὸν K. Mancini, ὑπουργὸν νῦν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἰταλίας σχέσεις καὶ ἡ πρὸς τοῦτον συναδελφότης μου ἐν τῇ Διεθνεῖ Ἀκαδημίᾳ, πρὸς δὲ καὶ ἡ φιλόφρων τοῦ Βασιλέως Οὐμβέρτου ἐν Ταυρίνῳ ξενία κατὰ τὴν ἐφετεινὴν ἐν τῇ πόλει τοῦ Ταυρίνου σύνοδον τῆς Διεθνοῦς Ἀκαδημίας, ἐξηγοῦσι τὴν γενομένην μοι τιμήν, διατί ὅμως νὰ μὴ ἐρωτηθῶ, ἐμμέσως τοὐλάχιστον, πρὶν ἢ μοὶ γενῇ; Οὕτως ἤθελον δυνηθῇ ἐκθέσθαι τοὺς λόγους, ὧν ἕνεκα ἔδει ν' ἀπόσχωσι τοῦ νὰ μοὶ ἀπονείμωσιν αὐτό. Ἀλλ' οὐχ ἧττον σκεπτέον ἴσως ἐξευρεθῇ εὔσχημός τις τρόπος πρὸς τὴν τούτου ἐπιστροφήν.

22 Νοεμβρίου 1882. Ἐπὶ μακρὸν μελετήσας τὸ ζήτημα καὶ μετὰ φίλων συσκεψάμενος ἀπεφάσισα ἵνα ἐνδοὺς ἀποδεχθῶ ἐπιφυλαττόμενος μὴ φέρειν τοῦτο ἄλλως ἢ ἐν ἀνάγκῃ. Ὁπόσον ἐστὶ δύσκολον ἀντιστρατεύεσθαι πρὸς τὰς τοῦ αἰῶνος κρατούσας ἰδέας! Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἡ ψυχὴ καὶ ἐφεξῆς μενεῖ ἐλευθέρα οὐδ' ἐνδώσει ποτὲ τῷ μωρῷ τούτῳ τῆς φιλοδοξίας πειρασμῷ, εἰς ὃν ἐμπίπτουσιν οἱ μη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δεμίαν ἐσωτερικὴν ἔχοντες ἀξίαν, ὡς αἱ ματαιόφρονες γραῖαι αἱ δι' ἐπιπλάστων κόσμων καὶ φύκους τοῦ φυσικοῦ κάλλους τὴν στέρησιν ἀναπληροῦσι.

11 Φεβρουαρίου 1883. Ὁ Θεὸς διὰ τοῦ τρόπου καθ' ὃν διένειμε τὸν πλοῦτον διδάσκει ἡμᾶς ἵνα περιφρονῶμεν αὐτοῦ.

Καθ' ἣν ἡμέραν ἡ δίψα τοῦ πλούτου ἐπικρατήσει ᾤχετο ἡ ἠθική, συνεπῶς δὲ καὶ πᾶσ' ἀρετὴ ἀπὸ τῆς πολιτείας.

Ἡ καθολικὴ ψηφοφορία φιλεῖ τοὺς εὐτελεστέρους τῶν χαρακτήρων καὶ ἀπεχθάνεται τὰς ἐξόχους φύσεις, ἅτε τούτων μὲν φευγουσῶν τὴν δημαγωγίαν, ἐκείνων δὲ δημαγωγούντων· ὅθεν καὶ ἐπιτυχὲς πρὸς τὴν τυραννίδα μέσον. Μονῆρες νομοθετικὸν σῶμα ὀλιγαρχικῆς τυρανίδος συνέδριον.

22 Φεβρουαρίου 1883. Σήμερον ὥρᾳ 11 π. μ. παρέδωκα τῷ Κ. Καλίνσκῃ τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν, ὅπως ταύτην ἐγχειρίσῃ τῷ Βασιλεῖ.

Μεγαλειότατε.

Οὐδεμία βεβαίως ἐφίσταται ἀνάγκη ὅπως διαβεβαιώσω τὴν Ὑ. Μ. ὅτι οὐχὶ ἐκ περιτροπῆς, ὡς ἄλλοι ἐκ τῶν πλησιασάντων Αὐτῇ, γίνομαι μοναρχικὸς ἢ δημοκρατικός. Εἰμὶ μοναρχικὸς κατ' ἐνδόμυχον πεποίθησιν· ἐν πλείσταις περιστάσεσιν ἐξεδήλωσα τοῦτο, αἱ δὲ συγγραφαί μου μαρτυροῦσιν, ὅτι τὴν κατὰ τὸ Σύνταγμα μοναρχίαν ἔχω ὡς τὸ ἄριστον τῶν πολιτευμάτων διὰ κοινωνίαν ποθοῦσαν τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν ἐν κυβερνήσει μονίμῳ καὶ οὐχὶ ἀσταθεῖ, οἵαν ἡ δημοκρατία δίδει, ἄνετον εἰς πᾶν πάθος καὶ εἰς πᾶσαν ἀκολασίαν παρέχουσα διέξοδον.

Ἀλλ' ἔστι τις καὶ τῆς τοιαύτης δημοκρατίας χείρων πολιτεία, τοιαύτη δ' ἡ ὀλιγαρχία, ἥτις ἐστὶν ἡ τῆς ἀριστοκρατίας παρέκβασις· διότι ἀριστοκρατία μὲν δηλοῖ τὴν τῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀρίστων, εἴτ' ἐν εὐγενείᾳ, εἴτ' ἐπὶ παιδείᾳ, εἴτε καὶ διὰ τὸν πλοῦτον ἐπικράτησιν, ὀλιγαρχία δέ, τὴν ἐν ὀλίγοις σπανίως μὲν ἀγαθοῖς, συνήθως δὲ φαύλοις πρὸς διοίκησιν ἰδιωφελῆ τοῦ τόπου σύστασιν. Τοιαύτη δ' ἡ ἀπὸ πολλοῦ ἐν Ἑλλάδι κρατοῦσα, ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα ἡ ἀπὸ γένους εὐγένεια ἄγνωστος διὰ τὴν μέχρι τῆς χθὲς μακρὰν ἡμῶν δουλείαν, διὰ τὴν ἔκπαλαι παρ' Ἕλλησιν ἀποστροφὴν πάσης ἐκ γένους διακρίσεως, καὶ διότι εἴ τινες ἐν ἡμῖν τῶν ἀγυιῶν ἄνθρωποι, εὐτελέστατοι δημοκόποι γίνονται ὅπως τὸν ὄχλον σαγηνεύωσι, διὰ ψευδῶν οἱ αὐτοὶ τίτλων ὑποκλέπτουσι διάκρισίν τινα ἐν ξέναις χώραις ἀποδεχομέναις τὴν εὐγένειαν, οὗτοι οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ ἐκ τῆς ὑποστάθμης τοῦ τουρκικοῦ Βυζαντίου, ἕλκοντες τὸ γένος ἐξ ἀνθρώπων γαλακτοπωλῶν καὶ μαχαιράδων εὐαρεστησάντων τοῖς Τούρκοις αὐτῶν δεσπόταις καὶ τούτοις ὄργανα πρὸς τυραννίδα γενόμενοι· ὥστ' ἀληθῆ ἕλκη τοῦ ταλαιπώρου ἡμῶν γένους ἦσαν οὗτοι ὡς καὶ εἰσὶ καὶ οὐχὶ σὰρξ ὑγιής, ἐξ ἧς οἱ κατεργασάμενοι τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν παλιγγενεσίαν προσῆλθον ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα σπανιώτατοι μὲν οἱ ἀληθῶν φώτων καὶ τῆς τούτοις παρομαρτούσης ἀρετῆς κάτοχοι, πλεῖστοι δὲ κάπηλοι οἱ δι' ἐπιπολαίων γνώσεων ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν μωρίας χρηματιζόμενοι πρὸς βλάβην καὶ ταπείνωσιν ἐθνικήν, τοὺς δ' ὀλιγίστους ἐναρέτους διώκοντες, ὡς οἱ κακοῦργοι, ἂν ἠδύναντο ἤθελον διώξει τοὺς δικαστάς των. Μένει μόνον ὁ πλοῦτος οὗτος δ' εἰ καὶ σπάνιος ἔτι ἐν Ἑλλάδι, τάχιστα ἔγνω, ὅτι εὔκολον ἦν αὐτῷ νὰ προσεταιρισθῇ τοὺς ἐκ τῶν πολιτευομένων φαυλοτέρους καὶ τοὺς ἐκ τῶν ψευδολογιῶν μᾶλλον ἀγύρτας ὅπως διὰ τούτων ἐπαινούμενος δι' ἐκείνων δὲ βοηθούμενος, ἀμφοτέρους δὲ διὰ χρημάτων ἐξαγοράζων ἀναρριχηθῇ εἰς τ' ἀνώτερα τῆς πολιτείας ἐδώλια.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Οὕτως ἀλληλοβοηθουμένη ἐμορφώθη ἡ ὀλιγαρχικὴ τυραννὶς ἡ τῆς Ἑλλάδος τανῦν κατάρχουσα διὰ τῶν ἀχρειοτάτων συνδυασμῶν στοιχείων εἰς τὴν διάλυσιν τῆς πολιτείας ἀγόντων μᾶλλον ἢ εἰς τὴν εὔκοσμον ἐδραίωσιν αὐτῆς.

Προσθετέον τὴν συνδρομὴν ἣν παρέσχε τὸ ἀπὸ εἰκοσαετίας ἐν ἡμῖν ἱδρυθὲν πολίτευμα, ὅπερ διὰ μονήρους μὲν Βουλῆς, ὀλιγαρχικῆς τυραννίδος συνέδριον κατεσκεύασε, διὰ τῆς καθολικῆς δὲ ψηφοφορίας τέλεον πᾶσαν σχεδὸν ἱκανότητα ἀληθῆ ἀπεμάκρυνε τῶν κοινῶν πραγμάτων, τοὺς ταπεινοτάτους δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀνύψωσεν, ἅτε τῶν τοιούτων πᾶσαν συναλλαγὴν μετερχομένων, πρὸς μὲν τοὺς ἐκλογεῖς, ὅπως δι' αὐτῶν πρὸς τὸ χρηματιστήριον τῆς συναλλαγῆς εἰσβάλωσι, πρὸς δὲ τοὺς ἐξ ἑαυτῶν, οὓς διὰ τῆς ψήφου των ἐπιβάλλουσι τῇ Ὑμετέρᾳ Μεγαλειότητι, ἀνταλλάττωσι τὴν παρεχομένην δύναμιν πρὸς τυραννίδα πρὸς τὰ μέσα ἵνα καὶ οὗτοι κατὰ μέτρον οὐχὶ μικρὸν ὠφελῶνται.

Οὕτω περιήγαγον τὴν Βασιλείαν εἰς θέσιν ἁπλῆς μηχανῆς διὰ τῶν χειρῶν τῶν Βουλευτῶν περιγραφομένης ὅπως κόπτῃ τὸ κίβδηλον νόμισμα, ὃ θέτουσιν εἰς κυκλοφορίαν ἀναγκαστικήν, ἐκμεταλλευόμενοι ἅμα καὶ τυραννοῦντες τὸν λαὸν καὶ τὴν Βασιλείαν.

Ἀλλ' εἰς τοιαύτην ταπεινὴν θέσιν κατενεχθεῖσα ἡ Βασιλεία δύναται πλέον νὰ ἐκπληροῖ τὸν ὑψηλὸν αὐτῆς προορισμόν; Τηρεῖ ἆρά γε οὕτω τὸ ἀγαθὸν ἐκεῖνο μήνυμα ὅπερ ἐξήνεγκε πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν ἀποβᾶσα τὸ πρῶτον εἰς τὴν χώραν ταύτην τὴν ἀνυπομόνως περιμείνασαν Αὐτήν, ὅτι θέλει πάσῃ δυνάμει ἀφιερώσει ἁπάσας Αὐτῆς τὰς φροντίδας εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τὸν εὐκλεᾶ τοῦτον τόπον εὐδαίμονα; Ἡ κρατοῦσα ὀλιγαρχικὴ τυραννὶς ἔθετο εἰς ἀπόταξιν τὴν Βασιλείαν· οὐδεὶς αἰσθάνεται τὴν χεῖρα, ἥτις ἔδει νὰ κρατῇ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στιβαρῶς τὸν οἴακα τοῦ σκάφους τῆς πολιτείας. Ἀλλ' ὅταν ὁ πηδαλιοῦχος παραδώσῃ τὸ πλοῖον εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν κυμάτων, καὶ μάλιστα ἐν μέσῳ βράχων, ὁποῖα ἆρά γε τύχη περιμένει τὸ σκάφος;

Ἐν εὐκόσμῳ πολιτείᾳ ὁ Βασιλεὺς ἐστιν ὁ τῆς μηχανῆς ἐπιστατῶν μηχανικός, ὅστις, ἅμα συνειδὼς ὅτι ἡ μηχανὴ δὲν κινεῖται κατὰ τὸν προορισμὸν αὐτῆς, σταματᾷ αὐτὴν καὶ τὴν ἐπισκευάζει.

Ἐρωτήσατε, Βασιλεῦ, οἱονδήποτε, οὐδὲ τῶν Συμβούλων τοῦ στέμματος ἐξαιρουμένων εἰ καὶ προσωπικῶς ἐγὼ οὐδεμίαν ἔχω ὑπόληψιν εἰς τὰ φῶτά των, οὐδὲν ἧττον ὅμως εἰμὶ βέβαιος, ὅτι καὶ οὗτοι θέλουσιν ὁμολογήσει, ὅτι ἡ μηχανὴ δὲν λειτουργεῖ καλῶς. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν σκολιὰν αὐτῆς κίνησιν; Πρέπει ἡ Βασιλεία νὰ μένῃ μ' ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας;

Πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν ἐν τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει ἐδήλωσα εἰπών, ὅτι αἱ ἐπαναστάσεις ἀπὸ μονήρους ἄρχονται Βουλῆς καὶ δὲν παύουσι πάρεξ ὁπόταν ἡ πολιτεία ἐπὶ δύο στηριχθῇ Βουλῶν· τί δ' ἄλλο πλὴν ἢ ἐν ὄντως ἐπαναστατικῇ καταστάσει ἀπὸ τοῦ 1862 διατελοῦμεν; Πρὸ ὀκτὼ περίπου ἐτῶν ἐπελθόντα κατήγγειλα τὸν κίνδυνον καὶ ὑπέδειξα τὴν ἐπείγουσαν ἀνάγκην τῆς ἀναθεώρησεως τοῦ συντάγματος. Ἐξεμάνησαν κατ' ἐμοῦ τότε οἱ τὰ ἀπὸ τῆς ὀλιγαρχικῆς τυραννίδος καρπούμενοι ὀφέλη. Κατίσχυσεν ἡ ὑλικὴ δύναμίς των τῆς ἠθικῆς τῶν λόγων μου δυνάμεως, ὁ χρόνος ὅμως, ὁ ἀδυσώπητος χρόνος, ὁ ἀείποτε τὴν βυθισθεῖσαν οὐχὶ δὲ πνιγεῖσαν εἰς τὸ φρέαρ ἀλήθειαν ἀναβιβάζων αὖθις πρὸς τὸ φῶς, ἐδικαίωσέ με. Ἐδεκαπλασιάσθη ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ τὸ δημόσιον χρέος, ἐτριπλασιάσθησαν οἱ φόροι, τριακαίδεκα ὑπουργεῖα διεδέχθησαν ἄλληλα, ποῖον ὅμως

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐκ τούτων ἁπάντων ἀγαθὸν ἐτελέσθη; Οὐδέν, ἀπολύτως οὐδέν, διότι καὶ ἡ ἐν μέρει ἀπελευθέρωσις τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας μᾶλλόν ἐστιν ἔργον τῆς Εὐρώπης καὶ οὐχὶ ἡμέτερον. Εὐτυχῶς τοῦτο, διότι εἴποτε ἡμεῖς μόνοι ἐπεχειροῦμεν αὐτῷ ἠθέλομεν ἀποτύχει, ὡς ἀπετύχομεν ἐν πᾶσιν ὅσοις ἐπεχειρήσαμεν. Ἀπὸ ἑξηκονταετίας ἐλευθέρα διατελεῖ ἡ Ἑλλάς, καὶ ὅμως μόλις κατὰ μέσον ὅρον εἰς δέκα τοῖς ἑκατὸν ἀνέρχονται οἱ εἰδότες ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν, ὅσον δὲ περὶ ἀληθῶς σοφῶν ἡ νῦν Ἑλλὰς ἔχει ὀλιγωτέρους παρὰ ὅσους εἶχε κατὰ τὸ 1821.

Ὁδοὺς δὲν ἔχομεν, ἕνα δὲ μόνον ἑπτὰ σταδίων μικροσκοπικὸν σιδηρόδρομον, ὅσας δ' ἐπὶ ποταμῶν ἐζεύξαμεν γεφύρας παρέσυρεν ὁ πρῶτος μετὰ τὴν οἰκοδομὴν χειμών, στερεαὶ ὅμως μένουσι πάντοτε τρεῖς ἢ τέσσαρες ἃς οἱ τῶν νεωτέρων ἡμῶν γεφυροποιῶν ἐμπειρότεροι Τοῦρκοι ἤγειραν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐκληροδότησαν ἡμῖν. Ἡ εἰσαγωγή, διὰ τὴν ἐν ἡμῖν παρεισδύσασαν ἕνεκα τῆς πτωχαλαζονείας ἡμῶν πολυτέλειαν, εἶναι τριπλασία σχεδὸν τῆς ἐξαγωγῆς, ὅπερ φοβερὸν οἰκονομικῆς καταπτώσεως σημεῖον, ἐξ οὗ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν ἐμειώθη, καὶ τὸ χρῆμα ἐφυγαδεύθη καὶ ἡ ὀσημέραι ἐπὶ τὸ χεῖρον ἔκπτωσις τοῦ χαρτονομίσματος δεσπόζει ἡμῶν τῶν ἀπὸ τῶν παθημάτων ἄλλων λαῶν μὴ συνετιζομένων, διὰ τὴν ἀμάθειαν τῶν κυβερνώντων ἡμᾶς, οἵτινες τὰ παθήματα τῆς Γαλλίας ἐκ τῆς Τραπέζης τοῦ Law καὶ τῶν assignats ἀγνοοῦντες, ὡς καὶ τῆς Αὐστρίας καὶ ἄλλων ἐπικρατειῶν, νομίζουσιν ὅτι εἰς ἀνθηρὰν θέλουσιν ἐπαναγάγει τὴν Ἑλλάδα κατάστασιν τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν Τραπεζῶν καὶ τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν τῶν γραμμάτων των, καὶ δὴ καὶ τῶν ἀδικαιολογήτων προνομίων των, ἐπιδιώκοντες, εἴτε διὰ νό-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μων, οὓς ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης κυροῖ, εἴτε διὰ Βασιλικῶν διαταγμάτων, ἃ ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης ὑπογράφει, τῶν ὀλίγων τὰ συμφέροντα πρὸς βλάβην τῶν ὑπηκόων Αὐτῆς ὑπηρετοῦσιν. Καὶ ὅμως τὰ ἐν Ἀμερικῇ, Αὐστρίᾳ, Γαλλίᾳ, Ῥωσσίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ πολλαπλᾶ τῶν πολλῶν Τραπεζῶν δολιεύματα καὶ ἡ πληθὺς τῶν ἐπενεχθεισῶν καταστροφῶν ἔπρεπε νὰ σωφρονίσωσι τὰς κυβερνήσεις ἡμῶν, ὡς ἐν μέρει ἐσωφρόνησάν τινας, ἂν οὐχὶ πάντας, τοὺς ἰδιώτας αἱ κατὰ ταύτας σχεδὸν περιόδους ἐπαναλαμβανόμεναι ζημίαι ἀπὸ τῶν λαυριωτικῶν καὶ ἄλλων μεταλλευτικῶν ἑταιριῶν. Ἀλλ' ἐρωτῶ καὶ αὖθις, ἡ Βασιλεία εἰς τοιαῦτα συμπράττουσα ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν προορισμὸν Αὐτῆς; ἐκπληροῖ τὰς ὑποσχέσεις ἃς πανδήμως ἔδωκεν; αἱ δ' ὑποσχέσεις εἰσὶν ἐπίσημοι ὑποχρεώσεις, ἃς ἀνέλαβεν ὅτε ἀπεδέξατο τό, ὁμοψήφῳ τῆς Συνελεύσεως γνώμῃ καὶ πανδήμῳ τοῦ ἑλληνισμοῦ ὅλου φωνῇ, προσενεχθὲν Αὐτῇ στέμμα τῆς Ἑλλάδος;

Πάντως οὐδὲν κοινὸν ἐν τοῖς λόγοις μου τούτοις πρὸς τὴν ἀσέβειαν τοῦ συγγραφέως τοῦ πολυθρυλήτου ἐκείνου ἄρθρου « Τίς πταίει; ». Ἔχω, ὡς καὶ τὸ Σύνταγμα ἔχει, νόμῳ ἀνεύθυνον τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα, ἀποδίδω τὰ συμβαίνοντα κακὰ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς Πολιτείας ἡμῶν, ἥτις διὰ τὸ μονῆρες τοῦ νομοθετικοῦ σώματος περιήγαγε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ μοναρχίας κατὰ σύνταγμα εἰς ὀλιγαρχικὴν τυραννίδα. Πταίομεν ἀπαξάπαντες οἱ « Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ ἐσχάτου, διότι πάντες τὰ κακῶς ἐν ἡμῖν ἔχοντα ἀκριβῶς διαγινώσκοντες ἕκαστος ἐπὶ τοὺς ἄλλους τὸ σφάλμα ἐπιρρίπτομεν οὐκ οἶδα δὲ παρὰ τίνος τὴν θεραπείαν προσδοκῶμεν, ἐπειδὴ καὶ ἄν τις ῥήξῃ φωνήν, καὶ ταύτης ἕνεκεν ἐφ' ἑαυτὸν τὴν ὀργὴν τῶν κρατούντων ὀλιγαρ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χικῶν ἐπισύρῃ, οἱ πάντες οὐ μόνον δὲν συναντιλαμβάνονται αὐτῷ ἀλλὰ καὶ φεύγουσιν αὐτὸν ὅπως μὴ τῆς κατακρίσεως καὶ τῆς κατ' αὐτοὺς ἀτυχίας τούτου κοινωνήσωσιν. Προσμαρτυρεῖ μοι ἡ συνείδησις, ὅτι ὅση μοι δύναμις ἐβοήθησα τῇ πατρίδι· οἱ διῶκταί μου ὅμως ἑαυτοὺς κατήσχυναν διὰ τῆς ὀλεθρίας διοικήσεώς των, δήλην τὴν ποιότητα καὶ ἱκανότητα αὐτῶν καταστήσαντες. Ἡ ἐμὴ φιλοτιμία ὑπεραρκούντως ἱκανοποιήθη οὕτω, διότι ὅσα κατὰ τοῦ μονήρους νομοθετικοῦ σώματος ἐν τῇ ἐκθέσει μου ὡς εἰσηγητοῦ τῆς ἐπιτροπείας τοῦ πολιτεύματος ἔγραψα τῇ γνώμῃ καὶ τῶν συναδέλφων μου, ὅσα ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἐκ τούτου κακὰ προήγγειλα, ὅσα ἀπὸ τεσσαρακονταετίας περίπου ἐδίδαξα καὶ πρὸ ὀκταετίας δημοσιογραφήσας προεῖπον πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν νὰ κωλύσω νὰ προχωρήσωσιν, ἀλλά..... προσεπάθησα ἐπὶ ματαίῳ, ἅπαντα συνέβησαν. Ναί, Βασιλεῦ, λυποῦμαι, ὅτι ἱκανοποιήθην ὡς ἐπιστήμων τοῦ πράγματος ἐπὶ ζημίᾳ τῆς πατρίδος.

Γράφων τῇ Ὑμετέρᾳ Μεγαλειότητι, βεβαίως δὲν προὐθέμην νὰ περιφιλαυτήσω καὶ μεγαλαυχήσω, ἀλλὰ προτάξας διὰ βραχέων ὅσα κατὰ τὸ παρελθὸν ἐν ἐκτάσει διετύπωσα ὡς μέλλοντα νὰ συμβῶσι κακά, καὶ τοῦ χρόνου βεβαιώσαντος ὅ,τι συνέβησαν, καταστῶ μᾶλλον πιστευτὸς τῇ τε Ὑμετέρᾳ Βασιλείᾳ καὶ τῷ Λαῷ, ὅτι, καὶ ὅσα ἐφεξῆς προείπω ὡς μέλλοντα νὰ συμβῶσιν ὀλέθρια, θέλουσι πάντως συμβῆ. Πρεσβύτου, φιλοπάτριδος πολίτου ἐπιτελῶ καθῆκον, ὅθεν ἄνευ φόβου, ἄνευ πάθους τινὸς ἐπιτελέσω τοῦτο. Πρὸς τὸ τέρμα τοῦ βίου ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ χρόνου, οὐκ ὀλίγα δὲ τέκνα ἔχων βιώσοντα ἐν τῇ πατρίδι, παρελθὸν δὲ εἰς αὐτὴν ἀφιερωθὲν ὅλως, πάντως ἐνδιαφέρομαι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑπὲρ τῆς εὐημερίας αὐτῆς μᾶλλον παρὰ τοὺς ἄπαιδας καὶ ἀνεστίους τοὺς νῦν κυβερνῶντας αὐτήν.

Ὡς πατὴρ καὶ ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης, πατὴρ μάλιστα πολλῶν τέκνων, ἔχει πολλῷ ὑπέρτερον τοῦ ἐμοῦ συμφέρον εἰς τὴν εὐημερίαν τῆς Ἑλλάδος, φέρει δ' ἅμα καὶ μεγάλας ἀπέναντι τῆς ἱστορίας εὐθύνας, διότι τὸ πολιτικῶς ἀνεύθυνον τοῦ Συντάγματος οὐδόλως σώζει τοὺς Βασιλεῖς τῆς ἠθικῆς εὐθύνης, ἥτις ἐπ' αὐτοὺς βαρύνει καὶ ἣν ὑπέχουσι τῇ ἱστορίᾳ. Ἡ ἱστορία, Μεγαλειότατε, ὡς μεγάλους μακαρίζει Βασιλεῖς ἐκείνους ὅσοι τὴν ἠθικὴν ταύτην εὐθύνην ἀείποτε ἀναλογιζόμενοι ἁπάσας αὐτῶν τὰς μελέτας καθ' ἅπαντα τὸν βίον αὐτῶν ἀφιέρωσαν εἰς τὴν κατὰ πάντα εὐδαιμονίαν καὶ ἀνύψωσιν τοῦ Κράτους οὗ τὴν κυβέρνησιν διηύθυναν, τοὐναντίον δ' ὡς Βασιλεῖς ὀκνηροὺς καὶ ἀγενεῖς ἡ αὐτὴ ἱστορία ἐστιγμάτισεν ἐκείνους ὅσοι παρέδωκαν ἑαυτοὺς ἀφιλοτίμως ὅπως ἄγωνται καὶ φέρωνται ὑπ' ἐκείνων εἰς οὓς διεπιστεύθησαν τὴν ἐνάσκησιν τῆς ἑαυτῶν ἡγεμονίας.

Εἴποτε τὸ γνωστὸν ῥῆμα «ὁ Βασιλεὺς βασιλεύει ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ» εἶχετο ἀληθείας, ἄδικος ἤθελεν εἶσθαι ἡ ἱστορία διακρίνουσα μεταξὺ μεγάλων Βασιλέων καὶ ὀκνηρῶν. Εἴποτε ὁ ὀλέθριος οὗτος λόγος ἠλήθευεν ἤθελεν ἀπομακρύνει παντὸς συνταγματικοῦ θρόνου πάντα φιλότιμον, διότι πάντως οὐδεὶς φιλότιμος καὶ μεγαλόφρων ἀνὴρ ἤθελε καταδεχθῆ νὰ γείνῃ νευρόσπαστον φέρον ἐπὶ κεφαλῆς στέμμα, ἐπὶ τῶν ὤμων πορφύραν, ἐν δὲ τῇ χειρὶ ἀντὶ σκήπτρου κάλαμον ἁπλοῦν ὅπως ὑπογράφῃ ἀνεξετάστως νόμους ὑπὸ μονήρους νομοθετικοῦ σώματος ἐπιβαλλομένους αὐτῷ πρὸς κύρωσιν, καὶ διατάγματα ἐπιταττόμενα αὐτῷ παρὰ Ὑπουργῶν οὐχὶ τῆς ἐλευθέρας τοῦ Βασιλέως ἐκλογῆς ἀλλὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πρακτόρων ἁπλῶς τοῦ ὀλιγαρχικοῦ συνεδρίου τοῦ ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ χρηματιζομένου.

Ὄχι, Βασιλεῦ, διαβεβαιῶ Ὑμᾶς μὲ τὸν θετικώτερον τρόπον ὡς ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος ἐπιτροπείας, ἧς ἔτι ἐπιζῶσι μέλη τινά, ὅτι οὔτε ἡ ἐπιτροπεία ἡμῶν ἡ σχεδιάσασα τὸ πολίτευμα, οὔτε ἡ ψηφίσασα αὐτὸ Ἐθνικὴ Συνέλευσις εἶχομεν τοσοῦτον ταπεινὴν περὶ Βασιλείας ἰδέαν· πᾶν δὲ τοὐναντίον κηρύξαντες τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα ἐνήλικον πρὶν ἢ τὸ 18 ἔτος τῆς ἡλικίας Αὐτῆς συμπληρώσῃ, ἀνεγράφομεν Αὐτὴν ὡς δόκιμον πρὸς τὸ βασιλικὸν ἔργον, μακρὰν δ' ἡμῶν, πολὺ μακρὰν ἦν ἡ ἰδέα, ὅτι καὶ εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ τεσσαρακοστοῦ Αὐτῆς ἔτους ἔμελλε νὰ διατελῇ ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τυχαίων ἀνθρώπων ἐκ πάσης δεδηλωμένης ἐφημέρου διὰ συναλλαγῆς πλειονοψηφίας προελθόντων.

Ἐκ τούτων πρόδηλον, ὅτι πᾶν ὅ,τι ἐφεξῆς ὑποδείξω Ὑμῖν Βασιλεῦ ὡς μέσον ὅπως ἥ τε Ὑμετέρα Μεγαλειότης καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐξέλθητε τοῦ ἐλαττωματικοῦ κύκλου, ἐν ᾧ ἀπὸ πλέον ἢ ὀκτωκαιδεκαετίας περιάγεσθε, δὲν εἶναί τι ἀντισυνταγματικόν, δὲν εἶναί τι κατατόλμημα πολιτικόν, ἀλλ' ἔσται τοὐναντίον πρόνοια πολιτικὴ ὅπως προληφθῇ μία ἐπανάστασις, ἥτις εὑρίσκεται ἐπὶ θύρας, κωφὸς δ' ὅστις δὲν διακρίνει τὸν μηκυθμὸν αὐτῆς ἐρχομένης, τυφλὸς ὁ μὴ διορῶν τὰ ὑπὸ σφοδρῶν ἀνέμων συναγειρόμενα νέφη.

Ἀλλ' ὡς εὔκολόν ἐστι νὰ προϊδῃ τις τὴν θύελλαν δύσκολον δὲ νὰ προϋπολογήσῃ τὰς καταστροφάς, ἃς θέλει ἐπαγάγει, οὕτω δυνατὸν μὲν νὰ διακρίνῃ ἐγκυμονουμένην ἐπανάστασιν ἀδύνατον δὲ νὰ προείπῃ ὅσα κακὰ θέλουσι προέλθει ἐξ αὐτῆς.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τὸ ἄρθ. 107 τοῦ Συντάγματος τὸ προδιατυποῦν τὸν τρόπον καθ' ὃν δύναται νὰ γείνῃ μερικὴ αὐτοῦ ἀναθεώρησις οὐδεμίαν κατ' ἐμὲ ἔχει ἰσχύν, ἅτε ἀντικείμενον εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἔθνους καὶ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, ὡς διὰ μακρῶν ἀπέδειξα τοῦτο ἐν τῇ περὶ συνταγματικοῦ δικαίου πραγματείᾳ μου.

Ἀλλ' ἔστι τοῦτο καὶ ἀντισυνταγματικὸν ὅλως καὶ ἀσύγγνωστος ἀναχρονισμός. Ἀναχρονισμὸς μέν, διότι οὐδὲν τῶν νεωτέρων πολιτευμάτων ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸ αἰώνιον· ἀντιπολιτικὸν δέ, διότι ἡ ἱστορία πάντοτε ἐπεκύρωσε τὸ θεώρημα τῆς ἐπιστήμης, ὅτι ὅσα ἔθνη δὲν ἠδυνήθησαν, ἡσυχίαν ἄγοντα, ν' ἀναθεωρήσωσι καὶ μεταβάλωσι τὸ ἑαυτὸν πολίτευμα, ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς ἐπανάστασιν, ὅπως ἀπὸ τοῦ τραχήλου αὐτῶν τὸ ἀποσείσωσιν. Τοῦτο ἄριστα καὶ ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης συνειδυῖα προὔτεινε τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει διὰ τοῦ ἀπὸ 30 Ὀκτωβρίου 1864 Βασιλικοῦ Αὐτῆς διαγγέλματος, ὅπως ἐξεύρῃ πρακτικώτερόν τινα ἄλλον τρόπον πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος, δυστυχῶς ὅμως ἡ Συνέλευσις δὲν ἐπήκουσε τῆς σοφῆς τοῦ Βασιλέως γνώμης. Ἀλλ' ἐπανάστασις ἐστί τι πάντοτε κακὸν μέγα, ὅπερ φευκτέον, ἄρα ἐξευρετέον τὸν τρόπον ὅπως ἄνευ τοῦ ἐσχάτου καὶ φοβεροῦ τῆς ἐπαναστάσεως μέσου φθάσωμεν εἰς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων περὶ τὴν σύνταξιν τῆς πολιτείας ἡμῶν.

Ὅθεν, εἰ καὶ ἔχω ὡς ἀδύνατον, ὅτι ἡ ὑπὸ τῆς μονήρους Βουλῆς διὰ συναλλαγῆς ἐνασκουμένη ὀλιγαρχικὴ τυραννὶς θέλει ποτὲ συγκατατεθῇ εἰς τὸ νὰ καταλύσῃ αὐτῇ ἑαυτὴν συναινοῦσα εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος, οὐδὲν ἧττον συναινῶ ἵνα γείνῃ τις ἀπόπειρα ὅπως κατάδηλον γένηται τὸ ἀκατόρθωτον. Πολλοί εἰσιν οἱ ὡς εἷς καθεὶς αὐτόχειρες

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γινόμενοι, οὐδὲν ὅμως ποτὲ πολυμελὲς σωματεῖον, καὶ μάλιστα ὀλιγαρχικόν, ηὐτοκτόνησεν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἄγαν φιλόζωον ἡ τυραννὶς καὶ μάλιστα ἡ ὀλιγαρχική, δεήσει μετὰ τὴν ματαίαν ἀπόπειραν ἵνα ἐξευρεθῇ ὁ τρόπος πρὸς ἀναβίωσιν τοῦ ἔθνους διὰ τῆς δηλώσεως τῆς ἐν αὐτῷ κυριαρχίας. Ἡ τοῦ τρόπου ἐξεύρεσις ἔσται τὸ ἔργον τῶν ὑπουργῶν, οὓς ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης καλέσει πρὸς τὸ εὐγενὲς καὶ φιλόπατρι ἅμα ἔργον τὴν κατάλυσιν δηλαδὴ τῆς ἐλεεινῶς τὸν τόπον διοικούσης ὀλιγαρχίας. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ διατυπῶ ἁπλῶς ἐνταῦθα ὀλίγα ἐξ ὅσων φρονῶ ὡς χρήζοντα ἀναθεωρήσεως.

Ὡς ἀπολύτου ἀνάγκης ἔχω τὴν σύστασιν καὶ ἑτέρου νομοθετικοῦ σώματος, ὅπερ οὐ μόνον ἀνεξαιρέτως ἅπαντα τὰ μοναρχικὸν ἔχοντα σύνταγμα ἔθνη ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ ἅπαντα τὰ ὀρθῶς ἐχόντα δημοκρατικά, πάντες δ' οἱ περὶ τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην ἀσχολούμενοι ἔχουσι τὸ διμερὲς τοῦ νομοθετικοῦ ὡς σωτήριον. Οὕτως ἡ τῶν τελευταίων τούτων ἐτῶν ἱστορία ἀποδεικνύει, ὅτι ἐν τῇ Βορείῳ ἀμερικανικῇ ὁμοσπονδίᾳ, ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ Γαλλίᾳ ταῖς δημοκρατουμέναις ἡ ὕπαρξις τῆς Γερουσίας ἀπὸ μεγίστων σφαλμάτων, βαθέων κλονισμῶν καὶ βιαίων ἀνατροπῶν ἔσωσε τοὺς τόπους τούτους.

Τὰ περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν Βουλευτῶν ἔχουσι κάκιστα, τοῦτο μέν, ἕνεκα τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, τοῦτο δέ, ἕνεκα τῆς διὰ σφαιριδίων ψηφοφορίας, τῆς κατ' ἐπαρχίας ἐκλογῆς τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους, καὶ τῆς ἐξ ἧς ἐκλέγονται ἀναγκαστικῆς ἐν ταύτῃ τούτων ἐγκαταστάσεως, ἐξ ἧς προέρχονται οὐχὶ Βουλευταὶ τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ ταλαίπωροι εἴλωτες τῶν ἰδιωτικῶν τοῦ χωρίου τῶν συμφερόντων εὐτυχεῖς ὑπηρέται. Ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τὸ βουλευτικὸν αὐτῶν ἐπίδομα χρήζουσι βελτιώσεως.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τὰ κατὰ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἔχουσιν ἀνάγκην μεταρρυθμίσεως, διότι τὸ μὲν ἰσόβιον τῶν δικαστῶν παντελῶς ἐν Ἑλλάδι ἀπέτυχεν, ὡς βάρος δ' ἐπὶ τῆς συνειδήσεως φέρω τοῦτο, διότι ἐκθύμως ὑπὲρ τούτου ἐν τῇ ἐπιτροπείᾳ τοῦ πολιτεύματος ἠγωνίσθην, ἡ δ' ἐμὴ γνώμη ἐπεκράτησε τῆς ἐναντίας ἄλλων σπουδαιοτάτων μελῶν ἐμοῦ περὶ τὸ πρᾶγμα ἐμπειροτέρων καὶ ἀκριβέστερον ἐμοῦ τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα εἰδότων. Ὅθεν καὶ ἡ δικαστικὴ λειτουργία ὑπὸ τῶν ἐπιτηδείων καταλαμβάνεται, εἰς ταύτην προχειριζόντων τῶν τῆς ἡμέρας κρατούντων κομματαρχῶν ἐκείνους παρ' ὧν ἔλαβον ἐκ προοιμίων τὰ πιστά, ὅτι ἔξουσιν αὐτοὺς πειθήνια εἰς τοὺς μέλλοντας σκοπούς των ὄργανα.

Τέλεον ἐξέλιπεν οὕτως ἡ διάκρισις τῶν ἐξουσιῶν· καὶ ὅμως ἡ διάκρισις αὕτη τῆς ἀπολύτου ἐστὶν ἀνάγκης διὰ τὸ εὔκοσμον πάσης πολιτείας. Ἡ ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ ὀλιγαρχικὴ τυραννὶς κατάρχει τῶν πάντων ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου μέχρι τοῦ δασοφύλακος, τοῦ κλητῆρος, τοῦ σταθμάρχου.

Τὴν ἀνάγκην Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας εἰς προπαρασκευὴν τῶν νόμων καὶ εἰς συγκρότησιν ἀνωτάτου διοικητικοῦ δικαστηρίου, διὰ μακρῶν κατέδειξα ἐν τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει καὶ ἦρα μὲν τὴν νίκην, ἐφήμερον ὅμως, διότι μετὰ ἐνιαυτὸν ἕνα τὸ Συμβούλιον κατηργήθη, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἔκτοτε περὶ τὴν σύνταξιν τῶν νόμων κρατοῦσα ἐπιπολαιότης καὶ ἀκοσμία.

Ἐμακρηγόρησα, Μεγαλειότατε, ἀλλὰ καὶ οὕτως ὀλίγιστα, τὰ κυριώτατα κατ' ἐμέ, ὑπέδειξα ἐκ τῶν διὰ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος τροποποιητέων· περὶ δὲ τῶν διὰ νόμων ἐπενεχθησομένων βελτιώσεων μελήσει τοῖς νομοθετικοῖς σώμασι καὶ τῷ Συμβουλίῳ τῆς Ἐπικρατείας ὁπόταν καλῶς συγκροτηθῶσι.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τὸ ἐπεῖγόν ἐστιν ἡ συγκρότησις Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ὅπως ἡ βάσις τοῦ κακοῦ ἀνατραπῇ, διότι εἰς τοὺς πάντων ὀφθαλμοὺς κατάδηλον ὑπὸ τῆς εἰκοσαετοῦς πείρας ἐγένετο, ὅτι ἐν διαρκεῖ ἐπαναστάσει διατελοῦμεν, ὡς τοῦ μονήρους νομοθετικοῦ σώματος οὐδὲν ἄλλο ὄντος πάρεξ συνεδρίου ὀλιγαρχικῆς τυραννίδος.

Ἐν τῷ δικαιώματι τοῦ πολίτου ἀναφέρομαι πρὸς τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα ὡς τὸν μόνον δυνάμενον ἄνευ κλονισμῶν νὰ σώσῃ τὸ ἔθνος. Ὡς πολίτης ἐξεπλήρωσα τὸ ἐμὸν καθῆκον στερούμενος τῆς δυνάμεως νὰ διορθώσω τὸ κακόν. Ἐλάλησα ἐν ὅλῃ τῇ εἰλικρινείᾳ πίστιν ὁμώσας εὐόρκως ἐξεπλήρωσα τὸ καθῆκόν μου ἀνοίξας τῷ Βασιλεῖ μου, τῷ Βασιλεῖ τῶν τέκνων μου, τὴν καρδίαν μου· ἂν μὴ οἱ λόγοι οὗτοι, οὓς ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἱστορία καὶ ἡ πεῖρά μου ὑπηγόρευσαν εἰσακουσθῶσιν ὀψέποτε τὸ κακὸν ἐπέλθῃ, πάντως δ' ἐπελεύσεται, ἔξω τοὐλάχιστον τὴν συνείδησιν συνευδοκοῦσαν, ὅτι οὐδενὸς μέσου εἰς πρόληψιν τοῦ κακοῦ ἠμέλησα.

Εἴθε ἡ σύνεσις καὶ ἡ φιλοπατρία τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος ἀκούσῃ τῆς φωνῆς ἀνδρός, ὃν ἡ ἐξαιρετικὴ εὔνοια, δι' ἧς παρ' Αὐτῆς ἐτιμήθη ἐφ' ὅλην εἰκοσαετίαν, κατέστησεν ἀμετατρέπτως ἕνα τῶν μᾶλλον

Ἀθήνησι τῇ 20 Φεβρουαρίου 1883 Πιστῶν Αὐτῆς ὑπηκόων

Ν. Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ.

25 Φεβρουαρίου 1883. Μετὰ τριμήνους ὀδύνας ἀπέθανε χθὲς τὴν 10 π. μ. ὥραν ὁ Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος. Πρὸ ὀκτὼ ἀκριβῶς ἐτῶν ὁ χθὲς θανὼν μετὰ τοῦ Ζαΐμη καὶ Δεληγεώργη τριανδρίαν ἀποτελέσαντες ἐκ συστάσεως διὰ συκοφαντιῶν καὶ παντὸς ἄλλου ἀνηθίκου μέσου ἐπολέμησαν τὸν τότε ἐν τῇ ἐξουσίᾳ Βούλγαρην, ὃν ἐφ'

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅλην τριετίαν τοσαύτας ἐπότισαν πικρίας, ὥστε καὶ κατεβίβασαν αὐτὸν εἰς τὸν τάφον, ἔκτοτε ὅμως πέντε μόλις παρῆλθον ἔτη, καθ' ἃ ἀλληλοδιαδόχως παρηκολούθησαν τὸ θῦμα πρῶτος ὁ Δεληγεώργης, μετὰ τοῦτον ὁ Ζαΐμης καὶ χθὲς ὁ Κουμουνδοῦρος. Παρίστανται νῦν καὶ οἱ τέσσαρες ἐνώπιον τοῦ ἀδεκάστου κριτοῦ. Τίς ὅμως ὁ μὴ διορῶν καὶ ἐπὶ γῆς τὴν φοβερὰν τῆς θείας Προνοίας δίκην; Κατασυκοφαντοῦντες τὸν Βούλγαρην ἐνόμιζον, οἱ μάταιοι! ὅτι πρὸ ἑαυτῶν εἶχον τὴν αἰωνιότητα, καὶ ὅμως ἐπὶ βραχύτατον ἐχάρησαν διὰ τὴν νίκην ἣν ἦραν κατὰ τοῦ Βούλγαρη, ἐπὶ δὲ τῶν σορῶν αὐτῶν ὑψώθη ὁ Τρικούπης ὁ ἁπάντων τῶν πολιτευθέντων χείριστος, ὁ ἀφιλόπατρις ὅλως, ὁ τὴν Ἑλλάδα ἄγων πρὸς τὸν ὄλεθρον. Βεβαίως ἡ θεία δίκη φοβερὸν καὶ τούτῳ ἐπιφυλάττει τὸ τέλος ἀνάλογον ὅμως τῇ μοχθηρίᾳ, ἥτις τὰς τούτου πράξεις ἀνέκαθεν διευθύνει.

6 Μαρτίου 1883. Τὴν ἀνωτέρω πρὸς τὸν Βασιλέα ἐπιστολὴν μεταποιήσας εἰς ἄρθρον ἐφημερίδος, πρὸς δὲ καὶ προσθείς τινα, ἐδημοσίευσα διὰ τοῦ σημερινοῦ φύλλου τοῦ «Τηλεγράφου».

Ἐν Μαδρίτῃ τῇ 14/26 Ἰουνίου 1883. Χθὲς τὸ ἑσπέρας σὺν τῷ φίλῳ καὶ συναδέλφῳ K. Manuel Colmeiro ἀφεσπερίσαμεν παρὰ τῷ K. Veya de Armijo ὑπουργῷ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἱσπανίας, σήμερον δὲ συνεδριασάσης τῆς ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν τῆς Ἱσπανίας ἀνέγνων αὐτῇ τινα κεφάλαια τῆς ἔτι ἀνεκδότου διατριβῆς μου, »ce que la Grèce aurait pu être et ce qu' elle est», ἅπερ πολὺ ἐκίνησαν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συναδέλφων μου θερμῶς ἐπὶ τούτοις εὐχαριστησάντων μοι.

12 Ὀκτωβρίου 1883. Ὁ ἐν οἴκῳ παντὸς ἀνθρώπου βίος ἐστὶν ἀδιερεύνητος. Τὸ ἄσυλον ὅμως τούτου σεβαστὸν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐφόσον τὰ ἐν αὐτῷ συμβαίνοντα οὐ βλάπτουσι τὴν πολιτείαν ἢ τῶν πολιτῶν τινα, ἅμα δ' ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ἀσύλου τοῦ οἴκου ἐτεκτάθη τι κακὸν κατ' ἄλλου παύει τοῦ νόμου ἡ προστασία, δέον δὲ τότε ἵνα τὰ ἐν οἴκῳ αἴσχη προέλθωσιν εἰς φῶς. Οὕτως εἴ τις δώροις πρὸς ἰσχυρὸν ἔτυχε θέσεώς τινος δημοσίας ἢ καὶ ἄλλης ὠφελείας ἐπιτρέπει ὁ νόμος τὴν κατ' ἀμφοτέρων δίωξιν, μενοῦσι δ' ἀκαταδίωκτοι καὶ ἀνεξέλεγκτοι οἱ θυσίᾳ τῆς ἑαυτῶν οἰκογενειακῆς τιμῆς εἰς ἐπισήμους δημοσίας θέσεις ἀναρριχηθέντες; Ναί, λέγουσιν οἱ πολλοί, ἀπαντῶμεν δ' ἡμεῖς, δέον τότε ἵνα καύσωμεν τὸν Τάκιτον, τὸν Μακώλαιην καὶ τῶν ἱστορικῶν πάντας ἐκείνους ὅσοι τὰ ἔνδον τῶν ὑπ' αὐτῶν ἱστορηθέντων αἴσχη ἤνεγκον εἰς τὴν δημοσιότητα καὶ εἰς τὴν τῶν πάντων περιφρόνησιν παρέδωκαν. Ἐχέτωσαν τοὐλάχιστον τὴν τιμωρίαν ταύτην οἱ αἰδοῦς ἐστερημένοι φαῦλοι.

18 Φεβρουαρίου 1884. Τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα, πρὸς ὃ ἡ ἀπὸ τῆς καθηγεσίας ἀπόλυσίς μου κατὰ τὸ ἔτος 1852 ἠνάγκασέ με νὰ ἐπιδοθῶ εἰς πορισμὸν τῶν τοῦ βίου, ἠσφάλισέ με καὶ τὰ τέκνα μου, ἀλλ' ὁπόσην ἐνεργητικότητα πρὸς τοῦτο ἐδαπάνησα, ἐνεργητικότητα ἐξ ἧς, ἔχω πεποίθησιν, ὅτι οὐ μικρὸν ἤθελεν ἐξυπηρετηθῆ ἡ ἐπιστήμη, κατὰ τ' ἀνθηρότατα μάλιστα τοῦ βίου ἔτη. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν καθηγεσίαν τὸ 1862 ἀμέσως ἠλάττωσα τὰ τῆς δικηγορικῆς ἐργασίας καὶ ἐπεδόθην αὖθις τῇ συγγραφῇ, ἧς οἱ καρποὶ τό τε σύστημα τῆς ποινικῆς νομοθεσίας καὶ ἡ δευτέρα ἔκδοσις τῆς πραγματείας τοῦ Συνταγματικοῦ δικαίου· ἀλλὰ καὶ αὖθις ἡ ἐργασία, πρὸς ἣν ἤγόν με αἱ κλίσεις μου, ἀντεκόπη ἀπὸ ἐννέα περίπου ἐτῶν, τοῦτο δ' ὅπως τὸ κατ' ἐμοῦ ἀδικαιολόγητον πάθος κορέσωσι καὶ αὖθις οἱ καὶ τὸ πρῶτον ἐκβαλόντες με τοῦ Πανεπι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στημίου καθηγηταὶ συναντιλήπτορες ἐν τῷ Τρικούπῃ, τῷ ἀχαρίστῳ μαθητῇ μου, τυχόντες καὶ χορηγήσαντες αὐτῷ τὰ μέσα οὕτως ὅπως τὰς αἰσχρὰς αὐτοῦ ὑποχρεώσεις πρὸς τὸν διαδεχθέντα με βλάκα ἐξοφλήσῃ(α). Ἀπεγοητεύθην οὕτω, τὰ δ' ὀλίγα ἔργα οἷς ἐπεχείρησα ἀπὸ τοῦ 1877 καὶ ἐντεῦθεν ὀφείλονται ταῖς αἰτήσεσι καὶ προτροπαῖς τῶν συναδέλφων μου ἀκαδημαϊκῶν παρ' ὧν καὶ ἐδημοσιεύθησαν. Ἂν ἡ Ἑλλὰς ἐζημιώθη, ἂς ῥίψωσιν οἱ μεταγενέστεροι λίθον ἀναθέματος κατὰ τῶν διωκτῶν μου.

Καταγράφω ἐνταῦθα τὰς συγγραφὰς πρὸς ἃς ἐσκόπουν ν' ἀσχοληθῶ καὶ πρὸς τὰς ὁποίας ἠρξάμην πρὸ πολλοῦ παρασκευαζόμενος διὰ μελετῶν καὶ σημειώσεων· εἰσὶ δὲ αἱ ἑξῆς·

Α'. Ἱστορία τῶν ἀρχαίων τῆς Ἑλλάδος πολιτευμάτων.

Β'. Ἔκδοσις τῶν πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους μετὰ πολιτικῶν σχολίων, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς σχέσεως τῶν θεωριῶν τοῦ Σταγειρίτου πρὸς τὸ κατὰ σύνταγμα πολίτευμα.

Γ'. Ἐκ τίνων αἰτίων καὶ διαφορῶν ἡ Ἀγγλο-Σαξωνικὴ φυλὴ ἵδρυσεν ἐν μὲν τῇ Ἀγγλίᾳ ἑδραῖον μοναρχικὸν κατὰ σύνταγμα πολίτευμα, ἐν δ' Ἀμερικῇ ἕτερον ἐξ ἴσου ἑδραῖον ἀλλ' ἀντιθέτως δημοκρατικὸν κατὰ σύνταγμα πολίτευμα.

Ταύταις προσθετέον τὴν Β'. ἔκδοσιν τῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ νομίμων τῶν ἐθνῶν, ἣν ἐσκόπουν ποιῆσαι ἅμα τῇ περατώσει τῆς τοῦ συνταγματικοῦ δικαίου, ὅτε ἐπῆλθέ μοι ἡ ἀπόλυσις.

Πρὸς τὰς τρεῖς ταύτας συγγραφάς, ἐξ ὧν ἑκάστη δύο,

(α) Ἀναγράφω ἐνταῦθα τὰ τούτων ὀνόματα εἰς ἐνθύμιον τῶν τέκνων μου καὶ τῶν μεταγενεστέρων. Τρικούπης καὶ Κωστῆς οἱ συναλλαξάμενοι Ράλλης δέ, Σοῦτσος, Καλλιγᾶς, Παπαρρηγόπουλος, Φρεαρίτης, Κόκκινος, καὶ Δαμασκηνὸς οἱ προθύμως ὄργανα τῆς κακοηθείας τῶν δύο πρώτων γινόμενοι.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἴσως δὲ καὶ τρεῖς ὀγκώδεις τόμους ἔμελλε πληρῶσαι, ἐσκόπουν ἀφοσιῶσαι τὸν ὅλον μου βίον, μάτην ἤλπισα! ὁ ἀμείλικτος κατ' ἐμοῦ διωγμὸς καὶ χρόνου ἐστέρησέ με πρὸς ἄλλα τραπέντα, καὶ ὀρέξεως εὐθύμου, ἧς πάντως χρήζει ὁ πρὸς ἔργα τοσοῦτον σπουδαῖα σκοπῶν. Βοῦν ἁλοῶντα δὶς ἐφίμωσαν οἱ ἄθλιοι, κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν λόγιον.

23 Φεβρουαρίου 1884. Ἔν τινι ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς ἕνα τῶν φίλων τοῦ Ἰεφφερσῶνος ὁ μέγας τῆς Ἀγγλίας ἱστορικὸς Μακώλαιης ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων τὰ ἑξῆς ἄξια πολλῆς μελέτης. »Εἰμὶ βεβαιότατος, ὅτι οὐδὲ μίαν » μόνην γραμμὴν ἔγραψα ποτέ, οὐδὲ λόγον ἕνα ἐξήνεγκον » δηλοῦντα, ὅτι ἡ ὑπερτάτη ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐξουσία πρέπει » νὰ διαπιστευθῇ τῇ ἀριθμητικῇ τῶν πολιτῶν πλειονοψη- » φίᾳ, ἐν ἄλλοις λόγοις τῇ πενεστάτῃ καὶ ἀμαθεστάτῃ με- » ρίδι τῆς κοινωνίας. Πρὸ πολλοῦ ἐμορφώθη ἐν ἐμοὶ ἡ πε- » ποίθησις, ὅτι θεσμοὶ παντελῶς δημοκρατικοὶ ὅ,τι ἐπιτή- » δειόν εἰσιν ὅπως ταχέως ἢ βραδέως ἐξαφανίσωσιν εἴτε » τὴν ἐλευθερίαν, εἴτε τὸν πολιτισμόν, ἴσως δὲ καὶ συναμ- » φότερα».

Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Ἄγγλου Θουκυδίδου σήμερον ἐγνώρισα, ἔχω ὅμως τὴν καύχησιν ὅτι καὶ ἐγὼ πρὸ πολλοῦ διέγνων, ἐφ' ᾧ καὶ ἐν τῇ περὶ συνταγματικοῦ δικαίου πραγματείᾳ μου ὁσάκις παρέστη μοι περίστασις κατεπολέμησα τό τε δημοκρατικὸν πολίτευμα, ὡς καὶ τὴν μεγάλην ἐπικράτησιν τῆς ψήφου τοῦ ἀμαθοῦς ὄχλου, ἣν δίδωσιν αὐτῷ τὸ σημερινὸν ἡμῶν πολίτευμα διὰ τῆς μονήρους Βουλῆς. Ὁ ὄχλος ὅπουδήποτε καὶ πάντοτε καταδημαγωγεῖται ὑπὸ τῶν φαύλων ἐπιτηδείων. Ὁ φθόνος ἄγει τὸν ὄχλον πρὸς τὸ μῖσος κατὰ πάσης ὑπερόχου ἱκανότητος, ὡς ἡ ἀρχαία τῶν Ἀθηνῶν ἱστορία μαρτυρεῖ, ὡς ὁ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

βίος παρέχει ἡμῖν καθημερινὰ παραδείγματα. Ἡ τοῦ ὄχλου ἀμάθεια ῥίπτει τοῦτον εἰς ἀνηκέστους πλάνας, ἡ δ' ἀναπόφευκτος αὐτοῦ πενία ὠθεῖ αὐτὸν εἰς τὸ ἐπιζητεῖν πάντοτέ τι κακὸν ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι τὸ προσδοκώμενον τοῦτο κακὸν πληρώσει τὸ κενὸν αὐτοῦ βαλάντιον· καὶ ὅμως, τοῦ κακοῦ ἐπιτευχθέντος, μόνοι οἱ δημαγωγοὶ ἐκ τούτου ὠφελοῦνται, ἵν' ἀπολαύωσιν ἡδονὰς καὶ πλοῦτον ῥίπτοντες τὸν εἰς τὴν ἑαυτῶν ἀνύψωσιν συνεργήσαντα ὄχλον εἰς κακοδαιμονίαν τῆς πρότερον μείζονα. Νέοι τότε δημαγωγοὶ ἐγείρονται, καὶ τούτοις τὴν ἑαυτοῦ συνδρομὴν ἐκθύμως παρέχει ὁ κακοδαιμονῶν ὄχλος πρὸς ἐπίτευξιν ἑτέρου καινοῦ, καὶ οὕτως ἐφεξῆς πρὸς μείζονα κακοδαιμονίαν ἄγεται ὁσημέραι μεχρισοῦ τέλεον καταστραφῇ, εἴτε εἰς τυράννου ἐγχωρίου χεῖρας ἐμπεσών, εἴτε εἰς ἐξωτερικοῦ δεσπότου δουλοσύνην.

25 Φεβρουαρίου 1884. Τὸ ἀρχαῖον λόγιον «φιλεῖ τὸ ἀρχόμενον μιμεῖσθαι τοὺς ἄρχοντας» Πέτρος ὁ μέγας τῆς Ῥωσσίας διετύπου ὡς ἑξῆς ἐν ἐπιστολῇ αὐτοῦ καταστάσῃ περιφήμῳ πρὸς τὸν υἱόν· «οἵαν ἂν ἐπιδείξῃς κλίσιν οἱ πάντες θέλουσιν ἀσπασθῆ αὐτήν, πᾶν ὅ,τι δέ σοι ἀνιαρὸν ἔσται, τοῦτο καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι δυσάρεστον».

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος κατελθὼν εἰς Ἑλλάδα πολλὴν ἔδειξε πρός με εὔνοιαν. Δὲν ἐκολακεύθην· ἀπόδειξις δέ, ὅτι οὐτ' ἐζήτησα, οὔτ' ἐπορίσθην τι κέρδος ἐξ αὐτῆς, ἐποιησάμην μόνον χρῆσιν τῆς εὐκαιρίας ὅπως δώσω τὰς κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν ὀνησιμωτέρας τῇ Βασιλείᾳ συμβουλάς. Τὰς κυριωτέρας πρὸς τὸν Βασιλέα ἐντεύξεις μου κατέγραψα ἐν τοῖςδε τοῖς αὐτοβιογραφικοῖς ἀπομνημονεύμασί μου. Τελευταῖον διελέχθην αὐτῷ τῇ 4 Νοεμβρίου 1877, ἔκτοτε δέ, καί τοι ὑπὲρ τὰ ἓξ ἔτη παρῆλθον, ἡ Α. Μ. δὲν ἔκρινεν ἀναγκαῖον ἵνα μὲ ἴδῃ, ἐγὼ δ' ἀπέσχον τοῦ αἰτήσασθαι ἔντευξιν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

4 Μαρτίου 1884. Αἰφνιδία εἰσροὴ πλούτου πολλοῦ, κακῶς μάλιστα κτηθέντος, προκαλεῖ τὴν εἰσβολὴν τῆς διαφθορᾶς, ἐξ ἧς ἄφευκτος τῆς πολιτείας ἡ φθορά. Τοῦτ' αὐτὸ ἐφρόνει καὶ ὁ Σωκράτης τὸν Περικλῆ ψέγων ὡς ποιήσαντα τοὺς Ἀθηναίους ἀργοὺς καὶ δειλοὺς καὶ λάλους καὶ φιλαργύρους. Εἰ δὲ μάλιστα καὶ συμβῆ, ὡς νῦν συνέβη παρ' ἡμῖν, τὸ διδόναι τὰς τιμὰς καὶ ἀξιώματα τοῖς δι' ἀναμολογήτων μέσων πλουτήσασιν, ὤλετο τὸ πᾶν. Ἰδοὺ ἐπὶ λέξεσι τίνα περὶ τούτου λέγει ὁ Μοντέσκιος. « Tout est perdu lorsque » la profession lucrative des traitants parvient encore par » ses richesses à être une profession honorèe ».(Espr. des lois XIII, 20).

Οὐ μόνον δὲ τοῦ κακοῦ τούτου πεῖραν λαμβάνομεν νῦν, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων. Οὕτως ἐν Ἑλλάδι ζωηρότατα μὲν τὰ πολιτικὰ πάθη, ἥκιστα δ' ἐπιμεμελημένη ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη. Οἱ ταύτης ἀμαθέστατοι ἐπιδεξίους ἑαυτοὺς λογίζονται πρὸς τὸ πολιτεύεσθαι. Οἱ ὀφείλοντες τῷ Δημοσίῳ, ἢ καὶ ὅλως ἀκτήμονες, ἐπιβάλλουσι φόρους ἐπὶ φόρων, ἐξ ὧν οὐδ' ὀβολὸν τελέσουσιν. Οἱ ἄπαιδες νομοθετοῦσι πανδήμους στρατολογίας ἀδιαφοροῦντες, ἅτε μὴ ἔχοντες τέκνα ὅπως φέρωσι τὰ βάρη. Δημοσιογραφοῦσιν οἱ νεανίαι, οὕτω δ' οἱ χρήζοντες διδασκάλων αὐτόκλητοι ἐγκαθιδρύονται τῆς πολιτείας διδάσκαλοι. Ἐν γένει δὲ πολιτεύονται οἱ ἀμαθέστατοι, περιφρονοῦνται δ' οἱ ὀλίγιστοι ἐπιστήμονες. Τοῦ Πανεπιστημίου αἱ ἕδραι κατελήφθησαν, ἢ μᾶλλον πρὸς ταύτας ἀνερριχήθησαν οἱ πλεῖστοι τῶν κατόχων διὰ τῆς ῥαδιουργίας καὶ ἄλλων ἀνηθίκων μέσων καὶ αὐτῆς τῆς ῥαδιουργίας αἰσχροτέρων. Ἡ ἡμιμάθεια ἡ καὶ αὐτῆς τῆς ἀμαθείας πολλῷ χείρων, λυμαίνεται τὴν πολιτείαν.

Οὕτως ἡ ἀνόρθωσις δυσχερεστάτη, διότι κατὰ τὸν μέ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γαν Βάκωνα ἡ pars destruens δέον νὰ προηγηθῇ τῆς pars praeparans. Ἀλλὰ ποῦ ἡ χεὶρ ἡ ἐπιληφθησομένη τοῦ ἔργου τῆς pars destruens; τίς δ' ὁ ἀγνοῶν, ὅτι εὐκολώτερον νὰ εἰσρεύσωσιν ἑκατὸν κακά, διότι λανθάνει μικρὸν κατὰ μικρὸν παρεισδύουσα ἡ παρέκβασις, ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, παρὰ τὸ θεραπεῦσαι ἓν κακον, μάλιστα δ' ὅτι τοῦ κακοῦ πολλοὶ καρποῦνται τὰς ὠφελείας;

29 Ἀπριλίου 1884. Οὐχὶ τὸ ὅτι κακῶς βαίνουσιν ἐν ἡμῖν τὰ πράγματα ἀπορίας ἄξιον, ἀλλ' ἐκεῖνο ἦν ἂν μᾶλλον θαυμαστὸν εἴποτ' ἐτύγχανον ἔχειν καλῶς ὑφ' ὃ ἔχομεν πολίτευμα. Πᾶσαν πολιτείαν ἀκριβῶς εἰκονίζει τὸ γεωμετρικὸν τῆς πυραμίδος σχῆμα. Βάσιν τῆς πυραμίδος δεῖ εἶναι τὸν λαόν, ὅσον δ' ὑψοῦνται αἱ βαθμίδες δέον ἀπὸ κρειττόνων τῶν κατωτέρων κρείττονας εἶναι μέχρι τῆς κορυφῆς ἔνθα δεῖ ὡς τὸν πάντων βέλτιστον ἵστασθαι τὸν Βασιλέα. Ὡς ὅμως ἔχει νῦν τὸ τῆς Ἑλλάδος πολίτευμα ἡ κορυφὴ τῆς πυραμίδος ἀνατραπείσης κεῖται πρὸς τὰ κάτω, ἡ δὲ βάσις πρὸς τὰ ἄνω. Ἰδοὺ δὲ πῶς· ἡ καθολικὴ ψῆφος παράγει τοὺς χειρίστους Βουλευτάς, οὗτοι δὲ τοὺς ἐν ἑαυτοῖς φαυλοτέρους προχειρίζουσιν ὑπουργούς, ἀπὸ κοινῆς συμφωνίας τὸ Βουλευτήριον εἰς πολιτικὸν χρηματιστήριον μεταβάλλοντες, ἐν ᾧ αἱ δημόσιαι θέσεις πωλοῦνται τοῖς εἰς ἀντίτιμον τῶν θέσεων τὴν ἑαυτῶν παρέχουσι ψῆφον. Ὁ Βασιλεὺς ἐμηδενίσθη ὅλως, ἅτε παραδεδομένος τοῖς ὑπουργοῖς, ὡς οὗτοί εἰσιν ὑποχείριοι τοῖς Βουλευταῖς. Οἱ δὲ χρηστοί εἰσιν οὐδὲν οὐδαμοῦ, διότι ἀπαράτρεπτόν ἐστι πολιτικὸν ἀξίωμα, ὅτι ἐν πάσῃ φαύλῃ πολιτείᾳ τοὺς χρηστοὺς ὡς ἀχρήστους λογίζονται.

20 Ὀκτωβρίου 1884. Ἔχω ὡς βέβαιον ὅτι ὁ Τρικούπης χρηματίζεται ἀπὸ τῶν κοινῶν αὐτὸς πλούσιος γενό-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μενος πτωχίζων τὴν Ἑλλάδα. Πρὸς τοῦτον, ἂν ζήσω, λέξω ἡμέραν τινὰ τὰ ἑξῆς, ἃ εἶπεν ὁ Κικέρων πρὸς τὸν δηώσαντα τὴν Σικελίαν Βέρρην «εἰσῆλθες πένης ἐν τῇ » πλουσίᾳ ταύτῃ ἐπαρχίᾳ καὶ ἐξῆλθες πλούσιος καταλιπὼν » αὐτὴν πτωχήν». Ἡ οἰκτρὰ καὶ ἐπαίσχυντος τούτου πτῶσις οὐκ ἔστι μακράν.

Ἐν Παρισίοις τῇ 23 Αὐγούστου 4 Σεπτεμβρίου 1885. Ἔρχομαι ἀπὸ τῆς κηδείας τοῦ ἰσαδέλφως μοι φιληθέντος φίλου Αἰγέρου (Egger), ὃν αἰφνιδίως ὁ θάνατος ἀνήρπαξεν ἐν Royat τῇ 18/30 Αὐγούστου. Ὁ λόγος ὃν ἐξεφώνησα κατὰ τὴν ἐν τῷ τάφῳ κατάθεσιν τῆς σοροῦ ἀμυδρῶς ἐκφράζει τῆς ψυχῆς μου τὸ μέγα ἄλγος. Ἰδοὺ οὗτος.

Un titre double m' impose le triste devoir de prendre la parole pour dire un dernier adieu au regretté dèfunt.

Ce double titre est d' abord une amitié de près d'un demi siécle qui tout jeunes nous lia sous les auspices de Mr Dehéque devenu par la suite son beau-père, amitiè qui a toujours étè grandissant jusqu'à notre vieillesse. Jeunes, Egger et moi en travaillant en commun six à huit heures par semaine pendant cinq ans, nous nous communiquions nos projets et nos eipèrances ; vieux, nous parlions de notre jeunnesse et de nos travaux. Pour jouir de ces doux entretiens je faisais tous les ans le voyage d'Athénes à Paris et le reste du temps une correspondance suivie nous rapprochait. La mort vient de m'enlever le meilleur et le plus ancien de mes amis. Cette sèparation est bien cruelle pour moi, et la pensée que c'est le sort des vieillards survivants ne saurait la mitiger.

L'autre titre que j'invoque est celui d'être Grec. La

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

voix d'un Hellène devait se faire endentre auprès du cercueil de l'éminent helléniste.

Egger a consacrè toute sa vie non seulement à faire revivre les beautès de la littèrature ancienne, mais encore à faire aimer par ses compatriotes la Grèce modérne. Nous pouvons affirmer, sans nous tromper, que depuis de longues annèes il était notre *proxéne* à Paris. Tout Grec qui arrivait dans la capitale de la France, soit pour y parfaire ses études, soit pour tout autre motif, ne pouvait se dispenser de se rendre au foyer du vénérable vieillard qui lui faisait le plus charmant accueil. La conversation toujours attrayante et instructive laissait dans l'âme son empreinte ineffaçable.

Egger a été ainsi toute sa vie le trait d'union entre la France et la Grèce. S'il est parti, son œuvre lui survivra, attendu qu'il laisse aprês lui deux monuments impérissables, son histoire de l'hellénisme en France pour les temps antérieurs, l'association pour la propagation des études Grecques en France pour l'avenir. La France ne nous enviera pas à nous autres Grecs, de revendiquer pour nous une part de la gloire d'Egger et de demander à partager avec elle les régrets et le deuil de sa mort. Elle le pleurera comme un fils digne d'elle, et nous comme un frère trop tôt enlevè à notre amour.

Adieu Egger, adieu mon frère et mon meilleur ami, adieu!

6 Μαρτίου 1886. Δειναὶ αἱ ἡμέραι ἃς διέρχεται ὁ ἑλληνισμὸς ἐξαντλούμενος καὶ ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς· ὑλικῶς μέν, διότι τῆς ἐπιστρατείας ἕνεκα ὑποβάλλεται εἰς ὑπερόγκους δαπάνας, ὧν ἕνεκα βαρέα συνάπτει χρέη καὶ κωλύει

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς ἐργασίας περὶ τὰς ὀγδοήκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν τῶν ἀκμαιοτάτων, ἠθικῶς δέ, διότι ἡ παρατεινομένη κατάστασις αὕτη ἀμβλύνει ὁσημέραι τὸν ἐνθουσιασμόν. Καὶ ἔστι μὲν ἀληθὲς ὅτι κατελήφθη ἡ Ἑλλὰς ὅλη ἀπαράσκευος κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ ἀκριβῶς πρὸ ἓξ μηνῶν κατατολμηθέντος Βουλγαρικοῦ πραξικοπήματος, ἅτε τοῦ Τρικούπη ἐφ' ὅλην τριετίαν οὐ μόνον μηδὲν τῶν ὧν χρήζει ὁ πόλεμος προμηθευθέντος ἀλλὰ καὶ καταναλώσαντος τὰ μικρὰ ἀποταμιεύματα, καίπερ ὑπὲρ πάντ' ἄλλον τῶν πρὸ αὐτοῦ συνάψαντος βαρέα δάνεια, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὴν πρὸς ὑμᾶς δυσμένειαν τῶν λεγομένων Μεγάλων τῆς Εὐρώπης δυνάμεων, αἵτινες εἰς οὐδὲν τιθέμεναι τὰς ἀρχὰς τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐπιτάττουσιν ἡμῖν ἡσυχίαν ἄγειν, ἐπιτάττουσι δηλονότι ἔθνει αὐτονόμῳ τὸ ὑπακούειν αὐταῖς ἵνα μὴ δὴ διαταραχθῇ ἡ εἰρήνη, εἰ καὶ ὁμολογοῦσι τὴν τελείαν τῆς Τουρκίας κατάπτωσιν.

Τὸ ὑπουργεῖον Δηλιγιάννη συντελεῖ, δι' ἧς τηρεῖ ἐχεμυθίας, εἰς ἐπίτασιν τοῦ κακοῦ. Ἄλλοτε ἐν ἥττον κρισίμοις καιροῖς προσεκαλούμην σύμβουλος ἐπὶ ζητημάτων τοῦ Διεθνοῦς δικαίου, νῦν ὅμως οὐδέποτε ἐκλήθην. Τὴν ἀπειρίαν καὶ ἄγνοιαν τῶν κυβερνώντων περὶ τὰ τοιαῦτα ζητήματα γινώσκων φοβοῦμαι μὴ ὑποπέσωσιν εἰς λάθη ἀνεπανόρθωτα. Περίεργον! καθ' ὅσον αἱ ἐπισημόταται Ἀκαδημίαι κρίνουσί με ἐκ τῶν μάλα δοκίμων περὶ τὰς πολιτικὰς ἐπιστήμας προσεταιρίσθησάν με, κατὰ τοσοῦτον οἱ τὴν Ἑλλάδα κυβερνῶντες ἀποφεύγουσί με. Ἀπίθανον φαίνεταί μοι ὅτι ὑποπτεύονται τὴν ἐμὴν φιλοπατρίαν, ἧς τηλικαῦτα παρέσχον καὶ ὁσημέραι παρέχω δείγματα προσπαθήσας ἀδιαλείπτως ἵνα ὑπερασπίσω τὸν Ἑλληνισμὸν παρὰ τοῖς ξένοις λαλῶν τε, κατὰ τὰς ἐνιαυσίας πρὸς τούτοις ἀπο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δημίας μου, καὶ συγγράφων διατριβὰς ἃς ἀναγινώσκω ἐν ταῖς Ἀκαδημίαις, οἷα καὶ ἡ ἐπ' ἐσχάτων ἐν τῷ Institut τῆς Γαλλίας «*Sur la condition sociale et politique des Grecs sous la domination othomane*», ἐκεῖνο δὲ πιθανώτερον, ὅτι ὑπὸ φθόνου τηκόμενοι ἐκ παντὸς προσπαθοῦσι τρόπου ὅπως κωλύσωσί με τοῦ παρασχεῖν ὑπηρεσίας τῇ πατρίδι προτιμῶντες ἐμοῦ ποίους; . . . . . .

Καὶ ἐγὼ μέν, εἰ καὶ θλιβόμενος, ἄτ' ἐν ἐμοὶ συγγινώσκων ὁπόσον χρήσιμως ἠδυνάμην γενέσθαι τῇ πατρίδι, μετ' ἀνοχῆς φέρω τὴν ὅλην πρὸς ἐμὲ ἀδιαφορίαν τῶν κρατούντων, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην μέμψιν ἐκφράσας πρὸς οἱονδήποτε, καταχωρίζω δ' ἐνταῦθα τὸν κατέχοντά με πόνον, ὅπως μείνῃ μαρτύριον, ὅτι πρὸς πάντ' ἀγῶνα, πᾶσάν τε θυσίαν καὶ ὑγείας, καὶ χρήματος ἥμην ἕτοιμος, εἴποτε οἱ τὰς τύχας τῆς Ἑλλάδος ἰθύνοντες ἐπεκαλοῦντο τὴν ἐμὴν συνδρομήν. Τὸ ἀκλήτως προσενεγκεῖν ἐμαυτὸν ἔχω ὡς ταπεινόν, οὐδέποτε δ' ἐπὶ ταπεινοῖς ἐταπεινώθην.

13 Μαρτίου 1886. Minimi conamur grandia. Ἀπὸ πολλοῦ διετέλουν ἀμφιταλαντευόμενος εἰ ἐπιτρέπετό μοι ποιῆσαι τὸν ἐφεξῆς παράλληλον, τοῦτο δὲ ἵνα μὴ ἐκληφθῶ ὡς ὑπεράγαν φιλότιμος, ἅτε πρὸς τὸν πρώτιστον τῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος λογίων, τὸν πρῶτον οἰκοδόμον τῆς ἀναμορφουμένης ἡμῶν γλώσσης ἐμαυτὸν παραβάλλων. Ἑτέρωθεν δὲ ὤθει με πρὸς τὸ ἐγχείρημα ἡ ἔφεσις τοῦ ἐκθέσθαί με τὸ πόθεν ἠγέρθη ἐν ἐμοὶ ὁ διακαὴς πρὸς τὴν παιδείαν πόθος, πόθεν δ' ἠρύσθην τὸ θάρρος πρὸς τὸ ἀγώνισμα καὶ τὴν ἐμμονήν, δι' ἧς ἅπαντα τὰ παρεμβληθέντα μοι κωλύματα ὑπερέβαλον. Προὐστησάμην τὸν Κοραῆν εἰς ὑπόδειγμα καὶ μίμησιν. Πῶς γὰρ οὔ; Ὥσπερ τοῖς τὰς καλὰς τέχνας σπουδάζουσιν ἀπὸ τῶν πρώτων μαθημάτων

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δίδοται τὸ γράφειν τὴν Ἀφροδίτην τῆς Μήλου ἢ τὸν ἐν τῇ Καλλιθέᾳ τοῦ Βατικανοῦ Ἀπόλλωνα ὅπως τὸ ἐν τούτοις ἔξοχον τοῦ κάλλους καὶ τῆς τέχνης ἐν ταῖς ἑαυτῶν διατυπώσωσι ψυχαῖς, καίπερ μόλις ἁπτομένης τῆς γραφίδος ἢ τῆς σμίλης. Οὕτω καὶ Θεμιστοκλῆς τὸν Μιλτιάδην, καὶ Θουκυδίδης τὸν Ἡρόδοτον, καὶ Δημοσθένης τὸν Θουκυδίδην, καὶ Ἀλέξανδρος τὸν Ἀχιλλέα, καὶ Ναπολέων Ἰούλιον τὸν Καίσαρα, καὶ πάντες ὅσοι μεγάλοις κατὰ τὸ παρελθὸν ἐπεχείρησαν, ὡς καὶ πάντες ὅσοι εἰς τὸ μέλλον ἐπιχειρήσουσι ἐξ ἀφετηρίας ἔθεντο καὶ θήσουσιν ἅμιλλαν πρός τι κατὰ τὴν οἰκείαν ἕκαστος κλίσιν πρότυπον.

Ἡ τοιαύτη ἅμιλλα ἔσχε πάντοτε, πάντως δὲ καὶ ἕξει ἑκάστοτε τοῦτο τὸ καλόν, ὅτι ὁ πρὸς τοιαύτην ἀποδυθεὶς κἂν μὴ τύχῃ οὗ προὔθετο σκοποῦ, πάντως ὅμως κρείττων ἑαυτοῦ γενήσεται καὶ εὐδοκιμώτερος ἢ ἔμενεν ἐν τῷ συρφετῷ.

Εἶπον ἐν ἀρχῇ τῶν αὐτοβιογραφικῶν μου τούτων ἀπομνημονευμάτων τὸ πῶς ὁ ἀοίδιμος Μουστοξίδης παρώτρυνε τοὺς μάκαρας γονεῖς μου ὅπως ἐπιμεληθῶσί μου. Καὶ δὴ οὐκ ὤκνησαν, καίπερ ὑπὸ τῆς ἐνδείας κατατρυχόμενοι. Εὐτυχῶς ὀλίγα ἦσαν τότε τὰ βιβλία, πλείω δὲ ἐν τοῖς ὀλίγοις τούτοις τὰ καλά, ἐσπάνιζον δ' ὅλως τὰ νῦν κατακλύσαντα πολλὰ φαῦλα. Ἐν τοῖς ὀλίγοις ἦσαν τὰ εἰς ἕνα τόμον συλλεγέντα καὶ ἐν Βιέννῃ τὸ 1815 ἐκδοθέντα εἰς διαφόρους συγγραφεῖς προλεγόμενα τοῦ Κοραῆ. Ταῦτα νυχθημερὸν ἐφυλλολόγουν, καίπερ δ' ἀγνοῶν ἔτι τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ ἀνδρός, ὡς μόλις τὸ 1833 τῆς αὐτοβιογραφίας αὐτοῦ ἐκδοθείσης, γνοὺς δὲ ταύτην τὸ πρῶτον ἐν Παρισίοις τὸ 1837, ἠγόμην ἐπὶ τὰ τούτου ἴχνη.

Καὶ δὴ ἐξ ἐντίμων ἐμπόρων ἑκάτερος ἡμῶν ἔσχομεν τὴν γένεσιν. Αἱ μητέρες ἐπεμελήθησαν τῆς ἀνατροφῆς, οἱ δὲ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πατέρες προθύμως καὶ ἐκ τοῦ ὑστερήματος κατέβαλον τὰς δαπάνας. Ὡς ὁ τοῦ Κοραῆ ἐφοβεῖτο τὰ ἀνὰ τὴν Ἑσπερίαν ἐπιπολάζοντα κακὰ καὶ τούτων ἕνεκεν ἐναντιοῦτο εἰς τὴν ἐκεῖσε μετάβασιν τοῦ υἱοῦ, οὕτω καὶ ὁ ἐμός, ἀμφότεροι δὲ ἤλπισαν ἀποτρέψαι τὸ τέκνον διὰ τῆς ἐπαγωγοῦ παντὶ νέῳ προτάσεως περὶ γάμου πρὸς νέαν καλήν τε καὶ εὔπορον. Μάτην ἀπεπειράθησαν, τοῦ Κοραῆ ὡς καὶ ἐμοῦ προτιμησάντων τὴν παιδείαν παντὸς ἄλλου ἀγαθοῦ, παρ' ἑκάστῳ δ' ἡμῶν τὸ κατὰ τῶν κρατούντων Τούρκων μῖσος ἐγένετο κέντρον ὅπως φύγωμεν τὴν τούτων θέαν, σπουδάσωμεν δὲ τὴν ἰατρικήν, ἅτε διὰ τῆς ἐπιστήμης ταύτης δυνησόμενοι, ἐπανελθόντες οἴκοι, τυχεῖν τιμῆς τινος παρὰ τοῖς βαρβάροις, διότι ὁ Κοραῆς ὡς καὶ ἐγὼ σκοπὸν εἴχομεν, ἰατροὶ γενόμενοι, ἐγκαταβιῶσαι ἐν τῇ οἰκείᾳ πατρίδι, ἀλλ' ἀπορφανωθέντες, — καὶ τὸ ἀτύχημα τοῦτο ἔσχομεν κοινόν, — κατὰ τὸ διάστημα τῶν σπουδῶν ἡμῶν, ἀπεφασίσαμεν ἐκεῖνος μὲν πρὸς τὰ φιλολογικὰ τραπείς, ἐγὼ δὲ πρὸς τὴν τῶν νόμων σπουδήν, μείνας μακρὰν τῆς γενετείρας χώρας. Πρὸς ἐπάρκειαν δὲ τῶν δαπανημάτων τῶν σπουδῶν ἐκεῖνός τε κἀγὼ ἐπωλήσαμεν ὅ,τι εἴχομεν, τὰς δὲ σπουδὰς περάναντες ἐν ἐσχάτῃ χρημάτων ἀπορίᾳ εὑρέθημεν ἀμφότεροι.

Ὁμοίας ἔσχομεν τὰς τύχας καὶ περὶ τοὺς φίλους, διότι ὡς ὁ Κοραῆς ἠγαπήθη παρὰ τοῦ Βερνάρδου Κεύνου καὶ παρὰ τούτου τὴν λατινικὴν ἐδιδάχθη, οὕτω κἀγὼ εὐνοηθεὶς ὑπὸ τοῦ Φήλικος Δεαίχου ἐφ' ὅλην ἑπταετίαν παρὰ τούτῳ τὰ λατινικὰ ἐσπούδασα, ὡς δ' ὁ Κοραῆς πρὸς τὸν Κλαυέριον (Clavier) δι' ἀρρήκτου φιλίας συνεδέθη, οὕτω κἀγὼ πρὸς τὸν σχεδὸν ὁμήλικά μοι Αἰμίλιον Αἴγερον (Egger) μέχρι τοῦ πρὸ ἑπτὰ περίπου μηνῶν θανάτου του ἐγκατετρύφησα συμμελετήσας ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἐπὶ πέντε

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἔτη καὶ φίλοι ἠγαπημένοι μέχρι τέλους τοῦ βίου μείναντες.

Οὐ μόνον δὲ τὰ περὶ τὴν γένεσιν, τὴν παίδευσιν καὶ τοὺς φίλους ὅμοια συνέπεσαν ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τοὺς χαρακτῆρας, τὸ ἦθος, τὸν σκοπὸν πρὸς ὃν ἀπεβλέψαμεν, τὰ ἔργα οἷς ἐπεχειρήσαμεν καὶ δὴ καὶ τὴν καταφορὰν τὴν καθ' ἡμῶν ἐξεγερθεῖσαν.

Οὕτως οἷον ὁ Κοραῆς τὸν ἑαυτοῦ χαρακτῆρα ὑπετύπωσεν ἐν τῇ ΙΑ'. πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ Chardon de la Rochette ἐπιστολῇ εὑρίσκω καὶ τὸν ἐμὸν σύμφωνον. Ἄκαμπτος ὡς πρὸς τὰς ἑαυτοῦ ἀρχάς, ἃς ὤθει ἴσως εἰς τὸ ἔπακρον, πάντοτε συμφώνως ταύταις ἐπολιτεύθη. Ἐπόθησε βίοτον ἀνεξάρτητον οὐδένα ἑαυτοῦ προστησάμενος ἀνώτερον. Πᾶς περιορισμός, πᾶσα ἐναντιότης ἀπέβαινεν ἑαυτῷ εἰς βάσανον διαταράττουσαν τὰ νεῦρα αὐτοῦ καὶ τὸν ὕπνον, σκληρὰ δὲ τυραννία ἦν αὐτῷ πᾶν κώλυμα παρεμβαλλόμενον εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐνέργειαν τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Ἠσπάσθη τὸν ἐν τοῖς γράμμασι βίον ὡς τὸν μόνον δυνάμενον συμβιβασθῆναι πρὸς τὸ ἀνεξάρτητον. Ἔφευγε τὰς θύρας τῶν πλουσίων, διότι ἐν ταῖς τούτων αὐλαῖς θαμίζει ἡ κολακεία καὶ ἡ ταύτῃ σύνοδος δουλοσύνη, ἀλλὰ καὶ τὴν δημοκοπίαν ἀπεχθάνετο, τὰς δὲ τῶν ὄχλων παραφορὰς πάντοτε κατεδίκασεν. Οὕτω κἀμοὶ συνέβη, ἥ τε καθηγεσία καὶ τὸ δικηγορικὸν παρέσχον μοι τὴν ποθεινὴν ἀνεξαρτησίαν. Εὐσυμπαθεῖς ὅ τε Κοραῆς καὶ ἐγὼ πρὸς πάντα πάσχοντα, ἀνηλεῶς ἀμφότεροι πᾶσαν κακίαν ἐστιγματίσαμεν. Τῆς πατρίδος τὴν ἀνόρθωσιν, ὅση ἦν ἡμῖν δύναμις, ἐσπουδάσαμεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς Φαναριώτας ὡς τοὺς ὀλετῆρας τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρετῶν διὰ βίου ἐμισήσαμεν, τοῦ Κοραῆ ἐμφορήσαντός με τῆς κατὰ τῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πολλῶν ἐκείνων κακιῶν ἀπεχθείας, ἧς ἕνεκεν διαρκῶς με κατεδίωξαν. Ἠττήθην ἐκ τοῦ τούτων πρὸς ἄλλους κακοὺς συνασπισμοῦ, πλὴν ἀλλ' ὅμως οὔτ' ἐκάμφθην, οὔτε συνετρίβην. Διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς ἡμιμαθεῖς ἐξανέστησαν κατ' ἐμοῦ, ὡς καὶ κατὰ τοῦ Κοραῆ οἱ περὶ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἔζησε σχολαστικοί, ἀλλ' ὡς οὗτοι οὐκ ἀπέτρεψαν τὸν ἄνδρα τοῦ σκοποῦ, οὕτως οὐδ' ἐμὲ οἱ Φαναριῶται.

Εἰργάσθημεν ἀνενδότως ἑκάτερος εἰς προαγωγὴν τῆς γλώσσης, ὁ μὲν Κοραῆς φιλολογικῶς, ἐγὼ δέ, κυρίως μὲν διὰ τοῦ καθορισμοῦ τῶν ὅρων τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ἃς πρῶτος ἐν Ἑλλάδι διδάξας ἐμόρφωσα καὶ δι' ἐμοῦ εἰς τὴν κοινὴν εἰσήχθησαν χρῆσιν, ἐμμέσως δὲ καὶ αὐτῆς τῆς γλώσσης, ὁσημέραι δι' ἑκάστης τῶν ἐμῶν συγγραφῶν ἄγων αὐτὴν πρὸς τὸ τῆς πάλαι ἀρχέτυπον.

Κἀκεῖνο δὲ περίεργον, ὅτι ὡς ὁ Κοραῆς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἤχθη (ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ ἐν τῇ ΙΒ΄ πρὸς Chardon de la Rochette ἐπιστολῇ) πρὸς τὸ ἀκριβολογῆσαι περὶ τὰ ὀνόματα ὡς τοῦ μόνου μέσου πρὸς σαφῆ τῶν πραγμάτων γνῶσιν, οὕτω κἀγὼ ἐκ πρώτης μου νεότητος ἀναγνοὺς ἐν Διογένει τῷ Λαερτίῳ τὸν Βίον τοῦ ἐμοῦ συμπολίτου Ζήνωνος ἐδιδάχθην παρὰ τούτου, «ὅτι τὸ ὁρικὸν ἀναγκαῖον πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, διὰ γὰρ τῶν ἐννοιῶν τὰ πράγματα λαμβάνεται» κατωτέρω δέ· «ὅτι ἀρετὴ τοῦ λόγου σαφήνεια, ἥ ἐστι λέξις γνωρίμως παριστῶσα τὸ νοούμενον, ἐκ ταύτης δὲ συντομία αὐτά τ' ἀναγκαῖα περιέχουσα πρὸς δήλωσιν τοῦ πράγματος». Ἆρα ὅσοι κατέκρινάν μου τὸ συνεπτυγμένον τοῦ λόγου ἐν τοῖς ἐμοῖς συγγράμμασιν ἔσφαλον ὅτι ἐπελήφθησαν τῆς τούτων ἀναγνώσεως ἄνευ προπαρασκευῆς περὶ τοὺς ὅρους τῆς ἐπιστήμης.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Μηδὲ τὴν ἀτυχῆ σύμπτωσιν παρορατέον, ὅτι ὡς ἐξ ὑπερβολῆς ἐργασίας ὁ Κοραῆς ἔπαθεν αἱμόπτυσιν καὶ ὅμως παρῆλθεν αὖτη καὶ περὶ τὰ πεντήκοντα ἐπέζησεν ἔτη, οὕτω κἀμοί, σφοδρὸν ἐνέσκηψε τὸ πάθος τοῦτο, καὶ ὅμως ἰάθην, ἰδοὺ δέ, ὅτι καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἔτη ζῶ ἀβλαβὴς καὶ πατὴρ ἐννέα ὑγιεστάτων τέκνων ἐγενόμην.

Ἔσχομεν δὲ κἀκεῖνο κοινόν, ὅτι ὡς ὁ Κοραῆς ἀπέβλεψε πρὸς τὸ Institut τῆς Γαλλίας, οὕτω κἀγώ, ὃς ὑπὸ τηλικαύτης καταληφθεὶς συγκινήσεως, ὅτε κατὰ πρῶτον διὰ τοῦ Δεαίχου παρέστην ἐν ἔτει 1837 εἰς δημοσίαν συνεδρίαν τοῦ Institut, ἐδάκρυσα καὶ ἐκ ψυχῆς ηὐχήθην ὅπως κἀμὲ ἀξιώσῃ ὁ Θεὸς μίαν ἡμέραν συγκαθέσθαι παρὰ τοῖς ἐν τούτῳ σοφοῖς. Καὶ δὴ ἐπήκουσεν ὁ Ὕψιστος τοῦ μυχίου μου πόθου καὶ ἀπὸ δεκαετίας νῦν μεταβαίνων ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς Παρισίους ἑδράζω παρὰ τούτοις εἴς τε τὰς ἰδίας ὡς καὶ τὰς δημοσίας συνεδριάσεις τοῦ Institut. Οὕτω τοῦτο ὑπῆρξεν ὁ φάρος πρὸς ὃν διηύθυνα τοῦ βίου μου τὸ σκάφος, ἅπαξ δ' ἐν αὐτῷ προσορμισθέντος μου αἱ ἄλλαι τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν ἐπισημόταται Ἀκαδημίαι ἀνεκήρυξαν καὶ ἀνέγραψάν με ἐν τοῖς ἑαυτῶν ἑταίροις.

Τέλος δέ, ὡς ὁ Κοραῆς οὔτε ὑπὸ τῆς ἀπὸ τοῦ Βολταίρου κατακλυσάσης τὴν Γαλλίαν ἀθείας προσηλυτίσθη ἀλλὰ χριστιανὸς ὀρθόδοξος μέχρι τέλους ἔμεινεν, οὕτω κἀγὼ θεία χάριτι ἀσάλευτον τὴν πίστιν ἐφύλαξα, ἐν μέσῳ δὲ τῶν παντοίων τοῦ βίου δεινῶν ἀπὸ τῶν παραγγελμάτων τοῦ Σωτῆρος ἠρύσθην θάρρος καὶ ἐλπίδα, ὅτι ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὸ τὸ κακὸν μετατρέπει εἰς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἀγαθοῦ· οὕτω δὲ καὶ ἑκάστοτε συνέβη μοι ὡς τῶν ἐνσκηψάντων μοι κακῶν εἰς μεῖζον ἐμοὶ ἀγαθὸν ἀποβάντων. Ὡς δ' ὁ Κοραῆς, καίπερ τὴν ἐλευθερίαν ὑπεραγαπήσας οὐδέ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ποτ' ἐξεβακχεύθη ἀλλὰ σώφρων συντηρητικὸς μέχρι θανάτου ἔμεινεν, οὕτω κἀγώ, ὡς μαρτυρήσουσιν ἐσαεὶ ἥτ' ἐν τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει διετὴς πολιτεία μου καὶ αἱ συγγραφαί.

Ὁ Κοραῆς πᾶσαν σχέσιν πρὸς τοὺς ἐν ἀξιώμασιν ἔφυγεν, ὥς τινα δουλείαν σχὼν τὸ παρὰ τὰς τούτων συχνάζειν θύρας, ἐγὼ δέ, πολίτης ἐλευθέρας πολιτείας ὢν καὶ πρὸς τὸ πολιτεύσασθαι τῶν καιρῶν καὶ τῶν περιστάσεων ἕνεκεν ἀχθείς, τῆς ἀρχομανίας περιεγενόμην καλῶς γνοὺς τὰ τοῦ Πλάτωνος διδαχθέντος ἀπὸ τῶν συμβάντων τῷ Σωκράτει μὴ θελήσαντι τῆς τότε ἀνοσίου ἀγωγῆς μετασχεῖν, ὥστε, καίπερ τὸ πρῶτον τοῦ Πλάτωνος «μεστοῦ ὄντος ὁρμῆς »ἐπὶ τὸ πράττειν τὰ κοινὰ ἀποτραπέντος δέ, ὅσῳ »δὲ μᾶλλον διεσκόπει ταῦτα ἡλικίας τε εἰς τὸ »πρόσθεν προὔβαινε, τοσούτῳ χαλεπώτερον ἐφαί»νετο αὐτῷ ὀρθῶς εἶναι τὰ πολιτικὰ διοικεῖν· »οὔτε γὰρ ἄνευ φίλων ἀνδρῶν καὶ πιστῶν οἷόν »τ' εἶναι πράττειν, οὓς οὐθ' ὑπάρχοντας ἦν εὑρεῖν »εὐπετές . . . . . καινούς τε ἄλλους ἀδύνατον ἦν »κτᾶσθαι μετά τινος ῥαστώνης»· (Ἐπιστ. Ζ'. σελ. 325). Καὶ τότε δὲ πάλιν τῷ τοῦ αὐτοῦ Πλάτωνος ὀπηδεύσας εἴ τίς με τῶν κρατούντων συνεβουλεύθη προθύμως συνεβούλευσα τὰ ἐμοὶ δοκοῦντα βέλτιστα, ὡς μαρτυρήσουσι τ' ἀπομνημονεύματα ταῦτα τὰς κυριωτέρας πρὸς τὸν Βασιλέα ἐντεύξεις μου καὶ πρὸς ἄλλους φέροντα, αὐτόκλητος δὲ οὐδέποτε προσῆλθον συμβουλεῦσαι, μάλιστα δέ, πρός τε τοὺς ἄλλους τῶν πολιτευτῶν, καὶ δὴ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ἄριστον τῶν φίλων μου ἀοίδιμον Βούλγαρην, ἀνέστελλον πᾶσαν ἐπικοινωνίαν ἐφ' ὅσον χρόνον διετέλουν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Καὶ τοιαῦται μὲν αἱ ὁμοιότητες, τὰς δ' ὀλίγας περὶ τὰς τύχας τοῦ Κοραῆ καὶ τὰς ἐμὰς διαφορὰς ἀποδοτέον μᾶλλον τῇ διαφορᾷ τῶν καιρῶν, ὡς ἐκείνου μὲν διαβιώσαντος ἀγάμου, εἰ καὶ ἀπὸ τῶν πρὸς Ἀλέξανδρον Βασιλείου ἐπιστολῶν αὐτοῦ δίδοται εἰκάσαι, ὅτι διέκρινε τὰ ἐν καλῷ καὶ ἁρμοστῷ γάμῳ καλὰ καὶ ὅτι ἐν τῇ τοιᾷδε ἀποκαταστάσει ὁ ἀληθὴς προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐμοῦ δ' ἐνωρίς συζευχθέντος, εὐτυχῶς δ' ἐν τῷ γάμῳ βιώσαντος καὶ πατρὸς πολλῶν τέκνου γενομένου. Ὁ Κοραῆς τὰς σπουδὰς περάνας ἐγκατεβίωσεν ἐν ξένῃ γῇ, ἣν ἴσα τῇ γενετείρᾳ ἠγάπησεν, ἐγὼ δέ, εἰ καὶ ἀπεμακρύνθην τῆς φυσάσης με, ἀποκατέστην ὅμως εἰς τὸ ἐλευθερωθὲν τμῆμα τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖνος ὑπέργηρως κατέλιπε τὸ ζῆν, ἐγὼ δὲ γέρων νῦν περὶ τὰ τεσσαρακαίδεκα ἔτη ὑπολείπομαι τοῦ Κοραῆ, ἄδηλον δὲ τὸ πότε καταλήψει με τὸ μόρσιμον.

Ἴσως ἐν τῷ βραχεῖ τούτῳ παραλλήλῳ τῶν βίων παρέλειψα ἄλλας τε ὁμοιότητας καὶ διαφοράς, ἀλλ' ὁπωσδήποτε πρὸς τὸ ὑπ' ἐμοῦ τεθέν μοι πρότυπον τὸν ὅλον ἥρμοσά μοι βίον, ὅτι δὲ πάνθ' ὅσα ἐγένοντό μοι ἀγαθὰ ὀφείλω τῇ ἀμίλλῃ ταύτῃ, τοῦτ' εὐγνωμόνως ὁμολογῶ, κἂν δ' ἀπέτυχον ἐν μέρει, τὴν ἀποτυχίαν τῇ δυνάμει καὶ οὐχὶ τῇ προαιρέσει καταλογιστέον· ἥμαρτον, ἥμαρτον ὅμως ἅτε μεγάλων ὀρεχθείς.

22 Μαρτίου 1886. Ὅπου ὁ λαὸς οὔτε σκέπτεται, οὔτ' αἴσθησιν ἔχει τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ πρέποντος, οὐδ' ἐν ἐπιγνώσει κοινωνεῖ τῶν πολιτικῶν, οὔτε πρὸς θυσίας ἐστὶ πρόθυμος, οὔτε σπουδαίᾳ τινὶ ἐγχειρῆσαι πράξει ἐπιτήδειος πρὸς σωτηρίαν τοῦ Κράτους κινδυνεύοντος.

Οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν ἀθλίαν ταύτην κατάστασιν εὑρίσκονται νῦν, οἱ δ' Ἕλληνες εἰς τὴν ὅλως ἀντίθετον, ἐξ ἧς εἰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ εὐαριθμότεροι ἐκείνων, ἂν δοκίμων τύχωσι καὶ ἀποφασιστικῶν ἡγετῶν, πάντως κρατήσωσι τῶν Τούρκων ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς ὃν ἑτοιμάζονται.

23 Μαρτίου 1886. Ἐφημερίδες τινές, ἰδίως δ' ὁ «Χρόνος Ἀθηνῶν» καὶ ἡ «Ἀκρόπολις», ἐμέμφθησαν τόν τε Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως Κ. Θεόδ. Δηλιγιάννην ὡς διορίσαντα παρὰ τῇ ἐν Παρισίοις Ἑλληνικῇ Πρεσβείᾳ τὸν υἱόν μου Ἰωάννην, καὶ ἐμὲ ὡς ἀνεχόμενον τὴν τούτου φυγοστρατείαν. Νομίσας ὅτι ὤφειλον μὴ σιωπῆσαι ἔπεμψα αὐταῖς τὴν ἑξῆς ἀπάντησιν.

» Κύριοι Συντάκται τοῦ «Χρόνου Ἀθηνῶν» καὶ τῆς «Ἀκροπόλεως».

» Σύμπας ὁ παρελθὼν βίος μου μαρτυρεῖ περὶ τῆς φι-
» λοπατρίας μου. Καίπερ ἑβδομηκοντούτης γέρων καὶ πο-
» λυμελῆ ἐξ ἀσθενῶν προσώπων οἰκογένειαν ἔχων, μόνον
» δὲ ἡμῶν στήριγμα ἐπ' ἐλπίσι τὸν ἀποδημοῦντα υἱόν μου,
» εὑρισκόμενον τανῦν πρὸς τὸ τέλος τῶν ἐαυτοῦ σπουδῶν,
» δι' ἃς ἀφειδῶς ἐδαπάνησα καὶ δαπανῶ ὅπως καταστήσω
» τοῦτον ἄξιον τῆς πατρίδος, ἀλλ' ὅμως τοῦτόν τε καὶ
» ἐμαυτὸν προθύμως εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς πατρίδος προσ-
» φέρω. Ὅθεν, ἅμα κηρυχθέντος τοῦ πολέμου, θέλει προσ-
» έλθει, ὡς καὶ ὁ ἴδιος μοὶ γράφει, διότι καὶ ἡ ὑπηρεσία,
» ἣν ἔλαβεν ἁπλῆ ἐστιν οἰκονομία χρόνου πρὸς μὴ πρόω-
» ρον διακοπὴν τῶν ἐαυτοῦ σπουδῶν, καὶ οὕτως ἐννοεῖ ταύ-
» την ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, δι' οὗ ἐποίησε διορι-
» σμοῦ τοῦ υἱοῦ μου.

» Βεβαιώθητε, ὅτι ὁ βίον ὅλον ἀναλώσας εἰς θεραπείαν
» τῆς πατρίδος, ἀδύνατον νὰ διαψεύσῃ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐν
» γήρατι ».

Ν. Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

27 Μαρτίου 1886. Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἀντὶ τοῦ καταστεῖλαι ἐξηρέθισε μᾶλλον τοὺς ὑβριστάς μου, οὓς ἡ μοχθηρία ἐξωθεῖ μέχρι παραλογισμοῦ, διότι ἐν τοῖς αὐτοῖς φύλλοις, ἐν οἷς ἐμὲ ὑβρίζουσι διὰ τὴν μὴ προσέλευσιν τοῦ υἱοῦ μου, διαρρήγνυνται ἀνακηρύττοντες, ὅτι πόλεμος οὐ γενήσεται. Οἵα λογική! Ἐκ τοῦ προφανοῦς τούτου παραλογισμοῦ φωρᾶται τὸ ἐν ταῖς τούτων ψυχαῖς φωλεῦον κατ' ἐμοῦ πάθος. Ἐκ παντὸς ἐπιδιώκουσι τρόπου ὅπως ἡμιτελεῖς μείνωσι τοῦ υἱοῦ μου αἱ σπουδαί, ἵνα μὴ δὴ κρείττων τῶν ἄλλων μορφωθῇ.

Ἀλλ' ὅμως, τί ἔτι μαίνονται κατ' ἐμοῦ; Πάνθ' ὅσα ἐκ τῶν δοκούντων αὐτοῖς ἀγαθὰ ἀφήρεσάν με. Ἰδιωτεύω ὅλως οὐδένα παρενοχλῶν. Ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας, ἣν ὅση μοι δύναμις εὖ ἐποίησα διδάξας τε, συγγράψας καὶ παρὰ τοῖς ξένοις ὑπερασπίσας καὶ τιμήσας, οὐδὲν ἐκομισάμην ὄφελος, ὡς οὔτε τιμῶν, οὔτε θέσεων καὶ χρημάτων ἀπολαμβάνων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν σύνταξιν, πρὸς ἣν αἱ χρόνιοι ὑπηρεσίαι μου ἐδίδοσάν μοι δικαίωμα, ἀμφισβητοῦσιν ἔτι. Ἡ πατρίς, ἣν τοσοῦτον ἀγαπῶ, καὶ ἣν ἐκ παντός μοι τρόπου ἐθεράπευσα καὶ μέχρι θανάτου θεραπεύσω, οἵα τις μητρυιὰ πάντοτε προσηνέχθη πρός με, διότι πατρὶς οὐκ εἰσιν αἱ πέτραι τῆς χώρας ἀλλ' οἱ ταύτην οἰκοῦντες, καὶ ὅμως ἀγογγύστως φέρω πᾶν ἀπὸ τούτων ὄνειδος καὶ κακόν. Προσπαθοῦσιν ὅπως ὡς τάχιον καταρρίψωσί με εἰς τὸν τάφον· μικρὸν καὶ καταβήσομαι. Πλὴν καὶ τότε ἐπὶ τὰ ἐμὰ τέκνα μεταγάγουσι τὸ κατ' ἐμοῦ μῖσος. Εἴθε καὶ ταῦτα μιμηθῶσί με καὶ μὴ παύσωσιν ἀμνησικάκως τὴν πατρίδα ὠφελοῦντα, ἐν τούτῳ ἡ ἀρετή, τοὺς διώκοντας καὶ ὑβρίζοντας εὐεργετεῖν, πάντως δ' ἄμεινον τὸ ἀδικεῖσθαι τοῦ ἀδικεῖν.

13 Ἀπριλίου 1886. Ὁπόσον ἀξία θαυμασμοῦ ἅμα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δὲ καὶ μιμήσεως ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς ὡς πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν ἵδρυε τὰς ἑαυτῆς ἀποικίας! Ὡς ἡ φύσις ἀποσινωμένου κλάδου ἀπό τινος δένδρου καὶ φυτευομένου δίδωσι τῷ κλάδῳ τούτῳ οὐ μόνον ἰδίαν ὕπαρξιν ἀλλὰ καὶ αὐτοτελῆ ὅλως καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ δένδρου ἐξ οὗ ἀπεκόπη, παύουσι δὲ τὰ δύο δένδρα, τό τε νεόφυτον καὶ τὸ ἀρχαῖον τοῦ ἔχειν ἕτερόν τι κοινὸν πάρεξ τὴν κοινὴν καταγωγὴν καὶ τὸ ὁμογενές, οὕτω καὶ αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐλάμβανον ἐκ τοῦ παραχρῆμα ἰδίαν αὐτόνομον ὕπαρξιν διατηροῦσαι μόνον τὸ ἱερὸν πῦρ ὅπερ εἰς σύμβολον τῆς συγγενείας οἱ πρὸς ἀποικισμὸν ἀπερχόμενοι ἐλάμβανον μεθ' ἑαυτῶν ἀπὸ τοῦ πρυτανείου τῆς μητροπόλεως καὶ συνετήρουν ἄσβεστον. Οὕτως αἱ ἀποικίαι ἐλευθέραν εἶχον τὴν ἐνέργειαν οἰκίζουσαι χώρας ξένας καὶ τοὺς περιοίκους βαρβάρους διὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ αὐτῶν ἐκπολιτίζουσαι.

Ὅλως διάφορον πολιτικὴν ἐτράπη ἡ ἑσπερία Εὐρώπη μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς νέας διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς καλῆς Ἐλπίδος πρὸς τὴν ἑῴαν Ἀσίαν ὁδοῦ. Αἱ καταληφθεῖσαι ἢ κατακτηθεῖσαι νέαι χῶραι ἐθεωρήθησαν ἁπλῶς ὡς μεταλλεῖα ὅπως ἐκ τούτων πλουτῶσιν αἱ μητροπόλεις. Πάσης αὐθυπάρκτου ζωῆς ἀπεστέρησεν τὰς χώρας ταύτας τοὺς τούτων ἰθαγενεῖς εἴτ' ἐξοντώσασα, ὡς ἐν τῇ Ἀμερικῇ καὶ τῇ Πολυνησίᾳ, εἴτε δουλώσασα ὡς ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς Ἰνδίαις καὶ ταῖς νήσοις τοῦ ἰνδικοῦ καὶ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ. Τούτων οἱ πολυπληθεῖς ἰθαγενεῖς κάτοικοι ἀπὸ μακρᾶς πρὸ τῆς κατακτήσεως αἰώνων σειρᾶς εἰθισμένοι εἰς τὴν δουλείαν, νωθροὶ δ' ἀπὸ τοῦ κλίματος καὶ τῆς ἑαυτῶν θρησκείας καταστάντες φέρουσιν σχεδὸν ἀγογγύστως τὸν ζυγόν, ὃν τοὐναντίον οἱ ἄποικοι Εὐρωπαῖοι πολλαχοῦ ἀπέσεισαν ἀνακηρύξαντες τὴν ἑαυτῶν ἀνεξαρτησίαν. Ἡ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀγγλία, καθ' ἥς ἡ πρώτη τῶν τοιούτων ἐξηγέρθη ἐπανάστασις, ἐνόησεν ἐγκαίρως, ὅτι ὅπως μὴ καὶ αἱ λοιπαὶ αὐτῆς ἀποικίαι μιμηθῶσι τὸ παράδειγμα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ὤφειλεν ἵνα χειραφετήσῃ αὐτάς, ὅθεν ἐχορήγησαν αὐτοκυβέρνησιν ταῖς ἐν Αὐστραλίᾳ, Καναδᾷ, Εὐέλπιδι ἀκρωτηρίῳ καὶ ἄλλαις τισὶν ἁπλῆν ἐπικυριαρχίαν πρὸς ὑπεράσπισιν τούτων εἰς ἑαυτὴν ἐπιφυλαξαμένη, ἐφ' ᾧ ἀνεπτύχθησάν τε αὗται καὶ ἐπλούτησαν πρὸς τὴν μητρόπολιν ἀμιλλώμεναι· ἐξ ἑτέρου δὲ αἱ Ἰνδίαι ἐπαπειλοῦνται ὑπὸ γειτνιεστέρου αὐταῖς κατακτητοῦ ἄλλου, τῆς Ῥωσσίας καραδοκούσης ὥραν εὔθετον ὅπως ἐν αὐταῖς ἀντικαταστήσῃ τὴν νῦν δεσπόζουσαν Ἀγγλίαν, ὅπερ πάντως συμβήσεται ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ, ἡ δὲ τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἀπόσπασις ἔσται τὸ προανάκρουσμα τῆς ἐκπτώσεως τῆς Ἀγγλίας, ὡς ἐγένετο τῇ Ἱσπανίᾳ ὁ ἀπὸ ταύτης χωρισμὸς τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς.

17 Ἰουλίου 1886. Σήμερον ἐπανῆλθεν ἐκ Παρισίων ὁ υἱός μου Ἰωάννης ὁ πέρυσι μὲν κατὰ Ἰούλιον περάνας τὰς τοῦ προλύτου ἐξετάσεις, ἐπιληφθεὶς δὲ τῶν διδακτορικῶν, ὅτ' ἐκηρύχθη ἡ ἐπιστρατεία, πρὸς ἥς τὴν ἐξοικονόμησιν, κατὰ Δεκέμβριον παρελθόντος ἔτους ὁ Κ. Θεόδωρος Δηλιγιάννης, ἐμηχανεύθη νὰ διορίσῃ τὸν Ἰωάννην ἄμισθον ἐν Νανήτῳ (Nantes) ὑποπρόξενον προσκολλήσας τῇ ἐν Παρισίοις ἑλληνικῇ πρεσβείᾳ, ἵνα μὴ διακοπῶσιν αἱ σπουδαί του, ὁ μοχθηρὸς ὅμως Τρικούπης, ἅμ' ἀναρριχηθεὶς εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἀπέλυσεν ὅπως δυνηθῇ νὰ τὸν καταδιώξῃ, ὡς ἀνυπότακτον. Ἐδέησε λοιπὸν νὰ ἔλθῃ ὁ Ἰωάννης εἰς πρόληψιν πάσης ἱκανοποιήσεως τοῦ κατ' ἐμοῦ πάθους τοῦ Παφλαγόνος ἐκδικουμένου ἐν τῷ υἱῷ τὴν παρὰ τοῦ πατρὸς πρὸς αὐτὸν περιφρόνησιν. Τοὺς ἀναξίως ὑψωθέντας χαρακτηρίζει

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κυρίως τὸ ταπεινὸν τοῦ φρονήματος ἐν τῇ ποταπῇ χρήσει τῆς ἐξουσίας ἣν κατέλαβον.

Εἰκάζω ὅτι εἰς τὸ διάβημα τοῦτο προέβη μετὰ τὴν ἀνακοινωθεῖσαν αὐτῷ ἀπάντησιν ἣν ἔδωκα τῷ δικηγόρῳ καὶ πρώην Βουλευτῇ Ναυπλίας στενῷ δὲ τοῦ Τρικούπη φίλῳ Κ. Ἡλίᾳ Ποταμιάνῳ, ὅστις ἐπ' ἄλλῃ προφάσει ἐπισκεφθείς με κατ' οἶκον πρὸ ἑνὸς περίπου μηνὸς ἀνεκοίνωσέ μοι, μηδεμιᾶς πρότερον ἐπικοινωνίας δι' ἐπισκέψεων ὑπαρχούσης μεταξὺ τούτου καὶ ἐμοῦ, ὅτι τὴν προτεραίαν γενομένου ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Τρικούπη, παρόντων καὶ ἄλλων, λόγου περὶ ἐμοῦ ὡς ζημιουμένου τοῦ Πανεπιστημίου διὰ τῆς ἐμῆς ἀπουσίας, ὁ Τρικούπης ἐξεδήλωσε τὴν ἐπὶ τῇ ἀπολύσει μου μετάνοιάν του καὶ ὅτι προθύμως ἤθελεν ἐπανάγων με ἐπανορθώσει ὃ διέπραξε σφάλμα. — Εἰπὲ τῷ Παφλαγόνι, Κ. Ποταμιάνε, ἀπήντησα ἐγώ, ὅτι τοῦ Τρικούπη ἰδίᾳ χειρὶ ἐγκολάψαντος ἐπὶ τοῦ μετώπου του τὸ στίγμα τοῦτο, μάτην ἐλπίζει ὅτι θέλω ποτὲ συγκατατεθῇ ἵνα τὸ ἐξαλείψω. Ἄλλως τε καὶ ὁσάκις ὑπ' ἄλλων φίλων μου ὑπουργῶν ὁμοία ἐγένετό μοι πρότασις, ἀπήντησα, ὅτι πρὸς τῷ ῥηθέντι λόγῳ ἔχω καὶ ἕτερον λίαν σπουδαῖον, ὅτι προσεταιρεσθεισῶν με τῶν ἐπισημοτάτων τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν Ἀκαδημιῶν τῆς Εὐρώπης καὶ παρὰ τοῖς ἐν ταύταις μέλεσι καθεσθεὶς ἔχω ὡς ἄγαν ταπεινὸν δι' ἐμὲ τὸ τιμῆσαι διὰ τῆς συναδελφότητος τοὺς ἐκ τῶν ἀρχαίων καθηγητῶν ἐναπομείναντας ἡμιμαθεῖς, καὶ τοὺς τούτων ἀμαθεστέρους παρεισφρήσαντας νεωτέρους. Οὕτως ἀπέπεμψα κενὸν τὸν τοῦ Τρικούπη φίλον.

12 Αὐγούστου 1886. Πεντηκονταετία συμπληροῦται σήμερον, ἀφ' ἧς τὴν πατρίδα μου Κύπρον κατέλιπον ἀποχωρισθεὶς φιλοστόργου πατρὸς νέου ἔτι, ἅτε μόλις τὸ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τεσσαρακοστὸν ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγοντος, ὅπως μεταβὰς εἰς Παρισίους περάνω τὰς σπουδάς μου, ἐπανακάμψας δ' οἴκοι διαβιώσω παρ' αὐτῷ γηροκομῶν καὶ τιμῶν αὐτόν. Αἱ ἐλπίδες μου ἐψεύσθησαν, ἐγὼ ὅμως ἃς ἔδωκα τῷ πατρὶ καὶ τῇ πατρίδι ὑποσχέσεις βεβαιῶ ἐν πεποιθήσει, ὅτι οὐδαμῶς διέψευσα, τῇ σπουδῇ τῶν ἐπιστημῶν τὸν βίον ὅλον καθοσιώσας. Οἱ γονεῖς μου ἐξ οὐρανοῦ εὐλόγησαν τὰ ἔργα μου, εἰ δὲ καὶ ἀντάξια, ἧς ὑπὲρ ἐμοῦ κατέβαλον ἐπιμελείας, γηροτροφεῖα παρ' ἐμοῦ οὐκ ἔλαβον, βλέπουσιν ὅμως, ὅτι τὸ πάτριον ὄνομα, ὃ ἔδωκάν μοι, ὅση μοι δύναμις ἐτίμησα ἀπὸ νεότητός μου εἴς ὃ ἀφικόμην νῦν γῆρας. Τὰ τέκνα, ἃ ἐδώρησέ μοι ὁ Θεός, ἀνέθρεψα κατὰ τὰς θείας του ἐντολάς, εὔχομαι δ' ὅπως καὶ ταῦτα διαρκῶς καθ' ἅπαντα τὸν ἑαυτῶν βίον μὴ ἀποτραπῶσι τῆς ὁδοῦ τῆς ἀρετῆς, τῆς μόνης ἐπὶ γῆς εὐτυχῆ, κατὰ τὸ ἐφικτόν, καταστοινούσης τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀγούσης πρὸς τὴν μέλλουσαν μακαριότητα.

24 Ὀκτωβρίου 1886. Πάντοτε μὲν ὑπ' ὄψει ἔσχον τὸν θάνατον, ἐφ' ᾧ καὶ παρεσκευασμένος πρὸς τοῦτον διαρκῶς διατελῶ, πλησιάζων συμπληρῶσαι τὸ ἑβδομηκοστὸν ἔτος, εἰ καὶ ἱκανῶς ἀκμαίας ἔχω τὰς ψυχικὰς καὶ σωματικάς μου δυνάμεις καὶ οὐδεμίαν δήλην περὶ τοῦ τέλους ἐγγὺς ἢ πόρρω ἀφορμήν, τὰ κατ' ἐμὲ πάντα ἔχω οὕτω διατεθειμένα ὥστε εἰς οὐδεμίαν σύγχυσιν νὰ περιαγάγῃ ταῦτα ὁ ἐμὸς δυνήσεται θάνατος. Οὐδὲν ἔχω πρὸς ἄλλους χρέος πλὴν τοῦ πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν μικροῦ καὶ ἐκκαθαρισμένου. Ἐγκαταλείπω τοῖς τέκνοις μου μικρὰν μὲν καὶ ἀδιαφιλονείκητον περιουσίαν, ἣν διὰ μακρῶν μὲν κόπων ἐγώ, διὰ σώφρονος δὲ καὶ συντόνου οἰκονομίας ἡ προσφιλεστάτη μοι σύμβιος Ἀριάδνη προσεπορίσθημεν. Τὸ ἐπιβάλλον ἐκ ταύτης ἑκάστῳ τῶν τέκνων μου μέρος, ἱκανόν ἐστι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πρὸς ἄνετον βίον, μάλιστα δ' ἕνεκα τῆς πολλῆς ἐπιμελείας, ἣν ἀμφότεροι κατεβάλομεν περὶ τὴν τούτων ἀνατροφήν. Ἀλλ', ὃ καὶ κυριώτατον, καταλείψω αὐτοῖς ὄνομα ἔντιμον, ἅτε δυνάμενος ἄνευ περιφιλαυτίας δηλῶσαι, ὅτι καθ' ἅπαντα τὸν ἱκανῶς ἤδη μακρὸν βίον μου εἰς οὐδὲν ἐπαίσχυντον πλημμέλημα περιέπεσον, τοὐναντίον μάλιστα ἀείποτε προσεπάθησα μηδέποτε παρεκκλῖναι τῆς ὁδοῦ τῆς ἀρετῆς. Εἴθε καὶ τὰ τέκνα μου πάντοτε τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀκολουθήσωσιν.

Εἶπον καὶ ἀλλαχοῦ ἐν τοῖς αὐτοβιογραφικοῖς τούτοις ἀπομνημονεύμασί μου ὅτι πρὸς τὴν εὐπορίαν ἤγαγέ με ἡ ἐπιμελὴς καὶ εὐσυνείδητος τοῦ δικηγορικοῦ ἐπαγγέλματος ἐνάσκησις, ὁμολογῶ ὅμως, ὅτι ἡ φύσις οὐχὶ πρὸς τοῦτο ἀλλὰ πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς ἐπιστήμης ἔπλασέ με μᾶλλον ἐπιτήδειον, ἐφ' ᾧ οὐ μόνον διδάσκων ἤσκησα τὴν θεωρίαν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἀπὸ τοῦ δικηγορικοῦ ἔργου σχολὴν τῇ θεωρίᾳ ἐνδελεχῶς ἀφωσίωσα. Οὕτως ἐμόρφωσα τρεῖς κλάδους τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου, οὐδὲ τὸ παράπαν ζηλότυπος δειχθείς, διότι βίᾳ ἀποσπασθεὶς τῆς ἕδρας τὸ 1852 πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς περὶ διεθνοῦς δικαίου πραγματείας μου, πρὸς τὸν διαδεχθέντα με μακαρίτην Διομήδην Κυριακοῦ αἰτήσαντά με τὰς σημειώσεις μου ἄσμενος ἔδωκα, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ 1852 τούτων ἐποιήσατο χρῆσιν οὐδὲ μικρὸν καινοτομήσας, ἅτε ταῖς αὐταῖς λέξεσι καὶ ὅροις χρησάμενος, ταῦτα δὲ καὶ διὰ τῆς κοινῆς χρήσεως ἐγενικεύθησαν.

Καὶ ὅμως μεθ' ἁπάσας τὰς συγγραφάς μου ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη οὐδαμοῦ εὑρίσκεται τοσοῦτον παρημελημένη ὅσον ἐν Ἑλλάδι τῇ γενετείρᾳ αὐτῆς χώρᾳ, ὁ δὲ τοῦ γεγονότος τούτου λόγος ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἐνταῦθα ἡ μόνη ἑκάστοτε τοὺς πάντας ἰθύνουσα ἀρχή ἐστιν ὁ κομματισμός, ὃν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἑκάστους διδάσκει τὸ προσωπικὸν συμφέρον, εἰς τοῦτον εὐκόλως τελειοποιεῖται ὁ τυχών, ἅτε μὴ ἔχων ἀκολουθῆσαι πάρεξ τὸν μῖτον τῆς ἰδιοτελείας, ἤγουν τοῦ συμφέροντος τῆς ἡμέρας, συνεπαγομένου τὸ ἀνέδην προσκολληθῆναι τῷ ἐναντίῳ κόμματι ἅμα τοῦ συμφέροντος τούτου μὴ ἱκανοποιηθέντος, τοῦ δ' ἀντιθέτου κόμματος ὑπισχνουμένου ἱκανοποιῆσαι τὰ ἐφετά. Ἀλλὰ μετ' ἴσης εὐκολίας καὶ ἀπὸ τούτου πρὸς τὸ πρῶτον γίνεται ἡ μετάστασις, ὅπερ ἀνοικταῖς ἀγκάλαις δέχεται ὡς προσήλυτον τὸν ἀποστάτην. Οὕτω τὸ πολιτεύεσθαι βιοποριστικὸν κατήντησεν ἔργον, ὡς δὲ μισθοῖ τις ἐργάτην τέκτονα ἢ ξυλουργόν, οὕτω μισθοῖ καὶ βουλευτὴν ἕνεκα τῆς ψήφου, ὡς δ' ἐκεῖνοι τὴν ἑαυτῶν μισθοῦσιν ἐργασίαν τὸν τὰ πλείω προσφέροντα προτιμῶντες, οὕτω καὶ ὁ Βουλευτὴς τῷ κατὰ τὴν ἡμέραν πλειοδοτοῦντι ἀναιδῶς προσκολλᾶται. Ὁμοία δὲ τοῖς πολιτευομένοις καὶ ἡ δημοσιογραφία, ἣν κάπηλοι διαχειρίζονται, ἀμαθεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ὅμως ὡς ἰνδικοὶ ὄρνιθες ἐπὶ πολιτικαῖς γνώσεσι περπερευόμενοι, ὡς καλῶς καὶ ἀστείως πρὸ ἑνὸς αἰῶνος ὁ Βολταῖρος ἐξωμοίωσε. « Les polissons qui de leur » grenier gonvernent le monde avec leur écritoire, sont la » plus sotte espèce ; ce sont des dindons de la basse-cour » qui se rengorgent ». Ἐν γένει λοιπόν, οἵ τε πολιτευόμενοι καὶ τὸ σμῆνος, ὃ περὶ αὐτοὺς συνάγει ὁ κομματισμός, ἀξιοῦσι νὰ ζῶσι χωρὶς νὰ ἐργάζωνται, νὰ δαπανῶσι χωρὶς νὰ παράγωσιν, ἀπαράσκευοι τὰς δημοσίας νὰ καταλαμβάνωσι θέσεις, οὕτω δὲ ν' ἀναρριχῶνται πρὸς τὰς τιμὰς χωρὶς νὰ ὦσι τῶν τιμῶν ἄξιοι. Οὕτως ἐν ἡμῖν ἀπωλέσθη ἡ γνῶσις τοῦ δικαίου, ἀτυχῶς ὅμως περὶ τῶν τοιούτων λέγει ὁ Τάκιτος ὅτι «εἰσὶν ὧριμοι διὰ τὴν δουλείαν». Συνέπεια δὲ τούτων ἁπάντων ἐστὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου ῥη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θὲν «οὕτω κακῶς ἐχρήσαντο τοῖς πράγμασιν ὥστε ὑπερβολὴν ἀνοίας μὴ καταλιπεῖν».

26 Ὀκτωβρίου 1886. Προχθὲς ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἔγραφον, ὅτι τοῦ θανάτου ἡ προσδοκία οὐδόλως φοβεῖ με, ἀπόδειξις δέ, ὅτι καὶ τὴν ἐπιτύμβιον ἐπιγραφὴν χαράσσω ὧδε εἰς μνημόσυνον οἵας ἀμοιβῆς οἱ ὑπερτεσσαρακονταετεῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος κόποι μου ἠξιώθησαν ἐν Ἑλλάδι, ὡς καὶ πῶς ἐξετιμήθησαν οὗτοι ὑπὸ τῶν ξένων σοφῶν.

ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ

Ο ΕΝ ΤΗΙ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ Β΄. ΕΘΝΙΚΗΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙ ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

ΤΩΝ Δ΄ ΑΚΑΔΗΜΙΩΝ

ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ ΒΕΛΓΙΚΗΣ ΙΣΠΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΟΥΣ

ΕΤΑΙΡΟΣ

Ο ΤΡΕΙΣ ΜΕΝ ΚΛΑΔΟΥΣ ΤΗΣ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΙ ΤΕ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΑΙΣ

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΑΣ

ΔΙΣ Δ΄ΑΠΟ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΠΟΒΛΗΘΕΙΣ

ΕΓΕΝΝΗΘΗ ΕΝ ΚΥΠΡΩΙ ΤΗΙ 13 ΜΑΡΤΙΟΥ 1817

ΑΠΕΒΙΩΣΕ Δ΄ ΕΝ . . . . ΤΗΙ . . . . . .

30 Νοεμβρίου 1886. Πρὸς τὸν ἐν Λεμησσῷ τῆς Κύπρου ὑποπρόξενον τῆς Ἑλλάδος τηλεγραφήσαντά μοι τάδε: «Habitants Limassol Vous prient accepter leur représentation fêtes majorité prince Héritier» ἀπήντησα ὡς ἑξῆς:

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

« Κύριε Πρόξενε — Εὐγνωμόνως εἶδον διὰ τοῦ παρ' » ὑμῶν τηλεγραφήματος ὅτι οἱ φίλτατοί μοι συμπολῖται » Λεμήσσιοι ἠξίωσάν με τῆς τιμῆς ὅπως ἐκπροσωπήσω αὐ- » τοὺς κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς δῆθεν ἐνηλικιώσεως τοῦ Δια- » δόχου.

» Ἀτυχῶς θεωρῶν τὰς ἑορτὰς ταύτας ὡς κερδοσκοπι- » κὸν ἐκλογικὸν ἐγχείρημα τοῦ διὰ τὴν δυστυχίαν τῆς Ἑλ- » λάδος κρατοῦντος νῦν τὴν Κυβέρνησιν, πρῶτος ἐγώ, ἐπὶ » τοῦ ἄρθ. 49 τοῦ Συντάγματος ἐρειδόμενος, ἐχαρακτή- » ρισα ταύτας ὡς ἀντιβαινούσας αὐτῷ, ὁ δὲ τῆς ἀντιπολι- » τεύσεως τύπος τὴν ἰδέαν μου ἁσπασάμενος ἀνέπτυξεν » αὐτήν.

» Συμφώνως ἀντετηλεγράφησα ὑμῖν ἀμέσως τάδε: » Considérant fêtes anticonstitutionnelles refuse repré- » sentation.

» Συνεπὴς πρὸς τὰς ἰδέας μου, καίπερ πρὸ ἡμερῶν » προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐλάρχου, καθ' Ὑψηλὴν διαταγὴν » τοῦ Βασιλέως, ὡς ἰδιώτης εἰς τὰς ἐν τοῖς ἀνακτόροις χαρ- » μοσύνας ἐδήλωσα ὅτι δὲν θέλω παραστῆ.

» Πιστεύω, ὅτι οἱ φίλοι Λεμήσσιοι, ἐκτιμήσαντες δεόν- » τως τὸν κωλύσαντα λόγον θέλουσι δικαιώσει τὸν συμπο- » λίτην των, ὅστις ἀξιωθεὶς ἐν τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει τῆς » μοναδικῆς τιμῆς τοῦ γενέσθαι εἰσηγητὴν τοῦ πολιτεύμα- » τος, ἠθέλησα καὶ διὰ τούτου τοῦ μαθήματος νὰ δείξω, » ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ γενήσομαί ποτε παραβάτης τῶν τού- » του διατάξεων, ἑπομένως δὲν θέλουσι παύσει καὶ εἰς τὸ » μέλλον νὰ διατηρῶσι πρὸς ἐμὲ ἀμείωτον τὴν εὔνοιάν των.

» Δέξασθε Κύριε Πρόξενε, τῆς καὶ πρὸς ὑμᾶς τιμῆς » καὶ ὑπολήψεώς μου τὴν βεβαίωσιν ».

Ν. Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

8 Ἰανουαρίου 1887. Σήμερον συνεπληρώθη πεντηκονταετία ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς Παρισίους πρὸς μαθητείαν ἀφίξεώς μου. Τότε οὐδὲ τὸ εἰκοστὸν εἶχον ἔτι συμπληρώσει ἔτος, σήμερον δ' ἑβδομηκοντούτης σχεδὸν γέρων ἀναλογίζομαι ἡλίκον διεξέφυγον κίνδυνον μακρὰν τοῦ πατρός, μόνος ἐν ξένῃ γῇ ἄνευ φίλου τινὸς καὶ προστάτου κατορθώσας νὰ σώσω ἐμαυτὸν καὶ νὰ μὴ ἐκτραπῶ τοῦ καθήκοντος. Ὁ Θεὸς μ' ἔσωσε, διότι τοῦτον ἀνὰ πᾶσαν πρωΐαν καὶ πᾶσαν νύκτα ἐπεκαλούμην ἐν τῇ προσευχῇ μου, ὅθεν τούτῳ ἀδιαλείπτως ἀπονέμω τὰς εὐχαριστίας μου, ἅτε παρασκευάσαντί με ὅπως εὐτυχὴς διανύσω τοῦ βίου τὸ στάδιον συνοδὸν σχὼν σύμβιον ἀγαθὴν καὶ ἐνάρετον, μεθ' ἧς ἐξ ἀπόρων ἐγενόμεθα εὔποροι κτησάμενοι τέκνα ὑγιᾶ, ἅπερ ἐκθρέψαντες κατὰ τὰς θείας ἐντολὰς ἔχομεν δι' ἐλπίδος ὅτι καὶ μετὰ θάνατον ἀφήσομεν εὐτυχῆ τιμῶντα τῶν γονέων αὐτῶν τὸ ὄνομα.

27 Μαρτίου 1887. Ἀπὸ τῆς 19 Ἰανουαρίου ὑπὸ ὀξυτάτης προσβληθεὶς περιπνευμονίας ἐξακολουθῶ οἰκουρῶν ἄτ' εἰς ἐσχάτην καταντήσας ἀδυναμίαν, ἄδηλον δ' ἂν ἀναλάβω πρὸς παράτασιν τοῦ ὧδε βίου. Εἰ δ' ἐπέλθῃ ὁ θάνατος παρεσκευασμένος εἰμὶ πρὸς τοῦτον.

4 Ἰουλίου 1887. Μετὰ δωδεκαετῆ δικαστικὸν ἀγῶνα, — ἐξ ὧν τὰ ἑπτὰ ἔτη παρὰ τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ, — ὁ Ἄρειος Πάγος διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 134 ἐνεστῶτος ἔτους ἀποφάσεώς του ἀπέρριψε τὴν περὶ συντάξεως ἀγωγήν μου, εἰ καὶ αὐτὸς οὗτος τἀναντία ἐνομολόγησε πέρυσι διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 127 ἀποφάσεώς του. Ἐπέχω νὰ κρίνω τὴν ἐφετεινὴν ἀπόφασίν του, ἧς οἱ παραλογισμοὶ προφανέστατοι. Ἀλλ' ἐμὲ τοὐλάχιστον οὐδόλως λυπεῖ ἡ τελευταία αὕτη ἀπόφασις, ἅτε συμπληροῦσα τὰς ἀδικίας δι' ὧν ἡ Ἑλλὰς ἤμειψε πάντοτε

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὰς πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίας μου, ὥστε εἰ μὴ ὁ Θεὸς ἠσφάλιζεν ἐξ ἄλλης μου ἐργασίας καὶ οἰκονομίας ἐμοί τε καὶ τῇ οἰκογενείᾳ πόρον βίου, δὲν ἠθέλομεν ἔχει οὐδὲ ἄρτον ξηρὸν κατὰ τὰς ἐμὰς τελευταίας ἡμέρας καὶ διὰ τὴν ἐπιζήσουσαν οἰκογένειαν. Μετὰ τὸν θάνατόν μου βραδεῖα μὲν ἀποδοθήσεταί μοι δὲ πάντως δικαιοσύνη.

Τύποις Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ ἐν Ἀθήναις

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

INVI

CARBO

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ALSO USE

VAYS USE

NCIBLE-

N PAPER

YOUR DEALER WILL HELP YOU SELECT THE CORRECT TYPE FOR THE PARTICULAR WORK YOU WANT TO DO « « « «

INVINCIBLE Carbon Paper . . . of the finest quality . . . is available in a variety of weights and finishes especially planned to meet your particular needs and guaranteed to produce clear excellent copies.

Your Invincible dealer will gladly help you select the correct weight and finish for the particular work you want to do.

For the maximum number of clear, legible copies . . . for perfect matching of copies year after year . . . always use Invincible Carbon Paper.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας